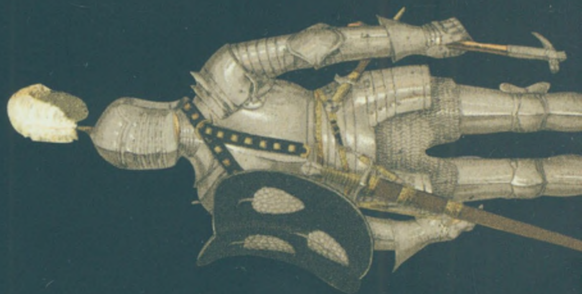
Italo
Calvino

romanų trilogija



Italo Calvino

MŪSŲ PROTĖVIAI

Italo Calvino

MŪSŲ PROTĖVIAI

Romanų trilogija

PERPLĖŠTAS VIKONTAS
Iš italų kalbos vertė Audrius Musteikis

BARONAS MEDYJE
Iš italų kalbos vertė Valdas V. Petrauskas

NESANTIS RITERIS
Iš italų kalbos vertė Asta Žūkaitė

baltos lankos

UDK 850-3
Ca-124

Knygos vertimą parėmė
Italijos užsienio reikalų ministerija

Viršelio dailininkė
Agnė Dautartaitė-Krutulienė

Versta iš:
Italo Calvino, *Il visconte dimezzato*, Mondadori, 1995
Italo Calvino, *Il barone rampante*, Arnoldo Mondadori Editore S.p.A., 2002
Italo Calvino, *Il cavaliere inesistente*, Arnoldo Mondadori Editore, 1990

Printed in Lithuania

ISSN 1822-6930
ISBN 978-9955-23-246-9

PERPLĖŠTAS VIKONTAS

Iš italų kalbos vertė
Audrius Musteikis

I

Vyko karas su turkais. Teralbos vikontas Medardas, mano dėdė, Bohemijos lyguma jojo į krikščionių stovyklą. Jį lydėjo ginklanešys, vardu Kurcijus.

Sustingusiame blausiame ore baltais guotais beveik pažeme sklandė gandrai.

– Iš kur tiek gandrų? – paklausė Medardas Kurcijaus. – Ir kurgi jie skrenda?

Mano dėdė buvo naujokas, ką tik stojęs į tarnybą, kad įsiteiktų į šį karą įsitraukusiems mūsų kaimynams kunigaikščiams. Arkliu ir ginklanešiu jis apsirūpino paskutinėje krikščionių rankose buvusioje pilyje ir dabar skubėjo į imperatoriaus kariuomenės stovyklą.

– Skrenda į mūšių laukus, – niūriai paaiškino ginklanešys. – Jie lydės mus visą kelią.

Vikontas Medardas prisiminė, kad šituose kraštuose skrendantys gandrai laikomi sėkmės pranašais, ir mėgino pralinksmėti. Bet, deja, nerimas ėmė viršų.

– Ką veikia mūšio lauke stibynuočiai, Kurcijau? – paklausė jis.

– Dabar jau ir jie minta žmogiena, – atsakė ginklanešys, – nuo tada, kai žemė nustojo duoti derlių, o sausra išdžiovino upes.

Kur lavonai, ten gandrai, flamingai ir gervės. Jie pakeitė varnus ir grifus.

Tuo metu mano dėdė buvo nepatyręs jaunuolis: tokio amžiaus, kada visi jausmai susipynę į vieną tumulą ir dar nepasidaliję į gėrį ir blogį; tokio amžiaus, kada bet kuris naujas potyris, netgi žiaurus ir makabriškas, virpuliuoja meilės gyvenimui šiluma.

– O varnai? O grifai? – paklausė jis. – O kiti plėšrieji paukščiai? Kur jie pasidėjo?

Jis buvo išblyškęs, tik akys žiburiavo.

Ginklanešys, juodbruvas ūsuotis, kaip visada nepakeldamas akių atsakė:

– Lesė nuo maro mirusiųjų lavonus, tai ir užsikrėtė, – jis ietimi mostelėjo į juodus krūmelius; geriau įsižiūrėjus buvo matyti, kad tai ne šakelės, o styrančios plėšrūnų plunksnos ir kojos.

– Ir nežinia, ar pirmas nugaišo paukštis, ar mirė žmogus, ir kas ką užpuolęs sudorojo, – pasakė Kurcijus.

Kad išvengtų aukas šienaujančio maro, žmonės ištisomis šeimomis buvo pasitraukę į laukus. Ten juos ir pakirto mirtis. Plikoje lygumoje suvirtę į krūvas gulėjo nuogi vyrai ir moterys, subjauroti bubonų ir – neįtikimas dalykas – plunksnuoti: tarsi iš sudžiūvusių rankų ir šonų būtų prasikalusios juodos plunksnos ir sparnai. Tai buvo grifų dvėsena, susimaišiusi su žmonių palaikais.

Jau ėmė rodytis mūšių žymės. Raiteliai dabar jojo lėčiau, nes abu žirgai pradėjo spyriotis: stodavosi piestu ar staiga mesdavosi į šalį.

– Kas tiems žirgams pasidarė? – paklausė Medardas ginklanešio.

– Pone, – atsakė tasai, – niekas taip nesuerzina arklio kaip jo paties vidurių smarvė.

Lyguma, kuria jiedu jojo, iš tiesų buvo nuklota arklių maita: vieni drybsojo aukštielninki, užvertę kanopas, kiti kniūbsti, snukius įbedę į žemę.

– Kodėl jie visi tokiomis pozomis, Kurcijau? – paklausė Medardas.

– Pajutęs, kad pilvas perrėžtas, – aiškino Kurcijus, – arklys mėgina sulaikyti virstančius lauk vidurius. Vieni pilvu priglunda prie žemės, kiti griūva ant nugaros, kad žarnos nekabailiuotų. Tiktai visų vienodas galas.

– Vadinasi, šiame kare daugiausia žūva žirgai?

– Atrodo, turkų jataganai tamtyč ir pritaikyti – vienu smūgiu paleisti jiems vidurius. Bet toliau pamatysite ir žmonių lavonų. Pirmi krenta žirgai, paskui raiteliai. O štai ir stovykla.

Horizonte sušmėžavo aukščiausių palapinių viršūnės, virš jų plazdėjo imperatoriaus pajėgų vėliavos, kilo dūmai.

Jodami artyn jie pamatė, kad beveik visi kritusieji pastarajame mūšyje surinkti ir palaidoti. Tik ražienose mėtėsi kokia užsilikusi kūno dalis, dažniausiai pirštai.

– Ir vis tie pirštai rodo mums kelią, – neiškentė mano dėdė Medardas. – Ką tai reikštų?

– Atleisk jiems, Viešpatie: pirštus lavonams nukapoja gyvieji – kad numaustytų žiedus.

– Kas joja? – paklausė sargybinis iš po apsiausto, apsamanojusio ir apkerpėjusio tarsi medžio žievė šiaurės pusėje.

– Tegyvuoja šventoji imperijos karūna! – suriko Kurcijus.

– Mirtis sultonui! – atsiliepė sargybinis. – Tik maldauju, pasiekę vadavietę, pasakykite, kad atsiųstų ką nors manęs pakeisti, o tai aš ir šaknis čia įleisiu!

Dabar žirgai pasileido šuoliais, bėgdami nuo musių spiečių, zvimbiančių palei mėšlo krūvas.

– Daugybės narsuolių, – pratarė Kurcijus, – vakarykštės išmatos dar ant žemės, o jie patys jau danguje, – ir jis persižegnojo.

Prie stovyklos vartų tęsėsi eilė baldakimų, o po jais sėdinčios putnios garbanotos moteriškės ilgomis brokato sukniomis, apnuogintomis krūtinėmis sutiko keliauninkus šūksniais ir kvatojimu.

– Kurtizanių stogeliai, – tarė Kurcijus. – Jokia kita kariuomenė tokių grožybių neturi.

Dabar mano dėdė jojo atsisukęs – apžiūrinėjo.

– Atsargiai, pone, – pridūrė ginklanešys, – tos gražuolės apėjusios tokia bjaurastimi, kad net turkai nečiuptų jų kaip grobio. Nebe vien tarakonais, blakėmis ir erkėmis, ten jau ir skorpionai su driežais randa guolį.

Prajojo pro lauko artileriją. Vakare kareiviai savo vandens davinyje virėsi ropes tiesiai ant svaidyklių ir patrankų, įkaitusių nuo galingo pokšėjimo per visą dieną.

Atvažiuodavo pilni vežimai žemių, ir artileristai jas sijojo.

– Jau pritrūko parako, – paaiškino Kurcijus, – bet žemė, kur vyko mūšiai, tiek jo prisigėrusi, kad norint įmanoma susižvejoti porai šūvių.

Toliau buvo įsikūrusi kavalerija, čia tarp musių debesų be atokvėpio triūsė veterinarai – tvarkė keturkojų žaizdas: siuvo, raišiojo, lipdė karšta derva; net patys daktarai prunkštė ir spardėsi.

Toliau driekėsi pėstininkų stovykla. Leidosi saulė, ir priešais palapines kareiviai sėdėjo basi, įmerkę kojas į drungno vandens dubenis. Ir naktį, ir dieną įpratę prie nuolatinių aliarmų, jie ir dabar, mirkydami kojas, nebuvo nusiėmę šalmų, o rankose spaudė ietis. Aukštesnėse ir prašmatniau įrengtose palapinėse karininkai pudravosi pažastis ir vėdavosi mezginiuotomis vėduoklėmis.

– Tai ne dėl lepumo, – pasakė Kurcijus. – Anaiptol, jie trokšta parodyti, kad kareiviško gyvenimo sunkumai jų nėmaž negąsdina.

Teralbos vikontas buvo tučtuojau nuvestas pas imperatorių. Palapinėje, nukabinėtoje gobelenais ir trofėjais, valdovas, palinkęs virš žemėlapio, sudarinėjo būsimų mūšių planus. Stalai buvo nu-

kloti išvyniotais ritiniais, imperatorius į juos smaigstė smeigtukus, išsitraukdamas iš pagalvėlės, kurią laikė vienas iš maršalų. Žemėlapiai buvo taip tankiai prismaigstyti, kad nieko negalėjai suprasti, ir kad ką nors įžiūrėtum, reikėjo ištraukti smeigtukus, o paskui vėl įbesti atgal. Kad rankos būtų laisvos, ir imperatorius, ir maršalai juos suimdavo lūpomis, taigi bendrauti galėjo tik mykdami.

Pamatęs priešais sulinkusį jaunuolį, valdovas klausiamai sumykė ir tučtuojau iš burnos išsiėmė smeigtukus.

– Riteris, ką tik iš Italijos, jūsų didenybe, – pristatė jį, – Teralbos vikontas, vienos kilmingiausių Genujos krašto šeimų atstovas.

– Skiriu jį leitenantu.

Mano dėdė sumušė pentinais ir pasitempė, o imperatorius atsakė plačiu valdovo mostu ir visi žemėlapiai susisuko į tūteles ir nusirideno ant žemės.

Tą naktį, nors ir nuvargęs, Medardas ilgai nesudėjo bluosto. Vaikščiojo pirmyn ir atgal palei palapinę, klausėsi sargybinių susišūkavimų, arklių žvengimo ir neaiškaus kareivių murmesio per miegus. Žvelgė į žvaigždes Bohemijos danguje, mąstė apie savo naująjį laipsnį, apie rytdienos mūšį, apie tolimą tėvynę ir nendrių šnaresį jos paupiuose. Jo širdies negildė nei ilgesys, nei dvejonės, nei nerimas. Pasaulis jam dar rodėsi vientisas ir nekeliantis abejonių – kaip ir jis pats. Ir jeigu jis būtų galėjęs atspėti, koks baisus likimas jo laukia, galbūt net ir tai būtų palaikęs kad ir skausmingu, bet natūraliu ir tikslingu dalyku. Jo žvilgsnis klaidžiojo ties tamsiu horizontu – žinojo ten esant priešo stovyklą; sukryžiuotas rankas užsidėjęs ant pečių, jis džiaugsmingai mąstė, kad pasaulis didelis ir įvairus ir kad jis yra jo dalis. Jam rodėsi, kad per šį žiaurų karą pralietas kraujas, srūvantis begale upių, dabar atplaukia iki jo, o jis leidžiasi jo suvilgomas ir nejaučia nei pykčio, nei gailesčio.

II

Mūšis turėjo prasidėti lygiai dešimtą ryto. Sėdėdamas balne leitenantas Medardas žvalgėsi į pasirengusios kovai krikščionių kariaunos gretas, atsukęs veidą Bohemijos vėjui, nešančiam pelų kvapą tarsi iš pridulkėjusios jaujos.

– Ne, tik nesigręžiokite atgal, pone, – sušuko šalia esantis Kurcijus, dabar seržantas. Ir, tarsi teisindamasis dėl įsakmaus tono, pridūrė pusbalsiu: – Sakoma, tai negerai prieš mūšį, atneša nelaimę.

Iš tiesų jis nenorėjo, kad vikontas pabūgtų pamatęs, kad krikščionių armija tėra kelios voros, o pastiprinimas – tiktai būrelis vos bepasivelkančių pėstininkų.

Tačiau dėdė žvelgė į tolį, į debesį, kylantį horizonte, ir svarstė: „Štai tas debesis yra turkai, tikrų tikriausi turkai, o tie, kurie šalia manęs spjaudo tabaką, yra krikščionybės gynėjai, o trimito gaudimas – jau mūšis, pirmasis mūšis mano gyvenime, o šis meteoras, griausmingai trenkęsis į žemę, labai abejingai nužvelgtas gynėjų ir žirgų, yra patrankos sviedinys, pirmasis sviedinys mano gyvenime. Ir teneateinie diena, kada turėsiu ištarti: „O štai šitas jau paskutinis."

Iškėlęs kardą Medardas pavarė žirgą šuoliais per lygumą, stengdamasis neišleisti iš akių imperatoriaus vėliavos, tai dingstančios, tai vėl sušmėžuojančios tarp dūmų; saviškių patrankų sviediniai skriejo tiesiai virš jo galvos, o priešų paleistieji ardė krikščionių gretas ir rausė žemėje apvalias duobes. Jis džiūgavo: „Aš pamatysiu turkus! Aš pamatysiu turkus!" Juk smagu yra žmogui turėti priešų, o paskui pasižiūrėti, ar taip jie atrodo, kaip kad jis įsivaizdavo.

Štai ir pamatė juos, turkus. Artinosi dviese. Gūniomis apkloti arkliai; mažučiai apskriti odiniai skydai; apdarai juodais ir geltonais dryžiais. Turbanai, įrudę veidai, ūsai – kaip iš akies luptas

Teralbos gyventojas, pramintas Mikele Turku. Vienas turkas krito, o kitas paklojo priešininką. Tačiau jų plaukė devynios galybės, ir užvirė kruvinos kautynės. Jei pamatei du turkus, galima sakyti, pamatei juos visus. Visi vienodai aprengti ir apginkluoti. Nuožmūs veidai nugairinti tarsi valstiečių. Taigi Medardas juos jau pamatė ir dabar galėjo grįžti sau į Teralbą putpelių medžioti – pats jų sezonas. Tačiau tarnyba yra tarnyba. Ir jis šuoliavo, atremdamas jataganų smūgius, kol pamatė nediduką turką pėstininką ir jį nugalabijo. Patyręs, kaip tai daroma, buvo besidairąs augesnio ir raito kario, tačiau labai apsiriko. Nes kaip tik tų mažiukų ir reikėjo saugotis. Jie palįsdavo po žirgais ir savo jataganais juos paskersdavo.

Medardo žirgas sustojo kaip įbestas.

– Kas yra? – suriko vikontas.

Prijojęs Kurcijus rodė žemyn.

– Žiūrėkit čion.

Visi žirgo viduriai buvo išvirtę. Vargšas gyvulys pasuko galvą į šeimininką, paskui ją nuleido taip, tarsi norėtų sulaikyti krentančias žarnas, tačiau šios didvyriškos pastangos buvo bergždžios: žirgas griuvo ir nugaišo. Medardas Teralbietis liko bestovįs.

– Imkite manąjį, leitenante, – pasiūlė Kurcijus, tačiau neįstengė jo sulaikyti, nes iškrito iš balno sužeistas turkų strėlės, o arklys nulėkė sau.

– Kurcijau! – šūktelėjo vikontas ir puolė prie ginklanešio, gulinčio ir vaitojančio.

– Nesirūpinkite manimi, pone, – pratarė ginklanešys. – Tikėkimės, kad ligoninėje dar neišsibaigė grapa. Kiekvienam sužeistajam priklauso visas dubuo.

Mano dėdė Medardas puolė į mūšį. Kaip čia kam sekasi, nebuvo aišku. Didžiulėje sumaištyje atrodė, kad laimi krikščionys. Jie iš tikrųjų buvo pralaužę turkų gynybą ir užėmę pozicijas. Mano dėdė su kitais narsuoliais buvo nusigavęs net iki priešo baterijos. Dabar turkai mėgino atitraukti pabūklus. Du jų artileristai tempė patranką

ant ratų. Rambūs, nuo galvos iki kojų apsikūtoję barzdylos atrodė lyg du astronomai. Dėdė pasakė: „Einu ir viską sutvarkau." Nepatyręs ir apkvaišintas ryžto, jis nežinojo, kad prie patrankos einama tik iš šono arba iš užpakalio. Su iškeltu kardu jis išdygo priešais pabūklo žiotis ir manė nugąsdinsiąs anuos astronomus. Tačiau patranka driokstelėjo jam tiesiai į krūtinę. Medardas Teralbietis išlėkė į orą.

Vakare, paskelbus paliaubas, į mūšio lauką rinkti krikščionių kūnų išvažiavo du vežimai. Vienas sužeistiesiems, kitas lavonams. Rūšiavo čia pat: „Šitas man, šitas tau." Jei pasirodydavo, kad dar yra ką gelbėti, tuos guldydavo į sužeistųjų vežimą, o visiškai sumaitoti kūnai keliaudavo prie lavonų, kad būtų garbingai palaidoti; kas jau net į lavoną nebebuvo panašus, tuos palikdavo gandrams sulesti. Tuo metu, atsižvelgiant į grėsmingai didėjantį aukų skaičių, buvo duotas nurodymas pasirūpinti visais sužeistaisiais. Todėl ir tai, kas liko iš Medardo, buvo palaikyta sužeistuoju ir atsidūrė atitinkamame vežime.

Toliau rūšiavimas vyko ligoninėje. Lauko ligoninės vaizdai kraupumu pralenkdavo netgi pačius mūšius. Ant žemės rikiavosi ilgiausia eilė neštuvų su nelaimingaisiais, o aplinkui juos niršiai plušėjo daktarai, vieni kitiems iš rankų plėšdami žnyples, pjūklelius, adatas, nupjautąsias dalis, siūlų ritinėlius. Jie nėrėsi iš kailio ir darė viską, kad tik lavonas įgautų gyvybės žymių. Čia pjaudavo, siūdavo, dėdavo tamponus. Gyslos buvo išverčiamos kaip pirštinės ir vėl dedamos į vietą, siūlių jose likdavo daugiau nei kraujo, tačiau viskas sulopyta ir suadyta. Jei kuris nors mirdavo, visa tai, kas iš jo kūno dar galėdavo praversti, būdavo panaudojama kitam. Kebliausia su viduriais: sykį iškrito, ir jau niekaip nesudėliosi atgal.

Nutraukus apklotą, pasirodė siaubingai sužalotas vikonto kūnas. Jam stigo rankos ir kojos, maža to, trūko visos kairiosios

krūtinės ir pilvo dalies – ji buvo nutraukta ir paleista pelenais to patrankos šūvio. Iš veido liko akis, ausis, skruostas, pusė nosies, pusė burnos, pusė smakro ir pusė kaktos: iš antrosios pusės – tiktai kuokštas plaukų. Žodžiu, tik pusė, dešinioji pusė, užtat išsilaikiusi kuo puikiausiai, be jokio įbrėžimo, išskyrus didžiulę plėštinę žaizdą, menančią apie atskirtąją ir subyrėjusią kairiąją pusę.

Gydytojai neslėpė džiaugsmo: „Koks įdomus atvejis." Jei tik jis tuojau pat nenumirs, pamėginsią netgi išgelbėti. Ir sušoko prie jo, o tuo tarpu vargšai kareiviai, strėlių suvarstyti, mirė nuo kraujo užkrėtimo. Ko tik jam nedarė: siuvo, lipdė, lipino. Ir štai kitą dieną dėdė atmerkė vienintelę akį, sukrutino pusę burnos, išpūtė šnervę ir įkvėpė. Tvirta vikontų giminė atsilaikė. Nors perplėštas pusiau, jis buvo gyvas.

III

Kai dėdė sugrįžo į Teralbą, buvau septynerių ar aštuonerių metų. Temo spalio vakaras, dangus buvo apniukęs. Dieną raškydami vynuoges pro vynuogienojus matėme, kaip palša jūra artinasi laivo su imperatoriaus vėliava burė. Tada bet kokį laivą pamačius būdavo sakoma: „Čia grįžta mastras Medardas." Ir ne todėl, kad būtume labai nekantravę dėl jo grįžimo, bet kad turėtume ko laukti. Šįkart pataikėme: tuo įsitikinome vakare, kai jaunuolis, vardu Fjorfjeras, stovintis statinėje ir maigantis vynuoges, sušuko: „Ei, pažiūrėkit!"; buvo jau gerokai sutemę, ir mes pamatėme, kaip slėnyje palei taką įsižiebia deglų eilė, o paskui įžiūrėjome per tiltą nešamus neštuvus. Abejonių neliko: tai vikontas grįžta iš karo.

Gandas pasklido po apylinkę; pilies kieme būriavosi žmonės: šeimynykščiai, tarnai, vynuogių skynėjai, piemenys, sargybiniai. Trūko tik Medardo tėvo, senojo vikonto Ajolfo, mano senelio –

jis jau senokai neišeidavo netgi į kiemą. Pavargęs nuo žemiškų rūpesčių, perdavė valdymą ir titulą vienturčiui sūnui dar prieš jam išvykstant į karą. Dabar jo aistra paukščiams, auginamiems pilyje, didžiuliame aptvare, darėsi vis keistesnė: senis paliepė nunešti į paukštidę ir lovą ir ten užsidarė, neišeidavo nei dieną, nei naktį. Maisto jam paduodavo kartu su paukščių lesalu per aptvaro tinklą. Ajolfas viskuo dalijosi su sparnuočiais. Valandų valandas jis glostydavo fazanų ir purplelių nugaras, laukdamas iš karo grįžtančio sūnaus.

Dar niekada nebuvau matęs tokios minios mūsų pilies kieme: apie tuos laikus, kada čia vykdavo didžiulės iškilmės ir būdavo kariaujama su kaimynais, žinojau tik iš pasakojimų. Ir pirmą kartą pastebėjau, kokios apšiurusios sienos ir bokštai, koks purvinas kiemas, kur šerdavome ožkas žole ir pildavome į lovius kiaulėms ėdalą. Belaukdami visi kalbėjo, kaip atrodys vikontas grįžęs; jau seniai buvo atskriejusi žinia apie sunkius sužeidimus, padarytus jam turkų, tačiau dar niekas tiksliai nežinojo, suluošintas jis ar tik sužeistas, o gal viso labo randais atsipirko: dabar, pamatę neštuvus, visi pasiruošė blogiausiam.

Ir štai neštuvai nusileido ant žemės, ir sutemose blykstelėjo akis. Senoji geroji žindyvė Sebastiana žengė pirmyn, bet iš tamsos išniro ranka ir mostu griežtai ją atstūmė. Paskui kūnas ant neštuvų ėmė judėti kampuotais ir trūkčiojamais judesiais, ir priešais mus atsistojo Medardas Teralbietis, pasirėmęs kriukiu. Nuo galvos iki kojų susisupęs į juodą apsiaustą su gobtuvu; dešinėje apsiaustas praskleistas – buvo matyti pusė veido ir pusė kūno, besiremiančio į kriukį, o kairėje viskas paslėpta po plačiomis klostėmis.

Jis pervėrė mus, sustojusius aplink, žvilgsniu, ir niekas neištarė nė žodžio; bet gal šitaip įsmeigęs akį jis į mus ne žiūrėjo, o veikiau leido suprasti, kad pasitrauktume.

Nuo jūros atskriejo vėjo gūsis, ir subraškėjo lūžusi šaka figmedžio viršūnėje. Dėdės apsiaustas suvilnijo, vėjas jį išpūtė tarsi burę

ir, atrodė, košia kiaurai kūną, maža to, atrodė, kad kūno visai ir nėra, o apsiaustas gaubia vaiduoklį. Paskui, įsižiūrėję geriau, pamatėme, kad jis priglunda prie kūno tarsi prie vėliavos koto, o kotas – tai petys, ranka, šonas, koja; visa tai, kas remiasi į kriukį. Likusio kūno nebuvo.

Susispietusios į būrį keistu stačiakampiu ožkos sustingo kaip stovi, kiekviena savo poza, ir stebeilijo į vikontą bereikšmiu žvilgsniu. Kiaulės, jautresnės ir paslankesnės, sužvigusios nudūmė stumdydamos viena kitą pilvais, o tada jau ir mes nebegalėjome nuslėpti išgąsčio.

– Vaikeli! – suriko žindyvė Sebastiana ir iškėlė rankas. – O Viešpatie!

Dėdė, nepatenkintas padaręs mums tokį įspūdį, įbedė kriukį į žemę pirm savęs ir tarsi skriestuvas pajudėjo pilies link. Bet ant laiptelių prie durų sukryžiavę kojas sėdėjo nešikai, pusnuogiai vyrai su auksiniais auskarais, skustomis galvomis – paliktos tik skiauterės viršugalvyje arba uodegos. Jie pašoko, ir vienas, su kasele, matyt, vadas, pareiškė:

– O mūsų užmokestis, pone?

– Kiek? – paklausė vikontas, kaip mums pasirodė, pašaipiai.

Vyriškis su kasele pasakė:

– Juk žinote, kiek kainuoja nešti žmogų neštuvais.

Dėdė atsirišo nuo diržo kapšą, ir jis barkštelėjo prie nešiko kojų. Šis pakilnojęs sušuko:

– Bet čia juk daug mažiau, nei sulygome.

Vėjui kilnojant apsiausto kraštą, Medardas pasakė:

– Pusė.

Jis praėjo pro nešiką ir, strykčiodamas ant savo vienintelės kojos, užlipo laiptais, pro praviras didžiules duris įėjo vidun; abi sunkias durų puses paskui save pastūmė kriukiu, girgždėdamos jos užsivėrė, o kadangi buvo likęs plyšys, jis trinktelėjo dar sykį ir dingo mums iš akių.

Girdėjome, kaip viduje kaukši tai koja, tai kriukis; jis slinko koridoriumi į tą pilies dalį, kur buvo jo kambariai; paskui išgirdome, kaip sutrinksėjo durys ir sužlego užtraukiami skląsčiai.

Paukštidės aptvare ramiai laukė tėvas. Medardas net nepriėjo pasisveikinti: užsidarė vienas ir nenorėjo išlįsti, neatsiliepė nė žindyvei Sebastianai, kuri ilgai beldė jo gailėdama.

Senoji Sebastiana buvo tvirta juodai apsitaisiusi moteris rausvu be raukšlelių veidu; vienintelė raukšlė atrodė skraistės, dengiančios kaktą, kraštas; ji žindė visus vikontų giminės kūdikius, buvo sugulusi į lovą su visais jaunuoliais ir užmerkdavo akis visiems mirusiesiems. Dabar ji blaškėsi nuo vieno kalinio prie kito neišmanydama, kaip jiems pagelbėti.

Kadangi Medardas ir toliau nerodė jokių gyvybės ženklų, kitą dieną vėl raškėme vynuoges, tačiau linksmybė buvo pradingusi, visi kalbėjo tik apie vikonto likimą, ir ne todėl, kad būtų labai susikrimtę, o kad viskas atrodė baugu ir paslaptinga. Viena tik žindyvė Sebastiana pasiliko pilyje, klausydamasi kiekvieno garso.

O senasis Ajolfas, tarsi nujausdamas, kad sūnus grįš toks niūrus ir sulaukėjęs, buvo išmokęs žuvėdrą, vieną iš jam mieliausių sparnuočių, nuskristi į tą pilies kampą, kur buvo Medardo kambariai, tuomet dar tušti, ir įlįsti vidun pro langelį. Tą rytą senis išleido žuvėdrą ir, nulydėjęs akimis iki sūnaus lango, mėgdžiodamas paukščių kalbą, grįžo lesinti savo šarkų ir zylių.

Netrukus išgirdo šleptelėjimą. Iškišo galvą; ant karnizo gulėjo negyva žuvėdra. Paėmęs ją į delnus, senis išvydo, kad vienas sparnas išdrikęs, tarsi kas būtų bandęs jį nuplėšti, viena kojytė nulaužta, o viena akis išdurta. Ajolfas priglaudė žuvėdrą prie krūtinės ir pravirko.

Tą pačią dieną jis atgulė, o tarnai pro aptvaro tinklą pamatė, kad jo reikalai prasti. Tik niekas negalėjo įeiti ir jam padėti, nes jis užsirakino, o raktus paslėpė. Apie jo guolį skraidė paukščiai. Nuo

tada, kai jis atgulė, jie be perstojo suko aplinkui ratus ir nenorėjo nutūpti nei liautis plakę sparnais.

Kitą rytą žvilgtelėjusi į aptvarą žindyvė pamatė, kad vikontas Ajolfas miręs. Visi paukščiai buvo sutūpę ant jo lovos, tarsi ant rąstigalio, plūduriuojančio vidur jūros.

IV

Po tėvo mirties Medardas ėmė išeidinėti iš pilies. Ir vėl pirmoji tai pamatė žindyvė Sebastiana, vieną rytą radusi atlapas duris ir tuščius kambarius. Visas būrys tarnų buvo išsiųstas į kaimą sekti vikonto pėdsakais. Tarnai pribėgo kriaušę, kurią dar vakar matė apkibusią vėlyvaisiais, pusžaliais vaisiais.

– Pažvelkit čion, – pasakė vienas tarnų: aušros šviesoje jie pamatė kriaušes, o pamatę pasibaisėjo. Nebuvo nė vieno sveiko vaisiaus, ant kotelių kabojo daugybė puselių; jie buvo perpjauti perpus, likusios tik dešiniosios puselės (arba kairiosios, nelygu iš kur žiūrėjai), o kitos dingusios – nupjautos, o gal nukąstos.

– Čia praėjo vikontas! – pasakė tarnai. Aišku, tiek dienų sėdėdamas užsidaręs gerokai išalko, o tą naktį nebeištvėrė ir įsikorė pavalgyti į pirmą pamatytą kriaušę.

Netrukus ant akmens tarnai pamatė pusę varlės, ji dar šokčiojo, nes varlės labai gyvybingos.

– Mes einam teisingu keliu! – ir jie traukė toliau. Tačiau pametė pėdsakus, nes tarp lapų nepastebėjo pusės meliono, ir turėjo paėjėti atgal, kad galėtų ieškoti toliau.

Iš laukų pasukę į mišką, išvydo perpus perpjautą grybą, baravyką, paskui kitą – nuodingą rausvąją musmirę; taip vaikščiodami, jie vis rasdavo bekyšančių tokių grybų: pusė koto ir pusė kepurėlės. Atrodė, kad jie perkirsti labai lygiai, o kitos pusės

nelikę nė kvapo. Grybų būta visokių: pumpotaukšlių, musmirių, pievagrybių; nuodingųjų neką mažiau nei valgomųjų.

Sekdami tais keistais pėdsakais, tarnai atėjo į pievą, vadinamą Vienuolių pieva, ten tarp žolių telkšojo tvenkinėlis. Aušo aušra, ir tvenkinyje atsispindėjo ant kranto stovinčio susisupusio į juodą apsiaustą vikonto figūra, o vandenyje plūduriavo balti, gelsvi ir rudi grybai. Jo pasiimtos grybų puselės buvo subertos į skaidrų vandenį, ir visai neatrodė, kad tai puselės. Vikontas žiūrėjo į jas; tarnai, pasislėpę kitame krante, nedrįsdami pratarti nė žodžio, irgi žiūrėjo į plūkaujančius grybus, kol susiprotėjo, jog čia tik valgomieji grybai. O kurgi nuodingieji? Jeigu nesumetė jų į vandenį, tada ką su jais padarė? Tarnai vėl tekini pasileido į mišką. Ilgai bėgti neprireikė, nes ant tako jie susitiko vaiką su krepšiu, kuriame ir pūpsojo visi nuodingieji grybai.

Tas vaikas buvau aš. Naktį žaidžiau sau Vienuolių pievoje: netikėtai išdygdavau iš už medžio ir taip save gąsdinau, tada ir sutikau dėdę, strikinėjantį ant savo vienintelės kojos po mėnesienos nutviekstą pievą su krepšiu ant rankos.

– Labas, dėde! – sušukau. Tai buvo pirmas kartas, kai turėjau progą su juo pasisveikinti.

Regis, jis labai nudžiugo mane pamatęs.

– Grybauju, – paaiškino.

– Ar daug radote?

– Žiūrėk, – pasakė dėdė, ir mes susėdome prie tvenkinio. Jis ėmė perrinkinėti grybus: vienus mėtė į vandenį, kitus palikdavo krepšyje.

– Imk, – tarė paduodamas krepšį su atrinktais grybais. – Išsikepk.

Norėjau paklausti, kodėl jo krepšyje – tik puselės grybų, bet susigriebiau, kad toks klausimas būtų gana nepagarbus, ir padėkojęs nubėgau šalin. Buvau jau beeinąs kepti, tik staiga sutikau būrį tarnų ir sužinojau, kad visi tie grybai nuodingi.

Žindyvė Sebastiana, išgirdusi šią istoriją, pasakė:

– Grįžo blogoji Medardo pusė. Kažin, kas šiandien dėsis teisme.

Tą dieną turėjo įvykti plėšikų gaujos, vakar sugautos pilies sargybinių, teismas. Plėšikai buvo iš vietinių, todėl teisti juos turėjo vikontas. Ir štai teismas prasidėjo; perplėštas vikontas sėdėjo krėsle ir kramtė nagus. Buvo atvesti surakinti plėšikai: gaujos vadas – tas pats jaunuolis Fjorfjeras, kuris, spausdamas vynuoges, pirmasis pamatė neštuvus. Pasirodė nukentėjusioji pusė – Toskanos riteriai, kurie per mūsų miškus jojo į Provansą, štai čia juos užpuolė ir apiplėšė Fjorfjeras su savo gauja. Fjorfjeras gynėsi tvirtindamas, kad šie riteriai mūsų žemėse brakonieriavę, jis juos sustabdęs ir nuginklavęs, kadangi palaikęs paprasčiausiais brakonieriais, o sargybiniams tai nerūpėję. Reikia pasakyti, kad tuomet plėšikų antpuoliai buvo labai paplitusi veikla ir įstatymas jai buvo švelnus. Mūsų miškai rodėsi itin palankūs plėšikauti, todėl net mūsų šeimos nariai, ypač neramiais laikais, prisidėdavo prie plėšikų. Apie brakonieriavimą jau nekalbu, jis beveik nusikaltimu nelaikytas.

Tačiau žindyvė Sebastiana būgštavo pagrįstai. Medardas apkaltino Fjorfjerą ir jo gaują plėšikavus ir visus nuteisė pakarti. O kadangi apiplėštuosius taip pat pripažino kaltais dėl brakonieriavimo, juos irgi pasiuntė į kartuves. O kad nubaustų sargybą, kad per vėlai įsikišo ir nesugebėjo užkirsti kelio nei brakonierių, nei plėšikų piktadarybėms, ir jiems perskaitė mirties kartuvėse nuosprendį.

Iš viso dvidešimt žmonių. Šis žiaurus nuosprendis sukrėtė mus visus ir nuliūdino; gailėjomės ne tiek Toskanos riterių, kurių niekas nepažinojo, kiek visų mėgstamų plėšikų ir sargybinių. Mastras Pjetrokjodas, balnius ir dailidė, gavo nurodymą sumeistrauti kartuves: jis buvo rimtas ir sumanus darbininkas, sąžiningai bet kuriam darbui skiriantis visas jėgas. Didžiai sielvartaudamas, nes

du nuteistieji buvo jo giminaičiai, Pjetrokjodas pastatė kartuves, šakotas kaip medis, jų virvės pajudėdavo visos kartu nuo vieno suktuvo; tai buvo toks didžiulis ir išmoningas įrenginys, kur vienu metu tilpo daugiau nei dvidešimt asmenų; tuo vikontas ir pasinaudojo, įsakęs kas trečiame tarpe tarp nuteistųjų pakarti po dešimt kačių. Tris dienas kabojo žmonių ir kačių lavonai, ir niekas nedrįso į juos pažvelgti. Tačiau netrukus visi įvertino įspūdingą vaizdą, mus netgi užvaldė prieštaringi jausmai, todėl įsakymą nuimti kūnus ir išardyti didingąjį įrenginį sutikome murmėdami.

V

Tai buvo mano laimingos dienos: su daktaru Treloniu leidome laiką klaidžiodami miškuose ir ieškodami suakmenėjusių jūros gyvių kiaukutų. Daktaras Trelonis buvo anglas: mūsų kraštuose atsidūrė sudužus laivui, įsikibęs bordo vyno statinės. Visą gyvenimą jis dirbo laivo gydytoju, plaukė į ilgas ir pavojingas keliones, net su įžymiuoju kapitonu Kuku, tačiau taip nieko ir nepamatė, nes, lošdamas kortomis akį, neiškišdavo nosies iš kajutės. Atplukdytas į mūsų kraštus, jis netruko įjunkti į vyną, vadinamą kankarone, patį rūgščiausią ir tirščiausią iš visų mūsų vynų, ir jau nebegalėjo be jo, todėl visur su savimi nešiojosi už juostos užkištą pilną gertuvę. Jis pasiliko Teralboje ir tapo mūsų gydytoju, bet rūpinosi ne ligoniais, o savo moksliniais atradimais, vertusiais jį – o drauge ir mane – dieną ir naktį klaidžioti po laukus ir miškus. Pirmiausia jis susidomėjo svirplių liga, neaiškios kilmės liga, kuri apnikdavo tik vieną svirplį iš tūkstančio ir netgi nepadarydavo jam jokios žalos; taigi daktaras Trelonis užsispyrė surasti visus sergančius svirplius ir ligą įveikti. Paskui ieškojo žymių iš tų laikų, kada mūsų žemės buvo dar jūros dugne; mes slankioda-

vome apsikrovę akmenimis ir uolienomis, o daktaras manė, kad neatmenamais laikais tai buvusios žuvys. Ir pagaliau pastaroji jo aistra – žaltvykslės. Jis troško rasti būdą sugauti jas ir užkonservuoti, dėl šio tikslo per naktis trainiodavomės po mūsų kapinaites, laukdami, kad tarp žole apaugusių kauburių įsižiebtų blyški ugnelė, tada stengdavomės prislinkti arčiau, šokti ir sučiupti, bet taip, kad ji neužgestų; eksperimentuodami išbandėme įvairias talpyklas: maišus, gertuves, krežines, šildykles, kiaurasamčius. Daktaras Trelonis įsikūrė lūšnelėje netoli kapinių, kažkada joje gyveno duobkasys – tais prabangiais karų ir epidemijų laikais, kada iš tokio amato dar buvo galima pramisti. Ten daktaras įsirengė laboratoriją, prigrūstą įvairiausių formų stiklainėlių žaltvykslėms uždaryti ir tinklelių, panašių į tuos, su kuriais gaudomos žuvys, joms pričiupti; taip pat distiliavimo kubų ir tiglių – stebėti, kaip iš kapinių žemės ir lavonų išgarų atsiranda tos blyškiosios ugnelės. Tačiau laboratorijoje jis nenusėdėdavo: tyrimus greitai mesdavo, ir mes vėl traukdavome medžioti naujų gamtos stebuklų.

Aš buvau laisvas kaip vėjas, kadangi neturėjau tėvų ir nepriklausiau nei tarnų, nei šeimininkų kategorijai. Vikontų šeima gana vėlai pripažino mane savo nariu, tačiau pavardę turėjau kitokią ir niekas nepasirūpino manęs išmokslinti. Mano vargšė motina buvo vikonto Ajolfo dukra, vyresnioji Medardo sesuo, bet suteršė šeimos garbę pabėgdama su brakonieriumi, vėliau tapusiu mano tėvu. Aš gimiau brakonieriaus trobelėje pamiškės viksvynuose, netrukus mano tėvas žuvo muštynėse, o mano motiną, likusią vieną toje varganoje trobelėje, pribaigė pelagra. Tada senelis Ajolfas manęs pasigailėjo, aš buvau priimtas į pilį ir užaugau gerosios žindyvės Sebastianos prižiūrimas. Pamenu, kai Medardas dar buvo vaikas, o aš visai mažytis, kartais man leisdavo žaisti su juo kaip su lygiu, bet paskui nuotolis tarp mūsų padidėjo, ir aš jo akyse susilyginau su tarnais. Dabar mano bičiuliu tapo daktaras Trelonis – tokiu, kokio niekada neturėjau.

Daktarui buvo šešiasdešimt metų, bet didumo jis buvo sulig manim; veidas raukšlėtas tarsi džiovintas kaštonas; nešiojo trikampę skrybėlę ir peruką; kojos, kone iki pusės šlaunų aptemptos blauzdinėmis, žirgliojant septynmyliais žingsniais atrodė neproporcingai ilgos tarsi svirplio; dėvėjo jis pilką fraką su raudona juosta, už kurios užkišdavo gertuvę su kankaronės vynu.

Jo aistra žaltvykslėms versdavo mus leistis į ilgus naktinius žygius po gretimų kaimų kapines, kur pamatydavome daug gražesnių, ryškesnių ir didesnių liepsnelių nei apleistuose mūsų kapuose. Bet vargas mums, jei tokią naktinę medžioklę pastebėdavo vietiniai: sykį mus palaikė kapų plėšikais, ir būrys peiliais bei šakėmis ginkluotų vyrų vaikėsi mus keletą mylių.

Iš visų pusių mus supo skardžiai ir sraunios kalnų upės; aš ir daktaras Trelonis lėkėme per uolas kiek kojos neša ir girdėjome, kad įtūžę kaimiečiai vis arčiau ir arčiau. Ties Velnio šuoliu vadinama vieta virš giliausios prarajos ėjo rąstų tiltelis. Užuot pasukę juo, aš ir daktaras užsiglaudėme už uolos kyšulio prie pat prarajos. Vos suspėjome, nes kaimiečiai jau lipo mums ant kulnų. Jie nepamatė mūsų ir šaukdami: „Kurgi dingo tie niekšai?" nurūko tiesiai ant tilto. Trakšt, ir netrukus šaukiančius žmones prarijo apačioje kunkuliuojantis srautas.

Iš pradžių drauge su Treloniu lengviau atsikvėpėme – išnešėme sveiką kailį, bet netrukus vėl suėmė siaubas, kokį baisų gavo galą mūsų persekiotojai. Paskui netgi išdrįsome pasislinkti ir žvilgtelėti žemyn, į kaimiečius pragaišinusią tamsią pragarmę. Pakėlę akis, išvydome tilto liekanas: basliai buvo dar gana tvirti, tik viduriniai neatlaikė, atrodė, tarsi kas juos būtų įpjovęs; kitaip negalėjome paaiškinti, kodėl tokie stori rąstai taip lygiai perlūžo.

– Žinau, kas čia prikišo nagus, – pasakė daktaras Trelonis, bet aš ir pats viską supratau.

Ir iš tiesų – pasigirdo greitas kanopų kaukšėjimas, ir ties praraja išdygo raitelis juodu apsiaustu. Tai buvo vikontas Medardas,

šypsantis trikampe ledine šypsena. Jis apžiūrinėjo, kuo baigėsi jo parengta klastinga pasala, o baigėsi ir jam pačiam netikėtai: be abejo, norėjo pražudyti mus abu, tačiau viskas pasisuko taip, kad išgelbėjo mums gyvybę. Drebėdami žvelgėme, kaip jis nujoja ant savo lieso kuino, šokinėjančio per uolas taip vikriai, tarsi būtų kalnų ožys.

Tuo metu dėdė daugiausia jodinėdavo: balnius Pjetrokjodas padirbo jam specialų balną, prie vienos balnakilpės pririšti diržai, prie kitos pritaisytas svarmuo. Šone prikabintas kardas ir kriukis. Taip vikontas ir jodinėjo: su plačiakrašte plunksnuota skrybėle, kurios vieną pusę užstojo nuolat plevėsuojantis apsiausto skvernas. Kur tik pasigirsdavo jo arklio kanopų bildesys, visi bėgdavo šalin, net vikriau nei nuo raupsuotojo Galatėjo, slėpdavo vaikus ir gyvulius, baimindavosi dėl pasėlių, nes vikonto įtūžis nieko nepasigailėdavo ir kiekvieną akimirką galėjo prapliupti pačiais netikėčiausiais protu nesuvokiamais veiksmais.

Jis niekada nesirgo, todėl jam niekada nebuvo prireikę daktaro Trelonio pagalbos, bet nežinau, ką būtų daręs daktaras, jeigu būtų prireikę; jis visaip stengėsi mano dėdės išvengti ir netgi nenorėjo girdėti apie jį kalbant. Išgirdęs apie vikontą ir jo žiaurumus, daktaras Trelonis purtydavo galvą ir papūsdavo lūpas šnibždėdamas: „Oi, oi, oi!.. Tss, tss, tss!" – tarsi nugirdęs ką nors nepadoraus. Ir kad nukreiptų kalbą, imdavo pasakoti apie kapitono Kuko keliones. Sykį pamėginau jo paklausti, kaip, jo manymu, mano dėdė gali gyventi šitaip suluošintas, o anglas tesugebėjo ištarti: „Oi, oi, oi!.. Tss, tss, tss!" – atrodė, kad mokslo požiūriu dėdės atvejis nekelia nė menkiausio jo, kaip mediko, susidomėjimo; o aš ėmiau manyti, kad gydytoju jis tapo tėvų noru arba dėl išskaičiavimo ir kad iš tiesų šis mokslas jo nėmaž nedomina. Galbūt jo, kaip laivo gydytojo, karjerą lėmė tiktai gabumai lošti akį, todėl garsieji

keliautojai, visų pirma kapitonas Kukas, ir stengėsi jį prisivilioti į lošimo draugus.

Vieną naktį daktaras Trelonis sieteliu gaudė žaltvyksles senosiose mūsų kapinėse ir staiga priešais išvydo Medardą Teralbietį, beganantį tarp kapų savo arklį. Daktaras baisiai sumišo ir persigando, bet vikontas prisiartino ir siaubingai švepluodamas puse savo burnos paklausė:

– Naktinių drugelių ieškote, daktare?

– O, milorde, – vos girdimai suvapėjo daktaras, – o, o, ne visai drugelių, milorde... Žaltvykslių ieškau, taigi, žaltvykslių...

– A, žaltvykslių. Aš irgi dažnai susimąstau apie jų kilmę.

– Jau senokai tai yra mano kuklių tyrinėjimų objektas, milorde... – paaiškino Trelonis, kiek padrąsintas draugiško tono.

Medardo pusę veido, blyškaus kaip popierius, iškreipė šypsena:

– Kaip mokslininkas jūs nusipelnote visokeriopos paramos, – pareiškė jis. – Gaila, kad šios kapinės apleistos ir nėra gera vieta žaltvykslėms. Bet pažadu, kad rytoj pat pasirūpinsiu jums padėti kuo įmanydamas.

Rytojus buvo teisingumo vykdymo diena, ir vikontas pasmerkė myriop dešimtį valstiečių, jo skaičiavimais, neatnešusių į pilį visos priklausančios derliaus dalies. Mirusieji buvo palaidoti bendrame kape, ir dabar kasnakt kapinėse knibždėte knibždėjo žaltvykslių. Daktaras Trelonis baisiai nusigando dėl tokios pagalbos, nors pripažino, kad ji labai pravarti jo tyrinėjimams.

Tokiomis rūsčiomis aplinkybėmis meistras Pjetrokjodas be galo ištobulino savo kartuvių statymo meną. Tai buvo tikri stalystės ir mechanikos šedevrai, ir ne vien kartuvės: bausmių suolai, suktuvai ir kiti kankinimo įnagiai, kuriais vikontas Medardas išgaudavo kaltinamųjų prisipažinimus. Aš dažnai užsukdavau į Pjetrokjodo dirbtuvę, nes būdavo labai smagu žiūrėti į jį, dir-

bantį taip vikriai ir aistringai. Tačiau meistro širdį tarsi akmuo slėgė. Juk nekaltiems žmonėms meistrauja kartuves. „Neblogai būtų, – mąstė jis, – sukūrus ką nors panašaus, bet visai kitiems tikslams. Tada dar labiau pasistengčiau. Kažin kokie tai galėtų būti mechanizmai?" Bet iškart suskubdavo vyti tokias mintis šalin ir dar įnirtingiau imdavosi bausmėms skirtų įrenginių, kaskart vis dailesnių ir vis išmoningesnių.

– Pamiršk, kam jie skirti, – sakydavo ir man. – Žvelk į juos kaip į žmogaus rankų kūrinius. Matai, kokie gražūs?

Aš žiūrėdavau į sijų žaismą, virvių sampynas, suktuvų ir skridinių dermę ir stengdavausi nematyti nukankintųjų kūnų, bet kuo labiau stengdavausi, tuo daugiau apie juos galvodavau ir sakydavau Pjetrokjodui:

– Aš negaliu.

– O kaip aš galiu, vaike, – atsakydavo jis, – kaip tada aš galiu?

Nepaisant žudynių ir siaubo, pasitaikydavo ir džiaugsmingų akimirkų. Džiaugsmas liedavosi, kai plieskianti saulė nuauksindavo jūrą, kai padėjusios kiaušinį sukudakuodavo vištos, o palei taką tolumoje pasigirsdavo raupsuotojo ragas. Kas rytą raupsuotasis rinkdavo išmaldą nelaimės draugams. Jis buvo vardu Galatėjas, ant kaklo nešiojosi medžioklės ragą, kurio garsas iš tolo pranešdavo apie ateinantįjį. Išgirdusios ragą, moterys išnešdavo ir ties kampu padėdavo kiaušinių, moliūgų ar pomidorų, o kartais nudirtą triušelį, ir tuoj pat slėpdavosi, pasiėmusios vaikus, nes niekam nevalia likti lauke, kai prošal eina raupsuotasis: raupsai prikimba per atstumą, ir netgi žiūrėti į tokį žmogų pavojinga. Perspėjęs apie save rago garsais, Galatėjas ramiausiai žingsniuodavo ištuštėjusiomis gatvelėmis su didžiule lazda ir žemę šluojančiu sudriskusiu apdaru. Plaukai jo buvo ilgi, panašūs į pakulas, baltas apvalus veidas jau kiek subjaurotas raupsų. Jis pasiimdavo

dovanas, dėdavosi į pintinę ir saldžiu balseliu šaukdavo padėkos žodžius namuose susislėpusiems valstiečiams, vis įterpdamas kokį juokelį ar pašaipą.

Tais mūsų laikais pajūrio vietovėse siautėjo raupsai, o visai netoliese buvo toks kaimelis, Pratofungas, kuriame gyveno vien tik raupsuotieji, jiems mes duodavome išmaldą, kurią ir susirinkdavo Galatėjas. Jei kas nors iš jūreivių ar kaimiečių apsikrėsdavo raupsais, palikdavo saviškius ir draugus ir išeidavo į Pratofungą praleisti likusio gyvenimo, kol liga galutinai jį pribaigs. Kalbėta apie didžiules šventes, rengiamas atvykus kiekvienam naujam ligoniui: tada iki vėlios nakties iš to kaimo sklisdavo raupsuotųjų muzika ir dainos.

Žmonės daug ko pripasakodavo apie Pratofungą, nors niekas iš sveikųjų ten kojos nebuvo įkėlęs; tik visi vienu balsu tvirtino, kad gyvenimas ten – nesibaigianti linksmybė. Prieš tapdamas raupsuotųjų prieglobsčiu, kaimas buvo prostitučių lizdas, ten prigužėdavo visų rasių, visų religijų jūreivių: atrodo, kad ir dabartinės moterys bus išlaikiusios nepadorius senųjų laikų papročius. Raupsuotieji nedirbo žemės, išskyrus vieną vynuogyną, kur augo žemuoginės vynuogės – jų vynelis kiaurus metus užtikrindavo lengvą svaigulį. Svarbiausias raupsuotųjų užsiėmimas buvo groti keistais, pačių sukurtais instrumentais (pavyzdžiui, arfomis, prie kurių stygų priraišiota daugybė skambaliukų) ir dainuoti falcetu arba marginti kiaušinius įvairiausiomis spalvomis, tarsi Velykos niekada nesibaigtų. Taip, pasinėrę į gražiausią muziką, subjaurotus veidus apsikaišę jazminų vainikais, ir pamiršdavo apie likusią žmoniją, nuo kurios liga juos atskyrė.

Joks vietos gydytojas nepanoro gydyti raupsuotųjų, o kai atsirado Trelonis, kai kas vylėsi, kad jis savo mokslus pritaikys šiai mūsų kraštų piktžaizdei įveikti. Aš irgi vyliausi, bet savaip, vaikiškai: jau seniai man knietėjo nusigauti į Pratofungą ir dalyvauti raupsuotųjų šventėje; ir jeigu daktaras būtų sumanęs išbandyti

savo vaistus su tais nelaimėliais, anksčiau ar vėliau būtų leidęs eiti drauge. Bet taip neįvyko: vos išgirdęs Galatėjo ragą, daktaras Trelonis bėgdavo kaip akis išdegęs, ir atrodė, kad labiausiai užsikrėsti bijo jis. Kelissyk bandžiau jį išklausti apie ligos kilmę, bet jis atsakinėjo miglotai ir painiai, regis, jau pats žodis „raupsai" išmušdavo jį iš vėžių.

Tiesą sakant, nežinau, kodėl mes Trelonį atkakliai laikėme gydytoju: jis tikrai nuoširdžiai domėjosi gyvūnais, ypač smulkiaisiais, akmenimis, gamtos reiškiniais, tačiau žmonės ir jų ligos keldavo jam pasibjaurėjimą ir siaubą. Jis bijojo kraujo, ligonius liesdavo tik pirštų galiukais, o jei pasitaikydavo sunki liga, prisidengdavo nosį actu suvilgyta šilko nosinaite. Drovus kaip mergelė – pamatęs nuogą kūną išrausdavo; jei tas kūnas būdavo moters, nudelbdavo akis ir sumišdavo; moterų per savo ilgas keliones vandenynais, regis, taip ir nepažino. Laimė, gimdymus anuomet pas mus priimdavo pribuvėjos, ne gydytojai, o tai nežinia, kaip viskas būtų klostęsi.

O mano dėdė susižavėjo gaisrais. Naktį staiga suliepsnodavo vargingų valstiečių daržinė, malkų atsargos arba visas miškas. Tada iki ryto gesindavome ugnį iš rankų į rankas perdavinėdami kibirus su vandeniu. Nukentėdavo visada varguoliai, tie, kurie padejuodavo dėl vikonto kasdien vis griežtesnių ir neteisingesnių įsakymų ar dėl padvigubintos duoklės. Nuo ūkinių pastatų jis perėjo prie gyvenamųjų: pritykindavo veikiausiai naktį, užmesdavo ant stogo smilkstančią pintį ir nušuoliuodavo; tik niekam niekada nepavykdavo užklupti jo nusikaltimo vietoje. Sykį žuvo du senukai, kitą sykį berniukas smarkiai apdegė veidą. Valstiečiai vis labiau tūžo. Labiausiai nekenčiami jo priešai buvo hugenotų šeimos, gyvenančios Kol Džerbide; ten vyrai, saugodamiesi gaisrų, visą naktį paeiliui budėdavo sargyboje.

Vieną naktį be jokios priežasties Medardas nujojo į Pratofungą ir ant tenykščių trobų šiaudinių stogų prisvaidė degančios dervos.

Raupsuotieji turi tokią savybę – nejaučia nudegimo skausmo, o jei ugnis juos užklumpa miegančius, gali nė nepabusti. Tačiau, šuoliuodamas atgal, vikontas išgirdo, kad iš kaimo sklinda smuiko melodija: Pratofungo gyventojai kaip paprastai smaginosi. Apdegė visi, bet jiems neskaudėjo, ir jie iš širdies linksminosi. Gaisrą užgesino greitai; bet ir jų namai, gal todėl, kad ir sienos užkrato prisigėrusios, mažai tenukentėjo nuo liepsnų.

Vikonto įsiūtis palietė ir jo paties būstą – pilį. Liepsna akimirksniu siūbtelėjo tarnų gyvenamoje dalyje, o vikontas iššuoliavo į laukus, palydėtas ugnies įkalintų žmonių cypimo. Šiuo išpuoliu jis kėsinosi į savo žindyvės ir antros motinos Sebastianos gyvybę. Sebastiana niekada nepraleisdavo progos griežtai papriekaištauti vikontui dėl kiekvienos piktadarybės, nors visi ir buvo įsitikinę, kad jis nebeatitaisomai palinko į žvėrišką žiaurumą – moterys išlaiko įprotį nurodinėti tiems, kuriuos pažįsta nuo mažų dienų. Sebastiana buvo ištraukta iš apanglėjusių griuvenų apgailėtinos būklės – ji ilgam atgulė gydytis nudegimų.

Vieną vakarą atsilapojo kambario, kuriame ji gulėjo, durys, ir prie lovos išdygo vikontas.

– Kokios čia dėmės ant jūsų veido, žindyve? – paklausė Medardas, rodydamas į nudegimus.

– Tavo nuodėmių žymės, vaikeli, – ramiai atsakė senoji.

– Jūsų oda visa marga ir dėmėta, kuo gi jūs sergate, žindyve?

– Šita liga, vaikeli, yra niekis palyginti su tuo, kas tavęs laukia pragare, jeigu nepasitaisysi.

– Turite greitai pasveikti: nenorėčiau, kad pasklistų kalbos apie tai, kuo sergate...

– Neketinu tekėti, kad sukčiau galvą dėl grožio. Sąžinė mano rami. Ir tau to paties linkėčiau.

– Betgi iš tiesų jūsų laukia jaunikis ir nori išsivesti, argi nežinote?

– Tu, jaunas luošy, šaipaisi iš senatvės?

– Nesišaipau. Paklausykit, žindyve: štai jūsų jaunikis groja po langu...

Sebastiana įsiklausė ir išgirdo netoliese skambantį raupsuotojo ragą.

Kitą dieną Medardas liepė pakviesti daktarą Treloni.

– Ant vienos nusenusios mūsų tarnaitės veido iš kažkur atsirado įtartinų dėmių, – pasakė jis daktarui. – Visi baiminamės, kad tai raupsai. Daktare, mes pasitikime tik jūsų didžiu mokslingumu.

Trelonis lankstėsi ir vapėjo:

– Tai mano pareiga, milorde... Visada jūsų paslaugoms, milorde...

Apsisuko, išėjo ir išnyko iš pilies; pasiėmė kankaronės statinaitę ir dingo miške. Nesirodė daugiau nei savaitę. Kai sugrįžo, žindyvė Sebastiana jau buvo išsiųsta pas raupsuotuosius.

Pilį ji paliko vieną vakarą, saulei leidžiantis, apsitaisiusi juodai, veidą užsidengusi skraiste, ryšulėlį su savo daiktais užsikabinusi ant rankos. Žinojo, kad jos likimas nuspręstas`– Pratofungas. Ji išėjo iš kambario, kuriame ligi tol buvo laikoma, ir nieko nesutiko nei koridoriuose, nei ant laiptų. Nulipo, perėjo kiemą, pasuko į kaimą: visur tuščia, visi ją pamatę dūlino šalin ir slėpėsi. Išgirdo medžioklės rago kvietimą, vos iš dviejų natų: priešais ją ant tako, iškėlęs instrumentą, stovėjo Galatėjas. Žindyvė lėtai patraukė taku tiesiai į saulėlydį; Galatėjas žengė toli priekyje, kartkarčiais sustodamas neva pasidairyti į lapijoje dūzgiančias kamanes, sustojęs pakeldavo ragą ir išpūsdavo liūdną garsą; auklė dairėsi į daržus ir upelius, su kuriais dabar atsisveikino, mąstė apie anapus tvorelių gyvenančius žmones, kurie jos šalinosi, ir ėjo toliau. Viena, sekdama priekyje žingsniuojantį Galatėją, ji ir pasiekė Pratofungą, vartai paskui ją užsidarė, ir užgrojo arfos ir smuikai.

Daktaras Trelonis mane labai nuvylė. Nepajudino nė piršto, kad senoji Sebastiana nebūtų išvaryta pas raupsuotuosius, puikiausiai

žinodamas, kad jos dėmės – ne raupsai; tai buvo niekšybės ženklas, ir aš pirmą kartą pajutau pasišlykštėjimą daktaru. Be to, bėgdamas į mišką, jis nepaėmė manęs, nors gerai žinojo, kad būčiau pravertęs jam gaudant voveres ar aviečiaujant. Dabar netgi žaltvykslės manęs nebedomino kaip anksčiau, ir aš dažniausiai slankiojau vienas, tikėdamasis susirasti naujų draugų.

Dabar mane labiausiai traukė Kol Džerbide gyvenantys hugenotai. Tai buvo žmonės, pabėgę iš Prancūzijos, kur karalius žiauriai susidorodavo su visais šios religijos išpažinėjais. Keliaudami per kalnus, jie pametė savo šventąsias knygas bei daiktus ir dabar nebegalėjo nei skaityti Biblijos, nei laikyti Mišių, nei giedoti giesmių, nei kalbėti maldų. Įtarūs, kaip ir visi tarp kitatikių gyvenantys persekiojamieji, jie atsisakė bet kokių šventraščių ir nenorėjo klausyti jokių patarimų apie Dievo garbinimo būdus. Jei kas nors juos susiradęs ir sakydavosi esąs jų brolis hugenotas, baimindamiesi, kad tai persirengęs popiežiaus pasiuntinys, atsitverdavo tylos siena. Hugenotai ėmėsi dirbti prastas Kol Džerbido žemes ir triūsdavo nuo pirmų aušros spindulių iki sutemų; dirbo vyrai ir moterys, tikėdamiesi, kad ant jų nužengs malonė. Nelabai nutuokdami, kas iš tiesų yra nuodėmė, jie vis ilgino draudimų sąrašą, kad tik nenusižengtų, ir netgi varstydavo vienas kitą rūsčiu žvilgsniu – ar kuris nors neišsiduos turįs nedorų ketinimų. Miglotai prisimindami savosios Bažnyčios mokymą, jie liovėsi minėti Dievo vardą ir kitus su religija susijusius dalykus, bijodami šventvagystės. Taigi nesilaikė jokių apeigų ir veikiausiai netgi nedrįso kelti jokių tikėjimo klausimų, tačiau atrodė tokie rimti, tarsi tik apie tai ir mąstytų. Ilgainiui svarbiausiais priesakais jiems tapo žemės įdirbimo taisyklės, taip pat atsargumas, kurio išmokė gyvenimas, ir moters – namų židinio sergėtojos – dorybės.

Jie sudarė vieną didžiulę šeimą su visomis marčiomis ir sūnėnais, visi aukšti ir prakaulūs; dirbti laukų eidavo šventiškai apsitaisę: juodi drabužiai ir viskas užsagstyta, vyrai su skrybėlėmis

labai plačiais kraštais, moterys su baltais kykais. Vyrai nešiojo ilgas barzdas ir nesiskirdavo su šautuvais, permestais per petį, tačiau ėjo kalbos, kad nė vienas iš jų niekada taip ir nebuvo iššovęs, nebent žvirblius baidydamas, nes šaudyti draudė tikėjimas.

Nuo uolėtų šlaitų, kuriuose vargais negalais hugenotams pavykdavo išauginti menkučius vynuogienojus ar skurdžius kviečius, sklido senojo Ezekielio balsas; iškėlęs kumščius į dangų, drebindamas žilą ožio barzdelę, išvertęs akis po plačiakrašte skrybėle, jis nesiliovė šūkaloti palinkusiems prie darbų šeimynykščiams:

– Maras ir badas! Maras ir badas! Kapliuok čia, Jona! Išrauk piktžoles, Suzana! Tobijau, iškratyk mėšlą!

Jis duodavo šimtus nuorodų ir išsakydavo begales priekaištų su tokiu įsiūčiu, tarsi prieš jį būtų stovėjęs būrys veltėdžių tinginių; ir kaskart, išrėkęs dešimtis darbų, kuriuos dar reikia padaryti, kad kaimas neįpultų į vargą, pats šokdavo darbuotis išvaikęs visus aplinkinius ir nepaliaudamas plyšauti:

– Maras ir badas!

Užtat jo žmona niekada nešaukdavo, atrodė, kad ji, skirtingai nei kiti, slaptąją religiją išmano iki smulkmenų, tik niekam nesako. Jai pakakdavo įdėmiai pasižiūrėti savo didžiulėmis akimis ir, vos krutinant lūpas, pratarti: „Ką jūs sau manote, sese Rachele?“, „Ką jūs sau manote, broli Aronai?“, – ir retos šeimynykščių šypsenos dingdavo, o veidai vėl tapdavo niūrūs ir susikaupę.

Vieną vakarą užklydau į Kol Džerbidą, kai hugenotai meldėsi. Meldėsi be žodžių, nesunėrę rankų, neklūpodami; jie stovėjo vynuogyne išsirikiavę į eilę, vyrai vienoje pusėje, moterys kitoje, o priešais juos – senis Ezekielis krūtinę siekiančia barzda. Nuleidę ilgas kaulėtas rankas, sugniaužę kumščius, jie žvelgė tiesiai, bet, nors ir atrodė atsiriboję nuo pasaulio, puikiausiai matė viską, kas vyksta aplinkui: Tobijas ištiesė ranką ir nuo vynuogienojo nukrapštė vikšrą, Rachelė koja sutraiškė sraigę, o pats Ezekielis

staiga nusitraukė skrybėlę ir ėmė baidyti į kviečius suskridusius žvirblius.

Paskui jie užtraukė psalmę. Žodžių neatsiminė, tik melodiją, ir tą pačią prastai, todėl kuris nors vis nepataikydavo, o gal ir visi nuolatos nepataikydavo, tačiau nesustodavo, baigę vieną posmelį, pradėdavo kitą, vis taip pat be žodžių.

Kažkas timptelėjo mane už rankovės – tai mažasis Izaijas rodė man ženklą tylėti ir sekti paskui jį. Izaijas buvo mano bendraamžis, jauniausias senojo Ezekielio sūnus; iš tėvų jis paveldėjo rūsčią miną, bet veide buvo matyti ir vylingo gudrumo. Kol ropojome per vynuogyną tolyn, jis man kalbėjo:

– Ir taip visą pusvalandį, baisi nuobodybė! Eime pažiūrėti mano olos.

Izaijo ola buvo slėptuvė. Jis čia slėpdavosi, kad nerastų saviškiai ir nepasiųstų ganyti ožkų ar rinkti iš daržų sraigių. Ištisas dienas leisdavo dykaduoniaudamas, o tėvas šūkaudamas ieškodavo jo po visą kaimą.

Izaijas turėjo tabako atsargų, o ant sienos kabojo dvi ilgos molio pypkės. Vieną jis prikimšo ir pasiūlė man užsirūkyti. Parodė, kaip prisidegti, o pats tarsi užkietėjęs rūkalius pūtė didžiulius dūmų žiedus. Aš rūkiau pirmą kartą; netrukus man pasidarė bloga, todėl lioviausi. Kad atsipeikėčiau, Izaijas ištraukė butelį grapos ir man įpylė stiklinę; aš užsikosėjau ir sužiaukčiojau. O jis gėrė tarsi vandenį.

– Ir nebūsiu girtas – pamatysi, – pasigyrė.

– Iš kur tu visa tai gavai?

Izaijas spragtelėjo pirštais:

– Nušvilpiau.

Pasirodo, jis buvo berniūkščių katalikų gaujos vadas; jie plėšikaudavo aplinkiniuose kaimuose: ne tik nusiaubdavo vaismedžius, bet įlįsdavo ir į namus bei vištides. Ir keikdavosi dažniau ir sodriau už patį Pjetrokjodą: žinojo visus katalikų ir hugenotų keiksmažodžius ir savo žiniomis dalijosi tarpusavyje.

– Aš darau ir daugybę kitų nuodėmių, – dėstė jis. – Melagingai liudiju, pamirštu palaistyti pupeles, negerbiu tėvo ir motinos, pareinu namo vėlai vakare. Dabar aš noriu išbandyti visas nuodėmes, kokių tik esama, net ir tas, kurioms, kaip man kiti sako, aš dar per mažas.

– Visas nuodėmes? – paklausiau. – Net ir žmogžudystę?

Jis gūžtelėjo pečiais:

– Ne, dabar žudyti neketinu – kam man tai?

– Mano dėdė žudo ir kitus verčia žudyti todėl, kad jaučia malonumą – taip visi kalba, – pasakiau norėdamas bent kuo prieš jį pasipuikuoti.

Izaijas nusispjovė.

– Kvailių malonumas, – tarė.

Sududeno griaustinis, ir lauke prapliupo lyti.

– Tavęs ieškos, – pasakiau Izaijui.

O manęs niekas niekada neieškodavo, bet užtat matydavau, kaip tėvai ieško kitų vaikų, ypač subjurus orui, todėl maniau, kad tai tikrai svarbu.

– Palauksim, kol nustos, – pasakė Izaijas, – ir pažaisim kauliukais.

Jis išsitraukė kauliukus ir monetų krūvelę. Aš pinigų neturėjau, todėl pastačiau peiliuką, dūdelę, laidyklę ir viską pralošiau.

– Nenusimink, – paguodė Izaijas, kai baigėme. – Žinok, aš sukčiauju.

Lauke – griaustinis, žaibai ir liūtis. Į Izaijo olą ėmė tekėti vanduo. Jis perkėlė tabaką ir kitus savo daiktus į saugią vietą ir pasakė:

– Pils visą naktį, verčiau bėgam namo, po stogu.

Į senojo Ezekielio namus atlėkėme permirkę ir purvini. Hugenotai sėdėjo aplink stalą; pasišviesdami lempa, jie stengėsi prisiminti ką nors iš Biblijos, tačiau, bijodami iškreipti esmę ir tiesą, dėjosi, kad tiesiog pasakoja kažkur skaitytas istorijas.

– Maras ir badas! – užriko Ezekielis pamatęs sūnų Izaiją ir mane, pasirodžiusius tarpduryje, ir taip trinktelėjo kumščiu į stalą, kad užgeso lempa.

Aš sukalenau dantimis. Izaijui buvo nė motais. Lauke šėlo tokia audra, kad regėjos, jog visi griausmai ir žaibai pakibo virš Kol Džerbido. Kol žiburys vėl buvo įžiebtas, senis, iškėlęs kumščius, vardijo sūnaus nuodėmes, sakydamas, kad tai šlykščiausi dalykai, kuriuos kada nors yra padaręs žmogus, tačiau jis žinąs tik menką jų dalelę. Motina tylomis pritarė, o visi kiti vaikai ir žentai, marčios ir sūnėnai klausėsi nunarinę galvas, veidus užsidengę rankomis. Izaijas kramsnojo obuolį, tarsi šis pamokslas būtų skirtas ne jam. O aš, perkūnui trankantis ir griaudėjant Ezekieliui, tirtėjau kaip epušės lapas.

Rėkavimus nutraukė sugrįžę sargybiniai, apsigaubę maišais, kiaurai permirkę. Hugenotai paeiliui budėdavo naktimis, apsiginklavę šautuvais, peiliais ir šakėmis, kad apsisaugotų nuo savo tikrojo priešo vikonto klastingų žygių.

– Tėve! Ezekieli! – prabilo tie hugenotai. – Šuniška naktis. Vienakojis tikrai neateis. Ar galime eiti po stogu, tėve?

– Ar niekur aplink nematyti Vienarankio pėdsakų? – paklausė Ezekielis.

– Ne, tėve, tik nuo žaibų svilėsiais atsiduoda. Tokią naktį Vienakis nepasirodys.

– Tada likite namie ir pasikeiskite drapanas. Tegu atneša ši audra ramybę Vienšoniui ir mums.

Vienakojis, Vienarankis, Vienakis, Vienšonis – visais šiais vardais hugenotai vadino mano dėdę; niekada negirdėjau jų tariant tikro jo vardo. Prašnekę apie vikontą, jie kalbėdavo familiariai, tarsi apie seną, labai seniai pažįstamą priešą. Persimesdavo trumpomis frazėmis, pamerkdami akį ar pasišaipydami:

– A, tai Vienarankis... Tikrai tikrai, Vienausis... – tarsi visos Medardo beprotystės būtų jiems buvusios aiškios ir nuspėjamos.

Jiems taip bekalbant, pro vėjo kauksmą pasigirdo baladojimas į duris.

– Kas vaikšto tokiu oru? – nusistebėjo Ezekielis. – Greičiau atidarykit.

Atidarė, ir tarpdury išdygo vienakojis vikontas, apsisiautęs juodu apsiaustu, nuo kurio čiurkšlėmis tekėjo vanduo, o plunksnuota skrybėlė irgi visa buvo šlapia.

– Pririšau arklį jūsų arklidėje, – tarė jis. – Prašau priglausti ir mane. Netikusi naktis keliauti.

Visi sužiuro į Ezekielį. Aš palindau po stalu, kad dėdė nepamatytų, jog lankausi priešų namuose.

– Sėskitės prie ugnies, – pakvietė Ezekielis. – Svečias šiuose namuose visada laukiamas.

Prie slenksčio stirksojo krūva patiesalų, tiesiamų po medeliais skinant alyvuoges; Medardas įsitaisė ant jų ir užmigo.

Tamsoje hugenotai susibūrė apie Ezekielį:

– Tėve, dabar Vienakojis mūsų rankose! – šnibždėjosi jie. – Nejaugi leisime jam išnešti kailį? Argi leisime, kad toliau skriaustų nekaltus žmones? Ezekieli, argi neišmušė Kreivakulšiui pelnyto atpildo valanda?

Senis iškėlė kumščius į lubas:

– Maras ir badas! – suriko, jeigu galima riksmu pavadinti kuždesį, tiesa, į tą kuždesį buvo sudėta visa jėga. – Dar joks svečias mūsų namuose nebuvo užpultas. Aš pats stosiu sergėti jo ramaus miego.

Ir su šautuvu ant peties atsistojo prie gulinčio vikonto. Medardas pramerkė akį:

– Ką čia darote, mastrai Ezekieli?

– Sergsčiu jūsų miegą, svety. Daug kas jūsų nekenčia.

– Žinau, – atsiliepė vikontas, – nenakvoju pilyje, nes bijau, kad tarnai nenudėtų manęs miegančio.

– Ir šiuose namuose nesate mylimas, mastre Medardai. Tačiau šiąnakt būsite pagerbtas.

Patylėjęs vikontas tarė:

– Ezekieli, noriu priimti jūsų tikėjimą.

Senis neatsakė.

– Aplink mane – vieni netikėliai, – kalbėjo toliau Medardas. – Norėčiau visų jų atsikratyti, o į pilį pasikviesti hugenotus. Jūs, mastre Ezekieli, būsite mano patarėjas. Paskelbsiu Teralbą hugenotų žeme ir stosiu kariauti su katalikų kunigaikščiais. Jūs ir jūsų šeimynykščiai vesite mus į kovą. Sutinkate, Ezekieli?

Senis stovėjo lyg uola, plati jo krūtinė buvo perjuosta šautuvo diržu.

– Aš mažai ką bepamenu apie mūsų tikėjimą, – pagaliau prabilo jis, – kad drįsčiau ką nors atversti. Aš liksiu šiose žemėse, nes taip man liepia sąžinė, o jūs likite savosiose.

Vikontas pasirėmė ant alkūnės:

– Ar žinote, Ezekieli, kad aš dar nepranešiau inkvizicijai apie mano žemėse gyvenančius eretikus? Ir kad jūsų galvos, nusiųstos mūsų vyskupui dovanų, man tučtuojau grąžintų Bažnyčios prielankumą?

– Mūsų galvos dar ant mūsų pečių, pone, – pasakė senis. – Bet gauti tai, ko siekiate jūs, dar sunkiau.

Medardas pašoko ir atlapojo duris.

– Verčiau miegosiu po anuo ąžuolu negu priešo namuose.

Ir iššoko į liūtį.

Senis pasišaukė visus arčiau:

– Vaikeliai, raštuose pasakyta, kad pirmasis mus aplankys Vienakojis. Dabar jis išėjo – ir kelias pas mus vėl laisvas; nesisielokit, mano vaikai: galgi ateis tokia diena, kai užklys gera linkintis pakeleivis.

Visi nulenkė galvas: barzdoti vyrai ir moterys su kykais.

– Ir net jeigu niekas neužklys, – pridūrė Ezekielio žmona, – mes iš čia nesijudinsime.

*

Tą akimirką dangų perskrodė žaibas, o griaustinis sudrebino stogo čerpes ir sienų mūrus. Tobijas sušuko:

– Žaibas kirto į ažuolą! Dega!

Visi išgužėjo į lauką su žibintais ir pamatė, kad pusė galingo ąžuolo nuo viršūnės ligi šaknų suanglėjo, o kita pusė sveikutėlė. Pro lietaus šniokštesį tolumoje jie girdėjo arklio kanopų bilsnojimą, o žaibui pašvietus išvydo laibojo raitelio apsiaustą.

– Tu mus išgelbėjai, tėve, – kalbėjo hugenotai. – Ačiū, Ezekieli.

Dangus rytuose giedrijosi, aušo aušra.

Izaijas pasišaukė mane į šalį:

– Na, argi ne mulkiai, – sukuždėjo. – Žiūrėk, ką aš nuveikiau, – ir parodė pilną saują blizgančių daikčiukų. – Kol arklys stovėjo arklidėje, nulupau nuo balno visus auksinius papuošalus. Na, argi jie ne mulkiai, kai pagalvoji.

Izaijo išdaigos man nepatiko, o jo giminaičiai – varžė. Todėl mieliau likdavau vienas: traukdavau į pajūrį rankioti kriauklelių ar gaudyti krabų. Kartą užsilipęs ant akmens mėginau iškrapštyti krabuką ir staiga ramiame vandenyje pamačiau virš galvos pakibusio kardo ašmenis; iš to išgąsčio pliumptelėjau į jūrą.

– Nagi, čiupk, – pasakė dėdė, nes tai jis čia prie manęs pritykino. Ir siūlė įsikibti jo kardo, tikriau, ašmenų.

– Ne, aš pats, – atsakiau ir užsiropščiau ant uolos atskalos, iš visų pusių apsuptos vandens.

– Gaudai krabus? – paklausė Medardas. – O aš aštuonkojus.

Ir parodė laimikį, didžiulius rudus ir baltus aštuonkojus. Jie buvo perkirsti perpus kardu, tačiau tebejudino čiuptuvus.

– Viską, kas vientisa, galima štai taip padalyti, – tarė dėdė, išsitiesęs ant akmenų, glostydamas tebekirbančias aštuonkojų puseles. – Tada kiekvienas atsikratys to buko migloto vientisumo. Aš buvau vientisas, ir viskas man atrodė taip natūralu tarsi kvėpuoti, o iš tiesų buvo painu ir neaišku; tariausi viską suprantąs, bet

regėjau tiktai paviršių. Jei tu kada nors tapsi tiktai puse – to aš tau, vaike, ir linkiu – suprasi viską, kas vidutiniam nepadalytų smegenų protui nepasiekiama. Taip, tu neteksi pusės savęs ir pasaulio, bet likusioji pusė bus tūkstantį kartų tikresnė ir vertingesnė. Tada tu pats norėsi, kad viskas būtų padalyta perpus, perskelta pagal tavo paveikslą, nes grožis, išmintis ir teisingumas egzistuoja tik ten, kur viskas atidalyta.

– Oho, kiek čia krabų! – nusistebėjau aš, apsimetęs, jog tik jie man terūpi – kad išsisukčiau nuo dėdės kardo.

Nelipau į krantą, kol jis nenutolo su savo aštuonkojais. Tačiau jo žodžiai tebeskambėjo man ausyse; galvoje netilpo jo užmojis viską suskaldyti. Kad ir kurį paimsi: Trelonį, Pjetrokjodą, hugenotus, raupsuotuosius – visus mus paženklino perpus padalytas žmogus; jis buvo šeimininkas, kuriam tarnavome ir kurio neįstengėme atsikratyti.

VI

Prisirišęs prie savo šokliojo arklio balno, vos praaušus Medardas Teralbietis kopinėdavo skardžiais, vanago akimis varstydamas slėnį. Taip sykį vidur pievos pamatė piemenaitę Pamelą su ožkomis.

Vikontas susimąstė: „Aha, tarp visų mano išaštrėjusių jausmų nėra nieko panašaus į tai, ką vientisieji vadina meile. Ir jeigu jiems tas menkutis jausmelis yra toks svarbus, tada kokia didinga ir siaubinga būtų manoji meilė." Ir jis nusprendė įsimylėti Pamelą – putlutę basakoję piemenaitę, paprasta rausva suknute besivoliojančią žolėje, snūduriuojančią, šnekinančią ožkas ir uostinėjančią gėles.

Tačiau tenesuklaidina mūsų tokie šalti jo svarstymai. Išvydęs Pamelą, Medardas pajuto, kad kraujas gyslose sukunkuliavo; to

jau seniai nebuvo patyręs, taigi šiek tiek pabūgo, todėl ir ėmė raminti save tokiais ramiais samprotavimais.

Vidurdienį grįždama namo Pamela pamatė, kad visos lauko ramunės beturi pusę žiedlapių, o kita pusė nuskabyta. „Viešpatie, – pagalvojo ji, – slėnyje šitiek merginų, bet būtinai tai turėjo nutikti man!“ Suprato, kad vikontas ją įsimylėjo. Nuskynė visas sužalotas gėles, parsinešė namo ir sukaišiojo tarp maldaknygės lapų.

Po pietų į Vienuolių pievą ji išginė antis, kad tos pasiplaukiotų tvenkinyje. Pievoje baltavo pastarnokai, bet ir jų žiedus buvo ištikęs ramunių likimas, tarsi kas žirklėmis būtų iškarpęs pusę žiedynų. „O varge, – pagalvojo ji, – jis tikrai užsimanė manęs!“ Susiskynė puokštę iš perpus padalytų pastarnokų žiedų – užkiš už komodos veidrodžio.

Paskui apie tai nebegalvojo, apsuko kasą aplink galvą, nusirengė ir turškėsi vandenyje kartu su antimis.

Vakare eidama namo pievelėmis, priaugusiomis jau apsipūkavusių kiaulpienių, Pamela pamatė, kad viena jų galvučių pusė nebetekusi pūkelių, tarsi kas būtų gulėjęs ant žemės ir nupūtęs tik vieną pusę arba pūtęs puse burnos. Pamela nuskynė keletą šių baltų pusrutulių, pūstelėjo, ir švelnūs pūkeliai nuskriejo sau. „Ak tu Dieve, – pagalvojo ji, – jis tikrai nori manęs. Ir kuo viskas baigsis?“

Pamelos namelis buvo toks mažytis, kad, suleidus ožkas į viršų, o antis į apačią, nebelikdavo kur apsisukti. Aplinkui dūzgė bitės, nes čia pat rikiavosi aviliai. O po namuku knibždėjo skruzdėlių, tik pridėk ranką bet kurioje vietoje, ir ji tučtuojau pajuoduos nuo šių padarėlių. Štai kodėl Pamelos mamytė miegojo šiaudų kūgyje, tėvelis – tuščioje statinėje, o pati Pamela – hamake, ištiestame tarp figmedžio ir alyvmedžio.

Prie durų Pamela sustingo. Pamatė negyvą drugelį. Vienas sparnas ir pusė kūnelio buvo sutrėkšta akmeniu. Pamela suspigo ir pasišaukė tėvelį su mamyte.

– Kas čia buvo? – paklausė Pamela.

– Ką tik praėjo mūsų vikontas, – atsiliepė tėvelis ir mamytė, – sakė, vejasi drugelį, kuris jam įkando.

– Nuo kada drugeliai kandžiojasi? – paklausė Pamela.

– Taigi, mes patys stebėjomės.

– Atsitiko taip, – tarė Pamela, – kad vikontas mane įsimylėjo, ir dabar turime laukti bėdos.

– Eik jau eik, neprasimanyk nebūtų dalykų, – atsakė senieji tėvai, kaip paprastai ir atsako senimas jaunimui, jeigu tik pastarieji neužbėga jiems už akių.

Rytojaus dieną atėjusi prie akmens, ant kurio prisėsdavo ganydama ožkas, Pamela suriko. Akmuo buvo siaubingai subjaurotas: gulėjo pusė šikšnosparnio ir pusė medūzos, vienas paplūdęs juodu krauju, kita apėjusi glitimu, vienas iškėtęs sparną, kita susukusi drebučių kojas. Piemenaitė suprato, kad tai – žinia. Ji reiškė: susitinkame šįvakar pajūryje. Pamela sukaupė drąsą ir nuėjo.

Atsisėdo pakrantėje ant akmenų ir klausėsi bangų mūšos. Paskui į akmenis sukaukšėjo kanopos – tai jojo Medardas. Sustojo, atsirišo diržus, nusiropštė nuo balno.

– Aš, Pamela, nusprendžiau tave įsimylėti, – tarė jis jai.

– Ir todėl, – užsipuolė ji, – draskote visus gamtos kūrinius?

– Pamela, – atsiduso vikontas, – tik tokią ir turime kalbą susišnekėti. Bet koks dviejų būtybių susitikimas yra grumtynės. Eime kartu, aš puikiai tą išmanau, todėl tu su manim jausies saugiau nei su bet kuo kitu; aš darau bloga kaip ir visi, bet – skirtingai nei kitų – mano ranka nedreba.

– Perplėšite ir mane kaip tas ramunes ir medūzas?

– Aš dar nežinau, ką su tavim darysiu. Žinau tik viena – kai tave turėsiu, man atsivers neįsivaizduojamos galimybės. Pasiimsiu tave į pilį ir laikysiu toliau nuo žmonių akių, mes dienų dienas, mėnesių mėnesius galvosime, ką nuveikti, ir rasime vis naujų būdų būti kartu.

Pamela išsitiesė ant akmenukų, ir Medardas suklupo prie jos. Kalbėjo mostaguodamas, ir jo ranka ją vis palytėdavo, bet tik tiek.

– Ką gi, bet vis dėlto aš pirma turiu sužinoti, ką man darysite. Galite pabandyti kad ir dabar, ir aš nuspręsiu, eiti su jumis į pilį, ar ne.

Vikontas lėtai ištiesė liesą kreivą ranką prie Pamelos skruosto. Ranka drebėjo, ir negalėjai suprasti, ketina glostyti ar įdrėksti. Tačiau, nespėjęs paliesti, staiga atitraukė ją ir atsistojo:

– Tu man reikalinga pilyje, – pasakė kabarodamasis ant arklio, – joju paruošti tau bokšto, kuriame gyvensi. Duodu dar vieną dieną apmąstymams, o paskui privalau išgirsti aiškų atsakymą.

Taip sakydamas, paragino arklį ir nušuoliavo pajūriu.

Kitą dieną Pamela kaip paprastai įlipo į šilkmedį pasiraškyti uogų ir tarp šakų išgirdo kažką karkaujant ir plakant sparnais. Vos neiškrito iš išgąsčio. Prie vienos iš viršutinių šakų už sparnų buvo pririštas gaidys, o jį ėdė didžiuliai žydri pūkuoti vikšrai – visas verpikų, ėdriųjų vabzdžių, gyvenančių pušyse, lizdas buvo uždėtas jam tiesiai ant galvos.

Aišku, tai dar viena siaubinga vikonto žinutė. Ir Pamela perskaitė: „Rytoj auštant susitinkame miške."

Paėmusi krepšį, Pamela pasuko į mišką – neva rinkti kankorėžių, ir iš už medžių išdygo Medardas su savo kriukiu.

– Na, kaip? – klausė jis Pamelos, – nusprendei eiti į pilį?

Pamela atsigulė ant pušų spyglių.

– Nusprendžiau neiti, – atsakė kiek pasisukusi į vikontą. – Jeigu taip norite, galime susitikinėti čia, miške.

– Tu keliausi į pilį. Bokštas, kuriame privalėsi gyventi, paruoštas – tu ten būsi vienintelė šeimininkė.

– Jūs norite mane įkalinti, o paskui dar gyvą supleškinsite ar paliksite žiurkėms. Ne, ne. Aš pasakiau: būsiu jūsų, jei pageidaujate, bet tik čia, ant pušų spyglių.

Vikontas pritūpė šalia. Rankoje laikė pušies spyglį ir vedžiojo juo palei Pamelos kaklą. Pamelai visas kūnas nuėjo pagaugais, bet ji nesukrutėjo. Matė palinkusį priešais vikonto veidą – profilį, kuris ir iš priekio žiūrint atrodė kaip profilis, dvi dantų eiles, tikriau, dvi eilių puseles, kurios vikontui šypsantis panėšėjo į žirkles. Medardas sugniaužė spyglį ir sulaužė. Atsistojo.

– Tu man reikalinga uždaryta pilyje. Uždaryta pilyje!

Pamela pamatė, kad jau gali įsidrąsinti ir, sukiodama basas pėdas, kartojo:

– Čia, miške, aš nieko prieš, o uždaryta nieku gyvu.

– Aš pasirūpinsiu tave pasiimti! – pareiškė Medardas, dėdamas ranką ant arklio, kuris prisiartino, tarsi netyčia būtų keliavęs prošal. Įsitaisė balne ir nušuoliavo miško taku.

Naktį Pamela miegojo savo hamake, ištiestame tarp alyvmedžio ir figmedžio, o rytą – o siaube! – rado ant savęs mažytį kruviną kūnelį. Tai buvo pusė voverės, perkirstos kaip paprastai išilgai, tačiau rusva uodegytė sveikutėlė.

– Ak, aš nelaiminga, – guodėsi ji tėvams, – tas vikontas neduoda man ramybės.

Tėvelis ir mamytė vienas kitam rodė voverės kūnelį.

– Betgi, – pasakė tėvelis, – uodegą paliko visą. – Gal tai geras ženklas...

– Gałbūt jis ima darytis geresnis, – pasakė mamytė.

– Paprastai viską perkerta pusiau, – pasakė tėvelis, – bet va tai, ką voverė turi gražiausia, išsaugojo...

– Galbūt šis ženklas reiškia, – kalbėjo toliau mamytė, – kad jis saugos ir tai, ką tu turi gero ir gražaus...

Pamela susiėmė už galvos.

– Ir ką gi jūs čia suokiate, tėveliai! Jūs kažką slepiate. Turbūt vikontas su jumis kalbėjosi.

– Nesikalbėjo, – atsakė tėvelis, – tik leido suprasti, kad ketina atsilankyti ir kad domisi, kaip mes čia verčiamės.

– Tėve, jei jis čia pasirodys, nudenk avilius ir užsiundyk ant jo bites.

– Dukra, o gal tikrai mastras Medardas keičiasi į gera... – pradėjo senutė.

– Motin, jei jis čia pasirodys, pasodinkite surištą ant skruzdėlyno ir palikite.

Tą naktį liepsnojo šiaudų kūlys, kur miegojo mamytė, taip pat subyrėjo statinė, kur miegojo tėvelis. Rytą abu senukus vikontas rado spoksančius į nelaimės vietą.

– Apgailestauju, kad šiąnakt jus nugąsdinau, – pasakė jis, – tačiau nežinojau, kaip pradėti kalbą. Reikalas tas, kad man patinka jūsų dukra Pamela, norėčiau pasiimti ją į pilį. Todėl prašau jos globą perduoti man. Jūsų gyvenimas pasikeis, o jos irgi.

– Negaliu nė apsakyti, kaip mes džiaugiamės, jūsų šviesybe, – tarė senukas. – Bet kad žinotumėt, kokio mano duktė būdo! Tik pamanykit, ji liepė užsiundyti ant jūsų bites...

– Baisu ir pasakyti, – pridūrė motina, – ji liepė jus surištą pasodinti ant skruzdėlyno...

Laimė, tądien Pamela anksti grįžo namo. Rado tėvą ir motiną surištus, užkimštomis burnomis, vieną įkištą į avilį, kitą – į skruzdėlyną. Ir laimė, kad bitės pažino šeimininką, o skruzdėlės rado kitų darbų nei kandžioti senutę. Kitaip Pamela jau nebūtų jų išgelbėjusi.

– Dabar matote, kaip pasitaisė vikontas? – paklausė Pamela.

Tačiau senukai kažką sumanė. Rytojaus dieną jie surišo Pamelą ir uždarė namelyje su gyvuliais, o patys išėjo į pilį pasakyti vikontui, kad jei nori, gali dukrą pasiimti, jie esą pasirengę ją atiduoti.

Tačiau Pamela mokėjo kalbėtis su savo gyvuliais. Antys snapais išlaisvino ją iš virvių, ožkos ragais pramušė duris. Pamela pabėgo, pasiėmusi mylimiausią antytę ir mylimiausią ožkytę, ir apsigyveno miške. Glaudėsi grotoje, žinomoje tik jai ir maisto bei naujienų atnešančiam berniukui.

Tas berniukas buvau aš. Smagu būdavo pas Pamelą miške. Atnešdavau jai vaisių, sūrio ir keptų žuvų, mainais gaudavau puodelį ožkos pieno ar anties kiaušinių. Kai ji maudydavosi ežere ar upelyje, aš stovėdavau sargyboje, kad niekas nepamatytų.

Kartkarčiais miške pasirodydavo ir mano dėdė, tik mes jo nematydavome, o apie jo apsilankymus spręsdavome iš žiaurių, jo braižą išduodančių poelgių. Kartais ant Pamelos ir jos gyvulių pabirdavo akmenų griūtis; kartais nuvirsdavo pušis, į kurią ji atsiremdavo, paskui paaiškėdavo, kad ties šaknimis ji pakirsta kirviu; kartais, pasilenkusi ties šaltiniu, ji išvysdavo nužudytų gyvūnų kūnus.

Mano dėdė įjunko medžioti, arbaletą jis pajėgė valdyti ir viena ranka. Ir dar labiau pajuodo ir sudžiūvo, tarsi dideli rūpesčiai būtų graužę jau ir taip menko jo kūno likučius.

Sykį daktaras Trelonis vaikščiojo su manim po laukus, kai prieš mus staiga išdygo raitas vikontas ir vos nesumindė jo. Anglas parkrito, o žirgas viena koja prispaudė jo krūtinę. Dėdė prabilo:

– Klausykite, daktare, jaučiu, kad koja, kurios nebeturiu, labai pavargo bevaikštinėdama. Paaiškinkite man, kaip čia taip gali būti?

Trelonis suglumo ir kaip visada kažką sumurmėjo, o vikontas nušuoliavo. Tačiau klausimas daktarui padarė įspūdį, jis susiėmė galvą ir susimąstė. Dar niekada nemačiau jo taip susidomėjusio medicinos dalykais.

VII

Aplink Pratofungą kerojo pipirmėčių ir rozmarinų sąžalynai, ir nebuvo aišku, patys taip iškerojo ar tai kvapų sodo lysvės. Aš

trainiojausi ten, svaigdamas nuo salsvų aromatų, tikėdamasis kaip nors nusigauti pas senąją žindyvę Sebastianą.

Nuo tada, kai Sebastiana buvo išvaryta pas raupsuotuosius, aš vis dažniau pasijusdavau našlaitis. Krimtausi, kad nieko apie ją nežinau; klausinėdavau Galatėjo, šaukdamas iš aukščiausio medžio, kai šis slinkdavo prošal, tačiau berniūkščiai buvo Galatėjo priešai, nes kartais jie švysteldavo iš medžio viršūnės ant jo gyvą driežą, todėl jis tik memleno kažką piktdžiugiškai ir nesuprantamai savo aukštu spigiu balseliu. Dabar man dar labiau knietėjo pakliūti į Pratofungą ir surasti senąją žindyvę, todėl nuolat slampinėdavau tarp kvapiųjų krūmelių.

Ir štai kartą iš čiobrelių pakilo šviesiai apsirengusi žmogysta šiaudine skrybėle ir patraukė į kaimą. Tai buvo senas raupsuotasis; ketinau jo klausti apie žindyvę ir prisiartinau tiek, kad nereikėtų plyšauti visa gerkle.

– Ei, pone raupsuotasis! – pašaukiau.

Bet tą akimirką, galbūt mano riksmo pažadinta, visai netoliese atsisėdo ir pasirąžė kita žmogysta. Jos veidas buvo visas suskirdęs tarsi sausa žievė, o žila barzda reta ir pasigarbiniavusi. Iš kišenės ji išsitraukė dūdelę ir, pasisukusi į mane, tarsi erzindama, išvinguriavo trelę. Tada pamačiau, kad šią popietės valandą po krūmais pilna gulinėjančių raupsuotųjų, dabar jie pamažu stojosi, visi su ilgomis šviesiomis palaidinėmis, ir, saulės nutvieksti, judėjo link Pratofungo, rankose laikė muzikos instrumentus ar sodo įrankius ir jais žvangino. Aš atšokau nuo to barzdylos ir vos neužlėkiau ant benosės raupsuotosios, kuri šukavosi tarp laurų; kad ir kur puldavau, visur kelią pastodavo koks nors raupsuotasis; supratau, kad eiti galiu tiktai į Pratofungą, jau kyšojo popieriniais aitvarais išpuošti šiaudiniai jo stogai, beliko nusileisti šlaitu.

Raupsuotieji, regis, nelabai kreipė į mane dėmesį, tik kartkarčiais kuris nors pamerkdavo akį ar pūsteldavo lūpinę armonikėlę, tačiau man dingtelėjo, kad šito žygio svarbiausias asmuo esu aš,

jie mane vedasi į Pratofungą kaip grobį. Kaimelio namų sienos buvo nudažytos violetine spalva, pro vieną langą žvilgtelėjusi pusnuogė moteris su violetinėmis dėmėmis ant veido ir ant krūtinės ir su lyra rankose šūktelėjo:

– Sodininkai grįžo! – ir perbraukė lyros stygas.

Languose ir altanose pasirodė kitos moterys, jos žvangino barškučiais ir dainavo:

– Sugrįžo, sugrįžo, valio, valio, valio!

Aš stengiausi nesiartinti prie namų ir prie nieko nesiliesti, bet jaučiausi užspeistas, iš visų pusių mane supo raupsuotieji; ant savo namų slenksčių sėdėjo vyrai ir moterys sudriskusiais ir išblukusiais apdarais, pro kuriuos prasišvietė jų žaizdos ir gėda, o galvas jie buvo apsikaišę gudobelių ir anemonų žiedais.

Raupsuotieji surengė koncertą – man pasirodė, kad mano garbei. Vieni palinkdavo prie manęs su smuikais ir iš lėto braukdavo stryku per stygas, kiti, vos į juos žvilgteldavau, sukvaksėdavo kaip varlės, treti man rodė keistas už virvučių tampomas lėles. Žodžiu, daugybė chaotiškų garsų ir judesių, tačiau vieną priedainį jie užtraukdavo visi kartu:

Viščiukėlis tyras, baltas
Išterliojo uogom plunksnas.

– Aš ieškau žindyvės, – surikau. – Senosios Sebastianos. Kur ji?

Jie prapliupo juoktis, atrodė gudrūs ir klastingi.

– Sebastiana! – sustugau. – Sebastiana! Kur tu?

– Štai čia, berniuk, – prabilo vienas raupsuotasis. – Geras berniukas, – ir mostelėjo į vienas duris.

Durys atsidarė, ir pasirodė tamsiaodė moteris, turbūt saracėnė, pusnuogė ir tatuiruota, paskui ją kaip uodega vilkosi aitvaras. Ji leidosi šokti kažkokį nešvankų šokį. Nelabai supratau, kas vyko

paskui: vyrai ir moterys suvirto vieni ant kitų ir prasidėjo, kaip sužinojau vėliau, tai, kas vadinama orgija.

Aš tik susigūžiau, bet staiga prie manęs prasibrovė senoji geroji Sebastiana.

– Šlykštūs ištvirkėliai, – pasakė ji. – Bent jau nekalto vaiko pasigėdytų.

Ji paėmė mane už rankos ir nusivedė, o jie sau traukė:

Viščiukėlis tyras, baltas
Išterliojo uogom plunksnas.

Sebastiana vilkėjo šviesiai violetinį apdarą, panašų į vienuolės abitą, o jos veidą be jokios raukšlelės jau bjaurojo kelios dėmės. Labai džiaugiausi suradęs žindyvę, bet nuo minties, kad laikydamas ją už rankos tikrai užsikrėsiu raupsais, pašiurpau. Prisipažinau jai viską.

– Nebijok, – padrąsino Sebastiana. – Mano tėvas buvo piratas, o senelis – atsiskyrėlis. Aš pažįstu visas žoles gyduoles ir moku pagydyti visas ligas, net musulmoniškas. Jie kvaišinasi mairūnais ir dedešvomis, o aš sau tyliai darausi agurklių ir rėžiukų nuovirus, taigi, kol gyva, raupsai man nebaisūs.

– O tos dėmės ant veido, žindyve? – paklausiau aš apramintas, bet dar ne visai įtikintas.

– Kanifolija. Kad jie manytų, jog ir aš susirgau. Eime, išgersi mano karštimo dėl viso pikto – ar maža kas gali prikibti tokiose vietose.

Ji mane nusivedė į savo trobelę, gana atokią, labai švarią ir tvarkingą. Šnekučiavomės.

– O Medardas? Kaip jis? – klausė Sebastiana, bet vos tik prasižiodavau, ji tuojau pertraukdavo.

– Ak, tas niekšas! Ak, tas nedorėlis! Įsimylėjo! O, vargšė mergina! O čia kas darosi, jūs net neįsivaizduojate! Jie viską leidžia

vėjais! Mes nuo savęs paskutinį kąsnį atitraukiame, kad atiduotume Galatėjui, o ką jie čia su tuo išdarinėja! Galatėjas irgi geras! Apgavikas, štai kas tas Galatėjas! Ir ne tik jis! O kas čia vyksta naktį! Bet ir dieną ne geriau! O moterys, tokių begėdžių dar negegėjau! Bent jau drabužius susitvarkytų, bet kur tau! Paskutinės driskės! Aš jiems taip ir išdėjau... Būtum girdėjęs, ką jie man paskui prišnekėjo!

Labai laimingas, kad aplankiau žindyvę, kitą dieną išsiruošiau gaudyti ungurių.

Užmečiau meškerę į upelio užtvanką ir belaukdamas užsnūdau. Kiek miegojau, nežinau, bet pabudau nuo bruzdesio. Atmerkiau akis ir virš savo galvos pamačiau ranką, laikančią raudoną pūkuotą vorą. Atsisukau – prie manęs stovėjo dėdė juodu apsiaustu.

Apimtas siaubo, pašokau, o tą akimirką voras kando dėdei į ranką ir vikriai nuropojo. Dėdė pritraukė ranką prie lūpų, pačiulpė žaizdelę ir paaiškino:

– Tu miegojai, o aš pamačiau, kaip nuo tos šakos tau ant kaklo leidžiasi nuodingas voras. Ištiesiau ranką, ir štai jis man įgėlė.

Netikėjau nė per nago juodymą: jau tris kartus jis kėsinosi į mano gyvybę. Tiesa, šįkart voras jam tikrai įkando, ranka tino.

– Tu esi mano sūnėnas, – tarė Medardas.

– Taip, – atsakiau kiek nustebęs, nes pirmąkart jis parodė, kad mane pažįsta.

– Aš tave iškart pažinau, – pasakė jis. Ir pridūrė: – O, vore! Turiu tik vieną ranką, o tu nori ją užnuodyti! Bet geriau jau imk mano ranką negu šio vaiko kaklą.

Kiek pamenu, dėdė dar nebuvo taip kalbėjęs. Aš net suabejojau, gal jis tikrai tai sako nuoširdžiai, gal ūmai tapo geras, bet susigriebiau: klasta ir apgaulė – jo palydovės. Tiesa, atrodė jis labai pasikeitęs, nebe tokio griežto ir nuožmaus, veikiau liūdno ir ilgesingo veido, gal tai iš skausmo ir baimės dėl įkandimo. Bet ir

drabužiai buvo ne tokie kaip paprastai – purvini, apdulkėję ir mažumėlę kitokie: juodasis apsiaustas vietomis sudriskęs, padurkai prilindę sausų lapų ir kaštonų kevalų; liemenė ne juodo aksomo kaip visada, bet nusišėrusio, nubrizgusio multino, o koja apmauta ne odine pušnimi, bet žydrai ir baltai dryžuota vilnone kojine.

Nusprendęs parodyti, kad jis man nė motais, nuėjau pasižiūrėti, ar neužkibo ungurys. Žuvis nebuvo užkibusi, tačiau ant kabliuko sužvilgo aukso žiedas su deimantu. Nukabinęs akmenėlyje pamačiau vikontų šeimos herbą.

Jis žvelgė į mane.

– Nenustebk, – pasakė vikontas. – Eidamas pro šalį, išvydau, kaip daužosi užkibęs ungurys, ir man jo pagailo, todėl jį paleidau; paskui prisiminęs, kokią padariau šiuo poelgiu žalą žvejui, panorau atsimokėti žiedu, paskutiniu man likusiu vertingu daiktu.

Aš netekau amo. O Medardas kalbėjo toliau:

– Tada dar nežinojau, kad tas žvejys esi tu. O paskui aptikau tave miegantį žolėje, bet susitikimo džiaugsmą aptemdė išgąstis dėl voro, tykojusio tavęs. Kas vyko paskui, tu žinai, – ir taip sakydamas graudžiai pasižiūrėjo į sutinusią ir pamėlusią ranką.

Galbūt tai buvo žiaurus gerai apgalvotas melas, bet aš svajojau: kaip nuostabu, jei jis iš tikrųjų atsivertė į gėrį, kaip apsidžiaugs Sebastiana ir Pamela, ir visi, kas tik yra nukentėjęs nuo jo žiaurumų.

– Dėde, – tariau Medardui, – palauk manęs čia. Nubėgsiu pas žindyvę Sebastianą, ji pažįsta visas vaistažoles, paprašysiu ko nors nuo voro įkandimo.

– Žindyvė Sebastiana... – pasakė vikontas atsigulęs, ranką pasidėjęs ant krūtinės. – Kaip ji besilaiko?

Nesiryžau išplepėti, kad Sebastiana neužsikrėtė raupsais. Tepasakiau:

– Na, neblogai. Tai aš einu, – ir nurūkau labiausiai už viską geisdamas išgirsti, ką apie šias keistenybes mano Sebastiana.

Radau ją lūšnelėje. Uždusęs nuo bėgimo ir nekantros, nerišliai išdėsčiau, kas nutiko, bet senoji labiau susidomėjo įkandimu nei kilniais Medardo poelgiais.

– Voras, sakai, raudonas? Taip, taip, žinau, kokių žolių reikia... Kažkada mūsų girininkui ranka buvo sutinusi... Sakai, pasidarė geras? Ė, ką aš žinau, jis ir mažas toks buvo, ne iš karto suprasi... Ir kur aš nukišau tas žoles? Vieno prievilgo turėtų pakakti. Šelmis nuo mažumės tas Medardas... Štai jos, buvau pasidėjusi maišelį atsargai... Bet visada taip: vos užsigauna ir bėga paverkti pas savo žindyvę... Ar giliai jam ten įgėlė?

– Visa kairioji ranka sutino, – atsakiau.

– Ak, vaike... – nusijuokė žindyvė. – Kairioji... Kaži kur dabar mastro Medardo kairioji. Paliko jis ją Bohemijoje turkams, velniai juos griebtų, juk visą kairiąją kūno pusę jis ten jiems paliko...

– Taip, – suglumau aš, – bet... Jis stovėjo ten, o aš čia, ir ranką jis ištiesė štai taip... Kaip čia yra?

– Kas tau, nebeskiri, kur dešinė, o kur kairė? – paklausė žindyvė. – Juk būdamas penkerių jau mokėjai atskirti...

Nieko nebesusigaudžiau. Žinoma, Sebastianos tiesa, tačiau aš puikiai prisiminiau ištinusią kairiąją ranką.

– Dabar nešk jam žoles, tik paskubėk, – paragino žindyvė, ir aš išdūmiau.

Strimgalviais atlėkiau prie užtvankos, tačiau dėdės neberadau. Apsidairiau aplinkui: dingo su visa ištinusia užnuodyta ranka.

Atėjus vakarui, vaikštinėju tarp alyvmedžių. Ir štai matau jį, įsisupusį į juodąjį apsiaustą, stovi atsirėmęs į medį nugara į mane ir žiūri į jūrą. Vėl suimtas baimės, vargais negalais išlemenau:

– Dėde, štai žolės nuo įkandimo...

Pusė veido, iškreipto siaubingos grimasos, tučtuojau atsisuko.

– Kokios žolės, nuo kokio įkandimo? – šūktelėjo.

– Kad pagytumėt... – sumurmėjau.

Ankstesnės romios išraiškos nė ženklo – buvo ir nebėr; dabar jis aiškiai per jėgą stengėsi susigrąžinti šypseną, bet tai buvo tik apsimetinėjimas.

– A... Šaunuolis... Padėk į tą drevę... Vėliau pasiimsiu.

Paklausiau ir kyštelėjau ranką į drevę. Į širšių lizdą. Mane užpuolė visas širšių debesis. Pasipusčiau padus ir šokau į užtvanką. Plaukiau po vandeniu, kol širšės atstojo. Iškišęs galvą, išgirdau piktdžiugišką nutolstančio vikonto juoką.

Vadinasi, jis dar kartą apvyniojo mus aplink pirštą. Bet daug kas čia man buvo neaišku, todėl nuėjau pas daktarą Trelonį pasikalbėti. Anglą radau namie, duobkasio būste, palinkusį aliejinės lempos šviesoje – retas atvejis! – prie žmogaus anatomijos traktato.

– Daktare, – paklausiau, – ar būna taip, kad raudonojo voro įgeltas žmogus lieka gyvas?

– Sakai, raudonojo voro? – pašoko daktaras. – Ką dar įgėlė raudonasis voras?

– Mano dėdę, vikontą, – atsakiau, – aš jau nešiau jam žindyvės žoles, bet, pasirodo, jis tik apsimetinėjo geru ir vėl tapo blogas, todėl atsisakė pagalbos.

– Aš ką tik gydžiau vikontą, raudonojo voro įgeltą į ranką, – tarė Trelonis.

– Sakykite, daktare, jis jums atrodė geras ar blogas?

Ir daktaras man papasakojo, kaip viskas nutiko.

Kai aš palikau vikontą, gulintį ant žolės su ištinusia ranka, pro šalį ėjo daktaras Trelonis. Pamatė jį ir kaip visada, baimės pagautas, bandė slėptis už medžių. Tačiau Medardas išgirdo žingsnius, atsikėlė ir šūktelėjo:

– Ei, kas čia?

Anglas galvoja: „Jei jis aptiks, kad slapstausi, dievaižin ką man padarys!" ir bėga, kad tik liktų nepastebėtas. Bet paslysta ir

pliumpteli į užtvanką. Nors visą gyvenimą praplaukiojęs, daktaras Trelonis nemoka plaukti, kepurnėjasi vandenyje ir šaukiasi pagalbos. Tada vikontas sušunka: „Laikykitės, aš tuoj!" ir bėga palei krantą, paskui brenda į vandenį, skaudama ranka kabinasi už išsikišusios medžio šaknies ir išsitiesia taip, kad daktaras galėtų įsitverti jo kojos. Jis ilgas ir plonas, pabūna virve, kad skęstantysis išsikapstytų į krantą.

Abu lengviau atsikvepia, o daktaras lemena:

– Ak, ak, milorde... Ačiū, labai ačiū, milorde... Kaip aš jums... – ir nusičiaudėja tiesiai vikontui į veidą, nes pasigavo slogą.

– Į sveikatą! – sako Medardas. – Prašom apsigaubti, – ir užmeta savo apsiaustą jam ant pečių.

Daktaras, baisiausiai suglumęs, atsisakinėja. O vikontas taria:

– Imkite imkite, jis jūsų.

Tada Trelonis pamato ištinusią Medardo ranką.

– Koks gyvis jums įkando?

– Voras.

– Leiskite jums padėti, milorde.

Ir vedasi jį į duobkasio trobelę, vilgo žaizdą vaistais ir aptvarsto. Vikontas su daktaru labai maloniai ir draugiškai šnekučiuojasi. Išsiskiria pažadėję vienas kitam greitai vėl pasimatyti ir sutvirtinti draugystę.

– Daktare! – pasakiau, išklausęs jo pasakojimo. – Vikontą, kurį gydėte, netrukus vėl apėmė baisi beprotybė, ir jis užsiundė ant manęs širšes.

– Čia ne tas, kurį gydžiau, – pareiškė daktaras ir mirktelėjo man.

– Kaip suprasti, daktare?

– Netrukus sužinosi. Dabar niekam nė žodžio. Ir netrukdyk man studijuoti, dabar čia tokia košė užvirs.

Ir daktaras Trelonis nebekreipė į mane dėmesio: vėl įsigilino į anatomijos traktatą, jam nebūdingus skaitinius. Jo galvoje vei-

kiausiai kirbėjo sumanymas: visas likusias dienas jis buvo mąslus ir nekalbus.

Ir iš visų pusių ėmė plaukti žinios apie dvejopą Medardo būdą. Miške pasiklydusius vaikus, dideliam jų siaubui, surasdavo pusiaužmogis su kriukiu ir už rankos parvesdavo namo, ir dar apdalydavo figmedžių žiedais ir blynais; neturtingoms našlėms jis panėšėdavo žabus; gydydavo gyvatės įgeltus šunis; vargšai ant palangių ar prie durų rasdavo paslaptingų dovanų, o vėjo išvartyti vaismedžiai būdavo pastatomi atgal į vietas ir net sutvirtinami, šeimininkui nespėjus iškišti iš namų nosies.

Deja, pusiau perplėšto vikonto juodu apsiaustu pasirodymas pranašaudavo ir šiurpių įvykių: pagrobti vaikai vėliau būdavo randami grotose, užritintose akmenimis; uolienų ir kerplėšų lavinos užgriūdavo senutes; vos sunokę moliūgai būdavo ištaškomi į gabalus.

Vikonto arbaletas jau seniai taikydavosi vien tik į kregždes; ir ne kad nušautų, o kad sužeistų arba suluošintų. Tiesa, dabar neretai buvo galima išvysti ir kregždučių sutvarstytomis kojytėmis ir su vytelėmis vietoj įtvarų arba apklijuotais ar pavaškuotais sparneliais; šitaip aptaisyti paukščiai laikėsi visi drauge ir skraidė labai atsargiai tarsi tikri ligoniai iš sparnuočių ligoninės, bet keisčiausia, kad juos gydė, anot šnekų, tas pats Medardas.

Sykį Pamelą, nuklydusią gana toli su savo ožkyte ir antyte, užklupo audra. Ji žinojo, kad šalia yra grota, tiesa, nedidelė, vos pastebima įduba uoloje ir pasuko ten link. Pamatė, kad iš jos kyšo nušiuręs sulopytas batas, o viduje po juodu apsiaustu gūžiasi pusė kūno. Buvo besprunkanti, tačiau vikontas ją pastebėjo ir, žengęs į liūtį, pakvietė:

– Ateik, mergaite, ir lįsk čionai.

– To dar betrūko, – atrėžė Pamela. – Čia nelabai yra vietos, aš nejaukiai jausiuosi.

– Nesibijok, – tarė vikontas. – Aš liksiu lauke, o tu galėsi įsitaisyti kaip tinkama su savo ožkyte ir antyte.

– Ožka ir antis nesušlaps.

– Bet mes ir jas paslėpsim nuo lietaus, pamatysi.

Pamela buvo girdėjusi apie keistus vikonto gerumo priepuolius ir pamanė: „Ką gi, pažiūrėsim." Ji susirangė grotoje, susiglaudusi su savo gyvuliais. Vikontas stovėjo prie jų ir kaip stogelį laikė iškeltą savo apsiaustą, kad nesušlaptų ir antis su ožka. Pamela dirstelėjo į apsiaustą laikančią jo ranką, susimąstė, paskui apžiūrėjo savo rankas, palygino kairę ir dešinę, o tada prapliupo garsiai kvatoti.

– Džiaugiuosi, kad tau linksma, mergaite, – pasakė vikontas, – bet jei ne paslaptis, kas tave taip prajuokino?

– Juokiuosi, nes man paaiškėjo tai, dėl ko visi mano kraštiečiai laužo galvas.

– Ir dėl ko gi?

– Kodėl jūs tai geras, tai blogas. Dabar aš viską supratau.

– Ką supratai?

– Supratau, nes pamačiau, kad esate antroji pusė. Pilyje gyvenantis vikontas, blogasis, yra viena pusė. O jūs esate kita pusė, manyta, pražuvusi kare, bet iš tiesų gyva, nes štai pargrįžote. Esate geroji pusė.

– Malonu girdėti. Dėkoju.

– Ak, nėra už ką dėkoti, tai juk tiesa.

Štai kokią Medardo istoriją tą vakarą išgirdo Pamela. Netiesa, kad patrankos sviedinys sutrupino pusę kūno: vikontas buvo perplėštas į dvi dalis; vieną aptiko sužeistųjų rinkėjai, o kita liko gulėti po krikščionių ir turkų lavonų kalnu, todėl niekas jos nepamatė. Vidurnaktį per mūšio lauką ėjo du atsiskyrėliai, gal dori krikščionys, o gal kokie nekromantai – likimas, kaip nutinka per karą, juos nubloškė į niekieno plynes tarp dviejų priešo stovyklų, ir galbūt jie, kaip dabar sakoma, stengėsi būti geri tiek krikš-

čionių Trejybei, tiek musulmonų Alachui. Taigi tie atsiskyrėliai, neaiškaus gailesčio vedami, rastą pusę Medardo kūno nusinešė į savo urvą ir ten išgydė pačių pagamintais balzamais ir tepalais. Vos atgavęs jėgas, sužeistasis atsisveikino su gelbėtojais ir, lazda pasiramsčiuodamas, leidosi į savo pilį; apėjo daugybę krikščionių tautų, keliavo ilgus mėnesius ir metus, pakeliui stulbindamas žmones savo kilniais darbais.

Išpasakojusi Pamelai savo istoriją, geroji vikonto pusė panoro, kad piemenaitė apsakytų jam savąją. Ir Pamela išklojo, kaip ją persekioja blogasis Medardas, kaip ji turėjusi bėgti iš namų ir dabar klajojanti po miškus.

Klausydamasis Pamelos pasakojimo, gerasis Medardas susigraudino; jis sielvartavo ir dėl savo garbę ginančios piemenaitės, ir dėl be galo liūdnos blogojo Medardo dalios, ir dėl vargšų vienišų Pamelos tėvų.

– Ką?! – sušuko Pamela. – Mano tėvai – du seni nenaudėliai. Jie neverti jūsų užuojautos.

– O, pagalvok apie juos, Pamela, kaip dabar jiems liūdna senoje pirkioje, nėr kam jais rūpintis, nėr kam padėti nei laukuose, nei tvarte.

– Kad užgriūtų tas tvartas tiesiai jiems ant galvų! – kalbėjo Pamela. – Matau, kad esate per daug švelnus, užuot piktinęsis visomis savo antrosios pusės krečiamomis šunybėmis, regis, ir jos gailitės.

– O kaip nesigailėti? Juk aš žinau, ką reiškia būti puse žmogaus, todėl negaliu jo neužjausti.

– Bet jūs kitoks; truputėlį trenktas ir jūs, tačiau geras.

Tada gerasis Medardas tarė:

– O Pamela, gera būti padalytam perpus, nes aš supratau, kad visi pasaulyje kenčia dėl savo netobulumo. Kai buvau sveikas, nesupratau šito, buvau aklas ir kurčias skausmui ir skriaudai, o jų visur pilna, visur, bet sveikas žmogus neišdrįsta jų pamatyti.

Ne aš vienas, Pamela, esu perplėštas ir padalytas – tu irgi tokia ir visi žmonės tokie. Bet tik dabar aš jaučiu brolystę su kitais, brolystę, kurios nejutau būdamas vientisas, man artimi visi pasaulio vargai ir visos skriaudos. Jeigu būsi su manimi, Pamela, išmoksi užjausti kiekvieną kančią, o lengvindama svetimą vargą, palengvinsi savąjį.

– Labai gražu, – pasakė Pamela, – bet man iki kaklo bėdų su ta kita jūsų puse, kuri mane įsimylėjo ir nežinia ką ketina padaryti.

Mano dėdė paleido apsiaustą, nes liūtis liovėsi.

– Aš irgi tave įsimylėjau, Pamela.

Pamela stryktelėjo iš grotos:

– Nuostabu! Danguje kabo vaivorykštė, o aš turiu naują gerbėją. Šito irgi tik pusė, bet užtat gero būdo.

Jie maknojo pažliugusiais takeliais, nuo šakų ant jų lašėjo vanduo. Pusė vikonto burnos išsilenkė švelniu pusšypsniu.

– O ką dabar veiksime? – paklausė Pamela.

– Siūlyčiau nueiti pas tavo tėvus ir nors kiek vargšeliams padėti.

– Eik, jeigu nori, – pasakė Pamela.

– Žinoma, noriu, mieloji, – tarė vikontas.

– O aš lieku čia, – pareiškė Pamela ir sustojo su antyte ir ožkyte.

– Vienintelis būdas mylėti viens kitą – daryti kartu gerus darbus.

– Gaila. Maniau, kad yra ir kitų būdų.

– Sudie, mieloji. Atnešiu tau obuolių pyrago.

Ir pasiramsčiuodamas jis nuėjo taku.

– Ką pasakysi, ožkyte? Ką pasakysi, antyte? – paklausė viena su gyvulėliais likusi Pamela. – Kodėl man vis pasitaiko tokie keistuoliai?

VIII

Nuo to laiko, kai pasklido garsas apie kitos vikonto pusės, tokios pat geros, kokia anoji buvo bloga, sugrįžimą, gyvenimas Teralboje labai pasikeitė.

Rytais aš lydėdavau daktarą Trelonį lankyti ligonių; pamažu daktaras atsidėjo gydymui ir pamatė, kiek daug aplinkui negaluojančiųjų, kurių jėgas išsekino praeities negandos, ir kiek daug yra ligų, kurių anksčiau niekas negydydavo.

Vaikščiodavome po kaimą ir matydavome mano dėdės paliktus pėdsakus. Aišku, gerojo dėdės, nes ir jis kas rytą apeidavo ne tik ligonius, bet ir vargšus, senukus – visus, kam reikėjo pagalbos.

Bačičos sode visiems prinokusiems granatams buvo užrištos skarytės. Viskas aišku – Bačičai skauda dantį. Dėdė apraišiojo vaisius, kad jie nepernoktų ir neišbyrėtų, kol savininkas nesveikuoja ir negali eiti jų raškyti; o drauge tai buvo ženklas daktarui Treloniui, kad užsuktų pas ligonį ir atsineštų reples.

Prioras Čekas terasoje augino saulėgrąžą, bet ji skurdo ir nežydėjo. O vieną rytą matome tris prie turėklų pririštas vištas, smagiai lesančias grūdus ir į saulėgrąžos vazoną kraunančias balto mėšlo krūveles. Viskas aišku: prioro palaidi viduriai. Dėdė pririšo vištas, kad patręštų saulėgrąžą ir kad perspėtų daktarą Trelonį apie skubų atvejį.

Ant senosios Džirominos laiptų matome vorelę sraigių, traukiančių link durų: visos riebios, nors į keptuvę dėk. Šią dovaną Džirominai dėdė atnešė iš miško, sykiu perspėdamas daktarą, kad vargšei senutei pablogėjo širdis ir kad jis neišgąsdintų ligonės – įeitų tyliai.

Visą šį bendravimo būdą gerasis Medardas išgalvojo tam, kad neglumintų negaluojančiųjų – atseit gydytojas užsuko pas juos atsitiktinai, taip pat, kad daktaras Trelonis, jau prieš įžengdamas

vidun, susivoktų, koks reikalas, be to, kad nebijotų kelti kojos į svetimus namus ir artintis prie ligonio.

Tik staiga per slėnį nuvilnija nerimas:

– Piktasis! Atsargiai, Piktasis!

Vadinasi, kažkur netoliese – piktoji mano dėdės pusė. Tada visi lekia slėptis, pats pirmas – daktaras Trelonis, aš iš paskos.

Traukiame pro Džirominos namus ir ant laiptų regime sutraiškytų sraigių vorą, glitų minkštimą ir kiautų šukeles.

– Jis čia buvo! Slėpkimės!

Prioro Čeko terasoje vištos pririštos prie pat džiovinti paskleistų pomidorų ir dergia tiesiai ant tų Dievo dovanų.

– Slėpkimės!

Bačičos sode visi granatai perskelti ir voliojasi ant žemės, o ant šakų supasi vienos skarelės.

– Slėpkimės!

Štai taip ir bėgo mūsų gyvenimas – tarp meilės ir siaubo. Gerasis (taip buvo praminta kairioji mano dėdės pusė, kaip priešprieša Piktajam, kitai pusei) žmonių akyse tapo kone šventuoju. Luošiai, vargetos, apgautos moterys – visi, kam tik sunku, sukdavo pas jį. Jis būtų galėjęs tapti vikontu. Tačiau ir toliau bastėsi tarsi klajūnas, įsisupęs į savo sudriskusį juodą apsiaustą, pasiramsčiuodamas kriukiu, apsimovęs adytą suadytą baltai ir žydrai dryžuotą kojinę, darė gera tiems, kurie šaukdavosi pagalbos, ir tiems, kurie grūsdavo jį lauk. Susilaužys koją avis ant skardžio, išsitrauks girtuoklis smuklėje peilį ar neištikima žmona vidurnaktį išlėks pas meilužį – žiūrėk, ir jis ten atsiras lyg iš dangaus nukritęs, juodas ir liesas, maloniai šypsodamasis ir pasiūlys pagalbą, duos gerą patarimą, užkardys smurtą ir nuodėmę.

Pamela tebegyveno miške. Tarp dviejų pušų ji įsitaisė sūpynes, ir dar dvejas: vienas, tvirtesnes, ožkytei, kitas, lengvesnes, antytei ir valandų valandas supdavosi su savo gyvuliais. Ir visada tą pačią

minutę tarp pušų sušmėžuodavo Gerasis su ryšuliu ant pečių. Tai buvo nešvarūs, suplyšę drabužiai, kuriuos jis surinkdavo iš elgetų, našlaičių ir vienišų ligonių; Pamela juos skalbdavo ir lopydavo, kad ir ji turėtų progą daryti gera. Pamela, kuriai pabosdavo miške, skalbdavo upelyje, o jis jai padėdavo. Paskui ji sukabindavo skalbinius džiūti ant sūpynių virvių, o Gerasis, atsisėdęs ant akmens, skaitydavo jai *Išvaduotąją Jeruzalę*.

Skaitymas Pamelą nelabai domino, ji patogiai išsitiesdavo žolėje, utinėdavosi (gyvendama miške pasigavo nemažai gyvių), kasinėdavosi augalo, vadinamo šiknabedžiu, vytele, žiovaudavo, basomis kojomis svaidydavo į viršų akmenukus ir patenkinta apžiūrinėdavo savo rausvas putlias šlaunis. Gerasis, nepakeldamas akių nuo knygos, deklamuodavo oktavą po oktavos, vildamasis kaimo mergaitę išprusinti.

Bet ji, nė trupučio nesuprasdama ir nuobodžiaudama, lyg niekur nieko primokė savo gyvulius: sykį ožkytė ūmai lyžtelėjo Gerajam pusę veido, o antytė plastelėjo ant knygos. Gerasis atšoko, iškėlė knygą, ji užsivertė, o tą akimirką iš už medžių išlėkė Piktasis ir, mosuodamas didžiuliu pjautuvu, puolė Gerąjį. Pjautuvo ašmenys susmigo į knygą ir perpjovė ją išilgai į dvi dalis. Kairioji dalis su nugarėle liko Gerojo rankoje, o kita pažiro šimtais lapų puselių. Piktasis tučtuojau dingo; žinoma, jis kėsinosi nurėžti pusę Gerojo galvos, bet labai laiku tam sutrukdė ožkytė ir antytė. Balti Torkvato Taso puslapiai su perpus padalytom eilėm sklandė ore, leidosi ant pušų šakų, gulė į žolę, biro į vandenį. Pamela, nuo kalvelės žvelgdama į tuos baltus sūkurius, pasakė:

– Koks grožis!

Kelios puslapių puselės atsklendė iki tako, kuriuo ėjome mudu su daktaru Treloniu. Daktaras pagavo vieną, pavartė pavartė, pabandė perskaityti eiles be pradžios ir be pabaigos ir papurtė galvą:

– Čia nieko negalima suprasti... Tss... Tss...

Garsas apie Gerąjį pasiekė ir hugenotus, ir senasis Ezekielis dabar dažnai stoviniuodavo aukščiausiame išgeltusio vynuogyno šlaite, dairydamasis į akmenuotą taką, kylantį iš slėnio.

– Tėve, – kreipėsi vienas iš sūnų, – matau, kad žiūrite į slėnį, tarsi ko lauktumėt.

– Žmogiška yra laukti, – atsakė Ezekielis, – teisusis laukia su tikėjimu, neteisusis su baime.

– Ar tik ne Šlubio kairiakojo laukiate, tėve?

– Ir tu apie jį girdėjai?

– Slėnyje tik ir kalba apie Kairiarankį. Manote, kad jis užkoptų iki mūsų?

– Jei šiame kampe gyvena padorūs žmonės ir jeigu jis yra toks, nežinau priežasties, dėl kurios neturėtų ateiti.

– Kalnas per status einančiajam su kriukiu.

– Čia jau buvo vienas Bekojis – arklys jį užnešė.

Išgirdę kalbant Ezekielį, iš visų pusių suėjo hugenotai ir jį apstojo.

– Tėve mūsų Ezekieli, – kreipėsi jie, – aną naktį, kai apsilankė Išdžiūvėlis ir žaibas sudegino pusę ąžuolo, jūs pasakėte, kad galbūt ateis diena, kai mus aplankys gerasis pakeleivis.

Ezekielis nulenkė galvą, ir jo barzda užklojo krūtinę.

– Tėve, šitas, apie kurį dabar kalbame, yra toks pat Bekojis, tačiau visiška ano priešingybė – kūnu ir siela! Šitas yra gailestingas, koks anas yra žiaurus. Ar ne jis – jūsų skelbtasis svetys?

– Kiekvienas keleivis, bet kuriuo keliu atėjęs, gali juo būti, – atsakė Ezekielis. – Jis taip pat gali.

– O kad taip būtų, – kalbėjo visi hugenotai.

Į priekį žengė Ezekielio žmona, stumdama žabarų vežimaitį, žvilgsnį įsmeigusi į tolį.

– Mes kasdien viliamės geriausio, – prabilo ji, – tačiau kad ir kas atšlubuotų šitomis mūsų kalvomis, jis tėra vargšas grįžęs iš karo luošys, nesvarbu, gero ar pikto būdo, o mes vis tiek kaip

ir anksčiau privalome gyventi dorai ir teisingai ir dirbti savo laukus.

– Kitaip nė būti negali, – atsiliepė hugenotai, – argi mes ką sakėme priešingai?

– O jeigu jau visi sutariame, – pasakė moteris, – imkime vėl kauptukus ir šakes.

– Maras ir badas! – sugriaudėjo Ezekielis. – Kas jums leido numesti kauptukus?

Hugenotai pasklido po vynuogyną ir susirado paliktus įrankius, bet dabar suriko Izaijas; jis, matydamas tėvą užsiėmusį, įsikorė į figmedį paskanauti ankstyvųjų vaisių.

– Žiūrėkit! Kažkas atjoja ant mulo!

Ir tikrai, taku kopė mulas, tempiantis prie nešulinio balno pririštą pusę žmogaus. Ten jojo Gerasis; jis buvo nusipirkęs seną nusišėrusią gaišeną, kurią kažkas ketino nuskandinti, nes jau net ir skersti ji nebetiko.

„Juk aš sveriu tik kaip pusė žmogaus, – pagalvojo jis, – todėl mane senas mulas dar išlaikys. O turėdamas ant ko joti, galėsiu dar toliau nusigauti daryti gera." Ir štai pirmoji kelionė – aplankyti hugenotų.

Hugenotai jį sutiko pasitempę, sustoję eilėmis ir giedodami psalmę. Paskui senis Ezekielis priėjo ir pasveikino jį kaip brolį. Gerasis, nulipęs nuo mulo, ceremoningai atsakinėjo į pasveikinimus: pabučiavo ranką Ezekielio žmonai, bet toji liko rūsti ir niūri; visų paklausinėjo, kaip sveikata, ištiesė ranką paglostyti šiurkščią Izaijo galvą, bet tas išsilenkė; pasidomėjo kiekvieno rūpesčiais, išklausė jų nelaimių istorijas jaudindamasis ir piktindamasis. Jie, aišku, kalbėjosi ne apie religinę nesantaiką, bet apie nelaimes, sukeliamas apskritai žmogaus prigimties ydingumo. Medardas, žinoma, nutylėjo faktą, kad persekioti pradėjo Bažnyčia, kuriai jis priklausė, o hugenotai nesiėmė svarstyti tikėjimo dalykų dar ir iš baimės juos iškraipyti. Taigi apsiribojo aptakiomis meilingomis

šnekomis, smerkiančiomis bet kokią prievartą ir kraštutinumus. Bendrą kalbą rado, bet šiaip jau gana tuštoką.

Paskui Gerasis apžiūrėjo laukus, padejavo dėl menko derliaus ir pasidžiaugė, kad bent jau rugių šįkart jie prikuls nemažai.

– Po kiek už juos prašote? – pasidomėjo Medardas.

– Trys skudai už svarą, – atsakė Ezekielis.

– Trys skudai už svarą? Klausykit, bičiuliai, Teralbos vargšai miršta iš bado, neįstengdami įpirkti saujelės rugių. Jūs turbūt nežinote, kad slėnyje rugių pasėlius išmušė ledai, o jūs vieninteliai galite apginti nuo bado daugybę šeimų.

– Žinome, – pasakė Ezekielis, – todėl ir tikimės gerai uždirbti...

– Bet pagalvokite, kiek gero padarytumėte tiems vargšams, jeigu nuleistumėte kainą... Jiems tai būtų tikra malonė...

Senasis Ezekielis sustojo prie Gerojo ir susinėrė rankas ant krūtinės. Visi hugenotai pasekė jo pavyzdžiu.

– Daryti gera, broli, – tarė jis, – nereiškia numušti kainą.

Gerasis ėjo per laukus ir matė senus išdžiūvusius hugenotus, kapliuojančius pačioje atokaitoje.

– Jūs į žmogų nebepanašus, – pasakė jis seniui ilga iki žemės barzda – tasai jau ją ir kapliavo. – Ar gerai jaučiatės?

– O kaip dar jaustis, kai tau septyniasdešimt, bet kapliuoji dešimt valandų, o gauni tik ropių srėbalo.

– Tai mano pusbrolis Adomas, – pasakė Ezekielis, – tokie darbininkai nesimėto.

– Jūsų amžiaus žmogus turi ilsėtis ir geriau maitintis, – tarė Gerasis, tačiau Ezekielis šiurkščiai jį pertraukė:

– Visi mes čia labai vargingai pelnomės duoną, broli, – pasakė kaip kirviu nukirto.

Kada atjojęs nulipo nuo mulo, Gerasis pats pririšo savo gyvulį ir paprašė maišo avižų, kad tasai po kelionės atsigautų. Ezekielis ir jo žmona susižvalgė, nes, jų manymu, tokiam mului būtų užtekę kuokštelio laukinių cikorijų, tačiau derėjo parodyti vaišingumą

ką tik atvykusiam svečiui, tad paliepė atnešti avižų. O dabar senasis Ezekielis nesitvėrė savam kaily pagalvojęs, kad ta stipena suės tokias brangias jų avižas, todėl, nutaikęs progą, pasikvietė Izaiją ir pamokė:

– Izaijau, nusėlink prie mulo, atimk avižas ir pakišk ko nors kito.

– Viralo nuo dusulio?

– Nugliaudytų kukurūzų, žirnių ankščių – ką rasi.

Izaijas nuėjo, atėmė avižas ir gavo tokį spyrį, kad dar ilgai šlubavo. Užtat likusias avižas paslėpė, ketindamas paskui parduoti, o tėvui pasakė, kad mulas buvo jau viską suėdęs.

Leidosi saulė. Gerasis stovėjo su hugenotais laukuose ir nebežinojo ką kalbėti.

– Mums liko dar gera valanda padirbėti, svety, – pasakė Ezekielio žmona.

– Tada nebetrukdysiu.

– Geros jums kloties, svety.

Ir gerasis Medardas ant savo mulo nujojo.

– Ir šitą suluošino karas, – atsiduso moteris, svečiui nutolus. – Kiek tokių šiuose kraštuose. Vargšeliai!

– Tikrai vargšeliai, – sutiko visi šeimynykščiai.

– Maras ir badas! – staugė senasis Ezekielis, vaikščiodamas po laukus, ir, sugniaužęs kumščius, piktinosi prastai atliktu darbu ar sausros padaryta žala. – Maras ir badas!

IX

Rytais aš dažnai kyšteldavau į Pjetrokjodo dirbtuvę pasižiūrėti įrenginių, konstruojamų išmanaus meistro. Dailidę vis dažniau suimdavo nerimas ir graužbeing sąžinė, nes vidurnaktį jį aplankęs

Gerasis prikaišiodavo dėl šiurpios jo išradimų paskirties ir skatindavo meistrauti tokius prietaisus, kurie pasitarnautų gėriui, o ne piktiems kėslams.

– Tai kokį gi įrenginį turėčiau sumeistrauti, mastre Medardai? – klausdavo Pjetrokjodas.

– Tuojau paaiškinsiu: galėtum, tarkim... – ir Gerasis imdavo pasakoti apie prietaisą, kurį užsakytų jis, jei būtų toks vikontas kaip jo antroji pusė, pasakojimą papildydamas painiais eskizais.

Iš pradžių Pjetrokjodui pasirodė, kad tas įrenginys – vargonai, milžiniški vargonai, kurių klavišai išgauna nuostabiausius garsus, ir jau rengėsi ieškoti tinkamos medienos vamzdžiams, tačiau po kito pokalbio su Geruoju labai suglumo, nes paaiškėjo, jog jis nori, kad vamzdžiais eitų ne oras, o miltai. Taip, tai tikrai vargonai, bet ne tik – ir malūnas, malsiantis vargšams, o gal net ir krosnis papločiams kepti. Gerasis diena iš dienos tobulino sumanymą ir eikvojo eskizams krūvas popierių, tačiau Pjetrokjodas nepajėgė suvokti esmės: kodėl gi šie vargonai–malūnas–krosnis dar turi tampyti vandenį iš šulinių, lengvindami asilų darbą, važinėti ant ratų, kad patenkintų ir kitų kaimų poreikius, o šventadieniais pakilti į orą ir juose įtaisytais tinkleliais gaudyti drugelius.

Ir dailidę apnikdavo abejonės, ar žmogaus nosiai sumeistrauti tokias draugiškas mašinas; ko gero, vieninteliai praktiški ir tiksliai veikiantys įrengimai yra kartuvės ir kankinimo mašinos. Juk iš tiesų, vos tik Piktasis pateikdavo Pjetrokjodui naujo aparato sumanymą, meistras tučtuojau sugalvodavo būdą jam įgyvendinti ir imdavosi darbo menkiausias detales nugludindamas iki tobulumo, todėl rezultatas atrodydavo tikru inžinerijos stebuklu, paskutiniu technikos žodžiu.

Meistras sielojosi:

– Gal blogis glūdi mano sieloje, kad gebu meistrauti tik žiaurius prietaisus.

Tačiau ir toliau taip pat lengvai ir sumaniai kūrė naujas kankinimo mašinas.

Sykį pamačiau jį triūsiantį prie keisto įrenginio: tarp baltų baslių jis įtaisė juodmedžio plokštę, kurioje padarė dvi kiaurymes, per jas perkišta balta virvė baigėsi kilpa.

– Kas čia bus, meistre?

– Kartuvės, karti profiliu, iš šono, – atsakė jis.

– O kam jas pastatėte?

– Žmogui, kuris yra ir teisėjas, ir teisiamasis. Viena galvos pusė nuteisia save mirties bausme, o kita lenda į kilpą ir išleidžia paskutinį kvapą. Norėčiau, kad jos susikeistų vietomis.

Supratau, kad Piktasis, matydamas didėjantį gerosios savo pusės populiarumą, nusprendė kuo greičiau ja nusikratyti.

Ir tikrai, jis pasikvietė sargybinius ir paliepė:

– Mūsų žemėje jau seniai bastosi pavojingas kenkėjas ir sėja nesantaiką. Įsakau iki rytojaus tą kurstytoją sugauti ir nubausti mirtimi.

– Bus padaryta, jūsų šviesybe, – atsiliepė sargybiniai ir nuėjo. Nepastebėjo Piktasis, nes buvo vienakis, kad, jam atsakydami, jie susimirksėjo.

Reikėtų žinoti, kad anomis dienomis rūmuose buvo rengiamas sąmokslas, kuriame dalyvavo ir sargybiniai. Dabartinį vikontą sumanyta suimti ir nužudyti, o pilį ir titulą perduoti kitai jo pusei. Ji, aišku, dar nieko apie tai nežinojo. Ir štai ji pabunda naktį daržinėje, kurioje glaudžiasi, sargybinių apsupta.

– Nebijokit, – tarė sargybinių vyresnysis, – vikontas mus atsiuntė nugalabyti jūsų, bet mums jau įsipyko žiauri jo tironija, todėl nusprendėme nugalabyti jį patį, o į jo vietą pakviesti jus.

– Ką aš girdžiu? Ar taip ir padarėte? Klausiu, ar vikontą jau nugalabijote?

– Ne, bet padarysime tai rytojaus rytą.

– Šlovė tau, Viešpatie! Ne, nebeliekite kraujo, jau ir taip daug jo pralieta. Ar galima tikėtis gero iš valdžios, gautos įvykdžius nusikaltimą?

– Gerai, tada uždarysime jį bokšte ir galėsime būti ramūs.

– Nekelkite rankos nei prieš jį, nei prieš nieką kitą, maldauju! Ir mane skaudina vikonto smurtas, tačiau nėra kitos išeities – tik rodyti jam gerą pavyzdį savo dora ir kilnumu.

– Tada turėsime nugalabyti jus, pone.

– O ne! Jau sakiau, kad neturite nieko galabyti.

– Tai ką mums daryti? Jei nenudėsime vikonto, privalėsime jam paklusti.

– Imkite šį buteliuką. Jame kelios uncijos, paskutinės belikusios, tepalo, kuriuo mane išgydė Bohemijos atsiskyrėliai ir kuris iki šiol mane gelbėjo, kai, keičiantis orams, gėlė didįjį randą. Nuneškite jį vikontui ir pasakykite: „Čia dovanojo tasai, kuris žino, ką reiškia nukapotos gyslos."

Sargybiniai nuėjo pas vikontą su buteliuku, o vikontas pasiuntė juos į kartuves. Kad išgelbėtų anuos, kiti sąmokslininkai nutarė sukelti maištą. Tačiau buvo nepatyrę ir išsidavė, o sukilimą paskandino kraujo upės. Gerasis nešė į kapus gėles ir guodė našles ir našlaičius.

Tik vienos senosios Sebastianos nejaudino Gerojo kilnumas. Traukdamas į savo labdaringus žygius, Gerasis dažnai sustodavo prie žindyvės lūšnelės ir užeidavo vidun, visada malonus ir rūpestingas. Ir visada ji puldavo pamokslauti. Gal dėl motiniškos meilės, o gal kad į senatvę pradėjo drumstis protas, žindyvė nelabai paisė Medardo pasidalijimo: ji barė vieną pusę už antrosios šunybes, žėrė patarimus visai ne tai daliai, kuriai jie būtų pravertę ir panašiai.

– Kam tu nusukai galvą senelės Bidžin gaidžiui? Vargšelė jį vieną teturėjo. Toks didelis, o kreti išdaigas...

– Kodėl tai man sakai, žindyve? Juk žinai, kad ne aš...

– Tai gražiausia! O kas tada, kas?

– Aš. Bet...

– Aha! Matai!

– Bet vis tiek ne aš...

– Ak tu, manai, jei aš sena, tai ir suvaikėjusi? Tik išgirstu apie kokią nors šunybę, iškart nutuokiu, kieno čia darbas. Ir sakau sau: galvą guldau, kad čia Medardas prikišo nagus...

– Ir visada klystate...

– Aš klystu... Jūs, jaunimas, sakote, kad mes, seniai, klystame... O patys? Ar tu padovanojai savo kriukį seniui Izidorui?

– Taip, šitą pripažįstu...

– Ir dar giriesi? Jis juo kuldavo žmoną. Vargšelė...

– Jis man sakė, kad per tą podagrą nebepaeina...

– Melavo... O tu iškart – dovanoti... Jis jį sulaužė vanodamas žmonai šonus, o tu dabar vaikščiosi dvišaku pagaliu pasiramsčiuodamas... Tikras pusgalvis, štai kas tu! Vis ką nors prasimanai! O kam nugirdei grapa Bernardo jautį?..

– Čia ne aš...

– Kaip ne tu? Visi tik ir šneka: vikontas, vikontas!

Dažnus Gerojo apsilankymus Pratofunge lėmė ne tik sūniškas jo prisirišimas prie žindyvės. Tuo metu jis ėmėsi padėti raupsuotiesiems. Įgavęs atsparumą užkratui (regis, vis dėl tų atsiskyrėlių paslaptingų vaistų), jis vaikščiojo po kaimą, smulkiai klausinėdamas apie kiekvieno poreikius, ir tol neatstodavo, kol neparodydavo jiems viso savo kilnumo ir dosnumo. Iš Pratofungo ant mulo jis jodavo į daktaro Trelonio namelį ir klausdavo patarimo arba prašydavo vaistų, o paskui traukdavo atgal. Daktaras dar nebuvo įgavęs tiek ryžto, kad drįstų artintis prie raupsuotųjų, bet, regis, gerojo Medardo paveiktas, pradėjo jais domėtis.

Tačiau mano dėdės užmojai siekė daug toliau: jis užsimanė išgydyti ne tik raupsuotųjų kūnus, bet ir sielas. Todėl jis leido

laiką moralizuodamas, kišdamas nosį į jų reikalus, piktindamasis ir pamokslaudamas. Raupsuotieji negalėjo jo pakęsti. Džiaugsmingo siautulio dienos Pratofunge baigėsi. Šis pažiūrėti menkas, juodai apsirengęs, ceremoningas ir trenktas vienakojis niekam neleido gyventi savo malonumui – viešai visus gėdino, baksnojo ir priekaištavo. Netgi muzika, pamokslautojo išvadinta lengvabūdiška, nepadoria, neįkvėpiančia kilnių jausmų, nebekėlė raupsuotiesiems džiaugsmo, ir keistus jų instrumentus nuklojo dulkės. Raupsuotosios moterys, negaudamos progos užsimiršti pasilinksminimuose, staiga susidūrė akis į akį su liga ir ištisus vakarus raudodavo ir sielvartaudavo.

– Vis dėlto geroji pusė blogesnė, – ėmė sakyti Pratofungo gyventojai.

Ir ne vien raupsuotųjų susižavėjimas Geruoju prislopo.

– Dar gerai, kad sviedinys tik į dvi dalis jį padalijo, – džiaugėsi žmonės, – jei būtų suplėšęs į tris, nežinia, ką mums reikėtų patirti.

Hugenotai dabar statė sargybą apsisaugoti ne vien nuo Piktojo, bet ir nuo Gerojo, nes dabar šis, pamiršęs bet kokią pagarbą, ėmė ateidinėti kada tinkamas: tikrino, kiek maišų sukrauta klėtyse, gėdino dėl aukštų kainų, o paskui apie tai skalambydavo visai apylinkei, sugriaudamas jų prekybos planus.

Taip ir bėgo dienos Teralboje, o mūsų jausmai atbuko ir išblanko, nes jautėmės tarsi įkalinti tarp nežmoniškos nedorybės ir tokios pat nežmoniškos dorybės.

X

Mėnesienos naktį niekšų galvose visada gyvačių kamuoliais pinasi juodos mintys, o gailestingųjų sielose skleidžiasi atsižadėji-

mo ir pasiaukojimo lelijos. Taip tarp Teralbos uolų klaidžiojo dvi Medardo pusės, draskomos priešingų ketinimų.

Abi priėmė sprendimą, o rytą abi ėmėsi veikti.

Pamelos mamytė, eidama pasisemti vandens, pakliuvo į spąstus ir įkrito į šulinį. Pakibusi ant virvės šaukė: „Padėkit!", o šulinio vandenyje dangaus fone pamatė Piktojo šešėlį, kuris taip jai prabilo:

– Noriu tik pasikalbėti. Nutariau štai ką: apie jūsų dukrą nuolat sukiojasi perplėštas bastūnas. Turite jį priversti ją vesti: juk jis ją suvedžiojo ir, jeigu jis kilnus žmogus, privalo tuoktis. Aš taip nusprendžiau ir daugiau nieko jums neaiškinsiu.

Pamelos tėvelis nešė spausti maišą alyvuogių iš savo alyvmedyno, tik maišas pasitaikė kiauras, ir iš paskos nusidriekė alyvuogių takas. Pajutęs palengvėjus nešulį, tėvelis nukėlė maišą nuo pečių ir pamatė, kad jis apytuštis. Ir dar pastebėjo, kad iš paskos seka Gerasis: renka alyvuoges ir deda į apsiaustą.

– Ėjau paskui jus, norėdamas pasikalbėti, o pasitaikė laimė surinkti alyvuoges. Štai kas man ant širdies guli. Jau seniai aš suvokiau, kad savo buvimu tiesiog trukdau kitų laimei, kurios taip trokštu. Aš paliksiu Teralbą. Tegu tik mano išvykimas grąžina ramybę dviem žmonėms: jūsų dukrai, dabar priverstai glaustis oloje, nors yra verta didingų rūmų, ir mano vargšei dešinei pusei – ji neturėtų būti tokia vieniša. Pamelai ir vikontui reikia sujungti likimus santuokos saitais.

Pamela, dresuodama voverę, pamatė mamytę; toji apsimetė, kad renka kankorėžius.

– Pamela, – pasakė mamytė, – atėjo laikas tam bastūnui, Geruoju vadinamam, tave vesti.

– Iš kur ištraukei? – paklausė Pamela.

– Jis tave suvedžiojo, dabar tegul veda. Jis toks kilnus, kad jeigu jam taip pasakysi, negalės atsisakyti.

– Kas čia tau šovė į galvą?

– Patylėk, žinotum, kieno čia sumanymas, neatsikalbinėtum. Pats Piktasis su manimi kalbėjo, šviesusis mūsų vikontas!

– Velnias! – tarė Pamela ir net voverę numetė nuo kelių. – Kokią dar klastą jis čia sumanė?

Po valandžiukės ji mokėsi švilpti žolės stiebeliu, tik žiūri, ateina tėvelis, neva malkų.

– Pamela, – pasakė tėvelis, – laikas tau ištarti „taip" vikontui Piktajam, aišku, su sąlyga, kad tuoksitės bažnyčioje.

– Pats sugalvojai, ar kas nors padėjo?

– Argi nenorėtum tapti vikontiene?

– Atsakyk, ko klausiu.

– Gerai. Pamąstyk apie tai, ką pataria kilniausia pasaulyje siela – klajūnas, pramintas Geruoju.

– Viešpatie, visai iš galvos išsikraustė. Pala pala, mes dar pažiūrėsim!

Jodinėdamas ant savo kuino palei dygliakrūmius, Piktasis svarstė strategiją: jei Pamela išteka už Gerojo, pagal įstatymą ji – Medardo Teralbiečio sutuoktinė, taigi jo žmona. Gavęs tokią teisę, jis lengvai ją atims iš varžovo, labai nuolaidaus ir visai nekovingo.

Bet štai sutikta Pamela pareiškia:

– Vikonte, aš apsisprendžiau; jeigu jūs sutinkate, mes susituoksim.

– Kas mes? – klausia vikontas.

– Aš ir jūs. Keliausiu į pilį ir būsiu vikontienė.

Šito Piktasis nesitikėjo; galvoja: „Aha, nebereikia tų cirkų, nebereikia jos tekinti už mano antrosios pusės: ją vesiu aš, ir baigtas kriukis."

Todėl atsakė:

– Sutinku.

O Pamela:

– Tik susitarkite su tėveliu.

*

Netrukus Pamela susitinka Gerąjį, jojantį ant mulo.

– Medardai, – pradeda ji, – supratau, kad myliu tik tave, ir jeigu nori padaryti mane laimingą, turi prašyti mano rankos.

Vargšeliui, jos labui padariusiam didelę auką, net lūpa atvipo. „Jeigu jau ji bus laiminga už manęs ištekėjusi, nebegaliu versti tekėti už kito“, – pagalvojo. Ir pasakė:

– Mieloji, lekiu ir viską parengsiu tuoktuvėms.

– Tik būtinai susitark su mamyte, – perspėjo ji.

Visa Teralba suūžė sužinojusi, kad Pamela išteka. Vieni sakė, kad už vieno, kiti – kad už kito. Jos tėvai, galbūt tyčia, visus supainiojo. Aišku viena – pilis buvo blizginama ir puošiama didžiulėms iškilmėms. O vikontas pasisiūdino juodo aksomo eilutę pūpsniuota rankove ir pūpsniuota kiška. Tačiau ir bastūnas iščiustijo gaišeną mulą ir užsilopė alkūnę bei kelį. Bažnyčioje dėl viso pikto buvo nušveisti visi sietynai.

Pamela pareiškė, kad iš miško išlįs tik prasidėjus ceremonijai. Aš laksčiau su pavedimais dėl nuotakos apdarų. Ji pasisiūdino baltą suknią su šydu ir ilgiausiu šleifu, iš levandų stiebelių nusipynė vainiką ir diržą. Kadangi medžiagos liko dar pora metrų, pasiuvo suknią ožkytei ir suknią antytei, ir bėgiojo visos po mišką, kol šydas sudrisko tarp šakų, o šleifas nuo takų sušlavė visus pušų spyglius ir kaštonų kevalus.

Tačiau vestuvių išvakarėse Pamela buvo susimąsčiusi ir kiek sunerimusi. Sėdėdama plikos kalvos viršūnėje su išsitaršiusiu levandų vainiku, šleifu apklojusi kojas, parėmusi smakrą ranka, ji dairėsi į miškų juostas aplinkui ir dūsavo.

Aš niekur nuo jos nesitraukiau, nes mane ir Izaiją, kurio iki tol nebuvau regėjęs, paprašė pabūti pažais.

– Už ko išteki, Pamela? – klausiau.

– Nežinau, – atsakė ji, – nežinau, kaip viskas klostysis. Gal laimingai? O gal nesėkmingai?

O iš miškų atsklisdavo čia laukinis riksmas, čia gilus atodūsis. Tai du pretendentai į jaunikius, priešvedybinio jaudulio apimti, klaidžiojo po šlaitus ir skardžius, abu susisupę į juodus apsiaustus; vienas ant kuino, kitas ant išsišėrusio mulo, vienas baubė, kitas dūsavo – abu genami neramių minčių. Arklys šuoliavo, mulas ropštėsi tais pačiais šlaitais ir skardžiais, tomis pačiomis įkalnėmis ir nuokalnėmis, tačiau nė sykio raiteliai nesusitiko.

O auštant šuoliais paleistas arklys nuvirto nuo skardžio, ir Piktasis pavėlavo į vestuves. Užtat mulas pėdino koja už kojos, ir Gerasis į bažnyčią atkako laiku, tą minutę, kada pasirodė nuotaka; o šleifą nešiau aš su Izaiju, kurį patį reikėjo tempti.

Pamačiusi prie altoriaus ateinantį tiktai Gerąjį, pasiramsčiuojantį kriukiu, minia kiek nusivylė. Tačiau tuoktuvės įvyko kaip pridera, jaunieji ištarė „taip" ir pasikeitė žiedais, o kunigas pasakė:

– Medardai Teralbieti ir Pamela Markolfi, skelbiu jus vyru ir žmona.

Ir tada į bažnyčią įklibinkščiavo vikontas; jo naujas aksomo apdaras su pūpsniais buvo permirkęs ir sudriskęs. Jis pareiškė:

– Medardas Teralbietis esu aš, o Pamela – mano žmona.

Gerasis nuraišavo prie jo.

– Ne, Medardas, kuris vedė Pamelą, esu aš.

Piktasis numetė kriukį ir griebėsi kardo. Gerajam nieko kito neliko, kaip padaryti tą patį.

– Kausimės!

Piktasis palinko į priekį, Gerasis suskubo gintis, ir abudu žnektelėjo ant žemės.

Įsitikino, kad neįmanoma kautis ant vienos kojos – neišlaikysi pusiausvyros. Dvikovą reikėjo atidėti ir jai geriau pasiruošti.

– Žinote, ką aš padarysiu? – pareiškė Pamela. – Grįšiu į mišką.

Ir išrūko iš bažnyčios, ir jau nebenešė pažai jos šleifo. Ant tilto laukė ožkytė ir antytė ir pasileido jai iš paskos.

*

Dvikova turėjo įvykti kitą rytą, saulei tekant, Vienuolių pievoje. Meistras Pjetrokjodas sukūrė į skriestuvą panašią kitą koją, kuri, diržais pritvirtinta prie šių pusiaužmogių, leido jiems stovėti be ramsčio, žengti žingsnį ir net pasilenkti į priekį ar atsilošti. Raupsuotasis Galatėjas, kuris sveikas buvo bajoras, apsiėmė teisėjauti; Piktasis sekundantais paėmė Pamelos tėvą ir sargybinių vyresnįjį, Gerasis – du hugenotus. Daktaras Trelonis užtikrino medicinos pagalbą – atsitempė kalną tvarsliavos ir didžiulį butelį balzamo tarsi prieš dviejų armijų mūšį. Man pasisekė: turėjau padėti jam viską atnešti, todėl galėjau stebėti kautynes.

Aušra aušo kažkokia pažaliavusi, o pievelėje išsitempę stovėjo du juodi liesi dvikovininkai su kardais. Raupsuotasis papūtė ragą duodamas ženklą: dangus suvirpėjo kaip ištempta būgno oda, miegapelės urveliuose suleido nagus į žemę, šarkos iš sparnų labai skaudžiai išsipešė po plunksną, sliekas nuėdė sau uodegą, gyvatė pati sau įgėlė, o vapsva nusilaužė geluonį į akmenį; visa kas stojo prieš save: užšalo balos, kerpės virto akmenimis, o akmenys kerpėmis, sausi lapai virto žeme, o sakai be jokio gailesčio smaugė medžius. Žmogus irgi pakilo prieš save, į abi rankas pasičiupęs po kardą.

Dar sykį Pjetrokjodas įrodė savo talentą: skriestuvai pievoje braižė apskritimus, o dvikovininkai puolė viens kitą, gynėsi, atsitraukdavo, sukiodavosi, stengdamiesi suklaidinti. Atakos baigdavosi tuo, kad kardas visada kliudydavo plevėsuojantį priešininko apsiaustą, atrodė, kad abudu taikosi ten, kur nieko nėra, tai yra į tą dalį, kurioje turėtų būti jis pats. Suprantama, jeigu būtų kovęsi ne dvi pusės, o du vientisi žmonės, jau nežinia kaip būtų vienas kitą sužeidę. Piktasis kovėsi žvėriškai įnirtęs, bet niekaip neįstengdavo smūgių nukreipti ten, kur iš tiesų buvo priešas; Gerasis kardą valdė itin vikriai, kaip tikras kairiarankis, tačiau tik vikonto apsiaustą taršydavo.

Pagaliau kardai susikryžiavo: skriestuvai susmigo į žemę kaip akėčių virbai. Piktasis staiga atšlijo ir buvo bevirstąs ant žemės, praradęs pusiausvyrą, tačiau dar spėjo kirsti iš visų jėgų, ne tiesiai priešininkui, o šalia, palei liniją, kur baigiasi perkirstas Gerojo kūnas; ir iš pradžių net nebuvo galima suprasti, pataikė ar kirto pro šal. Tačiau netrukus pamatėme, kaip iš galvos plūsteli kraujas, kaip juo nusidažo visas apsiaustas, ir abejonių nebeliko. Gerasis nuvirto, bet krisdamas, paskutinę akimirką, beveik nenorom suspėjo užsimoti ir tvoti, o kardas perėjo nuo galvos iki kojų, vėlgi visai arti priešininko, ties ta vieta, kur Piktojo kūno jau nebebuvo ir kur jau pradėjo būti. Dabar ir visas didžiulis Piktojo senasis randas paplūdo krauju; abiejų kirčiai vėl nukapojo gyslas ir atvėrė žaizdą, kuri juos kažkada išskyrė atidalydama. Dabar jie gulėjo aukštielninki, ir jų kraujas, kažkada buvęs bendras, srūdamas ant pievos vėl susimaišė.

Aš neįstengiau atsipeikėti nuo šitokio siaubo ir ne iškart pamačiau, kad daktaras Trelonis šokinėja iš džiaugsmo ant savo svirplio kojų, ploja rankomis ir šūkčioja:

– Jis išgelbėtas! Išgelbėtas! Dabar leiskite veikti man.

Po pusvalandžio į pilį ant neštuvų atnešėme vieną sužeistąjį. Piktasis ir Gerasis buvo kietai sutvarstyti į vieną; daktaras stropiai sudurstė abiejų pusių vidaus organus ir kraujagysles, paskui sunaudojo visą kilometrą tvarsčių ir juos abu sutvarstė taip tvirtai, kad buvo panašu ne į sužeistąjį, o į senovės mumiją.

Dar ilgai mano dėdė grūmėsi su mirtimi. O vieną rytą žindyvė Sebastiana, įsižiūrėjusi į veidą su raudonu randu, einančiu nuo kaktos iki smakro ir sliuogiančiu per kaklą, paskelbė:

– Pagaliau sujudėjo.

Ir tikrai, dėdės veidas lengvai virptelėjo, ir daktaras pravirko iš džiaugsmo pamatęs, kad virpa abudu skruostai.

Galų gale Medardas atmerkė akis, sukrutino lūpas; iš pradžių veidas buvo šiek tiek iškreiptas: viena akis grėsminga, kita links-

ma, kakta čia suraukta, o čia lygi, vienas lūpų kamputis šypsojosi, kitas viepėsi grimasa. Paskui pamažėl viskas išsilygino.

Daktaras Trelonis pasakė:

– Dabar jis pasveiko.

O čia sušuko Pamela:

– Pagaliau mano sutuoktinio viskas kaip reikiant!

Taip mano dėdė Medardas vėl tapo vientisas, nei blogas, nei geras, blogio ir gėrio mišinys, taigi visai panašus į tą, koks buvo prieš padalijimą. Tačiau patirtį turėjo abiejų pusių, todėl pasidarė baisiai išmintingas. Nugyveno laimingą gyvenimą, susilaukė daugybės vaikų ir valdė teisingai. Apskritai mūsų gyvenimas pasikeitė į gera. Gal kas ir tikėjosi, kad, vikontui vėl tapus vientisu, prasidės neapsakomos gerovės metas, tačiau aišku, kad nepakanka vienam vikontui pasveikti, kad pasveiktų visas pasaulis.

O Pjetrokjodas statė nebe kartuves, o malūnus; Trelonis domėjosi nebe žaltvykslėmis, o tymais ir rože. Ir tik aš šiame visuotiniame tobulumo paieškų įkarštyje kentėjau dėl savo menkumo. Kartais manai esąs netobulas, tačiau esi tik jaunas.

Tada stovėjau ant paauglystės slenksčio ir dar slėpdavausi miške tarp didžiulių medžių šaknų; ten aš kurdavau. Pušies spygliai virsdavo riteriais, damomis arba juokdariais; aš laikydavau juos rankose ir vaidindavau visokiausias istorijas. Paskui susigėsdavau dėl tokių pramanų ir bėgdavau šalin.

Ir štai atėjo diena, kai daktaras Trelonis mane paliko. Vieną rytą mūsų įlankoje pasirodė išpuošti laivai su anglų vėliava ir išmetė inkarus. Visa Teralba suėjo jų pasižiūrėti, išskyrus mane – aš nežinojau. Jūreiviai stumdėsi prie bortų ir ant rėjų – rodė ananasus ir vėžlius, išvyniodavo popierėlius, kuriuose buvo surašytos lotyniškos ir angliškos sentencijos. Ant kapitono tiltelio karininkų apsuptas stovėjo kapitonas Kukas su trikampe skrybėle ir peruku ir per žiūroną žvalgėsi į krantą, o vos tik išvydęs daktarą Trelonį,

įsakė vėliavėlėmis perduoti jam žinutę: „Greičiau lipkite į laivą, daktare, mes nepabaigėme lošti akies."

Daktaras atsisveikino su visais teralbiečiais ir mus paliko. Jūreiviai užtraukė himną „O, Australija!", ir daktaras buvo užneštas į laivą ant kankaronės statinės. Paskui laivai pakėlė inkarus.

Aš viso to nemačiau. Kiūtojau miške ir kūriau istorijas. Kai sužinojau, buvo jau per vėlu. Dūmiau į pajūrį šaukdamas:

– Daktare! Daktare Treloni! Paimkite ir mane! Jūs manęs čia nepaliksite, daktare!

Bet laivai buvo jau bepradingstą už horizonto, o aš likau čia, šiame mūsų pasaulyje, pilname atsakomybės ir žaltvykslių.

1951

BARONAS MEDYJE

Iš italų kalbos vertė
Valdas V. Petrauskas

I

Paskutinįsyk mano brolis Kozimas Pjovaskas di Rondò sėdėjo šeimos ratelyje tūkstantis septyni šimtai šešiasdešimt septintųjų metų birželio penkioliktąją. Prisimenu taip aiškiai, lyg tai būtų buvę šiandien. Sėdėjome mūsų valgomajame, Ombrozos rūmuose, už langų skėtė šakas vešlus šimtametis akmeninis ąžuolas. Buvo vidurdienis, ir mūsų šeima jau sėdėjo prie pietų stalo, laikydamasi senovinių tradicijų, nors tuo metu diduma bajorų, jau spėjusių perimti tingaus Prancūzijos karaliaus dvaro įprotį, pietaudavo gerokai vėliau. Menu, nuo jūros pūtė lengvas vėjelis, šiurendamas medžių lapus. Kozimas pareiškė: „Sakiau, kad nenoriu, vadinasi, nenoriu!" – ir atstūmė lėkštę su sraigėmis. Neregėtas nepaklusnumas!

Galustalėje sėdėjo tėtis, baronas Arminijas Pjovaskas di Rondò, jau seniai nebemadingu Liudviko XVI stiliaus peruku ilgomis, ausis dengiančiomis sruogomis. Tarp manęs ir brolio sėdėjo abatas Fošlafleras, šeimos nuodėmklausys ir mudviejų auklėtojas. Priešais mus sėdėjo mama, baronienė Konradina di Rondò, vadinama Generole, ir mudviejų sesuo Batista šeimos vienuolės apdaru. Kitame stalo gale sėdėjo kavalierius advokatas Enėjas Silvijas Karega turkiškais drabužiais, mūsų dvaro ūkvedys, žemių ir vandens telkinių prievaizdas, netikras tėčio brolis, taigi – mūsų dėdė.

Prieš kelis mėnesius, kai Kozimui suėjo dvylika, o man – aštuoneri metai, tėvai leido mudviem pietauti prie bendro stalo: tą garbę, broliui tekusią teisėtai, jie man suteikė pirma laiko tik todėl, jog nenorėjo, kad pietaučiau vienas. Deja, ta „garbe“ aš nelabai apsidžiaugiau, nes, tiesą pasakius, tuomet baigėsi mudviejų su Kozimu laimingas gyvenimas, ir mudviem nieko kito neliko kaip ilgėtis anų dienų, kai vienu du pietaudavome savo kambarėlyje su abatu Fošlafleru. Abatas, padžiūvęs, raukšlėtas senis, garsėjo kaip jansenistas[1] ir dėl to turėjo sprukti iš gimtosios Dofinė, kad nepakliūtų į Inkvizicijos nagus. Tačiau tvirtas būdas, už kurį būdavo dažnai liaupsinamas, griežti dorovės reikalavimai, keliami sau ir kitiems, ilgainiui užleido vietą įgimtam vangumui ir abejingumui, tarytum ilgi apmąstymai, besėdint akis įsmeigus į tolį, būtų jam sužadinę nuobodulį ir pasibodėjimą visa kuo ir įteigę mintį, jog neverta stengtis įveikti nė menkiausios kliūties, nes ji – skirta likimo. Paprastai drauge su abatu, susėdę prie pietų stalo, pirmiausia ilgai melsdavomės, paskiau, lyg atlikdami apeigas, šaukštu tyliai semdavome sultinį, ir vargas tam, kas išdrįsdavo pakelti akis nuo lėkštės arba šliurptelėti valgydamas. Tačiau abatas jausdavosi pavargęs jau po pirmojo patiekalo, pasibodėjęs viskuo žiūrėdavo į tolį įsmeigęs akis ir čepsėdavo gardžiuodamasis kiekvienu vyno gurkšneliu, lyg būtų sugebėjęs dar mėgautis tik tuo vienintelių laikinu ir nereikšmingu malonumu; antrąjį patiekalą mes jau valgydavome pirštais, o į pietų pabaigą mėtydavomės kriaušių graužtukais, tuo tarpu abatas vien retkarčiais tingiai kartodavo:

– *Ooo bien! Ooo alors!*[2]

Dabar prie bendro stalo, priešingai, prasidėjo šeimyniniai nesutarimai ir rietenos – atsiskleidė skaudžiausias vaikystės pus-

[1] *Jansenistas* – protestantizmui artimos religinės srovės jansenizmo sekėjas; jansenizmo pradininkas – olandų teologas K. Jansenas (Cornelius Jansen, 1585–1638).

[2] Na, gana!.. Na, liaukitės! (*Pranc.*)

lapis. Tėtis ir mama amžinai prieš akis, vištieną valgyk su peiliu ir šakute, sėdėk tiesiai, nesiramstyk alkūnėmis, ir taip toliau, ir negana to, šalia – mūsų sesutė, toji bjaurybė Batista. Pasaka be galo: barami tyčia neklausėme, baudžiami stengėmės atsikeršyti, kol pagaliau vieną gražią dieną Kozimas atsisakė valgyti sraiges, tvirtai nutaręs atsiriboti nuo mūsų ir pats tvarkyti savo likimą.

Tą šeimyninę nesantaiką pastebėjau tik daug vėliau: tuomet man buvo aštuoneri, viskas man atrodė žaidimas, mes, vaikai, kariaudavome su suaugusiais lygiai taip pat, kaip kariaudavo ir kiti vaikai, ir aš nė nenumaniau, jog brolio užsispyrimas turi kokią nors svarbesnę priežastį.

Tėtis, baronas di Rondò, tiesą pasakius, buvo neblogas žmogus, bet nuobodus: nuobodus bent jau todėl, jog visą gyvenimą laikėsi pasenusių pažiūrų, kaip tai dažniausiai atsitinka istorijos pereinamuoju laikotarpiu. Pervartų laikais žmonės kartais bando verstis per galvą, tik, deja, dažniausiai išeina iš vėžių: taip ir tėtis tuo metu, kai, artėjant didžioms permainoms, aplink viskas virte virė, gviešėsi Ombrozos kunigaikščio titulo ir svaičiojo apie genealogijas, įpėdinystę, varžybas ir sąjungas su kaimyninių ar tolimų pilių valdovais.

Žodžiu tariant, mes gyvenome lyg aktoriai per generalinę repeticiją, kas dieną laukdami pakvietimo į kokio nors valdovo dvarą, nežinia, ar pas Austrijos imperatorienę, ar pas karalių Liudviką, ar į Turiną pas tuos netašytus kalnėnus. Pavyzdžiui, patiekus į stalą kalakutieną, tėtis akylai sekdavo, ar mes laikomės karaliaus dvaro etiketo taisyklių, ar pasmeigiame mėsą šakute, peiliu atsipjaudami ją nuo kaulo, o abatas, kuris turėdavo aklai pritarti tėčiui, beveik nieko nevalgydavo, pats bijodamas nusižengti. Prie stalo išaiškėjo ir kavalieriaus advokato Karegos dvasios menkystė: po savo turkiško apdaro skvernais jis pasikišdavo kalakuto šlaunelių, o vėliau, pasislėpęs vynuogyne, jas sušveisdavo kaip tinkamas, ir mudu su Kozimu galėjome prisiekti (nors mums niekada nepavyko jo

sučiupti nusikaltimo vietoje – taip mikliai jis apsisukdavo), jog jis ateidavo pietų pilnomis kišenėmis švarutėlių kaulų, kuriuos palikdavo savo lėkštėje vietoj pasiglemžtos kalakutienos. Mamos Generolės nebuvo ko paisyti, nes ji net prie stalo neatsisakydavo savo grubių kariškų įpročių: „*So! Noch ein wenig! Gut!*[3]" – ir niekas nedrįsdavo jai prieštarauti; tačiau mus ji stengėsi išmokyti ne tiek etiketo, kiek drausmės, pagelbėdama baronui veikiau muštro aikštėje tinkamomis komandomis: „*Sitz' ruhig!*[4] Nusišluostyk marmūzę!" – Vienintelė Batista, mūsų šeimos vienuolė, jautėsi kaip žuvis vandenyje, kantriai ir stropiai dorodavo vištieną, atsipjaudama po kąsnelį aštriais kaip chirurgo lancetas peiliukais, kokius tik ji viena ir turėjo. Baronas, privalėjęs rodyti ją pavyzdžiu mums, nedrįsdavo nė akių į ją pakelti: jis netgi prisibijodavo tos pelės gelsvu snukučiu, smulkiais tankiais dantukais ir išverstomis akimis, žibančiomis po plačiais krakmolyto kyko kraštais. Tad savaime suprantama, kodėl ne kur nors kitur, o tik prie stalo iškildavo aikštėn visi nesutarimai ir nepakantumas, visos mūsų keistybės ir veidmainystės, ir kodėl kaip tik prie stalo sumaištavo Kozimas. Kaip tik todėl taip ilgai ir nuosekliai visa tai pasakoju, juo labiau kad tolesniame mano brolio gyvenime kaip kažin ką jau niekada nebeišeis kalba apie valgiais nukrautus stalus.

Valgomasis buvo vienintelė vieta, kur mes susitikdavome su suaugusiaisiais. Visą kitą laiką motina praleisdavo savo kambariuose nerdama nėrinius, siuvinėdama ir megzdama, nes, tiesą pasakius, Generolė išmanė tik šiuos tradicinius moteriškus darbus ir, tik įnikusi į juos, patenkindavo savo aistrą karo menui. Jos nėriniai ir siuvinėjimai paprastai vaizduodavo geografinius žemėlapius: išskleidusi juos ant priegalvių arba gobelenų, mama smeigtukais ir vėliavėlėmis žymėdavo Austrijos įpėdinystės karo mūšių vietas,

[3] Taip! Dar truputį! Gerai! (*Vok.*)
[4] Sėdėk ramiai! (*Vok.*)

kurias žinojo kaip savo penkis pirštus. Kartais išsiuvinėdavo patrankas, nuo pabūklo vamzdžio dygsniais paženklindama šūvio trajektoriją ir taikymo kampus, nes puikiai išmanė balistiką ir, be to, turėjo ištisą savo tėvo generolo biblioteką su gausybe karo meno traktatų bei šaudymo lentelių ir geografijos atlasų. Mamos, mergautine pavarde fon Kurtevic, tėvas buvo generolas Konradas fon Kurtevicas, vadovavęs Austrijos imperatorės Marijos Teresės kariuomenei, prieš dvidešimt metų užgrobusiai mūsų žemes. Anksti netekęs žmonos, generolas veždavosi dukrelę į visus karo žygius: nieko romantiška juose nebūdavo, jie keliaudavo su visais patogumais, lydimi viso pulko tarnų, apsistodavo geriausiose pilyse, ir ji kiauras dienas megzdavo nėrinius, o visi tie pasakojimai, kad ir ji, raita ant žirgo, puldavusi į mūšį, – gryniausias prasimanymas. Kiek siekia atmintis, ji visada buvo tokia: nedidukė, raudonskruostė, riestanosė, o tėvo aistra karo menui persiėmė galbūt iš keršto savo vyrui.

Tėtis buvo vienas iš nedaugelio bajorų, per paskutinį karą mūsų krašte perėjusių į austrų pusę: išskėstomis rankomis pasitiko generolą fon Kurtevicą savo žemėse, atidavė jo žiniai savo valdinius ir, rodydamas didžią ištikimybę Imperatorei, vedė Konradiną, slapčia tikėdamasis tapti Ombrozos kunigaikščiu, tačiau kaip paprastai jį apniko dar didesnės bėdos, nes ilgai netrukus Imperatorės pajėgos pasitraukė, o genujiečiai apkrovė jį nepakeliamais mokesčiais. Šiaip ar taip, jis vedė puikią žmoną, Generolės vardą gavusią po to, kai, tėvui žuvus žygyje į Provansą, Marija Teresė jai atsiuntė auksinį vėrinį ant brokato pagalvėlės, – žmoną, su kuria beveik visada gražiai sutardavo, nors ji, užaugusi karo stovyklose, svajodavo tik apie kariaunas ir mūšius, o priekaištaudama vadindavo jį nevykėliu ir tuščiu svajotoju.

Tiesą pasakius, jiedu tartum vis dar gyveno Austrijos įpėdinystės karo laikais, ji – atsidavusi savo artilerijai, jis – genealoginiams medžiams, ji svajojo apie mūsų, sūnų, karjerą nesvarbu

kurios šalies kariuomenėje, jis mintyse jau matė mudu, Kozimą ir mane, vedus kokią nors kunigaikštytę, turinčią teisę rinkti Imperijos valdovą... Šiaip ar taip, jiedu buvo puikūs tėvai, tačiau tokie nerūpestingi, jog mudu augome palikti likimo valiai. Ar tai buvo gerai, ar blogai? Nežinia. Nors Kozimo gyvenimas susiklostė taip neįprastai, o mano plaukė ramiai ir vienodai, vaikystės metus mudu praleidome drauge, nekreipdami dėmesio į suaugusiųjų nikius ir manijas, abu stengdamiesi eiti neišmintais takais.

Mudu karstydavomės po medžius (tie nekalti vaikiški žaidimai dabar man atrodo kaip pranašingi ženklai, kaip pirmieji žingsniai lemties paženklintu keliu; tačiau kam tuomet būtų galėjusi kilti tokia mintis?), braidydavome po kalnų upelius, šokinėdami nuo akmens ant akmens, tyrinėdavome urvus jūros pakrantėje, čiuoždavome marmuriniais laiptų turėklais. Kaip tik dėl tų laiptų ir kilo vienas rimčiausių Kozimo susidūrimų su tėvais: jie nubaudė jį, jo manymu, neteisingai, ir nuo tos dienos jis ėmė giežti apmaudą prieš artimuosius (o gal prieš visuomenę? gal apskritai prieš visą pasaulį?), ir ta pagieža atvirai pasireiškė birželio penkioliktąją.

Tiesą pasakius, jau seniai mums buvo draudžiama čiuožti marmuriniais laiptų turėklais, ir ne todėl, kad tėvai būtų bijoję, jog mes galime nusilaužti koją ar ranką – jiems niekada tokia mintis nebūtų atėjusi į galvą, ir manding dėl to mums nieko ir neatsitikdavo, – tiesiog paūgėję, pastorėję galėjome sukulti savo protėvių statulas, tėčio nurodymu pastatytas ant turėklų kiekvieno laiptatakio gale. Beje, kartą Kozimas jau buvo nuvertęs mūsų proprosenelį vyskupą su mitra ir visu apdaru, už tai gavo pylos ir nuo to laiko išmoko stabdyti paskutinę akimirką prieš pat laiptatakio galą ir nušokti per plauką nenumušęs statulos. Amžinai jį pamėgdžiodamas, aš irgi to išmokau, tačiau, iš prigimties būdamas atsargesnis ir ne toks drąsus, nušokdavau nenučiuožęs nė pusės kelio arba leisdavausi lėčiau, tolydžio stabčiodamas. Kartą jis sklendė laiptais kaip strėlė, ir kaip jūs manote, kas tuo metu ten pasitaikė? Abatas

Fošlafleras pėslino aukštyn su atskleistu brevijoriumi rankose, kaip šlapia višta spitrindamas į tolį. Bent jau būtų ėjęs snausdamas kaip paprastai! Deja, tai buvo viena tų retų akimirkų, kai jis būdavo budrus kaip niekad ir atidus, baimindamasis, kad tik kas nors bloga neatsitiktų. Vos išvydus Kozimą, jam dingtelėjo mintis: turėklai, statula, tuojau nutrenks, tuomet ir aš neišvengsiu pylos (mat kiekvieną sykį, kai mes iškrėsdavome kokią nors išdaigą, kliūdavo ir jam už tai, jog mūsų neprižiūrėjo), ir puolė prie turėklų, ketindamas sulaikyti mano brolį. Kozimas atsitrenkė į abatą, bloškė jį žemyn (senukas buvo vėjo papučiamas), nespėjo laiku sustoti ir žaibiškai trenkėsi į mūsų prosenelio Kačagveros Pjovasko, Šventojoje žemėje žuvusio kryžiuočio, statulą, ir visi trys nusirito laiptais: į druzgus subyrėjęs kryžiuotis (buvo gipsinis), abatas ir Kozimas. Brolis išklausė ilgiausią pamokslą, gavo rykščių, turėjo nekelti kojos iš kambario, kalbėti poterius ir tenkintis vien duona bei šalta sriuba. Ir tuomet Kozimas, laikęs save nekaltu, nes kaltas buvo ne jis, o abatas, piktai atrėžė:

– Man nusispjauti į visus jūsų protėvius, gerbiamas tėve! – šitaip pirmąsyk pasireiškė jo maištingoji dvasia.

Tiesą pasakius, tokia pati buvo ir mūsų sesuo – maištininkė ir atsiskyrėlė. Tapti atsiskyrėle ir užsispyrėle ją privertė tėtis po neaiškios istorijos su markizaičiu dela Mela. Kas tuomet jai atsitiko su markizaičiu, niekas gerai nežinojo. Kaip tas priešiškos mums giminės atžala sugebėjo prasismelkti į mūsų namus? Ir kodėl? Kėsindamasis suvedžioti ir netgi išžaginti mūsų seserį – taip tvirtino mano tėvai, po to įvykio kilus begalinei nesantaikai tarp mūsų šeimų. Tiesą pasakius, mudviem su broliu galvoje netilpo, jog tas strazdanotas lebeda galėtų ką nors suvedžioti, juo labiau mūsų seserį, kuri dievaži buvo už jį gerokai stipresnė ir įveikusi netgi arklininkus, kai galynėjosi, kieno ranka tvirtesnė. Ir, be to: kodėl rėkė jis, o ne ji? Ir kaipgi tai atsitiko, jog, atbėgus tėčiui ir tarnams, visi pamatė, kad jo kelnės sudraskytos į skutelius nelyginant tigrės

nagais? Dela Melos tėvai nieku gyvu nepripažino, kad jų sūnus kėsinosi nuplėšti Batistai garbę, ir pasipriešino jų vedyboms. Tad mūsų sesuo liko gyva palaidota namuose ir vilkėjo vienuolės apdaru, netgi nedavusi tretininkės įžadų, nes jos dvasinis pašaukimas buvo labiau nei abejotinas.

Nelaba jos prigimtis ypač pasireikšdavo virtuvėje. Ji buvo neprilygstama virėja, nes jai netrūko nei stropumo, nei išmonės, svarbiausių virėjos savybių, tačiau vos tik ji pridėdavo savo ranką, ant stalo rasdavosi neįtikėtinos staigmenos: kartą ji patiekė skrebučių su paštetu, reikia pripažinti, be galo gardžių, bet tik tada, kai juos suvalgėme ir ją pagyrėme, ji pasakė, jog tai – pelių kepenėlių paštetas; kitą kartą papuošė tortą žiogų kietų ir dantytų užpakalinių kojyčių mozaika; kitąsyk taip užkepė kiaulių uodegas, kad jos atrodė panašios į riestinukus, o sykį nežinia kodėl iškepė dygliakiaulę su visais spygliais – gal stačiai norėjo mus apstulbinti tą akimirką, kai bus nukeltas dangtis, o pati netgi nepanoro paragauti, nors paprastai visada valgydavo savo pagamintus patiekalus, juo labiau kad tai buvo dygliakiaulės jauniklis, rausvas ir tikriausiai švelnus. Apskritai daugelį tų kokčių ėdesių ji gamindavo veikiau trokšdama mus priblokšti, bet, kita vertus, jai širdis saldavo iš laimės vien pagalvojus, jog ir mes su ja turime žlebenti tuos atgrasius valgius. Kiekvienas Batistos patiekalas būdavo kulinarijos šedevras, juvelyriškai pagamintas iš augalijos ir gyvūnijos pasaulio rinktinių dėmenų: zuikenos apykaklaite aptaisyta žiedinio kopūsto gūžė su styrančiomis zuikio ausytėmis; kiaulės galva su iš snukio išsikorusiu liežuviu – skaisčiai raudonu omaru, žnyplėmis laikančiu tarytum ką tik išplėštą kiaulės liežuvį. Galiausiai – sraigės: kartą nežinia kaip įsimiklinusi ji nurėžė galvutes devynioms galybėms sraigių ir tas gležnas minkštutėles lyg žirgelių galvytes, ko gero, dantų krapštukais prismeigė ant kiekvieno trapios tešlos pyragėlio, tad atrodė, jog ant stalo – pulkelis mažyčių gulbių. Jau vien pamačius tuos gardumynus supykino širdį, o pagalvojus, kaip

uoliai ir atkakliai Batista juos gamino, kaip laibais pirštais draskė glebius gyvūnėlius, suvis pasidarė bloga.

Kulinarinis sesers polinkis į sraiges ir liguista jos vaizduotė kaip tik ir paskatino mudu su broliu maištauti, be to, paveikė ir užuojauta nelaimingiems kankinamiems gyvūnėliams, pasišlykštėjimas virtomis sraigėmis ir nepakanta visiems ir viskam, tad nėra ko stebėtis tokiu ryžtingu Kozimo poelgiu ir jo padariniais.

Mudu sugalvojome planą. Kartą kavalierius advokatas kaip paprastai atnešė pilnutėlę pintinę valgomųjų sraigių ir, nuėjęs į rūsį, subėrė į statinaitę ant sėlenų, kad gyvūnėliai papasninkautų ir išsituštintų. Nukėlę statinės dangtį, išvydome tikrą pragarą: nujausdamos artimą mirtį, sraigės leisgyvės šliaužiojo tarp sėlenų, išdžiūvusių glitėsių driekanų ir spalvingų išmatų, primenančių tuos gerus laikus, kai jos, maitindamosi žolyte, gyveno po atviru dangumi. Vienos sraigės buvo visiškai išlindusios iš kiautų, iškėlusios galvytes su ragučiais, kitos glūdojo susitraukusios, nepatikliai krutindamos savo antenas; kai kurios buvo sušliaužusios rateliu kaip plepios kūmutės, kai kurios – užsisklendusios ir sumigusios, o dar kai kurios – jau nugaišusios, išvirtusios aukštielninkos. Trokšdami išgelbėti sraiges nuo susitikimo su kraupiąja virėja, o patys išvengti jos skanėstų, statinaitės dugne išpjovėme skylę sraigėms išvilioti ir tarp kitų statinių ir dėžių nudriekėme slaptą smulkintos šviežios žolės ir medaus taką ligi langelio, žvelgiančio į apleistą, piktžolėmis apžėlusią lysvę.

Rytojaus dieną, nusileidę į rūsį patikrinti, kaip pasisekė mūsų planas, su žvake rankoje apžiūrėjome sienas ir visus užkaborius:

– Štai čia viena!.. O štai dar viena!.. Žiū, kur štai šita nusikasė! – mūsų takeliu nuo statinaitės ligi langelio tiesėsi ištisa vora sraigių, viena po kitos šliaužiančių asla ir sienomis.

– Paskubėkite, sraigės! Greičiau, sprukite! – nesitvardydami ėmėme šaukti, pamatę, jog jos tik vos vos slenka šiurkščia gruoblėta siena, vingiuodamos, pajutusios nuosėdų, vynakmenio

apnašų ar pelėsių kvapą. Rūsys buvo tamsus, užgriozdintas, asla duobėta: tikėjomės, jog niekas nepastebės mūsų sraigių ir jog jos visos spės paspruktі.

Deja, mūsų nepasėda sesuo Batista paprastai naktimis, medžiodama peles, slampinėdavo po namus su žvake vienoje rankoje ir su muškieta kitoje. Tą naktį, kai ji nusileido į rūsį, žvakė apšvietė sraigę, užklydusią ant lubų, ir sidabrinę jos glitėsių driekaną. Driokstelėjo šūvis. Visi pašoko lovose, tačiau beregint vėl įsikniaubė į priegalvius, pripratę prie šeimos vienuolės naktinių žygių. Tačiau Batista, paiku savo šūviu suknežinusi sraigę ir atskėlusi gabalą tinko, pratrūko spiegti nesavu balsu:

– Gelbėkite! Jos sprunka! Gelbėkite!

Atbėgo pusnuogiai tarnai, kardu apsiginklavęs tėtis, abatas be peruko, o kavalierius advokatas, netgi nepasistengęs sužinoti, kas darosi, iškūrė į laukus ir, baimindamasis nemalonumų, pernakvojo šieno kupetoje.

Pasišviesdami deglais, visi puolė į rūsį medžioti sraigių, nors niekam tai nebuvo prie širdies, tačiau, netikėtai prižadinti, žmonės vien iš savimeilės nenorėjo prisipažinti, kad atsikėlė visai be reikalo. Veikiai jie aptiko skylę statinaitėje ir iškart suprato, jog tai mūsų darbas. Pliaukšėdamas vežėjo botagu, tėtis įsiveržė į mūsų miegamąjį, išmargino mūsų nugaras, kojas ir sėdynes violetiniais dryžiais ir uždarė mus tamsiame kambarėlyje, kur bausdamas paprastai užrakindavo.

Ten ištūnojome tris paras, misdami duona, vandeniu, salotomis, gyslota jautiena ir šalta sriuba (laimė, labai gardžia). Paskiau, birželio penkioliktąją, per patį vidurdienį, drauge su visais artimaisiais kaip niekur nieko susėdome prie pietų stalo. Ir ką gi mums paruošė sesuo Batista, mūsų virtuvės ponia ir šeimininkė? Sraigių sriubą ir sraigių troškinį. Kozimas nė nebandė valgyti. „Valgykite, kitaip vėl atsidursite kambarėlyje!" – Aš paklusau ir ėmiau ryti moliuskus. (Pasielgiau niekšiškai, ir brolis pasijuto dar

vienišesnis, tad, atsižadėdamas mūsų, jis užširdo ir ant manęs už tai, kad jį apvyliau; betgi man buvo tik aštuoneri, be to, vargu ar buvo įmanoma lyginti mano valios jėgas, ypač ankstyvojoje vaikystėje, su nežmonišku užsispyrimu, kuriuo visą gyvenimą garsėjo brolis?)

– Na? – paklausė tėtis Kozimą.

– Ne ir dar kartą ne! – sušuko Kozimas, atstumdamas lėkštę.

– Marš nuo stalo!

Tačiau Kozimas ir šiaip jau pasikėlė nuo stalo ir pasuko durų link.

– Kur eini?

Pro stiklines duris pamatėme, jog jis ima savo triragę skrybėlę ir trumputę špagą.

– Kur noriu!

Ir išbėgo į sodą.

Ilgai netrukus pro langą išvydome, jog jis lipa į akmeninį ąžuolą. Nors jam buvo tik dvylika, jis jau buvo apsirengęs pagal visus etiketo reikalavimus – taip, kaip tėtis liepdavo ateiti prie stalo: pudruotais plaukais ir kaspinu surišta kasyte, su trirage skrybėle ant galvos, nėriniuota kaklaskare, žaliu fraku, violetinėmis puskelnėmis, trumpa špaga prie šono ir pusilgėmis baltos odos blauzdinėmis – vienintele išimtimi, priderinta prie gyvenimo kaimo aplinkoje. (Man, aštuonmečiui, buvo leidžiama pudruotis plaukus tik iškilmingomis progomis, o špagą juosėti buvo suvis draudžiama, nors mielai būčiau ją prisisegęs.) Taigi jis kopė gumbuotu ąžuolo kamienu, kabindamasis rankomis ir įsispirdamas kojomis į šakas taip mikliai ir ryžtingai, kaip mudu buvome įpratę jau senokai drauge karstydamiesi po medžius.

Kaip buvau minėjęs, medžiuose mudu praleisdavome valandų valandas, ir anaiptol ne kokios naudos vaikydamiesi kaip kiti berniūkščiai, kurie laipiodavo prisiplėšti vaisių arba draskyti paukščių lizdų, – stačiai mums patikdavo rabždintis kaip galima aukščiau,

landžiojant tarp šakų ir pranarų, o aptikus patogią vietelę, įsitaisyti tenai ir žiopsoti iš viršaus į pasaulį, gąsdinti praeivius ir krėsti visokius pokštus. Todėl aš nėmaž nenustebau, jog, jausdamasis nekaltai nuskriaustas, Kozimas sugalvojo kopti į akmeninį ąžuolą, mūsų mėgstamiausią medį, kurio šakos svyrojo palei pat valgomojo langus, ir dabar galėjo visų artimųjų akivaizdoje staipytis išdidžia įžeisto žmogaus poza.

– *Vorsicht! Vorsicht!*[5] Vargšiukas, jis iškris iš medžio! – sušuko išsigandusi mama, kuriai nė širdis nebūtų virptelėjusi išvydus mudu priešo patrankų apšaudomame mūšio lauke, bet įvarydavo baimės menkiausi mūsų žaidimai.

Galiausiai Kozimas prilipo storą tarpušakį ir patogiai įsitaisė: nukoręs kojas, sunėrė rankas ant krūtinės, pasikišdamas delnus po pažastimis, ir susigūžė užsismaukęs triragę ant kaktos.

Tėtis išsisvėrė pro langą.

– Kai nusibos, apsigalvosi! – suriko.

– Niekada neapsigalvosiu, – atsakė mano brolis nuo šakos.

– Aš tau parodysiu, kai tik nulipsi nuo medžio!

– Aš niekad nenulipsiu!

Ir tesėjo savo žodį.

II

Kozimas tupėjo ąžuole. Plačios medžio šakos tarytum tiltai kabojo aukštai virš žemės. Dvelkė silpnas vėjelis; švietė saulė. Saulės spinduliai smelkėsi pro lapus, ir, norėdami pamatyti Kozimą, mes turėjome delnu prisidengti akis. Kozimas žiūrėjo į pasaulį iš medžio; iš ten viskas atrodė kitaip, ir tai savaime buvo malonu. Atsivėrė visiškai kitas vaizdas į alėjas, gėlių lysves, hortenzijas,

[5] Atsargiau! Atsargiau! (*Vok.*)

kamelijas, geležinį kavos staliuką sode. Už namo pro retas medžių viršūnes buvo matyti daržų rėžiai, kurie, sutvirtinti akmenų sienelėmis, terasomis leidosi pašlaitėn; aukštėliau ant kalvos tamsavo alyvmedžių sodai, dar toliau kyšojo smailūs išblukusiomis čerpėmis ir šiferiu dengti Ombrozos miestelio stogai, o pačioje pakalnėje, uoste, plevėsavo laivų vėliavos. Tolumoje ligi pat horizonto plytėjo jūra, per bangas iš lėto plaukė burlaivis.

Išgėrę kavos, į sodą išėjo baronas su Generole. Sustoję grožėjosi rožynu, dėdamiesi, jog nemato Kozimo. Baronas laikė žmoną už parankės, bet staiga ji ištraukė ranką, ir jiedu skeryčiodamiesi susiginčijo. Aš priėjau prie akmeninio ąžuolo, tarsi žaisdamas, nors iš tikrųjų bandžiau atkreipti į save Kozimo dėmesį, tačiau jis vis dar negalėjo man atleisti ir žiūrėjo akis įsmeigęs į tolį. Aš persigalvojau ir, palindęs po suoliuku, ėmiau slapčia jį stebėti.

Brolis tupėjo medyje nelyginant žvalgas. Jis matė viską, ir iš aukštybių viskas jam atrodė menka. Per citrinmedžių giraitę, pintine nešina, ėjo moteriškė. Keliu į kalvą kopė mulų varovas, laikydamasis už mulo uodegos. Jiedviem nepavyko susitikti: išgirdusi kaustytų kanopų kaukšėjimą, moteriškė apsisukusi puolė atgal prie kelio, tačiau nespėjo. Tuomet ji uždainavo, tačiau mulų varovas jau buvo už posūkio: jis sukluso, šmaukštelėjo botagu ir sušuko:

– Nuo gi!

Tuo viskas ir pasibaigė. Kozimas matė ir vieną, ir kitą.

Alėjoje pasirodė abatas Fošlafleras su atskleistu brevijoriumi rankose. Kozimas paėmė kažką nuo šakos ir numetė jam ant galvos: nepastebėjau ką – lyg voriuką, lyg žievės atplaišą, bet nepataikė. Paskiau įniko špaga urvinti uoksą. Iš ten išlindo įsiutusi vapsva, jis nubaidė ją, mostelėjęs trirage skrybėle, ir palydėjo akimis, kol ji pasislėpė už moliūgo. Kaip paprastai sparčiais žingsniais iš namų išėjo kavalierius advokatas, laipteliais nusileido į sodą ir dingo vynuogyne: kad būtų patogiau jį sekti, Kozimas palypėjo aukščiau ant kitos šakos. Staiga lapai sušnarėjo, ir nuo medžio

purptelėjo strazdas. Kozimas susikrimto, kad, taip ilgai ištupėjęs medyje, jo nepastebėjo. Delnu prisidengęs akis, apsižvalgė aplink, ar nėra daugiau paukščių. Ne, daugiau nebuvo.

Šalia ąžuolo augo guoba: medžių lajos beveik siekėsi. Viena guobos šaka kyšojo per pusmetrį nuo ąžuolo šakos, tad broliui buvo nesunku persikraustyti į kitą medį ir įkopti į jo viršūnę, kurios mudu dar nebuvome apšniukštinėję, nes apatinės šakos buvo aukštai nuo žemės ir beveik nepasiekiamos. Nusižiūrėjęs šakas, susisiekiančias su gretimu medžiu, nuo guobos Kozimas persiropštė ant saldžiavaisio pupmedžio, o nuo jo – ant šilkmedžio. Aš stebėjau, kaip Kozimas keliauja aukštai virš žemės mūsų sodo medžiais, laipiodamas nuo vienos šakos ant kitos.

Kai kurios išlakaus šilkmedžio šakos karojo persisvėrusios per mūrinę tvorą, skiriančią mūsų valdas nuo d'Ondarivų sodo. Mes buvome kaimynai, tačiau nebendravome su Ombrozos aristokratais markizais d'Ondarivomis, nes jau kelios jų giminės kartos naudojosi tam tikromis lenų teisėmis, kurių gviešėsi tėtis, ir abipusė neapykanta skyrė mūsų šeimas neką patikimiau nei aukšta mūro siena, veikiau panaši į tvirtovę, sumūryta lyg tėčio, lyg markizo d'Ondarivos mūsų dvarams atskirti. Be to, mūsų kaimynai įnirtingai saugojo savo sodą, kuriame, anot gandų, augo neregėti augalai. Tiesą pasakius, dar dabartinių markizų tėvas, Linėjaus mokinys, per savo gausius giminaičius, kurių netrūko Prancūzijos ir Anglijos karalių dvaruose, įsigijo neįkainojamų retų augalų iš visų kolonijų, daugelį metų Ombrozos uoste iš laivų buvo iškraunami maišai su sėklomis, daigais, sodinukais, vazonai su vaiskrūmiais ir net ištisi medžiai su didžiuliais pakais žemių, kol pagaliau tame sode, anot gandų, suvešėjo Abiejų Indijų ir Amerikų, taipgi Naujosios Olandijos girios.

Mes galėjome matyti virš mūrinės sodo tvoros nebent svyrančias šakas tamsiais lapais – neseniai iš Amerikos kolonijų atgabentą medį, vadinamą magnolija, ir juodoje lajoje išsiskleidusį

baltą sodrų žiedą. Nuo šilkmedžio Kozimas perlipo ant tvoros krašto, paėjėjo kelis žingsnius, rankomis stengdamasis išlaikyti pusiausvyrą, ir, nėręs į žiedais nusagstytą magnolijos lapiją, nušoko kitoje pusėje. Tuomet ir dingo man iš akių. Ir tai, ką dabar papasakosiu, kaip ir daugelį kitų dalykų apie jo gyvenimą, vėliau sužinojau iš brolio, o dar kai ką pats prikūriau, remdamasis šykščiais liudytojų žodžiais ir pasitelkdamas vaizduotę.

Berniukas tupėjo magnolijoje. Nors magnolijos šakos labai tankios, brolis, įgudęs karstytis medžiais, laipiojo jomis kaip niekur nieko, jos nelūžinėjo po jo kojomis, nors buvo palyginti plonos ir trapios, tik Kozimas savo batais nudrėksdavo juodą žievę, atverdamas baltutėles žaizdas; dvelktelėjus vėjeliui, lapai imdavo virpėti, atsiversdami tai matine, tai spindinčia puse, ir pasklisdavo gaivus lapijos aromatas.

Kvepėjo visas sodas, ir Kozimas, kad ir negalėdamas jo aprėpti – tokie vešlūs buvo medžiai, tyrinėjo jį uosdamas kvapus, stengdamasis perprasti, iš kur jie sklinda, tokie pažįstami dar nuo tų dienų, kai vėjas juos atnešdavo į mūsų sodą, ir drauge tokie paslaptingi kaip ir kaimynų dvaras. Jis rijo akimis lajas, stebėdamas neregėtus lapus, vienus didelius ir blizgančius, lyg tolydžio lietaus plaunamus, kitus – smulkučius, plunksniškus, ir medžių kamienus, lygius lygutėlius arba perdėm žvynuotus.

Sode tvyrojo tyla. Staiga tarškėdamas pakilo pulkelis mažyčių karetaičių. Ir kažkas švelniu balseliu dainavo:

– *Oh là là là! La ba-lan-çoire!*[6]

Kozimas pažvelgė žemyn. Sūpuoklėse, pakabintose ant didelio medžio šakos, sėdėjo supdamasi kokių dešimties metų mergaitė.

Ji buvo šviesiaplaukė, aukšta šukuosena, šiek tiek juokinga tokio amžiaus mergaitei, žydra, irgi labiau derančia suaugusiai, suknyte, kurios platus nėriniuotas sijonas supantis išsipūsdavo.

[6] Ohoho! Sūpuoklės! (*Pranc.*)

Vaidindama aukštuomenės damą, mergaitė sėdėjo prisimerkusi ir atlošusi galvą, bet tolydžio prisilenkdavo atsikąsti obuolio – laikė jį toje pačioje rankoje, kuria buvo įsitvėrusi sūpuoklių virvės, ir kiekvieną kartą, kai sūpuoklės leisdavosi žemyn, pasispirdavo į žemę batelių galais ir išspjaudavo sukramsnotą obuolio žievelę, dainuodama: „ Oh là là là! La ba-lan-çoire!" – ir iš pažiūros atrodė, kad ji viskam abejinga – ir sūpuoklėms, ir dainelei, ir (gal ne visai) obuoliui ir kad jos galvoje sukasi visiškai kitos mintys.

Nusileidęs nuo magnolijos viršūnės žemyn, Kozimas įsitaisė tarpušakyje ir užsikvempė ant kitos šakos nelyginant ant palangės. Mergaitė supdamasi pralėkdavo pro pat jo nosį.

Mergaitė nesižvalgė ir iš pradžių jo nepastebėjo. Ir staiga medyje pamatė berniuką su trirage skrybėle ir blauzdinėmis.

– Ak! – sušuko ji.

Obuolys iškrito jai iš rankos ir nusirito po magnolija. Kozimas ištraukė iš makšties špagą, persisvėrė per šaką, pasmeigė obuolį špagos smaigaliu ir atkišo jį mergaitei, tuo tarpu spėjusiai nusileisti žemyn ir vėl pakilti aukštyn.

– Imkite, obuolys švarus, tik truputį įdužo iš vienos pusės.

Šviesiaplaukė mergaitė, regis, jau gailėjosi, jog nenuslėpė savo nuostabos, magnolijoje staigiai pasirodžius tam nepažįstamam berniukui, ir vėl, užrietusi nosytę, nutaisė abejingą miną.

– Ar jūs va-gis? – paklausė.

– Vagis? – beveik įsižeidė Kozimas; paskiau pagalvojus ta mintis jam labai patiko. – Taip, aš vagis, – pridūrė, užsismaukdamas triragę skrybėlę ant kaktos. – Kas nors negerai?

– O ką ketinate vogti?

Žvilgtelėjęs į obuolį, pasmeigtą ant špagos, Kozimas staiga susivokė, kad jis alkanas, kad per pietus beveik nieko nevalgė.

– Štai šitą obuolį, – tarė ir ėmė lupti obuolį špaga, kurią, nepaisydamas tėvų draudimo, visada aštriai išgaląsdavo.

– Vadinasi, vagiate vaisius, – tarė mergaitė.

Tuomet brolis prisiminė gaujas apdriskusių Ombrozos vaikų, kurie, perlipę per tvoras ir mūro sienas, siaubia sodus. Jam buvo įsakyta laikytis atstu nuo tų niekingų skurdžių, ir pirmą kartą dingtelėjo mintis, koks tikriausiai laisvas ir pavydėtinas jų gyvenimas. Tai va, gal ir jis dabar galėtų būti toks pat kaip jie ir gyventi laisvas ir nepriklausomas.

– Taip, – atsakė.

Sukapojęs obuolį skiltelėmis, ėmė valgyti.

Šviesiaplaukė mergaitė prapliupo juoktis, supdamasi aukštyn žemyn.

– Eikit jau! Aš pažįstu tuos vagišius! Jie visi mano draugai! Jie basi, prastai apsirengę, susivėlę, o jūs – su peruku ir blauzdinėmis!

Brolis paraudo kaip raudonpusis obuolys. Jam pačiam nepatiko perukas, tačiau jis didžiavosi blauzdinėmis, o mergaitė šaipėsi iš visko ir laikė jį prastesniu už vagišius, siaubiančius sodus, vagišius, kuriuos jis ligi šiol niekino, ir svarbiausia – ta panelė, vaizduojanti d'Ondarivų sodo šeimininkę, draugauja su vagišiais, o jo nepripažįsta, ir Kozimas, apimtas pavydo ir apmaudo, nežinojo kur dėtis iš gėdos.

– Oh là là là! Su blauzdinėmis ir peruku! – supdamasi uždainavo mergaitė.

Tą akimirką Kozimui pabudo išdidumas.

– Aš ne koks vagišius kaip tie jūsų pažįstami! – sušuko jis. – Aš visai ne vagis! Aš taip pasakiau nenorėdamas jūsų išgąsdinti: jeigu žinotumėte, kas esu iš tikrųjų, numirtumėte iš baimės. Aš – plėšikas! Baisus plėšikas!

Mergaitė suposi lyg niekur nieko, pralėkdama pro pat panosę, lyg taikydamasi įspirti jam batelių galiukais.

– Eikit jau! Kurgi jūsų muškieta? Visi plėšikai apsiginklavę muškietomis! Arba medžiokliniais šautuvais! Aš mačiau! Jie buvo penkis kartus sustabdę mūsų karietą, mums bevažiuojant čionai iš pilies!

– Tik ne vadas! O aš esu vadas! Plėšikų vadas nenešioja muškietos! Jis turi tik špagą! – Ir jis parodė savo trumputę špagą.

Mergaitė gūžtelėjo pečiais.

– Plėšikų vadas yra vardu Džanas Viržinis, – paaiškino ji. – Jis visada mums atneša dovanų per Kalėdas ir Velykas!

– Aha! – sušuko Kozimas di Rondò, kurio širdyje pabudo gimininė nesantaika. – Vadinasi, tėvas sako teisybę, tvirtindamas, kad markizas d'Ondariva globoja visus krašto plėšikus ir kontrabandininkus!

Sūpuoklėms leidžiantis žemyn, mergaitė, užuot pasispyrusi, staigiai sustabdė įsiremdama koja ir liuoktelėjo nuo sėdynės. Tuščios sūpuoklės šoktelėjo aukštyn, krypčiodamos ant virvių.

– Tuojau pat lipkite žemyn! Kaip jūs drįsote įsibrauti į mūsų žemes! – sušuko ji, pirštu grūmodama berniukui.

– Nei aš įsibroviau pas jus, nei nulipsiu, – lygiai taip pat karštai atsakė Kozimas. – Į jūsų valdas niekada nekėliau kojos ir nekelsiu, nors mane auksu sidabru apipiltų!

Mergaitė kuo ramiausiai paėmė vėduoklę nuo pintinio krėslo ir ėmė vaikščioti vėduodamasi, nors sode nebuvo labai karšta.

– Tuojau pašauksiu tarnus, – ramiai tarė ji, – ir liepsiu jus sučiupti ir duoti jums lazdų. Tuomet žinosite, kaip līsti į mūsų valdas! – Mergaitė kalbėjo čia vienokiu, čia kitokiu tonu, tolydžio išmušdama mano brolį iš vėžių.

– Čia aš stoviu ne ant žemės ir čia niekas jums nepriklauso! – pareiškė Kozimas ir jau buvo bepridurią: „Be to, aš esu Ombrozos kunigaikštis ir visų šių žemių senjoras!" – tačiau susitvardė, nes nebuvo linkęs kartoti nuolatinių tėčio kalbų, juo labiau dabar, susipykęs su juo ir pabėgęs nuo stalo; nebuvo linkęs to sakyti ir tuo netikėjo, nes visos pretenzijos į kunigaikščio titulą jam visada atrodė tuščios: to dar betrūko, kad ir jis, Kozimas, imtų puikuotis esąs kunigaikštis! Tačiau jis neketino nusileisti ir kalbėjo, kas tik užeina ant seilės. – Čia niekas jums nepriklauso, – pakartojo jis, –

nes jūsų tik žemė, ir tik tuomet, jei koją įkelčiau, įsibraučiau į jūsų valdas. O čia, aukštai, galiu sau keliauti, kur tik noriu.

– Vadinasi, ten, aukštai, viskas priklauso tau...

– Žinoma! Čia, aukštai, mano valdos. – Ir jis, mostelėjęs ranka, parodė į šakas, saulės nutviekstą lapiją, dangų. – Visos šakos priklauso man. Pašauk savo tarnus, ir tegu jie tik pabando mane sučiupti!

Dabar, tiek gyręsis, jis tikėjosi, kad mergaitė ims iš jo šaipytis. Tačiau, priešingai, ji netikėtai susidomėjo jo kalbomis.

– Šit kaip? Ir ar toli plyti tos tavo valdos?

– Visur, kur įmanoma nukeliauti medžiais: štai ten, už mūrinės tvoros, iki pat alyvmedžių giraitės ant kalvos ir dar toliau, kitapus kalvos, iki pat miško ir vyskupijos žemių...

– Iki pat Prancūzijos?

– Iki Lenkijos ir Saksonijos, – atsakė Kozimas, iš visos geografijos girdėjęs tik apie tuos kraštus, kuriuos minėjo motina, pasakodama apie Įpėdinystės karą. – Bet aš ne toks gobšas kaip tu. Aš kviečiu tave į savo valdas.

Dabar jiedu abu sakė vienas kitam „tu", tačiau pirmoji taip kreipėsi mergaitė.

– O kieno sūpuoklės? – paklausė ji ir atsisėdo rankose laikydama išskleistą vėduoklę.

– Sūpuoklės tavo, – pareiškė Kozimas, – tačiau jos priklauso ir man, nes pririštos prie šakos. Taigi, kai kojomis lieti žemę, esi savo valdose, o kai įsisiūbuoji – esi svečiuose pas mane.

Ji atsispyrė ir, tvirtai laikydamasi už virvių, išlėkė aukštyn. Kozimas peršoko nuo magnolijos ant storos šakos, prie kurios buvo pririštos sūpuoklės, nutvėrė už virvių ir ėmė jas siūbuoti. Sūpuoklės kilo vis aukščiau ir aukščiau.

– Bijai?

– Ne, nebijau. Kuo tu vardu?

– Kozimas... O tu?

– Violantė, bet visi mane vadina Viola.

– O mane vadina Minu, nes Kozimas tinka tik seniams.

– Man nepatinka.

– Ar Kozimas?

– Ne, Minas.

– Aha... Vadink mane Kozimu.

– Ir nemanau! Klausyk, imkim ir tvirtai susitarkim.

– Dėl ko? – paklausė jis, vis labiau trikdamas.

– Tai va: aš galėsiu bet kada pasikelti į tavo valdas ir būti garbės viešnia, sutarta? Ateisiu ir išeisiu, kada tik norėsiu. O tu, priešingai, neliečiamas būsi tik medžiuose, kitaip tariant, savo valdose, tačiau vos tik nulipsi žemyn į mano sodą, iš karto tapsi mano vergu ir būsi sukaustytas grandinėmis.

– Ne, aš niekada nenusileisiu ant žemės nei tavo, nei savo sode. Ir vienur, ir kitur – mano priešo valdos. Verčiau lipk pas mane, gal ateis ir tavo draugai, siaubiantys sodus, ir mano brolis Bjadžas, nors jis bailiukas, ir mes subursime medžiuose savo kariauną ir atvesime į protą visus žemės gyventojus.

– Na jau ne, nieko panašaus. Klausyk, aš tau viską paaiškinsiu. Tu – visų medžių valdovas, sutarta? Vos tik koją pastatysi ant žemės, iš karto neteksi savo karalystės ir tapsi nuolankiausiu vergu. Supratai? Netgi tuo atveju, jeigu nulūš šaka ir tu nukrisi ant žemės – viskas bus baigta!

– Kaip gyvas nesu kritęs iš medžio!

– Nesi, nesi, bet jeigu iškrisi, iš karto virsi pelenais, ir juos išnešios vėjas į visas puses.

– Pasakos. Aš nieku gyvu nelipsiu iš medžio, nes nenoriu.

– Et, koks tu nuobodus!

– Gerai, jau gerai, žaiskime. Pavyzdžiui, ar aš galėčiau suptis sūpuoklėse?

– Prašom. Jeigu tik sugebėsi atsisėsti neliesdamas žemės.

Šalia Violos sūpuoklių kabojo dar vienos, pririštos prie tos pačios šakos, tačiau, kad jos nesusidurtų, virvės buvo sutrum-

pintos – sumegztos mazgu. Įsikibęs į vieną virvę, Kozimas mikliai nusliuogė žemyn – ne veltui mama liepdavo mums valandų valandas mankštintis, – pasiekė mazgą, atmezgė jį, atsistojo ant sėdynės, paskiau pritūpė, visą kūno svorį perkeldamas į priekį, ir, staigiai atsilošęs, išlėkė aukštyn. Taip varėsi vis aukščiau ir aukščiau. Abejos sūpuoklės skriejo vienos priešais kitas ir, pakilusios į vienodą aukštį, pusiaukelėje pralėkdavo vienos pro kitas.

– Jeigu atsisėstum ir pasispirtum kojomis, išlėktum dar aukščiau, – pasiūlė Viola.

Užuot atsakęs, Kozimas išsišiepė.

– Būk geras, nušok ant žemės ir pastumk mano sūpuokles, – maloniai šypsodamasi, paprašė ji.

– Nieku gyvu, juk mudu susitarėme, kad aš nenusileisiu ant žemės už jokius pinigus... – Ir Kozimas vėl sutriko, nieko nesuprasdamas.

– Būk geras.

– Ne.

– Aha! Vos neįkliuvai! Jeigu tik viena koja būtum palietęs žemę, būtų viskas baigta!

Viola nulipo nuo savo sūpuoklių ir ėmė lengvai supti Kozimą.

– Aha!

Staiga ji įsikibo į sėdynę, ant kurios stovėjo mano brolis, ir apvertė ją. Laimė, kad Kozimas tvirtai laikėsi už virvių! Kitaip būtų nudribęs ant žemės kaip pelų maišas!

– Išdavike! – suriko jis ir, griebdamasis už virvių, ėmė ropštis aukštyn, tačiau užlipti buvo nepalyginamai sunkiau negu nusileisti, juo labiau kad klastūnė šviesiaplaukė mergaitė įsišėlusi tampė ir siūbavo virves į visas puses.

Galiausiai Kozimas prilipo storą šaką ir apsižergė ją. Nėriniuota kaklaskare nusišluostė prakaitu srūvantį veidą.

– Cha cha! Neišdegė!

– Per plauką.

– O aš tave laikiau savo drauge!

– Na ir laikyk!

Ir ėmė vėduotis.

– Violante! – tuo metu pasigirdo šaižus moters balsas. – Su kuo tu ten šneki?

Ant baltų paradinių rūmų laiptų pasirodė aukšta liesa dama, seginti labai plačiu sijonu: ji žiūrėjo pro lornetą. Pabūgęs Kozimas nėrė tarp lapų.

– Su tokiu jaunuoliu, *ma tante*[7] , – atsakė mergaitė. – Jis gimė medžio viršūnėje, o štai dabar užburtas ir negali nulipti ant žemės.

Visas išraudęs, Kozimas pagalvojo, kodėl mergaitė taip sako: ar nori pasijuokti iš jo prieš tetą, ar pasijuokti iš tetos prieš jį, ar tiesiog žaidžia toliau, ar jai nerūpi nei jis, nei teta, nei žaidimas, o teta tuo tarpu, priėjusi arčiau prie medžio, sužiuro į jį pro lornetą lyg į kokią neregėtą papūgą.

– *Uh, mais c'est un des Piovasques, ce jeune homme, je crois. Viens, Violante*[8].

Kozimas degte degė iš gėdos ir pažeminimo: ji nė kiek nenustebo, jį pažinusi, netgi nepaklausė, kaip jis čia atsidūrė, ir tuojau pat pašaukė Violą – ne griežtu, bet vis dėlto tvirtu balsu, ir ši paklusniai, nė karto negrįžtelėjusi, nusekė paskui tetą, – visu savo elgesiu jos tarytum parodė, kad jis – tuščia vieta, kad jo lyg ir nėra šiame pasaulyje. Taigi tą nepaprastą popietę apniaukė gėdos šešėlis.

Staiga mergaitė davė ženklą tetai, ši prisilenkė, ir mergaitė kažką pakuždėjo jai į ausį. Teta vėl nutaikė savo lornetą į Kozimą.

– Ką gi, ponaiti, – tarė ji, – gal teiktumėtės išgerti su mumis puodelį karšto šokolado? Tuomet galėtume ir susipažinti, – ir pamerkė Violai, – juo labiau kad jūs jau esate mūsų šeimos draugas.

[7] Tetule (*pranc.*).

[8] Ak, betgi, man regis, šis jaunuolis – vienas iš tų Pjovaskų. Eikš, Violante (*pranc.*).

Išplėtęs akis, Kozimas pažvelgė į tetą ir jos dukterėčią. Jam smarkiai plakė širdis. Jį pakvietė į svečius d'Ondarivos, viena labiausiai išpuikusių Ombrozos giminių, ir ką tik patirtą pažeminimą nustelbė pergalės džiaugsmas: vadinasi, jis atkeršijo tėvui, į kurį jo priešininkai nuo seno žiūri iš aukšto, – Violai tarpininkaujant, jie priėmė jį į savo tarpą, ir dabar jis, oficialiai pripažintas jos draugu, galės žaisti su ja sode, tokiame nepanašiame į visus kitus. Tokių minčių apimtą Kozimą vis dėlto kamavo ir priešingas, nors ir gana miglotas jausmas: gėda grūmėsi su išdidumu, vienatvės siekis su pareiga. Prieštaringų jausmų draskomas, mano brolis įsikibo į šaką virš galvos, užsikorė ant jos, nėrė į lapijos tankmę, perlipo į kitą medį ir dingo.

III

Popietė tęsėsi be galo. Ūmai sušnarėdavo lapai, kažkas dunkstelėdavo ant žemės, kaip paprastai nutinka soduose, ir mes bėgdavome į lauką, tikėdamiesi, kad tai Kozimas, kad jis pagaliau nutarė nulipti ant žemės. Nieko panašaus: pamačiau, kaip susiūbavo magnolijos viršūnė su baltu žiedu, paskiau pasirodė Kozimas ir perlipo per mūrinę tvorą.

Įsiropščiau į šilkmedį ir nusliuogiau brolio link. Išvydęs mane, jis apsiniaukė: vis dar pyko ant manęs. Apsižergė šilkmedžio šaką virš mano galvos ir ėmė špaga raižyti žievę, dėdamasis, jog nenori su manimi kalbėti.

– Į šilkmedį įlipti labai lengva, – tariau, norėdamas jį prašnekinti. – Anksčiau niekada į jį nelaipiojome...

Jis rantė kaip rantęs šaką, paskiau rūgščia mina paklausė:

– Na, ar skanios buvo sraigės?

Aš atkišau jam pintinę:

– Minai, aš atnešiau tau dvi džiovintas figas ir gabaliuką torto...

– Ar jie tave atsiuntė? – vis dar nepatikliai paklausė jis, tačiau, pažvelgęs į pintinę, nurijo seilę.

– Ne, žinai, turėjau slapčia pasprukti nuo abato, – paskubomis pridūriau. – Jie liepė man iki pat vakaro ruošti pamokas, kad negalėčiau su tavimi susitikti, tačiau senis užsnūdo! Mama išsigando, kad tu gali iškristi iš medžio, ir buvo besiunčianti tarnus tavęs ieškoti, bet tėtis, pamatęs, kad tavęs nebėra ąžuole, pasakė, jog tu nulipai ant žemės ir pasislėpei kur nors užkaboryje, graudžiai apgailestaudamas dėl savo prasižengimo, tad mums nesą ko baimintis.

– Aš nebuvau nulipęs ant žemės! – pareiškė brolis.

– Ar buvai d'Ondarivų sode?

– Buvau, bet laipiojau medžiais, nė neketinau nusileisti!

– Kodėl? – paklausiau, pirmą kartą išgirdęs tokį jo ryžtą, tačiau jis pasakė taip, lyg mudu jau seniai būtume dėl to susitarę ir dabar tik būtų norėjęs užtikrinti, jog nesulaužė duoto žodžio, tad aš nedrįsau daugiau jo klausinėti.

– Žinai, – tarė jis, užuot man atsakęs, – d'Ondarivų sodas toks didelis, jog ir per kelias dienas jo neapžiūrėsi! Kad būtum matęs, kokių ten medžių esama! Iš Amerikos girių! – Staiga jis prisiminė, jog susipykęs su manimi ir jog nedera taip įsijausminus pasakoti man apie visus regėtus stebuklus. Ir ūmai nutilęs pridūrė: – Šiaip ar taip, tavęs ten nesivesiu. Gali dabar eiti pasivaikščioti su Batista ar su kavalierium advokatu!

– Būk geras, Minai, veskis! – sušukau. – Nepyk ant manęs dėl tų sraigių, jos tokios šlykščios, bet jiedu taip rėkė, jog aš neištvėriau ir suvalgiau!

Kozimas puolė godžiai šveisti tortą.

– Aš tave išbandysiu, – tarė jis. – Tu privalai įrodyti, jog esi su manimi, o ne su jais.

– Tik įsakyk, aš viską padarysiu.

– Parūpink man virvių, ilgų ir stiprių, nes kai kur neprisirišęs neperlipsi nuo vieno medžio ant kito; ir dar – skridinį, kablių ir didelių vinių...

– Ką tu nori pasidaryti? Keltuvą?

– Mums reikia užkelti daug visokių daiktų: lentų, karčių... Vėliau žiūrėsime, ko dar...

– Tu ketini medyje suremti trobelę! Kur?

– Jeigu prireiks. Vietą pasirinksime vėliau. Tuo tarpu apsistosiu štai tame drevėtame ąžuole. Aš tau virve nuleisiu pintinę, ir tu įdėsi į ją viską, ko man reikės.

– Kodėl? Tu taip šneki, lyg būtum pasiryžęs ilgai slapstytis... Tu manai, kad jie tau neatleis?

Jis visas išraudo.

– Kas man rūpi, ar jie atleis, ar ne? Ir, be to, aš nesislapstau: aš nieko nebijau! O gal tu bijai man padėti?

Kas be ko, aš supratau, jog brolis neketina nusileisti ant žemės, tačiau apsimečiau, kad nieko nesuvokiu, nes tikėjausi išgirsti jį tvirtai tariant: „Taip, aš nenulipsiu iki pavakarių arba iki saulėlydžio, arba iki vakarienės, arba iki sutemų“, – ką nors panašaus, tikėjausi, kad jis nors apytikriai pasakys, ar ilgai ketina protestuoti. Bet jis nė neužsiminė apie tai, ir mane apėmė nerimas.

Iš apačios pasigirdo balsas. Šaukė tėtis:

– Kozimai! Kozimai!

O paskiau, jau būdamas tikras, jog Kozimas neatsilieps, ėmė šaukti mane:

– Bjadžai! Bjadžai!

– Einu pažiūrėti, ko jie nori. Vėliau viską tau papasakosiu, – tariau paskubomis.

Tiesą pasakius, taip staigiai pasisiūliau duoti žinią broliui, stačiai trokšdamas kaip galima greičiau dėti į kojas, kad manęs neužkluptų slapčia bendraujant su juo šilkmedžio viršūnėje ir

drauge nenubaustų, nes neabejojau, jog jo laukia neišvengiama bausmė. Tačiau Kozimas, ko gero, nepastebėjo baimės šešėlio mano veide: nesulaikė manęs, tik abejingai gūžtelėjo pečiais – girdi, jam visiškai nerūpi, ką pasakysiąs tėtis.

Kai grįžau atgal, jis sėdėjo toje pat vietoje, patogiai įsitaisęs ant apgenėtos šakos – smakrą įrėmęs į kelius ir rankomis apsikabinęs kojas.

– Minai! Minai! – sušukau ir, vos atgaudamas kvapą, ėmiau keberiotis į medį. – Jie tau atleido! Laukia tavęs! Pavakariai jau ant stalo, tėtis ir mama krauna tortą į lėkštes! Žinai, šiandien tortas su grietinėle ir šokoladu, ir ne Batistos gamintas! Ji tikriausiai tūno užsidariusi savo kambarėlyje, visa pajuodusi iš pykčio! Jie paglostė man galvą ir pasakė: „Eik ir pasakyk vargšeliui Minui, kad siūlome susitaikyti ir daugiau apie tai neužsiminsime!" Eime, greičiau!

Kozimas kramsnojo lapelį. Nė nekrustelėjo iš vietos.

– Klausyk, – tarė, – pasistenk nepastebimai paimti antklodę ir atnešk man. Ko gero, naktį čia šalta.

– Nejaugi tu ketini nakvoti medžiuose?

Jis neatsakė: smakrą įrėmęs į kelius, kramsnojo lapelį, žiūrėdamas į tolį. Aš pasekiau jo žvilgsnį ir pamačiau, kad jis įbestas į d'Ondarivų sodo mūrinę tvorą, kaip tik į tą vietą, kur švytėjo baltas magnolijos žiedas, o aukštai virš medžių sklandė aitvaras.

Atėjo vakaras. Tarnai vaikščiojo aplink, dengdami stalą, valgomajame jau degė žvakės. Kozimas tikriausiai viską matė iš medžio; ir baronas Arminijas, kreipdamasis į šešėlius už lango, sušuko:

– Jeigu nenulipsi žemyn, mirsi iš bado!

Tą vakarą pirmą kartą susėdome vakarienės be Kozimo. Jis sėdėjo aukštai ąžuole, apsižergęs storą šaką, tad matėme tik jo tabaluojančias kojas. Tiesą pasakius, matyti buvo tik priėjus prie lango ir įdėmiai įsižiūrėjus į sodą, nes valgomajame buvo šviesu, o lauke – tamsu.

Kavalierius advokatas, ir tas laikė savo pareiga išsisverti pro langą ir tarti vieną kitą žodį, tačiau ir šį kartą sugebėjo kaip paprastai neišreikšti savo nuomonės.

– Oho... – tarė jis. – Tvirtas medis... Šimtą metų stovės... – Ir pridūrė kelis žodžius turkiškai, tikriausiai ąžuolo pavadinimą; apskritai, atrodė, kad jam rūpi medis, bet ne mano brolis.

Mūsų sesuo Batista, priešingai, savotiškai pavydėjo Kozimui: savo keistybėmis pripratusi amžinai stebinti artimuosius, ji tarytum suvokė, jog kažkas ją pralenkė, ir dabar graužė nagus (graužδama nagus, ji atkišdavo alkūnę ir pirštą kišdavo prie burnos ne iš apačios, bet iš viršaus).

Generolė prisiminė, jog kariuomenės stovyklose lyg Slovėnijoje, lyg Pomeranijoje žvalgai sulipdavo į medžius ir, iš tolo pastebėję priešus, perspėdavo apie gresiantį pavojų. Tie prisiminimai išsyk išblaškė susirūpinimą ir motinišką baimę, sugrąžindami į širdžiai mielą karo aplinką, ir ji, tarytum pagaliau supratusi ir pateisinusi sūnaus elgesį, nusiramino ir beveik ėmė juo didžiuotis. Niekas nepaisė jos kalbų, išskyrus abatą Fošlaflerą, kuris, kuo rimčiausiai klausėsi Generolės pasakojimų apie karą, oriai linkčiodamas galvą ir pritardamas jos palyginimams, nes buvo linkęs griebtis bet kokio įrodymo, kad tik galėtų patvirtinti, jog visa tai, kas įvyko, – savaime suprantama, ir šitaip nusikratyti atsakomybės ir visų rūpesčių.

Po vakarienės paprastai iškart eidavome gulti, tad tą vakarą irgi nepažeidėme įprastos tvarkos. Tėvai nutarė tyčia nekreipti dėmesio į Kozimą ir laukti, kol nuovargis, nepatogumai ir nakties vėsa išgins jį iš medžio. Visi išsiskirstė į savo miegamuosius, ir, žvelgiant iš lauko, žvakių liepsnelės tamsiuose languose, ko gero, atrodė kaip žibančios akys. Kaip tikriausiai ilgėjosi šilumos brolis, čia pat prie savo namų nakvodamas po atviru dangumi! Mudviejų kambaryje priėjęs prie lango, veikiau įsivaizdavau, nei pamačiau jo šešėlį ąžuole, kur jis tupėjo ant šakos susirietęs, įsisupęs į antklodę ir, man regis, virve keliais sūkiais prisirišęs prie kamieno, kad neiškristų.

Vėlai patekėjęs mėnulis spindėjo virš medžių lajų. Kaip ir jis susigūžusios lizduose snaudė zylės. Nakčia po tylų parką, glūdintį po atviru dangumi, vaikščiojo vėjelis, šnarėjo lapai, tolumoje buvo girdėti neaiškūs garsai. Retkarčiais iš apačios atsklisdavo ošimas – siaudė jūra. Stovėdamas prie lango, atidžiai klausiausi to nelygaus jūros alsavimo ir bandžiau įsivaizduoti, kaip jaučiasi brolis vos per kelis metrus nuo saugaus šeimos židinio, tačiau atskirtas nuo jo, vienui vienas nakties malonėje: jis glaudžiasi prie vienintelio savo bičiulio – medžio liemens gruoblėta žieve, išraizgyta begalinių urvų urvelių, kuriose snaudžia lervos.

Atsiguliau, tačiau žvakės neužgesinau. Galimas daiktas, jis nesijaus toks vienišas, matydamas savo kambaryje šviečiant langą. Mudu miegodavome tame pačiame kambaryje, mūsų vaikiškos lovelės stovėjo viena šalia kitos. Žiūrėjau į jo tvarkingai paklotą lovą, į tamsą už lango, ten, kur buvo jis, ir varčiausi nuo šono ant šono, tikriausiai pirmą kartą suvokęs, kaip gera nusirengus, basam įsirausti į šiltą lovą tarp baltutėlių paklodžių, ir drauge svarsčiau, kaip sunku dabar broliui, kuris, įsisiautęs į šiurkščią antklodę, prisirišęs prie medžio, sėdi kaip sulaužytas, negalėdamas pajudėti ir pramankštinti nutirpusių, blauzdinių veržiamų kojų. Ir nuo tos nakties ši mintis man jau niekad neidavo iš galvos: kokia laimė gulėti lovoje, ant švarių paklodžių ir minkšto čiužinio! Pirmą kartą per pastarąsias valandas aš pagalvojau ne apie tą, kuris visiems taip rūpėjo, bet apie save, ir, tos minties užliūliuotas, užmigau.

IV

Nežinau, ar iš tikrųjų taip buvo, kaip rašoma knygose, jog senovėje beždžionė, šokinėdama medžiais, galėjo nukakti iš Romos į Ispaniją, nė karto nenušokdama ant žemės. Mūsų laikais tankių miškų

liko nebent Ombrozos įlankos pakrantėse ir slėnyje bei šlaituose iki pat viršukalnių, – kaip tik tuo visur ir garsi mūsų kraštas.

Dabar man jau sunku beatpažinti savo gimtinę. Iš pradžių užėjo prancūzai ir įniko kirsti miškus lyg pjauti pievas, kurios nušienautos kasmet atželia. Miškai neataugo. Mes kaltinome karą, Napoleoną, blogus laikus, tačiau miškai buvo kertami ir vėliau. Ir dabar skauda širdį bežiūrint į plikas kalvas, kur kitados, kaip mename, žaliavo miškai.

Anksčiau, būdavo, kur eini, visur virš galvos dangų ištisai dengia lapija. Pačioje pašlaitėje augo žemaūgiai medžiai, tokie kaip citrinmedžiai, tačiau ir tarp jų kyšodavo išsiraitę figmedžiai, aukštėliau šlaituose virš daržų skėsdami tankias lajas; be jų, vešėdavo rusvalapės vyšnios, švelnūs svarainiai, persikai, migdolmedžiai, jaunos kriaušaitės, vaisiais apkibusios slyvos, šermukšniai, pupmedžiai, šen bei ten kūpsodavo šilkmedis arba gumbuotas graikinis riešutmedis. Tolėliau, už daržų ir sodų, plytėdavo alyvmedžių giraitės – pilkas sidabrinis debesis, pakraščiu nusidriekęs beveik iki pajūrio. Apačioje, įstrigęs tarp uosto ir uolynų, margavo miestelis, ir netgi ten, tarp stogų, siūruodavo iškėlę galvas akmeniniai ąžuolai, platanai, netgi bekočiai ąžuolai, išdidūs, viskam abejingi medžiai, prasiveržę – taisyklinga rikiuote – ten, kur diduomenė išsistatė rūmus ir geležinėmis tvoromis apsitvėrė parkus.

Aukštėliau už alyvmedžių giraičių prasidėdavo miškas. Kadaise, matyt, visame slėnyje viešpatavo pušynai, nes šlaituose šen bei ten iki pat jūros driekėsi pušynėlių ruožai, o kai kur ir maumedžių guotai. Anksčiau ir ąžuolynų daugiau būta, ir kur kas tankesnių, nei šiandien manoma, tačiau jie, labiausiai vertinami, pirmi išretėjo, neatlaikę medkirčių puolimo. Dar aukščiau pušynų, kiek siekia akys, kalnų šlaitais driekėsi kaštonų miškai. Toks buvo augmenijos pasaulis, kurio mes, Ombrozos gyventojai, beveik nepastebėdavome.

Pirmas atkreipė į jį deramą dėmesį Kozimas. Jis suprato, jog per tokį tankumyną įmanoma keliauti mylių mylias, šokinėjant nuo šakos ant šakos ir nenušokant ant žemės. Kartais kelią jam pastodavo progumos, tekdavo daryti didelį vingį, tačiau ilgai netrukus jis išžvalgė visus patogiausius kelius ir apskaičiavo atstumus ne pagal mūsų matus, bet turėdamas galvoje tą kelio atkarpą, kurią reikėdavo įveikti duodant lankstą. Ir ten, kur nepavykdavo peršokti nuo šakos ant šakos, prasimanydavo visokiausių gudrybių, tačiau apie tai papasakosiu vėliau: šiuo metu dar tik aušo rytas, ir jis, varnėnų čirškimo pažadintas, atsibudo ąžuolo viršūnėje, permerktas šaltos rasos, sustiręs, geliančiais sąnariais, nutirpusiomis rankomis ir kojomis, ir laimingas leidosi žvalgyti naujojo pasaulio.

Jis nusigavo iki kraštinio parko medžio – platano. Apačioje driekėsi slėnis, padangėje plaukė lengvi debesėliai, šen bei ten virš šiferinių stogų vinguriavo dūmai, o patys namai glūdojo už skardžio nelyginant akmenų krūvelės; figmedžių ir vyšnių lajos plytėjo tarytum žalias dangaus skliautas, pakibęs virš persikų ir slyvų, išskėtusių kumpas šakas; viskas buvo prieš akis, netgi žolė, kiekvienas jos laiškelis, tik nebuvo matyti žemės, daržuose užklotos išglebusių moliūgų lapų arba salotų kuokštų, arba Savojos kopūstų; ir toks pat vaizdas vėrėsi abiejuose šlaituose, visame slėnyje, panašiame į milžinišką piltuvą, išsikišusį į jūrą.

Per visą slėnį protarpiais tarytum nusirisdavo neregima ir negirdima banga, tačiau ir tai, ką kartais pavykdavo išgirsti, sukeldavo nerimą: netikėtas spiegimas, paskiau lyg krintančių daiktų būbsėjimas, lūžtančios šakos triokštelėjimas ir vėl riksmas, tik šįkart kitoks, tūžmingi balsai toje vietoje, kur ką tik pasigirdo spiegimas. Paskiau tyla, lyg nieko nebūtų buvę, tačiau tokia nuojauta, jog kažkas artėja, kažkas turi atsitikti visiškai kitoje vietoje, ir iš tikrųjų – vėl pasigirsdavo balsai ir garsai, ir kiekvieną kartą jie atsklisdavo iš tos slėnio pusės, kur vėjo pučiami virpėjo karpyti

vyšnių lapeliai. Protu Kozimas viską suprato ir nujautė, tačiau vaizduotė jam pakuždėjo: vyšnios kalbasi.

Kozimas pasuko prie artimiausios vyšnios, veikiau, prie virtinės aukštų vyšnių vešliomis žaliomis lajomis, apkibusių juodomis prisirpusiomis uogomis, tačiau brolis dar nebuvo įpratęs staigiai įžiūrėti, ko yra ir ko nėra tarp iškerojusių šakų. Atsidūręs medyje, įsiklausė: ten, kur anksčiau girdėjo garsus, buvo tylu. Jis įsitaisė ant vyšnios apatinių šakų, visa esybe virš galvos jausdamas kiekvieną uogelę: nežinia kodėl jam buvo toks įspūdis, jog visos jos žiūri į jį, lyg medis būtų apkibęs ne vyšniomis, bet akimis.

Kozimas užvertė galvą ir – tekšt! – tiesiai į kaktą jam pataikė persirpusi vyšnia. Tekančios saulės spindulių apžilpintas, jis prisimerkęs pažvelgė aukštyn ir pamatė, jog ir jo vyšnią, ir artimiausius medžius lipte aplipę berniūkščiai.

Pamatę, kad jis juos pastebėjo, jie visi drauge staiga suklego, suspigo, nors ir ne per garsiausiai:

– Žiū, koks gražuolis! – ir, praskleisdami lapus, pamažėle nusileido žemiau prie tos šakos, ant kurios sėdėjo berniukas su trirage skrybėle ant galvos.

Vieni jų buvo vienplaukiai, kiti užsimaukšlinę nušiurusias šiaudines skrybėles, o kai kurie – užsimovę ant galvų maišus; vilkėjo sudriskusiais marškiniais ir kelnėmis, vieni buvo basi, kiti – kojas apsimuturiavę skarmalais, treti, kad būtų patogiau karstytis po medžius, nusiavę klumpaites ir pasikabinę jas ant kaklo. Tai buvo gauja vagilių, siaubiančių sodus, nuo kurių mudviem su Kozimu tėvai buvo griežtai įsakę laikytis atstu. Vis dėlto tą rytą brolis, regis, pats jų ieškojo, nors ir nelabai suvokdamas, ko galėtų iš jų tikėtis.

Jis nesitraukė iš savo vietos, laukdamas jų, o jie, leisdamiesi vis žemiau, badė jį pirštais, spigiais prislopintais balsais šūkavo:

– Ko gi jam čia reikia? – spjaudė į jį vyšnių kauliukus, netgi svaidė sukirmijusias arba strazdų iškapotas uogas, iš pradžių įsukę jas už kotelio nelyginant svaidyklę.

– Oho! – staiga sušuko jie. Pastebėjo prie šalies prijuostą trumpą špagą. – Žiū, ką jis ten turi! – Ir pratrūko juoktis. – Musmušį! Ūmai jie nutilo, užgniaužę juoką ir tikriausiai sumanę iškrėsti šunybę: du pramuštgalviai patyliukais užlipo ant šakos virš Kozimo ir jau taikėsi užmesti jam ant galvos maišą (į tuos murkšlinus maišus jie paprastai kraudavo grobį, o ištuštinę juos užsimaudavo ant galvos, nelyginant vaurą, dengiančią pečius). Dar kiek, ir brolis būtų pakliuvęs į maišą ir nespėjęs nė atsipeikėti: vaikiščiai būtų jį surišę ir suskaitę šonkaulius.

Kozimas lyg pajuto pavojų, o gal ir nieko neįtarė, tik įsižeidęs, jog vaikigaliai tyčiojasi iš jo špagos, išsitraukė ją, ketindamas apginti savo garbę. Užsimojęs perrėžė ašmenimis maišą, tuomet jį pastebėjo, sugriebė ir, išplėšęs abiem vagiliams iš rankų, sviedė šalin.

Tai buvo puikus manevras. Visi berniūkščiai aiktelėjo iš nusivylimo ir drauge iš susižavėjimo ir savo tarme apibėrė nevykėlius paskutiniais žodžiais:

– Vėplos! Ištižos!

Vis dėlto Kozimas nespėjo pasidžiaugti pergale. Staiga vėl kilo erzelynė, tik šįkart apačioje: sulojo šunys, ore sušvilpė akmenys, pasigirdo riksmai:

– Dabar jau nepaspruksite, bjaurybės vagišiai! – ir grėsmingai sušvytavo aštrios šakės.

Vagiliai iškart susigūžė ant šakų, parietę kojas. Šurmuliuodami aplink Kozimą, jie patys prisišaukė ūkininkus, budriai saugančius sodus.

Puolimui buvo pasiruošta kaip reikiant. Slėnio smulkieji ūkininkai ir nuomininkai pagaliau nebeištvėrė, matydami, kad jiems išvagiami nokstantys vaisiai ir sirpstančios uogos, ir sutelkė savo jėgas, nes su tais vagiliukais, kurie gaujomis užplūsdavo kieno nors sodą ir, nusiaubę jį, apnikdavo kitą, buvo įmanoma kovoti tik tokiu pat būdu: kitaip sakant, visiems drauge suruošti pasalą

sode, kur anksčiau ar vėliau jie vis viena turi pasirodyti, ir sučiupti juos nusikaltimo vietoje. Palaidi šunys lojo iššiepę iltis šokinėdami po vyšniomis, švytavo aukštai iškeltos šakės. Trys ar keturi vagišiukai, pačiu laiku nušokę ant žemės, spėjo nugara išbandyti šakių smailumą ir sėdmenimis – šunų dantų aštrumą ir dabar kūrė klykdami ir stačia galva nerdami į tankias vynuogienojų eiles. Niekas daugiau nedrįso lipti žemėn: visi berniūkščiai, kaip ir Kozimas, tupėjo virpėdami iš baimės. Tuo tarpu ūkininkai, atrėmę kopėčias į vyšnias, jau lipo aukštyn, atkišę aštrius šakių nagus.

Tik prabėgus kelioms minutėms, Kozimas sumetė, jog kvaila bijoti tik todėl, kad bijo visa ta vagilių gauja, kaip kvaila manyti, jog jie kur kas šaunesni ir sumanesni negu jis. Jau vien iš to, kad jie tupi medžiuose, buvo aišku, jog jie paskutiniai mulkiai: ko gi jie laukia, kodėl nepersikrausto į aplinkinius medžius? Jis pats atkeliavo sodan medžiais, vadinasi, galėjo jais ir iškeliauti: jis užsidėjo triragę skrybėlę, nusižiūrėjo šaką, kuria galėtų perlipti kaip liepteliu, ir iš kraštinės vyšnios perkopė į pupmedį, įsisiūbavęs iš pupmedžio peršoko ant slyvos ir nuliuoksėjo toliau. Pamatę, jog jis šiaušia šakomis nelyginant žeme, berniūkščiai suprato, kad jiems reikia nedelsiant pasekti jo pavyzdžiu, kitaip nerasią saugaus kelio, ir patyliukais nusliuogė keturpėsti tuo vingiuotu liepteliu. Tuo tarpu Kozimas įsikorė į figmedį, persirito per gyvatvorę, skiriančią du sodus, įsikibo į persiko šakas, tokias plonytes, jog dviejų vaikų medelis tikrai neišlaikytų. Į persiką jis įlipo tik todėl, jog iš ten buvo patogu nusigriebti kreivo alyvmedžio, augančio palei pat mūrinę tvorą; nuo alyvmedžio vienu šuoliu liuoktelėjo ant ąžuolo, virš upelio ištiesusio storą šaką, o nuo jos persikraustė į medžius kitoje upelio pusėje.

Šakėmis ginkluoti vyrai, jau įsitikinę, jog vagiliai jų rankose, staiga pamatė, kad vaikai skrieja oru nelyginant paukščiai. Drauge su skalijančiais šunimis jie puolė iš paskos, tačiau sugaišo daug laiko, kol apėjo gyvatvorę, paskiau mūrinę tvorą, galiausiai, kol

surado brastą ir perbrido per upelį, nes ten nebuvo liepto, ir padaužos jau buvo toli.

Dabar jie bėgo žeme, kaip ir visi žmonės. Medyje tupėjo tik brolis.

– Kurgi dingo tas žvirblis su blauzdinėmis? – stebėjosi vaikai, nematydami jo priešaky. Užvertę galvas, pastebėjo jį sliuogiant alyvmedžiais. – Ei, tu, lipk žemėn, dabar jie mūsų nepagaus!

Tačiau jis, užuot nusileidęs, liuoktelėjo iš vieno medžio į kitą, iš vieno alyvmedžio peršoko į kitą ir dingo vešlioje sidabrinėje lapijoje.

Valkatėlių gauja su maišais ant galvų ir lazdomis rankose dabar siaubė vyšnynus kitame slėnio gale. Jie darbavosi labai kruopščiai, apskabydami kiekvieną šakelę, – ir ką staiga pamatė paties aukščiausio medžio viršūnėje? Berniuką su blauzdinėmis! Apsižergęs šaką, skynė vyšnias, dviem pirštais imdamas kiekvieną už kotelio ir dėdamas į triragę skrybėlę, gulinčią ant kelių.

– Ei, iš kur tu atsiradai? – akiplėšiškai paklausė jį. Tačiau atrodė sutrikę, nes buvo toks įspūdis, lyg jis būtų skriste atskridęs oru.

Brolis ėmė vyšnias vieną po kitos iš triragės skrybėlės ir iš lėto dėjosi į burną, lyg jos būtų cukruotos. Paskiau išspjaudavo kauliukus atkišęs lūpas, kad nesusiteptų liemenės.

– Ko tam skanližai reikia iš mūsų? – tarė vienas berniūkštis. – Ko jis čia painiojasi po kojomis? Ko neryja vyšnių savo sode? – Vis dėlto jie truputį varžėsi, nes įsitikino, jog medžiuose jis kur kas apsukresnis už juos.

– Tarp tų skanližų kartais per klaidą pasitaiko ir gana apsukrių, – įsiterpė kitas. – Tarkime, kad ir Sinforoza...

Išgirdęs tą mįslingą vardą, Kozimas įtempė klausą ir nežinia kodėl nuraudo.

– Sinforoza mus išdavė! – tarė kitas.

– Šiaip ar taip, nors ir skanliža, vis dėlto ji gana apsukri. Jeigu ir šįryt kaip paprastai būtų papūtusi ragą, jie nebūtų mūsų užklupę iš netyčių!

– Kas be ko, nors ir skanliža, gali dėtis prie mūsų, jeigu nori!

(Kozimas pagaliau suprato, jog skanližomis jie vadina rūmų gyventojus, didikus ir apskritai aukštuomenės žmones.)

– Klausyk, – kreipėsi į jį vienas berniūkštis, – susitarkime: jeigu nori, gali siaubti sodus drauge su mumis, bet užtat išmokyk mus visų savo gudrybių.

– Ir padėk mums įsibrauti į savo tėvo sodą! – tarė kitas. – Kartą tenai man jau suvarė druskos užtaisą į užpakalį!

Kozimas klausėsi susimąstęs, lyg nukilęs mintimis kitur:

– Sakykit, kas gi toji Sinforoza?

Visi driskiai, sutūpę medžiuose, pratrūko kvatoti ir taip kvatojo, kad vieni vos neiškrito iš vyšnių, kiti vertėsi žemyn galva, kojomis užsikabinę už šakos, treti pakibo įsitvėrę rankomis – visi kaip vienas spiegė, kvakėjo ir tyčiojosi.

Toks erzelis, savaime suprantama, beregint patraukė persekiotojų dėmesį. Tikriausiai jie ir buvo kur nors netoliese, visas tuntas su šunimis, nes ilgai netrukus pasigirdo garsus lojimas ir pasirodė vyrai su šakėmis. Tik šį kartą, kartaus patyrimo pamokyti, pirmiausia kopėčiomis sulipo į aplinkinius medžius ir apsupo vaikus šakių ir grėblių užtvara. Pamatę medžiuose tiek daug žmonių, šunys iš pradžių nesuvokė, ką turėtų pulti, ir kurį laiką stačiai zujo aplink, užvertę snukius ir piktai lodami. Tad vagiliukai mikliai nušoko ant žemės ir išsilakstė pro sutrikusius šunis, ir, nors kai kam nepavyko išvengti šunų dantų, vėzdo ar akmens, vis dėlto diduma sveiki ir gyvi išnešė kailį.

Medyje liko vienas Kozimas.

– Leiskis žemyn! – šaukė vaikai, nešdami kudašių. – Kas tau? Ar užmigai? Šok, kol ne vėlu!

Tačiau jis, keliais suspaudęs šaką, išsitraukė špagą. Ūkininkai, sulipę į aplinkinius medžius, bandė jį pasiekti ilgakotėmis šakėmis, bet Kozimas, švaistydamasis špaga, laikė juos atstu, kol pagaliau vienam jų pavyko pataikyti tiesiai į krūtinę ir priremti jį prie kamieno.

– Stok! – pasigirdo balsas. – Čiagi jaunasis baronas Pjovaskas! Ką jūs čia veikiate, ponaiti? Kas gi atsitiko, kad jūs susidėjote su tais pramuštgalviais?

Kozimas pažino Džują dela Vaską, pusininką, nuomojantį tėčio žemę.

Ūkininkai atitraukė šakes. Daugelis nusivožė skrybėles. Netgi brolis dviem pirštais kilstelėjo triragę ir nusilenkė.

– Ei, jūs, ten apačioje, pririškite šunis! – sušuko jie. – Tegu jis nulipa! Ponaiti, jūs galite nulipti, tik būkite atsargus, labai jau aukštas medis! Palaukite, pastatysime kopėčias! Paskiau parlydėsiu jus namo!

– Ačiū, ačiū, nereikia, – padėkojo brolis. – Nesirūpinkite, man kelio rodyti nereikia, aš žinau, kur man eiti!

Jis dingo už kamieno, pasirodė ant kitos šakos, dar sykį niurktelėjo už kamieno ir vėl pasirodė aukštėliau ant kitos šakos, vėl pasislėpė už kamieno, ir dabar tankioje lapijoje buvo matyti tik kojos, bet jis stryktelėjo ir pranyko.

– Kur jis? – sutriko ūkininkai, neišmanydami, kur žiūrėti – aukštyn ar žemyn.

– Anava kur jis! – Kozimas pasirodė tolėliau kito medžio viršūnėje ir vėl dingo.

– Anava kur jis! – Kozimas pasirodė dar toliau, kito medžio viršūnėje, susiūbavo, lyg vėjo pučiamas, ir liuoktelėjo.

– Iškrito! Ne! Antai jis! – Pro virpančią žalią lapiją buvo matyti tik frako skvernai ir triragė skrybėlė.

– Na ir poną turi! – sušuko ūkininkai Džujai dela Vaskai. – Kas jis? Žmogus ar žvėris? O gal nelabasis?

Džuja dela Vaska stovėjo netekęs žado. Paskiau persižegnojo.

Tolumoje pasigirdo Kozimo daina, veikiau – savotiškos pratrybos solfedžiuojant:

– O Sin-fo-ro-zaaa!..

V

Sinforoza: iš pokalbių su vagiliukais Kozimas pamažu daug ką sužinojo apie ją. Mergaitė, kurią jie vadino tuo vardu, gyvenanti viename dvare, jodinėjo raita ant balto nykštukinio arkliuko ir draugavo su jais, driskiais, vienu tarpu juos globojo ir, būdama iš prigimties valdinga, netgi jiems vadovavo. Šuoliuodavo baltu arkliuku keliais ir takeliais, o pamačiusi nesaugomą sodą su prinokusiais vaisiais, sušaukdavo juos ir raita lyg karininkas stebėdavo jų antpuolį. Ant kaklo visada pasikabinusi medžioklės ragą, vagiliams plėšiant migdolus arba kriaušes, risnodavo pajūrio kalvomis, žvalgydama slėnį, ir, vos pastebėjusi įtartinai būriuojantis sodininkus arba ūkininkus, galimas daiktas, pasinešusius iš netyčių užklupti vagilius, pūsdavo ragą. Sulig pirmaisiais rago garsais vaikigaliai nušokdavo nuo medžių ir išsilakstydavo, tad ūkininkams niekada nepavykdavo jų pagauti, kol su jais drauge būdavo mergaitė.

Kas atsitiko vėliau, sunku suvokti: regis, Sinforoza „išdavė" juos pakviesdama į savo sodą pasmaguriauti vaisiais, o paskiau užsiundė ant jų tarnus, kad išvelėtų jiems kailį; be kita ko, ji parodė palankumą iškart dviem berniukams: vienam, vardu Bel Lorė, iš kurio dėl to draugai tyčiojosi, ir tokiam Ugasui, vėliau ėmė ir supjudė juos; be to, vaikai gavo į kailį anaiptol ne dėl to, jog vogė vaisius, bet už tai, ką tiedu pavydūs numylėtiniai susitarę iškrėtė savo širdies valdovei; be to, būta kalbų apie tortus, kuriais ji vis žadėdavo juos pavaišinti, o kai pagaliau pavaišino, įmaišiusi į jį

ricinos aliejaus, jie visą savaitę kamavosi viduriuodami. Nežinia, ar tai nulėmė vienas kuris iš tų dalykų, ar jie visi drauge, tačiau gaujos draugystė su Sinforoza nutrūko, ir dabar berniūkščiai prisimindavo mergaitę su apmaudu ir podraug su gailesčiu.

Kozimas atidžiai klausėsi tų kalbų, tolydžio linkčiodamas galvą, tarytum kiekviena smulkmenėlė tik papildytų jau pažįstamą vaizdą, kol pagaliau ryžosi paklausti:

– Kuriame dvare gyvena toji Sinforoza?

– Ką, sakai, kad jos nepažįsti? Juk jūs – kaimynai! Sinforoza – iš d'Ondarivų dvaro!

Savaime suprantama, Kozimas ir pats žinojo, kad tų padaužų draugė – Viola, ana mergaitė, matyta sūpuoklėse. Man regis, kaip tik todėl jis ir puolė ieškoti tos gaujos, jog ji prisipažino pažįstanti vagilius, siaubiančius aplinkinius sodus. Nuo tos akimirkos keistas, bet vis dar miglotas troškimas dar labiau sustiprėjo. Jį ėmė noras tai sukurstyti gaują nusiaubti d'Ondarivų sodą, tai saugoti Violą nuo vagilių: iš pradžių sukurstyti juos pridaryti jai eibių, kad galėtų pulti jos ginti ir atlikti didžius žygdarbius, apie kuriuos ji išgirstų iš kitų lūpų; ir, siekdamas to tikslo, jis sekdavo gaujai iš paskos, o kai jie nulipdavo nuo medžių, likdavo vienas, ir jo veidą aptemdydavo liūdesys, kaip debesys kad aptemdo saulę.

Jis ūmai pašokdavo ir, mikliai kaip katė liuoksėdamas nuo šakos ant šakos, keliaudavo sodais ir parkais, tyliai, sudirgęs beveik negirdimai, pro dantis švilpaudamas dievaižin kokią melodiją, įsmeigęs akis į tolį ir tarytum nieko neregėdamas, tik katėms savitu instinktu išlaikydamas pusiausvyrą.

Taip jis keliskart lyg apdujęs pralėkė mūsų sodo medžiais.

– Jis čia! Jis čia! – pamatę jį, šaukdavome, nes dabar, nors ir ką darydami, vis galvodavome apie jį, skaičiuodavome, kiek valandų ir dienų jis praleido medžiuose, o tėtis sakydavo:

– Jis išprotėjo! Jį velnias apsėdo! – Ir puldavo abatą Fošlaflerą: – Gana, reikia tuojau pat išvaryti iš jo velnią! Ko jūs dar laukiate?

Aš jums sakau, abate, ko stovite rankas susinėręs?! Mano sūnų apsėdo šėtonas, ar jums dar neaišku, *sacré nom de Dieu!*[9]

Abatas staiga atsipeikėdavo, tarytum, pasigirdus žodžiui „šėtonas", jo galvoje išsirikiuodavo minčių grandinė, ir leisdavosi į ilgus sudėtingus teologinius samprotavimus apie tai, kaip įmanoma atpažinti šėtoną, ir būdavo sunku suprasti, ar jis prieštarauja tėčiui, ar šiaip pilsto iš tuščio į kiaurą: apskritai jis nė karto neišsakė savo nuomonės šiuo klausimu – kas galėtų sieti mano brolį su šėtonu, ar tokia prielaida atmestina *a priori*.

Baronas netekdavo kantrybės, abatas susipainiodavo, o man viskas nusibosdavo. Mamai, priešingai, susirūpinimas dėl sūnaus, tas miglotas nerimas, nedavęs jai ramybės, stiprėjo kaip ir visi jausmai jos širdyje, pamažu peraugdamas į praktišką sprendimą ir veiksmingų priemonių paieškas, kaip ir dera tikram generolui. Susiradusi ilgą karinį žiūroną su trikoju, valandų valandas sėdėdavo terasoje, prikišusi prie jo akį, ir, tolydžio reguliuodama ryškumą, sekdavo kiekvieną sūnaus krustelėjimą medžių lapijoje, nors mes visi būtume galėję prisiekti, kad tuo metu jo tikrai nebūdavo okuliaro regėjimo lauke.

– Ar dar matai jį? – iš sodo klausdavo tėtis, vaikščiodamas po medžiais: jam pačiam pavykdavo pamatyti Kozimą tik tada, kai šis atsidurdavo virš jo galvos. Generolė linktelėdavo galvą ir ženklu įsakydavo tylėti ir netrukdyti, lyg nuo kokios nors aukštumos būtų stebėjusi priešo kariuomenės manevrus. Kartais ji žiūrėdavo, išties nieko nematydama, tačiau nežinia kodėl būdavo įsitikinusi, jog jis privalo pasirodyti ne kur kitur, bet tik toje vietoje, kur ji nutaikydavo savo žiūroną. Retkarčiais, matyt, susivokdavo klystanti ir, atsiplėšusi nuo žiūrono, įguldavo į kadastrinį žemėlapį, išpleiktą ant kelių, viena ranka mąsliai užsiimdavo burną, o kita vedžiodavo po kriputėmis išmargintą

[9] Velniai griebtų! (*Pranc.*)

popierių, kol pagaliau nutardavo, kurioje vietoje turėtų būti sūnus, o paskiau, apskaičiavusi regėjimo kampą, nutaikydavo žiūroną į kurio nors medžio viršūnę toje lapijos jūroje, palengva sukinėdavo okuliarus, ir mes, pastebėję jos lūpomis vos šmėstelėjusią šypseną, suprasdavome, kad ji pamatė Kozimą, kad jis ten iš tikrųjų!

Tuomet ji imdavo nuo taburetės išrikiuotas įvairiaspalves vėliavėles, ryžtingais, ritmiškais judesiais mosuodavo jomis, lyg duodama žinią sutartiniais ženklais. (Beje, aš labai įsižeidžiau, nes ligi tol nežinojau, jog mama turi tokių vėliavėlių ir moka jomis naudotis: kaip būtų buvę gera, jeigu ji būtų mus išmokiusi drauge su ja žaisti tomis vėliavėlėmis, ypač tada, kai mudu buvome dar visai maži; tačiau mama nieko nedarydavo pramogos dėlei, tad būtų buvę beprasmiška iš jos to tikėtis.)

Derėtų pridurti, jog, nepaisant visos tos kovinės įrangos, vis dėlto ji buvo jautri mama: iš baimės jai apmirdavo širdis, ir saujoje ji gniaužydavo nosinaitę, tačiau, visai galimas daiktas, vaidindama generolę, ji nusiramindavo, o gal todėl jai būdavo lengviau įveikti visus rūpesčius kaip generolei, negu maldyti skausmą kaip paprastai motinai, kad iš prigimties ji buvo švelnaus būdo ir tik tomis kariškomis manieromis, paveldėtomis iš fon Kurtevicų giminės, įstengdavo apsiginti nuo gyvenimo negandų.

Kartą, jai pamojavus vėliavėlėmis ir pažvelgus pro žiūroną, jos veidas ūmai nušvito, ir ji nusišypsojo. Mes išsyk supratome, kad Kozimas atsiliepė. Nežinia kaip, gal pamosavo skrybėle arba palingavo šaką. Nuo akimirkos mama aiškiai pasikeitė, jos nerimas nuslūgo, ir, nors jos likimas iš pagrindų skyrėsi nuo kitų motinų dalios, turint galvoje sūnų, keistuolį, atsisakiusį jaukaus šeimos židinio, ji susitaikė su šia Kozimo keistybe kur kas greičiau negu visi mes ir tenkinosi jo retais ir netikėtais pasisveikinimais bei nebyliomis žinutėmis, kuriomis jiedu apsikeisdavo.

Keisčiausia, jog mama nepuoselėjo jokių iliuzijų, kad Kozimas, ką tik su ja pasisveikinęs, atsisakysiąs savo nikio ir grįšiąs namo. Tėtis, priešingai, be perstojo laukė, ir menkiausia naujiena, susijusi su Kozimu, pažadindavo tą tuščią viltį. „Šit kaip? Matėte? Jis grįžta?" – Tačiau mama, ko gero, mažiausiai kvaršinanti sau galvą dėl jo, regis, vienintelė matė jį tokį, koks jis iš tikrųjų buvo, galbūt todėl ir nesistengė perprasti jo elgesio.

Tačiau grįžkime atgal į aną dieną. Netgi Batista, beveik niekada nekelianti kojos iš namų, užlindusi už mamos nugaros ir nutaisiusi saldų veidą, pasirodė su lėkšte košės rankoje ir atkišo pilną šaukštą:

– Kozimai... Gal nori? – Tačiau, gavusi iš tėčio antausį, nėrė atgal į vidų. Nežinia, kokios šėtoniškos putros ji buvo išvirusi. Brolis beregint dingo.

Aš svajojau leistis jo pėdomis, juo labiau dabar, sužinojęs, kad jis, susidėjęs su driskių gauja, siaubia sodus, – man atrodė, jog jis atvėrė man naujos karalystės vartus, ir aš žiūrėjau į jį jau nebe baimingai ir nepatikliai, bet žavėdamasis visa širdimi. Bėgiodamas čia į terasą, čia prie aukšto palėpės langelio, iš kur atsiverdavo vaizdas į medžių viršūnes, greičiau iš klausos nei iš regos susivokdavau, kuriame sode pasiklykaudama siautėja gauja, matydavau siūbuojant vyšnių viršūnes, tolydžio kyščiojant rankas, skabančias uogas, šen bei ten išlendant susivėlusią arba maišu apmaukšlintą galvą, ir, iš daugybės balsų atpažinęs Kozimo balsą, galvodavau: „Kaipgi tu ten atsidūrei? Juk ką tik buvai parke! Nejaugi tu liuoksi medžiais greičiau už voverę?"

Pamenu, kai suskardėjo ragas, jie siaubė raudonąsias slyvas prie Didžiojo Tvenkinio. Aš irgi išgirdau ragą, tačiau nekreipiau dėmesio, nežinodamas, ką tai galėtų reikšti. Bet užtat jie! Brolis man papasakojo, kad jie iškart nuščiuvo, nustebo vėl jį išgirdę, lyg būtų pamiršę, jog tai pavojaus ženklas, tik svarstė abejodami, ar

gerai nugirdo, ar Sinforoza vėl šuoliuoja keliais raita ant arkliuko, pasirengusi juos perspėti apie gresiančius pavojus. Visi kaip vienas kūliais nusirito nuo medžių ir puolė bėgti, tačiau norėdami ne tiek pabėgti nuo grėsmės, kiek susirasti, pasivyti ją.

Sode liko tik Kozimas, jo veidas degė kaip ugnis. Tačiau, išvydęs bėgant vaikigalius ir sumetęs, kad jie skuba jos pasitikti, jis leidosi liuoksėti šakomis, kas akimirką rizikuodamas nusisukti sprandą.

Viola laukė jų ant kalvos, kelio vingyje: ramiai sėdėjo balne ranką su pavadžiu pasidėjusi ant gogo, o kita ranka šmaukšėdama šmaikšteliu. Iš aukšto nužvelgė berniūkščius, kramsnodama šmaikščio galiuką. Vilkėjo žydra suknele, pasikabinusi ant kaklo paauksuotą ragą. Vaikigaliai sustojo visi drauge ir taipgi ėmė kramsnoti – slyvas, pirštus, randus delnuose ir ant rankų, maišų kraštus. Ir pamažu, kramsnodami ir drąsindamiesi, bet širdies gilumoje nejausdami jokio apmaudo, beveik trokšdami, kad ji juos nutildytų, pakuždomis, tylutėliai progiesmiu užtraukė:

– Ko čia... tau reikia... Sinforoza... nešdinkis... tu jau nebe... mūsų draugė... cha cha cha... bjaurybe...

Sušnarėjo lapai, ir štai aukštame figmedyje pro vešlius lapus, šnopuodamas iškišo galvą Kozimas. Tebekramsnodama šmaikštį, mergaitė iš aukšto permetė vienu žvilgsniu visus: ir jį, ir vaikigalius. Kozimas neištvėrė: vos atgaudamas kvapą išdrožė:

– Žinai, aš dar nė karto nebuvau nulipęs ant žemės?

Nevalia atskleisti žygdarbių, reikalaujančių valios tvirtumo, jie privalo išlikti paslaptyje; vos tik žmogus apie juos prabyla arba ima jais puikuotis, viskas netenka prasmės, jo pastangos atrodo menkos, netgi niekingos. Tad, vos ištaręs šiuos žodžius, brolis iškart susigriebė be reikalo juos pasakęs, ir tuomet jam viskas pasidarė nebesvarbu, jis netgi panoro tuojau pat nusileisti nuo medžio ir viską baigti. Juo labiau kad Viola palengva atitraukė šmaikštį nuo lūpų ir mandagiai tarė:

– Šit kaip?.. Šaunu, strazdeli!

Skarmaliai iš pradžių sukikeno į kumštį, paskiau pratrūko kvatoti pilvais raičiodamiesi, spiegti ir klykti išvertę gerkles, ir Kozimas, pykčio pagautas, taip pašoko, jog figmedis, apskritai prakeiktas medis, neišlaikė, ir šaka lūžo po jo kojomis. Kozimas nulėkė žemyn kaip akmuo.

Jis krito išskėtęs rankas, nė nebandydamas ko nors įsitverti. Tiesą pasakius, per visą gyvenimą, praleistą medžiuose, tik tą vienintelį kartą jis nemėgino nei valingai, nei instinktyviai į ką nors įsikibti. Vis dėlto taip jau atsitiko, jog bekrintant frako skvernas užsikabino už apatinės šakos, ir Kozimas pakibo žemyn galva per keturias pėdas nuo žemės.

Kraujas plūstelėjo į galvą, ir jam pasirodė, kad jis vėl rausta iš gėdos. Ir tą akimirką, kai atsimerkęs pamatė, kaip iš jo tyčiojasi vaikigaliai, tarytum apimti pasiutimo, vartosi kūliais ir stojasi ant rankų, paskiau, vėl persivertę, įsitveria rankomis į lyg virš bedugnės pakibusią žemę, o šviesiaplaukė mergaitė tuo tarpu pakyla aukštyn ant piestu pasistojusio arkliuko, tą akimirką jis davė sau žodį, jog pirmą ir paskutinį kartą prabilo apie savo ryžtą nenulipti nuo medžių.

Įsisiūbavęs jis griebėsi šakos ir vienu šuoliu ją apsižergė. Sutramdžiusi arkliuką, Viola, regis, iškart liovėsi domėtis tuo, kas atsitiko. Kozimas akimoju pamiršo savo gėdą. Mergaitė prisikišo ragą prie lūpų ir papūtė duodama pavojaus ženklą. Sulig pirmaisiais rago garsais berniūkščiai (kurie, kaip vėliau papasakojo Kozimas, išvydę Violą, taip sudirgdavo, kaip mėnesėtą naktį sudirgsta triušiai) leidosi į kojas. Jie leidosi bėgti savaime, tarytum paklusę instinktui, nors gerai žinojo, kad tai žaidimas, ir dabar, pramogos dėlei pamėgdžiodami ragą, liuoksėjo pakalnėn paskui mergaitę, šuoliuojančią ant savo trumpakojo arkliuko.

Jie kūrė trūkčiagalviais, aklomis, todėl tolydžio pamesdavo ją iš akių. Staiga ji pasuko iš kelio ir nušuoliavo tiesiai per laukus, palikdama berniūkščius toli užpakaly. Kur bėgti? Ji šuoliavo pievomis

per alyvmedžių giraites, nuolaidžiu šlaitu nusidriekusias ligi pat slėnio, paskiau, žvilgsniu aptikusi alyvmedį, kuriame tuo metu tupėjo Kozimas, apsuko aplink jį ratą ir nuskriejo toliau. Paskiau vėl radosi po kitu alyvmedžiu, kurio viršūnėje jau tupėjo mano brolis. Šitaip lankstais, panašiais į kreivas alyvmedžių šakas, jiedu drauge leidosi į slėnį.

Pastebėję ir pagaliau supratę, jog tiedu – vienas nuo šakos, kita iš balno – meilinasi vienas kitam, vagiliai visi kaip vienas ėmė piktai švilpti tyčiodamiesi. Ir taip vis garsiau švilpdami nudūmė pakalnėn Kaparių vartų link.

Mergaitė ir mano brolis vieni du toliau lenktyniavo alyvmedžių giraitėje, tačiau veikiai Kozimas susikrimto pastebėjęs, jog, vaikigaliams dingus, Violos susidomėjimas žaidimu pamažu blėsta ir ji ima nuobodžiauti. Jam kilo įtarimas, jog ji prasimanė visa tai norėdama paerzinti berniūkščius, tačiau drauge pabudo viltis, kad ji tyčia apsimeta nuobodžiaujanti, norėdama paerzinti jį: savaime suprantama, jai būtinai reikėjo ką nors erzinti, kad galėtų pasibranginti. (Kozimui, tuomet dar vaikui, vargu ar galėjo gimti tokie jausmai: man regis, jis, nieko nesuvokdamas, stačiai karstėsi gruoblėtomis šakomis kaip pakvaišęs, ir tiek.)

Staiga nuo kalvos pasipylė akmenukų ir žvirgždo kruša. Saugodamasi mergaitė prigludo prie arkliuko sprando ir nurūko, tuo tarpu brolis, sėdintis ant kreivos šakos, buvo puikus taikinys. Tačiau jis buvo per aukštai, kad akmenukai prilėkę skaudžiai kliudytų, tik vienas kitas stipriau pataikė į kaktą ir ausis. Vaikigaliai švilpė ir kvatojo kaip pasiutę, pagaliau surikę: „Sin-fo-ro-za ne-la-bo-ji..." – nubėgo sau.

Pagaliau vagiliai parsirado prie Kaparių vartų, ten, kur miesto siena nuo viršaus iki apačios apaugusi išvešėjusiais kapariais. Iš aplinkinių lūšnų skardėjo pikti motinų riksmai. Tačiau jos pyko anaiptol ne todėl, jog vaikai grįžo taip vėlai, o todėl, kad grįžo

vakarienės, užuot prasimanę valgio kur nors kitur. Prie Kaparių vartų lūšnose ir lentinėse būdose, sukrypusiuose furgonuose ir palapinėse gyveno patys skurdžiausi Ombrozos varguoliai, tokie skurdžiai, jog buvo priversti įsikurti už miesto vartų ir kaip galima toliau nuo ūkininkų sodybų: tie žmonės prisiglaudė čia, iš tolimų kraštų, iš gimtųjų vietų išguiti bado ir vargo, plintančio visoje šalyje. Vakarėjo, susivėlusios moterys žindė kūdikius, kurstė rūkstančias krosnis, ant žolės tysojo elgetos, vieni tvarstėsi žaizdas, kiti, rykaudami užkimusiais balsais, lošė kauliukais. Nardydami tarp dūmų ir barnių, tolydžio gaudami nuo motinų į kailį, mažieji vagiliai grūmėsi vieni su kitais, voliodamiesi dulkėse. Jų skarmalai atrodė tokie pat purvini kaip ir visų kitų, o skambius ir linksmus kaip paukštelių balsus šitame skurdo krešulyje slopino nyki kasdienybė. Tad, vos pastebėję šuoliuojant šviesiaplaukę mergaitę ir jai iš paskos medžiais liuoksint Kozimą, jie nedrąsiai kilstelėjo akis ir nėrė į dulkių ir ugniakurų dūmų debesis, lyg prieš juos būtų netikėtai išdygusi neperžengiama siena.

Violai ir Kozimui Kaparių vartai tik šmėkštelėjo prieš akis ir dingo. Užpakaly liko ugniakurų dūmai, susimaišę drauge su vakaro prieblanda, moterų ir vaikų klyksmas – Viola šuoliavo pušimis apaugusiu paplūdimiu.

Tolėliau ošė jūra. Gurgždėjo po kojomis užgauti akmenukai. Sutemo. Akmenukai jau nebegrikšėjo, bet dunksėjo vis garsiau ir garsiau: arkliukas šuoliavo pasagomis skeldamas kibirkštis. Tupėdamas kreivoje žemaūgėje pušyje, brolis sekė akimis paplūdimiu sliuogiant ryškų šviesiaplaukės mergaitės šešėlį. Juodoje jūroje pakilo banga putojančia ketera, pašoko, apsivertė, balta baltutėlė užliejo krantą, lyžtelėjo visu greičiu šuoliuojančios mergaitės šešėlį ir sūriais baltais purslais nutėškė pušyje tupinčio Kozimo veidą.

VI

Tas pirmąsias dienas medžiuose Kozimas praleido neturėdamas jokio tikslo nei plano, stačiai trokšdamas gerai pažinti savo naująją karalystę, tapti jos vienatiniu valdovu. Iš pradžių jis ketino išžvalgyti ją nuo vieno krašto ligi kito, atskleisti visas paslaptis, kuriomis galėtų pasinaudoti, ištirti kiekvieną medį, kiekvieną šakelę. Sakau: lyg ir ketino, tačiau mes matėme jį tolydžio šmėkščiojant virš galvų, susirūpinusį, pasirengusį šuoliui, nelyginant tie miško žvėreliai, kurie, netgi ramiai tupėdami, atrodo pasiruošę šastelėti į šalį.

Kodėl jis vis sukinėjosi po mūsų parką? Pro mamos žiūroną stebėdamas, kaip jis liuoksi iš platano į ąžuolą, galėjai pamanyti, jog jį kursto kažkokia jėga, neįveikiamas noras viską daryti tyčia, sukelti mūsų nerimą ar pyktį. (Sakau „mūsų", nes dar negalėjau suprasti, ką jis galvoja apie mane: kai jam ko nors prireikdavo, atrodydavo, jog mūsų draugyste nėra ko abejoti; vis dėlto kartais jis pralėkdavo virš galvos, tarsi manęs nepastebėdamas.)

Tiesą pasakius, mūsų parke jis pasirodydavo tik probėgšmais. Jį viliote viliodavo magnolija už mūrinės tvoros, matydavau jį ten pradingstant netgi tuo metu, kai šviesiaplaukė mergaitė dar būdavo neatsikėlusi arba kai guvernantės ar tetos jau vesdavosi ją į vidų. D'Ondarivų sode medžių šakos styrojo išsiraičiusios lyg neregėtų gyvūnų čiuptuvai, nuo žemės augalai kėlė aukštyn dantytų lapų žvaigždutes, žalias it roplių nugarėlės, šnarėdami tartum popieriaus lapai lingavo laibi geltoni bambukai. Trokšdamas ligi valios pasigrožėti neregėtų atspalvių žalumynais, užlietais neregėtos šviesos, ir neįprasta ramybe, Kozimas pakibdavo žemyn galva ant paties aukščiausio medžio šakos, ir tuomet apverstas sodas tapdavo giria, kokių nebūna šioje žemėje, nauju pasauliu.

Tada pasirodydavo Viola. Kozimas iškart pastebėdavo ją, kai ji pasispyrusi sūpuoklėmis pakildavo aukštyn arba jau sėdėdavo

raita ant nykštukinio arkliuko, arba sodo gilumoje išgirsdavo dusliai gaudžiant medžioklės ragą.

Markizai d'Ondarivos niekada nesirūpindavo, kur dingsta dukrelė. Kai ji eidavo pasivaikščioti, iš paskos sekdavo ištisas pulkas tetulių, tačiau, įšokusi į balną, būdavo laisva kaip vėjas, nes tetulės nemokėjo jodinėti ir negalėjo matyti, kur ji lekia. O tokia mintis, kad ji galėtų susidėti su padaužomis, niekam net į galvą neateidavo. Tačiau jie iškart pastebėjo, kad į sodą šakomis įsigauna baronaitis, ir sunerimo, nors šiaip žiūrėjo į jį iš aukšto.

Tuo tarpu tėčiui kartėlis dėl sūnaus nepaklusnumo siejosi su įsisenėjusia neapykanta d'Ondarivoms, ir jis buvo pasišovęs suversti jiems visą kaltę, lyg jie būtų tyčia viliojęs sūnų į savo sodą, svetinę ir skatinę nenutraukti to maištingo žaidimo. Visai netikėtai jis nutarė surengti gaudynes ir sučiupti Kozimą, tačiau ne mūsų valdose, o d'Ondarivų sode. Tarytum trokšdamas pabrėžti savo karingus kėslus, jis nepanoro nei pats vadovauti gaudynėms, nei kreiptis į d'Ondarivas ir pareikalauti, kad jie grąžintų sūnų, – toks elgesys nors ir nebūtų pateisinamas, bet užtat atitiktų didikų bendravimo taisykles, – tiesiog nusiuntė visą pulką tarnų su kavalierium advokatu Enėju Silviju Karega priešaky.

Apsiginklavę kopėčiomis ir virvėmis, jie priėjo prie d'Ondarivų dvaro vartų. Kavalierius advokatas ilgu lig žemės prašmatniu palaidiniu ir su fesu[10] ant galvos vapėjo be saiko atsiprašinėdamas ir melsdamas leisti įeiti į sodą. Iš pradžių d'Ondarivų tarnai pagalvojo, kad jie atėjo apkarpyti kai kuriuos mūsų medžius, kurių šakos sviro į jų sodą, paskiau, išgirdę kavalierių veblenant: „Pagausim... Pagausim..." – ir pamatę, kad jis, užvertęs galvą, strykčioja aplink medžius, paklausė:

– Tai kas gi paspruko: gal papūga?

[10] *Fesas* – raudono fetro kepuraitė su kutu, nešiojama šiaurės Afrikoje ir kai kuriose Artimųjų Rytų šalyse.

– Sūnus, pirmagimis, atžala, – paskubomis atsakė kavalierius advokatas ir, įsakęs įremti kopėčias į Indijos kaštoną, ėmė lipti aukštyn.

Pro šakas buvo matyti Kozimas: jis sėdėjo ant šakos, lyg niekur nieko tabaluodamas kojomis. Viola, irgi lyg niekur nieko, vaikščiojo takeliais, ritinėdama lanką. Tarnai tiesė kavalieriui advokatui virves, kuriomis jis turėjo nežinia kaip pagauti mano brolį. Tačiau, kavalieriui advokatui nespėjus užkopti ligi pusės kopėčių, Kozimas jau tupėjo kito medžio viršūnėje. Kavalierius liepė perkelti kopėčias, ir taip atsitiko keturis ar penkis kartus: tarnai ištrypdavo dar vieną gėlių lysvę, o Kozimas dviem šuoliais atsidurdavo kitame medyje. Staiga Violą apsupo tetulės ir guvernantės, nusivedė namo ir uždarė kambaryje, kad ji nematytų visos tos sumaišties. Nusilaužęs šakelę, Kozimas taip šmaukštelėjo ja, kad ji švilpdama perskrodė orą.

– Ar jūs, mieli ponai, negalėtumėte grįžti į savo erdvų parką ir ten pratęsti medžioklę? – paklausė markizas d'Ondariva, iškilmingai pasirodęs ant rūmų laiptų taip pat be galo ilgu palaidiniu ir su šašbauda ant galvos, tad atrodė keistai panašus į kavalierių advokatą. – Aš kreipiuosi į jus, Pjovasko di Rondò šeimyna! – Ir plačiu mostu parodė į baronaitį medyje, dėdę, tarnus ir visa tai, kas mums priklausė kitoje pusėje mūrinės tvoros.

Tuomet Enėjas Silvijas Karega pakeitė toną. Smulkiais žingsniukais pribėgo prie markizo ir lyg niekur nieko įsileido vograuti apie baseine įrengtus fontanus ir girtis, jog sugalvojęs tokį įtaisą, kad trykštų aukštesnės ir gražesnės vandens čiurkšlės, o pakeitus antgalį būtų įmanoma laistyti vejas. Tai buvo dar vienas įrodymas, koks nenuspėjamas ir klastingas mūsų dėdės būdas: priešiškai nusiteikęs kaimynams, baronas patikėjo broliui ypatingą užduotį, o šis ėmė draugiškai šnekučiuoti su markizu, lyg siekdamas pelnyti jo malonę. Juo labiau kad tokį malonaus pašnekovo talentą kavalierius advokatas parodydavo tik tada, kai jam būdavo naudinga

ir tik tais atvejais, kai būdavo dedamos viltys į jo tulžingą būdą. Keisčiausia, jog markizas atidžiai jo klausėsi, pats klausinėjo ir vedėsi aprodyti visus baseinus ir fontanus: abu buvo vienodo ūgio, vienodais ilgais palaidiniais, tad buvo nelengva juos atskirti, o iš paskos traukė ištisas pulkas mūsų ir d'Ondarivų tarnų, kai kurie nešėsi kopėčias ant pečių, neišmanydami, ką su jomis daryti.

Tuo tarpu Kozimas kuo ramiausiai liuoksėjo medžiais palei pat rūmų langus, stengdamasis pro užuolaidas įžiūrėti, kuriame kambaryje uždaryta Viola. Galiausiai pamatęs ją, sviedė uogą į lango stiklą.

Langas atsidarė, ir jame pasirodė šviesiaplaukė mergaitė.

– Tu kaltas, kad mane čia užrakino, – tarė ji ir, uždariusi langą, užtraukė užuolaidą.

Kozimas puolė į neviltį.

Kai mano broliui pašokdavo pyktis, visiems būdavo riesta. Žiūrėdavome, kaip jis bėga (jeigu šį veiksmažodį galima vartoti, kalbant ne apie žemės paviršių, bet apie šakų lieptelius, vingiuojančius skirtingame aukštyje ir nesusisiekiančius vienas su kitu), ir mums atrodydavo, jog štai ims ir nukris paslydęs, bet to niekada neatsitikdavo. Jis liuoksėdavo, striksėdavo smulkiais žingsniukais svyrančia šaka, pakibdavo įsitvėręs į šaką ir įsisiūbavęs staigiai užšokdavo ant aukštesnės šakos, ir, keliskart taip pavojingai persivertęs kūliais, dingdavo iš akių.

Kur jis skubėdavo? Tąsyk jis lėkė paliuokom, iš ąžuolyno nušokavo į alyvmedžių giraitę, iš ten – į bukyną ir nėrė į mišką. Ten stabtelėjo atsipūsti. Priešais plytėjo pieva. Pūkšnojant silpnam vėjeliui, vešli žalia žolė vilnijo, tolydžio keisdama atspalvį. Virš jos sukdamiesi skrajojo lengvučiai pienių pūkeliai. Vidury pievos stovėjo vieniša, Kozimui nepasiekiama pušis pailgais kankorėžiais. Margi geniai, miklūs paukščiai rudais raibais sparneliais, tūpė ant spygliuotų šakų, vieni tiesiai ant paties galiuko, kiti šonu,

treti žemyn galvomis, užvertę uodegas aukštyn, lasiojo vikšrus ir pušų sėklas.

Nenumaldomas, tik iš dalies patenkintas noras įsigauti į tą sunkiai suvaldomą gaivalą, paskatinęs brolį keliauti medžiais, ir dabar nedavė jam ramybės, kurstė smelktis vis toliau, pažinti kiekvieną lapelį, kiekvieną žievės žvynelį, kiekvieną pūkelį, menkiausią šnaresį. Tai buvo lyg medžiotojo meilė visa kam, kas gyva šioje žemėje, meilė, skatinanti nutaikyti šautuvą į kiekvieną gyvį, nes kitaip jis nemokėjo jos išreikšti. Kozimas dar nesuvokė to jausmo ir stengėsi jį patenkinti įnirtingai ieškodamas naujų potyrių.

Miškas buvo tankus, neįžengiamas. Kozimas turėjo skintis kelią špaga ir netrukus visiškai pamiršo, kur ėjęs, priverstas be perstojo grumtis su kliūtimis ir su baime (nors ir nenorėjo prisipažinti, kad bijo) pernelyg nutolti nuo pažįstamų vietų. Skindamasis kelią per tankmę, jis ūmai išvydo pro lapus įsmeigtas į save dvi geltonas akis. Kozimas atkišo priekin špagą, palenkė šaką ir prilaikydamas iš lėto ją paleido. Tuomet lengvai atsiduso, juokdamasis iš savo išgąsčio: įsitikino, jog tomis geltonomis akimis žiūri į jį ne kas kitas, kaip katė.

Vis dėlto ir paleidus šaką, katė vis dar stovėjo akyse, ir staiga Kozimas vėl sudrebėjo iš baimės. Katė, nors ir labai panaši į naminę, buvo tokia baisi, kėlė tokį siaubą, jog, vien ją pamačius, jis vos susivaldė nesurikęs. Sunku buvo paaiškinti, kodėl ji atrodė tokia kraupi: iš pažiūros paprasčiausia rainė, tik gerokai didesnė, tačiau svarbu buvo ne tai: šiurpino ūsai, styrantys nelyginant dygliakiaulės spygliai, šnypštimas (Kozimui vaidenosi, kad šnypštimą jis ne tik girdi, bet ir mato), sklindantis pro dvi eiles aštrių kaip adatos dantų, stačios ausys, smailėjančios kaip dvi liepsnelės, apžėlusios tariamai švelniais pūkeliais, kailis, pasišiaušęs ant kukšteros, lyg spazmo sutraukta balta apykaklė, o nuo jos nudrykę per šonus ruoželiai, virpčiojantys, kaip paprastai virpčioja glostoma katė,

uodega, taip užlaužta, jog, rodės, ims ir nulūš, – visa tai, ką Kozimas regėjo tą akimirką, kai palenkė šaką ir tuojau pat paleido, papildė tai, ko jis nespėjo pastebėti, tačiau įsivaizdavo: tankiai apžėlusias letenas su kyšančiais grėsmingais nagais, pasirengusiais tuojau pat įsmigti į jo kūną, – ir tai, ką matė prieš save: pro lapus spiginančius jį juodus vyzdžius su geltona rainele, – ir tai, ką girdėjo: vis garsesnį ir piktesnį šnypštimą. Ir Kozimas suprato susidūręs su nuožmiausiu miško plėšrūnu – vilpišiu.

Aplink tvyrojo tyla: nei paukščių giesmių, nei lapų šnarėjimo. Miškinė katė šoko, bet ne ant berniuko, o beveik tiesiai aukštyn, veikiau jį nustebindama nei įbaugindama. Baimė apėmė vėliau, kai jis išvydo plėšrūną tupint ant šakos virš savo galvos. Vilpišys prigludo ruošdamasis šuoliui: buvo matyti vien vešliais balkšvais plaukais apžėlęs pilvas ir letenos su įsikirtusiais į šaką nagais. Jis išrietė nugarą ir supurškė šššš taikydamasis liuoktelėti ant jo. Kozimas beveik nesvarstydamas staigiai nusileido ant apatinės šakos. Vilpišys sušnypštė, šastelėjo į vieną pusę, į kitą ir vėl atsidūrė ant šakos virš Kozimo. Brolis pakartojo ankstesnį manevrą, tačiau susivokė apsižergęs žemutinę bukmedžio šaką. Jis buvo gana aukštai nuo žemės, tačiau nutarė, jog kur kas saugiau nušokti nuo medžio negu spėlioti, ką darys plėšrūnas, kai nustos gąsdinti širdį veriančiais garsais – lyg šnypšdamas, lyg murkdamas.

Kozimas kilstelėjo koją, lyg ketindamas šokti žemyn, tačiau drauge su įgimtu savisaugos instinktu pabudo ir nepalaužiamas išdidumas: jis tvirčiau apsižergė šaką, pasiryžęs greičiau žūti negu nusileisti ant žemės. Pamatęs, kad berniukas susvyravo, vilpišys tikriausiai sumetė, jog dabar būtų patogiausia pulti, ir, pasišiaušęs, išleidęs nagus, šnypšdamas bloškėsi ant jo. Kozimas nesugalvojo nieko gudresnio, kaip užsimerkti ir atkišti špagą, vilpišys lengvai perprato tą kvailą manevrą ir šoko jam ant galvos, ketindamas įsikibti nagais ir nutrenkti jį nuo medžio, tačiau vien įbrėžė Kozimui į skruostą, – keliais tvirtai suspaudęs šaką, jis nenupuolė, tik

atsivertė aukštielninkas. Visiškai to nesitikėdamas, vilpišys pralėkė pro šalį ir ėmė šonu kristi žemyn. Bandydamas nagais įsikibti į šaką, jis apsivertė ore, ir tą pačią akimirką, žaibiškai pasviręs į priekį, Kozimas laimėjo pergalę – smeigė špaga plėšrūnui į pilvą, kiaurai jį perverdamas.

Kruvinas, nuo paakio iki smakro trim nagais perbrėžtu skruostu, bet užtat išsigelbėjęs iš bėdos, Kozimas laikė ant špagos pasmeigtą miško plėšrūną nelyginant kepsnį ant iešmo. Stipriai įsikibęs į šaką, su špaga rankoje ir pamautu ant jos negyvu plėšrūnu, jis klykė iš skausmo ir džiaugsmo, kaip tokią lemtingą akimirką būtų klykęs kiekvienas, pirmą kartą laimėjęs pergalę ir įsitikinęs, kaip sunku nugalėti, įsitikinęs, jog dabar jam nevalia nukrypti nuo pasirinkto kelio, nes atsižadėti savo siekio leistina tik nugalėtajam.

Tokį vėlei išvydau jį mūsų parke: veidas ir liemenė kruvini, kasytė išsipynusi, trirage skrybėlė sulamdyta, o rankoje laiko už uodegos negyvą vilpišį, kuris atrodė kaip pati paprasčiausia katė.

Aš nudūmiau į terasą pas Generolę.

– Mamyte, jis sužeistas! – surikau.

– *Was?*[11] Kaip sužeistas? – Ir griebėsi savo žiūrono.

– Sužeistas kaip bet kuris sužeistasis! – atsakiau, ir Generolė atrodė visiškai patenkinta mano atsakymu, nes, pro žiūroną stebėdama kaip reta mikliai medžiais liuoksintį sūnų, tarė:

– *Das stimmt*[12].

Ir, tuojau pat priruošusi tiek tvarsčių, pleistrų ir tepalų, kad jų pakaktų visam batalionui, viską įdavė man ir liepė nunešti broliui: jai nepabudo nė menkiausia viltis, jog bent jau pasigydyti jis galėtų grįžti namo. Nešinas pirmosios pagalbos paketu, nukūriau į parką ir ėmiau laukti jo prie kraštinio šilkmedžio palei d'Ondarivų dvaro sieną, nes jis jau buvo dingęs iš magnolijos.

[11] Kas? (*Vok.*)

[12] Tikrai (*vok.*).

Kozimas triumfuodamas pasirodė d'Ondarivų sode su nukautu plėšrūnu rankoje. Ir ką gi jis išvydo aikštelėje prieš rūmus? Pakinkytą karietą, tarnus, kraunančius bagažą, ir vidury pulko guvernančių ir rūsčių tetulių juodais drabužiais – kelionėn susiruošusią Violą, kuri atsisveikindama bučiavosi su markizu ir markize.

– Viola! – sušuko jis, aukštai iškeldamas už uodegos negyvą katę. – Kur išvyksti?

Visi susirinkusieji aplink karietą kilstelėjo akis ir, pamatę jį kruviną, sudriskusiais drabužiais, lyg išprotėjusį, su negyva kate rankoje, pasibaisėjo:

– *De nouveau ici! Et arrangé de quelle façon!*[13]

Ir tetulės įsiutusios ėmė stumti mergaitę karietos link.

Viola atsisuko aukštai užrietusi nosytę ir abejingai, bet įskaudintu tonu, ko gero, pykdama ne tik ant tėvų, bet ir ant Kozimo, atsiliepė (be abejo, atsakydama į jo klausimą):

– Mane siunčia į kolegiją! – ir nusisukusi įlipo į karietą. Nesiteikė dirstelėti nei į jį, nei į jo grobį.

Karietos durelės užsitrenkė, vežėjas timptelėjo vadeles, ir Kozimas, niekaip negalėdamas susitaikyti su Violos išvykimu, pabandė dar sykį patraukti jos dėmesį ir paaiškinti, jog šią kruviną pergalę skiria jos garbei, tačiau sugebėjo nebent šūktelėti:

– Aš nugalėjau katę!

Vežėjas šmaukštelėjo botagu, karieta pajudėjo iš vietos, tetulės ėmė mosuoti nosinaitėmis, ir pro dureles pasigirdo Violos balsas:

– Šaunuolis! – tačiau sunku buvo suvokti, ar ji pasakė žavėdamasi, ar šaipydamasi.

Taip jiedu atsisveikino. Įtampa, skaudžios žaizdos, nusivylimas, kad savo žygdarbiu nepelnė šlovės, netikėto išsiskyrimo kartėlis – visa tai susikaupė širdyje ir prasiveržė ašaromis ir rauda: klykdamas nesavu balsu, Kozimas puolė laužyti šakas.

[13] Ir vėl čia! Ir kaip atrodo! (*Pranc.*)

– *Hors d'ici! Hors d'ici! Polisson sauvage! Hors de notre jardin!*[14] – sukliko tetulės, o subėgę tarnai šoko jį bakštinti ilgomis kartimis ir vyti šalin, mėtydami akmenis.

Šniurkšdamas ir raudodamas Kozimas sviedė negyvą katę tiesiai į veidus apačioje zujantiems žmonėms. Tarnai griebė plėšrūną už uodegos ir nutrenkė į mėšlyną.

Sužinojęs, kad mūsų kaimynė išvyko, iš pradžių tikėjausi, jog Kozimas pagaliau nusileis ant žemės. Nežinia kodėl man atrodė, jog ir dėl jos brolis nutarė gyventi medžiuose.

Vis dėlto jis apie tai nė neužsiminė. Aš pats gavau ropštis į medį, nešinas tvarsčiais ir tepalais, ir jis ėmė gydytis subraižytą veidą ir rankas. Paskiau jis paprašė valo su kabliuku. Įsikoręs į alyvmedį, svyrantį prie d'Ondarivų mėšlyno, jis išmeškeriojo negyvą katę. Nudyrė kailį, išdirbo jį kaip mokėdamas ir pasisiuvo kepurę. Tai buvo pirmoji kailinė kepurė jo gyvenime.

VII

Paskutinį kartą Kozimą pagauti bandė mūsų sesuo Batista. Žinoma, ji su niekuo nesitarė, viską sumanė pati viena, slapčiomis kaip paprastai. Naktį atsinešė į sodą puodą paukščių klijų ir kopėtėles ir ištepė jais pupmedį nuo pat viršūnės iki apačios. Jame rytais tupėdavo Kozimas.

Ryto metą plakė sparneliais keli dagiliai, prilipę prie pupmedžio kamieno, kelios karetaitės, perdėm apsivėlusios klijais, be jų, dar aptikome naktinių drugelių, vėjo atneštų lapų, voveraitės uodegą ir netgi nuplėštą Kozimo frako skverną. Nežinia, ar jis atsisėdo ant šakos, o paskiau vargais negalais atsiplėšė, ar, priešingai, tyčia

[14] Lauk! Lauk! Neišauklėtas padauža! Lauk iš mūsų sodo! (*Pranc.*)

priklijavo tą skiautę, norėdamas iš mūsų pasišaipyti: tikriausiai taip ir buvo, juo labiau kad jau seniai nebemačiau jo vilkint fraku. Šiaip ar taip, klijais šlykščiai ištepliotas medis veikiai nudžiūvo.

Ilgainiui visi mes, netgi tėtis, galutinai įsitikinome, jog Kozimas niekada nebegrįš namo. Nuo tos dienos, kai brolis ėmė klajoti Ombrozos apylinkės medžiais, baronas nebedrįso kelti kojos iš namų, baimindamasis, kad nukentėjo jo kunigaikštiškas orumas. Kasdien jis vis labiau blyško ir lyso, nežinia, ar iš rūpesčio dėl sūnaus, ar būgštaudamas dėl savo dinastinių siekių: beje, abu dalykai glaudžiai susiję, nes Kozimas buvo vyriausiasis sūnus, pirmagimis, teisėtas titulo paveldėtojas, ir jeigu sunku įsivaizduoti baroną, strakčiojantį šakomis nelyginant jerubę, juo sunkiau susitaikyti su mintimi, jog toks elgesys deramas kunigaikščiui, kad ir vaikui, – vadinasi, labai abejotina, jog toks įpėdinis galėtų tapti paveldėtoju.

Be abejo, tėtis be reikalo kvaršino sau galvą, nes visi ombroziečiai šaipėsi iš tuščių jo pretenzijų, o aplinkiniai didikai laikė jį bepročiu. Tuo metu tarp didikų buvo paplitęs įprotis gyventi nebe giminės pilyse, bet vaizdingose vietovėse pastatytuose rūmuose, ir kiekvienas stengėsi gyventi kaip paprastas žmogus ir vengti nereikalingų rūpesčių. Kas dabar galėjo gvieštis į senovinį Ombrozos kunigaikščio titulą? Ombroza tuo ir žavėjo, kad priklausė visiems ir niekam: markizai d'Ondarivos turėjo į ją tam tikras teises ir valdė beveik visas aplinkines žemes, tačiau Ombroza jau senokai buvo laisva bendruomenė ir mokėjo mokesčius Genujos respublikai; mes galėjome kuo ramiausiai gyventi savo paveldėtose žemėse, kurias pavyko praplėsti pusvelčiui supirkus dalį iš bendruomenės, vienu tarpu paskendusios skolose. Ko gi dar reikėjo? Aplink iki pat jūros driekėsi didikų dvarai, parkai ir sodai, visi gyveno laimingai, svečiuodamiesi vieni pas kitus, drauge jodami į medžioklę, pragyvenimas nebuvo brangus, vietinė bajorija naudojosi tomis pačiomis privilegijomis kaip ir karaliaus

dvaro diduomenė, bet jos neslėgė rūpesčiai, išlaidos ir prievolės, kurių nestinga tarnaujant karaliui, gyvenant sostinėje, dalyvaujant politikoje. Tėčiui, priešingai, visa tai nepatiko: jis jautėsi kaip valdovas, nuverstas nuo sosto, ir galų gale nutraukė santykius su kaimynais didikais (mama, būdama svetimšalė, su jais apskritai niekada nebendravo); tai turėjo tam tikrų privalumų, nes, nieko nesikviesdami ir patys neidami į svečius, sutaupydavome daug pinigų ir drauge nuslėpdavome savo varganą padėtį.

Neką geresnius santykius palaikėme ir su paprastais Ombrozos žmonėmis; patys žinote, kokie tie ombroziečiai: riboto proto, susirūpinę vien savo reikalais; tuo metu tarp pasiturinčiųjų prigijo įprotis gerti saldytą limonadą, tad labai sekėsi prekyba citrinomis, plėtėsi citrinmedžių sodai, atgijo prieš daugelį metų piratų nusiaubtas uostas. Gyvendami patogioje vietoje tarp Genujos respublikos, Sardinijos karaliaus valdų, Prancūzijos karalystės ir vyskupijos žemių, jie prekiavo su visais, nieko neėmė į galvą ir būtų buvę visiškai laimingi, jeigu Genujos respublikai nebūtų reikėję mokėti mokesčių, kurie kiekvienais metais gerokai aptuštindavo jų pinigines ir kasmet paskatindavo bruzdėti prieš mokesčių rinkėjus.

Vos kilus bruzdėjimams, baronas di Rondò visada tardavo sau, jog jam netrukus bus pasiūlytas kunigaikščio titulas. Jis pasirodydavo aikštėje, siūlydamas ombroziečiams savo globą ir apgintį, tačiau gaudavo leistis į kojas, pasipylus sugedusių citrinų krušai. Tuomet jis tvirtindavo, jog prieš jį rengia sąmokslą: jėzuitai, kaip paprastai. Mat buvo įsikalęs į galvą, kad tarp jo ir jėzuitų vyksta žūtbūtinė kova ir kad Jėzaus draugija tik ir rezga planus, kaip jam pakenkus. Vienu tarpu iš tikrųjų tėtis bylinėjosi su jėzuitais dėl sodo, į kurį pretendavo ir jis, ir Jėzaus draugija, ir, palaikydamas gerus santykius su vyskupu, laimėjo bylą ir sugebėjo iš vyskupijos žemių išguiti tėvą provincijolą. Nuo to laiko tėtis tvirtai tikėjo, jog Jėzaus draugija siunčia savo agentus, ruošiančius pasikėsinimą į jo gyvybę ir teises, ir sutelkė tuntą ištikimų vyrų, ketindamas

išvaduoti vyskupą, jo manymu, patekusį į jėzuitų nelaisvę, ir siūlė prieglobstį ir globą visiems, kurie skelbėsi esą jėzuitų persekiojami, todėl parinko mums auklėtoją pusiau jansenistą, amžinai skrajojantį padebesiais.

Tėtis pasitikėjo vienu vieninteliu žmogumi – kavalieriumi advokatu. Baronas rodė ypatingą palankumą netikram broliui ir mylėjo jį nelyginant vienintelį ir likimo nuskriaustą sūnų; nežinau, ar tuomet mes tai suvokėme, šiaip ar taip, truputį pavydėjome Karegai: kur tai matyta, kad penkiasdešimtmetis brolis tėvui būtų brangesnis už vaikus. Beje, ne mes vieni kreivai į jį žiūrėjome: Generolė ir Batista dėjosi jį gerbiančios, tačiau negalėjo jo pakęsti, o jis pats, veidmainiškai nutaisęs nuolankią miną, mus visus laikė nieko vietoje ir, galimas daiktas, visų nekentė, netgi barono, kuriam turėjo rankas kojas bučiuoti. Kavalierius advokatas buvo nelabai šnekus, kartais susidarydavo toks įspūdis, kad jis apskritai kurčnebylis arba nemoka mūsų kalbos: nežinia, kaip kitados jis sugebėjo ginti bylas teisme, jeigu ir anksčiau, prieš išvykdamas pas turkus, buvo toks keistuolis. Galimas daiktas, jis turėjo gerą galvą, jeigu iš turkų išmoko projektuoti vandens telkinius ir saugyklas – nieko daugiau jis ir neišmanė, bet vien už tai tėtis jį liaupsino ir kėlė į padanges. Apie jo praeitį beveik nieko daugiau nežinojau, nei kas buvo jo motina, nei kokie buvo jo santykiai su seneliu jaunystėje (tikriausiai senelis jį labai mylėjo, kitaip nebūtų siuntęs studijuoti teisės ir išrūpinęs kavalieriaus titulo), nei kaip jis pakliuvo į Turkiją. Niekas tikrai nežinojo, kur jis taip ilgai užsibuvo, ar Turkijoje, ar kurioje kitoje berberų šalyje – Tunise arba Alžyre, žodžiu, musulmonų krašte, ir sklido kalbos, kad jis pats tapęs musulmonu. Beje, apie jį sklido daug kalbų: esą ten ėjęs labai svarbias pareigas, lyg sultono svarbiausiojo patarėjo, lyg divano vyriausiojo vandenų meistro, lyg apskritai buvęs kažkoks aukštas pareigūnas, tačiau vėliau, lyg rūmų sąmokslui kilus, lyg sultonui

įtarus, kad jis gviešiasi į haremo moteris, lyg dėl kortavimo skolų pateko į nemalonę ir buvo parduotas į vergiją. Kiek žinoma, jį išvadavo venecijiečiai, užgrobę turkų galerą, kurioje dėdė drauge su kitais vergais buvo grandinėmis prikaustytas prie irklų. Venecijoje lyg prašė išmaldos, kol galų gale nežinia ką iškrėtė, lyg susimušė su kažkuo (tik vienas Dievas žino, su kuo galėjo susimušti toks nedrąsus žmogus) ir vėl pakliuvo į belangę. Iš kalėjimo jį išvadavo tėtis per pažintis su Genujos respublikos aukštais pareigūnais, ir taip mūsų namuose atsirado tas plikagalvis juodabarzdis žmogus, nekalbus, išsigandęs (tuomet buvau dar vaikas, bet labai gerai įsiminiau tą vakarą), vilkintis pernelyg duksliais, lyg svetimais drabužiais. Tėtis liepė visiems elgtis su juo pagarbiai, paskyrė jį dvaro ūkvedžiu ir davė jam kambarį, kurį jis netrukus užvertė popieriais. Kavalierius advokatas vilkėjo ilgu palaidiniu, o ant galvos nešiojo fesą, kažką panašaus į šašbaudą, kokias tuo metu dėvėdavo didikai ir miestelėnai savo kabinetuose, tik, tiesą pasakius, savo kabinete jis beveik nesirodydavo, bet užtat, šitaip apsirengęs, pamėgo vaikščioti po apylinkę. Galų gale, apsitaisęs tais turkiškais apdarais, sėsdavo prie stalo, ir keisčiausia, jog tėtis, paprastai griežtai reikalaujantis laikytis etiketo, su tuo taikstėsi.

Kad ir eidamas ūkvedžio pareigas, kavalierius advokatas niekada beveik nė žodžiu nepersitardavo su prievaizdais ar ūkininkais, ar dalininkais, nes iš prigimties buvo nedrąsus ir sunkiai apversdavo liežuvį: iš tikrųjų tėtis tvarkydavo visus reikalus, duodavo nurodymus, sekdavo, kaip vyksta darbai. Enėjas Silvijas Karega tvarkė nebent sąskaitybos knygas, tačiau man neaišku, ar todėl mums taip prastai sekėsi, kad jis tvarkė sąskaitybos knygas, ar todėl jis taip prastai tvarkė sąskaitybos knygas, kad mums nekaip sekėsi. Ir, be to, jis braižydavo drėkinimo įrenginių planus, darydavo sąmatas, linijomis, skaitmenimis ir turkiškais rašmenimis išmargindamas didelę rašomąją lentą. Tėtis retkarčiais užsidarydavo su juo kabinete kelioms valandoms (tik tokiais atvejais kavalierius advokatas

ilgokai ten užsibūdavo), ir, vos tik užsivėrus durims, pasigirsdavo piktas barono balsas, čia garsesni, čia tylesni ginčo atgarsiai, tačiau kavalieriaus balso beveik niekada nebūdavo girdėti. Paskiau atsilapodavo durys, ir, painiodamasis ilgo palaidinio skvernuose, tankiais žingsniukais išbidzendavo kavalierius advokatas su fesu ant pakaušio, pritipendavo prie stiklinių verandos durų ir dingdavo parke arba laukuose. „Enėjau Silvijau! Enėjau Silvijau!" – bėgdamas iš paskos, šaukdavo tėtis, tačiau netikras brolis jau šmirinėdavo tarp vynuogienojų eilių arba citrinmedžių giraitėje, ir pro lapus, vis labiau toldamas, mirgėdavo vien raudonas fesas. Tėtis vydavosi jį šaukdamas, paskiau matydavome, kaip jiedu drauge grįžta namo: baronas vis kažką įrodinėja, skėtriodamas rankomis, o kavalierius, toks mažytis šalia jo, sukumpęs, tipena susikišęs rankas į kišenes.

VIII

Tomis dienomis Kozimas varžėsi su visais žeme vaikščiojančiais žmonėmis, varžėsi žvalgumu, miklumu, varžėsi stačiai norėdamas įsitikinti, ką jis sugeba gyvendamas medžiuose. Kartą pasiūlė vaikigaliams varžytis, kas toliau nusviesiąs akmenuką. Varžybos vyko netoli Kaparių vartų, prie vargšų ir valkatų lūšnelių. Svaidydamas akmenukus iš pusiau nudžiūvusio, lapus numetusio ąžuolo, Kozimas staiga pastebėjo atšuoliuojant raitelį juodu apsiaustu, aukštą ir truputį gunktelėjusį. Iš karto pažino tėtį. Vaikigaliai beregint išsilakstė; o moterys sužiuro, sustojusios savo varganų lūšnų tarpduriuose.

Baronas Arminijas prijojo prie ąžuolo. Vakaruose liepsnojo raudonas saulėlydis. Kozimas tupėjo ant plikų medžio šakų. Jiedu įsmeigė vienas į kitą akis. Po tų pietų su sraigėmis jiedu pirmą kartą susitiko akis į akį. Praslinko nemažai dienų, daug kas pasikeitė, ir

vienas, ir kitas žinojo, kad dabar nebeturi reikšmės nei sraigės, nei sūnaus nepaklusnumas, nei tėvo valdžia; kad jau neverta dėstyti logiškų ir protingų minčių, kurias galėjo išsakyti vienas kitam anksčiau, tačiau jiems vis dėlto būtinai reikėjo pasišnekėti.

– Jūs apsijuokėte prieš visus! – prabilo tėtis kartėlio kupinu balsu. – Vargu, ar dabar jūs vertas bajoro vardo! – (Jis kreipėsi į sūnų vadindamas jį „jūs", kaip paprastai, sakydamas griežtą pamokslą, tačiau dabar norėjo pabrėžti tolydžio didėjantį svetimumo, nutolimo jausmą.)

– Garbusis tėve, bajoras visada yra bajoras, nors ir kur jis būtų – tiek stovėdamas ant žemės, tiek tupėdamas medžio viršūnėje, – atsakė Kozimas ir tuojau pat pridūrė: – Jeigu tik elgiasi taip, kaip bajorui dera elgtis.

– Gerai pasakyta, – oriai pritarė baronas, – o jūs ne per seniausiai vogėte slyvas vieno mūsų dalininko sode.

Tai buvo tiesa. Brolis buvo pagautas už rankos. Ką jis galėjo atsakyti? Jis nusišypsojo, tačiau ne išdidžiai ar įžūliai, o veikiau droviai, ir išraudo.

Tėtis irgi nusišypsojo, nusišypsojo gana liūdnai ir nežinia kodėl taip pat išraudo.

– Jūs susidėjote su pačių bjauriausių padaužų ir nuskarėlių gauja, – tarė.

– Ne, garbusis tėve, aš einu savo keliu, o jie – savo, – tvirtai atsakė Kozimas.

– Siūlau jums nusileisti ant žemės, – ramiu, beveik prigesusiu balsu tarė baronas, – ir imtis priedermių, kurios jums priklauso pagal jūsų padėtį.

– Labai apgailestauju, garbusis tėve, – atsakė Kozimas, – aš neketinu jūsų klausyti.

Jiedu abu jautėsi nesmagiai, lyg būtų susipykę. Abu gerai žinojo, ką pasakys vienas kitam.

– Na, o jūsų mokslai? Krikščionio priedermė? – tarė tėtis. – Nejaugi jūs ketinate augti kaip laukinis Amerikos giriose?

Kozimas nieko neatsakė. Kol kas apie tai jis dar nieko negalvojo, be to, ir nenorėjo galvoti. Tad patylėjęs tarė:

– Nejaugi jūs manote, jog nesugebėsiu išmokti daryti gera, sėdėdamas keliais metrais aukščiau už kitus?

Atsakė jis labai taikliai, tačiau stengdamasis kaip galima labiau sušvelninti savo poelgio reikšmę, o tai buvo silpnybės požymis.

Tėtis iškart tai pastebėjo ir ėmė dar įnirtingiau pulti:

– Maišto neišmatuosi metrais, – tarė. – Kartais atrodo, jog nuėjai vos kelis žingsnius, o iš tikrųjų nuėjai taip toli, kad grįžti nebeįmanoma.

Mano brolis būtų galėjęs atsakyti lygiai tokiais pat iškilniais žodžiais, gal netgi lotynišku posakiu, bet dabar kaip tyčia nė vienas man neateina į galvą, nors tuomet galybę jų buvome iškalę atmintinai. Tačiau jam nusibodo iškilmingas tonas, jis parodė liežuvį ir sušuko:

– Užtat nuo medžio aš toliau siusioju!

Tie žodžiai neturėjo jokios prasmės, bet pokalbis iškart nutrūko.

Lyg išgirdę šiuos žodžius, padaužos prie Kaparių vartų suspigo nesavais balsais. Barono di Rondò žirgas pasibaidęs šastelėjo į šoną, baronas įtempė pavadį ir susisiautė apsiaustą, lyg ketindamas joti šalin. Paskiau atsigręžė, ištraukė iš po apsiausto ranką ir, parodęs į ūmai juodais debesimis apsitraukusį dangų, sušuko:

– Nepamiršk, sūnau, ten, aukštai, yra Tas, kuris gali apsiusioti ir mus visus! – Ir sulig tais žodžiais paleido žirgą šuoliais.

Dideliais retais lašais pliūptelėjo taip ilgai visoje apylinkėje lauktas lietus. Iš lūšnų urmu išsirito maišais apsigaubę padaužos ir pratrūko dainuoti:

– Lyk, lieteli, lynok, vandenėlio mums duok!

Kozimas dingo šlapioje lapijoje, ir kiekvieną sykį, kai jis įsikibdavo į šaką, ant galvos šliūkštelėdavo vandens srautai.

Kai tik pamačiau, kad lyja, man pasidarė gaila brolio. Įsivaizdavau, kaip jis, kiaurai peršlapęs, glaudžiasi prie medžio kamieno, stengdamasis apsisaugoti įkypai kertančio lietaus. Aš jau žinojau, kad netgi audra neprivers jo grįžti namo. Nubėgau pas mamą.

– Lyja! Mama, ką dabar darys Kozimas?

Generolė praskleidė užuolaidą, dirstelėjo pro langą. Ji buvo visiškai rami.

– Lyjant didžiausia bėda – purvynė. Aukštai medžiuose nėra jokio purvo.

– Ar lapai jį apsaugos nuo lietaus?

– Blogiausiu atveju galės persikelti į slėptuvę.

– Kokią slėptuvę, mama?

– Tikriausiai iš anksto ja pasirūpino.

– Kaip manote, ar aš galėčiau susirasti Kozimą ir nunešti jam skėtį?

Žodis „skėtis" ūmai atitraukė Generolę nuo vietovės stebėjimo, ir ji, staigiai prisiminusi motinos priedermes, tarė:

– *Ja, ganz gewiss!*[15] Ir butelį karšto obuolių sirupo! Įkišk jį į vilnonę kojinę! Ir dar – vaškytinę, kad ištemptų ant šakų, tuomet galės nesibaiminti drėgmės... Kurgi jis dabar, vargšelis?.. Tikėkimės, kad tu jį rasi...

Nešinas ryšuliais, išėjau į lietų, išskėtęs didžiulį žalią lietsargį, o kitą, Kozimui, laikiau suskleistą po pažastimi.

Aš sušvilpiau, kaip mudviejų buvo sutarta, bet man atsiliepė tik netylantis lietaus šnarėjimas medžiuose. Tirštėjo sutemos; atsidūręs už sodo vartų, nesusivokiau, kur eiti, tad kėblinau per slidžius akmenis, žliugsinčia pieva, per klanus, be perstojo švilp-

[15] Taip, žinoma! (*Vok.*)

damas, o kad mano švilpimas būtų girdėti ir viršuje, atlošdavau atgal skėtį, ir lietus čaižydavo man veidą, plaudamas nuo lūpų ir mano švilpimą. Ketinau eiti į bendruomenės žemes, kur augo aukšti medžiai, manydamas, jog ten, ko gero, prisiglaudė brolis, tačiau tamsoje pasiklydau ir pagaliau sustojau, abiem rankomis prispaudęs prie krūtinės ryšulius ir skėčius, šildydamasis buteliu obuolių sirupo, įkištu į vilnonę kojinę.

Ir štai tamsoje, aukštai tarp medžių, pastebėjau švieselę: tai negalėjo būti nei mėnulis, nei žvaigždės. Kai sušvilpiau, man pasirodė, jog kažkas atsiliepė.

– Kozimaaaai!

– Bjadžaaai! – atsklido iš viršaus per lietų duslus balsas.

– Kur esi?

– Čia... Aš leidžiuosi, bet tu paskubėk, nes kiaurai peršlapsiu!

Taip ir susitikome. Įsisupęs į antklodę, jis nusileido ant apatinės gluosnio šakos ir parodė man, kaip turėčiau pralįsti pro tankiai susipynusias šakas ir persikraustyti į buką aukštu lygiu liemeniu: ten ir spingsėjo ta švieselė. Aš tuojau pat atidaviau jam skėtį ir kelis ryšulius, ir mudu pabandėme lipti aukštyn su išskėstais skėčiais, bet veltui: vis viena kiaurai merkė lietus. Pagaliau įsiropščiau ten, kur jis mane vedė; nematiau nieko, išskyrus silpną švieselę, lyg švyksančią pro palapinės drobę.

Kozimas kilstelėjo audeklo kraštą ir įleido mane į vidų. Žibinto šviesoje pamačiau tartum kokį kambarėlį, grįstą lentelėmis, iš visų pusių aptrauktą kilimais ir užuolaidomis ir suremtą ant tvirtų šakų aplink buko kamieną. Iš pradžių brolio būstas man pasirodė nelyginant karaliaus rūmas, tačiau veikiai įsitikinau, koks jis nepatvarus: kai tik mudu abu atsidūrėme viduje, sutriko pusiausvyra, ir Kozimui teko kuo skubiausiai užtaisyti atsivėrusius plyšius ir sutvirtinti paramsčius. Be to, jis išskėtė abu skėčius, bandydamas uždengti dvi skyles lubose, tačiau varvėjo ir kitur, ir netrukus mudu permirkome iki siūlo galo, o dar ir šalta buvo kaip po atviru

dangumi. Tiesa, ten buvo tiek antklodžių, jog buvo galima įsirausti tarp jų ir glūdoti, iškišus vien galvą. Žibinto šviesele pleveno, ir to keisto būsto sienomis bei lubomis šmėžavo susipynę šakų ir lapų šešėliai. Gardžiai čepsėdamas, Kozimas dideliais gurkšniais išgėrė obuolių sirupą.

– Gražus būstas, – pagyriau.

– Et, laikinas, – paskubomis atsakė Kozimas. – Reikės sugalvoti ką nors geresnio.

– Tu jį pats pasidarei?

– O kas gi kitas? Čia slėptuvė.

– Ar aš galiu čia ateiti?

– Ne, kas nors gali atsekti tavo pėdomis.

– Tėtis pasakė, jog tavęs nebeieškos.

– Vis viena niekas neturi žinoti, kur ji yra.

– Kad neįlįstų vagiliai? Betgi jie tavo draugai, ar ne?

– Kartais.

– O mergaitė ant arkliuko?

– Kas tau rūpi?

– Tiesiog pagalvojau, kad, jeigu judu draugai, – vadinasi, ir žaidžiate drauge.

– Kartais.

– O kodėl ne visada?

– Kartais aš nenoriu žaisti, o kartais – ji.

– O ją irgi pasikviestum čionai?

Suraukęs antakius, Kozimas stengėsi išlyginti vaškytinę, užkabintą ant šakų.

– Jeigu čionai ateitų, pakviesčiau ją užlipti, – oriai tarė jis.

– Vadinasi, ji nenori?

Kozimas atsigulė ant grindų.

– Ji išvyko.

– Sakyk, – pakuždomis paklausiau, – ar judu susižadėję?

– Ne, – atsakė brolis ir nutilo.

Rytojaus dieną dangus išsigiedrijo, ir buvo nutarta, jog abatas Fošlafleras ims toliau mokyti Kozimą. Tik nebuvo paaiškinta kur ir kaip. Pasikvietęs abatą, tėtis gana šiurkščiai, be jokių ceremonijų („Užuot varnas ganęs, *l'Abbé*[16]...") liepė jam susirasti mano brolį ir duoti išversti savo Vergilijaus. Paskiau, susivokęs, jog pastatė abatą į keblią padėtį, nutarė palengvinti jam užduotį ir, pasišaukęs mane, tarė:

– Bėk, pasakyk broliui, jog po pusvalandžio sode bus lotynų kalbos pamoka.

Pasakė kaip niekur nieko, tokiu tonu, kokiu ketino kalbėti ir toliau: nors Kozimas gyveno medžiuose, viskas turėjo plaukti sena vaga.

Taigi pamoka įvyko. Brolis, tabaluodamas kojomis, sėdėjo apsižergęs guobos šaką, abatas – vidury vejos ant suoliuko, ir abu vienu balsu kartojo hegzametrus. Aš žaidžiau netoliese ir vienu tarpu paleidau juos iš akių; kai apsisukau, jau ir abatas buvo medyje: pasispirdamas ilgomis plonomis kojomis su juodomis kojinėmis, bandė atsisėsti ant šakos, o Kozimas, laikydamas jį už alkūnės, stengėsi jam padėti. Senukui patogiai įsitaisius, jiedu abu, palinkę prie knygos, ėmė nagrinėti sudėtingą ištrauką. Brolis, regis, mokėsi labai stropiai.

Paskiau net nepastebėjau, kaip dingo mokinys: galbūt abatas užsižiopsojo ir kaip paprastai įsispoksojo į tolį; šiaip ar taip, dabar ant šakos gunksojo vien senis juoda sutana: pasidėjęs knygą ant kelių ir išsižiojęs, sekiojo akimis baltą drugelį. Drugeliui dingus, abatas susivokė tupįs medyje ir išsigando. Įsikibo į medį ir pratrūko rėkti:

– *Au secours! Au secours!*[17] – kol pagaliau atbėgo tarnai su kopėčiomis, tuomet jis pamažu nusiramino ir nusileido ant žemės.

[16] Abate (*pranc.*).

[17] Gelbėkit! Gelbėkit! (*Pranc.*)

IX

Žodžiu, kad ir pabėgęs iš namų, Kozimas kaip ir anksčiau gyveno šalia mūsų. Atsiskyrėlis, nevengiąs žmonių. Arba veikiau – žmonėms atvira širdimi. Jis klaidžiodavo ten, kur valstiečiai kapliais purena žemę, krato mėšlą, pjauna šieną, ir mandagiai sveikindavosi su visais. Valstiečiai nustebę užversdavo galvas, ir jis daugiau nesislapstydavo, seniai atsisakęs bjauraus įpročio – šaukti: „Kukū!" ir šaipytis iš žmonių apačioje, kaip mudu kad darydavome anksčiau, kai drauge karstydavomės po medžius. Iš pradžių, matydami jį medžiais sukariant nemažus atstumus, valstiečiai sutrikę neišmanė, ką daryti, ar pagarbiai sveikintis nusivožus skrybėlę, kaip pridera sveikintis su ponais, ar apšaukti kaip paprastą padaužą. Ilgainiui pripratę prie tokio baronaičio elgesio, persitardavo vienu kitu žodžiu apie laukų darbus, orą ir netgi dėdavosi, jog nesmerkia karstymosi po medžius – žaidimo, nei prastesnio, nei geresnio už visas kitas ponų keistybes.

Gerą pusvalandį tupėdamas medyje, Kozimas stebėdavo valstiečius dirbant, klausinėdavo apie trąšas ir sėklas: anksčiau, vaikščiojant žeme, jam netgi tokia mintis neateidavo į galvą – bajoro išdidumas neleisdavo užkalbinti prastuolių ir tarnų. Dabar, priešingai, kartais nurodydavo, ar jie lygiai varo vagas, pranešdavo, jog gretimame lauke jau prinoko pomidorai, ne sykį siūlydavosi padaryti nedidelę paslaugą: nulėkti pas kokio pjovėjo žmoną ir paprašyti, kad atneštų vyrui galąstuvą, arba duoti kam nors žinią, kad paleistų į daržą vandenį. O jeigu, skubėdamas atlikti kokį darbelį, pastebėdavo javų lauke nutupiant pulką žvirblių, imdavo juos baidyti, rėkdamas ir mosuodamas skrybėle.

Klajodamas vienišas po miškus, rečiau susitikdavo su žmonėmis, tačiau kiekvienas susitikimas giliai įsmigdavo į atmintį, nes tokių žmonių mes niekada akyse nebuvome matę. Tais laikais vargšai klajūnai kartais apsigyvendavo miškuose: angliadegiai,

alavuotojai, stikliai, – ištisos šeimos, bado išgintos iš namų, stengdavosi laikinais amatais pelnytis duonos kąsnį. Jie įsikurdavo su savo padaryne po atviru dangumi, o miegodavo lapinėse. Iš pradžių jie bijodavo medžiais šokinėjančio vaikinuko kailine kepure, ypač moterys, kurios jį laikydavo piktąja dvasia, tačiau ilgainiui brolis su jais susidraugavo ir ištisas valandas stebėdavo, kaip jie dirba, o vakare, kai jie susėsdavo aplink laužą, nusileisdavo ant apatinės šakos ir klausydavosi jų pasakojimų.

Tose išdegintose, pelenais nuklotose progumose daugiausia būdavo angliadegių. Jie šūkaudavo savo nesuprantama Bergamo tarme: „*Hura! Hota!*[18]“ Bergamiečiai buvo stiprūs, santūrūs žmonės ir laikėsi vieni kitų: viena didelė bendruomenė, pasklidusi po visus miškus, susijusi giminystės ir draugystės ryšiais ir netgi sena nesantaika. Kozimas kartais pasitarnaudavo jiems kaip žygūnas, perduodavo žinias iš vienos stovyklos į kitą, atlikdavo įvairias paslaugas.

– Jūsiškiai, apsistoję prie Raudonojo Ąžuolo, prašė jums pasakyti, jog *Hanfa la Hapa Hota l'Hoc!*

– Pasakyk jiems, kad *Hegn Hobet Ho de Hot!*

Jis įsimindavo tuos paslaptingus aspiruotuosius priebalsius, stengdamasis juos atkartoti, kaip stengdavosi pamėgdžioti kiekvieną rytą jį žadinantį paukščių čiulbėjimą.

Labai greitai pasklido gandas, jog barono di Rondò sūnus jau keli mėnesiai, kai neišlipa iš medžių, tačiau tėtis bandė tai nuslėpti bent jau nuo žmonių, atvykstančių iš tolimesnių kraštų. Kartą atsilankė pas mus grafas ir grafienė d'Estoma, grįždami į Prancūziją, kur prie Tulono įlankos buvo jų dvaras. Nežinia, kokį tikslą jie turėjo iš tikrųjų: gal jiems reikėjo barono di Rondò paramos, kad galėtų pareikšti savo teises į tam tikras žemes arba savo sūnui vyskupui

[18] Viršuje! Apačioje!

užsitikrinti gerą vyskupiją, ir tėtis, savaime suprantama, jau statė smėlio pilis, tikėdamasis sudaryti sąjungą savo dinastinėms pretenzijoms į Ombrozos kunigaikščio titulą paremti.

Ta proga tėtis surengė pietus, ir aš ko nenumiriau iš nuobodulio, klausydamasis, kaip šeimininkai ir svečiai liaupsina ir kelia į padanges vieni kitus. Drauge su grafais atvyko jų sūnus – išsipustęs nevėkšla su peruku. Baronas pristatė svečiams vaikus, kitaip sakant, mane vieną, pridurdamas: „Mano duktė Batista, vargšelė, gyvena beveik kaip atsiskyrėlė, labai dievobaiminga, vargu ar jums pavyks ją pamatyti", – ir sulig tais žodžiais pasirodė ta kvailė, su vienuolės kyku, bet nusipudravusi, pasipuošusi kaspinais ir nėriniais, bepirštėmis pirštinaitėmis. Nieko nuostabaus, juo labiau kad po ano nuotykio su jaunuoju markizu dela Mela nematė nė vieno jaunuolio, išskyrus tarnus ir kaimo bernus. Grafaitis d'Estoma pagarbiai nusilenkė, o ji isteriškai sukikeno. Tėčiui, jau seniai palaidojusiam visas viltis dėl dukters, staiga gimė galvoje tūkstančiai minčių.

Tačiau grafas, nė kiek nesusidomėjęs Batista, paklausė:

– Pone Arminijau, regis, jūs turite dar vieną sūnų?

– Taip, vyriausiąjį, – atsakė tėtis, – bet jis dabar, kaip tyčia, medžioja.

Jis nemelavo, nes pastaruoju metu Kozimas ištisas dienas klajodavo po mišką su šautuvu, tykodamas zuikių ir strazdų. Šautuvą jam parūpinau aš, tą patį lengvąjį šautuvą, kuriuo Batista medžiodavo peles, o vėliau, atsižadėjusi savo nikio, pakabino jį ant vinies ir pamiršo.

Grafas ėmė klausinėti, ką galima sumedžioti apylinkėse. Baronas atsakė bendrais žodžiais, nes, niekada neturėjęs kantrybės ir nesidomėjęs aplinkiniu pasauliu, nemokėjo medžioti. Tuomet įsiterpiau aš, nors man buvo griežtai uždrausta kištis į suaugusiųjų pokalbius.

– Iš kur tu žinai, mažyli? – paklausė grafas.

– Aš surenku brolio nušautus žvėrelius ir paukščius ir užnešu jam į... – pradėjau aš, tačiau tėtis mane pertraukė:

– Kas tau leido kištis į kalbą? Bėk žaisti!

Mes sėdėjome sode, ir, nors jau leidosi vakaras, dar buvo šviesu, kaip paprastai kad būna vasarą. Staiga, sliuogdamas per platanus ir guobas, pasirodė Kozimas su katenų kepure ant galvos, su blauzdinėmis, su šautuvu ant vieno peties ir iešmu – ant kitos.

– Oho! Oho! – nustebęs sušuko grafas ir atsistojęs užvertė galvą, kad geriau galėtų įsižiūrėti. – Kas ten? Kas ten, medyje?

– Kas? Tikrai nežinau... Jums tikriausiai pasirodė... – atsiliepė tėtis, žiūrėdamas ne rodoma kryptimi, bet grafui į akis, lyg norėdamas įsitikinti, ar neklysta.

Tuo tarpu Kozimas sustojo virš jų plačiai išsižergęs, kojomis tvirtai remdamasis į tarpušakį.

– Ak, tai mano sūnus, taip, Kozimas, matote, dar vaikas, nori mus nustebinti, užtat ir įsikorė į medžio viršūnę...

– Ar tai vyresnysis jūsų sūnus?

– Taip, turiu du sūnus, jis vyresnis, bet tik keleriais metais, matot, jiedu dar vaikai, žaidžia...

– Betgi jis labai mikliai laipioja medžiais. Ir dar šitaip apsiginklavęs!..

– Et, žaidžia... – Melas jam kainavo tiek daug pastangų, jog jis visas išraudo. – Ką ten darai? Ei? Ar nulipsi pagaliau? Eikš pasisveikink su ponu grafu!

Kozimas nusivožė katenų kepurę ir nusilenkė.

– Būkite pagarbintas, pone grafe.

– Cha cha cha! – nusijuokė grafas. – Šaunuolis, šaunuolis! Na, pone Arminijau, nevykite jo iš medžio, na, nevykite! Koks šaunuolis, kaip mikliai karstosi po medžius! – Ir vėl nusijuokė.

O tas pusprotis grafaitis be paliovos kartojo:

– *C'est original, ça. C'est très original!*[19]

[19] Originalu! Labai originalu! (*Pranc.*)

Kozimas atsisėdo ant šakos. Stengdamasis atitraukti grafo dėmesį, tėtis nukreipė kalbą kitur ir įsileido šnekėti. Tačiau grafas tolydžio kilstelėdavo akis, mano brolis sėdėjo, kaip sėdėjęs, tai viename medyje, tai kitame, valė šautuvą, riebalais tepė odines blauzdines, vilkosi storus flanelinius marškinius, nes artėjo naktis.

– Žiūrėkit, žiūrėkit! Tas vaikinas moka viską daryti neišlipdamas iš medžio! Ak, kaip jis man patinka! Ak, kai tik parvažiuosiu į karaliaus dvarą, iškart apie tai papasakosiu! Papasakosiu savo sūnui vyskupui! Papasakosiu savo tetai kunigaikštienei!

Tėčiui pašoko apmaudas. Be to, jam nedavė ramybės kita mintis: duktė dingo kažkur, o drauge su ja – ir grafaitis.

Kozimas kaip paprastai nurūko į žvalgybą ir netrukus grįžo, vos gaudydamas kvapą:

– Jam kažkas atsitiko, kad jis nepaliauja žagsėjęs! Jam kažkas atsitiko, kad jis nepaliauja žagsėjęs!

Grafas sunerimo.

– Ak, kaip negerai! Mano sūnui būna bloga, kai jis ima žagsėti. Bėk, šaunuoli, pažiūrėk, kas ten darosi. Pasakyk jiems, kad grįžtų.

Kozimas nuliuoksėjo ir netrukus sugrįžo dar labiau uždusęs nei anksčiau.

– Jiedu ten vaikosi vienas kitą. Ji nori jam įkišti po marškiniais gyvą driežą, kad nustotų žagsėjęs! O jis nesileidžia! – Ir nuskubėjo atgal pažiūrėti, kas darosi.

Taip praleidome dvare visą vakarą, tiesą pasakius, niekuo nesiskiriantį nuo kitų vakarų, ir Kozimas, nenulipdamas nuo medžių, kur buvęs nebuvęs kišosi į mūsų pokalbius, svečiams matant, ir netrukus po visus Europos karalių dvarus pasklido gandas apie keistą mano brolio elgesį, užtraukdamas didžią gėdą tėčiui. Niekuo nepagrįstą gėdą, nes grafas d'Estoma susidarė labai gerą nuomonę apie mūsų šeimą, o ilgai netrukus mūsų sesuo Batista susižadėjo su grafaičiu.

X

Kreivi, gumbuoti alyvmedžiai šiurkščia žieve, draugiški ir kantrūs, tiesdavo Kozimui patogius kelius ir teikdavo jaukų prieglobstį, nors storų šakų turi nedaug ir laigyti jomis vargu ar įmanoma. Figmedyje, priešingai, iš pradžių išbandęs, ar išlaikys jį šakos, Kozimas galėdavo vartytis kaip tinkamas; dažnai jis tupėdavo lapijos paunksnėje, stebėdamas, kaip pro tankų lapų gyslelių tinkliuką smelkiasi saulės spinduliai, kaip pamažu noksta žali vaisiai, mėgaudavosi gardžiai kvepiančiais tirštais, baltais kaip pienas syvais, lašas po lašo tekančiais žiedkočiu. Figmedis tarytum apglėbdavo jį, svaigindavo lipų kvapu ir kamanių dūzgesiu, tačiau netrukus Kozimą apimdavo toks jausmas, kad jis suauga su figmedžiu, ir jis sutrikęs persikeldavo kitur. Gera būdavo tvirtame šermukšnyje arba šilkmedyje, tik gaila, kad jų buvo nedaug. Nedaug buvo ir riešutmedžių, kurie, tiesą pasakius, kartais netgi man, bežiūrint, kaip brolis dingsta sename riešutmedyje, aukštame kaip milžiniški rūmai su gausybe menių, sukeldavo norą pasekti jo pavyzdžiu, taipgi apsigyventi medžiuose: toks stiprus ir toks patikimas tas medis, išdidus, nepalenkiamas ir tvirtas, tai matyti net iš lapų.

Kozimas mielai leisdavo valandų valandas ąžuole (arba akmeniniame ąžuole, kaip aš, tikriausiai paveiktas įmantrios tėčio manieros, vadindavau jį, kai kalba išeidavo apie mūsų parko medžius) tarp spurdančių karpytų lapų, jam patikdavo gruoblėta sueižėjusi žievė, kurią lupinėdavo anaiptol ne paklusdamas instinktui daryti bloga, bet tarytum padėdamas medžiui nusimesti seną apdarą ir atsijauninti. Arba lupdavo baltutėlę platanų žievę, aptikdamas apačioje ruoželius seno pasmėlusio aukso. Jam patikdavo ir medžiai gumbuotais kamienais, ypač guobos: iš gumbelių prasikala gležni ūgliukai, kuokšteliai karpytų lapelių ir sparnuotų sėklų, tačiau ropštis guobomis nelengva, nes jų liaunos ir tankios šakos

staigiai šauna aukštyn ir pro jas sunku prasibrauti. Miškuose jam labiausiai patikdavo bukai ir ąžuolai: mat pušų šakos suaugusios tankiai, be to, jos tokios silpnos ir spygliuotos, jog neįmanoma nei atsistoti ant jų, nei atsitiesti; na, o kaštonai lyg tyčia atbaido savo aštriais lapais, šiurkščia žieve, dygliuotais vaisiais ir šakojasi į viršų.

Visas tas meiles ir nemeiles Kozimas perprato ilgainiui ar veikiau suvokė perpratęs, tačiau jau pirmosiomis dienomis skirtingas požiūris į įvairius medžius tapo lyg ir antruoju jo instinktu. Dabar jis gyveno visiškai kitame pasaulyje – ten, kur ore pakibę vingiuoja siauri lieptelia pro medžių kamienus gumburiuota, žvynuota arba šiurkščia žieve, kur mainosi žalia šviesa, keičianti savo atspalvius, nelygu tankesnė ar retesnė lapijos danga, drauge su medžiais siūbuojanti nelyginant burės, pūstelėjus vėjui, kur nuo menkiausio dvelksmo virpa kiekvienas lapelis. Mūsų pasaulis apačioje, priešingai, jam atrodė plokščias, o mūsų figūros – iškreiptos, ir, savaime suprantama, mes negalėjome suvokti, ką ten, aukštai, mato ir patiria Kozimas, naktimis klausydamasis, kaip, keldamas syvus, medis augina kasmetinę rievę, kaip, šiauriui papūtus, plečiasi kerpių plotai, kaip lizduose sumigę paukščiai kiša galvas po pačiomis švelniausiomis sparnų plunksnelėmis, kaip išsirita vikšras ir kalasi iš kiaušinio medšarkės jauniklis. Kartais ateina toks metas, kai laukų ir miškų tyla, sutvinusi į ausies kriauklelę, pabyra įvairiausių garsų dulkelytėmis: sukarkia varna, suklykia kažkoks paukštis, kažkas sušnarina žolę, kažkas plekšteléja vandenyje, kažkas nutapsena per akmenis, ir be perstojo cirpia cikados. Garsai vejasi vienas kitą, ausis išmoksta skirti jų vis daugiau – taip pirštai, rūšiuojantys nešukuotas vilnas, aptinka plonytes, beveik neapčiuopiamas gijas. Tolumoje girdėti varlių kurkimas, tačiau tai vien fonas, kuriame išlieka nepakitęs garsų srautas, – taip tolydžio mirgant žvaigždėms, išlieka nepakitusi šviesa, tvins-

tanti iš vasaros dangaus. Tačiau, vos padvelkus vėjeliui, garsai persimaino, atrodo negirdėti. Tik pačiame ausies kriauklelės dugne kažkas vienodai ošia ir siaudžia: tai jūra.

Atėjo žiema, Kozimas apsivilko kailinukus. Pasisiuvo juos pats iš įvairių sumedžiotų žvėrelių kailiukų: zuikenų, lapenų, kiaunenų ir šeškenų. Ant galvos dėvėjo tą pačią vilpišio kailiuko kepurę. Pasisiuvo kelnes, pamuštas ožkenomis, su odiniais antkeliais. Na, o dėl apavo, jis galų gale suprato, jog laipiojant medžiais patogiausia avėti šlepetėmis, tad pasisiuvo jas, regis, iš opšraus kailiuko.

Taip jis gynėsi nuo šalčio. Reikia pasakyti, jog tais laikais žiemos būdavo švelnios, neužeidavo tokie baisūs šalčiai kaip dabar, anot gandų, išvarę Napoleoną iš Rusijos ir vijęsi jį ligi mūsų šalies. Tačiau ir tuomet būdavo ne juokai žiemoti po atviru dangumi.

Naktimis Kozimas gelbėdavosi nuo šalčio ne palapinėje ar lapinėje, bet miegmaišyje, kurį pasisiuvo iš kailių šeriais į vidų ir pasikabino ant šakos. Įlįsdavo į jį visas, net galvos neiškišdavo, ir miegodavo susirietęs kaip mažas vaikas. Nakties tyloje pasigirdus neįprastam garsui, iš maišo pasirodydavo kailinė kepurė, šautuvo vamzdis, paskiau sužibėdavo išplėstos akys. (Sklido gandai, kad tamsoje jo akys šviečia kaip katės ar apuoko, bet aš niekada to nebuvau pastebėjęs.)

Rytais, kai imdavo čerkšti kėkštas, priešingai, iš maišo išlįsdavo du kumščiai, pamažu atsigniauždavo, iš lėto skėsdamosi pasirodydavo rankos ir pagaliau rąžydamasis ir žiovaudamas išropodavo Kozimas su šautuvu ant peties ir parakine prie juosmens, spirdamasis šiek tiek lenktomis kojomis (belaipiojant ir keturpėsčia besikarstant po medžius, jos darėsi vis kreivesnės). Išlindęs Kozimas pramankštindavo kojas, pasipurtydavo, pasikasydavo įkišęs ranką po kailinukais ir – žvalus ir gaivus kaip ryto rožė – pradėdavo savo dieną.

Jis pasukdavo prie šaltinio, nes turėjo savo kabamąjį šaltinį, kurį, talkindamas gamtai, prasimanė ar veikiau pats pasidarė. Netoliese sroveno upeliūkštis, vienoje vietoje lyg krioklys garmantis nuo skardžio, o greta augo plačiašakis ąžuolas. Iš tuopos luobo Kozimas pasigamino kokių dviejų metrų ilgio lovelį ir pasidarė savotišką lataką, kuriuo vanduo nuo skardžio tekėjo prie ąžuolo šakų, tad jis galėjo ten atsigerti ir nusiprausti. Duodu žodį, kad jis prausdavosi, nes ne vieną kartą savo akimis mačiau, – žinia, ne per dažniausiai ir ne kas mielą dieną, bet prausdavosi. Turėjo ir muilo. Kartais, kai šaudavo į galvą, imdavo skalbtis: tam tyčia ąžuolan užsitempė puskubilį. Paskiau padžiaudavo skalbinius ant virvių, ištemptų tarp šakų.

Žodžiu, viską darydavo nenulipdamas nuo medžių. Netgi įsimiklino išsikepti ant iešmo sumedžiotą žvėrelį ar paukštį. Darydavo taip: skiltuvu uždegęs kankorėžį, sviesdavo jį žemyn į ugniakurą (aš pats jį sukroviau prirankiojęs glotnių akmenų), paskiau ant viršaus primesdavo žagarų ir virbų ir žarstekliu, pririštu prie ilgos žalgos, kurstydavo ugnį, kad liepsnos siektų iešmą, pakabintą tarp dviejų šakų. Reikėdavo būti itin atsargiam, nes miške gana lengva sukelti gaisrą. Ne veltui ugniakuras buvo po ąžuolu, prie pat krioklio, kad prireikus nepritrūktų vandens.

Taip, misdamas savo susimedžiotais žvėreliais ir paukščiais, kai kuriuos išmainydamas į daržoves ir vaisius, jis gyveno niekuo nesiskųsdamas ir neprašydamas nieko atnešti iš namų. Kartą mes sužinojome, jog kiekvieną rytą jis geria šviežią pieną: mat prisijaukino ožką, ir ta užlipdavo ant alyvmedžio šakos, kabančios per porą sprindžių nuo medžio, ar veikiau atsistodavo ant jos pasturgalinėmis kojomis, ir Kozimas melždavo ją, pasistatęs ant šakos kibirėlį. Lygiai taip pat prisipratino vištą, rudą dedeklę paduvietę. Medžio uokse įtaisė jai gūžtą ir kas antrą dieną rasdavo joje kiaušinį, kurį beregint išgerdavo, smeigtuku pradūręs abu galus.

Vis dėlto didžiausia bėda buvo atlikti gamtinius reikalus. Iš pradžių jis nieko neimdavo į galvą, atlikdavo visus reikalus, kur pakliūva: pasaulis didelis. Vėliau susivokė, jog taip daryti negražu. Tuomet Dvoklės upelio pakrantėje susirado alksnį, palinkusį ties pačiu vandeniu, su tarpušakiu, labai patogiu atsitūpti. Dvoklė buvo sraunus drumzlinas upelis, prižėlęs meldų, aplinkinių kaimų žmonės pildavo į jį pamazgas. Taip jaunasis Pjovaskas di Rondò padoriai ir patogiai gyveno medžiuose, gerbdamas save ir kaimynus.

Vis dėlto, verčiantis medžiokle, Kozimui trūko pagalbininko: šuns. Paprastai aš puldavau į krūmokšnius ieškoti strazdų, tilvikų, putpelių, iš aukštybių nukautų taiklaus brolio šūvio, o kartais net ilgauodegės lapės, kurią paklodavo kiaurą naktį ištupėjęs pasaloje prie viržyno. Tačiau man retai kada pavykdavo išsprūsti į mišką: sulaikydavo pamokos su abatu, mokymasis, Mišios, pietūs ir vakarienės su tėvais – žodžiu, šimtai sūnaus ir vaiko priedermių, kurias privalėjau vykdyti, širdies gilumoje suvokdamas, jog tikrai turi pagrindą namuose nuolat kartojami žodžiai: „Šeimoje pakanka ir vieno maištininko", – žodžiai, palikę pėdsaką mano gyvenime.

Tad Kozimas beveik visada medžiodavo vienas, laimikį susirinkdamas savotiška meškere: valais arba virvėmis su pririštais vąšeliais ir kabliais, tačiau ne visada pasisekdavo – kartais pašauta volungė krisdama pakibdavo ant šakų, užkliuvusi gelsvais sparnais, o slanka likdavo gulėti kur nors dauboje, ištisai apėjusi juodosiomis skruzdėlėmis.

Ligi šiol minėjau tik vieną šuns priedermę – atnešti laimikį šeimininkui. Mat tuo metu Kozimas beveik ištisai medžiodavo užsiglaudęs pasaloje, ištisą rytmetį arba visą naktį tūnodamas ant šakos ir laukdamas, kada medyje nutūps strazdas arba laukymėn išbėgs zuikis. Jei medžioklė nepasisekdavo, jis leisdavosi klajoti

po mišką, klausydamasis paukščių giesmių arba stengdamasis įspėti, kokiais takais bėgioja kailiniai žvėreliai. Išgirdęs skalijant šunis, skuodžiančius paskui zuikį ar lapę, žinodavo, jog reikia trauktis į šalį, nes jam, vienišam medžiotojui mėgėjui, nevalia kėsintis į tą laimikį. Išmokęs gerbti kitų teises, jis niekada nesigriebdavo šautuvo, nors, įsitaisęs patogioje vietoje, galėdavo nuo medžio pirmas pastebėti kito medžiotojo šunų pakeltą žvėrelį ir į jį nusitaikyti. Laukdavo, kol taku atskubės uždusęs medžiotojas, įsiklausydamas į menkiausią garsą ir lyg apdujęs žvalgydamasis į visas puses, ir nurodydavo jam, kurlink nubėgo žvėrelis.

Vieną gražią dieną brolis pamatė piktai lekuojančią lapę pasišiaušusiais ūsais: ugnies kamuoliuką žalioje žolėje; ji nukūrė per pievą ir dingo viržyne. Iš paskos: „Au-au-au!" – liuoksėjo šunys.

Šuoliais pralėkė pro šalį, nepakeldami snukių nuo žemės, dukart pametė pėdas, paskiau staigiai pasuko į šalį ir nuskuodė toliau.

Jiems gerokai nutolus, kiauksėdamas, skrosdamas žolę, kartais aukštai pašokdamas, pasirodė gyvūnėlis, panašus veikiau į žuvį negu į šunį, – tartum delfinas, tik smailesniu nei skalikų snukučiu ir nulėpusiomis ausimis. Iš viršaus žiūrint, atrodė be galo ilgas ir lyg be kojų: plaukė kaip žuvis, irdamasi pelekais, ar veikiau lyg antis. Pagaliau išbėgo į atvirą vietą: tai buvo taksas.

Jis tikriausiai vijosi drauge su visa ruja, tačiau, būdamas dar jaunas, beveik visai jauniklis, atsiliko. Skalikai jau nebelojo, bet apmaudžiai ambrijo: matyt, galutinai pametė pėdas ir bėgo ne būriu, o išsisklaidę kas sau, apuostydami visą laukymę, užžėlusią aukšta žole, pernelyg nekantriai bandydami iš naujo suuosti lapę, tačiau ankstesnis jų ryžtas atvėso, ir tai vienas, tai kitas, naudodamasis proga, taikėsi apšlapinti akmenį.

Tuomet, nežinia ko džiūgaudamas, savo keista bėgsena prie jų prikuldeno uždusęs taksas. Ir nežinia ko šelmiškai sukiauksėjo.

Skalikai visi kaip vienas suurzgė, akimoju pamiršo lapės pėdas ir šoko prie takso, grėsmingai šiepdami iltis. Paskiau, staiga nustoję juo domėtis, nuskuodė šalin.

Kozimas stebėjo taksą, zujantį po laukymę, o taksas, atsainiai kraipydamas snukutį, netikėtai pamatė medyje berniuką ir suvizgino uodegą. Kozimas net neabejojo, jog lapė tebesislepia viržyne. Uždususių medžiotojų siundomi, skalikai amsėdami trasiojo pakrikę tolumoje. Kozimas sušuko taksui:

– Sa! Sa! Ieškok!

Šunytis puolė šniukštinėti, tolydžio kilstelėdamas snukutį ir pažvelgdamas į berniuką.

– Sa! Sa!

Šunytis dingo iš akių. Krūmokšniuose pasigirdo traškesys, paskiau staiga:

– Kiau! Kiau! Kiau! Ajajajai!

Taksas pakėlė lapę.

Kozimas pamatė skersai laukymės bėgant lapę. Tačiau argi jis turėjo teisę šauti į kito medžiotojo šuns pakeltą žvėrelį? Kozimas nešovė ir leido lapei pasprukti. Taksas užvertė galvą ir pažiūrėjo į jį tokiu žvilgsniu, kokiu žiūri šunys, kai nieko nesupranta, bet suvokia, kad gal nieko ir nereikia suprasti, paskiau vėl bedė nosį žemėn ir puolė vytis lapę.

– Ajajajai!

Šunytis nuvarė lapę atgal. Štai ji! Šauti ar ne? Jis nešovė. Taksas pakėlė aukštyn sielvartingas akis. Jau nebelojo, iškoręs liežuvį žemiau ausų: vos lekavo nuilsęs, bet vis dar bėgo.

Ir skalikai, ir medžiotojai galutinai pasimetė, taksui varinėjant lapę. Staiga takeliu atbėgo senis, nešinas sunkia arkebuza.

– Ei! – sušuko Kozimas. – Ar tai jūsų taksas?

– Kad tu prasmegtum su visa savo gimine! – suriko senis, ko gero, prastai nusiteikęs. – Kas mes tokie, tavo manymu, kad eitume medžioti su taksais?

– Vadinasi, aš galiu šauti į jo pakeltą žvėrį? – toliau kamantinėjo Kozimas, pasiryžęs laikytis medžioklės taisyklių.

– Šauk į ką tik nori, kad ir į savo angelą sargą! – suriko senis ir nuskuodė toliau.

Taksas vėl atsivarė lapę. Kozimas šovė ir paguldė ją vietoje. Nuo tos dienos brolis tapo takso šeimininku ir pavadino jį Gudručiu.

Gudrutis buvo benamis šunelis, jaunikl is, ir prie skalikų rujos pritapo tik iš įkarščio. Bet iš kur jis atsirado? Norėdamas įminti tą mįslę, Kozimas leidosi jam įkandin.

Taksas, pilvu braukdamas per žemę, skverbėsi per krūmokšnius, šokinėjo per griovius, tolydžio gręžiodamasis ir žiūrėdamas, ar berniukas spėja iš paskos. Kelias buvo toks neįprastas, jog Kozimas iš pradžių nesusivokė, kur jiedu atsikliuvo. Kai pagaliau susivokė, širdis šoktelėjo iš nuostabos: tai buvo markizų d'Ondarivų sodas.

Rūmai buvo užrakinti, langinės uždarytos, tik mansardos langines klebeno vėjas. Apleistas sodas kaip niekad atrodė panašus į neįžengiamą Naujojo Pasaulio girią. Netverdamas iš džiaugsmo, Gudrutis, lyg sugrįžęs namo, zujo apžėlusiais takais ir piktžolėmis apėjusiomis gėlių lysvėmis, vaikėsi drugelius.

Staiga jis dingo krūmuose. Netrukus pasirodė, nešinas kaspinu dantyse. Kozimui smarkiau suplakė širdis.

– Kieno tas kaspinas, Gudruti? Na? Kieno? Sakyk!

Gudrutis tik vizgino uodegą.

– Čionai, nešk čionai, Gudruti!

Nusileidęs ant apatinės šakos, Kozimas paėmė iš takso snukučio nublukusią skiautę – kaspiną, kurį kitados auklės Violai rišdavo į plaukus, nes ir Gudrutis, ko gero, buvo Violos šunytis, kurį ji pamiršo per sumaištį, su tėvais išvažiuodama iš dvaro. Kozimas lyg ir prisiminė pernai vasarą matęs šviesiaplaukę mergaitę nešant rankoje pintinę, o joje – mažą šunytį, tikriausiai ką tik jai padovanotą.

– Ieškok, Gudruti!

Ir taksas puolė į bambukų tankmę ir netrukus grįžo, nešinas kitais daiktais, kadaise priklausiusiais Violai: šokdyne, aitvaro skivytu, vėduokle.

Aukštai, paties aukščiausio medžio kamiene, brolis špagos smaigaliu išraižė vardus: „Viola“ ir „Kozimas“, o žemėliau, būdamas tikras, jog mergaitei tai patiks, netgi jei šunelį jis pavadino ne tuo vardu, parašė: „Taksiukas Gudrutis“.

Nuo tos dienos, išvydus medžiuose berniuką, niekam nekildavo abejonių, jog apačioje, galbūt truputį užbėgęs į priekį, pilvu beveik liesdamas žemę, lagena Gudrutis. Kozimas jį išmokė užuosti pėdas, nutilti, atnešti laimikį – to, ką priklauso daryti medžiokliniam šuniui, ir nebūta miške tokio žvėrelio ar paukščio, kurio jiedu nebūtų drauge medžioję. Atnešęs laimikį, Gudrutis įsiremdavo priešakinėmis letenomis kiek įmanydamas aukščiau į medžio kamieną, o Kozimas nusileidęs paimdavo jam iš dantų atneštą zuikį ar kurapką ir švelniai jį paglostydavo. Tuo ir apsiribodavo jųdviejų draugystės pasireiškimai ir glamonės. Tačiau nė akimirkos nenutrūkdavo jų bendravimas: jiedu suprasdavo vienas kitą – apačioje kiaukteléja šunelis, o medžių viršūnėse atsiliepia berniukas, plekštelėdamas liežuviu arba spragtelėdamas pirštais. Jie negalėjo apsieiti vienas be kito, šunelis be žmogaus, žmogus be šuns, jiedu niekada vienas kito neapgavo ir, nors ir buvo ne tokie kaip kiti šios žemės žmonės ir šunys, vis dėlto jautėsi be galo laimingi, tokie laimingi, koks būna laimingas žmogus su šunimi.

XI

Gana ilgai, visą brendimo laikotarpį, medžioklė Kozimui atstojo viską. Ir dar žūklė: pasidaręs meškerę, sietuvose gaudydavo

ungurius ir upėtakius. Kartais man kildavo mintis, jog visi jo pojūčiai ir instinktai pasikeitė, buvo nebe tokie kaip mūsų, ir tie kailiai, iš kurių siūdavosi drabužius, visiškai atitiko jo pakitusią prigimtį. Žinia, toks gyvenimas, kai rankos ilgainiui pripranta prie gruoblėtos medžių žievės, akys – prie spurdančių plunksnų, žvėrelių kailių ir žuvų žvynų, prie spalvų gamos, atsiveriančios tame gamtos prieglobstyje, prie žalių syvų lyg kraujas venomis srovenančių lapų gyslelėmis, prie visų tų gyvybės formų, tokių svetimų žmonių pasauliui, kaip medžio ūglis, strazdo snapas, žuvies žiaunos, prie tos gaivalų karalijos, į kurią pernelyg toli įsismelkė, – toks gyvenimas praturtino jo dvasią, taip paveikė, kad jis pasidarė nebepanašus į žmogų. Vis dėlto, nors ir kokių naujų savybių išsiugdė Kozimas, gyvendamas augmenijos pasaulyje ir grumdamasis su žvėrimis, man visada atrodė, kad jo vieta – čia, tarp mūsų.

Šiaip ar taip, noromis nenoromis jis vis mažiau laikėsi kai kurių įpročių, o vėliau ir suvis jų nusikratė. Pavyzdžiui, nustojo klausyti Mišių Ombrozos bažnyčioje. Pirmaisiais mėnesiais jis stengėsi nepraleisti nė vienų. Kiekvieną sekmadienį visi mes išsipustę drauge iškeliaudavome į bažnyčią ir visada pastebėdavome jį ant šakos, taipgi savaip pasipuošusį išeiginiais drabužiais: vilkintį senu fraku, o vietoj kailinės kepurės dėvintį triragę skrybėlę. Mes eidavome į šventorių, o jis sekdavo iš paskos, sliuogdamas šakomis, lydimas visų ombroziečių žvilgsnių (tačiau veikiai mes su tuo apsipratome, ir netgi tėtis beveik nustojo gėdytis), mes oriai žingsniuodavome, o jis liuoksėdavo virš galvų, – keistas reginys, ypač žiemą, kai medžiai nuogi, be lapų.

Įėję į katedrą, mes atsisėsdavome į giminės klauptą, o jis likdavo lauke, įsitaisęs akmeniniame ąžuole šalia šoninės navos, kaip tik sulig dideliu langu. Iš savo klaupto pro vitražus matydavome

šakų šešėlius ir Kozimą, prispaudusį skrybėlę prie krūtinės ir žemai nulenkusį galvą. Tėtis buvo susitaręs su zakristijonu, kad sekmadieniais pravertų langą ir brolis galėtų medyje klausytis Mišių. Tačiau, kuriam laikui praslinkus, daugiau jo nebematydavome. Langą zakristijonas uždarė, kad nevaikščiotų skersvėjai.

Daug dalykų, kadaise tokių svarbių broliui, vėliau jam neteko prasmės. Pavasarį įvyko sesers sužadėtuvės. Kas būtų apie tai pagalvojęs prieš metus? Atvažiavo grafai d'Estoma su grafaičiu, tėvai suruošė dideles iškilmes. Visuose rūmuose tviskėjo šviesos, susirinko visa krašto diduomenė, vyko šokiai. Kas galvojo apie Kozimą? Vis dėlto mes jo nepamiršome. Tolydžio žvilgčiojau pro langus, ar jis nepasirodys; tėtis buvo liūdnas, ir šventės įkarštyje tikriausiai galvojo apie sūnų, savo valia nusišalinusį nuo šeimos apeigų; ir Generolė, kuri vadovavo visai šventei, lyg priimdama kariuomenės paradą, iš tikrųjų tik stengėsi nuslopinti širdies skausmą dėl sūnaus nebuvėlio. Netgi Batista, kuri atrodė nebeatpažįstama, nusimetusi vienuolės apdarą ir pasipuošusi labiau į marcipaną panašiu peruku ir dievaižin kokios siuvėjos pasiūtu ir koralais aptaisytu *grand panier*[20], kaip kažin ką galvojo apie jį, sukdamasi šokio sūkuryje.

Vėliau sužinojau, kad jis buvo drauge su mumis: sužvarbęs tupėjo ūksmingo platano viršūnėje, žiūrėdamas į šviesius langus, šventiškai išpuoštus pažįstamus kambarius, šokančias perukuotas poras. Kokios mintys spietėsi jo galvoje? Ar bent truputį ilgėjosi buvusio gyvenimo? Ar galvojo, kaip arti laukia jo šeimos židinys, kaip lengva būtų akimoju grįžti atgal į gimtuosius namus? Nežinau, ką jis galvojo ir ko troško, ten tupėdamas. Žinau nebent, jog išbuvo medyje visą tą laiką, kol truko šventė ir kol vienas po kito užgeso sietynai ir nebeliko nė vieno apšviesto lango.

[20] Krinolinas, pūstas sijonas, ištemptas ant stangrių lankelių (*pranc.*).

Taigi Kozimo santykiai su artimaisiais, geresni ar prastesni, nenutrūko. Maža to, jis dar labiau suartėjo su vienu mūsų šeimos nariu ir, sakyčiau, pagaliau iš tikrųjų jį pažino: turiu galvoje kavalierių advokatą Enėją Silviją Karegą. Kozimas pastebėjo, kad tas pokvaišis, slapus žmogus, amžinai nežinia kur pradingstantis ir nežinia ką veikiantis, namuose vienintelis turėjo begalę darbų ir, svarbiausia, visi jie buvo prasmingi.

Paprastai jis išeidavo iš namų pačiu karščiausiu popiečio metu, ant paties pakaušio užsivožęs savo fesą ir, painiodamasis ilgo ligi pat žemės palaidinio skvernuose, tapendavo per sodą, paskiau ūmai pradingdavo, tarytum prasmegdavo kokiame perdžiūvusios žemės plyšyje ar krūmuose, ar mūrinėje tvoroje. Netgi Kozimas, pramogos dėlei it slapukas sekdavęs, kas darosi aplink (beje, tai buvo jau nebe pramoga, bet būtinas poreikis, lyg, apžvelgdamas kiek įmanoma visą regimąjį plotą, būtų mokęsis pažinti aplinką), staiga pamesdavo jį iš akių. Kartais, liuoksėdamas šakomis, jis leisdavosi į tą pusę, kur pradingo kavalierius, tačiau niekada nesugebėdavo suvokti, kurlink šis pasuko. Tačiau toje vietoje, kur jis išnykdavo, visada būdavo tas pats ženklas: sūkuriuodavo spiečiai bičių. Galų gale Kozimas priėjo išvadą, jog kavalierius turi kažką bendra su bitėmis ir aptikti jį įmanoma tik stebint, kurlink jos skrenda. Tačiau kaip tai padaryti? Aplink kiekvieną žydintį augalą dūgzdavo bitės; jis suprato, jog reikia sutelkti dėmesį ne į pasklidai skraidančias bites, bet sekti neregima oro linija, kuria jos zuja dažniausiai, kol pagaliau už vienos gyvatvorės išvydo nelyginant dūmus raitantis tirštus jų kamuolius. Ten, ant ilgos lentos, stovėjo išrikiuoti aviliai, o prie jų susikaupęs dūzgiančių bičių spiečiuje stovėjo kavalierius advokatas.

Pasirodo, vienas tų slaptų mūsų dėdės pomėgių buvo bitininkystė; beje, ne visai slaptų, nes kartais jis padėdavo ant stalo ką tik iš avilio išimtą varvantį korį; tačiau turėjo įsirengęs bityną ne

mūsų valdose, matyt, nenorėdamas, kad mes apie tai žinotume. Ko gero, griebėsi tos atsargumo priemonės, kad nereiktų šio verslo pajamų sukišti į kiaurą mūsų šeimos biudžetą, o gal – būdamas anaiptol ne šykštuolis, nes iš kelių korių medaus ir vaško vargu ar galėjo tikėtis didelio pelno, – stengėsi tvarkytis savo nuožiūra ir išsivaduoti nuo brolio barono globos, kad šis nekaišiotų nosies, kur nereikia, ir nemokytų jo gyventi; ir, be to, nenorėjo, kad bitininkystė, vienas iš nedaugelio jo pomėgių, turėtų ką nors bendra su nemaloniomis ūkvedžio pareigomis.

Be kita ko, tėtis niekada nebūtų jam leidęs veisti bičių netoli namų, nes nežinia kodėl baronas be galo bijojo, kad jo nesugeltų: kartais, sode netyčia užsibedęs ant bitės ar vapsvos, leisdavosi trūkčiagalviais bėgti takais, abiem rankomis susiėmęs peruką, tarytum gindamasis nuo puolančio erelio kirčio. Kartą, taip jam skuodžiant, perukas nusmuko nuo galvos, pabaidyta bitė, atzvimbusi prie tėčio, caktelėjo į pliką pakaušį. Ištisas tris dienas jam dėta prie galvos acte suvilgytos nosinės, nes toks jau buvo žmogus: išdidus ir tvirtas, kilus rimtiems pavojams, tačiau kraustydavosi iš proto įsibrėžęs ar iššokus spuogeliui.

Taigi Enėjas Silvijas Karega užveisė nedidelius bitynus visame Ombrozos slėnyje; mainais į vieną kitą svarą medaus žemių savininkai leido jam pastatyti du tris avilius laukų pakraščiais, ir jis ištisomis dienomis vaikščiodavo iš vienos vietos į kitą, triūsdamas prie avilių; jo ploni pirštai krutėdavo lyg bičių kojytės, juo labiau panašūs į jas, jog kartais, saugodamasis gylių, jis apsimaudavo juodas puspirštines. Pakaušį saugodavo fesas, o galvą ir veidą – juodas šydas, tolydžio plevenantis prie burnos sulig kiekvienu atodūsiu. Baidydamas bites, kad neįgeltų, triūsiant prie avilių, siūbuodavo kažkokį daiktą, leidžiantį dūmus. Bičių dūzgimas, šydas, dūmų debesis – visa tai Kozimui atrodydavo tarytum burtai, kuriais dėdė stengiasi pasinaudoti, bandydamas išnykti, pradingti, išgaruoti, o vėliau atgimti kitu pavidalu arba kitur, arba kitame

laike. Tačiau jis buvo menkas burtininkas, nes visada išnerdavo iš dūmų toks pat, tik kartais čiulpdavo įgeltą pirštą.

Atėjo pavasaris. Vieną rytą Kozimas pastebėjo, kad oras virpėte virpa nuo niekad negirdėto dūzgesio, kartais peraugančio į gausmą, ir pamatė lyg krušą, kuri, užuot kritusi ant žemės, iš lėto sukosi įkandin iršto urulio. Tai buvo bitės, galybė bičių, o aplink žaliavo pievos, žydėjo gėlės, švietė saulė; ir Kozimas, nesuvokdamas, kas darosi, staiga pajuto, kaip jam skaudžiai suspaudė širdį.

– Bitės bėga! Kavalieriau advokate! Bitės bėga! – sušuko jis ir, liuoksėdamas šakomis, leidosi ieškoti Karegos.

– Jos ne bėga, jos spiečia, – pasigirdo kavalieriaus advokato balsas, ir Kozimas pamatė dėdę apačioje: jis ūmai išdygo lyg grybas po lietaus, mostais tildydamas sūnėną. Paskiau staiga metėsi į šalį ir dingo. Kur jis prasmego?

Buvo spietimo metas. Palikęs senąjį avilį, spiečius skrido paskui motinėlę. Kozimas apsižvalgė. Kavalierius advokatas išnėrė pro virtuvės duris, apsirūpinęs prikaistuviu ir keptuve. Daužydamas keptuvę į prikaistuvį, kėlė tokį triukšmą, jog skardus žvangesys, atsimušęs į ausų būgnelius, ėjo kiaurai per galvą, taip užspengdamas, kad reikėjo užsiimti ausis. Kavalierius advokatas vijosi spiečių, kas trys žingsniai sutrenkdamas varinius rykus. Sulig kiekvienu dūžiu spiečius, lyg krestelėtas, staigiai smigdavo žemyn ir vėl siūbtelėdavo aukštyn: dūzgimas tarytum susilpnėjo, bitės ėmė blaškytis, lyg nežinodamos kur skristi. Kozimas negalėjo aiškiai įžiūrėti, kas ten darosi, tačiau jam pasirodė, jog visas spiečius pasuko viena kryptimi ir, sustojęs tarp žaliuojančių medžių, ėmė verpetu suktis vietoje. Tuo tarpu Karega nesiliovė daužęs prikaistuvio.

– Kas atsitiko, kavalieriau advokate? Ką jūs darote? – paklausė prisiartinęs brolis.

– Greičiau perlipk į tą medį, kuriame pakibo spiečius, – suniurzgė jis, – tik žiūrėk, nesiūbuok jo, kol aš neprieisiu!

Spiečius leidosi į granatmedį. Kozimas nusigavo ligi jo ir iš pradžių nieko nepastebėjo, bet paskiau staiga pamatė ant šakos kabant tarytum didelį vaisių, lyg pušies kankorėžį – gyvą kamuolį sukibusių bičių, tolydžio augantį ir didėjantį.

Užgniaužęs kvapą, Kozimas tupėjo granatmedžio viršūnėje. Apačioje svyrojo bičių kekė, ir kuo labiau ji didėjo, tuo lengvesnė atrodė, lyg kabanti ant siūliukų, o iš tikrųjų – ant bitės motinėlės kojelių: ji visa buvo lyg sukibusi iš plonyčių skaidrių sparnelių ir juodais ir geltonais ruoželiais išmargintų pilvelių.

Kavalierius advokatas pristraksėjo prie medžio, nešinas aviliu. Pakišęs jį aukštyn dugnu po spiečiumi, patyliukais paprašė Kozimą:

– Na, truputį krestelėk medį.

Kozimas vos vos krestelėjo granatmedį. Tūkstantinis bičių spiečius nutrūko kaip lapas, įkrito į avilį, ir kavalierius advokatas beregint uždengė angą lentele.

– Baigta.

Taip gimė Kozimo ir kavalieriaus advokato santarvė, bendrystė, kurią galima būtų pavadinti tiesiog draugyste, jeigu šis žodis tiktų tokiems bendrauti nelabai linkusiems žmonėms.

Mano brolis ir Enėjas Silvijas taipgi sugebėjo rasti bendrą kalbą apie vandens tiekimo įrenginius. Tai galėtų atrodyti keista, nes tam, kas gyvena medžiuose, vargu ar rūpi šuliniai ir kanalai, tačiau aš jau minėjau, jog iš tuopos luobo Kozimas įsirengė kabamą vandentiekį, kuriuo vanduo iš upeliūkščio tekėjo tiesiai prie ąžuolo šakų. Na, o kavalierius advokatas, paprastai toks neatidus ir išsiblaškęs, apylinkėse pastebėdavo viską, kas turi ką nors bendra su tekančiu vandeniu. Pasislėpęs virš krioklio krūmuose ant skardžio, jis sekė, kaip Kozimas išsitraukia vamzdelį (atsigėręs jis visada paslėpdavo jį tankioje lapijoje, iš laukinių perėmęs paprotį

viską slėpti), vieną galą įremia į ąžuolo šaką, o kitą – į krioklio akmenis ir ima gerti.

Nežinia, kas dingtelėjo kavalieriui advokatui į galvą, išvydus tą įrenginį, tačiau jis stačiai ėmė džiūgauti, o tai jam atsitikdavo labai retai. Strykteléjęs iš krūmų, jis suplojo rankomis, du tris kartus liuoktelėjo, lyg šokinėdamas per virvutę, apsitaškė vandeniu ir per plauką nenuvirto nuo skardžio tiesiai į krioklį. Ir tuomet ėmė aiškinti berniukui, kokia mintis jam atėjo į galvą. Mintis buvo gana miglota, o aiškinimai – dar miglotesni: kavalierius advokatas paprastai kalbėdavo dialektu – veikiau iš kuklumo nei kalbos nemokėjimo, tačiau tomis netikėtomis kraštutinio susijaudinimo akimirkomis, pats to nepastebėdamas, prašnekdavo turkiškai, ir tada apskritai būdavo neįmanoma suprasti nė žodžio.

Trumpai tariant, jam atėjo į galvą mintis ant medžių šakų įrengti kabamą vandentiekį kitam – sausringajam – slėnio šlaitui drėkinti. Kozimas iš karto suprato jo projektą ir bemat, sužavėdamas dėdę, jį patobulino: pasiūlė kai kur vamzdžiuose išgręžti skylutes, kad vanduo srovendamas drauge palaistytų ir pasėlius.

Kavalierius advokatas tučtuojau užsidarė savo kabinete ir įniko vieną po kito braižyti planus. Kozimas taip pat prisidėjo, nes džiaugdavosi viskuo, ką galėdavo daryti medžiuose, ir, be to, tarėsi, jog tas projektas suteiks daugiau prasmės ir garbės jo naujajam gyvenimui: jam atrodė, kad, sudaręs santalką su Enėju Silviju Karega, jis netikėtai surado tikrą draugą. Jiedu susitardavo susitikti kai kuriuose keružiuose medžiuose; kavalierius advokatas užlipdavo sulankstomosiomis kopėčiomis su brėžinių ritiniais glėbyje, ir jiedu drauge valandų valandas svarstydavo vis sudėtingesnius vandentiekio projektus.

Vis dėlto toliau svarstymų jie nenuėjo. Enėjui Silvijui projektas veikiai nusibodo, jis vis rečiau susitikdavo su Kozimu aptarti savo sumanymo ir, netgi neužbaigęs brėžinių, po savaitės, ko gero, visai pamiršo vandentiekį. Kozimas dėl to neapgailestavo: veikiai jis

įsitikino, jog per tą projektą jo gyvenime tik padaugėjo rūpesčių, ir daugiau nieko.

Buvo aišku, jog vandens tiekimo srityje dėdė būtų galėjęs nuveikti didžius darbus. Turėjo tam polinkį ir ypatingų sugebėjimų, tačiau nemokėjo įgyvendinti savo sumanymų: plušėdavo, plušėdavo, bet viskas nueidavo perniek – taip ir vanduo siūbtelėja prastai apskaičiuotu kanalu, suverpetuoja ir staiga susigeria į išdžiūvusią, sueižėjusią žemę. Galimas daiktas, taip atsitiko todėl, jog bitininkauti jis galėjo pats vienas, beveik slapčia, su niekuo nesitardamas, retkarčiais, niekieno neprašomas, padovanodamas kam nors medaus ir vaško, o tiesdamas vandentiekį, jis turėjo paisyti ir vieno ar kito žmogaus poreikių, atsižvelgti į patarimus ir vykdyti barono arba kito darbų užsakovo nurodymus. Iš prigimties nedrąsus ir neryžtingas, jis niekada nesipriešindavo kito žmogaus valiai, tačiau veikiai atvėsdavo pradėjęs kokį darbą ir jo neužbaigdavo.

Kavalierius advokatas nuolat sukinėdavosi laukuose tarp žmonių, apsiginklavusių kastuvais ir kapliais: su metru vienoje rankoje ir suvyniotu į ritinį brėžiniu kitoje, jis nurodinėdavo, kur reikia kasti griovį, žingsniais matuodavo žemę, stengdamasis žengti kaip galima platesniais žingsniais, o tokių nepaprastai trumpų kojų žmogui kaip jis tai būdavo itin sunku. Liepdavo kasti vienoje vietoje, paskiau kitoje, pagaliau liepdavo sustoti ir šokdavo matuoti iš naujo. Ateidavo vakaras, ir darbą tekdavo nutraukti. Rytojaus dieną jam būdavo sunku prisiversti imtis pradėto darbo. O po savaitės jau būdavo nebeįmanoma jį surasti.

Jo polinkis į hidrauliką prasiveržįdavo aistringais nuoširdžiais ketinimais, akimirkos nuotaikomis. Širdies gilumoje jis saugojo pačius gražiausius prisiminimus apie nuostabias, puikiai drėkinamas sultono žemes, daržus, sodus ir parkus, kur jis buvo laimingas, iš tikrųjų laimingas vienintelį kartą gyvenime, ir tuos lyg

Berberijos, lyg Turkijos sodus jis nuolat lygindavo su Ombrozos laukais, jausdamas poreikį juos pagražinti, paversti prisiminimų kraštu, o kadangi visi jo sugebėjimai buvo susiję su vandeniu, į jį ir dėdavo visas viltis, trokšdamas permainų, tačiau skaudžiai nusivildavo amžinai susidurdamas su priešiška tikrove.

Kartais jis ieškodavo vandens su žilvičio vytele, tačiau slapčiomis, nepastebimai, nes anais laikais žmonės tokius keistus veiksmus būtų palaikę raganavimu. Vis dėlto kartą Kozimas pamatė jį sukinėjantis pievoje su dvišaka virgule rankoje. Tikriausiai ir tuomet kavalierius bandė ką nors mėgdžioti, nieko apie tai neišmanydamas, nes nieko gero iš to neišėjo.

Pastangos perprasti Enėjo Silvijo Karegos charakterį padėjo Kozimui suvokti, ką reiškia vienatvė, ir daug kitokių dalykų, vėliau labai pravertusių gyvenime. Netgi pasakyčiau, kad prieš akis jam visada stovėdavo keistuolio kavalieriaus advokato paveikslas nelyginant grėsmingas perspėjimas, koks gali tapti žmogus, savo likimą atskyręs nuo kitų, ir jis sugebėdavo niekuo nebūti panašus į dėdę.

XII

Kartais naktį Kozimą pažadindavo riksmai:

– Gelbėkit! Plėšikai! Laikyk!

Jis mikliai nuliuoksėdavo medžiais į tą vietą, iš kur ataidėdavo riksmai. Dažniausiai ten būdavo kokio smulkaus ūkininko sodyba: po kiemą, raudamiesi nuo galvos plaukus, lakstydavo pusnuogiai žmonės.

– O varge! Varge! Užgriuvo Džanas Viržinis ir atėmė visus pinigus, kuriuos gavome pardavę derlių!

Subėgdavo daugiau žmonių.

– Džanas Viržinis? Ar tikrai jis? Jūs jį matėt?

– Jis! Jis! Su kauke ant veido ir va tokiu ilgu pistoletu, o įkandin sekė dar du vyrai su kaukėmis, jis jiems vadovavo! Tikrai Džanas Viržinis!

– Kur jis? Kur dingo?

– Džanas Viržinis? Pagauk, kad gudrus! Dievai žino, kur jis dabar!

Kartais rėkdavo koks keliauninkas, apiplėštas ligi siūlo galo ir paliktas vidury laukų be žirgo, be kapšelio, be apsiausto ir mantos.

– Gelbėkit! Plėšikas! Džanas Viržinis!

– Kaip visa tai atsitiko? Papasakok!

– Iššoko štai iš ten toks juodas, barzdotas, pakišo man panosėn muškietą, ko nenumiriau iš baimės!

– Greičiau! Vykimės! Į kurią pusę pabėgo?

– Štai ten? Ne, ko gero, ten! Nulėkė kaip vėjas!

Kozimas panoro žūtbūtinai pamatyti Džaną Viržinį. Skersai išilgai aplakstė mišką, gąsdindamas zuikius ir paukščius, tolydžio siundydamas savo taksą:

– Sa, Gudruti, ieškok!

Tiesą pasakius, jis norėjo tik išrūkyti iš urvo patį plėšiką ir neketino nieko jam daryti nei sakyti, tik troško pamatyti, kaip atrodo tasai garsenybė. Vis dėlto jam niekada neteko su juo susidurti, nors kartais ištisą naktį klaidžiodavo po mišką. „Vadinasi, šiąnakt jis neišlindo iš savo urvo“, – guosdavosi Kozimas, tačiau rytais tai viename, tai kitame slėnio gale žmonės, susibūrę prie kokios trobos ar ties kelio vingiu, pasakodavo, jog Džanas vėl ką nors apiplėšė. Kozimas atkurdavo ir, įtempęs ausis, klausydavosi jų pasakojimų.

– Juk tu amžinai karstaisi miške po medžius, nejaugi tau niekada nepasitaikė susidurti su Džanu Viržiniu? – kartą kažkas paklausė Kozimą.

Kozimas susigėdo.

– Na... regis, ne...

– O kaipgi jis galėtų susidurti? – įsiterpė kitas žmogus. – Džanas Viržinis taip gerai slepiasi, jog niekas jo neaptiks, ir pasirenka tokius kelius, kurie niekam nežinomi!

– Už jo galvą pažadėtas toks atlygis, jog tas, kas jį pagaus, galės visą gyvenimą niekuo nesirūpinti!

– Kas be ko! Tačiau tie, kurie žino, kur jis slapstosi, irgi teisingumo paieškomi, nors, aišku, nė iš tolo jam negali prilygti! Jeigu tik pakištų liežuvį, patys pirmi atsidurtų kartuvėse!

– Džanas Viržinis! Džanas Viržinis! Vargu ar jis vienas sugebėtų pridaryti tiek piktadarysčių!

– Na ir kas? Jis tiek visko prikrėtęs, kad jeigu jam pavyktų išsiginti dešimties plėšimų, jis būtų pakartas už vienuoliktąjį!

– Jis plėšikauja visuose pajūrio miškuose!

– Jaunas būdamas, jis netgi nužudė savo gaujos vadeivą!

– Baisesnio plėšiko niekur nerasi!

– Užtat ir slapstosi mūsų krašte!

– Todėl, kad labai jau narsūs esame!

Kiekvieną naujieną Kozimas tuojau pat aptardavo su alavuotojais. Tarp žmonių, apsigyvenusių miške – alavuotojų, krėslininkų, skudurininkų, – tais laikais pasitaikydavo nemažai įtartinų valkatų, kurie trindavosi apie namus ir jau rytą nusižiūrėdavo, ką galėtų pavogti vėlai vakare. Miške jie turėdavo įsirengę anaiptol ne dirbtuves, bet slėptuves, kur laikydavo pavogtus daiktus.

– Girdėjote, šiąnakt Džanas Viržinis užpuolė karietą!

– Tikrai? Visai galimas daiktas...

– Jis sustabdė šuoliuojančius žirgus, griebęs už žąslų!

– Negali būti! Arba tai buvo kas kitas, arba jam pasitaikė ne žirgai, o kuinai!

– Ką? Jūs netikite, jog tai buvo Džanas Viržinis?

– Na, žinoma, žinoma, kam vaikui galvą kvaršini be reikalo? Aišku, kad Džanas Viržinis!

– Ko tik jis nepridaro, tas Džanas Viržinis!

– Cha cha cha!

Girdėdamas tokias kalbas apie Džaną Viržinį, Kozimas sutrikęs leisdavosi per mišką kitos klajūnų stovyklos link.

– Sakykit, kaip jūs manote, ar tą karietą šiąnakt užpuolė Džanas Viržinis, ar kas nors kitas?

– Kiekvienas užpuolimas, jeigu tik jis pavyksta, – Džano Viržinio darbas. Bene tu nežinai?

– Kodėl – „jeigu tik pavyksta"?

– O todėl, kad jei nepavyksta, – vadinasi, ten tikrai buvo Džanas Viržinis!

– Cha cha cha! Tas vėpla!

Kozimas visiškai sutrikdavo.

– Džanas Viržinis – vėpla?

Tuomet visi kiti stengdavosi staigiai nuneigti ankstesnius žodžius:

– Ne, ne, nieku gyvu! Jis tikras plėšikas, visi aplink jo bijo!

– O jūs esate jį matę?

– Mes? Bene kas nors yra jį matęs?

– O jūs tikrai žinote, jog yra toks plėšikas?

– Va, dailiausia! Aišku, kad yra! O jeigu ir nebūtų...

– O jeigu ir nebūtų?

– Būtų kas nors kitas. Cha cha cha!

– Betgi visi sako...

– Aišku, ir reikia, kad sakytų: tas Džanas Viržinis – baisus plėšikas, plėšia ir žudo visus, kas tik pakliūva! Norėčiau pamatyti tokį, kuris tuo netiki!

– O tu, vaikeli, ar esi toks drąsus, kad galėtum tuo nepatikėti?

Galų gale Kozimas suprato, jog Džanas Viržinis, slėnyje įvaręs tiek baimės, kylant aukštyn miškingais šlaitais, savo narsumu sukelia abejonę ir netgi atvirą pašaipą.

Kozimui pradingo noras susitikti su Džanu Viržiniu, kai tik jis suvokė, jog patyrusiems žmonėms jis visiškai nerūpi. Ir kaip tik tada brolis visai atsitiktinai su juo susidūrė.

Vieną popietę Kozimas skaitė, įsitaisęs riešutmedyje. Ne per seniausiai jis pasiilgo knygų: šiaip ar taip, ilgainiui nusibosta tupėti kiaurą dieną, atkišus šautuvą, ir laukti, kol atskris koks kikilis.

Taigi brolis skaitė Lesažo *Žilį Blazą*, vienoje rankoje laikydamas knygą, kitoje – šautuvą. Gudrutis, kuriam itin nepatiko, kad ponas skaito, zujo aplink ieškodamas dingsties atkreipti jo dėmesį: pavyzdžiui, imdavo loti, pamatęs peteliškę, tikėdamasis, jog Kozimas nutaikys šautuvą.

Staiga takelyje pasirodė apdriskęs barzdotas vyriškis: sunkiai alsuodamas, beginklis, jis bėgo pakalnėn, o įkandin, mosuodami kardais, vijosi du sbirai[21], rėkdami visa gerkle:

– Laikyk jį! Laikyk! Tai Džanas Viržinis! Pagaliau išrūkėme jį iš urvo!

Plėšikui pavyko šiek tiek atsiplėšti nuo sbirų, tačiau jeigu jis ir toliau būtų bėgęs taip neryžtingai, lyg bijodamas išklysti iš kelio arba pakliūti į spąstus, ilgai netrukus būtų papuolęs jiems į rankas. Be to, jis niekaip nebūtų įlipęs į riešutmedį lygutėliu jo kamienu, tačiau brolis turėjo šalia ant šakos pasidėjęs virvę, kuri visada praversdavo ten, kur būdavo sunku perkopti iš vieno medžio į kitą. Vieną virvės galą jis metė žemyn, o kitą pririšo prie šakos. Virvė vos nepataikė plėšikui į nosį, jis pamatė ją, akimirką neryžtingai trypčiojo vietoje, paskiau griebėsi jos ir mikliai įsikorė į medį: buvo aišku, kad jis iš tų neryžtingų karštagalvių ar veikiau karštagalvių, bet neryžtingų žmonių, kurie iš pažiūros niekada nesugeba pasinaudoti proga, nors paprastai niekada jos nepražiopso.

[21] Sbiras – ankstyvesniaisiais amžiais Inkvizicijos, vėliau teisingumo tarnas.

Pribėgo sbirai. Kozimas jau buvo spėjęs susivynioti virvę, o Džanas Viržinis tupėjo šalia jo, pasislėpęs tankioje riešutmedžio lajoje. Toje vietoje takas šakojosi. Sbirai nuskuodė vienas į vieną pusę, kitas – į kitą, paskiau grįžo atgal, nebežinodami, kur eiti. Ir tuomet jų žvilgsnis užkliuvo už aplink zujančio Gudručio.

– Klausyk, – tarė vienas sbiras kitam, – man regis, tas šuo – barono sūnaus, to paties, kuris gyvena medžiuose, ar ne? Jeigu berniūkštis kur nors netoliese, jis galėtų mums ką nors pasakyti.

– Aš čia, viršuje! – sušuko Kozimas.

Tačiau sušuko ne iš riešutmedžio, kuriame tupėjo anksčiau, o dabar glūdojo pasislėpęs plėšikas, bet iš kaštono, augančio kitoje tako pusėje, kur mikliai persikraustė, tad sbirai, užvertę galvas, įsmeigė akis į mano brolį, nekreipdami dėmesio į aplinkinius medžius.

– Labą dieną, jūsų malonybe, – tarė jie. – Ar jūs kartais nepastebėjote pro šalį bėgant plėšiko Džano Viržinio?

– Tokio nepažįstu, – atsiliepė Kozimas, – bet jeigu jūs ieškote bėgančio žmogelio, tai jis nukūrė upelio link...

– Žmogelio? Taigi ten toks žaliūkas, jog kiekvienam, jį pamačius, širdis nusmuktų į kulnus...

– Gali būti, bet iš viršaus jūs visi atrodote mažučiai...

– Ačiū, jūsų malonybe! – Ir jiedu nuskuodė upelio linkui.

Kozimas grįžo atgal į riešutmedį ir vėl ėmė skaityti *Žilį Blazą*. Džanas Viržinis vis dar tupėjo įsikibęs į šaką, visas perbalęs, susivėlusia ruda barzda ir žydinčių viržių spalvos plaukais, prikibusiais sudžiūvusių lapų, kaštonų kevalų ir pušų skujų. Jis spoksojo į Kozimą, įsmeigęs žalias, iš baimės išplėstas akis: atrodė toks bjaurus, tik žvirbliams baidyti.

– Ar jau nuėjo? – pagaliau ryžosi paklausti.

– Nuėjo, nuėjo, – maloniai atsakė Kozimas. – Ar jūs esate plėšikas Džanas Viržinis?

– Iš kur jūs mane pažįstate?

– Et, šiaip, iš nuogirdų.

– O jūs – tas pats jaunuolis, kuris niekada nenulipa nuo medžių?

– Taip. Iš kur jūs žinote?

– Na, irgi iš nuogirdų.

Jiedu mandagiai susižvalgė, kaip dvi netikėtai susitikusios garsenybės, patenkinti, jog neakivaizdžiai jau pažįsta vienas kitą.

Nebežinodamas, ką dar galėtų pridurti, Kozimas vėl įniko į knygą.

– Ką jūs skaitote?

– Lesažo *Žilį Blazą*.

– Įdomu?

– Labai.

– Ar daug dar liko skaityti?

– Kodėl klausiate? Maždaug dvidešimt puslapių.

– Matot, norėčiau paprašyti, gal perskaitęs paskolintumėte man, – sumišęs nusišypsojo jis. – Aš slapstausi ištisas dienas, neišmanau, ko nusitverti. Tai va, sakau, kad turėčiau knygą! Kartą sustabdžiau karietą, ne kažin kiek to labo ten buvo, bet užtat radau knygą. Parsinešiau įsikišęs po palaidine: visą laimikį būčiau atidavęs už tą knygą. Vakare užsižiebiau lempą, atsiverčiau, ir jau skaitysiu... bet ji lotyniškai! Nesupratau nė žodžio... – Jis palingavo galvą. – Matot, lotyniškai aš nemoku...

– Kas be ko, lotynų kalba sunki, – prabilo Kozimas ir staiga susigriebė, jog nejučia kalba globėjo tonu. – Ši knyga parašyta prancūziškai...

– Prancūziškai, toskaniškai, provansališkai, ispaniškai gerai suprantu, – tarė Džanas Viržinis. – Net kataloniškai truputį moku: *Bon dia! Bona nit! Està la mar mòlt alborotada!*[22]

[22] Laba diena! Labos nakties! Jūra labai audringa!

Po pusvalandžio Kozimas baigė skaityti knygą ir paskolino ją Džanui Viržiniui.

Taip užsimezgė brolio draugystė su plėšiku. Vos baigęs skaityti vieną knygą, Džanas Viržinis nedelsdamas grąžindavo ją Kozimui, pasiskolindavo kitą, paskubomis grįždavo į savo slėptuvę ir iškart puldavo skaityti.

Knygas Kozimui aš nešdavau iš namų bibliotekos, o jis, perskaitęs jas, grąžindavo. Dabar užlaikydavo jas ilgiau, nes perskaitęs skolindavo Džanui Viržiniui, ir dažnai jos grįždavo išnarstytos, sudrėkusios, išmargintos pelėsiais, gleivėtais sraigių pėdsakais, – dievaižin kur jas skaitydavo plėšikas.

Kozimas susitikdavo su Džanu Viržiniu sutartomis dienomis tam tikrame medyje, pasikeisdavo knygomis ir tuojau pat išsiskirdavo, nes po mišką be perstojo naršydavo sbirai. Tas trumpas susitikimas buvo nepaprastai pavojingas ne tik Džanui Viržiniui, bet ir mano broliui, nes jis niekaip nebūtų galėjęs pateisinti savo draugystės su piktadariu! Tačiau Džanas Viržinis taip įsmilo į knygas, jog ryte rijo vieną romaną po kito ir, įlindęs į savo slėptuvę, per dieną pervarydavo tiek tomų, kiek mano broliui užtekdavo visai savaitei; pagaliau atėjo toks metas, kai jis nebegalėdavo laukti, perskaitęs vieną, norėdavo kitos ir dažnai, nelaukdamas sutartos dienos, duodavosi po laukus ir miškus ieškodamas Kozimo, gąsdindamas kaimo žmones sodybose ir sukeldamas ant kojų visus Ombrozos sbirus, kurie bemat leisdavosi jo pėdomis.

Dabar Kozimui, plėšiko vis labiau spiriamam, jau nebeužteko mano nešamų knygų, ir jis buvo priverstas ieškotis kitų tiekėjų. Taip jis susipažino su vienu knygų pardavėju, žydu Orbeke, parūpinančiu jam netgi daugiatomių leidinių. Kozimas paprastai pasibelsdavo į jo langą, apsižergęs pupmedžio šaką, ir mainais į knygas jam atnešdavo ką tik sumedžiotų zuikių, strazdų ir kurapkų.

Tačiau Džanas Viržinis turėjo savitą skonį, todėl buvo neįmanoma jam įkišti bet kokią knygą, kitaip rytojaus dieną jis atbėgdavo pas Kozimą ir pareikalaudavo ją pakeisti. Mano brolis buvo tokio amžiaus, kai pasireiškia polinkis į rimtesnę literatūrą, tad jam teko būti atsargesniam, kai Džanas Viržinis grąžino *Telemacho nuotykius*, pagrasinęs jam nupjauti medį, kuriame sėdėsiąs, jeigu jis bandysiąs vėl įpiršti tokią nuobodžią knygą.

Tuomet Kozimas nutarė surūšiuoti knygas: vienas sau ramiai skaityti, kitas skolinti plėšikui. Deja, ir čia nieko neišėjo: jis turėdavo bent jau akimis perbėgti Džanui Viržiniui skirtas knygas, nes plėšikas tolydžio darėsi reiklesnis ir nepatiklesnis, neimdavo knygos, kol brolis jam trumpai nepapasakodavo turinio, ir Kozimui būdavo riesta, jeigu kartais suklysdavo. Brolis bandė jam įpiršti trumpus meilės romanus, tačiau plėšikas atlėkė įtūžęs ir paklausė, ar tik jis nelaikąs jo jausminga moterėle. Sunku būdavo įspėti, kokia knyga jam galėtų patikti.

Apskritai, Džano Viržinio priremtam prie sienos, skaitymas, kadaise buvęs trumputė pusvalandžio pramoga, Kozimui tapo pagrindiniu užsiėmimu, svarbiausiu kasdienos tikslu. Be perstojo rūpindamasis knygomis, stengdamasis kaip galima daugiau jų prasimanyti, vertindamas jas ir atrinkdamas Džanui Viržiniui, Kozimas taip pamėgo skaityti, taip susidomėjo visu tuo, kas žinotina žmogui, jog jam nebepakakdavo dienos nuo ryto aušros ligi vakaro žaros, ir jis skaitydavo pasišviesdamas žibintu.

Galiausiai jis atrado Ričardsono[23] romanus. Džanui Viržiniui jie patiko. Baigęs vieną, jis prašydavo kito. Orbekė jam parūpino visą rietuvę. Plėšikui jų užteko visam mėnesiui. Atgavęs ramybę, Kozimas įgulė į Plutarcho *Biografijas*.

Tuo tarpu Džanas Viržinis, tysodamas savo slėptuvėje ant kaktos uždrykusiais rudais plaukais, prisivėlusiais sudžiūvusių

[23] *Ričardsonas* (Samuel Richardson, 1689–1761) – anglų rašytojas, sentimentalių romanų autorius.

lapų, nuo įtampos paraudusiomis žaliomis akimis, skaitė ir skaitė krutindamas lūpas ir aukštai iškėlęs paseilėtą pirštą, kad galėtų iškart, negaišdamas laiko, perskleisti puslapį. Ričardsono romanai galutinai pažadino jo širdyje jau senokai prabudusį jaukaus šeimyninio gyvenimo ilgesį, meilę artimiesiems, potraukį į dorybę ir pasibjaurėjimą piktadariais ir nenaudėliais. Visa tai, kas jį supo, jo nebedomino ir kėlė jam pasišlykštėjimą. Iš savo urvo jis išlįsdavo tik skubėdamas pas Kozimą pasikeisti knygos, ypač jeigu romanas būdavo daugiatomis ir pasakojimas nutrūkdavo pačioje įdomiausioje vietoje. Jis gyveno vienui vienas, nė nenujausdamas, kad virš jo galvos kaupiasi audros debesys: giriniams, kadaise ištikimiems jo bendrininkams, nusibodo toks neveiklus vadeiva, juo labiau kad jį vaikėsi visa armija sbirų.

Anksčiau aplink jį telkėsi visi: ir tie, kurie turėjo kad ir menkų sąskaitų su teisingumu, smulkūs vagiliai, tokie kaip tie klajojantys alavuotojai, ir tikri nusikaltėliai, jo gaujos nariai. Jie plėšikaudavo naudodamiesi jo šlove ir patirtimi, be to, dangstydavosi jo vardu, einančiu iš lūpų į lūpas, patys slėpdamiesi šešėlyje. Šiaip ar taip, pasipelnydavo netgi tie, kurie patys nedalyvaudavo išpuoliuose, nes miške atsirasdavo vogtų daiktų ir kontrabandinių prekių, kurias reikėdavo iškaišioti arba išparduoti, ir visi, prikišę nagus, nelikdavo tuščiomis rankomis. O tie, kurie vieni patys leisdavosi į žygius, slapčia nuo Džano Viržinio prisidengdavo jo grėsmingu vardu, kad įvarytų baimės savo aukoms ir kaip galima daugiau prisiplėštų. Taigi žmonės gyveno įgąsdinti, kiekvieną piktadarį palaikydami Džanu Viržiniu arba jo gaujos nariu, ir beregint atrišdavo kapšelį.

Tie palaimingi laikai tęsėsi gana ilgai; perpratęs, kad gali puikiausiai išgyventi iš tokių pajamų, neįdėdamas jokio darbo, Džanas Viržinis aptingo. Jis manė, jog viskas plaukia sena vaga, nesuvokdamas, kad žmonės pasikeitė ir kad jo vardas nebekelia baimingos pagarbos.

Kam dabar buvo reikalingas Džanas Viržinis? Jis lindėjo savo urve paraudusiomis akimis rydamas vieną romaną po kito, nustojęs plėšikauti ir pelnytis, todėl miške niekas nebegalėjo verstis savo amatu, nes kiauras dienas naršydavo sbirai, jo ieškodami ir griebdami kiekvieną vargetą, kuris atrodydavo įtartinas, ir kišdami jį už grotų. Jeigu pridursime dar ir pagundą gauti siūlomą atlygį už jo galvą, lengvai suprasime, kad Džano Viržinio dienos buvo suskaičiuotos.

Du jauni plėšikai, Džano Viržinio išugdyti, niekaip negalėjo susitaikyti su mintimi, jog netenka savo vadeivos, ir nutarė duoti jam progą susigrąžinti gerą vardą. Tai buvo Ugasas ir Bel Lorė, tie patys berniūkščiai, drauge su kitais anksčiau siaubę sodus. Dabar paūgėję jiedu tapo tikrais plėšikais.

Taigi jiedu nuėjo pas Džaną Viržinį į jo urvą. Vadeiva tysojo ant šiaudų kūlio.

– Ko reikia? – paklausė, neatitraukdamas akių nuo knygos.

– Norime tau kai ką pasiūlyti, Džanai Viržini.

– Hm... Ką?

Ir skaitė toliau.

– Ar žinai, kur gyvena mokesčių rinkėjas Kostancas?

– Taip, taip... Ką? Ką sakot? Koks mokesčių rinkėjas?

Bel Lorė ir Ugasas susižvalgė suirzę. Jeigu nenutrenksi tos prakeiktos knygos jam iš akių, jis nieko nesupras.

– Užversk trumpam knygą, Džanai Viržini. Paklausyk.

Abiem rankomis suspaudęs knygą, Džanas Viržinis atsiklaupė ir, pirštu pasižymėjęs skaitomą vietą, priglaudė ją prie krūtinės, paskiau, neatsispirdamas pagundai skaityti toliau, vėl atskleidė ją ir, nepaleisdamas iš rankų, įbedė nosį.

Tuomet Bel Lorei dingtelėjo į galvą mintis. Palubėje kadaravo voratinklis su dideliu voru vidury. Bel Lorė suėmė jį abiem rankomis ir sviedė Džanui Viržiniui tiesiai į veidą. Vargšas Džanas Viržinis taip ištižo pastaruoju metu, jog išsigando netgi voro. Kai tik ant

veido užkrito lipnus voratinklis, o nosį ėmė kutenti voro kojytės, jis, nesuvokdamas, kas atsitiko, sukliko iš pasidygėjimo, išmetė knygą ir, išpūtęs akis, ėmė spjaudydamas mostaguoti rankomis.

Ugasas pasilenkė ir staigiai sugriebė knygą, Džanui Viržiniui nespėjus jos užminti koja.

– Atiduok knygą! – suriko Džanas Viržinis, viena ranka braukdamas nuo veido vorą su voratinkliu, o kita bandydamas išplėšti knygą Ugasui iš nagų.

– Ne, iš pradžių paklausyk, ką aš tau pasakysiu! – atrėžė Ugasas, slėpdamas knygą už nugaros.

– Dabar kaip tik skaitau *Klarisą*[24]. Atiduok knygą! Priėjau pačią įdomiausią vietą...

– Paklausyk. Šį vakarą mes nunešime mokesčių rinkėjui malkų. Maiše vietoj malkų būsi tu. Naktį išlįsi iš maišo...

– Aš noriu baigti *Klarisą!*

Jis galų gale nusikratė nuo rankų voratinklio draiskanas ir šoko grumtis su bernais.

– Paklausyk... Naktį, išlindęs iš maišo, pakiši mokesčių rinkėjui panosėn abu savo pistoletus, atimsi visus pinigus, kuriuos jis surinko paskutinę savaitę ir laiko kaustytoje skrynioje prie lovos galvūgalio...

– Leiskite bent iki galo perskaityti skyrių... Būkite geri...

Abu bernai prisiminė tuos laikus, kai Džanas Viržinis įremdavo savo pistoletus į pilvą kiekvienam, kas išdrįsdavo jam prieštarauti. Ilgesys jiems suspaudė širdį.

– Tai va, paimsi maišus su pinigais, supratai? – kalbėjo toliau liūdnu balsu. – Atneši mums, mes tau grąžinsime knygą, ir galėsi sau skaityti, kiek telpa. Sutarta? Gerai?

– Ne. Nieko nebus. Neisiu!

– Aha, neisi... Vadinasi, neisi?.. Tai va, pažiūrėk!

[24] *Klarisa* – anglų rašytojo S. Ričardsono septynių tomų romanas.

Ir Ugasas atskleidė lapą knygos gale („Ne!" – subliovė Džanas Viržinis), išplėšė jį („Ne! Nereikia!"), suglamžė ir įmetė į ugnį.

– Ak! Šunsnuki! Kaip tu drįsai? Dabar nežinosiu, kaip viskas pasibaigė!

Ir puolė Ugasą, bandydamas atimti knygą.

– Na, ar eisi pas mokesčių rinkėją?

– Ne, neisiu!

Ugasas išplėšė dar du lapus.

– Šunsnuki! *Klarisa!* Ne!

– Na, eisi ar ne?

– Aš...

Ugasas išplėšė dar tris lapus ir sviedė į ugnį.

Užsiėmęs veidą rankomis, Džanas Viržinis griuvo ant šiaudų.

– Eisiu, – tarė. – Tik pažadėkite, kad lauksite su knyga prie mokesčių rinkėjo namų.

Plėšikai įkišo vadeivą į maišą ir ant viršaus uždėjo žabų kūlelį. Bel Lorė nešė maišą ant kupros, o iš paskos ėjo Ugasas su knyga rankoje. Kiekvienąsyk, kai tik Džanas Viržinis imdavo muistytis ir niurgzti maiše, taip bandydamas parodyti, jog persigalvojo, Ugasas vėl plėšdavo iš knygos lapą, ir vadeiva išgirdęs iškart nurimdavo.

Taip, persirengę medkirčiais, bernai nunešė jį į mokesčių rinkėjo namus ir ten paliko. Paskiau, pasislėpę už alyvmedžio netoli namo, ėmė laukti, kol, atlikęs užduotį, prie jų prisidės vadeiva.

Tačiau Džanas Viržinis labai skubėjo ir išlindo iš maišo dar nesutemus, kai troboje buvo pilna žmonių.

– Rankas aukštyn!

Tačiau dabar jis buvo nebe ankstesnis Džanas Viržinis, tarytum matė save iš šalies ir pats sau atrodė truputį juokingas.

– Rankas aukštyn, sakau!.. Visi prie sienos...

Kur tau! Dabar jis pats nebetikėjo savo žodžiais, tik stengėsi kaip galima greičiau atlikti savo vaidmenį.

– Ar čia visi?

Jis netgi nepastebėjo, kaip pro duris išspruko mergaitė.

Nebuvo galima gaišti nė minutės. Tačiau laikas bėgo, mokesčių rinkėjas dėjosi kvailiu, ieškojo rakto, Džanas Viržinis matė, jog niekas rimtai į jį nežiūri, ir širdies gilumoje tuo netgi džiaugėsi.

Pagaliau jis išėjo pro duris, nešinas pinigų maišais. Aklomis puolė prie sutarto alyvmedžio.

– Štai visas laimikis! Atiduokite man *Klarisą!*

Keturios, šešios, dešimt rankų nutvėrė jį už pečių ir kojų. Sbirai visu būriu pakėlė jį nuo žemės, virvėmis suraišioję nelyginant skudurinę lėlę.

– Pro grotas pamatysi savo Klarisą!

Ir nusivarė jį į kalėjimą.

Ombrozos kalėjimas buvo nedidelis bokštas jūros pakrantėje. Šalia jo augo pušynėlis. Įsikoręs į pušies viršūnę, Kozimas nusigaudavo beveik iki pat Džano Viržinio kameros ir pro grotuotą langelį matydavo jo veidą.

Plėšikui kuo mažiausiai rūpėjo kvota ir būsimas teismas: nors ir kaip jis gintųsi, vis tiek neišvengtų bausmės. Jis nebent krimtosi, kad kalėjime tuščiai leidžia dienas, negalėdamas skaityti, ir nežino, kaip pasibaigė įpusėtas romanas. Kozimas gavo dar vieną *Klarisos* romano egzempliorių ir, nešinas juo, perlipo į pušį.

– Kur baigei skaityti?

– Ten, kur Klarisa pabėga iš paleistuvystės namų!

Kozimas pasklaidė knygą ir sušuko:

– Aha, štai, radau. Tai va.

Ir ėmė garsiai skaityti, atsigręžęs į langelį, kuriame matė į grotas įsikibusias Džano Viržinio rankas.

Kvota užsitęsė; plėšikas nebijojo kankinimų; praslinko daug dienų, kol jis išpažino kiekvieną iš savo nesuskaitomų piktadaryscių. Tad kas dieną prieš kvotą ir po jos jis klausydavosi, kaip Kozimas jam skaito knygą. Užbaigęs *Klarisą* ir matydamas kalinį kasdien vis liūdnesnį, Kozimas sumetė, jog Ričardsonas įvaro liūdesį kalėjime sėdinčiam žmogui, ir nutarė toliau skaityti kurį nors Fildingo[25] romaną, nes pasakojimas apie nuotykingą herojaus gyvenimą šiek tiek paguosiąs širdį, primindamas prarastą laisvę. Kaip tik tuo metu vyko teismas, o Džanas Viržinis galvojo tik apie Džonatano Vaildo[26] nuotykius.

Bausmės diena atėjo anksčiau, nei buvo perskaitytas romanas. Džanas Viržinis vežimu nuvažiavo savo paskutinę kelionę šioje žemėje, lydimas kunigo. Nusikaltėliai Ombrozoje paprastai būdavo kariami vidury aikštės, ant šimtamečio ąžuolo šakos. Aplink grūdosi susirinkę žmonės.

Kai budelis užnėrė kilpą jam ant kaklo, Džanas Viržinis išgirdo aukštai šakose švilpiant. Jis užvertė galvą. Ten tupėjo Kozimas su užversta knyga rankose.

– Sakyk, kaip viskas pasibaigė, – paprašė nuteistasis.

– Man labai nesmagu, Džanai, kad negaliu tavęs nudžiuginti, – atsakė Kozimas. – Džonatanas baigė savo gyvenimą kartuvėse.

– Dėkui. Vadinasi, kaip ir aš! Sudiev! – Ir pats nuspyrė kopėčias ir pakibo ore.

Kūnui nustojus trūkčioti, minia išsiskirstė. Kozimas iki pat išnakčių ištupėjo apsižergęs šaką, ant kurios kabojo pakaruoklis. Kiekvieną sykį, kai atskrisdavo varnas kapoti jam akių ar nosies, Kozimas nugindavo jį šalin, mosuodamas kepure.

[25] *Fildingas* (Henry Fielding, 1707–1754) – anglų rašytojas, satyrinių ir nuotykinių romanų autorius.

[26] *Džonatanas Vaildas* (Jonathan Wild, 1683–1725) – vienas garsiausių XVIII a. anglų nusikaltėlių, kurio gyvenimas aprašytas H. Fildingo romane *Džonatano Vaildo gyvenimas ir mirtis*.

XIII

Bendraudamas su plėšiku, Kozimas išsiugdė nežabotą potraukį į knygas ir mokslus, išlikusį per visą gyvenimą. Dabar dažniausiai būdavo galima jį pamatyti su atskleista knyga rankoje: sėdėdavo patogiai apsižergęs šaką ir skaitydavo arba, dažydamas žąsies plunksną į rašalą, rašydavo pasirėmęs į šaką, lyg į mokyklos suolą, pasidėjęs ant lentelės popieriaus lapą, o rašalinę įkišęs į medžio uoksą.

Dabar jis pats ieškodavo abato Fošlaflero, kad užduotų jam pamoką, drauge išnagrinėtų Tacito arba Ovidijaus ištrauką, paaiškintų apie dangaus kūnų judėjimą ir chemijos dėsnius, tačiau, vos nuėjęs kiek toliau gramatikos ir teologijos pradmenų, senis įpuldavo į abejonių jūrą, neišmanydamas, kaip užkaišioti savo žinių spragas, ir, užuot atsakęs į mokinio klausimus, tik skėsčiodavo rankomis, pakėlęs akis į dangų.

– *Monsieur l'Abbé*[27], kiek žmonų leidžiama turėti Persijoje? *Monsieur l'Abbé*, kas yra Savojos vikaras? *Monsieur l'Abbé*, ar negalėtumėte man paaiškinti Linėjaus sistemos?

– *Alors... Voyons... Maintenant...*[28] – prabildavo abatas, paskiau sutrikdavo ir nepridurdavo daugiau nė žodžio.

Tačiau Kozimas, ryte ryjęs įvairias knygas ir pusę savo laiko skaitęs, o kitą pusę – medžiojęs, kad galėtų atsiskaityti su knygų pardavėju Orbeke, pats būtų galėjęs daug ką papasakoti abatui. Pavyzdžiui, apie Ruso, kuris, klaidžiodamas po Šveicarijos miškus, rinko herbarijų, apie Bendžaminą Frankliną, aitvaru gaudžiusį žaibus, apie baroną de la Ontaną, laimingai gyvenusį tarp Amerikos indėnų.

[27] Pone abate (*pranc.*).

[28] Nagi... Matot... Dabar (*pranc.*).

Senis Fošlafleras žavėdamasis klausydavosi jo pasakojimų – nežinia, ar nuoširdžiai domėdamasis, ar stačiai džiaugdamasis, kad jam pačiam nereikia to dėstyti mokiniui, – ir linkčiodavo galvą, o kai Kozimas jį klausdavo: „Ar žinote, kodėl?..“ – sušukdavo: *„Non! Dites le moi!“* – arba: *„Tiens! Mais c'est épatant!*[29]“ – o kai Kozimas pats atsakydavo į savo klausimą, sušukdavo: *„Mon Dieu!*[30]“ – tokiu tonu, lyg stebėtųsi neregėtomis Dievo galybės apraiškomis, atsivėrusiomis tą akimirką, ir drauge graužtųsi, jog pasaulyje įvairiais pavidalais nenumaldomai viešpatauja visagalis Blogis.

Aš buvau dar mažas, o visi Kozimo draugai – neišprusę, tad savo poreikį aptarti knygose atskleistus atradimus jis tenkindavo užversdamas klausimais ir aiškinimais senąjį auklėtoją. Abatas, nuoširdžiai įsitikinęs, jog viskas – kaip žinome, tuštybių tuštybė, nuolaidžiai su viskuo sutikdavo, ir Kozimas tuo naudodavosi. Taigi jiedu kaip ir susikeitė vaidmenimis: Kozimas tapo mokytoju, o Fošlafleras – mokiniu. Mano brolis įgijo jam tokią valdžią, jog sugebėdavo drebantį iš baimės senį įsivilioti į medžius. Kartą abatas ištisą popietę išsėdėjo d'Ondarivų sode, įsikoręs į Indijos kaštoną, ir, tabaluodamas plonomis kojomis, grožėjosi retais augalais, saulėlydžiu, atsispindinčiu baltųjų lelijų prižėlusiame tvenkinyje, postringavo apie monarchijas ir respublikas, apie įvairių religijų esmę ir tiesą, apie kinų ritualus, apie Lisabonos žemės drebėjimą, apie Leideno stiklinę, apie sensualizmą.

Aš laukiau graikų kalbos pamokos, bet mano mokytojas pradingo. Galiausiai tėvai susirūpino: tarnai puolė ieškoti abato laukuose, miške, netgi išnaršė žuvų tvenkinį, baimindamiesi, kad jis, būdamas išsiblaškęs, galėjo įkristi ir nuskęsti. Abatas grįžo tik pavakare, skųsdamasis, kad skauda strėnas, kelias valandas nepatogiai išsėdėjus medyje.

29 Ne! Pasakykite! Tai bent! Nuostabu! (*Pranc.*)

30 Dieve mano! (*Pranc.*)

Nedera pamiršti, jog kartais, staiga pasibaigus pasyvaus susitaikymo su aplinka ciklui, seniui jansenistui ūmai pabusdavo įgimtas polinkis į griežtus sprendimus. Išsiblaškymo ir atlaidumo valandėlę jis nesipriešindamas pritardavo visoms naujoviškoms arba laisvamaniškoms mintims, pavyzdžiui, apie žmonių lygybę prieš įstatymą arba laukinių tautų dorumą, arba apie pražūtingą prietarų poveikį, o po keliolikos minučių, pasidavęs rūstybės ir nepakantos protrūkiui, pliekdavo ką tik lengvabūdiškai pripažintas idėjas, remdamasis jam būdinga logika ir griežtomis moralinėmis nuostatomis. Tuomet laisvų ir lygiateisių piliečių pareigos arba natūraliąją religiją išpažįstančio žmogaus dorybės jo lūpose tapdavo nekritikuotina tiesa, fanatiško tikėjimo kanonais, o pasaulis, kuris jų nesilaiko, – tamsia pakrikimo bedugne, ir, be to, jis tvirtindavo, kad šiuolaikiniai filosofai pernelyg švelniai ir paviršutiniškai kritikuoja blogį, o tobulybės kelias nuklotas erškėčiais, ir tiems, kurie jį pasirinko, nevalia eiti į kompromisus ir nuolaidžiauti.

Tokių netikėtų protrūkių akimirkomis Kozimas nedrįsdavo tarti nė žodžio, baimindamasis, kad abatas jo nepalaikytų nenuosekliu ir nepakankamai griežtu, ir tyras jo jaunatviškų svajų pasaulis ūmai pavirsdavo tarsi marmuriniais antkapiais nustatytomis kapinėmis. Laimė, abatas greitai pavargdavo nuo tokių nežmoniškų valios pastangų ir nutildavo išsekęs, lyg, bandydamas išlukštenti kiekvieną sąvoką ir išgryninti jos esmę, jis pats atsidurdavo miglotų, neapčiuopiamų šešėlių valdžioje: imdavo markstytis, giliai dūsauti, paskiau – žiovauti ir galiausiai vėl pasinerdavo į nirvaną.

Tačiau, nors ir kokios nuotaikos būdamas, Kozimo spiriamas, abatas skirdavo visas dienas mokslui ir siūdavo tarp medžių ir Orbekės knygyno, kur užsakydavo knygų iš Amsterdamo ir Paryžiaus ir atsiimdavo gautas siuntas. Ir taip užsitraukė nelaimę ant savo galvos. Bažnyčios tribunolą pasiekė gandas, jog Ombrozoje gyvena dvasininkas, kuris skaito griežčiausiai draudžiamas

Europoje knygas. Vieną popietę mūsų rūmuose pasirodė sbirai ir iškratė abato celę. Tarp maldynų aptiko Beilio[31] veikalų, tiesa, dar neišpjaustytų, tačiau ir to pakako, kad jį suimtų ir išsivestų.

Prisimenu, kaip aną rūškaną popietę liūdnas ir sutrikęs pro savo kambario langą stebėjau tą graudų reginį, paliovęs mokytis graikų kalbos veiksmažodžių asmenavimo, nes supratau, jog daugiau pamokų nebus. Senasis abatas Fošlafleras tolo alėja tarp ginkluotų galvažudžių, tolydžio žvilgčiodamas į medžius; vienu tarpu buvo bepuoląs į priekį, lyg ketindamas bėgti prie guobos ir įsliuogti į medį, tačiau jam pakirto kojas. Tą dieną Kozimas medžiojo miške ir nieko apie tai nežinojo, tad jiedu net neatsisveikino.

Mes niekuo negalėjome padėti abatui. Tėtis užsirakino savo kambaryje ir nieko nevalgė, pabūgęs, kad jėzuitai gali jį nunuodyti. Abatas praleido savo paskutines dienas tai kalėjime, tai vienuolyne, atlikdamas atgailą, kol pagaliau pasimirė: visą gyvenimą paskyręs Dievui, jis taip ir nesuprato, ką tiki, tačiau ligi paskutinio atodūsio stengėsi išsaugoti tvirtą tikėjimą.

Šiaip ar taip, abato suėmimas Kozimui nė kiek nesutrukdė šviestis. Kaip tik tuo metu jis ėmė susirašinėti su garsiausiais Europos filosofais ir mokslininkais, į kuriuos kreipdavosi prašydamas išspręsti jo abejones ir atsakyti į klausimus, o kartais trokšdamas tiesiog malonumo dėlei pabendrauti su didžiausiais šviesuoliais ir drauge pasimokyti užsienio kalbų. Gaila, kad visi jo popieriai, kuriuos jis laikydavo tik jam vienam žinomose drevėse, pradingo be pėdsako – gal supelijo, o gal voverės juos sugraužė, priešingu atveju mūsų laikus būtų pasiekę žymiausių ano šimtmečio mokslo vyrų ranka rašyti laiškai.

[31] *Beilis* (Pierre Bayle, 1647–1706) – prancūzų mąstytojas, laisvamanis, protestantas, oficialiosios Bažnyčios doktrinos kritikas, kapitalinio veikalo *Istorinis ir kritinis žodynas* (*Dictionnaire historique et critique*) autorius.

Knygoms laikyti Kozimas įsitaisė savotiškas kabamąsias lentynėles, kaip galima geriau apsaugotas nuo lietaus ir graužikų, tačiau paprastai kilnodavo jas iš vienos vietos į kitą, nelygu nuotaika ar mokslo poreikiai, nes knygos jam atrodė nelyginant paukščiai, ir sakydavo, kad jam skauda širdį regint knygas gulint vietoje arba uždarytas į narvelius. Pačioje tvirčiausioje lentynėlėje rikiavosi Didro ir d'Alambero[32] *Enciklopedijos* tomai, vienas po kito siunčiami iš vieno Livorno knygyno. Pastaruoju metu, be saiko rydamas knygas, jis ėmė skraidyti padebesiais ir nustojo domėtis aplinkiniu pasauliu, tačiau dabar, pasiskaitęs *Enciklopediją*, tokius nuostabius straipsnius, kaip *Abeille, Arbre, Bois, Jardin*[33], tarytum naujomis akimis pamatė, kas vyksta aplink. Tarp užsakytų knygų jau pasitaikydavo praktinių vadovėlių, pavyzdžiui, tokių kaip miškininko patarėjas, ir jis nekantraudavo trokšdamas kaip galima greičiau pritaikyti naujausias žinias.

Kozimui visada patikdavo stebėti, kaip dirba žmonės, tačiau ligi šiol jo gyvenimas medžiuose, klajonės po miškus ir medžioklės priklausydavo veikiau nuo nelabai suvokiamų akimirkos užgaidų, lyg jis būtų paukštelis, skrajojantis nuo šakos ant šakos. Dabar, priešingai, jis troško daryti gera kitiems. Ir, blaiviai pasvarsčius, reikėtų pripažinti, kad ir to jis išmoko bendraudamas su plėšiku: džiaugėsi galėdamas pasitarnauti žmonėms, būti jiems naudingas ir reikalingas.

Jis išmoko apkarpyti medžius ir žiemą, kai jie atrodo nelyginant padrikos žagarų krūvos ir tarytum meldžia juos aptvarkyti ir apdailinti, kad be vargo sužaliuotų, pražystų ir užmegztų vaisius, siūlydavosi padėti sodininkams. Kozimas dailiai apkarpydavo medžius ir nedaug užsiprašydavo: tad retas ūkininkas ar dalininkas

[32] *Didro* (Denis Diderot, 1713–1784), *d'Alamberas* (Jean le Rond d'Alembert, 1717–1783) – žymiausi prancūzų švietėjų atstovai, švietėjų *Enciklopedijos* leidimo iniciatoriai ir organizatoriai.

[33] Bitė, medis, miškas, sodas (*pranc.*).

jo nesikviesdavo, ir tyrą kaip krištolas rytmetį žmonės matydavo, kaip, stora vilnone šerpe iki pat ausų apsivyniojęs kaklą ir tvirtai atsistojęs ant plikų apatinių šakų, jis kiloja žirkles ir – čekšt! čekšt! – išmaniai ir ryžtingai nukarpo nereikalingas šakeles ir atžalas. Lygiai taip pat sumaniai jis darbuodavosi parkuose, kur, apsiginklavęs trumpu pjūkliuku, genėdavo medžius, teikiančius paunksnę ir kerinčius akį savo grožiu, ir miškuose, kur, vietoj medkirčio kirvio, tinkamo nebent versti šimtamečius ąžuolus, pasiėmęs lengvą kirvelį, triūsėdavo aukštėliau, viršūnėse.

Žodžiu tariant, meilė medžiams, kaip ir apskritai tikra meilė, jį išmokė negailestingumo ir sykiu užuojautos, išmokė kirsti ir pjauti, kad medis augtų sveikas ir dailus. Žinoma, genėdamas šakas ir retindamas mišką, jis visada atsižvelgdavo ne tik į žemvaldžio poreikius, bet ir į savo reikmes nutiesti kuo patikimesnius oro kelius; todėl ne tik išsaugodavo šakas, liepteliu jungiančias vieną medį su kitu, bet ir gretimas išgenėdavo, kad pirmosios augtų tvirtesnės. Taigi Ombrozos gamtą, nuo pat pirmųjų dienų jam tokią palankią, savo išmanymu jis pavertė dar palankesne, drauge darydamas gera ir žmonėms, ir gamtai, ir pačiam sau. Savo išminties vaisiais jis ypač naudojosi vėliau, sulaukęs garbaus amžiaus, kai, silpstant jėgoms ir vikrumui, vis labiau praversdavo patogus šakų kelias. Dar vėliau, kai į mūsų vietą atėjo kita karta, nenuovokių, per savo gobšumą nesirūpinančių rytojumi, žmonių, nemylinčių nieko, netgi savęs, viskas pasikeitė, ir dabar nei Kozimas, nei kas kitas jau nebegalėtų keliauti medžiais.

XIV

Kozimo draugų tolydžio gausėjo, tačiau jis spėjo įsigyti ir priešų. Ypač ant jo užsirūstino miško valkatos, kad jis įskiepijo Džanui

Viržiniui meilę literatūrai ir taip jį pražudė. Vieną naktį, kai brolis miegojo miške, įlindęs į uosyje kabantį kailinį miegmaišį, jį prižadino takso lojimas. Atsimerkęs pamatė iš apačios plieskiant šviesą: po medžiu degė ugnis, liepsnos liežuviai laižė kamieną.

Gaisras miške! Kas padegė? Kozimas gerai prisiminė, jog tą vakarą netgi nebuvo išsiėmęs skiltuvo. Vadinasi, tie nevidonai bus prikišę nagus! Nutarė padegti mišką ir taip vėliau prasimanyti malkų, kaltę suversti Kozimui, o jeigu pavyktų – sudeginti jį gyvą.

Pačią pirmąją akimirką Kozimas pagalvojo ne apie jam gresiantį pavojų, bet apie tai, kad gaisras gali sunaikinti bekraštę takelių ir slėptuvių karaliją, ir tai kėlė jam didžiausią baimę. Išsigandęs ugnies, Gudrutis jau skuodė šalin, tolydžio gręžiodamasis ir beviltiškai lodamas: gaisras vis labiau plėtėsi, rydamas pomiškį.

Kozimas nesutriko. Į uosį, tuometį savo būstą, jis jau anksčiau atsinešė didumą savo daiktų ir, be kita ko, statinaitę oršado vasarvidžiu troškuliui malšinti. Jis prisliuogė prie statinaitės. Medžio šakomis liuoksėjo persigandusios voverės, blaškėsi pabaidyti šikšnosparniai, skrido šalin paukščiai, palikę savo lizdus. Jis griebė statinaitę ir buvo jau beištraukiąs kaištį, norėdamas aplieti uosio kamieną ir išgelbėti medį nuo ugnies, tačiau dingtelėjo mintis, jog liepsnos plėsdamosi jau apima žolę, sausus lapus, krūmokšnius ir netrukus apglėbs visus aplinkinius medžius. Jis nutarė rizikuoti: „Tegu verčiau sudega uosis! Jeigu oršadu aplaistysiu aplink visą žemę, kur dar nesiekia ugnis, nuslopinsiu gaisrą!" Ir, ištraukęs iš statinaitės kaištį, ėmė laistyti žemę aplink medį, nukreipdamas čiurkšlę į pačius tolimiausius ugnies liežuvius, kol galiausiai užgesino. Pomiškį siaubiančiam gaisrui kelią užtvėrė šlapios žolės ir lapų ruožas, ir jis nebegalėjo plėstis toliau.

Nuo uosio viršūnės Kozimas peršoko į gretimą bukmedį. Ir pačiu laiku: beviltiškai cypaujant voverėms, apačioje ugnies pagraužtas medis virto į liepsnas.

Ar jam pavyko užgesinti gaisrą? Žiežirbų spiečiai perskriejo ant gretimų krūmokšnių, ir ten jau raitėsi ugnies liežuvėliai: savaime aišku, siauras šlapių lapų ruoželis negalėjo užtverti kelio gaisrui.

– Gaisras! Gaisras! – kaip galėdamas garsiau praplyšo šaukti Kozimas. – Gaisraaaas!

– Kas atsitiko? Kas čia šaukia? – atsiliepė balsai. Netoli tos vietos buvo angliadegių stovykla: keliolika bergamiečių, Kozimo bičiulių, miegojo savo trobelėje.

– Gaisraaaas! Gelbėkiiiit!

Netrukus visame kalno šlaite suskardėjo riksmai. Angliadegiai, pasklidę po mišką, ėmė šaukti vieni kitus savo nesuprantama tarme. Ir bemat jie subėgo iš visų pusių. Ir užgesino gaisrą.

Tas pirmasis bandymas sukelti gaisrą ir pasikėsinti į brolio gyvybę turėjo paskatinti jį laikytis kaip galima toliau nuo miško. Kozimas, priešingai, ėmė rūpintis, kaip būtų galima apsisaugoti nuo gaisrų. Tais metais vasara pasitaikė labai karšta ir sausa. Provanso pusėje ištisą savaitę pajūrio miškuose siautėjo didžiulis gaisras. Naktimis nuo kalnų buvo matyti tolima gaisro pašvaistė, panaši į vakaro gaisus. Tvyrojo tokia sausmė, jog medžiai ir krūmai, rodės, galėjo bet kada plykstelėti kaip pintis. Buvo toks įspūdis, jog vėjas neša ugnį mūsų pusėn, ir, jeigu čia kiltų gaisras arba kas nors tyčia jį sukeltų, kaip milžiniškas laužas suliepsnotų visi pajūrio miškai. Ombroza gyveno paniškai bijodama pavojaus, nelyginant priešų padegėjų apsiausta tvirtovė šiaudiniu stogu. Liepsnojo netgi dangus: kiekvieną naktį jį raižydavo krintančios žvaigždės, ir mes baimindavomės, kad jos gali pataikyti į mus.

Tomis visuotinio sąmyšio dienomis Kozimas prisipirko statinaičių ir, pripylęs jas vandens, užkėlė į aukščiausių medžių viršūnes pačiose svarbiausiose vietose. „Kiek pravers, tiek, bet atsarga gėdos nedaro." Negana to, jis dar apžiūrėjo visus miško upelius, beveik suvis išsekusius, ir šaltinius, iš kurių vos vos sroveno vanduo. Tuomet nutarė pasitarti su kavalieriumi advokatu.

– Na, žinoma! – sušuko Enėjas Silvijas Karega, delnu pliaukštelėdamas sau per kaktą. – Vandens telkiniai! Užtvankos! Reikia projektų! – Ir nustraksėjo klykaudamas iš džiaugsmo, galvoje spiečiantis tūkstančiams minčių.

Pavedęs dėdei daryti brėžinius ir apskaičiavimus, Kozimas sušaukė miškų savininkus, rangovus, šeimininkaujančius bendruomenės miškuose, medkirčius ir angliadegius. Visi drauge, vadovaujami kavalieriaus advokato (ar veikiau prispyrę kavalierių advokatą jiems vadovauti, užuot tuščiai gaišus laiką) ir Kozimo, iš viršaus rikiuojančio darbus, veikiai iškasė keletą tvenkinių, kad, netoliese kilus gaisrui, būtų galima tuojau pat iš jų siurbti vandenį.

Negana to, reikėjo sutelkti gaisrininkų būrius, kurie pavojaus atveju išsirikiuotų grandine ir, leisdami per rankas kibirus su vandeniu, gesintų gaisrą, kad neišplistų po mišką. Netrukus susibūrė sakytum pašauktiniai, einantys sargybą ir budintys naktimis. Savanorius atrinko Kozimas iš Ombrozos amatininkų ir valstiečių. Tuojau pat, kaip paprastai būna kiekvienoje draugijoje, gimė bendrystės dvasia ir sveikas noras lenktyniauti, ir visi pasijuto pasirengę didiems darbams. Kozimas, ir tas pasijuto pilnas naujų jėgų ir vidinio pasitenkinimo: jis suvokė, kad moka suburti žmones ir jiems vadovauti, – laimė, kad tuo sugebėjimu jis niekada nepiktnaudžiavo, išskyrus ypatingus atvejus, todėl visada jį lydėdavo sėkmė.

Jis suprato, jog sandraugoje atsiskleidžia kiekvieno žmogaus stiprybė ir geriausios savybės, širdį paglosto vienišiui beveik neįmanoma laimė – paregėti, kiek daug aplinkui dorų ir šaunių žmonių, dėl kurių verta siekti gėrio (o žiūrintiems tik savo naudos, viskas atsitinka priešingai: matydami tik blogąsias žmogaus savybes, jie niekada nepaleidžia špagos iš rankos).

Taigi sausringa, gaisrais grūmojanti vasara jam buvo labai sėkminga: visus suvienijo viena bėda, ir kiekvienas, nepaisydamas

savo asmeninių interesų, nuoširdžiai stengėsi padaryti ką nors gera bendram labui ir pelnyti žmonių pagarbą ir draugystę.

Vėliau Kozimas suprato, jog tada, kai nebegresia pavojai, sandrauga nebeatlieka ankstesnio vaidmens, geriau atsisakyti vadovo pareigų ir gyventi vienatvėje. Tuo tarpu, netgi vadovaudamas draugijai, kaip paprastai vienui vienas nakvodavo medyje, miške eidamas sargybą.

Tam atvejui, jeigu pastebėtų kur nors gaisro pašvaistę, vieno medžio viršūnėje jis pakabino nedidelį varpą, kurio skambesys pavojaus valandą plačiai pasklistų po apylinkę ir sukeltų žmones ant kojų. Jo apdairumo dėka gyventojai spėjo laiku tris ar keturis kartus atbėgti į gaisrą ir išgelbėti mišką. Kadangi gaisrai kildavo ne patys savaime, netrukus pavyko sučiupti padegėjus: tai buvo plėšikai Ugasas ir Bel Lorė, kuriuos vietos valdžia tuojau pat ištrėmė iš bendruomenės žemių. Rugpjūčio pabaigoje prasidėjo liūtys – gaisrų pavojus praslinko.

Tuo metu Ombrozoje visi liaupsino brolį. Liaupsės pasiekė ir mūsų namus: „Šaunuolis, kaip kažin ką!" – „Kai ką neblogai išmano, dievaži!" Žmonės kalbėjo tokiu tonu, kokiu paprastai atsiliepiama nešališkai vertinant kito tikėjimo ar priešingos politinės partijos atstovą ir stengiantis pasirodyti esant tokių plačių pažiūrų, nes pripažįstama ir svetima nuomonė.

Generolė reagavo į naujienas ryžtingai, nesileisdama į kalbas. „Ar jie ginkluoti?" – paklausė, išgirdusi apie pašauktinių būrius, Kozimo sutelktus kovai su gaisrais. „Ar atlieka mokymus ir pratybas?" – Ji jau planavo sudaryti ginkluotus pašauktinių pulkus, kurie karo atveju galėtų stoti į mūšį.

Tėtis, priešingai, išklausė naujienas, be žodžių linkčiodamas galvą, tad buvo sunku suvokti, ar jam skaudu girdėti tokias kalbas apie sūnų, ar širdies gilumoje jis džiaugiasi, jog sūnus taip šlovina-

mas, lyg seniai būtų laukęs dingsties vėl patikėti jo sugebėjimais. Tikriausiai pastaroji prielaida labiau atitiko tiesą, nes po kelių dienų jis užšoko ant žirgo ir išjojo ieškoti Kozimo.

Jie susitiko laukymėje, iš visų pusių apaugusioje žemais medeliais. Baronas iškart pamatė sūnų, tačiau, nežiūrėdamas į jį, kelis kartus ratu apjojo laukymę. Liuoksėdamas iš vieno medžio į kitą, vaikinas prisiartino prie laukymės krašto. Atsidūręs netoli tėčio, nusivožė šiaudinę skrybėlę (kurią vasarą dėvėdavo vietoj kailinės kepurės) ir pasisveikino:

– Laba diena, tėve.

– Laba diena, sūnau.

– Kaip laikotės?

– Neblogai, turint galvoje mano amžių ir rūpesčius.

– Džiaugiuosi matydamas jus sveiką ir guvų.

– Ir aš džiaugiuosi tave matydamas, Kozimai. Girdėjau, stipriai darbuojiesi bendruomenės labui.

– Visa širdimi trokštu apsaugoti mišką, tėve, juk aš čia gyvenu.

– Ar žinai, jog dalį miško mes paveldėjome iš tavo vargšės senelės Elizabetos, amžiną jai atilsį?

– Žinau, tėve. Belrijo giraitę. Ten auga trisdešimt kaštonų, dvidešimt du bukai, aštuonios pušys ir vienas klevas. Aš turiu visų kadastro žemėlapių kopijas. Kaip tik todėl, kad mūsų šeimai priklauso miškas, stengiausi sutelkti jo apsaugai visus suinteresuotus asmenis.

– Taigi, – pritardamas sūnui, atsiliepė baronas. Ir tuojau pat pridūrė: – Girdėjau, jog toje draugijoje esama kepėjų, daržininkų ir kalvių.

– Taip, tėve, yra ir tokių. Visokių amatų žmonių, bet svarbiausia – dorų.

– Ar tau žinoma, jog, tapęs kunigaikščiu, turėsi vadovauti kilmingiems vasalams?

– Aš žinau tik viena: kai man į galvą ateina daugiau minčių nei kitiems, aš pasidaliju jomis su visais, o jie gali man pritarti arba nepritarti: tai, mano nuomone, ir yra vadovavimas.

„Argi dabar būtina gyventi medžiuose, norint vadovauti?" – vos nenuslydo baronui nuo liežuvio. Tačiau kokia prasmė vėl grįžti prie to klausimo? Jis giliai atsiduso ir nugrimzdo į savo mintis. Paskiau atsisegė perpetę, ant kurios kabojo špaga.

– Tau jau aštuoniolika... Laikas prisiminti, kad esi suaugęs... Man jau nebedaug beliko gyventi... – Ir atkišo jam špagą, abiem rankomis laikydamas ją už geležtės. – Ar dar nepamiršai, kad esi baronas di Rondò?

– Ne, tėve, aš nepamiršau savo vardo.

– Ar būsi vertas savo vardo ir titulo?

– Aš stengsiuos būti vertas žmogaus vardo ir elgtis taip, kad jo nesutepčiau.

– Imk šitą špagą, mano špagą.

Baronas pasistiebė, įsispyręs į balnakilpes, Kozimas prisilenkė, apsižergęs šaką, ir tėtis šiaip taip prisegė jam špagą.

– Ačiū, tėve... Pažadu garbingai ja naudotis.

– Sudie, sūnau.

Baronas apsuko žirgą, timptelėjo pavadį ir iš lėto nujojo.

Kozimas buvo begerbiąs špaga, bet susizgribo, jog tėtis įteikė jam špagą gynybai, bet ne iškilmingiems mostams, tad neištraukė jos iš makšties.

XV

Kaip tik tuo metu, artimai bendraudamas su kavalieriumi advokatu, Kozimas pastebėjo, kad šis ėmė keistai elgtis ar veikiau – kitaip nei anksčiau, nors sunku buvo spręsti, ar pasidarė keistesnis, ar nebe toks keistas. Buvo toks įspūdis, kad toks susikaupęs ne to-

dėl, jog kažkur klaidžioja mintimis, o tiesiog kažkas graužia jam širdį. Jis pasidarė šnekesnis ir, anksčiau taip šalinęsis žmonių ir niekada nekėlęs kojos į miestą, dabar, priešingai, kas dieną slankiodavo po uostą, įsiterpdavo į pokalbius arba, atsisėdęs nuošaly, šnekučiuodavo su senais kapitonais ir jūreiviais, domėdamasis atplaukiančiais laivais ir piratų antpuoliais.

Tuomet prie mūsų pakrančių vis dar įžūliai rodydavosi berberų piratų feliugos, trikdydamos prekybą. Beje, piratai jau nebesiautėjo kaip anksčiau, kai jų belaisviai atsidurdavo vergijoje kur nors Tunise ar Alžyre arba atsisveikindavo su nosimi ir ausimis. Dabar, kai musulmonams kartais pasisekdavo užgrobti ombroziečių vienstiebį krovininį burlaivį, jie pasiglemždavo tik krovinį: statines sūdytų menkių, olandiško sūrio galvas, audinių rietimus – ir sprukdavo. Kartais mūsiškiai būdavo apsukresni, pabėgdavo, paleisdavo šūvį iš mortyrų į feliugos stiebus, o berberai spjaudydavosi, grūmodavo kumščiais ir keikdavosi paskutiniais žodžiais.

Žodžiu, piratai plėšikavo gana taikiai, ir tik todėl, jog tų kraštų pašos tvirtino esą priversti iš mūsų pirklių ir laivų savininkų išreikalauti senas skolas, nes tie, pasak jų, neatlikę užsakymų arba stačiai juos apsukę. Taigi dabar plėšikaudami jie bandė išlyginti nuostolius, bet drauge neatsisakydami ir prekybinių sandorių, kuriuos sudarydamos abi pusės ilgai derėdavosi ir ginčydavosi dėl menkiausio nieko, tačiau nebuvo linkusios galutinai nutraukti santykių. Tad laivybai tais laikais netrūko grėsmių ir pavojų, bet niekada nepasitaikydavo kruvinų tragedijų kaip anksčiau.

Istoriją, kurią ketinu jums išdėstyti, Kozimas man pasakojo kelis kartus ir kiekvienąsyk vis kitaip: aš laikysiuosi vienos versijos, išsamesnės ir nuoseklesnės. Nors brolis, apsakydamas savo nuotykius, neabejotinai kai ką pagražindavo, aš visada stengiuosi žodis žodin perteikti jo pasakojimą, nes negaliu remtis kitais šaltiniais.

Taigi kartą, per gaisrus pripratęs tolydžio pabusti vidury nakties, Kozimas išvydo žiburėlį, slenkantį pakalnėn į slėnį. Tyliai kaip katė jis nusliuogė šakomis iš paskos ir pamatė, jog tai Enėjas Silvijas Karega: su ilgu palaidiniu ir fesu ant galvos jis turseno sparčiais žingsneliais, nešinas žibintu.

Kas atsitiko, kad kavalierius advokatas, paprastai einantis gulti su vištomis, tokiu metu susimanė pasivaikščioti? Kozimas sekė įkandin, stengdamasis nebrazdėti, nors puikiai žinojo, kad dėdė, eidamas va šitaip, kaip apsėstas, visiškai nieko negirdi ir toliau nosies tikrai nieko nemato.

Mulų išmintais takais kavalierius advokatas kuo trumpiausiu keliu pasiekė akmenuotą pajūrį ir ėmė mojuoti žibintu. Naktis buvo tamsi, be mėnulio, ir jūroje nieko nebuvo matyti, tik netoli krašto bangų suplaktos putos. Kozimas tupėjo pušyje, gana atstu nuo kranto, nes toje vietoje miškas buvo išretėjęs ir ne visur buvo įmanoma nusigauti šakomis. Vis dėlto jis aiškiai matė senį su aukštu fesu ant galvos mosuojant žibintu tuščioje pakrantėje; staiga tamsoje sušvytavo žiburys, blykstelėjęs taip arti, lyg būtų ką tik užsidegęs, išnėrė didelė irklinė valtis su juoda kvadratine bure, visiškai nepanaši į vietines, ir priplaukė prie kranto.

Virpančioje žibinto šviesoje Kozimas išvydo vyrus su turbanais ant galvų: vieni liko valtyje, darbuodamiesi irklais, kad bangos nenuneštų atgal į jūrą, kiti išlipo, ir dabar buvo matyti raudonos plačkelnės ir žibantys jataganai prie šalies. Kozimas išplėtė akis ir sukluso. Dėdė ir berberai sušneko nesuprantama kalba, nors kai kas atrodė suprantama: tikriausiai jie kalbėjosi vadinamąja *lingua franca*[34]. Retkarčiais Kozimas nugirsdavo mūsų kalbos žodžius, kuriuos Enėjas Silvijas kartodavo pramaišiui su kitais, nesuprantamais, ir tai buvo tarp artimiausių pakrantės

[34] *Lingua franca* – bendrinė kalba, arabų pirklių ir piratų vartojama Viduržemio jūros pakrantėse.

uostų plaukiojančių laivų pavadinimai, pažįstami mūsiškių ombroziečių tartanų ir brigantinų pavadinimai.

Nereikėjo didelio proto, kad suprastum, apie ką kalbėjo kavalierius advokatas! Jis dėstė piratams, kada atplaukia ir išvyksta ombroziečių laivai, kokį krovinį veža, kur keliauja ir kaip apginkluoti. Senis, matyt, greitai išklojo viską, ką žinojo, nes apsisuko ir mikliai nudrožė atgal, o piratai vėl sulipo į valtį ir dingo tamsoje. Sprendžiant iš to, jog pokalbis greitai pasibaigė, galima spėti, kad tai buvo nebe pirmas susitikimas. Kas gali žinoti, ar seniai berberai ruošia pasalas, vadovaudamiesi mūsų dėdės nurodymais?

Kozimas dar ilgai tupėjo pušyje, neturėdamas jėgų pasitraukti iš tuščios pakrantės. Nuo jūros pūtė vėjas, bangos dužo į akmenis, gailiai girgždėjo medis, ir brolis kaleno dantimis, jį krėtė šiurpas – ne nuo šalčio, bet iš siaubo, atskleidus skaudžią tiesą.

Vadinasi, tas baugštus, paslaptingas seneliukas, kurį mes, vaikai, visada laikėme veidmainiu, o Kozimas tarėsi pamažu išmokęs vertinti ir suprasti, pasirodė besąs niekingas išdavikas, niekšas, kenkiantis savo šaliai, priglaudusiai jį, gyvenimo atplaišą, prasibasčiusį kreivais keliais... Kas atsitiko? Nejaugi tokį ilgesį žadino jo širdyje tie kraštai, kur kadaise vieną vienintelį kartą per savo gyvenimą jis jautėsi laimingas? O gal jis slapčia giežė apmaudą ant mūsų, nes čia kiekvienas kąsnis jam atrodė didžiausias pažeminimas? Kozimą draskė prieštaringi jausmai: impulso pagautas, jis buvo belekiąs į Ombrozą iškelti aikštėn šnipo klastų ir gelbėti mūsų pirklių prekių, bet negalėjo pajudėti iš vietos, pagalvojęs, kokį širdies skausmą užduotų tėčiui, puoselėjančiam nesuvokiamą meilę netikram broliui. Kozimas jau įsivaizdavo, kaip antrankiais surakintas kavalierius eina gatve, sbirų lydimas ir iš abiejų pusių ombroziečių keikiamas, ir taip pasiekia aikštę, kur jam užmauna kilpą ant kaklo ir pakaria... Po skaudžių budynių prie Džano Viržinio kūno Kozimas davė sau žodį visada šalintis bausmės vykdymo scenų, o štai dabar jam

teko pačiam atlikti teisėjo vaidmenį, nuteisiant mirti artimiausią giminaitį!

Kiaurą naktį jam nedavė ramybės toji mintis, ir rytojaus dieną jis įnirtingai laigė nuo šakos ant šakos, spardė, kas pakliūva po kojomis, sliuogdamas medžių kamienais ir rankomis pasikeldamas aukštyn, kaip paprastai darydavo negalėdamas nusikratyti kokių rūpesčių. Pagaliau jis apsisprendė, pasirinkdamas vidurio kelią: išgąsdinsiąs piratus ir dėdę, kad jie nutrauktų savo nusikalstamą veiklą, tačiau nepranešiąs teisingumui. Nutarė naktį budėti pušyje, pasiėmęs tris ar keturis užtaisytus šautuvus (dabar jis turėjo ištisą arsenalą medžioklės reikmėms), ir, kai tik kavalierius susitiksiąs su piratais, imsiąs šaudyti, jiems virš galvų leisdamas vieną kulką po kitos. Išgirdę taip šaudant, piratai ir dėdė, be abejo, išsilakstysią. O kavalierius, niekada negarsėjęs drąsa, nebeišdrįsiąs bendrauti su musulmonų laivų įgulomis, nes, įsitikinęs, jog kažkas susekęs tuos slaptus pasimatymus pajūryje, bijosiąs įkliūti.

Iš tikrųjų dvi naktis pagret Kozimas budėjo pušyje, nukreipęs šautuvus į pakrantę. Tačiau niekas nesirodė. Ir štai trečiąją naktį pasirodo seneliukas su fesu ant galvos, klupčiodamas per akmenis nutursena prie kranto, ima mojuoti žibintu duodamas ženklus, ir štai priplaukia valtis su turbanuotais jūreiviais.

Kozimas pasiruošė, uždėjęs pirštą ant nuleistuko, tačiau nešovė. Nes šįkart viskas įvyko kitaip. Jiems trumpai pasitarus, du piratai, išlipę į krantą, pamojo savo draugams valtyje, ir tie šoko krauti iš valties prekes: statines, dėžes, ryšulius, maišus, didelius apipintus butelius, statinaites su sūriais. Valčių būta daug, ir visos pakrautos, tad pajūriu nusidriekė ilgutėlė virtinė turbanuotų nešikų, o priekyje turseno mūsų dėdė, vesdamas juos prie olos, nepastebimos uolėtoje pakrantėje. Ten maurai sukrovė visą savo labą, be abejo, paskutinių piratiškų antpuolių grobį.

Kodėl jie paliko grobį krante? Vėliau viskas greit paaiškėjo: pasirodo, berberų feliuga turėjo nuleisti inkarą viename mūsų

uoste (atlikti kažkokio teisėto sandorio, nes kartais, laikinai nutraukę plėšikiškus antpuolius, musulmonai padoriai su mumis prekiaudavo), o ten mūsų muitininkai tikrindavo kiekvieną laivą, tad reikėjo laikinai paslėpti prisiplėštas gėrybes patikimoje vietoje, o vėliau, plaukiant atgal, jas vėl pasiimti. Taip feliugos įgula galėjo įrodyti neturinti nieko bendra su paskutiniais piratų antpuoliais jūroje ir taip sutvirtinti įprastus prekybinius santykius su mūsų šalimi.

Visi tie užkulisiniai žaidimai išėjo aikštėn truputį vėliau. Tuo metu Kozimas niekaip negalėjo apsispręsti, ką jam daryti. Piratai oloje paliko savo lobį ir išplaukė sulipę į valtis: reikėjo kaip galima greičiau jį užgrobti. Vienu tarpu mano broliui dingtelėjo mintis skuosti į Ombrozą ir pažadinti pirklius, teisėtus tų prekių savininkus. Staiga jis prisiminė savo bičiulius angliadegius, drauge su šeimomis miške kenčiančius badą. Nedvejodamas nė akimirkos, šakomis nuliuoksėjo tiesiai į tą vietą, kur varganose lūšnelėse plūktine asla miegojo bergamiečiai.

– Greičiau! Visi kaip vienas čionai! Aš suradau piratų paslėptą lobį!

Iš lapinių ir palapinių pasigirdo žiovavimas, prunkštimas, keiksmai, o paskiau – nuostabos kupini šauksmai, klausimai:

– Auksą? Sidabrą?

– Gerai neįžiūrėjau... – atsakė Kozimas. – Iš kvapo sprendžiant, ten nemaža džiovintų menkių ir avies sūrio!

Sulig tais žodžiais pašoko ant kojų visi giriniai. Kas turėjo šautuvą – griebė šautuvą, visi kiti apsiginklavo kirviais, iešmais, kastuvais ir basliais, kai kas čiupo kokį indą laimikiui parsinešti, sukežusį anglinį krepšį ar maišą. Nusidriekė ilga virtinė.

– *Hura! Hota!*

Moterys nešėsi ant galvos tuščias pintines, vaikai, apsigaubę maišais, mosavo deglais. Kozimas sliuogė šakomis priešaky, liuoksėdamas iš pušies į alyvmedį, iš alyvmedžio į pajūrio pušelę.

Jie jau buvo besuką už uolos, už kurios buvo ola, bet tuo metu kreivo figmedžio viršūnėje subolavo pirato šešėlis – jis sušvytavo jataganu ir suriko skelbdamas pavojų. Kozimas keliais šuoliais atsidūrė ant šakos virš jo galvos, smeigė jam špaga į pašonę, ir šis, iškritęs iš medžio, nusirito nuo skardžio.

Oloje tarėsi piratų vadeivos. (Per visą tą sumaištį, iškraunant prekes iš valčių, Kozimas nepastebėjo, kad dalis piratų liko krante.) Išgirdę sargybinio riksmą, jie išpuolė į lauką ir pamatė, kad juos supa tuntas maišais apsigaubusių ir kastuvais ginkluotų suodinų vyrų ir moterų. Švytuodami jataganais, jie puolė į priekį, bandydami prasiskinti kelią.

– *Hura! Hota!*

– *Inšala!*[35]

Užvirė mūšis.

Angliadegių būta daugiau, tačiau piratai buvo geriau apsiginklavę. Žinia, kovojant prieš jataganais ginkluotus vyrus, nėra geresnio ginklo už kastuvą. Dzingt! Dzingt! – ir marokiečių ašmenys beregint ištrupėjo ir atšipo. Šautuvai, priešingai, tik griaudėjo ir rūko, bet nedavė jokios naudos. Kai kurie piratai (tikriausiai karininkai) turėjo dailius pažiūrėti šautuvus, aptaisytus auksu ir sidabru, tačiau, jiems besitariant oloje, nebeskėlė atidrėkę titnagai. Apsukriausi angliadegiai bandė apsvaiginti piratus karininkus kastuvo smūgiu per galvą ir pagrobti jų šautuvus. Tačiau kiekvienas smūgis į turbaną buvo nelyginant plekštelėjimas per priegalvį: kur kas geriau kirsti keliu į pilvą, nes jie visi buvo nuogomis bambomis.

Suvokę, jog ko jau ko, o akmenų tikrai nepritrūks, angliadegiai įniko svaidyti juos į piratus. Maurai neatsiliko. Kautynės akmenimis iš pažiūros atrodė tvarkingesnės, tačiau angliadegiai veržėsi į olą, vis labiau masinami džiovintos menkės kvapo, o berberai

[35] *Inšala!* (arabiškai: *in šā' Allāh*) – šlovė Alachui!

stengėsi prasiskverbti prie valties, paliktos pakrantėje, tad abiem pusėms nebuvo rimtos priežasties atkakliai grumtis.

Vienu tarpu bergamiečiai bloškėsi priekin ir prasiskynė kelią į olą. Musulmonai vis dar gynėsi nuo akmenų krušos, bet staiga pamatė, jog kelias į pajūrį laisvas. Tad ko gi kovoti? Verčiau iškelti bures ir plaukti šalin.

Pribėgę prie valties, trys piratai, visi kilmingi karininkai, išskleidė bures. Vienu šuoliu liuoktelėjęs nuo pakrantės pušies, Kozimas atsidūrė stiebo viršūnėje, įsikibo į skersinį, paskiau, keliais suspaudęs stiebą, išsitraukė špagą. Piratai sušvytavo jataganais. Mano brolis, švaistydamasis špaga, laikė visus tris priešus atstu. Valtis, dar nespėjusi nuplaukti nuo kranto, suposi. Tuo metu patekėjo mėnuo: suspindo barono sūnui padovanota špaga ir musulmonų ašmenys. Mano brolis nusliuogė stiebu žemyn, smeigė špaga piratui į krūtinę, ir šis nuvirto į jūrą. Miklus kaip driežas, Kozimas vėl užsliuogė stiebu aukštyn, atremdamas dviejų priešų kirčius, paskiau staiga nusileido žemyn ir pervėrė antrą piratą, vėl – stiebu aukštyn, paskui susirėmė su trečiuoju karininku ir, dar sykį nusileidęs žemyn, jį nudūrė.

Trys musulmonai karininkai plūduriavo vandenyje dumblių prisivėlusiomis barzdomis. Kiti piratai blaškėsi apduję nuo akmenų krušos ir kastuvų smūgių. Tupėdamas stiebo viršūnėje, Kozimas pergalingai žvalgėsi aplink, ir staiga pamatė, kaip iš olos išpuolė kavalierius advokatas nelyginant katė, ugnies po uodega gavusi. Nuleidęs galvą, jis nuskuodė prie vandens, atstūmė valtį nuo kranto, įšoko į ją, griebėsi irklų ir, pasukęs į atvirą jūrą, ėmė įnirtingai irkluoti, kiek turėdamas jėgų.

– Kavalieriau! Ką jūs darote? Ar išprotėjote? – suriko Kozimas, įsikibęs į stiebo skersinį. – Grįžkite į krantą! Kur jūs plaukiate?

Kur tau! Buvo aišku, jog Enėjas Silvijas Karega ketina gelbėtis piratų laive. Dabar, kai jo išdavystė nenumaldomai išėjo aikštėn, jis neišvengtų kartuvių, jeigu liktų krante. Tad jis yrėsi iš paskutiniųjų,

ir Kozimas neišmanė, ką daryti, nors rankoje laikė nuogą špagą, o senis buvo silpnas ir beginklis. Tiesą pasakius, jis nebuvo nusiteikęs skriausti dėdės, ir, be to, norėdamas prie jo prieiti, būtų turėjęs nusileisti nuo stiebo; negana to, jis nebuvo tikras, ar jau nenusižengė savo principams peršokdamas iš medžio ant stiebo, kad ir medinio, tačiau tokiam sudėtingam klausimui išspręsti neturėjo laiko. Todėl, nesiimdamas jokių žygių, patogiau atsisėdo ant skersinio, apsižergęs stiebą, ir ėmė žvalgytis aplink – valtis plaukė bangomis, lengvas vėjelis pūtė bures, o senis irklavo kaip irklavęs.

Staiga jis išgirdo lojimą. Ir krūptelėjo iš džiaugsmo. Valties dugne gulėjo susirietęs į kamuoliuką Gudrutis, kurį kautynių įkarštyje jis buvo pametęs iš akių, ir kaip niekur nieko vizgino uodegą. Šiaip ar taip, pagalvojo Kozimas, nėra ko jaudintis: juk jis plaukia valtimi su saviškiais, su dėde, su savo šunimi, o tiek metų pragyvenus medžiuose – tai vis dėlto šiokia tokia pramoga.

Naktis buvo šviesi – mėnesiena. Senis pagaliau pristigo jėgų. Irdamasis vargais negalais, jis kūkčiodamas kartojo:

– Ak Zajira... Ak Alache, Alache, Zajira... Ak Zajira, *inšala...* – Ir taip, nejučia kalbėdamas turkiškai, pro ašaras kartojo niekada Kozimui negirdėtą moters vardą.

– Ką jūs čia šnekate, kavalieriau? Kas jums atsitiko? Kur mes plaukiame? – paklausė Kozimas.

– Zajira... Ak Zajira... Alache, Alache... – neatlyžo senis.

– Kas toji Zajira, kavalieriau? Jūs ketinate plaukti pas Zajirą?

Enėjas Silvijas Karega linkčiojo galvą, kūkčiodamas kažką kalbėjo turkiškai ir, žiūrėdamas į mėnulį, garsiai šaukė jos vardą.

Išgirdus Zajiros vardą, Kozimo galvoje ėmė spiestis tūkstančiai minčių. Galbūt tai ir yra didžiausia šio uždaro ir mįslingo žmogaus paslaptis? Jeigu, plaukdamas prie piratų laivo, kavalierius advokatas tikisi susitikti su Zajira, vadinasi, ši moteris gyvena kažkur musulmonų šalyje. Galbūt visą jo gyvenimą paženklino tos moters ilgesys, galbūt, svajodamas apie ją, jis bandė susigrąžinti savo

prarastą laimę veisdamas bites ir projektuodamas drėkinamuosius kanalus. Galbūt ji buvo jo mylimoji, jo žmona ten, užjūrio kraštų soduose, o gal – ir tai įtikimiausia – duktė, mylima dukrelė, kurios nematė nuo mažens. Gal jau daugelį metų jis bandė jos ieškoti, klausinėdamas mūsų uostuose apsilankančių turkų ir maurų laivų kapitonus, kol pagaliau gavo iš jos žinią. Galbūt jis patyrė, jog ji – vergė, ir vietoj išpirkos berberai pareikalavo, kad jis pranešinėtų jiems apie ombroziečių pirklių laivus. Gal tokia kaina jis turėjo nusipirkti jų pasitikėjimą ir teisę grįžti į tą šalį, kur gyvena Zajira.

Dabar, iškilus aikštėn jo klastai, jam nieko kita nebeliko, kaip bėgti iš Ombrozos, o berberai jau nebegalėjo jo atstumti ir atsisakyti nuvežti pas ją. Padriki, nerišlūs jo žodžiai buvo pilni vilties, nuolankumo ir baimės: baimės, kad ir šįsyk jam gali nepasisekti, jog ir šįsyk kokia nelemtis gali jį atskirti nuo išsiilgtosios Zajiros?

Kai irklai jau krito jam iš rankų, netoliese šmėkštelėjo šešėlis – priplaukė kita berberų valtis. Galbūt piratai laive išgirdo grumtynių šurmulį ir dabar siuntė žvalgus.

Kozimas nusileido ligi stiebo vidurio, slėpdamasis už burės. Tuo tarpu senis ėmė šaukti *lingua franca*, tiesdamas rankas ir melsdamas, kad piratai jį paimtų ir nugabentų į laivą. Jo prašymą berberai patenkino: kai tik valtys priartėjo viena prie kitos, du turbanuoti janyčarai griebė jį už pečių ir – lengvutį kaip pūkas – perkėlė pas save. Tuo tarpu Kozimo valtis, nejučia pastūmėta, nuplaukė tolyn, dvelktelėjus vėjui, burė išsipūtė, ir brolis, jau taręsis neišvengsiąs žūties, vis dėlto išsigelbėjo.

Vėjo genama valtis tolo, ir Kozimą pasiekė pikti, lyg dėl kažko susiginčijusių berberų balsai. Maurai sušuko kažką panašaus į žodį „Išdavike!“, tuo tarpu senis be perstojo kartojo kaip išprotėjęs: „Ak Zajira!“ – tad nebeliko jokių abejonių, kaip kavalierių pasitiko piratai. Jie, žinoma, jam suvertė kaltę už tai, kad berberai prie olos pakliuvo į pasalą, kad neteko laimikio, kad žuvo tiek vyrų, apkaltino jį, kad juos išdavė... Pasigirdo riksmas, pliūkštelėjimas,

paskiau stojo tyla; Kozimas staiga prisiminė, kaip, vaikydamasis savo netikrą brolį po laukus, tėtis šaukė: „Enėjau Silvijau! Enėjau Silvijau!" – prisiminė taip aiškiai, lyg dabar būtų išgirdęs tą šauksmą, ir įsikniaubė į burę.

Ilgai netrukus jis vėl įsliuogė į stiebo viršūnę pažiūrėti, kurlink plaukia valtis. Bangose suposi kažkoks daiktas, srovės plukdomas, lyg plūduras, tačiau tas plūduras turėjo uodegą... Pro debesis praspindus mėnuliui, išvydo, jog tai ne plūduras, bet galva, galva su kutuotu fesu, ir atpažino kavalierių advokatą – atrodė, kad jis išsižiojęs ir kaip paprastai sutrikęs spokso į dangų. Išskyrus barzdą, vandens paviršiuje nieko daugiau nebuvo matyti, ir Kozimas sušuko:

– Kavalieriau! Kavalieriau! Ką jūs darote? Kodėl nelipate į valtį? Įsikibkite į kraštą! Tuojau pat jums padėsiu! Kavalieriau!

Tačiau dėdė neatsiliepė: plūduriavo kaip plūduriavęs, sutrikęs spoksojo į dangų, bet, rodos, nieko nematė. Ir Kozimas sušuko:

– Sa, Gudruti! Šok į vandenį! Griebk kavalierių už pakarpos! Gelbėk jį! Gelbėk!

Klusnus šuo pūkštelėjo į vandenį, priplaukęs prie senio, bandė nutverti jį už pakarpos, bet nepavyko, tad įsikibo į barzdą.

– Už pakarpos, Gudruti! Girdėjai, ką sakiau! – neatlyžo Kozimas, tačiau šuo griebė galvą už barzdos ir atvilko prie pat valties krašto, ir tuomet Kozimas išvydo, jog pakarpos nebėra, nebėra nė kūno, belikusi vien galva, Enėjo Silvijo Karegos galva, nurėžta vienu jatagano kirčiu.

XVI

Iš pradžių Kozimas visiškai kitaip papasakojo apie kavalieriaus advokato mirtį. Kai vėjas atbloškė prie kranto valtį su Kozimu,

susirangiusiu ant stiebo skersinio, o iš paskos atplaukė Gudrutis, vilkdamas nukirstą galvą, žmonėms, kurie subėgo išgirdę jo šauksmą, jis papasakojo kur kas paprastesnę istoriją: virve mikliai persikėlęs į artimiausią pušį, išdėstė, jog kavalierių pagrobę, o paskiau nužudę piratai. Tikriausiai tą pasaką Kozimas prasimanė pagalvojęs, koks skausmas pervers širdį tėčiui, patyrus apie netikro brolio mirtį ir išvydus tai, kas iš jo liko, ir nedrįso dar labiau jo skaudinti žinia apie kavalieriaus išdavystę. Negana to, išgirdęs apie barono sielvartą, vėliau jis bandė apgaubti dėdę nepelnyta šlove ir sukūrė sakmę apie tai, kaip dėdė ilgai ir gudriai slapta grūmęsis su piratais, su kuriais kadaise buvo susidėjęs, bet jie galiausiai perpratę jo žaidimą ir žiauriai nužudę. Tačiau jo istorijoje būta daug prieštaravimų bei spragų dar ir todėl, kad Kozimas nenorėjo minėti nei oloje paslėpto piratų grobio, nei angliadegių antpuolio. Mat, sužinoję apie tai, ombroziečiai iš karto būtų atlėkę į mišką atimti savo labo iš bergamiečių ir dar būtų išvadinę juos vagimis.

Tik po kelių savaičių, įsitikinęs, jog angliadegiai jau spėjo sudoroti savo grobį, jis papasakojo apie olos puolimą. Tie, kurie, pasigodėję gėrybių, nuskubėjo į pajūrį, grįžo tuščiomis rankomis. Angliadegiai sąžiningai po lygiai pasidalijo visą laimikį: džiovintas menkes, kiaulienos dešrą ir sūrį, o visa kita sudėjo į krūvą ir ištisą dieną puotavo.

Žuvus Enėjui Silvijui, iš didelio sielvarto tėtis smarkiai suseno. Jis įsikalė į galvą mintį tęsti velionio netikro brolio darbus, kad niekas nenueitų veltui. Todėl nutarė pats prižiūrėti bites ir nepaprastai stropiai ėmėsi darbo, nors pirmą sykį iš arti matė avilį. Patarimų jis kreipdavosi į Kozimą, šio bei to išmokusį, tačiau tiesmukai neklausinėdavo – pradėdavo kalbą apie bitininkystę, klausydavosi Kozimo aiškinimų, o paskiau, duodamas nurodymus valstiečiams, savimi pasitikinčiu tonu irzliai kartodavo jo žodžius, lyg tai turėtų būti kiekvienam aišku. Prie avilių jis

vengdavo artintis, baimindamasis, kad bitės nesugeltų, tačiau stengdavosi nuslopinti baimę, ir tik vienas Dievas težino, kiek jėgų jam reikėdavo sutelkti. Be to, jis įsakydavo rausti griovius, trokšdamas įgyvendinti vargšo Enėjo Silvijo pradėtus projektus, – būtų buvę nuostabu, jeigu jam būtų pavykę padaryti tai, nes velionis niekada neužbaigdavo savo darbų.

Deja, taip vėlai pabudęs barono potraukis prie praktinių darbų truko labai neilgai. Kartą, kai jis susirūpinęs ir suirzęs blaškėsi tarp avilių ir griovių, staiga, pagautas pykčio protrūkio, pamatė skrendant į save dvi bites. Persigandęs įniko mosuoti rankomis, netyčia apvertė avilį ir puolė bėgti, persekiojamas ištiso spiečiaus bičių. Sprukdamas akiplotu, jis pataikė į griovį, į kurį kaip tik buvo nukreiptas vanduo, ir valstiečiai ištraukė jį kiaurai peršlapusį.

Jis atgulė. Ištisą savaitę jį tai mušė karštis nuo bičių gylių, tai krėtė šaltis nuo maudynės vėsiame vandenyje, paskiau jis lyg ir pasveiko. Tačiau staiga puolė į tokią neviltį, jog neteko noro grumtis su liga.

Dieną naktį gulėjo lovoje, visiškai nustojęs kabintis į gyvenimą. Visi jo sumanymai nuėjo perniek, niekas nebeužsimindavo apie kunigaikščio titulą, pirmagimis sūnus, netgi suaugęs į vyrus, neketino atsisakyti gyvenimo medžiuose, netikras brolis žuvo nuo žudikų rankos, duktė nutekėjo toli, į tokią giminę, kuri dar bjauresnė už ją pačią, aš buvau dar per jaunas, kad galėčiau tapti jam parama, o žmona buvo pernelyg vaidinga ir valdinga. Jis ėmė kliedėti svaičiodamas, jog jėzuitai užgrobė namus ir jis nebegali išeiti iš kambario, – ir mirė toks, koks gyveno: pilnas kartėlio ir didybės.

Kozimas irgi lydėjo jį į paskutinę kelionę drauge su laidotuvių eisena, liuoksėdamas iš vieno medžio į kitą, tačiau nesugebėjo patekti į kapines, nes buvo neįmanoma įsigauti į kiparisus tankiai suaugusiomis šakomis. Jis stebėjo laidotuves iš už tvoros, o kai mes visi bėrėme ant karsto po saują žemių, jis užmetė ant

viršaus žalią šakelę. Ir man dingtelėjo mintis, jog mes su tėčiu visada buvome tokie tolimi vieni kitiems kaip dabar Kozimas, tupintis medyje.

Dabar Kozimas buvo baronas di Rondò. Jo gyvenimas nepasikeitė. Kas be ko, jis rūpinosi mūsų reikalais, tačiau tik priešokiais. Ūkininkai ir dalininkai niekada jo nerasdavo, kai imdavo jo ieškoti, tačiau jis staiga pasirodydavo ant šakos, kai jie mažiausiai norėdavo su juo susitikti.

Tvarkant dvaro reikalus, Kozimui dažnokai tekdavo lankytis mieste, ir jis paprastai apsistodavo aukštame riešutmedyje, augančiame vidury aikštės, arba ąžuolyne greta uosto. Žmonės jį labai gerbė, kreipdavosi į jį vadindami ponu baronu, o jis, kaip dažnai pasitaiko jaunuoliams, nutaisydavo patyrusio vyro miną ir rateliu po medžiu sustojusiems ombroziečiams dėstydavo būtus ir nebūtus dalykus.

Jis pasakodavo kaip pasakojęs, – beje, kiekvienąsyk vis kitaip – apie mūsų netikro dėdės žūtį, pamažu atskleisdamas kavalieriaus sandorį su piratais, tačiau, tramdydamas miestelėnų pasipiktinimą, pridurdavo Zajiros istoriją, ir dar tokiais žodžiais, lyg Karega prieš mirtį pats būtų jam papasakojęs, ir sugebėdavo visiems širdis sugraudinti liūdna senio dalia.

Man regis, pamažu papildydamas savo pasakojimą, nuo grynų gryniausio prasimanymo Kozimas priėjo prie beveik teisingo faktų išdėstymo. Du ar tris kartus papasakojo visą atsitikimą, nieko nepridėdamas; paskiau, matydamas, jog ombroziečiams nenusibosta jo klausytis ir tolydžio gausėja klausytojų, reikalaujančių vaizdingesnių smulkmenų, jis kai ką pagražindavo, išpūsdavo, prikurdavo naujų veikėjų, epizodų, kol pagaliau visa istorija pasikeitė iš esmės, tapo apskritai išlaužta iš piršto.

Galų gale Kozimas įsigijo klausytojų, kurie išsižioję gaudydavo kiekvieną jo žodį. Ilgainiui jam patiko sekti pasakas: ir gyvenimas

medžiuose, ir medžioklės nuotykiai, ir plėšikas Džanas Viržinis, ir šuo Gudrutis praversdavo kuriant nesibaigiančias istorijas. (Kai kuriuos jo gyvenimo nutikimus aš perpasakoju žodis žodin, tokius, kokius girdėjau jį dėstant prastuoliams klausytojams, ir užsimenu apie tai norėdamas paprašyti man atleisti, jeigu ne viskas, kas čia parašyta, atrodo įtikėtina ir atitinka žmogaus ir jo veiklos darną.)

Pavyzdžiui, būdavo, vienas tų žioplių jį klausia:

– Pone barone, ar iš tikrųjų jūs niekada nebuvote išlipęs iš medžio?

Ir Kozimas įsivaro:

– Niekada, nors kartą netyčia atsistojau elniui ant ragų. Man pasirodė, jog tai klevas, o ten stovėjo elnias, pabėgęs iš karaliaus medžioklės draustinio, stovėjo kaip įbestas toje vietoje. Elnias pajuto kažką užtūpus ant ragų ir šuoliais leidosi per mišką. Kad nėrė, net paširdžius užkuteno! Vos ištvėriau, badomas nuo galvos iki kojų: aštrūs ragai smigo man į blauzdas, dygliai, spygliai braižė man kūną, šakos čaižė veidą... Elnias drykčiojo į šalis, stengdamasis mane nublokšti, bet aš tvirtai laikiausi...

Kozimas prityla, ir klausytojai vėl klausia:

– Tai kaipgi jūs išsigelbėjote, jūsų šviesybe?

Ir jis kiekvieną sykį sugalvoja vis kitokią pabaigą:

– Elnias bėgo, bėgo, kol pribėgo elnių bandą. Pamatę žmogų ant ragų, elniai iš pradžių išsilakstė, paskiau iš smalsumo priėjo arčiau. Aš visada nešiojuosi šautuvą, pasikabinęs ant peties, tad nusitaikiau ir vieną po kito iššaudžiau visus. Penkiasdešimt paklojau...

– Kada gi mūsų krašte yra buvę penkiasdešimt elnių? – būdavo, suabejoja vienas tų žioplių.

– Taigi, nūnai jie visiškai išnyko. Nes tie penkiasdešimt iš tikrųjų buvo patelės, aišku? Tik prisiartina mano elnias prie patelės, aš pykštelėju, ir ji krinta negyva. Elnias negalėjo nieko suvokti ir

galop suvis išprotėjo. Tuomet... tuomet nutarė nusižudyti, pribėgo prie aukštos uolos krašto ir šoko žemyn. Vos spėjau įsikibti pušies šakos, ir štai aš vėl čia!

Kitą kartą jis papasakojo, kad du elniai stoję į grumtynes ir įnikę badytis, tad sulig kiekvienu smūgiu jis atsidurdavęs čia ant vienų ragų, čia ant kitų, kol galiausiai vienas elnias taip stipriai trinktelėjęs, jog užmetęs jį ant ąžuolo...

Žodžiu tariant, kaip ir visi užkietėję pasakotojai jis niekaip negalėjo apsispręsti, kas geriau: ar tikros istorijos, primenančios turtingą praeitį, gausybę visokiausių jausmų, laimės ir nuobodulio valandas, abejones, pasididžiavimą ir pasibjaurėjimą savimi, ar pramanytos pasakos, kuriose viskas vaizduojama stambiais potėpiais, viskas atrodo lengva, ir kuo daugiau išsigalvoji, tuo dažniau grįžti prie būtų ir iš tikrųjų patirtų dalykų.

Kozimas dar buvo tokio amžiaus, kai noras pasakoti skatina valią gyventi, kai mums atrodo, jog dar per mažai esame patyrę ir todėl neturime ko pasakoti, tad jis traukdavo į medžioklę, pradingdavo kelioms savaitėms, o paskiau grįždavo į savo riešutmedį vidury aikštės, vilkdamas už uodegos kiaunę, barsuką arba lapę, ir vėl pasakodavo ombroziečiams kitas istorijas: tikros virsdavo pramanytomis, o pramanytos – tikromis.

Tačiau tą aistrą kurstė širdies gilumoje tvylantis nepasitenkinimas kasdienybe, tolydžio bundantis ilgesys, o ieškoti klausytojų skatino slaptas troškimas surasti kai ką daugiau. Kozimas dar nebuvo pažinęs meilės, o ką reiškia gyvenimo patirtis be meilės? Kas iš to, kad jis rizikavo gyvybe, jeigu dar neparagavo tikro gyvenimo skonio?

Pro Ombrozos aikštę praeidavo jaunos valstietės ir žuvų pardavėjos, karietomis pravažiuodavo kilmingos panelės, ir Kozimas, užmetęs į jas žvilgsnį, vis dar negalėjo suvokti, kodėl visos jos turėjo tik dalelę to, ko jis ieškojo, ir nė viena neturėjo visko, apie

ką jis svajojo. Naktį, kai namuose užsidegdavo žiburiai, Kozimas vienui vienas tupėdavo medyje ir, žiūrėdamas į tamsą geltonomis kaip apuoko akimis, svajodavo apie meilę. Porelės, skiriančios pasimatymus krūmuose ir vynuogynuose, keldavo jam susižavėjimą ir pavydą, ir jis lydėdavo jas žvilgsniu, kol jos dingdavo tamsoje, tačiau jeigu jos įsitaisydavo po jo medžiu, susigėdęs skuosdavo šalin.

Stengdamasis įveikti įgimtą drovumą, kartais sustojęs stebėdavo, kaip mylisi gyvūnėliai. Pavasarį pomiškio pasaulyje prasidėdavo nesibaigiančios tuoktuvės: voverės mylėdavosi glamonėdamosi beveik kaip žmonės, paukščiai poruodavosi plakdami sparnais, netgi driežai šmurkštelėdavo į žolę susijungę, susimazgę uodegomis, o dygliakiaulės tartum nustodavo badytis, švelnindamos savo glamones. Taksiukas Gudrutis, nė kiek nesielvartaudamas, kad jis – vienintelis taksas Ombrozoje, akiplėšiškai ir gašliai trasiodavo paskui didžiules aviganes kales ir vilkšunes, pasikliaudamas savo įgimtu žavumu. Tiesa, kartais parbėgdavo visas sukandžiotas, tačiau jam užtekdavo vienos laimingos meilės visoms nesėkmėms užglostyti.

Kozimas, kaip ir Gudrutis, buvo vienintelis savo rūšies atstovas. Svajonėse jį mylėdavo pačios gražiausios mergelės, tačiau kaip įsimylėti gyvenant medžiuose? Svajonėse jis stengdavosi negalvoti, kur visa tai atsitiks: apačioje, ant žemės, ar medžiuose, – tą vietą jis įsivaizduodavo už šios erdvės ribų, ne leidžiantis žemyn, bet kylant aukštyn. Juk tikriausiai esama tokio aukšto medžio, kuriuo sliuogiant galima pasiekti kitą pasaulį, mėnulį.

Tuo tarpu, kaip paprastai plepėdamas aikštėje, jis jautė vis didesnį nepasitenkinimą savimi. Kai kartą, turgaus dieną, žmogus, atvykęs iš gretimo Olivabasos miesto, sušuko: „Oho, ir jūs turite savo ispaną!“ – ir į ombroziečių klausimus, ką tai galėtų reikšti,

atsakė: „Olivabasoje ištisa ispanų gentis gyvena medžiuose!" – Kozimas nerado vietos, kol pagaliau miškais leidosi į kelionę Olivabason.

XVII

Olivabasa buvo toli nuo jūros. Kozimas nukako ten po dviejų dienų kelionės, vargais negalais įveikdamas pavojingus išretėjusių miškų plotus. Žmonės, išvydę jį liuoksint medžiais netoli kaimų ir miestelių, šaukdavo iš nuostabos, o kai kas netgi apmėtydavo akmenimis, todėl jis stengdavosi nesirodyti į akis. Tačiau, artėdamas prie Olivabasos, pastebėjo, kad nei miškakirtys, nei jaučiagonis, nei alyvų skynėja, jį pamatę, nėmaž nenustemba, negana to, vyrai sveikinasi nukeldami skrybėles lyg seni pažįstami ir, šnekėdami nesuprantama kalba, visiškai nepanašia į vietinį dialektą, sako keistus žodžius:

– *Señor! Buenos días, Señor!*[36]

Buvo žiema, dauguma medžių nusimetę lapus. Per Olivabasą driekėsi dvi eilės platanų ir guobų. Prisiartinęs brolis išvydo, kad kiekviename medyje ant plikų šakų tupi arba stovi oria poza po vieną, du ir netgi po tris žmones. Keliais šuoliais jis atsidūrė netoli jų.

Sprendžiant iš aprangos, plunksnomis papuoštų triragių skrybėlių, plačių mantijų, vyrai priklausė diduomenei, moterys, iš pažiūros irgi didikės, po dvi arba tris sėdėdamos ant šakų, siuvinėjo, tolydžio žvilgčiojo apačion, į kelią, šiek tiek pasilenkdamos į šoną, nelyginant į palangę alkūne pasiremdamos į šaką.

Vyrai sveikinosi su Kozimu graudžios užuojautos kupinu balsu:

36 Pone! Laba diena, pone! (*Isp.*)

– *Buenos días, Señor!* – Ir Kozimas nusilenkdavo nukeldamas skrybėlę.

Vienas ispanas, iš pažiūros visų kilmingiausias, drūčkis pageltusiu lyg kepenimis sergančio ligonio veidu, švariai nusiskutęs, tačiau juosvais skruostais ir smakru – barzdos ir ūsų vietose, nepaisant garbaus amžiaus, dar nepražilęs, taip įstrigęs tarp storų platano šakų, jog, rodės, niekaip negalėtų iš ten ištrūkti, sprendžiant iš visa ko, paklausė kaimyną, džiūsną juodais drabužiais, irgi nusiskutusį ir tokiais pat juosvais skruostais ir smakru, kas toksai tas medžiais atkeliavęs nepažįstamasis.

Kozimas pagalvojo, kad metas prisistatyti.

Peršokęs į plataną, kuriame tupėjo drūčkis, ir žemai nusilenkęs, tarė:

– Jūsų nuolankusis tarnas – baronas Kozimas Pjovaskas di Rondò.

– *Rondos? Rondos?* – atsiliepė drūčkis. – *Aragonés? Gallego?*[37]

– Ne, pone.

– *Catalán?*[38]

– Ne, pone. Aš čionykštis.

– *Desterrado también?*[39]

Laikydamas savo pareiga įsiterpti kaip vertėjas, džiūsna prabilo iškilniu tonu:

– Jo didenybė Frederikas Alonsas Sančesas de Gvatamura i Tobaskas klausia, ar jūsų malonybė – irgi tremtinys, nes, kaip matome, laipiojate medžiais.

– Ne, pone. Bent jau esu tremtinys ne iš kieno valios.

– *Viaja usted sobre los árboles por gusto?*[40]

[37] Aragonietis? Galisas? (*Isp.*)
[38] Katalonas? (*Isp.*)
[39] Irgi tremtinys? (*Isp.*)
[40] Ar medžiais keliaujate pramogos dėlei? (*Isp.*)

Ir vertėjas:

– Jo didenybė Frederikas Alonsas teikiasi paklausti, ar jūsų malonybė medžiais keliaujate pramogos dėlei?

Truputį pagalvojęs, Kozimas atsakė:

– Manding atlieku savo pareigą, nors niekas manęs neverčia to daryti.

– *Feliz usted!* – atsidusęs sušuko Frederikas Alonsas Sančesas. – *Ay de mí, ay de mí!*[41]

Ir džiūsna juodais drabužiais paaiškino dar iškilnesniu tonu:

– Jo didenybė malonėjo pasakyti, kad jūsų malonybė turėtumėte jaustis laimingas, mėgaudamasis visiška laisve, ir kad mes, deja, negalime jos nelyginti su tais suvaržymais, kuriuos nuolankiai kenčiame paklusdami Dievo valiai, – ir persižegnojo.

Taigi iš trumpų didžiojo kunigaikščio Sančeso šūksnių ir išsamių džiūsnos juodais drabužiais vertimų Kozimui pavyko atkurti platanuose įsikūrusios ispanų nausėdijos istoriją. Tai buvo Ispanijos didikai, sumaištavę prieš karalių Karolį III dėl ginčijamų feodalinių privilegijų ir todėl su šeimomis ištremti iš šalies. Kai jie atkako į Olivabasą, jiems buvo uždrausta keliauti toliau: pagal sutartį, senovėje sudarytą su Jo Katalikiškąja Didenybe, miestas neturėjo teisės suteikti prieglobsčio asmenims, ištremtiems iš Ispanijos, ir netgi leisti jiems vykti per savo žemes. Ispanijos didikai su savo šeimomis pakliuvo į keblią padėtį, tačiau Olivabasos valdžia, nenorėdama pyktis su užsienio kanceliarijomis ir, kita vertus, neturėdama ko priekabiauti prie turtingų keliauninkų, rado labai gerą išeitį: sutartyje buvo parašyta, jog tremtiniams nevalia „kelti kojos į Olivabasos žemę“, tad, kad nebūtų pažeista sutarties raidė, apgyvendino atvykėlius medžiuose. Žodžiu, tremtiniai sulipo į platanus ir guobas kopėčiomis, kurias laikinai paskolino bendruomenė. Jau keli mėnesiai, kai jie tupėjo ant šakų, dėdami viltis į šiltą

[41] Koks jūs laimingas! Aiman! Aiman! (*Isp.*)

klimatą, Karolio III įsaką dėl amnestijos ir Dievo Apvaizdą. Turėjo pakankamai Ispanijos dublonų, tad pirkosi maistą, pagyvindami miesto prekybą. Valgiams užsikelti buvo įsitaisę suktuvų su pintinėmis. Kai kuriuose medžiuose buvo ištempę baldakimus, kad būtų saugiau miegoti. Žodžiu, jie sugebėjo labai patogiai įsikurti, nors, tiesą pasakius, viskuo juos aprūpindavo olivabasiečiai, be abejo, žiūrėdami savo naudos. Na, o tremtiniai kiauras dienas nė piršto nepajudindavo.

Kozimas pirmą kartą susitiko su medžiuose gyvenančiais žmonėmis ir iškart apibėrė juos praktiškais klausimais.

– O ką darote, kai lyja?

– *Sacramos todo el tiempo, Señor!*[42]

Vertėjas, dvasiškasis tėvas Sulpisijas de Gvadaletė, Jėzaus draugijos narys, ištremtas, Ispanijoje uždraudus Ordino veiklą, paaiškino:

– Pasislėpę po baldakimais, visa širdimi kreipiamės į Viešpatį, dėkodami už tas menkas dovanas, kuriomis mes tenkinamės!..

– Ar kartais medžiojate?

– *Señor, algunas veces con el visco*[43].

– Retkarčiais kas nors ima ir pramogos dėlei aptepa šaką paukščių klijais.

Kozimas neatlyžo trokšdamas sužinoti, kaip tremtiniai susidoroja su sunkumais, pasitaikančiais ir jo gyvenime.

– Na, o kaip jūs mazgojatės, kaip mazgojatės?

– *Para lavar? Hay lavanderas!*[44] – atsakė donas Frederikas, gūžtelėdamas pečiais.

– Drabužius mums mazgoja vietinės skalbėjos, – išvertė donas Sulpisijas. – Tiksliau sakant, kiekvieną pirmadienį mes nuleidžiame žemyn pintinę su nešvariais skalbiniais.

[42] Be perstojo keikiamės, pone! (*Isp.*)

[43] Kartais, pone, su paukščių klijais (*isp.*).

[44] Kaip skalbiamės? Tam yra skalbėjos! (*Isp.*)

– Ne, aš klausiu, kaip jūs mazgojatės veidą ir kūną?

Donas Frederikas kažką burbtelėjo panosėje ir patraukė pečiais, lyg tokia mintis jam niekad nebūtų atėjusi į galvą.

Donas Sulpisijas laikė savo pareiga paaiškinti:

– Jo didenybės nuomone, tai kiekvieno asmeninis dalykas.

– Atleiskite, o kur jūs atliekate gamtinius reikalus?

– *Ollas, Señor*[45].

Ir donas Sulpisijas kukliai paaiškino:

– Tiesą pasakius, tam panaudojame tokias puodynėles.

Kozimui atsisveikinus su donu Frederiku, dvasiškasis tėvas Sulpisijas nuvedė jį susipažinti su kitais nausėdijos didikais, kurių kiekvienas turėjo savo rezidenciją atskirame medyje. Nepaisydami savaime suprantamų ir neišvengiamų gyvenimo nepatogumų, visi tie didikai su damomis laikėsi senų įpročių ir kaip paprastai buvo nedrumsčiamos ramybės. Kai kurie vyrai, prieš apsižergdami šaką, pasidėdavo balną, ir tai labai patiko Kozimui, kuriam, tiek metų išgyvenus medžiuose, niekad neatėjo į galvą tokia mintis (jis iškart sumetė, kaip patogu sėdėti įsispyrus į balnakilpes, nes, nukorus kojas, ilgai netrukus jos nutirpsta). Kai kurie stebėjo kitus medžius pro jūrinius žiūronus (vienas tremtinys netgi buvo admirolas), tikriausiai smalsaudami iš dyko buvimo ir norėdami paliežuvauti. Ponios ir panelės visos kaip viena sėdėjo ant jų pačių rankomis išsiuvinėtų pagalvėlių megzdamos (beje, jos vienintelės bent ką nors darė) arba glostydamos nusipenėjusias kates. Kačių medžiuose buvo devynios galybės, kaip ir paukščių narveliuose (veikiausiai pagautų šakas aptepus klijais), laisvi skraidė tik keli balandžiai, kurie retkarčiais nutūpdavo merginoms ant rankų, ir tos ilgesingai juos glostydavo.

Ispanai oriai ir svetingai priimdavo Kozimą tose svetainėse po atviru dangumi. Vaišindavo kava ir pasakodavo apie Sevilijoje

[45] Į puodus, pone (*isp.*).

ar Granadoje paliktus rūmus, apie dvarus, aruodus ir arklides, kviesdami į svečius, kai tik atgausią prarastas teises ir privilegijas. Apie ištrėmusį juos karalių kalbėdavo su fanatiška neapykanta ir drauge su dievobaiminga pagarba, retkarčiais sugebėdami labai aiškiai atskirti asmenį, prieš kurį kariavo jų giminė, ir karaliaus titulą, savo galia laiduojantį jų pačių gyvavimą. Kartais, priešingai, tiedu požiūriai susiliedavo ir prasiverždavo taip audringai, jog kiekvieną sykį, kai kalba išeidavo apie Valdovą, Kozimas neišmanydavo kaip elgtis.

Visus tuos tremtinių šnekesius ir jausmų proveržius gaubė gilus liūdesys ir sielvartas, iš dalies atitinkantis jų prigimtį, iš dalies priderintas prie prisiimto vaidmens, kaip paprastai nutinka tiems, kurie kovoja patys nesuvokdami dėl ko ir tą nenuovoką bando dangstyti įspūdinga laikysena.

Merginos – iš pirmo žvilgsnio Kozimui pasirodžiusios pernelyg plaukuotos ir itin tamsaus gymio – kartais imdavo šelmiškai blizginti akimis, bet mokėdavo laiku susitvardyti. Dvi panelės žaidė volaną[46]. Tik tak, tik tak – skriejo kamuoliukas iš vieno platano į kitą, ir staiga – šūktelėjimas: kamuoliukas nukrito ant kelio. Jį bemat pakėlė olivabasietis berniūkštis ir mestelėjo joms į viršų, pareikalavęs dviejų pesetų.

Galiniame medyje, guoboje, sėdėjo kukliai apsirengęs senukas be peruko, vadinamas Grafu. Dvasiškasis tėvas Sulpisijas prisiartinęs nuleido balsą, ir Kozimas nejučia pasekė jo pavyzdžiu. Grafas retkarčiais praskleisdavo šakas ir žiūrėdavo į kalvos šlaitą ir tolumoje dingstančią lygumą, vienur žaliuojančią, kitur pliką.

Sulpisijas pakuždomis papasakojo Kozimui, kad Grafo sūnus uždarytas karaliaus Karolio kalėjime ir ten kankinamas. Kozimas suprato, jog visi tie didikai – tik tariami tremtiniai, todėl turi tolydžio sau priminti, kas jie tokie ir kodėl čia atsidūrę, o senukas

46 Volanas – senovinis žaidimas, panašus į badmintoną.

vienintelis iš tikrųjų kankinasi ir sielvartauja. Tas judesys, kai jis praskleisdavo šakas, lyg tikėdamasis tolumoje išvysti tėvynę, tas žvilgsnis, slenkantis kalvota platybe, lyg jis būtų troškęs pamatyti ne horizontą, bet, deja, tokią tolimą šalį, – visa tai buvo aiškus tremties požymis, kurį Kozimas čia pastebėjo pirmą kartą. Ir jis suprato, kaip tiems didikams svarbu, kad Grafas yra drauge su jais, nes jis tarsi vienija juos, suteikdamas prasmę jų tremčiai. Galimas daiktas, jis buvo visų vargingiausias, o tėvynėje apskritai neturėjo balso, bet čia, matydami jį, jie suvokė, kodėl privalo kentėti ir ko tikėtis.

Grįždamas atgal Kozimas išvydo alksnyje merginą, kurios dar nebuvo matęs. Keliais šuoliais atsidūrė šalia jos.

Mergina buvo nuostabiomis žiemės spalvos akimis ir gardžiai kvepėjo. Rankoje ji laikė kibirą.

– Kaip čia atsitiko, jog visus mačiau, o jūsų – ne?

– Buvau vandens prie šulinio, – ir nusišypsojo.

Iš pasvirusio kibiro kliūstelėjo vanduo. Jis čiupo prilaikyti.

– Vadinasi, buvote išlipusi iš medžio?

– Ne, prie pat šulinio auga palinkusi vyšnia. Nuo jos nuleidžiame kibirą ir pasisemiame vandens. Eime!

Jiedu nuliuoksėjo, šakomis persikraustė per tvorą į kažkokį kiemą. Mergina atvedė Kozimą prie vyšnios. Apačioje žiojėjo šulinys.

– Matote, barone?

– Iš kur žinote, kad aš – baronas?

– Aš žinau viską, – nusišypsojo mergina. – Seserys man iškart papasakojo apie jus.

– Ar tos, kurios žaidė volaną?

– Taip, Irena ir Raimunda.

– Dono Frederiko dukterys?

– Taip...

– O kuo jūs vardu?

– Ursula.

– Jūs taip karstotės po medžius, kad niekas negalėtų su jumis varžytis.

– Dar maža būdama išmokau: Granadoje mūsų kieme augo dideli medžiai.

– Ar galėtumėte nuskinti aną rožę?

Medžio viršūnėje žydėjo vijoklinė rožė.

– Deja, ne.

– Ką gi, tuomet aš nuskinsiu.

Jis įsliuogė į medį ir grįžo, rože nešinas.

Nusišypsojusi Ursula ištiesė ranką.

– Ne, aš pats norėčiau įsegti. Tik pasakykite kur.

– Ačiū, į plaukus.

Ir paėmė jam už rankos.

– O dabar pasakykite: ar galėtumėte nusigauti iki ano migdolmedžio? – paklausė Kozimas.

– O kaip? – nusijuokė ji. – Juk aš nemoku skraidyti.

– Žiūrėkite. – Ir Kozimas išsitraukė lasą. – Jeigu jūs nieko prieš, aš apjuosiu jus šia virve ir užkelsiu tenai.

– Ne... Bijau, – nusijuokė ji.

– Aš pats tai sugalvojau. Taip keliauju medžiais daug metų ir neprašau niekieno pagalbos.

– O Viešpatie!

Jis įkėlė ją į migdolmedį. Paskiau įsliuogė pats. Medis buvo jaunas, nelabai kuplus. Jiedu atsidūrė šalia vienas kito. Ursula buvo dar uždususi, įraudusi nuo netikėto skrydžio.

– Išsigandote?

– Nė kiek. – Tačiau jai spurdėjo širdis.

– Rožė neiškrito, – tarė jis, pataisydamas žiedą.

Jiedu stovėjo ant šakos taip arti vienas kito, jog sulig kiekvienu judesiu susiglausdavo.

– Ak! – beveik drauge sušuko jiedu ir pasibučiavo.

Taip gimė meilė, Kozimas buvo laimingas ir apstulbęs, o ji – laiminga ir nė kiek nesistebėjo (merginoms niekas nenutinka netyčia). Kozimas taip karštai laukė tos meilės, ir ji aplankė jį taip netikėtai ir buvo tokia graži, kad jo protas nenešė, kaip anksčiau, nieko apie tai neišmanydamas, jis galėjo vaizduotis ją tokią gražią. Ir svarbiausia, jog ji buvo ne tik graži, bet ir niekuo neypatinga, ir tą akimirką Kozimui pasirodė, kad taip ir bus visada.

XVIII

Pražydo persikai, migdolmedžiai ir vyšnios. Kozimas su Ursula ištisas dienas leido žydinčiuose medžiuose. Pavasaris linksmais tonais nuspalvino netgi gūdžią jos giminės kaimynystę.

Brolis labai greitai sugebėjo pasirodyti pravartus tremtinių nausėdijai, išmokydamas juos įvairiausiais būdais keliauti medžiais ir skatindamas didikus ir jų damas atsisakyti įprastos didingos ramybės ir bent truputį prasimankštinti. Netgi nutiesė virvinius lieptelius, kad garbaus amžiaus tremtiniams būtų patogiau lankytis vieniems pas kitus. Taigi, išgyvenęs kone visus metus tarp ispanų, jis padovanojo nausėdijai daug savo paties išrastų dalykų: vandens talpyklų, krosnelių, kailinių miegmaišių. Trokšdamas vis daugiau naujų išradimų, jis netgi taikstėsi su bajorų papročiais, nesiderinančiais su mėgstamiausių autorių pažiūromis: pavyzdžiui, pastebėjęs, jog tie dievobaimingi žmonės negali gyventi nuolat neatlikdami išpažinties, medžio kamiene išskobė uoksą, į kurį galėtų įsisprausti džiūsna donas Sulpisijas, ir įtaisė grotuotą langelį su užuolaidėle nuodėmėms klausyti.

Vis dėlto jo aistringo polinkio diegti naujoves buvo per maža, kad sugebėtų atsispirti nausėdijos gyvenimo būdui: reikėjo naujesnių idėjų. Kozimas parašė laišką knygininkui Orbekei, kad iš

Ombrozos paštu atsiųstų Olivabason per tą laiką gautas knygas. Tad dabar jis galėjo perskaityti Ursulai *Paulių ir Virginiją* ir *Naująją Eloizą*[47].

Tremtiniai dažnai rinkdavosi šimtamečiame ąžuole aptarti Valdovui siunčiamų laiškų. Tie laiškai, didikų manymu, turėdavo išreikšti jų pasipiktinimą, protestą, būti grėsmingu perspėjimu, kaip ir ultimatumu; tačiau besvarstant tai vienas, tai kitas pasiūlydavo kai kurias vietas sušvelninti, perteikti mandagiau, ir galų gale surašydavo prašymą, kuriame, melsdami malonės, nuolankiai puldavo prie Jų Didenybių kojų.

Tuomet atsistodavo Grafas. Visi nutildavo. Pakėlęs akis į dangų, Grafas prabildavo dusliu, virpančiu balsu ir išsakydavo viską, kas susikaupė širdyje. Jam atsisėdus, kiti, rūstūs ir apsiniaukę, nepratardavo nė žodžio. Niekas nebeužsimindavo apie malonės prašymą.

Kozimas, tapęs bendruomenės nariu, taip pat dalyvaudavo tuose pasitarimuose. Ten, naivaus jaunatviško įkarščio apimtas, dėstydavo filosofų mintis apie Valdovų klaidas bei kaltes ir apie tai, kaip reikia valdyti valstybę, remiantis protu ir teisingumu. Tačiau į jo žodžius įsiklausydavo nebent Grafas, kuris, nors ir garbaus amžiaus, stengdavosi viską suprasti ir įvertinti, Ursula, spėjusi perskaityti kelias knygas, ir kelios merginos, šiek tiek buklesnės už savo drauges. Visi kiti buvo tokie kietakakčiai, jog mietą galėjai tašyti jiems ant galvos.

Ilgainiui atsižadėjęs savo įpročio žiopsoti į tolius, Grafas galiausiai įsmilo į knygas. Ruso jam pasirodė truputį per sunkus, bet užtat Monteskjė, priešingai, labai patiko: tai buvo jau

[47] *Paulius ir Virginija* (*Paul et Virginie*, 1787) – prancūzų rašytojo Žako Anri Bernardeno de Sen-Pjero (Jacques-Henri Bernardin de Saint-Pierre, 1737–1814) sentimentalus romanas apie dviejų jaunuolių meilę egzotiškoje saloje. *Naujoji Eloiza – Julija, arba Naujoji Eloiza* (*Julie ou la Nouvelle Héloïse*, 1761), prancūzų filosofo, rašytojo, politikos teoretiko, švietėjo Žano Žako Ruso (Jean-Jacques Rousseau, 1712–1778) epistolinis jausmų ugdymo romanas.

šis tas. Kiti bajorai nė tiek nepažengė, nors kai kurie, slapta nuo dvasiškojo tėvo Sulpisijo, prašė Kozimą paskolinti *Mergelę*[48], norėdami pasiskaityti pačias rupiausias vietas. Tad dabar, Grafui persiėmus naujomis idėjomis, pasitarimai ąžuole pakrypo kita vaga: pasigirdo raginimų grįžti Ispanijon ir pakelti revoliuciją.

Dvasiškasis tėvas Sulpisijas ne iškart užuodė pavojų. Apskritai jis nebuvo iš nuovokiųjų, o atskirtas nuo dvasininkijos hierarchų, išvis nebeišmanė, kas šiuo metu laikytina dvasios nuodais. Tačiau, vos apsvarstęs viską iš pagrindų (ar, anot gandų, vos gavęs laiškų su vyskupo antspaudu), prašneko apie tai, jog bendruomenėn įsismelkė šėtonas ir jog netrukus išmuš valanda, kai pasipils iš dangaus žaibų ugnis ir pavers pelenais visus medžius drauge su tremtiniais.

Vieną naktį Kozimą pažadino aimanos. Jis griebė žibintą ir pamatė, kad Grafas pririštas prie guobos kamieno, o jėzuitas veržia virves.

– Liaukitės, dvasiškasis tėve! Ką jūs darote?

– Šventosios Inkvizicijos ranka, sūnau! Atėjo metas šiam nelaimingajam išpažinti savo nuodėmes ir nusikratyti apsėdusio šėtono. Paskiau ateis tavo eilė!

Išsitraukęs špagą, Kozimas perkirto virves.

– Saugokitės, dvasiškasis tėve! Čia netrūksta rankų, pasirengusių apginti tiesą ir teisingumą!

Jėzuitas išplėšė iš po apsiausto apnuogintą špagą.

– Barone di Rondò, mūsų ordinas jau seniai ketina suvesti sąskaitas su jūsų gimine!

– Vadinasi, tiesą sakė amžinatilsį tėtis! – sušuko Kozimas, sukryžiuodamas su juo špagą. – Ordinas niekam neatleidžia!

[48] *Mergelė* – Voltero (Voltaire, François Marie-Arouet, 1694–1778), prancūzų rašytojo ir filosofo, vieno iškiliausių Švietimo amžiaus atstovų, epas *Orleano mergelė* (*La Pucelle d'Orléans*, 1762).

Jiedu stojo į dvikovą, stengdamiesi išlaikyti pusiausvyrą ant šakų. Donas Sulpisijas buvo puikus fechtuotojas, tad brolis pakliuvo į keblią padėtį. Kai jėzuitas puolė trečią kartą, Grafas atsipeikėjęs pratrūko šaukti. Pabudo kiti tremtiniai, atskubėjo į pagalbą ir atskyrė abu kovotojus. Sulpisijas beregint paslėpė špagą ir lyg niekur nieko ėmė visus raminti.

Kurioje nors kitoje bendruomenėje būtų neįmanoma apeiti tylomis tokį rimtą įvykį, tačiau anaiptol ne tremtinių nausėdijoje, kur kiekvienas troško, kad jo galvoje kiltų kuo mažiau minčių. Tad donas Frederikas, pasisiūlęs tarpininkauti, sutaikino doną Sulpisiją ir Grafą, ir gyvenimas vėl plaukė sena vaga.

Savaime suprantama, dabar, su Ursula klajodamas medžiais, Kozimas turėjo saugotis, baimindamasis, kad jėzuitas jį be perstojo seka. Žinojo, kad jis neduoda ramybės donui Frederikui, ragindamas uždrausti savo dukrai bastytis drauge su jaunuoju baronu. Tiesą pasakius, didikų šeimos stropiai laikėsi labai griežtų taisyklių, tačiau, gyvendami medžiuose, į daugelį dalykų žiūrėjo pro pirštus. Kozimas atrodė jiems šaunus jaunuolis, be to, kilmingas, paslaugus, niekieno neprašomas, stengėsi visiems padėti; visi puikiai suprato, jog jiedu su Ursula myli vienas kitą, dažnai pastebėdavo, kaip jie nuklysta toli į sodus skinti vaisių ir uogų, tačiau užmerkdavo akis, dėdamiesi, jog nemato nieko bloga.

Vis dėlto dabar, donui Sulpisijui drumsčiant vandenį, donas Frederikas nebegalėjo apsimesti, jog nieko nepastebi. Jis pakvietė Kozimą į savo plataną pasikalbėti. Šalia stovėjo Sulpisijas, aukštas, juodais drabužiais.

– Barone, žmonės man sako, jog dažnai tave mato su mano *niña*[49].

– Ji mane moko *hablar vuestro idioma*[50], jūsų aukštybe.

– Kiek tau metų?

[49] Dukterimi (*isp.*).

[50] Kalbėti jūsų kalba (*isp.*).

– Greit sueis *diez y nueve*[51].

– *Joven!*[52] Labai jaunas! Mano dukrai jau metas tekėti. *Por qué*[53] ją sekioji?

– Ursulai septyniolika...

– Gal jau ketini *casarte*[54]?

– Ką jūs sakote?

– Prastai mano duktė tave moko *el castellano, hombre*[55]. Aš klausiu, ar ketini išsirinkti *novia*[56], susikurti šeimos židinį, turėti namus.

Sulpisijas ir Kozimas beveik kartu skėstelėjo rankomis. Pokalbis pakrypo tiek jėzuitui, tiek mano broliui nepageidaujama linkme.

– Štai mano namai... – tarė Kozimas, ranka rodydamas aplink į medžių viršūnes, debesis. – Mano namai – visur, visur, kur tik galiu nusigauti, kopdamas...

– *No es esto!*[57] – Ir didysis kunigaikštis Frederikas Alonsas pakratė galvą. – Barone, jei pageidausi atvykti į Granadą, kai grįšime namo, pamatysi patį turtingiausią dvarą visoje Sjeroje. *Mejor que aquí!*[58]

Donas Sulpisijas nebeištvėrė:

– Betgi, jūsų aukštybe, šis jaunuolis – Voltero sekėjas... Jam nevalia daugiau susitikti su jūsų dukra.

– *Oh, es joven, es joven*[59], pažiūros keičiasi, *que se case*[60], tegu veda, ir viskas išsivadės iš galvos. Atvažiuok į Granadą, atvažiuok.

[51] Devyniolika (*isp.*).
[52] Jaunas! (*Isp.*)
[53] Kodėl (*isp.*).
[54] Vesti ją (*isp.*).
[55] Ispanų kalbos, vyre (*isp.*).
[56] Nuotaką (*isp.*).
[57] Ne tai turiu galvoje! (*Isp.*)
[58] Geresnį negu čia! (*Isp.*)
[59] O, jis jaunas, jaunas (*isp.*).
[60] Tegu veda (*isp.*).

– *Muchas gracias a usted...*[61] Aš pagalvosiu... – Ir Kozimas, maigydamas rankose katenų kepurę ir žemai lankstydamasis, pasišalino.

Kai vėl susitiko su Ursula, atrodė labai susirūpinęs.

– Žinai, Ursula, kalbėjau su tavo tėvu... Jis man kai ką pasakė...

Ursula išsigando.

– Gal jis draudžia mudviem susitikti?

– Ne, nedraudžia... Jis norėtų, kad, pasibaigus jūsų tremčiai, važiuočiau kartu su tavimi į Granadą...

– Ak, kaip būtų puiku!

– Na, matai, aš tave myliu, bet, pripratęs laipioti medžiais, noriu juose ir gyventi...

– Ak Kozimai, mūsų dvare irgi auga gražūs medžiai...

– Taip, bet, jeigu sutiksiu važiuoti su jumis, man teks nulipti žemėn, o jeigu nulipsiu...

– Nesirūpink, Kozimai. Juk dabar mes – tremtiniai ir, galimas daiktas, ligi pat mirties gyvensime tremtyje.

Ir mano brolis nusiramino.

Tačiau Ursula apsiriko. Netrukus donas Frederikas gavo laišką su Ispanijos karaliaus antspaudais. Jo Katalikiškosios Didenybės malone tremties nutartis buvo panaikinta. Didikai galėjo grįžti namo ir atgauti savo dvarus. Platanuose visi staiga subruzdo, sušurmuliavo.

– Grįžtame! Grįžtame! Į Madridą! Į Kadisą! Į Seviliją!

Gandas pasklido po visą miestą. Subėgo olivabasiečiai, nešini kopėčiomis. Vieni tremtiniai, vietinių žmonių sveikinami, nulipo nuo medžių, kiti jau krovėsi daiktus.

– Tai dar ne pabaiga! – sušuko Grafas. – Mes tarsime savo žodį parlamente! Ir karaliui! – Kadangi tuo metu tremties draugai

[61] Labai ačiū... (*Isp.*)

nekreipė dėmesio į jo žodžius, o damos galvojo tik apie savo pasenusias nebemadingas sukneles, keistinas naujomis, jis tarė žodį olivabasiečiams: – Dabar mes grįšime į Ispaniją, ir jūs pamatysite, kas bus! Mes suvesime sąskaitas! Mudu su štai šiuo jaunuoliu sieksime teisingumo! – Ir parodė į Kozimą. Bet Kozimas sutrikęs pakratė galvą.

Doną Frederiką tremtiniai paėmė ant rankų ir iškilmingai nukėlė ant žemės.

– *Baja, joven bizarro!*[62] – sušuko jis Kozimui. – Lipk, šaunuoli! Važiuojam su mumis į Granadą!

Kozimas, susigūžęs ant šakos, purtė galvą.

– *Como no?*[63] – sušuko didysis kunigaikštis. – Būsi man kaip tikras sūnus!

– Tremtis pasibaigė! – pareiškė Grafas. – Pagaliau galime imtis darbo, kurį taip ilgai aptarinėjome! Ko gi tau gyventi medžiuose, barone? Nebėra jokios prasmės!

Kozimas skėstelėjo rankomis.

– Aš apsigyvenau medžiuose anksčiau už jus, ponai, ir gyvensiu juose toliau!

– Atsižadi duoto žodžio! – suriko Grafas.

– Ne, noriu jį tesėti! – atsakė baronas.

Ursula, viena pirmųjų nusileidusi žemėn, liovėsi drauge su seserimis krautis daiktus į karietą ir puolė prie medžio:

– Tuomet ir aš lieku su tavimi! Lieku su tavimi! – Ir ėmė lipti kopėčiomis.

Ją sugriebė keturi ar penki vyrai, atplėšė nuo medžio, nunešė į šalį visas kopėčias.

– *Adios*[64], Ursula, būk laiminga! – sušuko Kozimas, matydamas, kaip tarnai jėga grūda ją į pakinkytą karietą.

[62] Lipk žemyn, jaunasis keistuoli! (*Isp.*)

[63] Kaip ne? (*Isp.*)

[64] Sudiev (*isp.*).

Tuo metu pasigirdo linksmas lojimas. Tai džiūgavo taksas Gudrutis, be galo nepatenkintas savo pono viešnage Olivabasoje, kur jam teko be paliovos pjautis su ispanų katėmis. Pramogos dėlei jis puolė vaikytis ispanų paliktas kates, ir tos purškė į jį, pašiaušusios kailį.

Tremtiniai iškeliavo namo: kas raitas, kas karieta, kas vežimu. Kelias ištuštėjo. Olivabasoje medžiuose liko vienui vienas mano brolis. Kur ne kur, užkliuvę ant šakų, dar kabojo vienas kitas daiktelis – plunksna, pirštinė, skėtis, vėduoklė, batas su pentinu, plaikstėsi vėjo siūbuojamas kaspinas, nėrinių skiautė.

XIX

Vasarvidžiu, kai baronas vėl pasirodė Ombrozoje, danguje skaisčiai švietė mėnulio pilnatis, kvarkė varlės, čirškė kikiliai. Buvo toks įspūdis, jog ir brolis kaip paukštelis nestygsta vietoje: liuoksėjo nuo šakos ant šakos, blaškėsi, įtariai kaišiojo snapą kur reikia, kur nereikia.

Netrukus pasklido gandas, jog jis įsimylėjo tokią Kekiną, gyvenančią kitoje slėnio pusėje. Ta mergina iš tikrųjų gyveno viensėdyje drauge su kurčia teta, o prie jos lango svyrojo alyvmedžio šaka. Žiopliai aikštėje ginčijosi, tiesa tai ar ne.

– Aš pats mačiau: ji tupėjo ant palangės, o jis – ant šakos. Jis mostagavo rankomis lyg šikšnosparnis, o ji kvatojo!

– O paskiau jis – tik strykt!

– Negali būti: juk jis prisiekė kaip gyvas nenulipti nuo medžių...

– Et, jis pats nusistatė taisykles, jis pats gali numatyti išimtį...

– Na jau ne, jeigu ims daryti išimtis...

– Nieko panašaus: ji pati šoko pro langą ant alyvmedžio!

– O kaipgi jiedu ten įsitaisė ant šakos? Nepatogu...

– O aš jums sakau, kad jiedu nė neprisilietė vienas prie kito. Taigi jis mergina ją, o ji gundo. Tačiau jis nenulipa nuo medžio.

Taip, ne, jis, ji, palangė, strykt ant šakos... Ginčams nebuvo galo. Sužadėtiniai ir vedę vyrai pasiusdavo, vos tik mylimosios ar žmonos pakeldavo akis į medį. Tuo tarpu moterys, vos susitikusios, tuoj imdavo kuždėtis: „Ti ti ti..." Apie ką? Apie jį.

Kekina ar ne Kekina, šiaip ar taip, mano brolis turėjo meilės nuotykių ir nelipdamas nuo medžio. Kartą mačiau jį liuoksint šakomis su čiužiniu ant peties lygiai taip pat mikliai, kaip jis liuoksėdavo, nešinas šautuvais, virvėmis, kirviais, kuprinėmis, gertuvėmis, parakinėmis.

Tokia Dorotėja, lengvo elgesio dama, kartą man prisipažino pati prisiprašiusi susitikti su juo – ir ne dėl pinigų, bet įdomumo dėlei.

– Na ir kaip?

– Oho! Patiko...

Kita, tokia Zobeida, man papasakojo sapnavusi „ropliuką" (taip jį vadino), tačiau jos sapnas buvo toks išsamus ir tikroviškas, jog, ko gero, taip iš tikrųjų ir buvo.

Žinoma, sunku pasakyti, ar visos tos istorijos tikros, ar išlaužtos iš piršto, bet, šiaip ar taip, Kozimas žavėjo moteris. Pagyvenęs tarp ispanų, jis ėmė labiau rūpintis savo išvaizda, nustojo bastytis apsitaisęs kailiais kaip meška. Vilkėjo kelnėmis ir dailiu fraku, mūvėjo kojines, dėvėjo peruką ir anglišką cilindrą, skutosi barzdą. Sprendžiant iš to, kaip apsirengęs, buvo galima tvirtai pasakyti, ar traukia į medžioklę, ar skuba į pasimatymą.

Anot gandų, viena kilminga pagyvenusi dama (negaliu pasakyti jos vardo, nes Ombrozoje tebegyvena jos vaikai ir vaikaičiai, ir jie gali įsižeisti, tačiau anuo metu visi žinojo tą istoriją) visada važinėdavo karieta pati viena ir senam vežėjui liepdavo pasukti miško keliu. Tam tikroje vietoje tardavo vežėjui: „Džovita, miške pilna

grybų. Imkite pintinę ir pagrybaukite, grįžkite tik su pilna", – ir paduodavo jam pintinę. Vargšas reumatikas, nulipęs nuo pasostės, užsikeldavo pintinę ant kupros, pasukdavo į mišką, skleisdamas rasotus paparčius, ir sulinkęs naršydavo po nukritusiais lapais, išraudamas tai baravyką, tai pumpotaukšlį. Tuo tarpu kilmingoji dama išlipdavo iš karietos ir dingdavo pakelės tankumyne, lyg stebuklingai pakilusi į dangų. Nežinia, kas iš tikrųjų atsitikdavo, tačiau praeiviai, netyčia ten pasitaikę, ne kartą matydavo miške tuščią karietą. Paskiau dama vėl parsirasdavo lygiai taip pat paslaptingai, kaip ir dingdavo, ir sėdėdavo karietoje, ilgesingai žiūrėdama į mišką. Netrukus grįždavo išsipurvinęs Džovita, nešinas pintine su keliais grybais ant dugno, ir karieta pajudėdavo iš vietos.

Nemažai tokių istorijų girdėta, ypač penkių abejotinos šlovės genujiečių damų namuose, kur rinkdavosi pasiturintys vyrai (ir aš ten lankydavausi, kol buvau nevedęs), taigi tos penkios ponios taip pat įsigeidė susitikti su baronu. Ligi šiol tebėra toks ąžuolas, vadinamas Penkių kieliukių ąžuolu, ir mes, sẽniai, žinome, ką tai reiškia. Tą istoriją pasakojo toksai Džė, razinų prekijas, o juo galima tikėti. Vieną gražią saulėtą dieną tasai Džė išėjo į mišką medžioti; prieina prie ąžuolo – ir ką gi jis mato? Visos penkios damos nuogos nuogutėlės sėdi ant šakų ir kaitinasi, išskleidusios skėčius, kad per daug nenudegtų saulėje, ir baronas drauge, įsitaisęs vidury, skaito lotyniškai eiles, lyg Ovidijų, lyg Lukrecijų.

Apie jį tiek pasakota pripasakota, jog sunku atskirti, kur tiesa, o kur – prasimanymai: tuo metu jis pats drovėdavosi apie tokius dalykus kalbėti, na, o kai paseno, priešingai, pamėgo šnekėti, netgi be saiko, pripasakodavo būtų ir nebūtų dalykų, tokių pasakų prisekdavo, jog vėliau pats susipainiodavo. Šiaip ar taip, tuo metu prigijo toks paprotys: būdavo, jeigu mergina pastoja, ir nežinia nuo ko, patogiausia bėdą suversti Kozimui. Viena mergina pasakojo, kad, jai beskinant alyvuoges, staiga ją nutvėrusios ir užkėlusios ant šakos dvi ilgos nelyginant beždžionės rankos...

Paskiau ji pagimdžiusi dvynius. Ombrozoje priviso pavainikių baroniukų, gal tikrų, o gal ir ne. Dabar jie jau suaugę ir kai kurie iš tikrųjų labai panašūs į baroną, tačiau, visai galimas daiktas, tai savitaigos vaisius, nes nėščios moterys, išvydusios šakomis liuoksint Kozimą, kartais labai susijaudindavo.

Na, o aš nelabai tikiu tomis pasakomis, kurias seka moterys, aiškindamos, kodėl nei iš šio, nei iš to gimė vaikelis. Vargu ar jis turėjo tiek moterų, kaip pasakojama, tačiau esu tikras, jog tos, kurios su juo iš tiesų turėjo reikalų, buvo linkusios patylėti.

Ir, be to, jeigu tikrai jis turėjo tiek moterų, tad kuriems galams mėnesėtomis naktimis kaip katinas karstydavosi medžiais, laigydavo iš figmedžio į slyvą, o iš slyvos į granatmedį, sukiodavosi soduose netoli galinių Ombrozos sodybų, gailiai vaitodavo, lyg dūsaudavo, lyg žiovaudavo, lyg aimanuodavo, ir, nors stengdavosi tvardytis, reikštis įprastai, žmogaus balsu, kartais užkaukdavo kaip šuo arba imdavo kniaukti. Ir ombroziečiai, naktimis prikelti iš miego, nė kiek neišsigąsdavo, jau seniai prie to pripratę, tik apsiversdavo lovoje ant kito šono, niurnėdami: „Ir vėl baronas ieško moters. Tikėkimės, kad greit suras ir leis mums ramiai miegoti."

Kartais koks senukas, iš tų, kurie, negalėdami užmigti, beregint skuba prie lango, išgirdę kokį garsą, žvilgtelėdavo į sodą ir tarp figmedžio šakų šešėlių, mėnesienos suguldytų ant žemės, pamatydavo jo siluetą.

– Neima miegas šiąnakt, jūsų malonybe?

– Taigi, kad neima. Vartausi nuo vieno šono ant kito ir negaliu akių sumerkti, – atsakydavo Kozimas, lyg būtų gulėjęs lovoje, įsikniaubęs į priegalvį, ir tik laukęs, kada pagaliau sulips akys, o ne kabojęs medyje kaip akrobatas. – Nežinau, kas man yra šiąnakt, muša karštis, nervai sudirgę: gal oras keisis, ar jūs nieko nejaučiate?

– Ek, jaučiu, jaučiu... Bet aš jau senas, jūsų malonybe, o jūsų kraujas karštas...

– Tikrai karštas...

– Žinote, pone barone, eikite kur nors toliau atsivėsinti, čia niekas jums nepadės: čia gyvena vieni varguoliai, rytoj jie keliasi su pirmaisiais gaidžiais, o jūs jiems miegoti neduodate...

Kozimas neatsakydavo ir paprastai dingdavo soduose. Jis niekada neperžengdavo ribos, o ombroziečiai visada žiūrėdavo pro pirštus į tas jo keistenybes: šiaip ar taip, jis buvo baronas ir, antra vertus, visiškai nepanašus į kitus baronus.

Kartais tie žvėriški riksmai, ištrūkstantys iš jo krūtinės, pasiekdavo langus, kur kas nors palankiau jį išklausydavo: vos tik įsižiebdavo žvakė ir, tamsoje sudūlavus šešėliui, pasigirsdavo prislopintas kikenimas ir moters balsas, lyg pašaipus, lyg gundantis, mano broliui, kuris toks vienišas strakčiodavo šakomis nelyginant alksninukas, iškart dingtelėdavo mintis, jog tai ne juokai, jog tai tikra meilė.

Ir štai kokia nors švankesnė mergina, būdavo, prieina prie lango, lyg norėdama pasižiūrėti, kas ten rėkia, – ką tik atsikėlusi iš lovos, dar šiltutė, atvira krūtine, palaidais plaukais, plačiai šypsanti putliomis lūpomis, ir užsimezga pokalbis.

– Kas čia? Katė?

Jis:

– Žmogus, žmogus.

– Ar žmonės kniaukia?

– Aš dūsauju.

– Ko? Ko tau trūksta?

– Ko netrūksta tau.

– Tai ko gi?

– Eikš, pasakysiu...

Tačiau jam niekad nekliūdavo nuo pavydžių vyrų, niekas jam nekeršydavo, o tai, mano galva, rodo, jog niekas jo nelaikydavo itin pavojingu. Tik vieną kartą jis buvo mįslingai sužeistas. Ta naujiena apskriejo visus ankstų rytą. Ombrozos gydytojas gavo

kartis į riešutmedį, kuriame gailiai dejavo Kozimas. Jo koja buvo išvarpyta smulkių šratų, kuriais paprastai šaudoma į žvirblius: gydytojui teko gerai pasidarbuoti, kol pincetu ištraukiojo visus vieną po kito. Labai skaudėjo, tačiau jis gana greitai pasveiko. Nė pats nesuvokė, kaip visa tai atsitiko: aiškino, jog, sliuogdamas šaka, netyčia užkliudė nuleistuką.

Kol sveiko, brolis buvo priverstas tupėti riešutmedyje, tad vėl visa galva pasinėrė į mokslus. Tuo metu jis pradėjo rašyti Medžiuose įkurtos idealios valstybės konstitucijos projektą, kuriame vaizdavo teisingų žmonių gyvenamą utopinę Medijos respubliką. Iš pradžių jis ketino parašyti traktatą apie įstatymus ir valstybės valdymą, tačiau kaip paprastai nulėmė polinkis kurti painius pramanus, ir galų gale išėjo savotiškas šiupinys, pilnas nuotykių, dvikovų ir meilės istorijų, be kita ko, pastarosios buvo įterptos į skirsnį apie santuokos teisę. Knygos pabaiga turėjo būti tokia: autorius, medžių viršūnėse įkūręs tobulą valstybę ir įtikinęs žmoniją persikelti į medžius ir gyventi ten ilgai ir laimingai, nusileidžia į ištuštėjusią žemę. Taip turėjo būti, tačiau Kozimas neužbaigė savo knygos. Jis nusiuntė glaustą santrauką Didro[65], kukliai pasirašęs: Kozimas Rondò, *Enciklopedijos* skaitytojas. Didro padėkojo trumpu laiškeliu.

XX

Apie to meto brolio gyvenimą ne kažin ką galiu papasakoti, nes kaip tik tada pirmąsyk keliavau po Europą. Man buvo dvidešimt

[65] *Didro* (Denis Diderot, 1713–1784) – prancūzų rašytojas, literatūros kritikas, vienas žymiausių prancūzų švietėjų, *Enciklopedijos* leidimo iniciatorius bei organizatorius.

vieneri, ir aš galėjau kaip tinkamas naudotis tėvo palikimu, nes brolis tenkinosi mažu, o vargšei mamai, pastaraisiais metais gerokai susenusiai, irgi nieką daugiau reikėjo. Brolis norėjo, kad aš pasirašyčiau įgaliojimą, kuriuo jis perduodąs man visas turtines teises su ta sąlyga, jog kas mėnesį jam skirsiu tam tikrą sumą, apmokėsiu jo mokesčius ir tvarkysiu jo reikalus. Todėl man nieko kita neliko, kaip perimti visas valdas, susirasti žmoną ir gyventi ramiai ir tvarkingai, ir, nepaisant didžių pervartų mūsų amžiaus pabaigoje, tai man pavyko.

Tačiau visų pirma nutariau šiek tiek pakeliauti. Paryžiuje atsidūriau kaip tik tuo laiku, kai po daugelio tremties metų, visų sveikinamas, pergalingai sugrįžo Volteras į pirmąjį savo tragedijos spektaklį. Tačiau tai jau nebe mano gyvenimo prisiminimai, ir jie, savaime suprantama, neverti skaitytojo dėmesio: tą kelionę paminėjau tik todėl, jog tuo metu buvau priblokštas sužinojęs, kad netgi svetimose šalyse plačiai pasklido garsas apie medžiuose gyvenantį ombrozietį. Viename almanache netgi mačiau piešinį su užrašu: „*L'homme sauvage d'Ombreuse (Rép. Génoise). Vit seulement sur les arbres.*[66]" Jis buvo pavaizduotas perdėm apžėlęs, ilga barzda ir uodega, kramtantis skėrį. Piešinys buvo pabaisų skyrelyje, įterptas tarp hermafrodito ir sirenos.

Matydamas sklandant tiek prasimanymų, paprastai stengdavausi neužsiminti, jog esu laukinio žmogaus brolis. Tačiau, Paryžiuje pakviestas į Voltero garbei surengtą priėmimą, atvirai prisipažinau. Senis filosofas sėdėjo krėsle, pulkelio damų apsuptas, linksmas kaip pavasaris ir dygus kaip ežys. Vos išgirdęs, jog aš atvykau iš Ombrozos, jis kreipėsi į mane:

[66] Laukinis žmogus iš Ombrozos (Genujos respublika). Gyvena tik medžiuose (*pranc.*).

– *C'est chez vous, mon cher Chevalier, qu'il y a ce fameux philosophe qui vit sur les arbres comme un singe?*[67]

Ir aš didžiuodamasis nesusivaldęs atsakiau:

– *C'est mon frère, Monsieur, le Baron de Rondeau*[68].

Volteras labai nustebo, galimas daiktas, todėl, kad tokio įžymybės brolis pasirodė besąs paprastas žmogus, ir apibėrė mane klausimais, tokiais kaip šis:

– *Mais c'est pour approcher du ciel, que votre frère reste là-haut?*[69]

– Mano brolio nuomone, tas, kas nori geriau pamatyti žemę, privalo laikytis nuo jos per tam tikrą atstumą, – atsakiau, ir mano atsakymas Volterui labai patiko.

– *Jadis, c'était seulement la Nature qui créait des phénomènes vivants,* – padarė jis išvadą, – *maintenant c'est la Raison*[70]. – Ir sulig tais žodžiais senas išminčius vėl leidosi į kalbas su savo užkietėjusiomis teistėmis.

Netrukus, gavęs skubią žinią, buvau priverstas nutraukti savo kelionę ir grįžti į Ombrozą. Mamai netikėtai paūmėjo dusulys – vargšelė jau nebesikėlė iš lovos.

Eidamas pro vartelius, kilstelėjau akis į mūsų rūmus, būdamas tikras, kad jį pamatysiu. Kozimas išties tupėjo aukštai ant šilkmedžio šakos priešais mamos kambario langą.

– Kozimai! – pašaukiau pusbalsiu.

Jis man linktelėjo, tarsi norėdamas pasakyti, jog mamai truputį geriau, tik vis dėlto jos būklė dar gana rimta, ir jog aš galiu užlipti į viršų, tik kaip galima tyliau.

[67] Ar tas garsusis filosofas, gerbiamasis, gyvenantis medžiuose kaip beždžionė, iš jūsų krašto? (*Pranc.*)

[68] Tai mano brolis, pone, baronas de Rondò (*pranc.*).

[69] Ar jūsų brolis ten gyvena, norėdamas būti kaip galima arčiau dangaus? (*Pranc.*)

[70] Kitados tik Gamta galėdavo sukurti tokių gyvų reiškinių, dabar juos kuria Protas (*pranc.*).

Kambaryje tvyrojo prieblanda. Mama pusiau gulėjo lovoje, atsirėmusi į kalną priegalvių, ir atrodė daug aukštesnė ir storesnė. Aplink lovą sukinėjosi kelios tarnaitės. Batista dar nebuvo atvažiavusi, nes grafą, jos vyrą, turėjusį ją lydėti kelionėje, sulaikė prasidėjęs vynuogių skynimas. Kambario prieblandoje giedravo atviras langas, o už jo buvo matyti ant šakos tupintis Kozimas.

Pasilenkęs pabučiavau mamai ranką. Ji iškart mane atpažino ir uždėjo ranką man ant galvos.

– Aha, parvažiavai, Bjadžai...

Ji kalbėjo vos girdimu balsu, nuslūgus dusulio priepuoliui, tačiau labai aiškiai ir blaiviai. Labiausiai mane nustebino tai, jog ji šnekėjo su manimi ir Kozimu taip, lyg mudu abu būtume sėdėję jos galvūgalyje. Ir Kozimas iškart jai atsakydavo nuo medžio.

– Ar jau seniai gėriau vaistus, Kozimai?

– Ne, mama, vos prieš kelias minutes, dar per anksti gerti, vis tiek dabar nebūtų jokios naudos.

Vienu tarpu ji staiga paprašė:

– Duok man skiltelę apelsino, Kozimai, – ir jos žodžiai mane truputį nustebino.

Tačiau dar labiau nustebau pamatęs, kaip Kozimas įkišo pro langą kažką panašaus į žeberklą, pasmeigė apelsino skiltelę, gulinčią ant naktinio stalelio, ir padėjo mamai ant delno.

Pastebėjau, kad ji linkusi dėl menkiausios smulkmenos kreiptis tik į jį.

– Kozimai, paduok man šaliką.

Ir jis žeberklu išmeškeriodavo šaliką tarp daiktų, suverstų ant krėslo, ir paduodavo jį mamai.

– Prašom, mama.

– Dėkui, sūneli.

Ji kalbėjo su juo, lyg jis būtų per žingsnį nuo lovos, tačiau pastebėjau, kad ji neprašo to, ko jis nesugebėtų padaryti nenulipdamas nuo medžio. Tais atvejais kreipdavosi į mane arba į tarnaites.

Naktį mama negalėjo užmigti. Kozimas budėjo medyje, pasikabinęs ant šakos nedidelį žibintą, kad būtų matomas netgi tamsoje.

Ypač rytais ją kankindavo dusulys. Tad mudu stengdavomės kaip nors nukreipti jos dėmesį, ir Kozimas dūduodavo dūdele įvairias melodijas arba mėgdžiodavo paukščių giesmes, arba gaudydavo drugelius ir suleisdavo juos į kambarį, arba kabindavo glicinijų žiedų girliandas.

Buvo skaisti saulėta diena. Tupėdamas medyje, Kozimas pūtė pro vamzdelį muilo burbulus į kambarį, tiesiai prie ligonės lovos. Žiūrėdama, kaip po kambarį sklando vis daugiau vaivorykštės spalvomis spindinčių burbulų, mama graudeno:

– Na, liaukitės valiūkavę! – lyg būtų grįžę vaikystės laikai, kai buvome dar maži ir kai visi mūsų žaidimai jai atrodydavo pernelyg vaikiški ir tušti.

Tačiau dabar, ko gero, pirmą kartą, jai patiko mūsų žaidimas. Muilo burbulai leisdavosi jai ant veido, ir ji šypsodavosi žiūrėdama, kaip jie sproginėja jai kvėpuojant. Vienas burbulas nusileido jai ant lūpų, bet nesprogo. Mes palinkome prie lovos. Puodelis su muilo putomis iškrito Kozimui iš rankų. Mama buvo mirusi.

Po gedulo dienų anksčiau ar vėliau nutinka ir linksmų dalykų: toks gyvenimo dėsnis. Praslinkus metams po mamos mirties, susižadėjau su mergina, vietinio didiko dukterimi. Buvo nelengva įtikinti sužadėtinę, kad jai teks gyventi Ombrozoje: ji bijojo mano brolio. Ją ėmė siaubas vien pagalvojus, jog medžiuose prie namų slapstosi žmogus, kuris seka pro langus, kas dedasi viduje, ir gali pasirodyti visai netikėtai, kai mažiausiai to lauki, juo labiau kad niekada nebuvo mačiusi Kozimo ir vaizdavosi jį kaip kokį indėną. Bandydamas išblaškyti jos baimę, surengiau pietus gryname ore, po medžiais, ir pakviečiau taipgi Kozimą. Kozimas valgė virš mūsų galvų, sėdėdamas ant buko šakos, o lėkštes pasidėjęs ant

savotiško stalelio, ir reikia pripažinti, kad brolis elgėsi kuo gražiausiai, nors jau seniai aukštuomenės nebuvo kviečiamas pietų. Mano sužadėtinė apsiramino įsitikinusi, jog jis niekuo nesiskiria nuo kitų žmonių, nors ir gyvena medžiuose; vis dėlto ji nesugebėjo įveikti nepasitikėjimo broliu.

Netgi tada, kai mudu susituokę įsikūrėme Ombrozos rūmuose, ji kaip įmanydama stengdavosi išvengti ne tik pokalbių su svainiu, bet ir susitikimų, nors jis, vargšelis, dažnai dovanodavo jai didžiules puokštes gėlių ir vertingus sumedžiotų žvėrių kailius. Kai mums vienas po kito gimė vaikai, ji įsikalė sau į galvą, jog dėdės kaimynystė gali turėti blogą poveikį jų auklėjimui. Ji nusiramino tik tada, kai Rondò giminės valdose mes atsistatėme apleistą senąją pilį ir gyvendavome ten ilgiau nei Ombrozoje, kad vaikai nematytų blogo pavyzdžio.

Pagaliau Kozimas susivokė, kaip greitai bėga laikas, ypač matydamas taksą Gudrutį, kuris vis labiau seno ir jau nebuvo linkęs drauge su skalikų ruja vaikytis lapių nei juo labiau paikai sukti ratus apie vietines kales – aviganes ar doges. Jis amžinai gulėdavo, lyg būtų tingėjęs atkelti pilvą nuo žemės. Išsitiesęs kaip ilgas po medžiu, kuriame tupėdavo Kozimas, šunytis vangiai pakeldavo akis į šeimininką ir pavizgindavo uodegą. Kozimas vis labiau blausėsi: jausdamas, kaip greitai bėga laikas, graužėsi, kad jo gyvenimas eina veltui, karstantis po tuos pačius medžius. Niekas nebeteikė jam tikro džiaugsmo – nei medžioklė, nei atsitiktiniai meilės nuotykiai, nei knygos. Jis pats nesuprato, ko nori: pagautas pykčio priepuolio, žaibiškai įsliuogdavo į liauniausius ir trapiausius medžius, lyg jų viršūnėse vildamasis aptikti dar kitus medžius, kad galėtų ir į juos įkopti.

Vieną dieną Gudrutis sunerimo. Lyg būtų pajutęs pavasario dvelksmą. Užvertęs snukutį, uodė orą, kėlėsi ir vėl gulėsi. Pašoko

du ar tris kartus, palakstė aplink ir vėl išsitiesė. Staiga puolė bėgti. Dabar jau pajėgė tik bidzenti, tolydžio stabtelėdamas atgauti kvapo. Kozimas šakomis nusekė jam iš paskos.

Gudrutis leidosi miško keliu. Regis, gerai žinojo, kur bėga, nes retkarčiais sustodavo, nusišlapindavo, pailsėdavo iškoręs liežuvį, vis žvilgčiodamas į savo poną, paskiau pasikasęs vėl ryžtingai kicendavo toliau. Taip pamažėle nusigavo į beveik nepažįstamas, Kozimo retai lankomas vietas šalia kunigaikščio Tolemaiko medžioklės draustinio. Kunigaikštis Tolemaikas buvo nukaršęs senelis ir jau nežinia kada paskutinįsyk medžiojo, tačiau nė vienas brakonierius nedrįso kišti nosies į jo draustinį, nes jį saugojo gausybė amžinai budrių sargų, ir Kozimas, jau spėjęs su jais susipažinti, stengėsi laikytis kaip galima toliau nuo miško. Dabar Gudrutis ir Kozimas traukė vis gilyn į kunigaikščio Tolemaiko draustinį, tačiau nei vienas, nei kitas neketino kelti taip geidžiamų vertingų žvėrelių: taksas bidzeno per mišką, vedamas mįslingo šauksmo, o baronas degte degė smalsumu, trokšdamas sužinoti, kur skuba šunytis.

Pagaliau taksas pribėgo laukymę, už kurios driekėsi pieva. Priešais stovėjo dvi kolonos, o ant jų tupintys du akmeniniai liūtai laikė skydą su kunigaikščio herbu. Tikriausiai čia prasideda parkas arba sodas, kunigaikščio Tolemaiko dvaras, kur nevalia kelti kojos: betgi ne, nieko daugiau ten nebuvo, tik tiedu akmeniniai liūtai ir neaprėpiama pieva, priaugusi vešlios neaukštos žolės, o tolumoje, pačiame gale, dunksojo tamsūs ąžuolai. Dangumi virš pievos traukė lengvučiai debesys. Joks paukštelis nečiulbėjo.

Pamatęs bekraštę pievą, Kozimas puolė į neviltį. Pripratęs prie tankių Ombrozos miškų, įsitikinęs, jog medžiais visada gali nusigauti kur tinkamas, dabar, vos išvydęs tą neįveikiamą plynę po beribiu dangumi, baronas pajuto, kaip jam svaigsta galva.

Gudrutis puolė į pievą ir leidosi kiek įkabindamas, lyg jam būtų grįžusios jaunystės jėgos. Tupėdamas uosyje, Kozimas ėmė švilpti ir šaukti šunytį:

– Atgal, Gudruti, atgal! Kur bėgi? – tačiau šis negirdėjo, netgi negrįžtelėjo: liuoksėjo ir nuliuoksėjo pieva, kol pagaliau jo uodegytė tolumoje atrodė it kablelis, o paskiau ir visai dingo.

Tupėdamas uosyje, Kozimas grąžė rankas. Jis jau buvo pripratęs, kad taksas pasprunka ir ilgai nesirodo, tačiau dabar Gudrutis dingo toje pievoje, kuria jis negalėjo sekti šunyčiui iš paskos, ir ką tik apėmusi neviltis dar labiau sustiprėjo, sužadindama miglotus lūkesčius, mintį, jog ten, už tos pievos, jo laukia kažkas netikėta.

Paskendęs mintyse, staiga apačioje po uosiu jis išgirdo žingsnius ir pamatė draustinio sargą, kuris švilpaudamas ėjo pro šalį, susikišęs rankas į kišenes. Tiesą pasakius, tas nerūpestingas ir išsiblaškęs žmogus iš pažiūros nelabai panėšėjo į grėsmingą draustinio sargą, tačiau ant krūtinės buvo matyti kunigaikščio dvaro sargybos skiriamieji ženklai, ir Kozimas prisiglaudė prie medžio kamieno. Paskiau nerimas dėl šunyčio paėmė viršų, ir jis šūktelėjo sargui:

– Ei, seržante, ar kartais nepastebėjote mano takso?

Sargas kilstelėjo akis:

– Aha, tai jūs! Medžioklis sklando padangėmis, o šuo sliuogia žeme! Ne, nemačiau jūsų takso! Na, sakykit, ką gi šiandien pavyko nukauti?

Pažinęs vieną pačių pikčiausių savo persekiotojų, Kozimas atsakė:

– Ką jūs, mano šuo pabėgo, ir aš vijausi jį ligi pat pievos... Mano šautuvas netgi neužtaisytas...

Sargas nusijuokė:

– Et, užtaisykit ir šaudykit, kiek tik širdis geidžia! Dabar jau vis viena!

– Kodėl dabar?

– Dabar, kai kunigaikštis miręs, niekam nerūpi saugoti draustinį!

– Šit kaip, miręs? Aš ir nežinojau.

– Mirė ir palaidotas prieš tris mėnesius. O dabar paveldėtojai iš pirmos ir antros santuokos pjaunasi su jauna našlele.

– Vadinasi, jis triskart buvo vedęs?

– Taigi, vedė aštuoniasdešimties metų, o po metų ir mirė; ji buvo dvidešimt vienerių, o gal dar jaunesnė. Kuokteléjo senukas, o ji nė dienos su juo nepraleido ir tik dabar ėmė važinėti po savo dvarus, bet jie jai nepatinka.

– Ką? Nepatinka?

– Na, atvažiuoja su visa palyda į kokius rūmus ar dvarą, o iš paskos – visas tuntas dūsautojų, bet po trijų dienų viskas jai nusibosta, apkarsta, ir ji išvyksta. Tuomet atpuola kiti paveldėtojai, pareiškia savo teises ir gviešiasi į turtą. O ji: „Et, imkite, jeigu norite!“ Dabar ji apsistojusi medžioklės paviljone, tačiau kiek čia ištvers? Man regis, neilgai.

– O kur tas medžioklės paviljonas?

– Gale pievos, už ąžuolyno.

– Vadinasi, mano šuo ten ir nubėgo...

– Tikriausiai nukūrė kaulų pagraužti... Atleiskit, jūsų malonybe, bet, mano galva, jūs prastai jį šeriat! – Ir jis nusikvatojo.

Kozimas neatsakė, vėl nukreipė akis į neįveikiamą pievą, laukdamas takso.

Tą dieną Gudrutis negrįžo. Paryčiais, lyg vakarykštės dvasinės sumaišties priviliotas, Kozimas vėl įsitaisė uosyje, nenuleisdamas akių nuo pievos.

Vakarop pasirodė taksas, taškelis pievoje, tik žvalgios Kozimo akies įžiūrimas. Taškelis artėjo, vis aiškiau matomas. „Gudruti! Čionai! Kur buvai dingęs?“ – Šunytis stabtelėjo, vizgindamas uodegą ir žiūrėdamas į savo poną, amtelėjo, lyg kviesdamas Kozimą sekti iš paskos, paskiau, tarytum sumetęs, jog šis negalėtų

įveikti tokio atstumo, pasuko atgal, neryžtingai nubidzeno kelis žingsnius ir vėl apsisuko. „Gudruti! Čionai! Gudruti!" – Tačiau taksas nukūrė ir dingo tolumoje.

Truputį vėliau pasirodė du draustinio sargai.

– Vis dar laukiate šunelio, jūsų malonybe? O mes jį matėme paviljone, geroje draugijoje...

– Ką?

– Taigi markizė ar veikiau našlė kunigaikštienė (mes ją vadiname markize, nes vaikystėje ji buvo markizaitė) taip džiaugiasi tuo šuneliu, lyg visada jį būtų turėjusi. O šunelis, jūsų malonybe, tikras lepūnėlis, kaip kažin ką. Surado gerą vietelę, kur jam miela malonu, ir nė žingsnio...

Ir draustinio sargai kikendami nudrožė toliau.

Gudrutis nebegrįžo. Dienų dienas Kozimas tupėjo uosyje, žiūrėdamas į pievą, tarytum širdimi jausdamas tai, kas jau seniai nedavė jam ramybės: tolimą, nepasiekiamą svajonę, kurios išsipildymo galima laukti ilgiau, nei skirta gyventi.

XXI

Vieną dieną, tupėdamas uosyje, Kozimas kaip paprastai žiūrėjo į tolį. Staiga pro debesis skaisčiai praspindo saulė, ir žalsva pieva akimoju tapo žalia kaip smaragdas. Tolumoje, tamsiame ąžuolyne, sulingavo šakos, ir laukymėn šuoliais išlėkė žirgas. Balne sėdėjo raitelis juodu apsiaustu, ne: su sijonu, nes ristūnu šuoliavo kiek įkerta ne raitelis, bet šviesiaplaukė amazonė.

Kozimui suspurdėjo širdis, ir sužibo vilties kibirkštėlė, jog amazonė prijos arčiau ir jis išvys jos veidą, ir tas veidas bus nenusakomo grožio. Tačiau viltį iš arti pamatyti raitelę ir jos grožį pranoko kita, susijusi su pirmąja: jis troško, kad tas skaistus gro-

žis atgaivintų seną, beveik pamirštą prisiminimą, kurio beliko tik apribai ir išblukusios spalvos, prikeltų tolimą praeitį, o dar geriau – įsikūnytų dabartyje.

Šitaip nusiteikęs jis laukė nesulaukdamas, kada raitelė pralėks pievos pakraščiu pro jį ir lyg bokštai dunksančias dvi kolonas su liūtais, tačiau netrukus jam sugėlė širdį, išvydus, jog amazonė joja per pievą ne tiesiai liūtų link, bet įžambiai, tad veikiai vėl dings miške.

Jis buvo jau beveik bepametąs ją iš akių, bet staiga ji pasuko žirgą ir nušuoliavo per pievą kita kryptimi, tik dabar ji turėjo praskrieti truputį arčiau jo, o paskiau vis dėlto dingti kitame pievos gale.

Tuo metu Kozimas, apmaudo pagautas, pastebėjo, kad iš miško pievon išlėkė du jaunuoliai, raiti ant sarčių, bet pabandė tuojau pat išmesti juos iš galvos, taręs sau, jog jie neverti dėmesio – pakako vien pamatyti, kaip jie blaškosi į šalis, stengdamiesi nuo jos neatsilikti: kas be ko, jie tikrai buvo tuščia vieta, bet vis dėlto sukėlė jam apmaudą.

Ir štai, prieš dingdama iš pievos, amazonė dar sykį pasuko žirgą, tačiau į kitą pusę, toldama nuo Kozimo... Betgi ne, žirgas apsisuko vietoje ir nušuoliavo ta pačia kryptimi: tikriausiai raitelė tyčia taip darė, norėdama išmušti iš vėžių sutrikusius dūsautojus, kurie jojo toli atsilikę, dar nespėję susivokti, kad ji jau lekia į kitą pusę.

Dabar viskas klostėsi taip, kaip jis norėjo: amazonė šuoliavo, saulės nutvieksta, dar gražesnė, tokia, kokią Kozimas ją matė prisiminimuose, tik nerimą kėlė tai, kad ji tolydžio keitė kryptį, ir buvo neįmanoma nuspėti jos ketinimų. Abu raiteliai taip pat negalėjo suvokti, kuria kryptimi ji joja, ir bandė aklai sekti jos pavyzdžiu, tačiau tik veltui blaškėsi po pievą, vis dėlto išlaikydami šaltą kraują ir orumą.

Ir štai, greičiau, nei Kozimas tikėjosi, raitelė prijojo pievos pakraštį visiškai netoli jo uosio, pralėkė pro kolonas su dviem liūtais, kurie tarsi tam tyčia buvo užkelti ant pastovų, kad ją pagerbtų,

tuomet pasisuko į pievą ir pamojavo ranka, lyg atsisveikindama su viskuo, kas buvo prieš akis, ir nušuoliavo toliau, šmėkštelėdama pro uosį, tačiau Kozimas spėjo gerai įsižiūrėti į raitelę, tiesiai sėdinčią balne, ir pamatė jos veidą, išdidžios damos ir drauge jaunos mergaitės veidą, jos aukštą kaktą, laimingą jau vien todėl, kad joje žėri tokios akys, jos akis, laimingas vien todėl, kad žėri tame veide, nosį lūpas smakrą kaklą, tokius laimingus vien todėl, kad jie vienas kito verti, ir visa tai priminė jam mergaitę, regėtą sūpuoklėse tada, kai jis, dvylikos metų berniukas, pirmą dieną praleido medžiuose. Mergaitę, vardu Sofonisba Viola Violantė d'Ondariva.

Ta naujiena – ar veikiau ne naujiena, nes Kozimas viską žinojo nuo pat pirmos akimirkos, tik nedrįso prisipažinti, – sujaudino jį ligi širdies gelmių. Jis buvo besušunkąs, kad ji kilstelėtų akis į uosį ir pažiūrėtų į jį, bet iš gerklės jam ištrūko tik slankos kurktelėjimas, ir ji net neatsisuko.

Dabar baltas žirgas šuoliavo kaštonų giraite, kanopomis trypdamas pabirusius ant žemės dygius kevalus, ištrėkšdamas kaštonus tvirtu blizgančiu paviršiumi. Amazonė jodinėjo tai į vieną, tai į kitą pusę, ir Kozimas, liuoksėdamas iš vieno medžio į kitą, jau nė nesitikėdavo jos pavyti, bet staiga nustebdavo vėl išvydęs ją šmėkščiojant tarp medžių kamienų, ir tas blaškymasis dar labiau kurstė barono širdyje siaudžiančią prisiminimų liepsną. Buvo beketinąs sušukti, duoti ženklą, kad jis čia, tačiau tik sukirkė kaip pilkoji kurapka, iš lūpų ištrūko duslus garsas, kurio ji net neišgirdo.

Abu raiteliai, jojantys iš paskos, regis, apskritai nesuprato jos ketinimų ir vis nuklysdavo į šalį: arba įkliūdavo į gervuogynus, arba įklimpdavo į pelkę, o ji tuo tarpu lėkė kaip strėlė, saugi ir nepasiekiama. Retkarčiais ji mostelėdavo rimbu arba mesdavo jiems ankštį, nurėškusi ją nuo pupmedžio, lyg padrąsindama raitelius ar nurodydama, kuria kryptimi jie turi joti. Raiteliai leisdavosi šuoliais į tą pusę per pievas ir skardžius, tuo tarpu ji nė negrįžtelėdama nušuoliuodavo kitur.

„Tai ji! Tai ji!“ – vis labiau puoselėdamas viltį, kalbėjo sau Kozimas ir jau buvo bebandąs pašaukti ją vardu, bet iš jo lūpų ištrūko liūdna pratisa tarsi dirvinio sėjiko aimana.

Netrukus jis pastebėjo, jog, erzindama ir apgaudinėdama abu raitelius, amazonė, lyg numačiusi kokį tikslą, laikosi vienos krypties, nors ir joja vingiais. Numanydamas jos ketinimą, Kozimas atsisakė bergždžio vijimosi, taręs sau: „Trauksiu ten, kur ją tikrai susitiksiu, jeigu ji – Viola.“ Ir, liuoksėdamas šakomis, nuskubėjo į seną, apleistą d'Ondarivų parką.

Ten, ūksmingame pavėsyje, kvapniame gamtos kampelyje, kur ir lapai, ir medžiai atrodė spalvingesni ir jaukesni nei kitur, jį taip užplūdo vaikystės prisiminimai, kad jis beveik pamiršo amazonę, ar veikiau ne tiek pamiršo, kiek bandė guostis mintimi: jeigu tai ne ji, tas jausmas, pripildęs širdį jos laukiant ir puoselėjant viltį su ja susitikti, jam lygiai toks pat brangus kaip ir pats susitikimas.

Staiga jis išgirdo dunksėjimą. Tai taksėjo baltojo žirgo kanopos žvyruota alėja. Amazonė jojo eidine, lyg trokšdama atidžiai apžiūrėti visą sodą, prisiminti menkiausią smulkmeną. Nevykusių raitelių nebuvo nė ženklo: tikriausiai galutinai pametė pėdas ir nuklydo kitur.

Kozimas nenuleido nuo jos akių: ji apjojo baseiną, pavėsines, amforas. Apžiūrėjo nežmoniškai išvešėjusius augalus su orinėmis šaknimis, neįžengiamą magnolijų giraitę. Bet jo nepastebėjo, nors jis ir stengėsi atkreipti jos dėmesį tai suūkdamas kaip kukutis, tai sučirendamas kaip pievinis kalviukas, tačiau jo balsą beregint nustelbdavo sodo paukštelių čiauškėjimas.

Nušokusi nuo žirgo, amazonė nuėjo toliau, vesdamasi jį už pavadžio. Atsidūrusi prie rūmų, paleido žirgą ir žengė pro paradines duris. Tuojau pat suskardėjo jos balsas:

– Ortensija! Gajetanai! Tarkvinijau! Čia reikia išbaltinti sienas, perdažyti langines, pakabinti gobelenus! Štai čia pastatykite

stalą, ten – staliuką, o tarp jų – klavesiną! Reikia perkabinti visus paveikslus!

Tuomet Kozimas pamatė, kad rūmai, jam, mintimis nukilusiam kitur, atrodę kaip paprastai tušti ir negyvenami, – iš tikrųjų atviri, pilni tarnų, kurie valė, tvarkė, vėdino kambarius, stumdė baldus, dulkino kilimus. Vadinasi, tai Viola: Viola grįžo į savo rūmus, iš kur išvyko dar maža būdama! Grįžo į Ombrozą! Tačiau širdis daužėsi Kozimo krūtinėje ne vien iš džiaugsmo, bet ir iš baimės: juk dabar, kai ji grįžo, tokia nenuspėjama ir išdidi, galimas daiktas, jis nebeturės į ją jokių teisių netgi prisiminimuose, kuriuos žadina paslaptingi lapijos kvapai, saulės spindulių persmelkta žaluma, galimas daiktas, jam teks jos atsižadėti, vadinasi, drauge atsižadėti vaikystės prisiminimų, tų laikų, kai ji buvo dar maža mergaitė.

Nerimo pilna širdimi Kozimas stebėjo, kaip ji vaikščioja tarp tarnų, liepdama pernešti iš vienos vietos į kitą sofas klavesinus spintas lentynas, o paskiau sparčiais žingsniais skuba į sodą, sėda ant žirgo, lydima viso pulko tarnų, laukiančių naujų įsakymų, ir tuomet kreipiasi į sodininkus, aiškina, kur reikia išravėti piktžolėmis apėjusias gėlių lysves, nuberti žvyru vandens išplautus takus, sustatyti pintus krėslus, pakabinti sūpuokles...

Plačiu rankos mostu parodė, ant kokios šakos anksčiau kabojo sūpuoklės, įsakė pririšti jas toje pačioje vietoje, paaiškino, kokio ilgumo turi būti virvės, kad sūpuoklės pakiltų tik į tam tikrą aukštį, ir sulig tais žodžiais nukreipė žvilgsnį į magnoliją, kurioje pirmą kartą pasirodė Kozimas. Ir staiga vėl išvydo jį magnolijoje.

Ji nustėro. Be galo. Nėra žodžių. Žinoma, ji tuojau pat susivaldė, kaip paprastai apsimetė abejinga, nors iš pradžių nustėro, nušvito akys, šypsena lūpose, smulkūs dantukai, tokie pat, kokie buvo vaikystėje.

– Tu! – Paskiau, stengdamasi kalbėti kaip niekur nieko, tačiau nesugebėdama nuslėpti džiaugsmo ir susidomėjimo, paklausė: – Aha, vadinasi, nuo to laiko ir tupėjai medyje, nenulipdamas žemėn?

Kozimas vos nesučirškė kaip žvirblis, bet susitvardė:

– Taip, čia aš, Viola, vadinasi, tu mane dar prisimeni?

– Nejaugi tu niekad o niekad nekėlei kojos ant žemės?

– Niekad.

Ir ji tokiu tonu, lyg ir šiaip jau būtų per toli nuėjusi, pridūrė:

– Aha, vadinasi, tu sugebėjai išlaikyti žodį? Matyt, nebuvo labai sunku.

– Aš laukiau tavęs...

– Puiku. Ei, kur jūs tempiate tą palapinę? Palikite viską taip, kaip buvo! – Ir vėl atsigręžė į jį. Tą dieną Kozimas vilkėjo medžioklės drabužiais: apsitaisęs kailiais, su katenų kepure ir šautuvu. – Atrodai kaip Robinzonas!

– Skaitei? – sušuko jis, norėdamas pasirodyti, jog seka literatūros naujienas.

Viola, grįžtelėjusi atgal, sušuko:

– Gajetanai! Ampelijau! Sugrėbkite pernykščius lapus! Čia kalnai pernykščių lapų! – Paskiau jam: – Po valandos parko gale. Lauk manęs. – Ir raita nujojo duoti nurodymų.

Kozimas puolė į tankmę, trokšdamas, kad ji būtų tūkstanteriopai tankesnė, kad tai būtų jūros marios lapų ir šakų, ir skujų, ir apskritalapių sausmedžių, ir laumiaplaukių adiantų, kad galėtų nugrimzti į lapiją, paskęsti, ir tik tada, grimzdėdamas jos gelmėse, suvokti, ar jis laimingas, ar išprotėjęs iš baimės.

Parko gale, apsižergęs šimtamečio medžio šaką, jis tolydžio žvilgčiojo į kišeninį laikrodį, paveldėtą iš senelio iš motinos pusės generolo fon Kurtevico, kartodamas: neateis. Vis dėlto dona Viola, beveik nė kiek nepavėlavusi, atšuoliavo raita ant žirgo, sustojo prie pat medžio, nė nepažvelgusi į viršų: neturėjo nei skrybėlės, nei amazonės kostiumo – vilkėjo balta su nėriniais palaidinuke ir segėjo juodu sijonu, kokius paprastai dėvi vienuolės. Pasistiebusi ant balnakilpių, ji įsikibo į šaką; jis nutvėrė ją už rankos, ir ji atsistojo ant balno, jo padedama, užlipo ant šakos, paskiau, nė

nežiūrėdama į jį, mikliai įsliuogė į medį ir atsisėdo, suradusi patogų tarpušakį. Kozimas įsitaisė prie jos kojų ir, neišmanydamas, kaip pradėti pokalbį, tarė:

– Vadinasi, grįžai?

Viola pašaipiai dirstelėjo į jį. Buvo tokia pati šviesiaplaukė kaip vaikystėje.

– Kaip tu sužinojai? – tarė.

Kozimas, nesupratęs, kad ji šaiposi, rimtai atsakė:

– Pamačiau tave pievoje, kunigaikščio medžioklės draustinyje...

– Tai mano medžioklės draustinis. Tegu jis apeina piktžolėmis! Tu viską žinai? Apie mane, aišku!

– Ne... Aš tik girdėjau, kad esi našlė...

– Žinoma, našlė. – Ji perbraukė per savo juodą sijoną, išlygino raukšles ir prašneko greitakalbe: – Tu visiškai nieko nežinai! Tupi medžiuose kiaurą dieną, kaišioji snapą, kur nereikia, ir vis tiek nieko nežinai. Aš ištekėjau už senio Tolemaiko, nes mane privertė tėvai, girdi, privertė. Sakė, kad per daug flirtuoju ir privalau ištekėti. Ištisus metus buvau kunigaikštienė Tolemaiko, ir tie metai buvo patys nuobodžiausi mano gyvenime, nors su seniu pragyvenau vos savaitę. Kaip gyva nekelsiu kojos į jų pilis, tuos griuvėsius, tuos žiurkynus, tegu juose gyvatės veisiasi! Nuo šios dienos įsikursiu čia, kur gyvenau nuo mažens. Pagyvensiu čia, kol man patiks, o paskiau išvažiuosiu: esu našlė, galiu daryti, ką tik širdis geidžia. Tiesą pasakius, aš visada dariau tai, ko širdis geidžia: net už Tolemaiko ištekėjau tik todėl, jog taip man buvo patogiau, netiesa, kad tėvai mane privertė už jo tekėti, jie norėjo žūtbūtinai mane ištekinti, ir tuomet aš pasirinkau labiausiai nukaršusį jaunikį. „Greičiau būsiu našlė“, – tariau sau, taip ir atsitiko.

Kozimą stačiai pribloškė toji naujienų ir griežtų teiginių griūtis: Viola jam pasirodė svetima kaip niekad – koketė, našlė kuni-

gaikštienė, nepasiekiamo pasaulio atplaiša, ir jis sumojo nebent paklausti:

– O su kuo tu koketavai?

O ji:

– Še tau! Ką, pavydu? Šiukštu, kad man niekada nepavyduliautum!

Kozimas buvo bepratrūkstąs, kaip ir visi pavyduoliai, kiekvieną akimirką pasiruošę kibti į atlapus, tačiau staiga jam dingtelėjo mintis: „Ką? Pavyduliauti? Kodėl ji galvoja, kad aš imsiu pavyduliauti? Kodėl ji pasakė: „kad man niekada nepavyduliautum?" Vadinasi, jos manymu, mes..."

Paraudęs iš susijaudinimo, jis jau buvo beprabyląs, trokšdamas ją išklausinėti, išgirsti atsakymą į rūpimus klausimus, tačiau ji gana šaltai jam tarė:

– Na, dabar tu papasakok man, ką veikei visą tą laiką?

– Et, ne kažin ką, – prašneko jis. – Medžiojau, kartais net šernus, bet dažniausiai lapes zuikius kiaunes, na ir, savaime suprantama, juoduosius strazdus bei strazdus giesmininkus; be to, kovojau su piratais, buvo pasirodę turkų piratai, buvo didelis mūšis, žuvo mano dėdė; skaičiau knygas, daug knygų perskaičiau savo bičiuliui, plėšikui, baigusiam gyvenimą kartuvėse; turiu visą Didro *Enciklopediją,* aš jam parašiau laišką į Paryžių, ir jis man atsakė; be to, daug dirbau, genėjau šakas, gelbėjau mišką nuo gaisrų...

– ...Ir tu amžinai mane mylėsi, mylėsi labiau už viską pasaulyje, ir būsi pasiruošęs viską dėl manęs padaryti?

Klausimas buvo toks netikėtas, jog Kozimas sutrikęs atsakė:

– Taip...

– Tu gyvenai medžiuose tik dėl manęs, kad išmoktum mane mylėti...

– Taip... Taip...

– Pabučiuok mane.

Jis priglaudė ją prie medžio kamieno, pabučiavo. Pakėlęs galvą, jis tarsi pirmą kartą pamatė, kokia ji graži.

– Žinai, kokia tu graži...

– Tik tau vienam.

Ir atsisagstė baltą palaidinukę. Išsprūdo švelnios mergiškos krūtys rausvais speneliais. Kozimui vos prisilietus prie jų, Viola staiga ištrūko ir žaibiškai nuliuoksėjo šakomis, ir jis nusliuogė įkandin, nepaleisdamas iš akių jos sijono.

– Kurgi tu mane vedi? – paklausė Viola, lyg ne ji būtų lėkusi pirma, o jis būtų rodęs jai kelią.

– Čionai, – tarė Kozimas ir nuvedė ją medžiais, ir kiekvieną kartą, kai reikėdavo perlipti ant kitos šakos, rodydavo jai kelią, imdamas už rankos arba apkabindamas per liemenį.

– Čionai.

Ir jiedu nusliuogė alyvmedžiais, svyrančiais virš skardžio, ir iš ten, nuo medžio viršūnės, ūmai atsivėrė jūra, kurią ligi šiol jie matė tik sklypeliais pro šakas, lyg suskaidytą, atsivėrė visa – rami ir beribė kaip dangus. Aukšta ir neaprėpiama horizonto mėlynė driekėsi į tolį tuščia ir plyna, nė vienos burės akiratyje, tad buvo galima suskaičiuoti vos pastebimas bangų keteras. Tik vos girdimai, lyg dūsaudama, ošė mūša, vilnelėms ritantis per pakrantės akmenis.

Apžilpę Kozimas ir Viola vėl nėrė į tamsiai žalią lapijos ūksmę.

– Čionai.

Viename riešutmedyje, tarpušakyje, žiojėjo gili žaizda, miškakirčio kirvio paliktas pėdsakas, ir Kozimas čia buvo įsirengęs būstą. Ant patiestos šernenos mėtėsi gertuvė, keli įnagiai, dūdelė.

Viola išsitiesė ant šernenos.

–Ar esi čionai atsivedęs moterų?

Kozimas tylėjo, nežinodamas, ką atsakyti. Ir Viola:

– Jei nesi, vadinasi, esi niekam tikęs.

– Taip... Vieną kitą...

Ir tuojau pat gavo skambų antausį.

– Tai šit kaip tu manęs laukei?

Kozimas pasiglostė užkaitusį žandą, nerasdamas žodžių, tačiau ji vėl atrodė gerai nusiteikusi.

– Na, kokios jos buvo? Sakyk: kokios?

– Ne tokios kaip tu, Viola, ne tokios...

– Iš kur tu žinai, kokia esu aš, ką, iš kur?

Dabar ji vėl buvo švelni, ir Kozimą nesiliovė stebinusios tos staigios nuotaikų permainos. Jis prisislinko prie jos. Viola buvo auksas sidabras, medus ir pienas.

– Sakyk...

– Sakyk...

Jiedu atpažino vienas kitą. Jis atpažino ir ją, ir pats save, nes, tiesą pasakius, dar nebuvo tikrai savęs pažinęs. Ji atpažino ir jį, ir save, nes, nors ir spėjusi save pažinti, ligi šiol to nesuvokė.

XXII

Pirmąją piligrimystę jiedu atliko prie to medžio, kuriame didžiosiomis raidėmis žievėje buvo išrantyti vardai: „Kozimas", „Viola", o žemėliau – „Gudrutis", išpjauti taip seniai ir pažiūrėti taip pasikeitę, jog atrodė ne žmogaus ranka rantyta.

– Taip aukštai? Ir kas čia buvo? Kada?

– Aš, tuomet.

Viola susigraudino.

– O kas čia? – paklausė rodydama į žodį: „Gudrutis".

– Mano šuo. Veikiau tavo. Taksas.

– Tiurkarė[71]?

[71] Prancūzų rašytojo ir dramaturgo Aleno Renė Lesažo (Alain-René Lesage, 1668–1747) komedijos *Tiurkarė, arba Finansininkas* (*Turcaret, ou Le Financier*, 1709) pagrindinis veikėjas.

– Gudrutis, aš jį vadinu Gudručiu.

– Tiurkarė! Kaip aš verkiau, kelionėje susigriebusi, kad tarnai pamiršo šunytį... Man nė kiek nebuvo skaudu išsiskirti su tavimi, bet užtat baisiai sielvartavau, kad nebeturiu taksiuko!

– Jei nebūtum jo palikusi, niekada tavęs nebebūčiau sutikęs! Jis užuodė, kad esi netoli, ir nenurimo, kol tavęs nesusirado...

– Aš iškart jį atpažinau, kai tik pamačiau, kaip jis lekuodamas atskuodžia į paviljoną... Visi nustebo: „Iš kur tas dabar atsirado?" Aš pasilenkiau norėdama geriau jį apžiūrėti – tas pats plaukas, tos pačios žymės. „Juk čia Tiurkarė! Taksas, kurį čia, Ombrozoje, turėjau vaikystėje!"

Kozimas nusijuokė. Staiga ji suraukė nosį.

– Gudrutis... Koks negražus vardas! Iš kur tu ištraukei tokį netikusį vardą? – Ir Kozimas ūmai apsiniaukė.

Gudručiui atėjo nedrumsčiamos laimės dienos. Sena šunelio širdis, draskoma meilės dviem šeimininkams, pagaliau atgavo ramybę, kai jis, kelias dienas bergždžiai stengęsis, vis dėlto nuviliojo markizę prie uosio, kuriame tupėjo Kozimas. Tempdavo ją už sijono arba, įsikandęs kokį nors jos daiktą, rūkdavo į pievą, tikėdamasis, kad ji seks iš paskos, o ji: „Ko tu nori? Kur mane tempi? Liaukis, Tiurkare! Visai pasiuto pražuvėlis tas mano šunytis!" – Tačiau taksas pažadino jos širdyje vaikystės prisiminimus, Ombrozos ilgesį. Ir ji nedelsdama ėmė ruoštis persikraustyti iš kunigaikščio dvaro į senuosius rūmus vidury sodo su egzotiškais augalais ir medžiais.

Viola sugrįžo. Ir Kozimui, ir jai pačiai prasidėjo pats gražiausias metas: ji jodinėdavo po apylinkes, raita ant savo balto žirgo, ir, vos išvydusi baroną tarp dangaus ir lapijos, šokdavo iš balno ir sliuogdavo kreivais medžių kamienais bei šakomis – netrukus ji išmoko karstytis po medžius nė kiek prasčiau už jį ir visur jį pasiekdavo.

– Ak, Viola, aš nebežinau, kas man darosi: norėčiau dievaižin kur įsikarti...

– Eikš pas mane... – ramiai tardavo Viola, ir jam stačiai aptemdavo protas.

Meilė, jo akimis žiūrint, buvo žygdarbis: malonumas susipindavo su narsos, taurumo ir ištikimybės išbandymu, visų dvasinių galių įtampa. Jie gyveno savo pasaulyje – neįžengiamoje gumbuotų, šakomis susiraizgiusių medžių tankynėje.

– Ten! – sušukdavo ji, rodydama į aukštai išsikerojusias medžio šakas, ir jiedu puldavo vienas per kitą, lenktyniaudami ir varžydamiesi miklumu, kol galiausiai apsikabinę imdavo glamonėtis. Ji, lyg sklęste sklęsdama, nutūpdavo ant viršaus, ir jie mylėdavosi, pakibę erdvėje, įsitvėrę vienas į kitą, laikydamiesi šakų.

Į Violos meilės geismą Kozimas atsiliepdavo su tokiu pat įkarščiu, tačiau kartais kildavo nesutarimų. Kozimas bodėdavosi įmantrių žaidimų, neskubraus, užtęsto mėgavimosi meile: jam patiko mylėtis tik taip, kaip gamtos sutvarkyta. Jau dvelkė respublikonų permainų dvasia, artėjo rūsčių išbandymų ir palaidų papročių metas. Kozimas, nepasotinamas meilužis, be kita ko, buvo stoikas, asketas, laikėsi griežtų dorovinių principų. Geisdamas laimingos meilės, iš paskutiniųjų kratėsi gašlumo. Jis netgi vengdavo bučinių, glamonių, meilių žodžių – visko, kas nustelbia tikrąją gamtos dovaną arba tampa jos pakaitalu. Ne kas kitas kaip Viola padėjo jam atskleisti jausmų pilnatvę: būdamas su ja, jis niekada nepatyrė teologų skelbiamo liūdesio po meilės akto, – apie tai netgi parašė filosofiniame laiške didžiajam Ruso, bet šis, ko gero, apstulbęs, neatsakė.

Viola buvo rafinuota, kaprizinga, išlepinta moteris, žodžiu, dvasia ir kūnu tikra katalikė. Kozimo meilė tenkino visus jos jausmus, tačiau nedavė peno vaizduotei. Todėl ir kildavo tam tikrų nesutarimų. Vis dėlto jie greitai baigdavosi – pernelyg įvairus ir turtingas aplink buvo gyvenimas ir pasaulis.

Išvargę jie grįždavo pailsėti į slaptus būstus, įrengtus pačiuose tankiausiuose ir vešliausiuose medžiuose: gulėdavo hamakuose

kaip suvystyti, arba kabamosiose pavėsinėse su vėjo plaikstomomis užuolaidomis, arba plunksniniuose guoliuose. Tokiomis aplinkybėmis netikėtai pasireiškė donos Violos talentas: kad ir kur atsidūrusi, markizė mokėdavo sukurti jaukią, prabangią ir ypatingą aplinką – ypatingą tik iš pažiūros, nes ji sugebėdavo padaryti viską nuostabiai lengvai ir žūtbūt patenkindavo kiekvieną savo norą.

Į tas kabamąsias pavėsines atskrisdavo giedoti liepsnelės, pro užuolaidas, vaikydamosi viena kitą, įlėkdavo peteliškių porelės. Vasaros popietėmis, kai miegas įveikdavo apsikabinusius įsimylėjėlius, kartais į vidų šmurkštelėdavo voveraitė, ieškodama ko nors perkrimsti, pūkuota uodegyte pakutendavo jiems veidus arba krimstelėdavo į kojos pirštą. Tuomet jiedu stropiau užskleisdavo užuolaidas, tačiau pavėsinės stogą pagraužė miegapelės, ir jis užkrito jiems ant galvų.

Tai buvo tas metas, kai jiedu dar tik stengėsi pažinti vienas kitą, apiberdami vienas kitą klausimais ir pasakodami apie savo gyvenimą.

– Ar jauteisi vienišas?

– Labai ilgėjausi tavęs.

– Ar jauteisi vienui vienas visame pasaulyje?

– Ne. Kodėl? Aš visada turėjau kokių nors reikalų su žmonėmis: skindavau vaisius, genėdavau nudžiūvusias šakas, studijavau filosofiją su abatu, kovojau su piratais. Bene žmonės kitaip gyvena?

– Tu vienintelis esi toks, todėl aš tave ir myliu.

Tačiau baronas dar negalėjo suprasti, kuo jis Violai patinka, o kuo – ne. Kartais užtekdavo menkniekio, vieno vienintelio žodelio ar pastabos, kad markizė pratrūktų pykčiu.

Pavyzdžiui, būdavo, jis sako:

– Su Džanu Viržiniu skaičiau romanus, su kavalieriumi kūriau vandens tiekimo projektus...

– O su manimi?..

– Su tavimi mylimės. Kaip anksčiau kad genėdavau šakas, skindavau vaisius...

Ji tyli nė nekrustelėdama iš vietos. Staiga Kozimas pastebi, jog ji įtūžusi: žiūri į jį lediniu žvilgsniu.

– Kas tau, Viola? Ką tokio pasakiau?

Atrodo, kad ji nieko nemato nei girdi, sėdi akmeniniu veidu, lyg būtų už šimto mylių nuo jo.

– Liaukis, Viola! Kas tau? Klausyk...

Viola pasikelia ir mikliai, nelaukdama pagalbos, nusliuogia nuo medžio.

Kozimas nesupranta, ką bloga jis padarė, nespėjęs nė pagalvoti apie tai, gal netgi linkęs verčiau apskritai apie tai negalvoti, apsimesti, jog jis nieko nesupranta, kad būtų lengviau pasiteisinti: „Liaukis, Viola, tu manęs nesupratai, klausyk..."

Seka iš paskos iki pat apatinės šakos: „Viola, nebėk, nereikia, Viola..."

Pagaliau ji prabyla, bet kreipiasi į arklį, atriša pavadį, įšoka į balną ir nušuoliuoja.

Kozimas puola į neviltį ir leidžiasi įkandin, liuoksėdamas iš vieno medžio į kitą. „Nereikia, Viola! Viola, atsakyk!"

Ji šuoliuoja nesustodama. Jis seka įkandin šakomis: „Maldauju, Viola, aš tave myliu!" Bet ji dingsta iš akių. Nepaisydamas pavojaus, jis liuoksi plonomis šakomis. „Viola! Viola!"

Pagaliau įsitikinęs, kad jos nebepavys, nesusitvardęs pravirksta, ir štai tuomet, nė nekilstelėjusi į jį akių, ji risčia pralekia pro šalį.

– Pažvelk, Viola, pažvelk į mane! – Ir jis ima daužyti galvą į medžio kamieną (tiesą pasakius, jo kakta tokia kieta, jog nebuvo ko baimintis).

Ji net nežvilgteli. Joja ir nujoja tolyn.

Kozimas laukia, kada ji vėl pralėks pro šalį, vingiuodama tarp medžių. „Viola! Aš išprotėsiu!" Ir stačia galva puola žemyn,

pakimba kojomis, laikydamasis šakos ir kumščiais daužydamas sau galvą ir veidą. Arba įtūžęs puola laužyti šakas, ir per kelias minutes plačiašakė guoba tampa plika, nusiaubta, lyg krušos nukapota.

Tačiau jis niekada negrasina nusižudysiąs, apskritai niekam niekuo negrasina, nes niekada neleidžia sau ko nors siekti, žaisdamas jausmais. Daro tai, ką nori daryti, bet niekad iš anksto nesiskelbia iškrėsiąs kokią kvailystę.

Donos Violos pyktis staiga nuslūgsta taip pat netikėtai, kaip ir užsiplieskia. Iš visų Kozimo beprotysčių, pažiūrėti nė kiek jos nejaudinančių, viena kuri ūmai pažadina užuojautą ir meilę. „Liaukis, Kozimai, brangusis, palauk!" Ir, nušokusi nuo žirgo, puola prie medžio ir ima sliuogti aukštyn, o iš viršaus jau tiesiasi rankos, pasiruošusios ją nutverti ir užkelti ant šakos.

Meilė įsiliepsnoja taip pat kaitriai, kaip ką tik išblėsęs kivirčas. Tiesą pasakius, taip ir reiškiasi meilė, bet Kozimas to nesupranta.

– Kodėl tu mane kankini?

– Todėl, kad myliu.

Dabar įsiunta jis.

–Ne, tu manęs nemyli! Kas myli, tas trokšta laimės, bet nekankina!

– Kas myli, tas trokšta meilės kad ir kančių kaina!

– Vadinasi, tu tyčia mane kankini.

– Taip, noriu patikrinti, ar tikrai mane myli.

Tokių teiginių barono filosofija nesugeba suvirškinti.

– Kančia – prigimčiai priešingas dvasios būvis.

– Meilė – tai viskas.

– Kančias įmanoma nugalėti.

– Meilei viskas galima.

– Ne, su tuo niekada nesutiksiu.

– Sutiksi kaip didelis, nes myli mane ir kankiniesi.

*

Kartais Kozimą pagaudavo nesutramdomo džiaugsmo protrūkiai, tokie pat audringi kaip ir nevilties priepuoliai. Jis pasijusdavo toks laimingas, jog turėdavo kuriam laikui palikti mylimąją ir, liuoksėdamas medžiais, visa gerkle šlovinti savo damos žavesius.

– *Yo quiero the most wonderful puellam de todo el mundo!*[72]

Dykaduoniai ir seni jūreiviai, amžinai sėdintys Ombrozoje ant suoliukų, ilgainiui priprato prie tokių netikėtų jo apsireiškimų. Štai jis, liuoksėdamas iš vieno ąžuolo į kitą, pasirodo aikštėje deklamuodamas:

Zu dir, zu dir, gunàika,
Ieškau laimės visur, aiman,
En la isla de Jamaica,
Du soir jusqu'au matin![73]

arba:

Il y a un pré where the grass grows toda de oro
Take me away, take me away[74], numirti noriu!

Ir pradingdavo.

Mokydamasis klasikinių ir šiuolaikinių kalbų, nors ir gana paviršutiniškai, vis dėlto jis sugebėdavo, kaip matome, balsu reikšti jausmus, ir kuo stipriau virpėdavo skausmo sugelta širdis, tuo sunkiau būdavo suprasti jo kalbas. Žmonės dar prisimena, kaip vieną kartą per miesto šventojo globėjo atlaidus ombroziečiai susirinko aikštėje aplink Laimės medį, nukabinėtą kaspinais ir

72 Aš myliu (*isp.*) pačią žaviausią (*angl.*) merginą (*lot.*) visame pasaulyje (*isp.*).

73 Pas tave, pas tave (*vok.*), o moterie (*graik.*), Jamaikos saloje (*isp.*) nuo vakaro lig ryto! (*Pranc.*)

74 Štai lanka (*pranc.*), kur auga žolė (*angl.*), ištisai auksinė (*isp.*). Išvesk mane, išvesk mane iš čia (*angl.*).

vėliavėlėmis. Ir staiga platano viršūnėje pasirodė baronas, mikliai lyg akrobatas, kaip jam buvo įprasta, liuoktelėjo ant Laimės medžio, įsirangė į pačią viršūnę ir sušuko:

– *Que viva die schöne Venus posterior!*[75] – paskiau nusliuogė įmuiluotu stiebu beveik iki pat apačios, stabtelėjo, vėl įsliuogė į pačią viršūnę, nutraukė prizą – rausvą sūrio galvą, vienu šuoliu peršoko atgal į plataną ir paspruko, palikdamas ombroziečius lyg šunį pabučiavusius.

Niekas nesuteikdavo markizei tokios laimės, kaip tie mylimojo šėliojimai, skatinantys ją lygiai taip pat pasiutiškai išreikšti savo meilę. Pamatę ją šuoliuojant kiek įkerta, beveik įsikniaubus į baltus žirgo karčius, ombroziečiai žinodavo, kad ji skuba į pasimatymą su baronu. Netgi tuo pašėlusiu šuoliavimu ji išsakydavo savo meilės galią, betgi čia Kozimas jau nebegalėjo sekti paskui ją: jos jodinėjimo aistra ir žavėjo jį, ir drauge žadino slaptą pavydą ir apmaudą, nes, matydamas, jog Violai priklauso kur kas platesnis pasaulis negu jam, suprato, kad niekada nesugebės jos išsaugoti tik sau, išlaikyti savo karalystėje ir neleisti peržengti jos ribų. Markizė tikriausiai taip pat kankindavosi negalėdama būti ir mylimoji, ir amazonė: kartais ją apimdavo nenumaldomas noras mylėtis su Kozimu ne tik medžiuose, bet ir balne, jai neganėjo vien liuoksėti medžiais – ji troško šuoliuoti drauge su juo, raita ant savo ristūno.

Žirgas, per ilga pripratęs prie kalvų ir skardžių, išmoko karstytis uolomis kaip kalnų ožys, ir Viola kartais, paraginusi jį, užjodavo ant senų palinkusių alyvmedžių. Retkarčiais žirgas įsibėgėjęs užlėkdavo net ant išsikėtojusių apatinių šakų, ir ji pririšdavo jį ne ant žemės, bet medyje. Išlipdavo iš balno ir palikdavo jį rupšnoti lapus ir jaunus ūglius.

Vis dėlto kartą, kai vienas liežuvautojas, eidamas per alyvuogių giraitę, kilstelėjo akis ir pamatė medyje apsikabinusius

[75] Tegyvuoja (*isp.*) žavingoji (*vok.*) šiuolaikinė Venera! (*Lot.*)

baroną ir markizę, vėliau papasakojo, ką matęs, ir pridūrė: „Ir baltas žirgelis tupėjo ant šakos!" – visi palaikė, kad jis seka pasakas, niekas juo nepatikėjo. Tąkart įsimylėjėlių paslaptis buvo išsaugota.

XXIII

Iš paskutiniojo mano pasakojimo aiškiai matyti, jog ombroziečiai, anksčiau nelaikę liežuvio apie brolio meilės žygius, dabar stebėdami, galima sakyti, stačiai virš galvų kunkuliuojančią aistrą, pagarbiai tylėjo, lyg tai būtų kas nors didinga, jiems nepasiekiama. Nesakyčiau, kad jie nebūtų smerkę markizės elgesio, bent jau dėl išorinių dalykų, tarkime, dėl pasiutusio šuoliavimo („Kurgi ji taip lekia kaip pasiutusi?" – kalbėdavo, nors ir puikiai žinodavo, kad ji skuba į pasimatymą su Kozimu) arba dėl pavėsinių, kurias įsakė įrengti medžių viršūnėse. Beje, ilgainiui jie priprato prie jos keistenybių, girdi, papūtė nauji didikų mados vėjai („Dabar visi ims karstytis po medžius: ir vyrai, ir moterys. Ko gi jie dar prisigalvos?"); žodžiu, artėjo didesnio pakantumo, bet drauge ir didesnės veidmainystės laikai.

Dabar aikštės ąžuoluose baronas rodydavosi labai retai, ir tai reikšdavo, kad ji išvykusi. Kartais Viola pradingdavo keliems mėnesiams, važinėdama po savo dvarus, išsimėčiusius po visą Europą, ir tos išvykos visada sutapdavo su kivirčais: markizę žeisdavo tai, jog Kozimas meilę supranta kitaip negu ji. Beje, Viola išvykdavo nė kiek nepykdama ant jo: jiedu visada spėdavo laiku susitaikyti, tačiau jis negalėdavo nusikratyti įtarimo, jog ji iškeliauja juo pasibodėjusi, ir graužsaid, kad nesugebėjo jos sulaikyti: galimas daiktas, ji tolsta nuo jo, ir koks nors nuotykis kelionėje arba proga apmąstyti savo gyvenimą pakiš jai mintį niekados

nebegrįžti. Tad mano brolį graužė nerimas. Jis bandė vėl gyventi taip, kaip gyveno anksčiau, prieš jai pasirodant: medžioti, žvejoti, skinti vaisius, genėti šakas, šviestis, aikštėje girtis savo žygiais, lyg nieko kita ir nebūtų daręs (pilnas jaunatviškos puikybės, jis nieku gyvu nenorėjo pripažinti, jog kas nors gali jam daryti įtaką), ir drauge džiaugėsi laisve, pajutęs savo vertę, džiaugėsi tuo, ką davė jam meilė; tačiau, kita vertus, jis suvokė, kad daug dalykų jam neberūpi, kad be Violos neįdomu gyventi, kad mintimis jis be perstojo grįžta prie jos. Kuo labiau jis stengdavosi po audringų dienų, praleistų drauge su Viola, valdyti savo jausmus ir, atgavęs išmintingą dvasios ramybę ir santūrą, mėgautis širdžiai mielais malonumais, tuo skaudžiau pajusdavo tuštumą be Violos ir dar karščiau jos laukdavo sugrįžtant. Žodžiu tariant, jis buvo įsimylėjęs taip, kaip to norėjo Viola, o ne taip, kaip jis pats to norėjo: netgi būdama toli nuo jo, dama laimėdavo pergalę, ir Kozimas nejučia tuo džiaugdavosi.

Ir visai netikėtai markizė pargrįždavo. Medžiuose vėl prasidėdavo ir meilės, ir pavydo metas. Kur lankėsi Viola? Ką veikė? Kozimas degdavo noru viską sužinoti, bet drauge ir nuogąstaudavo, kai į jo klausimus ji atsakydavo užuominomis, ir kiekviena užuomina vienaip ar kitaip keldavo jam vis daugiau įtarimų: jis suprato, jog ji tyčia taip elgiasi norėdama jį pakankinti, nors vis dėlto suabejodavo, o galbūt sako tiesą, – ir abejonių draskoma širdimi baronas tai slėpdavo savo pavydą, tai išliedavo jį ūmiais protrūkiais, į kuriuos Viola kiekvienąsyk atsakydavo vis kitaip ir visada nenuspėjamai, tad kartais ji atrodydavo kaip niekad artima, kartais tokia šalta ir tolima, kad jis netekdavo vilties ją susigrąžinti.

Ką iš tikrųjų veikdavo markizė, išvykusi kelionėn, mes, ombroziečiai, gyvendami toli nuo sostinių ir jų paskalų, negalėjome žinoti. Tačiau tuo metu aš antrąsyk nuvykau į Paryžių sudaryti sandorio

(dėl citrinų tiekimo, nes daugelis didikų anuomet vertėsi prekyba, o aš buvau vienas pirmųjų).

Vieną vakarą viename garsiausių Paryžiaus salonų susitikau doną Violą. Ji vilkėjo tokią prašmatnią suknelę ir puikavosi tokia didinga šukuosena, jog, vos ją išvydęs, krūptelėjau, tačiau pažinau ją iš karto, nes tokios damos kaip ji neįmanoma supainioti su kita moterimi. Ji abejingai pasisveikino su manimi, bet veikiai, ištaikiusi progą, pasivedėjo mane į šalį ir apibėrė klausimais, nelaukdama atsakymo:

– Gal turite kokių žinių iš brolio? Ar greitai ketinate grįžti į Ombrozą? Štai imkite, nuvežkite jam nuo manęs, kad prisimintų.

Ir, ištraukusi iš už korsažo šilkinę nosinaitę, įspraudė ją man į saują. Paskiau iš karto grįžo prie būrio gerbėjų, sekiojančių jai iš paskos.

– Ar jūs pažįstate markizę? – tyliai paklausė manęs vienas paryžietis bičiulis.

– Menkai, – atsakiau, ir tai buvo tiesa: būdama Ombrozoje, dona Viola, užsikrėtusi Kozimo laukinio gyvenimo įpročiais, nė neketino bendrauti su vietine bajorija.

– Labai retai pasitaiko, kad tokia gražuolė būtų tokia nenuorama, – tarė mano bičiulis. – Anot gandų, Paryžiuje ji keičia meilužius taip greitai, jog niekas nespėja pasigirti savo pergale ir išskirtine garbe. Retkarčiais ji dingsta ištisiems mėnesiams: anot kalbų, užsidaro vienuolyne ir atgailauja marindamasi kūną.

Aš vos susitvardžiau nenusikvatojęs, kai išgirdau, jog paryžiečiai mano, kad markizė atgailauja visus tuos mėnesius, kuriuos praleidžia Ombrozoje medžiuose, tačiau tos paskalos drauge sukėlė man nerimą, pagalvojus, jog brolio laukia skausmo ir sielvarto metai.

Norėdamas apsaugoti jį nuo nemalonių staigmenų, nutariau jam viską papasakoti ir, vos grįžęs į Ombrozą, iškart patraukiau miškan jo ieškoti. Jis ilgai mane klausinėjo apie kelionę, domėjosi

Prancūzijos naujienomis, tačiau, nors ir ką pasakočiau apie politiką ir literatūrą, viskas jam buvo žinoma.

Pagaliau ištraukiau iš kišenės donos Violos nosinaitę.

– Paryžiuje, viename salone, sutikau tavo gerai pažįstamą damą, ir ji prašė perduoti tau linkėjimus, o drauge – štai šitą atminimą.

Brolis mikliai nuleido virve parištą pintinę, užkėlė aukštyn šilkinę nosinaitę ir, prisikišęs ją prie veido, mėgaudamasis ėmė uosti.

– Aha, vadinasi, tu ją matei? Kaip ji atrodo? Sakyk: kaip ji atrodo?

– Labai graži ir nuostabi, – atsakiau neskubėdamas, – tačiau, anot kalbų, daugelis mėgavosi tais kvapais...

Kozimas įsikišo nosinaitę į užantį, lyg baimindamasis, kad galiu ją atimti. Paskiau, visas išraudęs, tarė:

– Ar tu neturėjai špagos, kad nesugrūdai visų tų paskalų tam melagiui į gerklę?

Aš prisipažinau, jog man netgi tokia mintis nebuvo dingtelėjusi į galvą.

Jis valandėlę patylėjo. Paskiau gūžtelėjo pečiais.

– Melas, ir tiek. Aš vienas žinau, kad ji man ištikima, – ir, nė neatsisveikinęs, nuliuoksėjo medžiais. Kiek pamenu, taip jis visada darydavo, kai iškildavo pavojus jo susikurtam pasauliui.

Nuo tos dienos dažnai matydavau jį liūdną, sudirgusį, iš dyko buvimo laigantį šakomis. Kartais jis imdavo švilpauti varžydamasis su strazdais, tačiau jo giesmės būdavo nerimastingos ir liūdnos.

Pagaliau parvažiavo markizė. Kaip paprastai apsidžiaugė, jog Kozimas pavyduliauja: dar labiau paerzino jį ir nuleido viską juokais. Grįžo žaviosios meilės dienos, ir mano brolis buvo laimingas.

Tačiau dabar markizė nepraleisdavo progos apkaltinti Kozimą, kad jis pernelyg keistai žiūri į meilę.

– Ką tu turi galvoje? Kad esu pavydus?

– Labai gerai, kad esi pavydus. Tačiau pavyduliavimą tu matuoji protu.

– Žinoma, vadinasi, mano pavyduliavimas labiau pagrįstas.

– Tu per daug kliaujiesi protu. Kam tas protas, kai myli?

– Kad dar karščiau tave mylėčiau. Kiekvienas dalykas, kai jį darai su protu, įgauna daugiau vertės ir galios.

– Gyveni medžiuose, o mąstai kaip podagros suriestas notaras.

– Didžiausius žygdarbius atlieka kuklūs žmonės.

Jis tol žerdavo knygines išmintis, kol ji neištvėrusi pasprukdavo, tuomet jis puldavo į neviltį ir, raudamasis plaukus nuo galvos, lėkdavo jai iš paskos.

Tuo metu mūsų uoste nuleido inkarą Anglijos laivyno flagmanas. Admirolas surengė pokylį Ombrozos diduomenei ir uoste esančių laivų karininkams; markizė taip pat dalyvavo, ir Kozimas vėl patyrė pavydo kančias. Du karininkai iš dviejų skirtingų laivų įsimylėjo doną Violą, ir dabar dienas naktis leido sausumoje, rėždami sparną apie širdies damą ir stengdamiesi pranokti vienas kitą galantiškumu. Vienas buvo Anglijos karališkojo laivyno leitenantas, kitas – taip pat leitenantas, tik Neapolio karališkojo laivyno. Išsinuomoję du bėrius, leitenantai mūdraudavo po markizės balkonu, o kai jiedu susidurdavo, neapolietis nusvilindavo varžovą neapykanta degančiomis akimis, o anglas prisimerkęs perverdavo jį aštriu nelyginant špagos ašmenys žvilgsniu.

Na, o dona Viola? Toji koketė dabar valandų valandas tūnodavo namuose, staipydavosi prie lango su *matinée*[76], kaip jauna

[76] Peniuaru (*pranc.*).

našlelė, ką tik pasibaigus gedului. Kozimas, nesulaukdamas jos medžiuose, negirdėdamas jos atšuoliuojant ant balto žirgo, kraustėsi iš proto ir pagaliau (netgi jis) įsitaisė priešais balkoną, kad galėtų matyti ir ją, ir abu karališkųjų laivynų leitenantus.

Jis svarstė, kokią šunybę galėtų iškrėsti savo varžovams, kad jie kuo greičiau nešdintųsi į savo laivus, tačiau, pamatęs, jog Viola palanki tiek vienam dūsautojui, tiek kitam, vėl atgavo viltį, pagalvojęs, kad ji tikriausiai nori pasišaipyti iš abiejų leitenantų, o drauge ir iš jo. Vis dėlto jis nutarė nenuleisti akių, kad, vos pastebėjęs ją vienam kuriam varžovui teikiant pirmenybę, galėtų iškart imtis priemonių.

Ir štai vieną rytą atjoja anglas. Viola jau sėdi prie lango. Jiedu nusišypso vienas kitam. Markizė lyg netyčia numeta laiškelį. Karininkas jį pagauna, perskaito, nusilenkia visas išraudęs ir nušuoliuoja. Paskyrė pasimatymą? Vadinasi, anglui pasisekė! Kozimas duoda sau žodį iki pat vakaro lipti jam ant kulnų.

Netrukus atjoja neapolietis. Viola ir jam numeta raštelį. Karininkas perskaito, prisikiša prie lūpų ir pabučiuoja. Vadinasi, ir šitas tariasi esąs išrinktasis? Na, o kaipgi tuomet su anuo? Su katruo Kozimas privalo susiremti? Be abejo, vienam kuriam dona Viola tikrai paskyrė pasimatymą, o iš kito kaip paprastai pasityčiojo. O gal norėjo pasišaipyti iš abiejų?

Na, o dėl pasimatymo vietos, Kozimui iškart kilo įtarimas – pavėsinė parko gale. Ne per seniausiai markizė įsakė ją suremontuoti ir įruošti, ir Kozimas netvėrė pavydu, nes jau praėjo tie laikai, kai, jai paliepus, tarnai keldavo baldakimus ir sofas į medžių viršūnes: dabar ji nukreipė dėmesį į tas vietas, kurios jam nepasiekiamos. „Seksiu pavėsinę, – tarė sau Kozimas. – Ne kur kitur, tik ten ji galėjo paskirti pasimatymą vienam kuriam leitenantui." Ir pasislėpė Indijos kaštono lapijoje.

Prieš pat saulėlydį pasigirdo kanopų bildesys. Atšuoliavo neapolietis. „Tuojau jį paerzinsim!" – tarė sau Kozimas ir svaidykle

paleido jam į sprandą voverės spirą. Karininkas krūptelėjęs apsižvalgė. Kozimas iškišo galvą pro lapus ir, persisvėręs už gyvatvorės, pamatė anglą karininką lipant iš balno ir rišant žirgą prie medžio. „Vadinasi, tai jis, o anas čia pasitaikė atsitiktinai." Ir spira kliudo anglą į nosį.

– *Who's there?*[77] – sušunka anglas ir jau lįs pro gyvatvorę, bet kaktomuša susiduria su savo kolega neapoliečiu, kuris, irgi nulipęs nuo žirgo, surinka:

– Kas čia?

– *I beg your pardon, Sir*[78], – atsiliepia anglas, – aš siūlau jums nedelsiant dingti iš šios vietos!

– Čia aš esu teisėtai, – atkerta neapolietis, – ir meldžiu jūsų malonybę pasišalinti!

– Teisėtai esu aš, – atrėžia anglas. – *I'm sorry*[79], aš neleisiu jums čia būti.

– Man garbė neleidžia pasitraukti iš šios vietos, – atsako varžovas, – turėkite galvoje mano kilmę: aš – Salvatorė di San Kataldas di Santa Marija Kapua Veterė, Abiejų Sicilijų[80] karališkojo karo laivyno leitenantas!

– O aš – seras Osbertas Kaslfaitas, trečios kartos aristokratas! – prisistato anglas. – Mano garbė reikalauja, kad jūs pasišalintumėte.

– Ne anksčiau, nei išguisiu jus štai šia špaga! – Ir ištraukia iš makšties špagą.

– Pone, jūs pageidaujate kautis? – atsiliepia seras Osbertas, atsistodamas kovos poza.

Jiedu kaunasi.

[77] Kas čia? (*Angl.*)
[78] Atsiprašau, pone (*angl.*).
[79] Atsiprašau (*angl.*).
[80] Abiejų Sicilijų karalystė – valstybė, XVI–XVIII a. vienijusi Siciliją ir Italijos pietinę dalį.

– Aš laukiau šios progos, ir ne vieną dieną! – sušunka neapolietis, darydamas įtūpstą.

Seras Osbertas, atremdamas kirtį:

– Jau senokai jus sekiau, leitenante, ir nekantravau su jumis susiremti.

Abu vienodai įgudę fechtuotojai, jūrų leitenantai nenusileido vienas kitam išpuoliais ir apgauliais smūgiais. Pačiame dvikovos įkarštyje staiga pasigirdo:

– Liaukitės, dėl Dievo meilės!

Pavėsinės tarpduryje pasirodė dona Viola.

– Markize, šitas žmogus... – nuleidę špagas, vienu balsu sušuko abu leitenantai, rodydami vienas į kitą.

Dona Viola:

– Mieli bičiuliai! Meldžiu jus, sukiškite špagas į makštis! Argi galima taip gąsdinti damą? Man patinka ši pavėsinė, nes tai pati ramiausia ir slapčiausia vietelė parke, o štai, vos spėjau užsnūsti, mane pažadina ginklų žvangėjimas!

– Bet, *Milady*, argi jūs nepakvietėte manęs čia ateiti? – nustebo anglas.

– Juk jūs, ponia, manęs čia laukėte... – prabilo neapolietis.

Iš donos Violos lūpų ištrūko juokas, lengvutis kaip sparnelių šnarėjimas.

– Ak, taip, taip, aš jus kviečiau... arba jus... Ak, aš viską pamirštu... Ką gi, ko jūs laukiate? Prašom užeiti, jauskitės kaip namie...

– *Milady*, aš maniau, kad jūs kvietėte mane vieną. Aš klydau. Reikšdamas jums pagarbą, meldžiu jus leisti man pasišalinti.

– Tą patį ir aš norėjau jums pasakyti, ponia, ir atsisveikinti.

– Mielieji bičiuliai... – juokdamasi tarė markizė. – Mielieji bičiuliai... Aš tokia išsiblaškiusi... Maniau, jog serui Osbertui paskyriau pasimatymą tokią valandą... o donui Salvatorei – tokią ir tokią... Ak, ne, atsiprašau: tuo pačiu metu, bet skirtingose vietose... Ak,

ne, nebeprisimenu... Tiek to, jeigu jau atėjote abu, kodėl negalėtume pasėdėti ir gražiai pašnekučiuoti?

Abu leitenantai sužiuro vienas į kitą, paskui į ją.

– Kaip tai reikėtų suprasti, markize? Jūs dėjotės esanti palanki mudviem abiem, trokšdama iš mūsų pasityčioti?

– Ką jūs šnekate, mielieji bičiuliai? Priešingai, priešingai... Jūsų jausmai mane sujaudino... Judu abu man vienodai brangūs... Todėl man taip sunku apsispręsti... Jeigu pasirinkčiau elegantiškąjį serą Osbertą, prarasčiau jus, mano aistringasis done Salvatore... O teikdama pirmenybę geismingajam leitenantui San Kataldui, turėčiau atsižadėti jūsų, sere! Ak, kodėl... kodėl?..

– Kas kodėl? – vienu balsu paklausė abu karininkai.

Ir dona Viola, nuleidusi galvą, tarė:

– Kodėl negalėčiau atsiduoti iškart jums abiem?..

Indijos kaštono viršūnėje sutraškėjo šakos. Kozimas nebepajėgė ramiai nusėdėti vietoje.

Tačiau abu jūrų leitenantai buvo pernelyg susijaudinę ir nieko neišgirdo. Jiedu abu žengė žingsnį atgal.

– Niekada, ponia!

Markizė kilstelėjo žavų veidą, spinduliuodama pačia gražiausia šypsena:

– Ką gi, tuomet atsiduosiu tam, katras, trokšdamas įrodyti savo meilę ir man įtikti, pirmas sutiks dalytis manimi su varžovu!

– Ponia!..

– *Milady!..*

Abu leitenantai, šaltai nusilenkę Violai, pasisuko vienas į kitą ir paspaudė rankas.

– *I was sure you were a gentleman*[81], pone Kataldai, – tarė anglas.

– Aš irgi nė kiek neabejojau jūsų padorumu, misteri Osbertai, – atsiliepė neapolietis.

[81] Aš neabejojau, kad jūs esate džentelmenas (*angl.*).

Jiedu nusisuko nuo markizės ir žengė prie žirgų.

– Bičiuliai... Ko gi jūs įsižeidėte?.. Kvailiai... – kalbėjo toliau Viola, tačiau abu karininkai jau įsispyrė į balnakilpes, ruošdamiesi įšokti į balną.

Tos akimirkos Kozimas nekantriai laukė, iš anksto mėgaudamasis sumaniu kerštu: abiem varžovams buvo parengta skausminga staigmena. Vis dėlto, regėdamas, kaip vyriškai jiedu pasielgė, atsisveikindami su begėde markize, Kozimas staiga nustojo ant jų pykti. Per vėlu! Buvo jau neįmanoma pašalinti siaubingojo keršto įrankio! Tą pačią sekundę Kozimas kilniaširdiškai ryžosi juos perspėti:

– Palaukite! – sušuko nuo medžio. – Nesėskite į balną!

Abu karininkai užvertė galvas.

– *What are you doing up there?*[82] Ką jūs čia veikiate? Kaip jūs drįstate? *Come down!*[83]

Užpakaly pasigirdo donos Violos krizenimas, lyg sparnelių šnarėjimas.

Abu leitenantai sutriko. Vadinasi, yra dar trečiasis, ir tas varžovas stebėjo visą sceną. Padėtis pasidarė dar keblesnė.

– *In any way*[84], – sušuko jiedu, – mudu eisime išvien!

– Garbės žodis!

– Mudu nesutiksime su niekuo dalytis *Milady* meile!

– Niekada!

– Bet jeigu vienas kuris vis dėlto sutiktumėte...

– Šiuo atžvilgiu mes esame vienos nuomonės! Galime sutikti tik kartu!

– Puiku! O dabar – nešdinkitės!

Sulig tais žodžiais Kozimas ėmė graužtis nagus, pykdamas ant savęs už tai, jog bandė apsaugoti varžovus nuo keršto. „Te-

[82] Ką jūs ten veikiate? (*Angl.*)

[83] Lipkite žemyn! (*Angl.*)

[84] Šiaip ar taip (*angl.*).

esie!" – tarė sau ir dingo lapijoje. Abu karininkai įsėdo į balnus. „Dabar suriks", – pagalvojo Kozimas, užsikimšdamas ausis. Iš gerklių išsiveržė klyksmas. Abu leitenantai šleptelėjo ant ežių, pakištų po gūniomis.

– Išdavystė! – Ir nusirito ant žemės, klykdami, vartydamiesi, šokinėdami, tarytum pasiryžę pulti markizę.

Tačiau dona Viola, įtūžusi dar labiau negu jie, suriko, žiūrėdama į viršų:

– Bjauri, niekšinga beždžione! – ir, prišokusi prie Indijos kaštono, ėmė sliuogti kamienu aukštyn ir taip greitai dingo abiem karininkams iš akių, kad jiems pasirodė, jog ji prasmego kiaurai žemės.

Medyje Viola kaktomuša susidūrė su Kozimu. Jiedu žiūrėjo vienas į kitą pykčiu degančiomis akimis, kaip arkangelai tyromis nuo rūstybės širdimis. Atrodė pasiryžę sudraskyti vienas kitą į skutus, bet staiga ji sušuko:

– Ak, mielasis! Tu esi toks, kokio aš geidžiu: pavydus, nepermaldaujamas! – Ji rankomis apsivijo jo kaklą, jiedu apsikabino, ir Kozimas viską pamiršo.

Staiga ji išsprūdo iš jo glėbio, atlošė galvą, lyg jai būtų dingtelėjusi netikėta mintis, ir tarė:

– O tu matei, kaip jie mane myli? Pasiryžę dalytis manimi vienas su kitu...

Kozimas ko nešoko ant jos, bet staiga liuoktelėjo ant viršutinės šakos ir, kandžiodamas lapus, daužydamas galvą į kamieną, suriko:

– Jie – šliuuuuužai!..

Viola atšlijo, jos veidas akimirksniu suakmenėjo.

– Tau dar reikia daug ko iš jų pasimokyti.

Ir apsisukusi mikliai nusliuogė nuo medžio.

Abiem dūsautojams nieko kita nebeliko, kaip, pamiršus neseną kivirčą, kantriai traukyti vienas kitam spyglius iš užpakalio. Dona Viola pertraukė juos.

– Greičiau! Lipkite į karietą!

Visi trys dingo už pavėsinės. Karieta trūktelėjo iš vietos. Likęs vienas Indijos kaštone, Kozimas rankomis užsidengė veidą.

Kozimui, taip pat ir abiem buvusiems varžovams prasidėjo kančių keliai. Vargu ar Violai buvo labai linksma. Man regis, markizė kankino visus, norėdama pasikankinti pati. Abu kilmingi karininkai, tapę neperskiriamais draugais, amžinai painiodavosi jai po kojų, trindavosi po jos langais, kviečiami skubėdavo pas ją į svečius arba valandų valandas vieni du stumdavo laiką restoranėlyje. Ji gundė juos, reikalaudama vis naujų meilės įrodymų, ir jiedu sutikdavo tenkinti visus jos įgeidžius, netgi jau nebesipriešindami jos norui dalytis ja ne tik po lygiai, bet ir su kitais vyrais, ir, šitaip jai nuolaidžiaudami, tikėjosi nuolankumu palenkti jos širdį ir pagaliau priversti ją tesėti savo pažadus, ir, garbės žodžio susaistyti siekti to paties tikslo, apakinti pavydo ir vilties įveikti varžovą, pamažu grimzdo į nešlovės liūną, nebeturėdami jėgų atsispirti.

Išplėšusi iš jūrų karininkų naują pažadą, Viola šokdavo ant žirgo ir lėkdavo pranešti Kozimui.

– Žinai, anglas sutinka su tuo ir tuo... Ir neapolietis taip pat... – šaukdavo ji, vos išvydusi paniurusį Kozimą medyje.

Kozimas neatsakydavo.

– Neregėta meilė, ar ne? – neatlyždavo ji.

– Neregėta kiaulystė! Visi jūs – kiaulės! – sustaugdavo Kozimas ir pradingdavo medžiuose.

Taip dabar jiedu mylėjosi kankindami vienas kitą ir nematydami kitos išeities.

Anglijos laivyno flagmanas ruošėsi kelti inkarą.

– Jūs, žinoma, neišplauksite, ar ne? – pareiškė Viola serui Osbertui.

Seras Osbertas nepasirodė laive, buvo paskelbtas dezertyru. Veikdamas išvien su anglu ir stengdamasis nuo jo neatsilikti, donas Salvatorė irgi dezertyravo.

– Jie dezertyravo! – džiūgaudama paskelbė Viola Kozimui. – Dėl manęs! O tu...

– O aš? – suriko Kozimas, perverdamas Violą tokiu tūžmingu žvilgsniu, jog ji užsikirto.

Seras Osbertas ir Salvatorė di San Kataldas, abiejų karalysčių karo jūrų laivynų dezertyrai, išblyškę, išsigandę, stūmė laiką restoranėlyje, lošdami kauliukais ir stengdamiesi aplošti vienas kitą, o Viola tuo tarpu galutinai pasibodėjo savimi ir visa aplinka.

Kartą ji, įšokusi į balną, nušuoliavo į mišką. Kozimas tupėjo ąžuole. Ji stabtelėjo pievoje po medžiu.

– Man nusibodo.

– Kas?

– Visi jūs.

– Aha!

– Jie man davė didžiausią meilės įrodymą...

Kozimas nusispjovė.

– ...Bet man to negana.

Kozimas žvilgtelėjo į ją.

Ir ji:

– Tu netiki, jog meilė – tai visiškas pasiaukojimas, atsižadėjimas savęs...

Ji stovėjo pievoje, graži kaip niekad, ir būtų užtekę vieno vienintelio judesio, kad dingtų ledinė veido išraiška, išdidi laikysena ir ji atsidurtų jo glėbyje... Kozimas būtų galėjęs jai prisipažinti, jog nusileidžia, pasakyti kad ir tokius žodžius: „Sakyk, ką turėčiau daryti, aš pasiruošęs..." – ir vėl abu būtų galėję džiaugtis laime, niekieno nedrumsčiama laime. Tačiau jis tarė:

– Nėra ir negali būti meilės, jeigu iš paskutiniųjų nesistengsi išlikti pačiu savimi.

Viola apmaudžiai numojo ranka – jai viskas nusibodo. Vis dėlto ji būtų galėjusi jį suprasti, tiesą pasakius, ir suprato, jau buvo

besakanti: „Tu man patinki toks, koks dabar esi..." – ir belipanti į medį... Tačiau prikando lūpą. Tarė:

– Na ir lik pačiu savimi.

„Tačiau tuomet nėra prasmės likti pačiu savimi..." – buvo besakąs Kozimas. Tačiau pasakė:

– Jeigu tau mielesni tiedu šliužai...

– Aš neleisiu niekinti savo draugų! – sušuko ji, bet mintyse tarė sau: „Tu vienintelis man reikalingas, tik dėl tavęs aš išdarinėju visas tas kvailystes!"

– Vadinasi, mane galima niekinti...

– Ir tavo mąstymo būdą!

– Mano būdas yra mano.

– Tuomet sudiev. Išvykstu šiandien pat. Ir niekada nebegrįšiu.

Ji parjojo į rūmus, susikrovė daiktus ir išvažiavo nepasakiusi nė žodžio leitenantams. Ji tesėjo savo pažadą. Nebegrįžo į Ombrozą. Išvyko į Prancūziją, o vėliau istoriniai įvykiai užtvėrė jai kelią, kai jau buvo beketinanti grįžti. Prasidėjo revoliucija, paskiau karas; iš pradžių susidomėjusi nauja įvykių raida (priklausė Lafajeto[85] *entourage*[86]), markizė vėliau emigravo į Belgiją, o iš ten – į Angliją. Ilgus metus, vykstant karams su Napoleonu, ūkanotajame Londone ji ilgėjosi Ombrozos medžių. Paskiau ištekėjo už lordo, Indijos bendrovės akcininko, ir įsikūrė Kalkutoje. Iš savo balkono bežiūrint į miškus, į medžius, dar keistesnius už tuos, kurie augo jos vaikystės sode, jai dingodavosi, jog pro lapus šakomis liuoksi Kozimas. Bet tai būdavo tik beždžionės arba jaguaro šešėlis.

Seras Osbertas Kaslfaitas ir Salvatorė di San Kataldas liko neperskiriami draugai iki mirties ir tapo užkietėjusiais nuotykių

[85] *Mari Žozefas Polis Ivas Rošas markizas de Lafajetas* (Marie-Joseph-Paul-Yves-Roch, Marquis de Lafayette, 1757–1834) – prancūzų politikos veikėjas ir reformatorius, dalyvavo JAV nepriklausomybės kare, Prancūzijos didžiosios revoliucijos pradžioje (1789 m.) vadovavo Nacionalinei gvardijai.

[86] Aplinkai (*pranc.*).

ieškotojais. Žmonės matydavo juos Venecijos lošimų namuose, Getingeno teologijos fakultete, Peterburge, Jekaterinos II dvare, kol pagaliau jų pėdsakai dingo.

Kozimas ilgai klajojo miškais apdriskęs, apsiverkęs, nieko neimdamas į burną. Verkė ne savo balsu, kaip naujagimis, ir paukščiai, anksčiau būriais sprukdavę nuo taikliojo medžiotojo, dabar atskrisdavo visai arti, sutūpdavo į aplinkinių medžių viršūnes arba sukdavosi virš galvos: žvirbliai čirkšdavo, dagiliai čiauškėdavo, purpleliai ulbėdavo, strazdai rykaudavo, kikiliai kliaugėdavo; iš uoksų ir urvelių išlįsdavo voverės, miegapelės, lauko pelės, gailiai cypaudamos, prisidėdavo prie bendro choro, ir brolis klaidžiodavo medžiais, lydimas paukščių ir žvėrelių graudulingų balsų.

Vėliau atėjo smurto ir niokojimo metas: draskydamas lapelį po lapelio, kiekvieną medį nuo viršūnės iki apačios Kozimas akimoju paversdavo pliku stagaru, koks paprastai būna žiemą, net jeigu tas medis niekada ir nemesdavo lapų. Paskiau vėl įsliuogdavo į viršūnę ir imdavo laužyti plonas šakeles, palikdamas tik storas šakas, tuomet vėl kopdavo aukštyn ir įnikdavo kišeniniu peiliuku lupti žievę, kol suboluodavo nuogi medžių kamienai, šiurpūs, lyg nudirti gyvūnai.

Šitaip jis siautėjo anaiptol ne todėl, jog pyko ant Violos, – stačiai graužėsi jos netekęs, nesugebėjęs jos išsaugoti, įžeidęs ją savo kvailu, nepateisinamu išdidumu. Pagaliau jis suprato, kad ji visada buvo jam ištikima, o tiems dviem vyrams nedraudė meilintis tik norėdama įrodyti, jog jis, Kozimas, vienintelis jos meilužis, ir visi jos pykčio protrūkiai ir įgeidžiai buvo ne kas kita, kaip nenumaldomas geismas sukurstyti meilę, beribę, besaikę, o jis... jis... jis nieko nesuprato ir taip ją įsiutino, jog pagaliau amžinai prarado.

Kelias savaites Kozimas praleido miške, kaip niekad vienišas, nes neteko netgi Gudručio, kurį Viola išsivežė. Kai brolis pasirodė

Ombrozoje, visi pamatė, kad jis labai pasikeitęs. Net aš negalėjau puoselėti kokių nors vilčių: šįkart Kozimas visiškai išprotėjo.

XXIV

Ombrozoje jau seniai visi kalbėjo, jog Kozimas išprotėjo tą dieną, kai, būdamas dvylikos metų, įsikorė į medį ir atsisakė nulipti žemėn. Vis dėlto vėliau, kaip paprastai ir būna, visi susitaikė su ta jo beprotybe, ir ne vien su tuo jo užgaidu gyventi medžiuose, bet ir kitomis būdo savybėmis, tad tiesiog laikė jį keistuoliu. Vėliau, per patį meilės Violai įkarštį, žmonės ne kartą girdėjo jį šūkaujant nesuprantamomis kalbomis, o ypač – per Ombrozos šventojo globėjo atlaidus, ir tuomet apkaltino jį piktžodžiaujant, visa gerkle skelbiant erezijas Pelagijaus[87] šalininkų kalba – kartaginietiškai ir Socinio[88] bedieviškus teiginius lenkiškai. Nuo to laiko paplito gandas: „Baronas išprotėjo!" – o blaivaus proto žmonės dar pridėjo: „Kaip gali išprotėti žmogus, nuo mažens pametęs protą?"

Sklindant prieštaringoms kalboms, Kozimui iš tikrųjų pasimaišė protas. Anksčiau nuo galvos iki kojų apsitaisęs kailiais, dabar kaip Amerikos čiabuvis apsikaišė galvą ryškiomis kukučio arba žaliukės plunksnomis ir – negana to – prisismaigstė plunksnų į drabužius. Galiausiai pasisiūdino keletą frakų, perdėm išpuoštų plunksnomis, ir, mėgdžiodamas kai kuriuos paukščius, pavyzdžiui, genius, ėmė kalti medžius, traukti vikšrus ir lervas ir girtis savo laimikiu nelyginant didžiausiu lobiu.

[87] Pelagijus (apie 390 m. po Kr.) skelbė, jog žmogus apdovanotas laisva valia, kuri leidžia jam atskirti gėrį nuo blogio ir pasirinkti gėrį.

[88] *Socinis* (Fausto Sozzinni, 1539–1604) – antitrinitorių sąjūdžio pradininkas Lenkijoje ir Lietuvoje reformacijos metais; jo sekėjai, 1658 m. karaliaus Kazimiero ištremti, pabėgo į Prūsiją, Olandiją ir Angliją.

Be to, jis giedodavo liaupses paukščiams, kreipdamasis į žmones, po medžiais susirinkusius jo pasiklausyti ir geraširdiškai iš jo pasišaipyti: iš medžiotojo jis tapo sparnuočių gynėju, apsiskelbdamas tai ilgauodege zyle, tai liepsnotąja pelėda, tai liepsnele ir atitinkamai apsikaišydamas plunksnomis, pliekė žmones, nepripažįstančius paukščių tikraisiais draugais; kalbėdamas palyginimais, smerkė visą žmoniją. Paukščiai, ir tie pajuto, kaip pasikeitė jo pažiūros, ir drąsiai sukdavosi aplink jį, nepaisydami apačioje po medžiais jo klausančių žmonių. Tad jis galėdavo savo kalbą paremti gyvais pavyzdžiais, rodydamas į paukščius, sutūpusius ant šakų.

Turėdami omenyje tą Kozimo ypatybę, Ombrozos medžiotojai ne kartą tarėsi pasinaudoti juo kaip prievilu, tačiau niekas nedrįsdavo šauti į šalia jo sutūpusius paukščius. Mat baronas netgi dabar, beveik visai kuoktelėjęs, visiems keldavo pagarbą; kas be ko, žmonės iš jo šaipydavosi ir dažnai padaužų ir dykaduonių gauja, susirinkusi po medžiu, traukdavo jį per dantį, bet, šiaip ar taip, gerbdavo jį ir atidžiai klausydavosi jo žodžių.

Dabar jo medžiai būdavo nukabinėti popieriaus lapais ir netgi sąsiuviniais, prirašytais Senekos ir Šaftsberio[89] posakių, ir visokiais daiktais, išrikiuotais tam tikra tvarka: kuokšteliais plunksnų, bažnytinėmis žvakėmis, pjautuvais, vainikais, korsetais, pistoletais, svarstyklėmis. Ombroziečiai ištisas valandas spėliodavo, stengdamiesi įminti, ką galėtų reikšti tie galvosūkiai: diduomenę, popiežių, dorybę, karą, o man atrodo, kad jie apskritai neturėjo jokios prasmės ir buvo reikalingi tik protui pamiklinti ir parodyti, jog protingos gali būti pačios neįprasčiausios mintys.

Be kita ko, Kozimas ėmėsi kūrybos – parašė „Strazdo giesmę“, „Genys kala“, „Mažųjų Apuokų dialogus“ – ir išplatino

[89] *Grafas Šaftsberis* (Earl of Shaftesbury, Anthony Ashley Cooper, 1671–1713) – anglų filosofas, Loko sekėjas.

savo kūrinius. Kaip tik tuo savo kvaištelėjimo metu jis išmoko spausdinti knygas ir pradėjo leisti iš pradžių lankstinukus ir netgi laikraščius (tarp jų *Šarkų žinias*), o vėliau vietoj jų – storą žurnalą *Dvikojų vadovas*. Į riešutmedį įkėlė spausdinimo stakles, matricą, rėmelį, spaudmenų kasą ir statinaitę spaudos dažų, paskiau ištisas dienas rinkdavo tekstus ir juos spausdindavo. Kartais ant popieriaus pakliūdavo vorų, peteliškių, ir puslapyje likdavo jų atspaudai; kartais ant dar neišdžiūvusio spaudinio užšokdavo miegapelė, uodega išterliodavo dažus po visą lapą; kartais voverės pavogdavo kokią literą ir nusitempdavo į savo uoksą, ketindamos ją sugraužti, kaip tai atsitiko su raide *Q*, kurią, apskritą, su koteliu, žvėreliai palaikė uoga, ir Kozimui tekdavo pasukti galvą, prireikus surinkti žodį su raide *Q*, ir vietoj *Quando* ir *Quantunque* – rašyti *Cuando* ir *Cuantunque*[90].

Visa tai būtų buvę puiku, tačiau man buvo toks įspūdis, jog brolis ne tik kraustosi iš proto, bet ir truputį kvaištelėja, o tai kur kas baisiau ir liūdniau, nes tiek gėrio, tiek blogio požiūriu beprotybė – tai stiprios gyvastingos prigimties įrodymas, o kvailumas – silpnos, niekuo neišlyginamos prigimties liudijimas.

Žiemą Kozimas, regis, mokėdavo nugrimzti į savotišką įmygį. Įlindęs į savo kailinį miegmaišį ir kaip paukštytis iškišęs galvą, kabodavo aukštai medyje, o dieną, orui įšilus, keliais šuoliais nulėkdavo į alksnį prie Dvoklės upelio atlikti gamtinių reikalų. Šiaip jau tysodavo savo maiše skaitinėdamas (sutemus užžibindavo aliejinę lempelę), kažką bambėdamas sau panosėje arba niūniuodamas. Tačiau daugiausia miegodavo.

Alkiui numarinti jis turėdavo slaptų maisto atsargų, tačiau neatsisakydavo vaišinamas sriuba ir virtiniais, kai koks nors geraširdis, užlipęs kopėčiomis, atnešdavo ko nors pavalgyti. Tiesą pasakius, tarp vargšų paplito toks prietaras: jei pavaišinsi ba-

[90] Kada, vis dėlto (*it.*).

roną – tau seksis, – aiškus įrodymas, jog jis vis dar keldavo lyg baimę, lyg užuojautą, man rodos, veikiau užuojautą. Man buvo labai nemalonu, kad teisėtas barono di Rondò titulo paveldėtojas minta iš labdaros, o svarbiausia – dingtelėjo mintis: ką pasakytų amžinatilsį tėtis, išgirdęs tokią naujieną. Aš pats sau ligi šiol nieko negalėjau prikišti, nes brolis visada niekindavo namų šilumą ir netgi pasirašė dokumentą, kuriuo atleido mane nuo bet kokių įpareigojimų, pareikalavęs nebent nedidelės rentos (išleidžiamos beveik išimtinai vien knygoms). Vis dėlto dabar, matydamas, kad jis nesugeba prasimanyti maisto, dėl visa ko nusiunčiau liokajų su livrėja ir pudruotu peruku, kad jis kopėčiomis įliptų į medį ir nuneštų broliui padėklą su kalakuto šlaunele ir taure burgundiškojo. Maniau, kad jis atsisakys, kokių nors mįslingų principų vedamas, tačiau jis mielai viską priėmė, ir nuo tos dienos, sėsdamiesi pietų, mes niekada nepamiršdavome į medį patiekti jo dalies.

Žodžiu, tai buvo baisus nuopuolis. Laimė, kaip tyčia įsisiautėjo vilkai, ir Kozimui pasitaikė puiki proga parodyti savo drąsą ir sumanumą. Žiema buvo atšiauri, prisnigo netgi mūsų miškuose. Vilkų rujos, bado išvarytos iš Alpių, nusileido į mūsų lygumas. Keli miškakirčiai, susidūrę su vilkais, išnešiojo šiurpią naujieną. Nuo gaisrų meto pripratę telktis pavojaus valandą, ombroziečiai ėmė budėti prie miesto, kad neprisileistų artyn išbadėjusių plėšrūnų. Tačiau niekas nedrįsdavo kelti kojos iš savo kiemo, ypač naktį.

– Gaila, kad baronas jau nebe toks, koks buvo anksčiau! – apgailestavo ombroziečiai.

Kaip reta šalta žiema negalėjo neatsiliepti Kozimo sveikatai. Jis supdavosi ant šakos, susirietęs savò maiše nelyginant vikšras kokone, varvančia nosimi, pamėlęs, išpurtęs. Išsigandę vilkų, žmonės juokaudavo eidami pro medį:

– Ak, barone, andai tu saugojai mus, tupėdamas medžiuose, o dabar mes tave saugome.

Jis tylėdavo prisimerkęs, lyg nieko nesuprasdamas ar nieko neimdamas į galvą. Vienu tarpu netikėtai kilstelėjo galvą ir nusišnypštęs tarė užkimusiu balsu:

– Avys. Vilkams nuginti. Įkelkite į medžius avis. Ir pririškite.

Apačioje po medžiu rinkosi vis daugiau žmonių – pasiklausyti, kokią dar nesąmonę leptelės baronas, ir iš jo pasišaipyti. Tačiau jis, šnopšdamas ir krenkšdamas, išlindo iš maišo ir tarė:

– Aš jums parodysiu kur, – ir nusliuogė šakomis.

Pamiškėje, ten, kur prasideda dirbami laukai, Kozimas labai kruopščiai parinko kelis riešutmedžius ir ąžuolus, liepė įkelti į juos avis su ėriukais ir pats jas, bliaunančias, tvirtai pririšo prie šakų, kad nenukristų ant žemės. Kiekviename medyje jis paslėpė po kulkomis užtaisytą šautuvą. Paskiau apsitaisė avies kailiu: striukė, gobtuvas, kelnės – viskas buvo pasiūta iš avikailių. Ir ėmė laukti nakties viename ąžuole po atviru dangumi. Tą sumanymą visi palaikė viena didžiausių jo kvailysčių.

Vis dėlto tą naktį atsėlino vilkai. Užuodę avis, išgirdę bliovimą ir aukštai medžiuose pamatę geidžiamą grobį, vilkai visa ruja apspito medį ir, iššiepę alkanas iltis ir priešakinėmis letenomis įsirėmę į kamieną, pratrūko kaukti. Tuomet šakomis atliuoksėjo Kozimas, ir vilkai išsižiojo apstulbę matydami lyg avį, lyg žmogų, tarytum paukštį straksintį medžiais. Staiga: „Bum! Bum!" – vilkai gavo į nasrus dvi kulkas. Dvi: nes vieną šautuvą Kozimas nešiojosi su savimi (ir iššovęs iškart užtaisydavo), o kitas, iš anksto užtaisytas kulka, jau laukė jo kiekviename medyje; taigi kiekvienąsyk ant įšalusios žemės likdavo tysoti du vilkai. Taip jis sunaikino gausybę plėšrūnų, ir sulig kiekvienu šūviu ruja išlakstydavo į visas puses, ir kiti medžiotojai, išgirdę kauksmą, iššaudydavo gyvus likusius.

Vėliau Kozimas pasakodavo apie vilkų medžioklę ir vienaip, ir kitaip, todėl negaliu tvirtinti, kuri istorija tikra. Pavyzdžiui:

– Mūšis krypo į gerąją pusę, tačiau, sliuogdamas prie medžio, kuriame buvo pririšta paskutinė avis, užsibedžiau ant trijų vilkų –

užsiropštę šakomis, jie buvo bebaigią doroti grobį. Persišaldęs buvau aklas ir apkurtęs, beveik nieko nemačiau ir negirdėjau, pastebėjau juos tik tada, kai susidūriau su jais kaktomuša. Išvydę dar vieną avį, dvikoję, einančią šakomis, vilkai pasisuko į mane ir išsiepė savo kruvinus nasrus. Mano šautuvas buvo neužtaisytas, nes, tiek išpleškinęs vilkų, išbaigiau visą paraką, o užtaisytojo šautuvo tame medyje negalėjau pasiekti, nes kelią užtvėrė vilkai. Stovėjau ant laibos šakos, o virš galvos styrojo ranka pasiekiama stora šaka. Ėmiau trauktis atatupstom, pamažu toldamas nuo kamieno. Vienas vilkas iš lėto nusekė man iš paskos. Rankomis laikydamasis už storos šakos, apsimečiau, jog kojomis remiuosi į laibąją, bet iš tikrųjų buvau pakibęs. Vilkas apsigavęs drąsiai ėjo toliau, šaka palinko, o aš vienu šuoliu atsidūriau ant viršutinės šakos. Suinkštęs kaip šuo, vilkas plojosi ant žemės ir liko tysoti nusisukęs sprandą.

– Na, o kiti du vilkai?

– ...Kiti du, nejudėdami iš vietos, nenuleido nuo manęs akių. Tuomet aš ūmai nusivilkau striukę su gobtuvu, pasiūtą iš avikailio, ir sviedžiau ją į vilkus. Matydamas, kad į juos lekia ėriuko baltas šešėlis, vienas vilkas bandė nutverti jį dantimis, tačiau tikėjosi sugriebti sunkesnį grobį, o ten buvo lengvutė išnara, tad jis, neišlaikęs pusiausvyros, liuobėsi ant žemės ir taip pat nusisuko sprandą.

– Liko dar vienas...

– Taigi liko dar vienas, tačiau, kai nusivilkau striukę, man pasidarė taip šalta ir pasiutau taip čiaudėti, jog atrodė, kad dangus griūva. Vilkas net krūptelėjo iš netikėtumo, iškrito iš medžio ir kaip ir anie nusisuko sprandą.

Taip brolis pasakojo apie nakties mūšį. Viena buvo aišku: jam, ir šiaip jau ligotam, peršalimas vos nekainavo gyvybės. Kelias dienas jis grūmėsi su mirtimi, ir Ombrozos bendruomenė atsidėkodama

gydė jį savo sąskaita. Jis gulėjo hamake, apsuptas gydytojų, kopėčiomis lipančių prie jo vienas po kito. Dalyvauti konsiliume buvo pakviesti geriausi apygardos gydytojai: tas prirašė klizmą, tas – dėles, tas – garstyčių trauklapius, tas – karštus kompresus. Niekas net neužsiminė, jog baronui di Rondò pasimaišęs protas, – priešingai, visi jį vadino šviesiausiu šimtmečio protu ir fenomenu.

Tačiau tik tol, kol jis sirgo. Kai pasveiko, vieni kaip ir anksčiau tvirtino, kad jis išminčius, kiti – kad buvo ir tebėra pamišėlis. Šiaip ar taip, tokių keistybių kaip anksčiau nebeišdarinėjo. Leido savaitinį žurnalą, tačiau jau kitu pavadinimu – nebe *Dvikojų vadovas,* o *Mąstantis stuburinis.*

XXV

Nebeprisimenu, kada Ombrozoje buvo įkurta Laisvųjų mūrininkų ložė: aš įstojau į ložę daug vėliau, po pirmosios Napoleono kampanijos, drauge su didžiąja dalimi praturtėjusių miestelėnų ir vietinės smulkiosios bajorijos, todėl negaliu pasakyti, kokie iš pradžių buvo brolio santykiai su lože. Ta proga papasakosiu vieną daugmaž tų laikų atsitikimą – daug liudytojų galėtų patvirtinti, kad jis tikras.

Kartą Ombrozon atvyko du pakeleiviai ispanai. Užėjo į tokio kepėjo, pagarsėjusio frankmasono, Bartolomėjo Kavanjos namus. Regis, prisistatė kaip Madrido ložės nariai, tad jis vakare nusivedė juos į Ombrozos laisvųjų mūrininkų sueigą, sušauktą vidury miško, laukymėje, prie deglų ir žvakių šviesos. Visa tai žinoma tik iš gandų ir prielaidų, tačiau aš tikrai žinau, jog rytojaus dieną, vos ispanams išėjus iš viešbučio, jiems įkandin nusėlino Kozimas di Rondò, nepastebimai sekęs juos iš medžių.

Abu keliauninkai užsuko į priemiesčio restoranėlio kiemą. Kozimas įsitaisė visterijoje. Prie vieno staliuko jų jau laukė žmo-

gus su plačiakrašte skrybėle, todėl jo veido nebuvo matyti. Trys galvos, veikiau trys juodos skrybėlės, palinko prie balto staltiesės kvadrato; po trumpo pokalbio nepažįstamasis ėmė kažką rašyti siaurame popieriaus lakštelyje, klausydamasis, ką jam sako keliauninkai, ir, sprendžiant iš to, jog žodžiai rikiavosi stulpeliu, tai buvo vardinis sąrašas.

– Laba diena, ponai! – pasisveikino Kozimas.

Trys skrybėlės kilstelėjo, pasirodė trys veidai, ir trys poros nustebusių akių įsistebeilijo į žmogų, tupintį visterijoje. Vienas jų, tas, kuris buvo su plačiakrašte skrybėle, tuojau pat nuleido galvą, beveik liesdamas nosimi stalą. Tačiau brolis spėjo įžiūrėti jo veidą, kuris pasirodė jam pažįstamas.

– *¡Buenos días a usted!*[91] – atsiliepė abu ispanai. – Beje, ar čia pas jus taip įprasta susipažinti su svetimšaliais, nusileidus iš dangaus nelyginant balandžiui? Tikimės, jog teiksitės tuojau pat nulipti ir pasiaiškinti!

– Kas sėdi aukštai, matomas iš visų pusių, – tarė baronas. – Tačiau esama tokių, kurie ropoja žeme, kad tik niekas neįžiūrėtų jų veido.

– Įsidėmėkite, *señor*[92], jog nė vienas mūsų nėra įpareigotas rodyti jums savo veido neką daugiau nei užpakalį.

– Aš žinau, jog esama žmonių, kurie laiko garbe slėpti savo veidą.

– O kokie tai žmonės, pavyzdžiui?

– Na, kad ir šnipai!

Abu keliauninkai krūptelėjo. Vyriškis, užsikniaubęs ant stalo, net nepajudėjo, tačiau Kozimas pagaliau išgirdo jo balsą.

– Arba slaptos draugijos nariai... – tarė pabrėždamas kiekvieną skiemenį.

[91] Laba diena! (*Isp.*)

[92] Pone (*isp.*).

Šiuos žodžius buvo galima suprasti visaip. Tai suvokęs, Kozimas garsiai tarė:

– Šiuos žodžius, pone, galima suprasti visaip. Galbūt jūs pasakėte „slaptos draugijos nariai", turėdamas galvoje, kad slaptai draugijai priklausau aš arba kad jai priklausote jūs, arba kad mudu abu jai priklausome, arba kad jai nepriklausome nei aš, nei jūs, kad jai priklauso kažkas kitas, o gal stačiai jūs pasakėte šiuos žodžius, norėdamas išgirsti mano atsakymą?

– *Como como como?*[93] – sutriko vyriškis plačiakrašte skrybėle, sutriko taip, jog pamiršo, kad privalo sėdėti nuleidęs galvą, ir pažvelgė Kozimui tiesiai į akis. Kozimas jį atpažino: tai buvo donas Sulpisijas, jėzuitas, jo priešas nuo Olivabasos laikų!

– Aha! Aš neapsirikau! Nėra ko dangstytis, garbusis dvasiškasis tėve! – sušuko baronas.

– Jūs! Taip ir maniau! – sušuko ispanas ir nusivožęs skrybėlę nusilenkė, atidengdamas tonzūrą. – Donas Sulpisijas de Gvadaletė, *superior de la Compañia de Jesus*[94].

– Kozimas di Rondò, laisvasis mūrininkas, tikrasis ložės narys!

Kiti du ispanai irgi prisistatė, vos pastebimai linktelėdami.

– Don Çalisto!

– Don Fulgencio!

– Jūs irgi jėzuitai?

– *Nosotros también!*[95]

– Argi jūsų ordinas nebuvo neseniai paleistas popiežiaus įsakymu?

– Tik jau ne todėl, kad duotume ramybę tokiems kaip jūs laisvamaniams ir eretikams! – apnuogindamas špagą, sušuko donas Sulpisijas.

[93] Ką? Ką? Ką? (*Isp.*)

[94] Jėzaus draugijos viršininkas (*isp.*).

[95] Mes irgi! (*Isp.*)

Tai buvo ispanų jėzuitai, kurie, paleidus ordiną, išsiruošė į žygį, bandydami sutelkti ginkluotus pašauktinių pulkus ir stoti į kovą prieš pažangias idėjas ir teizmą.

Kozimas irgi išsitraukė špagą. Aplink susirinko daug žmonių.

– Malonėkite išlipti iš medžio, jei norite su manimi kautis *caballerosamente*[96], – tarė ispanas.

Tolėliau buvo riešutmedžių giraitė. Tuo metu valstiečiai skynė riešutus ir tarp medžių buvo ištempę paklodes nukrėstiems riešutams rinkti. Kozimas nuliuoksėjo prie artimiausio riešutmedžio, nušoko ant paklodės ir iškart atsitiesė, iš pradžių slystelėdamas tuo savotišku dideliu hamaku, o paskiau tvirtai įsiremdamas kojomis.

– Pasikelkite per porą sprindžių, done Sulpisijau, nes aš ir šiaip jau nusileidau žemiau nei man įprasta! – Ir jis apnuogino špagą.

Ispanas irgi užšoko ant įtemptos paklodės. Buvo sunku išsilaikyti stačiam, abu priešininkai smukdavo lyg į duobę sulig kiekvienu žingsniu, tačiau jiedu degė tokia neapykanta, jog jiems pavyko sukryžiuoti špagas.

– Šlovė Viešpačiui!

– Šlovė Didžiajam Visatos Kūrėjui!

Ir jiedu puolė vienas kitą.

– Prieš įsmeigdamas špagą jums į pilvą, norėčiau sužinoti, kaip gyvuoja panelė Ursula, – tarė Kozimas.

– Ji mirė vienuolyne!

Kozimą sujaudino ši naujiena (man regis, tyčia dono Sulpisijo pramanyta), ir buvęs jėzuitas, tuo pasinaudodamas, kirto klastingą smūgį. Padaręs įtūpstą, perkirto virvę, kuria Kozimo pusėje paklodė buvo pririšta prie riešutmedžio šakų. Kozimas būtų neišvengiamai nuvirtęs ant žemės, jeigu nebūtų mikliai peršokęs į dono Sulpisijo pusę ir įsikibęs į paklodės kraštą. Šokdamas jis atrėmė

[96] Kaip pridera bajorui (*isp.*).

ispano kirčius ir įsmeigė špagą jam į pilvą. Donas Sulpisijas susmuko, nusirito nusvirusia paklode į tą pusę, kur jis nurėžė virvę, ir atsidūrė ant žemės. Kozimas tuo tarpu įsliuogė į riešutmedį. Kiti du buvę jėzuitai pakėlė nuo žemės savo draugą (nežinia, sužeistą ar mirusį) ir daugiau niekada nepasirodė mūsų krašte.

Prie kruvinos paklodės būriavosi žmonės. Nuo tos dienos mano brolis pagarsėjo kaip laisvasis mūrininkas.

Ložės veikla buvo įslaptinta, tad nieko daugiau man nepavyko sužinoti. Tuo metu, kai aš, kaip minėjau, irgi tapau masonu, apie Kozimą jau kalbėta kaip apie seną brolijos narį, susijusį su lože nelabai aiškiais ryšiais: vieni jį vadino „neveiksniu", kiti – eretiku, atsižadėjusiu tikrųjų apeigų, treti – stačiai atskalūnu, tačiau visi jį didžiai gerbė už ankstesnius darbus. Visai galimas daiktas, kad jis ir buvo tasai legendinis meistras Genys Mūrininkas, kaip sakoma, įkūręs Ombrozos Rytų ložę, kurios ritualai byloja apie barono įtaką: tai aišku jau iš to, kad per įšventinimą naujieji nariai užrištomis akimis būdavo įkeliami į medžio viršūnę, o paskiau virve nuleidžiami ant žemės.

Beje, mūsų pirmosios laisvųjų mūrininkų sueigos vykdavo naktį miške. Tad Kozimo dalyvavimas buvo visiškai pateisinamas, nesvarbu, ar jis gaudavo iš savo užsienio korespondentų leidinius su laisvųjų mūrininkų įstatais ir Ombrozoje įkūrė ložę, ar kas nors kitas, tikriausiai įšventintas Prancūzijoje ar Anglijoje, pas mus įvedė masonų apeigas. Galimas daiktas, masonų ložė jau seniai buvo įkurta Ombrozoje, tik Kozimas to nežinojo, kol kartą naktį, klajodamas medžiais, vidury miško laukymėje pastebėjo žvakių apšviestą būrį žmonių keistais drabužiais su neregėtais įrankiais rankose, stabtelėjo pasiklausyti ir sukėlė sąmyšį, mestelėdamas vieną iš savo stulbinančių posakių, pavyzdžiui, tokį: „Mūrydamas sieną, pagalvok apie tuos, kurie lieka kitoje pusėje!" – (šiuos žodžius girdėjau jį dažnokai kartojant) arba kurį nors kitą, ir laisvieji

mūrininkai, pripažindami jo išmintį, priėmė jį į ložę, suteikė jam ypatingus įgaliojimus ir jo pasiūlymu papildė draugijos statutą gausybe naujų apeigų ir simbolių.

Šiaip ar taip, visą tą laiką, kai brolis buvo susijęs su „lože po atviru dangumi“ (taip ją vadinu, skirdamas nuo kitos ložės, kuri rinkdavosi viename name), būdavo naudojama kur kas daugiau ritualinių instrumentų, kaip antai: pelėdų, teleskopų, pušų gurgučių, vandens siurblių, grybų, Dekarto plūdurų, voratinklių, Pitagoro lentelių. Buvo ten ir nemažas rinkinys įvairių kaukolių: ne tik žmonių, bet ir karvių, vilkų, erelių. Be to, buvo ir kitokių įprastų masonų liturgijos reikmenų: mūrininkų menčių, matlankių, skriestuvų, ir tais laikais visa tai kabodavo ant šakų, pasak žmonių, išprotėjusio barono įgeidžiu sugrupuota keisčiausiais deriniais. Tik kai kurie žmonės užsimindavo, kad tie rebusai turi kur kas gilesnę prasmę; vis dėlto buvo neįmanoma nubrėžti aiškios ribos ir nustatyti, kurie simboliai radosi anksčiau, o kurie – vėliau, ir atmesti prielaidą, jog jau iš pat pradžių tai buvo kokios nors slaptos draugijos ezoteriniai ženklai.

Mat Kozimas, dar prieš įstodamas į laisvųjų mūrininkų ložę, priklausė įvairioms amatininkų gildijoms, arba brolijoms, pavyzdžiui, Šventojo Krispino brolijai, vienijančiai batsiuvius, Dorųjų kubilių, Teisiųjų ginklininkų, Sąžiningųjų kepurininkų cechams. Pats viskuo apsirūpindamas, jis išmanė įvairius amatus ir galėjo didžiuotis esąs daugelio gildijų narys, o gildijos taip pat džiaugėsi turėdamos tokį narį, kilmingos giminės atžalą, nepaprasto proto žmogų, jau ne kartą įrodžiusį savo taurumą.

Man buvo sunku suvokti, kaip tas amžinas Kozimo siekis gyventi bendruomenėje gali derintis su bėgimu nuo visuomenės, – tai buvo vienas keisčiausių jo būdo bruožų. Netgi pasakyčiau, kad kuo ryžtingiau jis būdavo nusiteikęs slapstytis medžiuose, tuo labiau trokšdavo užmegzti dar glaudesnius santykius su žmonėmis. Tiesa, kartais jis iš visų jėgų ir visa širdimi puldavo

kurti naują draugiją, kruopščiai apgalvodamas jos taisykles ir tikslus, atrinkdamas tokiam ir tokiam darbui tinkamus žmones, tačiau jo bendražygiai niekada nežinodavo, ar ilgai galės juo kliautis, kada ir kur galės su juo susitikti ir kada jis, netikėtai paklusęs savo laisvo paukščio prigimčiai, vėl dings jiems iš akių. Tad jeigu pamėgintume rasti kokią nors vieną priežastį tiems prieštaringiems polinkiams paaiškinti, galėtume padaryti prielaidą, kad jis lygiai taip pat nepripažino nė vienos to meto bendravimo formos ir todėl jų vengė, atkakliai stengdamasis sugalvoti ką nors nauja, tačiau nesugebėjo sukurti tokios, kuri atrodytų teisinga ir kuo nors skirtųsi nuo kitų, jau esančių, štai kodėl tolydžio pabėgdavo į mišką ir užsisklęsdavo visiškoje vienatvėje.

Jis svajojo apie visuotinę bendruomenę. Kiekvieną kartą, kai jis užsimodavo sutelkti žmones kokiam nors konkrečiam tikslui – ar pašauktinių būrius kovoti tai su gaisrais, tai su vilkais, ar amatininkų brolijas, tokias kaip Neprilygstamieji galąstojai arba Apšviestieji odminiai, – jam visada pasisekdavo suburti savo bendražygius miške nakčia, prie kokio nors medžio, iš kurio tardavo žodį, ir tose sueigose visi pasijusdavo esą sąmokslininkai, atskalūnai, eretikai, nuo konkrečių dalykų kalbos lengvai pereidavo prie bendrybių, nuo paprastų kokio nors amato įstatų lyg niekur nieko peršokdavo prie projekto įkurti Pasaulinę lygių, laisvų ir teisių piliečių respubliką.

Tad masonų ložėje Kozimas nebent kartodavo tai, ką jau būdavo sakęs ar daręs kitose slaptose arba poslaptėse draugijose, kurioms kada nors priklausė. Ir toksai lordas Liverpakas, Londono didžiosios ložės atsiųstas aplankyti brolių žemyne, atvykęs į Ombrozą tuo metu, kai mano brolis buvo meistras, taip pasipiktino jo pažiūromis, visiškai nesiderinančiomis su laisvųjų mūrininkų doktrina, kad parašė laišką į Londoną, jog Ombrozos ložė – tai nauja škotiškos pakraipos masonų brolija, kuri, Stiuartų

apmokama, purvais drabsto Hanoverių dinastiją, turėdama tikslą grąžinti sostą Jokūbui ir jo įpėdiniams.

Vėliau atsitiko mano aprašytas įvykis, kai du ispanai keliauninkai kepėjui Bartolomėjui Kavanjai prisistatė kaip laisvieji mūrininkai. Pakviesti į ložės sueigą, jie pareiškė, jog čia laikomasi doktrinos lygiai taip pat griežtai kaip ir Madrido Rytuose. Tai ir sukėlė Kozimo įtarimą, nes jis puikiai žinojo, kad didžioji ritualo dalis jo paties sugalvota: dėl to jis ėmė sekti šnipų pėdomis, nuplėšė jiems kaukes ir nugalėjo savo seną priešą doną Sulpisiją.

Šiaip ar taip, mano nuomone, tie liturgijos pakeitimai atitiko Kozimo mintis, nes, niekada neturėjęs mūrinių namų ir nenorėjęs jų statyti nei juose gyventi, simboliais jis galėjo naudoti visų amatų įrankius, tik, savaime suprantama, ne mūrininkų mentes.

XXVI

Ombroza buvo ir vynuogynų kraštas. Aš neturėjau progos apie tai užsiminti, nes, sekdamas Kozimo pėdomis, norom nenorom buvau priverstas kreipti dėmesį vien į medžių pasaulį. Tačiau plačiuose šlaituose augo vynuogynai, o rugpjūčio mėnesį po ilgomis eilėmis nusitęsusių vynuogienojų lapais raudonuodavo tirštų kaip vynas sulčių pritvinkusios kekės. Kai kuriuose vynuogynuose susiraizgę vynuogienojai driekdavosi nelyginant ūksminga alėja: pasakoju apie tai tik todėl, jog sendamas Kozimas susitraukė, pasidarė lengvas kaip pūkas ir išmoko vaikščioti tokiais žingsneliais, kad jį išlaikydavo kartelės vynuogienojams vyniotis. Tad jis nelenkdavo ir vynuogynų, klajodavo jais tai laipiodamas ten pat augančiais vaismedžiais, tai laikydamasis pasparų, dirbdavo drauge su vynuogininkais: žiemą karpydavo nuogus ūglius, ūseliais įsikibusius į ištemptas vielas, vasarą genėdavo išlaužydamas

vilkaūglius ir nereikalingas atžalas ir naikindavo kenksmingus vabzdžius, o rugsėjo mėnesį skindavo vynuoges.

Prasidėjus vynuogių skynimo metui, visi ombroziečiai ištisą dieną praleisdavo vynuogynuose, ir tarp žalių vynmedžių eilių marguodavo spalvingi sijonai ir spurguotos beretės. Varovai keldavo ant mulų kuprų pilnas pintines, paskiau išpildavo jas į kubilus; dalis vynuogių atitekdavo mokesčių rinkėjams, kurie, sbirų lydimi, atvykdavo imti duoklės vietiniams didikams, Genujos respublikos vyriausybei, dešimtinės Bažnyčiai ir kitokių mokesčių. Kiekvienais metais ta proga pasitaikydavo nesutarimų.

Didžiausias nepasitenkinimas kildavo prireikus dalį derliaus išdalyti į kairę ir į dešinę: Prancūzijoje prasidėjus revoliucijai, nuoskaudos būdavo surašomos į vadinamąsias „skundų knygas". Tos knygos atsirado ir Ombrozoje – šiaip sau, dėl visa ko, nes iš jų čia nebuvo jokios naudos. Tą mintį davė Kozimas, kuriam tuo metu nebereikėjo lankytis ložės sueigose ir ginčytis su vietiniais girtuokliais masonais. Dabar jis tupėdavo aikštės medžiuose ir dėstydavo naujausias žinias apačioje susirinkusiems jūreiviams ir sodiečiams, nes paštu gaudavo laikraščių ir, be to, susirašinėjo su draugais, be kita ko, su astronomu Baji[97], vėliau tapusiu Paryžiaus meru, ir kitais revoliucinių klubų nariais. Naujienų netrūko: Nekeras[98], priesaika kamuolio žaidimo salėje, Bastilija, Lafajetas ant balto žirgo, karalius Liudvikas, persirengęs liokajumi. Kozimas aiškindavo įvykius ir, liuoksėdamas nuo šakos ant šakos, atlikdavo įvairių personažų vaidmenis: ant vienos šakos būdavo Mirabo tribūnoje, ant kitos – Maratas tarp jakobinų, ant trečios – karalius Liudvikas Versalyje, su raudona kepuraite meilikaujantis pėsčiomis iš Paryžiaus atėjusioms kūmutėms.

Paaiškinęs, ką reiškia „skundų knyga", Kozimas tarė:

[97] *Baji* (Jean-Sylvain Bailly, 1736–1793) – prancūzų astronomas ir oratorius, vienas Didžiosios prancūzų revoliucijos vadovų.

[98] *Nekeras* (Jacques Necker, 1732–1804) – karaliaus Liudviko XVI finansų ministras.

– Pabandykime ir mes įsitaisyti tokią knygelę.

Paėmęs mokyklinį sąsiuvinį, virvele parišo ją ant medžio šakos; kiekvienas ombrozietis priėjęs užrašydavo savo nuoskaudas. Nuoskaudų būta įvairių: žvejai buvo nepatenkinti žuvies kaina, vynuogininkai – mokesčiais, piemenys norėjo praplėsti ganyklas, miškakirčiai – kirsti bendruomenės mišką, skundėsi tie, kurių giminaičiai nuteisti katorgos darbams, ir tie, kurie gavo rykščių už kokį nors nusižengimą, ir tie, į kurių žmonas ir dukteris kėsinosi didikai, žodžiu, skundams nebuvo galo. Kozimas pagalvojo, jog, nors tai ir „skundų knyga", vis dėlto negražu minėti vien gyvenimo negeroves, ir jam dingtelėjo į galvą mintis paprašyti kiekvieną įrašyti kokią nors širdyje puoselėjamą svajonę. Ir visi vėl rikiavosi prie medžio, ir kiekvienas rašė savo pageidavimą: kas svajojo apie duonos kąsnį, kas – apie lėkštę sriubos, kas geidė šviesiaplaukės, kas – iškart dviejų tamsiaplaukių, kas mielai būtų miegojęs dieną naktį, kas – ištisus metus grybavęs, kam magėjo keturiais žirgais kinkyta karieta, kas būtų pasitenkinęs vien ožka, kas troško pasimatyti su mirusia motina, kas – susitikti su Olimpo dievais, – žodžiu, visa, kas geriausia pasaulyje, buvo surašyta tame sąsiuvinyje arba nupiešta, kai kas netgi spalvotais pieštukais, nes daugelis nemokėjo rašyti. Kozimas, ir tas įrašė: „Viola". Vardą, kurį jau daug metų užrašydavo ir išraižydavo kur pakliūva.

Iš to sąsiuvinio išėjo graži knyga, ir Kozimas ją pavadino *Skundų ir pageidavimų knyga*. Tačiau, prirašius paskutinį lapą, nesugalvota, kokiam Tautos atstovų susirinkimui ją derėtų siųsti, tad ir liko virvele parišta kaboti medyje, vėliau prasidėjo lietūs, popierius sudrėko, susiliejo rašalu, ir, tai išvydus, sugrudo širdys ombroziečiams, nepatenkintiems savo liūdna dalia, ir apėmė noras maištauti.

Žodžiu, ir mūsų krašte buvo visos priežastys, Prancūzijoje sukėlusios revoliuciją. Tik, deja, mes gyvenome ne Prancūzijoje, todėl ir

neįvyko revoliucija. Mes gyvenome šalyje, kur priežastys aiškios, bet pasekmių nebūna.

Vis dėlto ir Ombrozon atėjo sunkūs laikai. Čia pat, netoliese, Respublikos kariuomenė grūmėsi su Austrijos ir Sardinijos karalysčių pulkais. Masena puolė Kolardentę, Laharpas – Nerviją, Murė[99] žygiavo pajūriu, ir nors Napoleonas tuomet buvo tik artilerijos generolas, jo patrankų griausmą vėjas retkarčiais atnešdavo ir į Ombrozą.

Rugsėjo mėnesį visi ėmė ruoštis skinti vynuoges. Buvo toks įspūdis, jog ruošiamasi kokiam nors slaptam siaubingam žygiui.

Tai vienur, tai kitur prie namų buvo girdėti kuždantis:

– Vynuogės prisirpo!

– Prisirpo! Kaip kažin ką!

– Kurgi ne! Metas skinti!

– Ir grūsti!

– Eisim visi! Kur tu eisi?

– Į vynuogyną už tilto. O tu? O tu?

– Į grafo Pinjos vynuogyną.

– O aš į vynuogyną prie malūno.

– Matei, kiek sbirų? Sulėkė kaip strazdai lesti vynuogių.

– Šiemet negaus nė vienos!

– Jeigu jie strazdai, tai mes – medžiotojai!

– Kai kas nė nosies nerodo. Kai kas kulnus raito.

– Nežinia, kodėl šiemet daug kam nepatinka skinti vynuogių?

– Pas mus irgi norėta atidėti vėlesniam laikui. Betgi vynuogės jau prisirpo!

– Prisirpo!

[99] *Masena* (Jean-André Masséna, 1758–1817), *Laharpas* (Amédée Emmanuel François Laharpe, 1754–1796), *Murė* (Jacques-Francis Mouret, 1787–1837) – Prancūzijos karvedžiai.

Rytojaus dieną vynuoges pradėta skinti tylomis. Išilgai vynmedžių eilių traukėsi voros žmonių, tačiau niekas nedainavo. Tik šen bei ten pasigirsdavo šauksmai:

– Ir jūs atėjote? Prisirpo!

Maklinėjo būreliai skynėjų, tvyrojo niūroka nuotaika, gal todėl, kad dangus, nors ir ne visai debesuotas, buvo apsiniaukęs, ir jeigu kas nors užtraukdavo dainą, beregint nutildavo, nes nepritardavo choras. Mulų varovai vežiojo pilnas pintines prie kubilų. Anksčiau pirmiausia būdavo atiduodama duoklė didikams, vyskupui ir vyriausybei; šiemet atrodė, jog visi pamiršo savo prievoles.

Atskubėję atsiimti dešimtinės, mokesčių rinkėjai nervinosi, nežinodami, nuo katro galo pradėti. Laikas bėgo, nieko ypatinga neatsitiko, tačiau vis labiau buvo justi, jog kažkas turėtų atsitikti, ir sbirams darėsi aišku, kad metas imtis darbo, tik sunku buvo suvokti, ką reikėtų daryti.

Liuoksėdamas kaip katė, Kozimas keliavo vynmedžių eilėmis. Šen bei ten žirklėmis nukirpdamas vieną kitą kekę, paduodavo apačioje stovintiems skynėjams arba skynėjoms ir dar kažką pusbalsiu pasakydavo.

Pagaliau sbirų vadeiva nebeištvėrė:

– Na, ar dar ilgai lauksim dešimtinės? – paklausė.

Ir beregint pasigailėjo nesuvaldęs liežuvio. Per vynuogynus perlėkė gūdus garsas – lyg baubimas, lyg šnypštimas: vienas vynuogių skynėjas papūtė ilgą, panašią į dūdą kriauklę, ir per slėnius nuaidėjo pavojaus signalas. Nuo visų kalvų atsiliepė tokie pat gūdūs garsai, vynuogininkai iškėlė kriaukles nelyginant trimitus, ir nuo vynmedžio viršūnės jiems pritarė Kozimas.

Per vynuogienojų eiles nuskardėjo daina, iš pradžių tokia nedarni, padrika, jog sunku buvo suvokti melodiją. Paskiau balsai susiderino, suskambėjo darniai, sutartinai, ir, dainai siūbtelėjus virš vynuogynų, atrodė, jog drauge su ja lekia vyrai ir moterys, beveik nematomi, stovintys palei vynmedžių eiles, atrodė, jog

lekia viskas – ir paramsčiai, ir vynuogienojai, jog vynuogių kekės pačios savaime nutrūksta, krinta į pintines, verčiasi į kubilus, pačios savaime trykšta sultys, oras, debesys, saulė virsta misa, ir jau aiškėja daina, iš pradžių melodija, o paskiau ir žodžiai: „*Ça ira! Ça ira! Ça ira!*[100]" – ir vaikinai rausvomis kojomis traiškė vynuoges, „*Ça ira!*" – ir merginos aštriomis žirklėmis nelyginant durklais smaigstė tirštą lapiją, karpydamos kreivus kekių kotelius, „*Ça ira!*"– ir debesys mašalų zyzė sūkuriuodami virš krūvų kekių, kūpsančių prie spaustuvų, –„*Ça ira!*" – ir tuomet sbirai nebesitvardydami suriko:

– Liaukitės! Tylėt! Gana laidyti gerkles! Kas dainuos, gaus kulką! – ir ėmė šaudyti į viršų.

Jiems atsakė tokia griausminga šūvių papliūpa, jog, rodės, kalvose kautynių rikiuote išsidėstė keli pulkai. Drioksėjo visi ombroziečių medžiokliniai šautuvai, o Kozimas, duodamas ženklą, nelyginant trimitą pūtė kriauklę aukščiausio figmedžio viršūnėje. Vynuogynai virto ištisiniu knibždynu. Sunku buvo suvokti, ar žmonės ten skina vynuoges, ar grumiasi: vyrai kekės moterys ūgliai sodininko peiliai vynuogienojai paramsčiai šautuvai pintinės arkliai vielos kumščiai besispardantys mulai kojos krūtys – ir skambi daina: „*Ça ira!*"

– Atsiimkit savo mokesčius!

Viskas pasibaigė tuo, jog sbirus ir mokesčių rinkėjus žmonės sugrūdo stačia galva į vynuogių pilnus kubilus, nors ir kažin kaip jie draskėsi ir spardėsi. Tad jie gavo nešdintis tuščiomis rankomis, nuo galvos iki kojų permirkę vynuogių sultimis, aplipę sutraiškytomis uogomis, sėklomis, išspaudomis, šakelėmis, prikibusiomis prie šautuvų, parakinių ir ūsų.

Žmonės toliau skynė vynuoges, lyg šventę švęsdami, nes buvo įsitikinę, jog pagaliau išsilaisvino iš feodalinių privilegijų varžtų.

[100] Didžiosios prancūzų revoliucijos dainos žodžiai.

Tuo tarpu mes, didikai ir bajorai, užsibarikadavome savo rūmuose ir apsiginklavome, pasiryžę brangiai parduoti gyvybę. (Aš, tiesą pasakius, tik stengiausi nekaišioti nosies į lauką, labiausiai saugodamasis kitų bajorų, kurie galėtų mane apkaltinti, jog esu susidėjęs su tuo šėtonu savo broliu, svarbiausiu mūsų krašto kurstytoju, jakobinu ir sąmokslininku.) Tačiau tą dieną, kai buvo išvyti mokesčių rinkėjai ir jų apsauginiai, niekam nė plaukas nuo galvos nenukrito.

Niekas neturėjo laiko: visi ruošėsi šventei. Mėgdžiodami prancūzus, ombroziečiai netgi papuošė Laisvės medį, tik dorai nežinojo, kaip jis turėtų atrodyti; na, o pas mus auga tiek medžių, jog nebuvo prasmės statyti dirbtinio. Todėl gėlėmis, vynuogių kekėmis, vainikais papuošė tikrą medį, išlakią guobą, ir užkabino užrašą: „*Vive la Grande Nation!*[101]" Pačioje viršūnėje tupėjo brolis, prie katenų kepurės prisisegęs trispalvę kokardą, ir skaitė paskaitą apie Ruso ir Volterą, tačiau niekas negirdėjo nė žodžio, nes apačioje po medžiu visi, susiėmę už rankų, šokdami dainavo: „*Ça ira!*"

Linksmybės truko neilgai. Atskubėjo didelės karinės pajėgos: genujiečiai – išreikalauti mokesčių ir užtikrinti krašto neutralumo, o austrai ir sardai – todėl, kad pasklido gandas, jog Ombrozos jakobinai ketiną pasiskelbti prisijungią prie „Didžiosios Pasaulio Tautos", tai yra prie Prancūzijos respublikos. Maištininkai bandė priešintis, pastatė kelias barikadas, užrėmė miesto vartus... Deja, to nepakako! Kariuomenė įsiveržė į miestą iš visų pusių, išstatė lauko sargybas visuose keliuose ir šunkeliuose, ir tie, kurie buvo žinomi kaip kurstytojai, buvo suimti, išskyrus Kozimą – neatsirado tokio narsuolio, kuris būtų sugebėjęs jį sučiupti, – ir dar kelis jo šalininkus.

Revoliucionierių teismas įvyko nedelsiant, tačiau kaltinamiesiems pavyko įrodyti, kad jie niekuo dėti, kad tikrieji vadeivos

[101] Tegyvuoja didžioji tauta! (*Pranc.*)

paspruko į mišką. Tad visi išėjo į laisvę, juo labiau kad dabar, kai Ombrozoje stovėjo kariuomenė, naujų maišto protrūkių nebuvo ko baimintis. Mieste taipgi įsitvirtino austrų ir sardų įgula galimam priešo įsiveržimui atremti, o jai vadovavo mūsų svainis, Batistos vyras d'Estoma, drauge su Provanso grafo svita emigravęs iš Prancūzijos.

Tikriausiai galite įsivaizduoti, kaip aš džiaugiausi vėl atsidūręs po savo sesers Batistos padu. Ji įsikūrė mano namuose drauge su savo vyru karininku, arkliais, ištisu būriu pasiuntinių. Vakarais ji pasakodavo apie paskutines mirties bausmes Paryžiuje; netgi atsivežė miniatiūrinę giljotiną su tikru peiliu ir, aiškindama mums, kaip baigė dienas jos draugai ir naujieji giminaičiai, kapojo galvas driežams, gluodenams, sliekams ir net pelėms. Taip mes leidome vakarus. Aš pavydėjau Kozimui, kuris gyveno po atviru dangumi, dieną naktį slapstydamasis kažkur netoliese miškuose.

XXVII

Kozimas pripasakojo apie karo metais miškuose atliktus žygdarbius tokių negirdėtų dalykų, jog dabar man sunku apsispręsti, kurią istoriją jums pateikti. Tad duodu žodį jam pačiam, perpasakodamas kai kurias jo istorijas:

Miške išdrįsdavo pasirodyti nebent priešiškų armijų priešakinės saugos žvalgų būriai. Įsitaisęs ant pačių aukščiausių šakų, sulig menkiausiu krūmų šnaresiu aš įtempdavau klausą, iš žingsnių stengdamasis įminti, kas eina: austrai, sardai ar prancūzai.

Kartą atklydo baltapūkis austrų leitenantėlis, vedinas būriu kareivių, išsiruošusių lyg į paradą: su garbiniuotais perukais su kasytėmis, triragėmis skrybėlėmis, odinėmis blauzdinėmis, kryž-

mai perjuostomis baltomis perpetėmis, šautuvais su užmautais durtuvais, – jie žygiavo išsirikiavę po du ir bandė lygiuoti, eidami vingiuotais takais. Neišžvalgęs miško, bet tvirtai įsitikinęs, jog tiksliai vykdo gautus įsakymus, karininkėlis vedė būrį žemėlapyje nurodytu maršrutu, pilnas nepalaužiamo tikėjimo imperatoriaus ginklo pranašumu, nepaisydamas, kad tolydžio užsibeda ant medžių, kad kaustytais batais apsiavę kareiviai slysčioja glotniais akmenimis arba, braudamiesi per gervuogynus, susibraižo veidus ir išsibado akis.

Tai buvo išties puikūs kariai. Pasislėpęs pušyje, tykojau jų prie proskynos. Rankoje laikiau puskilograminį pušies kankorėžį, tad paleidau jį į galvą paskutiniam kareiviui. Pėstininkas skėstelėjo rankomis, suklupo ir nuvirto į papartyną. Niekas to nepastebėjo; būrys žygiavo kaip žygiavęs.

Aš vėl juos prisivijau. Šįkart kamuolin susirietusia dygliakiaule pataikiau kapralui į sprandą. Kapralas nukneibė galvą ir nualpo. Tąsyk leitenantas pastebėjo, kas atsitiko, liepė dviem vyrams paguldyti sužeistąjį ant neštuvų ir žygiuoti toliau.

Būrys lyg tyčia nuklydo į didžiausią visame miške kadagynų tankmę. Čia jų laukė nauja pasala. Aš prisirinkau visą maišelį mėlynų plaukuotų vikšrų, kurie, vos paliesti, nudegina baisiau nei dilgėlės, ir ne mažiau kaip šimtą jų išbėriau jiems ant galvų. Būrys dingo brūzgynuose, paskiau vėl išnėrė ir nužygiavo toliau: kareiviai įnirtingai kasėsi raudonomis pūslėmis išbertas rankas ir veidus.

Puikūs kareiviai ir nuostabus karininkas! Miške viskas jam buvo nesuvokiama ir svetima, bet jis, niekuo nesistebėdamas, išdidžiai ir nenumaldomai žygiavo pirmyn, nors būrys tirpte tirpo. Tuomet aš griebiausi vilpišių: nutvėręs už uodegos, sukdavau virš galvos, kol įsiusdavo, ir sviesdavau žemyn. Pasigirsdavo baisus klyksmas, vilpišio purškimas, paskiau stodavo tyla ir ramybė. Austrai sustodavo apsitvarstyti žaizdų. Paskiau, baltuodami tvarsčiais, vėl leisdavosi pirmyn.

„Nieko kita nebelieka, kaip suklaidinti juos, kad pakliūtų į nelaisvę!" – pagalvojau ir nuliuoksėjau, tikėdamasis, juos aplenkęs, surasti prancūzų būrį ir perspėti, kad artėja priešas. Tačiau šiame fronto ruože prancūzai jau senokai neberodė gyvybės žymių.

Besliuogiant viršum samanotos laukymės, man pasirodė, jog kažkas ten kruta. Aš stabtelėjau, įtempiau klausą. Išgirdau kažką panašaus į upelio čiurlenimą, paskiau – duslus burblenimas ir pagaliau padriki žodžiai:

– *Mais alors... cré-nom-de... foutez-moi-donc... tu m'emmer... quoi...*[102]

Geriau įsižiūrėjęs, prieblandoje pastebėjau, jog tai anaiptol ne samanos, bet kailinės kepurės, vešlios barzdos ir ūsai. Ten buvo prancūzų husarų eskadronas. Žiemos kampanijos metu jų oda taip prisigėrė drėgmės, jog pavasarį apsitraukė samanomis ir pelėsiais.

Priešakiniam būriui vadovavo ruanietis leitenantas Agripa Papijonas, poetas, Respublikos armijos savanoris. Įsitikinęs, jog gamta iš prigimties yra gera, leitenantas Papijonas prašė kareivius nenusipurtyti pušų skujų, kaštonų kevalų, šakelių, lapų, sraigių, prikimbančių beeinant per mišką. Ir būrys taip susiliejo su aplinka, jog jį sugebėjo įžiūrėti tik mano žvalgi akis.

Stovėdamas tarp poilsio išsidėsčiusių kareivių, prakaulaus veido karininkas–poetas ilgais garbanotais plaukais ir su dvirage skrybėle ant galvos deklamavo kreipdamasis į medžius:

– O giria! O naktie! Atsiduodu jūsų valiai! Nejaugi gležnas laumiaplaukio adianto ūglys, apsivyniojęs aplink šių narsių karių kojas, galėtų nulemti Prancūzijos likimą? O Valmi! Kaip seniai griaudėjo tavo šlovė!

Aš iškišau galvą pro lapus:

– *Pardon, citoyen*[103].

– Ką? Kas čia?

[102] Kas čia... po velnių... atsikrušk... nusibodai... (*Pranc.*)

[103] Atsiprašau, pilieti (*pranc.*).

– Šių miškų patriotas, pilieti karininke.

– Aha! Kas? Kur jūs?

– Virš jūsų galvos, pilieti karininke.

– Matau! Kas jūs? Žmogus paukštis, harpijų sūnus? O gal būsite mitologinė būtybė?

– Aš esu pilietis Rondò, žmogaus sūnus, patikėkite manimi, abu mano tėvai buvo žmonės. Maža to, per Austrijos įpėdinystės karą mama pagarsėjo kaip narsi karė.

– Supratau. O laikai, o šlovė! Tikiu jumis, pilieti, ir nekantraudamas laukiu žinių, kurias, manding, atvykote man pranešti.

– Austrų priešakinės saugos būrys bando pereiti fronto liniją.

– Ką jūs sakote? Mūsų laukia kautynės! O upeli, tykusis upeli, netrukus tu nusidažysi krauju! Pirmyn! Prie ginklų!

Išgirdę leitenanto–poeto įsakymą, husarai ėmė graibytis ginklų ir kuprinių, tačiau jie judėjo taip vangiai ir lėtai, rąžydamiesi, krenkšdami, keiksnodami, jog aš nejučia suabejojau jų kovingumu.

– Pilieti karininke, ar jūs turite planą?

– Planą? Pulsime priešą!

– Taip, tik kaip?

– Kaip? Suglaudę gretas!

– Ką gi, jeigu jūs nieko prieš, norėčiau duoti jums patarimą: jumis dėtas, aš, priešingai, išskleisčiau karius grandine ir laukčiau, kol priešo būrys pats įklius į spąstus.

Leitenantas Papijonas buvo sukalbamas žmogus ir neprieštaravo mano planui. Išsisklaidę miške, husarai beveik nesiskyrė nuo žalių krūmų, o austrų leitenantas visų mažiausiai būtų sugebėjęs juos įžiūrėti. Imperatoriaus armijos priešakinės saugos būrys žygiavo žemėlapyje nubrėžtu maršrutu, retkarčiais staigiai pasigirstant komandai „dešinėn!" arba „kairėn!" Taip jie pražygiavo prancūzų husarų panosėje ir jų nepastebėjo. Husarai sėlino taip tyliai, jog buvo girdėti vien įprasti miško garsai – lapų šnarėjimas ir sparnų plazdėjimas, ir nepastebimai apsupo

austrus. Tai krykdamas kaip akmeninis keklikas, tai ūbaudamas kaip pelėdikė, iš medžių viršūnių nurodinėjau, kurlink žygiuoja priešas ir kaip galima užeiti jam už akių pačiu trumpiausiu keliu. Austrai nieko neįtardami netrukus pakliuvo į spąstus.

– Stok! Laisvės, brolybės ir lygybės vardu skelbiu jus visus mūsų belaisviais! – staiga pasigirdo šūksnis iš medžio, ir tarp šakų pasirodė žmogaus šešėlis, grūmojantis ilgavamzdžiu šautuvu.

– *Urràh! Vive la Nation!*[104] – Ir visi krūmai aplink pavirto prancūzų husarais su leitenantu Papijonu priešaky.

Pasipylė duslūs austrų ir sardų keiksmai, tačiau, dar nespėję atsipeikėti, visi buvo nuginkluoti. Austrų leitenantas, išblyškęs, tačiau išdidžiai iškėlęs galvą, įteikė savo špagą leitenantui Papijonui.

Aš pasidariau nepamainomas Respublikos armijos pagalbininkas, tačiau buvau linkęs medžioti vienas, pasitelkdamas miško žvėris ir vabzdžius, pavyzdžiui, vieną sykį priverčiau bėgti ištisą vorą austrų, užleidęs ant jų vapsvų spiečių.

Garsas apie mane pasklido austrų ir sardų stovykloje, pasklido taip plačiai, jog imta kalbėti, kad miške knibždėte knibžda ginkluotų jakobinų, išsislapsčiusių medžių viršūnėse. Karaliaus ir imperatoriaus būriai žygiuodavo per mišką įtempę ausis: vos dunkstelėdavo ant žemės iš kevalo išsilupęs kaštonas, vos cyptelėdavo voverė – jie iškart įsivaizduodavo, kad juos supa jakobinai, ir pasukdavo kita kryptimi. Taip, trakštelėjęs šakelę arba sušlamenęs lapus, nukreipdavau pjemontiečių ir austrų voras ten, kur norėdavau.

Kartą nuvedžiau vieną vorą kareivių į dygliuotų krūmų tankmę ir ten juos paklaidinau. Tankumyne lindėjo šernų šeimyna; patrankų griausmo išbaidyti iš kalnų, šernai urmu nusileido šlai-

[104] Valio! Tegyvuoja Tauta! (*Pranc.*)

tais ir išsislapstė slėnio miškuose. Pasiklydę austrai žygiavo pirmyn, toliau nosies galo nieko nematydami, ir netikėtai, siaubingai žviegdami, iš po kojų iššoko šerius pašiaušę šernai. Atkišę šnipus, žvėrys puolė kareivius, parblokšdami juos ant žemės, trypdami parkritusius aštriomis nagomis ir iltimis skrosdami jiems pilvus. Ištaršė visą batalioną. Mes su draugais, įsitaisę medžiuose, palydėjome bėglius šautuvų šūviais. Tie, kuriems pasisekė grįžti į stovyklą, pasakojo, kad, badydama aštriais spygliais, po kojomis jiems staiga sudrebėjusi ir atsivėrusi žemė, kad užvirusios kautynės su gauja jakobinų, išdygusių iš po žemės, nes tie jakobinai esą tikri šėtonai, pusiau žmonės, pusiau žvėrys ir gyveną jie lyg medžiuose, lyg tankumynuose.

Kaip minėjau, aš buvau linkęs smogti priešui arba vienas, arba su draugais ombroziečiais, po susirėmimo vynuogyne pabėgusiais į miškus. Prancūzų kariuomenės stengiausi vengti kaip įmanydamas, nes kareiviai, kaip žinote, kur tik pasirodo, visur viską nusiaubia. Vis dėlto visa širdimi linkau prie leitenanto Papijono priešakinės saugos būrio, ir man rūpėjo jų likimas. Ramybė fronte poeto vadovaujamam būriui tikrai galėjo liūdnai baigtis. Kareivių apranga apžėlė samanomis ir kerpėmis, o kai kurių – netgi šilojais ir paparčiais, kailinėse kepurėse krovėsi lizdus karetaitės, dygo ir žydėjo pakalnutės, batai puspadžiais tvirtai suaugo su žeme: visas būrys suleido šaknis. Leitenanto Agripos Papijono prisirišimas prie gamtos nulėmė tai, jog narsuolių saujelė susiliejo su augalijos ir gyvūnijos pasauliu.

Reikėjo juos pažadinti. Tačiau kaip? Man dingtelėjo viena mintis, ir aš nuskubėjau ją išdėstyti leitenantui Papijonui. Poetas deklamavo kreipdamasis į mėnulį:

– O mėnuli! Apskritas kaip pabūklo žiotys, kaip patrankos sviedinys, kuris, netgi išblėsus parako sprogstamajai galiai, ir toliau sklendi tyliai ir lėtai padangėse brėždamas savo trajektoriją! Kada gi tu sprogsi, mėnuli, aukštai padangėsna pakeldamas debesį

dulkių ir žiežirbų, ir palaidosi po jomis priešų kariaunas ir sostus, ir atversi man kelią į šlovę, pramušdamas akliną sieną, kuria, paniekinę mane, atsitvėrė mano krašto piliečiai! O Ruane! O mėnuli! O likime! O Konvente! O varlės! O mergelės! O mano gyvenime!

Aš:

– *Citoyen*[105]...

Suirzęs, jog aš amžinai jam trukdau, Papijonas šaltai atsiliepė:

– Ko?

– Norėjau jums patarti, pilieti karininke, kaip būtų galima pažadinti jūsų vyrus iš įmygio, jau keliančio grėsmę jūsų saugumui.

– Dėkočiau dangui, pilieti. Kaip matote, aš trokštu veikti. Ką norėtumėte man pasiūlyti?

– Blusas, pilieti karininke.

– Labai gaila, bet turiu jus nuliūdinti, pilieti. Respublikos kariuomenėje nebeliko blusų. Visos išdvėsė dėl blokados ir brangymečio.

– Galėčiau jų parūpinti, pilieti karininke.

– Aš nesuprantu, ar jūs juokaujate, ar rimtai kalbate. Šiaip ar taip, aš pranešiu vadovybei, ir tuomet žiūrėsime. Pilieti, dėkoju jums už visa tai, ką darote Respublikos labui! O šlovė! O Ruane! O blusos! O mėnuli! – Ir jis nutolo kliedėdamas.

Supratau, jog privalau veikti savo nuožiūra. Apsirūpinau gausybe blusų ir, vos iš medžio išvydęs prancūzų husarą, per vamzdelį išpūsdavau blusą, stengdamasis pataikyti už apykaklės. Vėliau ėmiau jas barstyti saujomis. Tai buvo pavojingi žygiai, nes, jei būčiau pagautas nusikaltimo vietoje, manęs nebūtų išgelbėjusi nė patrioto šlovė: būčiau paimtas į nelaisvę, nuvežtas į Prancūziją ir giljotinuotas kaip Pito[106] agentas. Šiaip ar taip, mano geri norai

[105] Pilieti... (*Pranc.*)

[106] Viljamas Pitas (William Pitt, 1759–1806), Didžiosios Britanijos ministras pirmininkas.

pasiteisino: blusų kandžiojamiems husarams pabudo žmogiškas ir savaime suprantamas poreikis kasytis, blusinėtis ir naikinti parazitus, jie nusivilko supelijusius drabužius, nusimetė grybais apaugusias ir voratinkliais aptrauktas kuprines, ėmė praustis, skustis, šukuotis, – žodžiu, vėl susivokė esą žmonės, grįžo į civilizacijos prieglobstį ir atsiribojo nuo laukinės gamtos. Be to, jiems pašoko noras griebtis darbo, atgimė jau seniai išvėsęs įkarštis ir karingumas. Kaip tik tuo metu, kai prasidėjo puolimas visu frontu, jie veržte veržėsi į mūšį: Respublikos armija įveikė priešo pasipriešinimą, pralaužė frontą ir nužygiavo į naujas pergales ties Degu ir Milezimu...

XXVIII

Mūsų sesuo ir emigrantas d'Estoma pabėgo iš Ombrozos pačiu laiku: jie vos nepakliuvo į Respublikos armijos nelaisvę. Į Ombrozą tarytum grįžo anos vynuogių skynimo dienos. Ombroziečiai pastatė Laisvės medį, šįkart labiau atitinkantį prancūziškąjį, kitaip sakant, panašesnį į Laimės medį. Kozimas, savaime suprantama, įsikorė į viršūnę su raudona frygiška kepuraite ant galvos, tačiau jam greit viskas nusibodo, ir jis dingo.

Prie didikų rūmų žmonės patriukšmavo, parėkavo:

– Iškarsim, iškarsim aristokratus ant gatvės žibintų! *Ça ira!*

Man, kaip brolio broliui ir kaip ne kažin kokiam didikui, davė ramybę, netgi laikė mane patriotu (tad vėliau, vėl pasikeitus laikams, turėjau nemažai nemalonumų).

Buvo įkurta *municipalité, maire*[107], sekant prancūzais; brolis buvo išrinktas į laikinąją tarybą, nors daugelis prieštaravo: girdi,

[107] Savivaldybė, mero pareigybė (*pranc.*).

jis silpnaprotis. Senojo režimo šalininkai tik juokėsi, vadindami tarybą puspročių gauja.

Tarybos posėdžiai vykdavo buvusiuose Genujos respublikos vietininko rūmuose. Kozimas įsitaisydavo pupmedyje sulig langais ir iš ten sekdavo debatus. Kartais surikęs įsikišdavo į svarstymą ir visada dalyvaudavo balsavime. Kaip žinome, revoliucionieriai buvo didesni formalistai nei konservatoriai: tarybos nariai su tuo nesutikdavo ir tvirtindavo, jog nevalia taip dalyvauti posėdžiuose, jog jis menkina tautos atstovų susirinkimo vardą, ir taip toliau, tad vėliau, kai vietoj oligarchinės Genujos respublikos buvo įkurta Ligūrijos respublika, brolio nebeišrinko į naująją miesto tarybą.

Be kita ko, kaip tik tuo metu Kozimas parašė ir išplatino Miesto–Respublikos Konstitucijos projektą drauge su Žmogaus, tai yra Moterų, Vaikų, Naminių Gyvulių ir Žvėrių, įskaitant Paukščius, Žuvis ir Vabzdžius, ir Augalų, tai yra Medžių bei Daržovių ir Žolių, Teisių Deklaracija. Tai buvo nuostabus veikalas, didžiai pravartus visiems valdžios atstovams, tačiau niekas neatkreipė į jį dėmesio, ir jis liko popieriuje.

Daugiausia laiko Kozimas kaip ir anksčiau praleisdavo stebėdamas, kaip prancūzų armijos pionieriai tiesia kelią savo artilerijai. Pionieriai skyrėsi nuo visų kitų kareivių ne vien ilgomis barzdomis, lendančiomis iš po kailinių kepurių ir dingstančiomis po odinėmis prijuostėmis. Galimas daiktas, skyrėsi ir tuo, kad, priešingai nei visų kitų ginklo rūšių kariuomenės daliniai, jie palikdavo ne nusiaubtą kraštą, bet savo rankų darbą, didžiuodamiesi juo ir stengdamiesi daryti viską kaip galima geriau. Be to, jie turėdavo ką papasakoti: perėję daug šalių, dalyvavę galybėje apsiausčių ir kautynių, kai kurie netgi savo akimis matę Paryžiuje didžius įvykius – Bastilijos paėmimą ir teroro dienas, kai giljotina kapojo galvas aristokratams, – ir Kozimas ištisus vakarus jų klausydavosi. Sudėję kirstuvus ir kastuvus, jie susės-

davo aplink laužą ir, papsėdami trumpas pypkutes, leisdavosi į prisiminimus.

Dieną Kozimas padėdavo matininkams rengti kelio projektą. Niekas nebūtų mokėjęs geriau susidoroti su šia užduotimi: niekas taip nepažino tų vietų, kuriomis turėjo eiti kelias su mažiausiu nuolydžiu ir mažiausiai pakenkdamas miškui. Ir pirmiausia jam rūpėjo ne tiek prancūzų artilerija, kiek žmonių poreikiai šiame krašte, kur trūko gerų kelių. Tie ilgapirščiai kareiviai, atsikraustę į šalį, bent jau davė šiokią tokią naudą: savo lėšomis nutiesė kelią.

Laimė, kad nutiesė, nes okupacinė kariuomenė, ypač tada, kai Respublika tapo Imperija, įsiėdė visiems iki gyvo kaulo. Ir visi bėgdavo pas patriotus pasibėdoti: „Tik pažiūrėkit, ką išdarinėja jūsų draugužiai!" – Ir patriotai, skėsčiodami rankomis ir keldami akis į dangų, sakydavo: „Deja! Ko norėti iš kareivių? Tikėkimės, jog viskas gerai baigsis!"

Napoleono kareiviai varėsi iš tvartų kiaules, karves, netgi ožkas. Na, o mokesčiai prislėgė dar sunkiau nei ankstesniais laikais. Negana to, gaudyta rekrūtai. Mūsų krašte niekas negalėjo suprasti, kam reikia eiti į kariuomenę: visi šauktiniai bėgo į miškus.

Kozimas stengėsi iš paskutiniųjų palengvinti žmonėms sunkią dalią: prižiūrėdavo gyvulius, kai valstiečiai, baimindamiesi rekvizicijos, varydavo juos į mišką; arba saugodavo vežimus, kai ūkininkai slapčiomis veždavo grūdus į malūną ir alyvuoges į aliejaus spaudyklą, kad iš netyčių neužkluptų Napoleono kareiviai ir neatimtų savo dalies; vaikinams nurodydavo miške olas, kur jie galėtų slapstytis nuo gaudynių. Žodžiu, kaip įmanydamas gynė žmones nuo okupantų savivalės, tačiau nė karto nebandė pulti kariuomenės, nors tuo metu miškuose jau klaidžiodavo ginkluoti būriai „barzdočių", neduodančių prancūzams ramybės. Užsispyręs kaip paprastai, Kozimas niekada neprisipažindavo klydęs ir, nuo seno būdamas prancūzų draugas, laikė savo pareiga išsaugoti orumą, nors daug kas pasikeitė ir nuėjo ne ta

kryptimi, kaip jis tikėjosi. Be to, nedera pamiršti, kad jis ėmė senti ir nebenorėjo palaikyti nei vienos, nei kitos pusės.

Napoleonas atvyko į Milaną vainikuotis, paskiau pakeliavo po Italiją. Kiekviename mieste jį džiaugsmingai pasitikdavo gerbėjai, rengdavo iškilmingus pokylius, vedžiodavo apžiūrėti senovės paminklų ir įžymybių. Ombrozos lankymo programoje buvo įrašytas ir susitikimas su „medžiuose gyvenančiu patriotu", nes, kaip paprastai pasitaiko, Kozimas, kraštiečių visiškai nevertinamas, kitur, ypač užsienyje, buvo plačiai pagarsėjęs.

Tai buvo ne šiaip koks atsitiktinis susitikimas. Ta proga suburtas savivaldybės organizacinis komitetas parengė viską iš anksto, kad nepasidarytų gėdos. Parinko gražų medį: iš pradžių ieškojo ąžuolo, bet paskiau pasiskyrė riešutmedį, nes augąs geresnėje vietoje, ir tuomet apkaišė jį ąžuolo lapais, papuošė trispalviais Prancūzijos ir Lombardijos kaspinais, kokardomis ir vėliavėlėmis. Vidury tų grožybių pasodino mano brolį šventiniais drabužiais, tačiau su garsiąja katenų kepure ant galvos ir vovere ant peties.

Iškilmės buvo numatytos dešimtą valandą, aplink susibūrė minia, tačiau Napoleonas, savaime suprantama, nepasirodė ligi pusės dvyliktos, pridarydamas mano broliui daug rūpesčių: į senatvę šlapimo pūslė pasidarė dirgli, ir, prireikus nusišlapinti, jis turėjo tolydžio lįsti už medžio kamieno.

Pagaliau atvyko imperatorius, lydimas dviragių skrybėlių jūros. Buvo pusiaudienis. Napoleonas sužiuro pro šakas į Kozimą, bet saulė jam plieskė tiesiai į akis. Jis kreipėsi į Kozimą ceremonijai tinkančiais žodžiais:

– *Je sais très bien que vous, citoyen...* – ir delnu prisidengė akis, – *...parmi les forêts...* – ir žingtelėjo į šalį, kad saulė nežilpintų akių, – *parmi les frondaisons de votre luxuriante...*[108] – ir

[108] Labai gerai žinau, kad jūs, pilieti... giriose... lapijoje, jūsų vešliose... (*Pranc.*)

vėl žingtelėjo į šalį, nes Kozimas linktelėjo galvą, ir saulė vėl tvieskė jam į akis.

Matydamas, jog Bonapartas nestygsta vietoje, Kozimas mandagiai paklausė:

– Ar negalėčiau jums kuo nors pasitarnauti, *mon Empereur*?

– Taip, taip, – tarė Napoleonas, – būkite malonus, pasislinkite į šitą pusę, kad saulė man nešviestų į akis, taip, gerai, nejudėkite... – Paskui nutilo, lyg dingtelėjus kokiai netikėtai minčiai, ir kreipėsi į vicekaralių princą Eugenijų: – *Tout cela me rappelle quelque chose... Quelque chose que j'ai déjà vu...*[109]

Kozimas pasišovė jam padėti:

– Tai buvote ne jūs, jūsų didenybe, bet Aleksandras Didysis.

– Ak, tikrai! – sušuko Napoleonas. – Aleksandras susitiko su Diogenu!

– *Vous n'oubliez jamais votre Plutarque, mon Empereur*[110], – tarė Boarnė.

– Tik toks skirtumas, – pridūrė Kozimas, – jog, Aleksandrui paklausus, ar negalėtų kuo nors jam pasitarnauti, Diogenas paprašė jį pasitraukti į šalį...

Napoleonas spragtelėjo pirštais, tartum pagaliau prisiminęs žodžius, kuriuos norėjo pasakyti. Metęs žvilgsnį, įsitikino, jog susispietę didikai įdėmiai jo klausosi, ir tarė puikia italų kalba:

– Jei būčiau ne imperatorius Napoleonas, norėčiau būti pilietis Kozimas Rondò!

Ir apsisukęs nuėjo. Palyda nusekė iš paskos, skambiai žvangčiodama pentinais.

Tuo viskas ir pasibaigė. Mes visi tikėjomės, jog po savaitės Kozimui atsiųs Garbės legiono kryžių. Nieko panašaus. Mano broliui, ko gero, buvo nei šilta, nei šalta, tačiau mums, jo artimiesiems, būtų buvę labai malonu.

[109] Visa tai man kažką primena... Tai, ką jau esu matęs... (*Pranc.*)

[110] Jūs puikiai prisimenate Plutarchą, jūsų didenybe imperatoriau (*pranc.*).

XXIX

Jaunystė greitai prabėga šioje žemėje, o ką jau kalbėti apie medžius, kur viskam – ir lapams, ir vaisiams – lemta nubyrėti, nukristi. Kozimas suseno. Metų našta, naktys, praleistos šaltyje, vėjui švilpiant, lietui lyjant, be saugios pastogės, vienatvėje, be namų, be židinio, be karšto maisto... Kozimas tapo susitraukusiu seneliuku kreivomis kojomis ir ilgomis kaip beždžionės rankomis, susimetė į kuprą, amžinai vilkėjo kailiniais su gobtuvu, tad atrodė panašus į vienuolį gauruotu abitu. Veidas buvo saulėje nudegęs, raukšlėtas kaip kaštonas, tarp raukšlių spindėjo giedros apskritos akys.

Napoleono armija buvo sutriuškinta prie Berezinos, Genujoje nuleido inkarą Anglijos laivynas, mes kas dieną laukėme vis naujų pervartų. Kozimas nustojo lankytis Ombrozoje: tupėdavo susigūžęs pušyje prie Artilerijos kelio, kuriuo pravažiavo patrankos Marengo link, žiūrėdamas į rytus, į plynumą, kur dabar nebent pasitaikydavo vienas kitas piemuo su ožkomis arba žabų kūleliais apkrauti mulai. Ko jis laukė? Napoleoną buvo matęs, žinojo, kaip pasibaigė Revoliucija, tad galima buvo tikėtis tiktai blogesnių laikų. Vis dėlto jis nesitraukė iš savo vietos, nenuleisdamas akių nuo kelio, lyg jame turėtų tuojau pat pasirodyti Imperijos armijos kariai nuo Rusijos šalčių apledėjusiais ūsais ir raitas Bonapartas, nesiskutęs, išblyškęs, išsekęs, panarinęs galvą... Štai jis sustoja prie pušies (užpakaly jo nuščiūva kareivių žingsniai, ant žemės dunksėdami krinta šautuvai ir kuprinės, išvargę kareiviai pakelėje nusiauna batus, tvarstosi žaizdotas kojas) ir sako: „Tu neklydai, pilieti Rondò: duok man savo surašytas konstitucijas, pakartok man savo patarimą, kurio nenorėjo klausyti nei Direktorija, nei Konsulatas, nei Imperija, pradėkime viską iš naujo, pasodinkime Laisvės medį, gelbėkime visuotinę tėvynę!" Tokios tikriausiai buvo Kozimo svajonės ir viltys.

Deja, vieną gražią dieną Artilerijos kelyje pasirodė iš Rytų kiūtinančios trys žmogystos. Viena šlubčiojo ramstydamasi ra-

mentu, kitai ant galvos kūpsojo tvarsčių turbanas, trečia buvo palyginti sveikiausia, tik juodu raiščiu aprišta akimi. Sprendžiant iš aprangos, tai buvo Napoleono gvardijos kariai, tačiau jų uniformos buvo išblukusios, virtusios skarmalais, ant krūtinių tabalavo pozumentų draiskalai, kailinės kepurės be dugno, bet užtat viena dar su pliumažu, batai nudrengti, iširę per visą aulą. Ginklų jie neturėjo, tiesa, vienas mosikavo tuščia kardo makštimi, kitas nešėsi užsimetęs ant peties šautuvo vamzdį ir kaip ant pagalio pasikabinęs ant jo ryšulėlį. Jie ėjo dainuodami:

– *De mon pays... De mon pays... De mon pays...*[111] – kaip girti.

– Ei, svetimšaliai, kas jūs tokie? – sušuko jiems mano brolis.

– Žiū, kas per paukštis! Ką ten veiki? Ar gurgučius grauži?

O kitas:

– Kas čia mus ketina gurgučiais vaišinti? Mes išbadėję kaip žvėrys, o jis mat gurgučių mums siūlo!

– Ir velniškai troškina! Ištroškę prisirijome tiek sniego, ir vis tiek velniškai troškina!

– Mes – tretysis husarų pulkas!

– Visi kaip vienas!

– Visi, kas liko gyvi!

– Trys iš trijų šimtų: ne taip jau mažai!

– Svarbiausia, kad aš išnešiau kailį, o dėl kitų – man nei šilta, nei šalta!

– Liaukis, nesidžiauk, kol dar neparvilkai kailio namo!

– Kad tau liežuvis nudžiūtų!

– Mes nugalėjome prie Austerlico!

– Ir gavote į kaulus prie Vilniaus! Valio!

– Sakyk, kalbantis paukšti, kur čia netoliese galėtume rasti vyninę?

– Pusę Europos perėjome, visas vyno statines ištuštinome, o troškina kaip troškinę!

[111] Iš savo šalies... Iš savo šalies... Iš savo šalies... (*Pranc.*)

– Todėl, kad mes kulkų išvarpyti, visas vynas išteka.

– Tau antrą galą kulkos išvarpė!

– Nurodyk mums gerą vyninę, kur galėtume išgerti skolon!

– Atsiskaitysime kitą kartą!

– Napoleonas atsiskaitys!

– Sulauksi...

– Caras sumokės! Jis iš paskos seka, jam ir pateikite sąskaitas!

Kozimas tarė:

– Čia aplink niekur nėra vyno, bet užtat netoliese teka upelis, ten galėtumėte numalšinti troškulį.

– Kad tu prigertum tame upelyje, apuoke!

– Jei mano šautuvas nebūtų įkritęs į Vyslą, aš tave nušaučiau ir iškepčiau ant iešmo kaip strazdą!

– Palaukit, einu prie upelio kojos atšaldyti, o degte dega...

– Dėl manęs gali ir užpakalį nusiplauti...

Vis dėlto prie upelio patraukė visi trys – nusiavę nusimazgosią kojas, nusiprausią veidą, apsiskalbsią. Muilo pasiskolino iš Kozimo: jis buvo vienas tų, kurie sendami labiau rūpinasi švara, nes ima patys savimi bjaurėtis, ko jaunystėje niekada nepasitaiko, tad visada turėdavo su savimi muilo. Nuo vėsaus vandens visi trys prasiblaivė. O prasiblaivius dingo smagi nuotaika ir prislėgė liūdesys, blaiviai įvertinus savo padėtį, ir jie ėmė dūsauti ir aimanuoti; tačiau liūdesį sušvelnino vaiskus vanduo, ir visi trys, mėgaudamiesi juo ir džiaugdamiesi, ėmė dainuoti:

– *De mon pays... De mon pays...*

Kozimas grįžo į savo sekyklą kelio pakraštyje. Staiga sudundėjo arklių kanopos. Keldamas dulkes, pasirodė raitelių būrys. Kariai buvo šviesiaplaukiai, barzdoti, plačiais skruostikauliais ir siauromis žalsvomis akimis, vilkėjo neregėtomis uniformomis ir mūvėjo didelėmis kailinėmis kepurėmis. Kozimas pasisveikino, kilstelėdamas kepurę:

– Kokie geri vėjai jus čia atpūtė, ponai?

Būrys sustojo.

– *Zdrastvuj! Sakyk, batiuška*[112], ar dar toli mums joti?

– *Zdrastvujte, soldaty,* – atsiliepė Kozimas, šiek tiek pramokęs visų kalbų, taip pat ir rusų. – *Kuda vam?*[113] Kur keliaujate?

– Kur eina šitas kelias...

– Et, šitas kelias eina daugel kur... O kur jūs traukiate?

– *V Pariž.*[114]

– Na, į Paryžių esama ir geresnių kelių...

– *Niet, nie v Pariž. Vo Franciju, za Napoleonom. Kuda vediot eta doroga?*[115]

– Et, daugel kur: į Olivabasą, į Sasokortą, į Trapą...

– *Kak? Aliviabasa? Niet, niet!*[116]

– Na, jeigu jau labai norėsite, nukaksite net į Marselį...

– *V Marsel... da da, Marsel... Francija...*[117]

– O ko jums reikia Prancūzijoje?

– Napoleonas paskelbė karą carui ir įsiveržė į Rusiją, o dabar mūsų caras vejasi Napoleoną.

– Iš kur jūs?

– *Iz Charkova. Iz Kijeva. Iz Rostova.*[118]

– Vadinasi, matėte daug gražių šalių ir miestų! Kur jums labiau patinka: pas mus ar Rusijoje?

– Matėme ir gražių, ir negražių, bet mums labiausiai patinka Rusija.

Kanopų kaukšėjimas, dulkių debesis, ir raitas karininkas, sustojęs prie medžio, suriko kazokams:

[112] Sveikas! ...tėvuk (*rus.*).
[113] Sveiki, kareiviai. Kur keliaujate? (*Rus.*)
[114] Į Paryžių (*rus.*).
[115] Ne, ne į Paryžių. Į Prancūziją, paskui Napoleoną. Kur eina šitas kelias? (*Rus.*)
[116] Ką? Ne, ne! (*Rus.*)
[117] Į Marselį... Taip, taip, Marselį... Prancūzija... (*Rus.*)
[118] Iš Charkovo. Iš Kijevo. Iš Rostovo (*Rus.*)

– *Von! Marš! Kto vam pozvolil ostanovitsa?*[119]

– *Do svidanija, batiuška,* – sušuko kazokai Kozimui. – *Nam pora...*[120] – Ir, paraginę žirgus pentinais, nušuoliavo.

Karininkas liko vienas prie pušies. Jis buvo aukštas, laibas, tauraus ir liūdno veido. Vienplaukis, užvertęs galvą, žiūrėjo į debesuotą dangų.

– *Bonjour, monsieur,* – kreipėsi jis į Kozimą. – *Vous connaissez notre langue?*[121]

– *Da, gospodin oficer,* – atsakė mano brolis, – *mais pas mieux que vous le français quand-même!*[122]

– *Êtes-vous un habitant de ce pays? Étiez-vous ici pendant qu'il y avait Napoléon?*[123]

– *Oui, monsieur l'officier.*[124]

– *Comment ça allait-il?*[125]

– *Vous savez, monsieur, les armées font toujours des dégâts, quelles que soient les idées qu'elles apportent.*[126]

– *Oui, nous aussi nous faisons beaucoup de dégâts... mais nous n'apportons pas d'idées...*[127]

Nors ir nugalėtojas, jis buvo liūdnas ir susirūpinęs. Kozimui karininkas patiko, ir jis panoro jį paguosti:

– *Vous avez vaincu!*[128]

[119] Šalin! Žygiuokit! Kas jums leido sustoti? (*Rus.*)
[120] Sudie, tėvuk. Mums metas... (*Rus.*)
[121] Laba diena, pone. Jūs mokate mūsų kalbą? (*Pranc.*)
[122] Taip, pone karininke (*rus.*). Bet, šiaip ar taip, nieką geriau negu jūs prancūzų (*pranc.*).
[123] Ar jūs gyvenate šioje šalyje? Ar gyvenote čia, kai buvo Napoleonas? (*Pranc.*)
[124] Taip, pone karininke (*pranc.*).
[125] Kaip viskas buvo? (*Pranc.*)
[126] Žinote, pone karininke, armijos visada pridaro daug nuostolių, nors ir kokias idėjas jos skelbtų (*pranc.*).
[127] Taip, mes irgi pridarome daug nuostolių... bet neskelbiame jokių idėjų (*pranc.*).
[128] Jūs nugalėjote! (*Pranc.*)

– *Oui. Nous avons bien combattu. Très bien. Mais peut-être...*[129]

Pasigirdo riksmai, pūkštelėjimas, ginklų žvangėjimas.

– *Kto tam?*[130] – sušuko karininkas.

Grįžo kazokai, vilkdami žeme pusnuogius kūnus: viena ranka, dešiniąja, švytavo ilgais kreivais kardais, nuogais ir, deja, kruvinais, o kairiojoje laikė kažką – tai buvo trijų girtų barzdotų husarų galvos.

– *Francuzy! Napoleon!*[131] Visus išguldėme!

Jaunasis karininkas šaltai įsakė nešti lavonus šalin. Paskiau vėl užvertė galvą. Ir kreipėsi į Kozimą:

– *Vous voyez... La guerre... Il y a plusieurs années que je fais le mieux que je puis une chose affreuse: la guerre... et tout cela pour des idéals que je ne saurais presque expliquer moi-même...*[132]

– Ir aš, – atsiliepė Kozimas, – jau daug metų kovoju dėl idealų, kurių nė pats negaliu suvokti: *mais je fais une chose tout à fait bonne: je vis dans les arbres.*[133]

Liūdnasis karininkas staiga subruzdo.

– *Alors,* – tarė, – *je dois m'en aller.* – Jis atidavė pagarbą. – *Adieu, monsieur. Quel est votre nom?*[134]

– *Le Baron Cosme de Rondeau!* – sušuko Kozimas jam pavymui, nes karininkas jau paragino žirgą. – *Proščajte, gospodin... Et le vôtre?*[135]

– *Je suis le Prince Andréj...*[136]

Ir, sukaukšėjus kanopoms, Kozimas nebeišgirdo pavardės.

[129] Taip. Mes nuožmiai grūmėmės. Labai nuožmiai. Bet, galimas daiktas... (*Pranc.*)

[130] Kas ten? (*Rus.*)

[131] Prancūzai! Napoleonas! (*Rus.*)

[132] Matote... Karas... Jau keleri metai, kai aš stengiuosi kaip galima geriau daryti šitą šiurpų darbą: kariauju... ir visa tai dėl idealų, kurių aš pats negaliu suvokti... (*Pranc.*)

[133] Bet aš darau kai ką gera: gyvenu medžiuose (*pranc.*).

[134] Ką gi, man reikia keliauti. Sudie, pone. Kuo jūs vardu? (*Pranc.*)

[135] Baronas Kosmas de Rondò! (*Pranc.*) Sudie, pone... (*Rus.*) O jūs? (*Pranc.*)

[136] Aš esu kunigaikštis Andrejus... (*Pranc.*)

XXX

Nežinau, ką mums atneš šis devynioliktasis šimtmetis, taip prastai prasidėjęs ir pakrypęs dar prastesne vaga. Virš Europos pakibo Restauracijos šešėlis; visi naujovių šalininkai – tiek jakobinai, tiek bonapartininkai – sutriuškinti; vėl ima viršų absoliutizmas ir jėzuitai; jaunystės idealai, mūsų aštuonioliktojo šimtmečio šviesuliai ir viltys – viskas virto pelenais.

Savo mintis surašau į šį sąsiuvinį, kitaip nemokėčiau jų išreikšti; aš visada buvau ramios prigimties, be ypatingų polėkių ar įgeidžių, geras šeimos tėvas, kilmingas, apsišvietęs, laikiausi įstatymų. Manęs niekad per daug nejaudindavo politinės aistros ir, tikiuosi, nejaudins. Tačiau širdies gilumoje – koks liūdesys!

Anksčiau, kai brolis buvo dar gyvas, viskas buvo kitaip; sakydavau sau: „Gana ir to, kad jis apie tai galvoja", ir rūpinausi savo gyvenimu. Permainas pajutau ne tada, kai atėjo austrai ir rusai, ne tada, kai buvo aneksuotas Pjemontas, ir ne tada, kai prislėgė naujų mokesčių našta, bet tada, kai, pravėręs langą, nebemačiau medyje tupinčio Kozimo. Dabar, kai jo nebėra, man atrodo, jog turėčiau imtis daugybės visokiausių dalykų – filosofijos, politikos, istorijos, tad seku spaudą, domėdamasis pasaulio įvykiais, skaitau knygas, kvaršinu sau galvą įvairiomis mintimis, tačiau niekaip negaliu sumąstyti to, ką jis norėjo pasakyti, ką suprato, aprėpė protu ir išreiškė ne žodžiais, o savo gyvenimu medžiuose. Tik likdamas ištikimas sau, savo prigimčiai, koks buvo iki mirties, jis galėjo ką nors duoti žmonėms.

Prisimenu, kaip jis sunegalavo. Mes susivokėme tik todėl, kad jis perkėlė savo guolį į riešutmedį miesto aikštėje. Anksčiau, vadovaudamasis laukinio žmogaus instinktu, jis stengėsi laikyti paslaptyje savo nakvynės vietas. Pagaliau jis suprato, kad jam nereikėtų slėptis nuo žmonių akių. Man suspaudė širdį: aš visada galvojau, kad jam būtų nemalonu mirti vienatvėje, – tikriausiai

tai buvo pirmas ženklas, jog artėja tai, kas neišvengiama. Mes nusiuntėme gydytoją, ir jis kopėčiomis įlipo į medį, o nulipęs nutaisė liūdną miną ir skėstelėjo rankomis.

Tuomet aš užlipau kopėčiomis.

– Kozimai, – pradėjau, – tau šešiasdešimt penkeri, kaip tu gali toliau gyventi medžiuose? Tu jau pasakei tai, ką norėjai pasakyti, ir mes viską supratome... Esi didžios dvasios žmogus, tiek daug padarei žmonijos labui, ir dabar gali drąsiai nusileisti ant žemės. Netgi tie, kurie visą gyvenimą praleidžia jūrose, kada nors, sulaukę tam tikro amžiaus, išlipa į krantą.

Veltui darbas. Rankos mostu jis mane nutildė. Kalbėti jau beveik nebegalėjo. Kartais pasikeldavo, susisupęs į antklodę, ir atsisėsdavo ant šakos pasišildyti saulutėje. Po medžius jau nebesikarstydavo. Senutė valstietė, tikra šventoji (galimas daiktas, buvusi mylimoji), jį apruošdavo, įlipusi į medį, atnešdavo karšto maisto. Jau nebenukeldavome kopėčių, atremtų į medį, nes Kozimui vis prireikdavo pagalbos, ir tekdavo nuolat lipti pas jį, be to, mes vis tikėjomės, kad jis galų gale ryšis nusileisti ant žemės. (To tikėjosi visi, išskyrus mane: aš gerai žinojau, kad jis ne toks žmogus.) Aikštėje aplink medį kaip paprastai būriuodavosi žmonės, kurie nenorėjo palikti jo vieno, šnekučiuodami vieni su kitais ir retkarčiais paleisdami jam kokį juokelį, nors ir žinodami, kad jis nenusiteikęs kalbėti.

Jo būklė vis blogėjo. Mes įkėlėme į medį lovą, šiaip ne taip įtaisėme, kad laikytųsi tiesiai, ir jis mielai atsigulė. Mus ėmė graužti sąžinė, kad anksčiau apie tai nepagalvojome: tiesą pasakius, jis nėmaž nesikratė patogumų ir, nors gyveno medžiuose, stengdavosi įsikurti kaip galima jaukiau. Tuomet suskubome parūpinti jam daugiau patogumų: baldakimą, gorę, pakabinome demblių aplink lovą, kad užstotų vėją. Jo sveikata pagerėjo, ir mes tarp dviejų šakų įspraudėme krėslą; dabar jis sėdėdavo jame ištisas dienas, įsisupęs į antklodes.

Vieną rytmetį pamatėme, kad jo nėra nei lovoje, nei krėsle, išsigandę sužiurome į viršų: jis sėdėjo vienmarškinis pačioje medžio viršūnėje, apsižergęs šaką.

– Ką ten veiki?

Jis neatsakė. Sėdėjo beveik visai sustiręs. Atrodė, jog tik per stebuklą laikosi medžio viršūnėje. Baimindamiesi, kad jis gali kas akimirką nukristi, pastatėme po medžiu dvidešimt vyrų su ištempta didele paklode, naudojama skinant alyvuoges.

Tuo tarpu pas jį užlipo gydytojas; buvo nelengva įsigauti į pačią viršūnę, tad mes surišome dvejas kopėčias. Nusileidęs jis tarė:

– Pakvieskite kunigą.

Buvome iš anksto susitarę su tokiu donu Perikle, jo senu draugu, kuris prancūzmečiu buvo prisiekęs konstitucijai ir priklausė masonų ložei tuo metu, kai dvasininkams dar buvo leidžiama, ir tik visai neseniai po ilgų vargų iš vyskupo išmeldė savo buvusią parapiją. Lydimas klieriko, jis užsiropštė kopėčiomis, apsirengęs liturginiais rūbais, su komunine rankoje. Išbuvo ten neilgai, šnektelėjo ir nulipo žemyn.

– Ar jis priėmė sakramentus, done Perikle?

– Ne, ne, jis pasakė, kad gerai jaučiasi, jo manymu, labai gerai jaučiasi. – Daugiau nieko nepavyko iš jo išpešti.

Vyrai pavargo belaikydami įtemptą paklodę. Kozimas nė nekrustelėdamas sėdėjo viršūnėje. Papūtė stiprus pietvakarių vėjas, medžio viršūnė ėmė siūbuoti, ir mes subruzdome. Tuo metu danguje pasirodė mongolfjeras[137].

Keli anglų oreiviai pajūryje bandė mongolfjerą. Balionas buvo gražus, išpuoštas kutais, spurgais ir kaspinais, su gluosnio vytelių pintine, kurioje stovėjo du anglų karininkai su auksiniais epoletais ir smailiomis dviragėmis skrybėlėmis, pro žiūronus žvalgydami

[137] Aerostatas (*it.*).

apačioje nusidriekusį slėnį. Nukreipę žiūronus į aikštę, pamatė keistą vaizdą: žmogų medyje, apačioje ištemptą paklodę, minią. Kozimas irgi užvertė galvą ir sužiuro į oro balioną.

Staiga vėjo gūsis pagavo mongolfjerą ir, sukdamas nelyginant vaikišką sukutį, nunešė jūros link. Oreiviai, nė kiek nesumišę, bandė – man regis – sumažinti oro slėgį balione ir drauge nuleido inkarą, tikėdamiesi užsikabinti už ko nors apačioje. Spindėdamas sidabru padangėje, inkaras, truputį pasviręs, sklendė paskui oro balioną, pririštas ilga virve, ir, balionui skrendant virš aikštės, atsidūrė sulig riešutmedžio viršūne, tad mes išsigandome, kad jis neužgautų Kozimo. Tačiau mes negalėjome netgi įsivaizduoti to, kas netrukus įvyko mūsų akyse.

Tą pačią akimirką, kai virvė priartėjo prie medžio, merdėjantis Kozimas liuoktelėjo taip mikliai, kaip liuoksėdavo tik jaunystėje, įsikibo į virvę, kojomis įsispyrė į inkarą, susirietė, ir mes išvydome, kaip jis, vos pristabdęs oro baliono skrydį, nulekia, vėjo nešamas, ir dingsta jūros toliuose...

Perskridus įlanką, mongolfjerui pavyko nusileisti kitame krante. Virvės gale kabaliavo vien tik inkaras. Stoję į grumtynes su gamtos gaivalais, anglai nieko nepastebėjo. Beliko tik padaryti prielaidą, jog merdintis senelis žuvo, skrisdamas per įlanką.

Taip pradingo Kozimas, nesuteikdamas mums paskutinės paguodos – netgi miręs negrįžo į žemę. Giminės kaprūsyje jam atminti pastatėme stelą su užrašu: „Kozimas Pjovaskas di Rondò – Gyveno medžiuose – Visada mylėjo žemę – Įžengė į dangų.“

Rašydamas tolydžio atsistoju ir einu prie lango. Dangus atviras, ir mums, Ombrozos senukams, įpratusiems gyventi po žaliais skliautais, skaudu į jį žiūrėti. Toks įspūdis, jog medžiai neištvėrė mano brolio mirties arba jog žmones apėmė pasiutęs noras švaistytis kirviais. Be to, pasikeitė ir augmenija: nebeliko nei akmeninių, nei paprastų ąžuolų, nei guobų, – dabar suleido šaknis ir išlapojo

Afrikos, Australijos, Šiaurės ir Pietų Amerikos, Karibų salyno augalai. Senieji medžiai pasitraukė į aukštumas: kalvose auga alyvmedžiai, kalnų miškuose – pušys ir kaštonai; žemai pakrantėje tikra Australija, rausva nuo eukaliptų, dramblota nuo išvešėjusių fikusų, milžiniškų ir vienišų sodo augalų, o kitur – ištisai palmės, nesvetingi dykumų medžiai išsidraikiusiais karčiais.

Ombrozos nebėra. Žvelgdamas į plyną dangų, galvoju, ar jos apskritai kada nors būta. Ta šakų, šakelių, lapų pyniava, tie be galo be krašto nusidriekę smulkučiai marginiai, tie prasišviečiantys dangaus sklypeliai ir lopinėliai – galimas daiktas, visa tai buvo tik todėl, jog iš vieno medžio į kitą nelyginant ilgauodegė zylė purpsėdavo mano brolis, o gal visa tai buvo tik raštai, išsiuvinėti tuštumoje, panašūs į mano ranka rašalu išvedžiotas kripes, kurios bėga per puslapius, vienur sutraukytos, subraukytos, kitur sudurstytos, kai rašydavau susinervinęs, išsiliejusios rašalo dėmėmis, kartais panašios į pabiras vaiskias vynuoges, kartais – į keistus, mažyčius tarsi sėklytės ženkliukus, tai susiraito, tai išsitempia ir išsiskiria į šalis, tai supuola į sakinių krešulius lapų ar debesų kontūrais, tai vėl nusitęsia ilgomis pynėmis, išsivynioja ir rieda, rieda, kol galiausiai susimeta į paskutinę beprasmišką žodžių, minčių, svajonių kekę, ir tai jau pabaiga.

1957

NESANTIS RITERIS

Iš italų kalbos vertė
Asta Žūkaitė

I

Prie raudonų Paryžiaus sienų stovėjo išrikiuota Prancūzijos kariuomenė. Karolis Didysis turėjo atlikti paladinų patikrinimą. Jie stovėjo čia, šitame karštyje, jau daugiau kaip tris valandas; nors vasaros pradžios popietė ir buvo kiek apniukusi, debesuota, paladinai virė šarvuose kaip puoduose, kaitinamuose ant silpnos ugnies. Ką gali žinoti – gal kas nors toje sustingusioje riterių eilėje jau nuleipo ar užsnūdo, tačiau šarvai juos laikė balnuose tiesiomis nugaromis visus kaip vieną. Staiga triskart nuaidėjo trimitas: tykiame ore šalmų plunksnos suvirpėjo tarsi nuo vėjo gūsio, ir iškart nutilo tas, sakytum, jūros šniokštesys, kuris girdėjosi lig šiol, – tai buvo ne kas kita, o prislopintas karių knarksmas, sklindantis iš metalinių šalmų gerklių. Na štai, pagaliau tolumoje pasirodo ir jis, Karolis Didysis, jojantis ant neįprastai didelio žirgo; karaliaus barzda driekiasi ant krūtinės, rankos sudėtos ant balno gugos. Valdo ir kariauja, kariauja ir valdo, veržiasi pirmyn ir pirmyn, vis dėlto atrodo senstelėjęs nuo tada, kai tie kariai matė jį paskutinį kartą.

Jis stabdo žirgą ties kiekvienu karininku ir, pasukęs galvą, nužvelgia jį nuo galvos iki kojų.

– O kas jūs, Prancūzijos paladine?

– Salomonas iš Bretanės, valdove! – rikteli tasai visu balsu pakėlęs antveidį ir atidengęs įkaitusį veidą; dar priduria kokių

nors naudingų žinių, tarkim: – Penki tūkstančiai riterių, trys tūkstančiai penki šimtai pėstininkų, tūkstantis aštuoni šimtai pagalbininkų, penkeri metai karo tarnybos.

– Už pergalę su bretonais, paladine! – taria Karolis ir cak cak, cak cak joja prie kito eskadrono vado.

– O-kas-jūs, Prancūzijos paladine? – klausia vėl.

– Olivjė iš Vienos, valdove! – skanduoja lūpos, vos tik pakyla šalmo grotelės. Ir priduria: – Trys tūkstančiai rinktinių riterių, septyni tūkstančiai eilinių, dvidešimt taranų. Su Dievo malone frankų karaliaus Karolio garbei nugalėjau pagonį Fierabračą!

– Šaunuolis, vienieti, gerai padarei, – sako Karolis Didysis, o palydos karininkams tarsteli: – Tų žirgų menkumėlis, padidinkit avižų davinį. – Ir leidžiasi toliau: – O-kas-jūs, Prancūzijos paladine? – kartoja vis ta pačia intonacija: „Tata tatata tatata..."

– Bernardas iš Monpeljė, valdove! Nugalėjau Brunamontę ir Galiferną.

– Monpeljė – gražus miestas! Gražių moterų miestas! – o lydinčiam karininkui: – Patikrink, ar pakėlėm jam laipsnį.

Visa, ką sako karalius, malonu ausiai, tačiau tie žodžiai kartojasi jau daugybę metų.

– O-kas-jūs su šiuo man pažįstamu herbu? – jis visus pažįsta iš herbo ant skydo, tad paladinai gali išvis nieko nesakyti, bet toks paprotys: reikia patiems paviešinti savo vardą ir veidą. Gal dėl to, kad kas nors, radęs geresnį užsiėmimą nei stovėti rikiuotėje per patikrinimą, nesugalvotų ten pasiųsti savo šarvų, o juose – visai kitą žmogų.

– Alardas iš Dordonės, kunigaikščio Amonės...

– Būk vyras, Alardai, ar ne taip sakydavo tavo tėvas? – Ir vėl: „Tata tatata tatata..."

– Gvalfredas iš Mondžojos! Aštuoni tūkstančiai riterių be mirusių!

Banguoja šalmų plunksnos.

– Ugeris iš Danijos!

– Namas iš Bavarijos!

– Palmerinas iš Anglijos!

Vakarėja. Veidai tarp antveidžio ir antsmakrio jau nelabai ir skiriasi vienas nuo kito. Kiekvienas žodis, kiekvienas judesys iš anksto žinomas, kaip ir viskas šiame daugybę metų trunkančiame kare, kiekvienas susirėmimas, kiekviena dvikova nuolatos vyksta pagal tas pačias taisykles, tad jau šiandien žinoma, kas rytoj laimės, kas pralaimės, kas bus didvyris, kas bailys, kam bus paleistos žarnos, o kas atsipirks išvirtęs iš balno ir dribtelėjęs sėdyne žemėn. Vakarais deglų šviesoje kalviai kalinėja kirasas, lygindami vis tuos pačius įlenkimus.

– O jūs?

Karalius sustoja priešais riterį, apsitaisiusį baltais šarvais, tik apie kraštus vingiuoja juoda juostelė, o likusi dalis baltutėlė, gerai prižiūrima, be menkiausio įbrėžimo, visos siūlės gerai sukniedytos, šalmo viršuje pritvirtinta dievaižin kokios rytietiškos veislės gaidžio plunksnų puokštė, raibuliuojanti visomis vaivorykštės spalvomis. Ant skydo tarp plataus klostuoto apsiausto skvernų nupieštas herbas, o jame – vėl atsilapojantys skvernai su mažesniu herbu viduryje, kuriame dar vienas herbas, gaubiantis dar mažesnį. Vis smulkesniame piešinyje vaizduojama vienas kitame atsilapojantys apsiaustai, ir pačiame vidury turi kažkas būti, bet jau nebegalima įžiūrėti – taip susmulkėja piešinys.

– O jūs, taip švariai apsitaisęs... – taria Karolis Didysis, kuriam, juo ilgiau truko karas, juo mažiau pasitaikydavo regėti paladinų, paisančių švaros.

– Aš esu, – iš uždaro šalmo atsklinda metalinis balsas, tarsi ne gerklos, o pati šarvų geležis vibruotų ir vos vos aidėtų, – Agilulfas Hemas Bertrandinas de Gvildivernas d'Altras iš Korbentraso ir Suros, Artimosios Selimpijos ir Feso riteris!

– Aaa... – nutęsia Karolis Didysis ir, atkišęs apatinę lūpą, netgi tyliai padūduoja, tarsi sakytų: „Kas būtų, jei man reikėtų visus vardus atsiminti!" Bet tuoj pat suraukia antakius. – O kodėl nepakeliate antveidžio ir neparodote veido?

Riteris nė nekrusteli; jo dešinioji ranka, apmauta geležine, tvirtai sukabinta pirštine, stipriau sugniaužia balno lanką, o kita ranka, laikančia skydą, regis, perbėga drebulys.

– Ei, jums sakau, paladine! – neatlyžta Karolis Didysis. – Kodėl gi nerodot veido savo karaliui?

Nuo kamanų dirželio atsklinda aiškus balsas:

– Todėl, kad manęs nėra, jūsų didenybe.

– Še tau kad nori! – šūkteli imperatorius. – Vadinasi, kariuomenėj tarnauja net ir toks riteris, kurio nėra! Nagi, leiskit žvilgtelt.

Agilulfas akimirksnį lyg ir dvejoja, paskui ryžtingai, bet iš lėto pakelia antveidį. Šalmas tuščias. Baltų šarvų su vaivorykštine šalmo skiautere viduje nieko nėra.

– Taigi, taigi! Ko tik nepamatysi! – taria Karolis Didysis. – Ir kaip einate tarnybą, jei jūsų nėra?

– Valios jėga, – atsako Agilulfas, – ir tikėdamas mūsų šventu reikalu!

– Žinia, žinia, gerai pasakyta, taip ir reikia atlikti savo pareigą. Na, turint galvoj, kad jūsų nėra, esat šaunus karys!

Agilulfas rikiuotėje stovėjo paskutinis. Imperatorius jau buvo visus patikrinęs, tad, apgręžęs žirgą, nujojo link karališkųjų palapinių. Jis buvo senas ir į sudėtingus klausimus stengėsi nesigilinti.

Trimitas paskelbė komandą išsiskirstyti. Žirgai kaip visuomet ėmė krikti, ir didžiulis iečių miškas sulingavo ir ėmė banguoti kaip javų laukas pūstelėjus vėjui. Riteriai lipo iš balnų, judino kojas, norėdami pamankštinti, ginklanešiai, suėmę už pavadžio, vedė žirgus šalin. Paskui toje tirštumoje ir dulkių debesyje išryškėjo paladinai, susimetę į spalvotomis šalmų plunksnomis vilnijančius

būrelius; kad atsikratytų priverstinio tų valandų sąstingio, jie laidė juokelius ir gyrėsi, tauškė apie moteris ir garbę.

Agilulfas žingtelėjo kelis žingsnius, norėdamas įsimaišyti į vieną iš tų būrelių, paskui be jokios priežasties perėjo prie kito, tačiau jam nepavyko prasiskverbti, ir niekas į jį nekreipė dėmesio. Jis neryžtingai pastoviniavo už nugarų tai šen, tai ten, neįsiterpdamas į pokalbius, paskui nuėjo šalin. Temo; vaivorykštinės šalmo plunksnos dabar atrodė vienos neaiškios spalvos, bet atsiskyrę balti šarvai ryškiai švietė pievoje. Tarsi staiga pasijutęs nuogas, Agilulfas sukryžiavo rankas ant krūtinės ir susigūžė.

Paskui nusipurtė ir plačiais žingsniais pasuko link arklidžių. Ten nuėjęs, pamatė, kad arkliais nepasirūpinta pagal taisykles, apšaukė prižiūrėtojus, nubaudė arklidininkus, patikrino visas budinčiųjų pamainas, iš naujo paskirstė užduotis, kiekvienam nuodugniai paaiškindamas, kaip jas reikės atlikti, ir liepdamas pakartoti, kad įsitikintų, jog buvo teisingai suprastas. Kadangi vis išlįsdavo jo kolegų karininkų tarnybos aplaidumas, jis šaukdavosi juos po vieną ir, nutraukdamas saldžius dykūniškus vakaro pokalbius, mandagiai, bet tvirtai ir tiksliai nurodydavo trūkumus ir įpareigodavo vieną eiti į sargybos būrį, kitą budėti poste, trečią patruliuoti ir taip toliau. Jis niekada neklysdavo, ir paladinai negalėjo atsisakyti, bet neslėpė nepasitenkinimo. Agilulfas Hemas Bertrandinas de Gvildivernas d'Altras iš Korbentraso ir Suros, Artimosios Selimpijos ir Feso riteris neabejotinai buvo kario pavyzdys; tačiau niekas jo nemėgo.

II

Stovyklaujančios kariuomenės naktis tokia pat tvarkinga kaip žvaigždėtas dangus: keičiasi budėtojų pamainos, sargybos viršininkas, patruliai. Visa kita – nuolatinis armijos pakrikimas mūšyje,

dienos šurmulys, kada kas nors nemalonaus gali atsitikti taip pat netikėtai, kaip arkliui kad užeina įsiūtis – dabar nuščiuvę, nes miegas įveikė visus krikščionybės karius ir keturkojus: pastarieji miega stovėdami eilėmis, kartkartėmis pabrūžuodami kanopa žemę ir nusižvengdami ar užbaubdami, žmonės, pagaliau išsivadavę iš šalmų ir kirasų, patenkinti, kad vėl gali būti atskiromis, vienas į kitą nepanašiomis žmogiškosiomis būtybėmis, anava, pažiūrėkit, knarkia visi kaip vienas.

Kitoje pusėje, netikėlių stovykloje, viskas taip pat: tie patys panaktinių žingsniai pirmyn atgal, posto vyresnysis stebi, kaip smėlio laikrodyje byra paskutinės smiltys, ir eina kelti kitos pamainos vyrų, viršininkas budėjimo naktį rašo laišką žmonai. Abu patruliai, krikščionis ir netikėlis, nužingsniuoja po pusmylį, beveik pasiekia mišką, paskui apsisuka vienas vienon, kitas kiton pusėn niekada taip ir nesusitikdami, grįžę į stovyklą praneša, kad viskas ramu, ir eina miegoti. Žvaigždės ir mėnulis tylomis plaukia viršum dviejų priešiškų stovyklų. Niekur kitur žmonės nemiega taip gerai kaip kariuomenėj.

Tik Agilulfui šio atokvėpio neduota. Nepriekaištingai iščiustytais baltais šarvais jis guli savo palapinėje, vienoje iš tvarkingiausių ir patogiausių krikščionių stovykloje, stengdamasis išsilaikyti aukštielninkas ir toliau galvoja: tai ne tingios ir blaškios mintys beužmiegančio žmogaus, bet visuomet pagrįsti ir tikslūs svarstymai. Netrukus jis pasikelia ant alkūnės: jaučia poreikį imtis kokio nors rankų darbo, tarkim, blizginti kardą, kuris ir taip spindi, arba sutepti riebalais šarvų jungtis. Ilgai neužtrunka: štai jau keliasi, lenda iš palapinės, gniauždamas rankose ietį ir skydą, ir boluojantis jo šmėsulys nusiiria per visą stovyklavietę. Iš kūginių palapinių sklinda sunkūs miegančiųjų atodūsiai. Kas tai yra sumerkti akis, prarasti savimonę, pasinerti į savo valandų tuštumą, o paskui nubusti, atrasti save tokį pat, koks buvai, ir vėl sumegzti savo gyvenimo siūlą – to Agilulfas negali žinoti, tad jo pavydas

miegoti gebantiems žmonėms miglotas, tarsi pavydėtų kažko, ko neįmanoma net suvokti. Labiausiai jį jaudina ir kelia nerimą tai šen, tai ten iš palapinės angos kyšančios basos pėdos styrančiais nykščiais: mieganti stovyklavietė – kūnų karalystė, nuodėmingų Adomo gentainių išklotinė, tvoskianti vynu ir kariškos dienos prakaitu; prie palapinių angų drykso numesti tušti šarvai, kuriuos ginklanešiai ir tarnai lig ryto nužvilgins ir sutvarkys. Agilulfas eina pro šalį – atsargus, nervingas, priešiškas: kūnai tų, kurie juos turi, štai kas jam žadina nesmagų, panašų į pavydą jausmą, bet kartu ir slogų išdidumą, dygų pranašumą. Kas jie dabar, tie įžymieji kolegos, šlovingieji paladinai? Štai jų laipsnio ir vardo, atliktų žygių, galios ir vertės įrodymas – šarvai, pavirtę tuščiu geležies kiautu; o žmonės, jie knarkia ten veidu įsispaudę į pagalvę, iš pravirų lūpų tįsta seilė. Jo ne, niekaip neišardysi į dalis, neišnarstysi: bet kurią dienos ir nakties akimirką jis buvo ir liks Agilulfas Hemas Bertrandinas de Gvildivernas d'Altras iš Korbentraso ir Suros, tokią ir tokią dieną įšventintas Artimosios Selimpijos ir Feso riteriu, krikščionių armijos garbei atlikęs tokius, tokius ir tokius žygius ir priimtas į Karolio Didžiojo kariuomenę vadovauti tokiems ir tokiems pulkams. Jam priklauso gražiausi ir balčiausi visoje stovykloje šarvai, kurie nuo jo neatskiriami. Ir jis geresnis už daugelį karininkų, nors jie ir giriasi nepaprasta šlove; netgi geriausias iš visų karininkų. Vis dėlto jis vaikščioja naktį nelaimingas.

Staiga išgirdo balsą:

– Atleiskit, pons karininke, bet kada ateis pamaina? Aš jau trys valandos čia patupdytas!

Tai buvo panaktinis, pasirėmęs į ietį taip, tarsi jam būtų susukę vidurius.

Agilulfas nė galvos nepakreipdamas tarė:

– Apsirikai, aš ne sargybos viršininkas, – ir nuėjo tolyn.

– Dovanokit, pons karininke. Matydamas jus čia vaikštinėjant, pamaniau...

Mažiausia kliautis tarnyboje Agilulfui sukeldavo nenumaldomą norą viską tikrinti, rasti klaidų ar aplaidumo kitų veikloje, jam skaudėdavo dėl to, kas blogai, nederamai atlikta... Bet kadangi į jo pareigas neįėjo vykdyti tokią apžiūrą tokiu metu, jo elgesys taip pat galėjo būti palaikytas nederamu, tiesiog nedrausmingu. Agilulfas stengėsi susilaikyti, apriboti savo domėjimąsi konkrečiais klausimais, kuriais, šiaip ar taip, rytoj teks rūpintis, pavyzdžiui, užsakyti tam tikrų stovų ietims arba įrenginių sausam šienui laikyti... Tačiau balsvas jo šmėsulys vis maišėsi po kojų sargybos viršininkui, budinčiam karininkui, patruliui, kuris naršė vyno rūsį, ieškodamas krežinukės, užsilikusios nuo vakar vakaro... Kaskart Agilulfas susvyruodavo, nežinodamas, kaip elgtis: ar kaip asmeniui, kuris jau vien savo buvimu gali kelti pagarbą valdžiai, ar kaip pašaliniam, kuris, atsidūręs ten, kur neturi teisės būti, žengia apdairų žingsnį atgal ir apsimeta, kad jo nėra. Taip dvejodamas, jis stabteldavo, apniktas minčių, ir nepajėgdavo apsispręsti, kaip jam elgtis; tik jausdavo, kad visus erzina; jam norėjosi užmegzti bent kokį santykį su artimu, pavyzdžiui, šūkaloti įsakymus, įžeidinėti kaip kapralas ar prunkšti ir keiktis kaip smuklėje gėrovai. Tačiau tik sumurmėdavo vieną kitą nesuprantamą pasisveikinimo žodį, drovumą dangstydamas puikybės kauke ar puikybę atmiešdamas drovumu, ir patraukdavo tolyn; bet jam vis dar atrodydavo, kad anie kažką pasakė jam įkandin, ir jis vos vos pasukdavo galvą klausdamas: „Ką?“, bet iškart suvokdavo, kad tai ne jam skirta, ir eidavo šalin, tarsi spruktų.

Nužingsniavo iki stovyklos pakraščio, palypėjo atkampia vieta į plyną kalvą. Ramią naktį virpino tik maži beformiai šešėliai tykiais sparnais, kurie šmaižė aplink nė akimirką neišlaikydami krypties: tai šikšnosparniai. Netgi tas varganas pusiau pelės, pusiau skraiduolio kūnas vis tiek buvo kažkas apčiuopiama ir patikima, kažkas, su kuo buvo galima plaikstytis ore išsižiojus ir ryti uodus, o Agilulfą per visus kirasos plyšius košė vėjo gūsiai,

smaigstė uodų skrydžiai ir spigino mėnulio spinduliai. Jo viduje kaupęsis miglotas pyktis staiga pratrūko: išsitraukė iš makštų kalaviją, čiupo jį abiem rankom ir ėmė iš visų jėgų švytuoti stengdamasis kliudyti kiekvieną besileidžiantį šikšnosparnį. Veltui, jie toliau sau nardė be perstojo, vos vos svysteléti oro bangos. Agilulfas švaistėsi kalaviju į kairę ir į dešinę jau nė nebesistengdamas pataikyti į šikšnosparnius; kirčiai darėsi vis taisyklingesnės trajektorijos ir atitiko fechtavimosi pratybų programą; ir štai Agilulfas ėmė daryti pratimus, tarsi mankštintųsi prieš būsimą mūšį, ir kaip iš rašto demonstravo traversus, smūgių atrėmimą ir apgaulingus judesius.

Staiga liovėsi. Ten, ant kalvos, iš už pertvaros išlindęs stovėjo jaunuolis ir žiūrėjo į jį. Turėjo tik kalaviją, o krūtinę dengė lengva kirasa.

– O, riteri! – šūktelėjo jis. – Nenorėjau trukdyti! Jūs juk mūšiui rengiatės? Nes vos išaušus prasidės mūšis, ar ne? Leisit pasimankštinti su jumis? – Ir, nesulaukęs atsakymo, pridūrė: – Vakar atvykau į stovyklą... Man šis mūšis pirmas... Viskas kitaip, nei tikėjaus...

Dabar Agilulfas stovėjo pasisukęs šonu, kalaviją prispaudęs prie krūtinės, susidėjęs rankas ir užsidengęs skydu.

– Vadovybės nurodymai dėl galimo ginkluoto susirėmimo perduodami ponams karininkams ir pulkams likus valandai iki veiksmų pradžios, – tarė jis.

Jaunuolis šiek tiek sutriko, tarsi būtų pažabotas jo polėkis, bet, truputį pamikčiojęs, ėmė vėl kalbėti su ankstesniu užsidegimu:

– Matot, aš atvykau dabar... atkeršyti už savo tėvą... Norėčiau, kad jūs, vyresnieji, malonėtumėt man pasakyti, kaip aš turiu atsidurti mūšyje priešais tą šunsnukį pagonį kalifą Izoarę, taip, prieš jį, ir sulaužyti ietį į jo šonkaulius, kaip jis padarė mano šlovingam gimdytojui, velioniui markizui Gerardui iš Rusijono, teduoda jam Dievas dangų!

– Viskas labai paprasta, vaikine, – tarė Agilulfas, ir jo balse dabar taip pat įsižiebė ugnelė, kuri įsižiebia, kai žmogus, žinodamas nuostatus ir pareigybes kaip savo penkis pirštus, trokšta pademonstruoti žinias ir netgi sugluminti nepasirengėlius, – turi pateikti prašymą Dvikovų, vendetų ir gėdos dėmių vyriausiajai valdybai, nurodydamas prašymo priežastis, ir bus ištirta, kaip sudaryti geresnes sąlygas tavo norui patenkinti.

Jaunuolis, tikėjęsis bent jau užuojautos ir pagarbos ženklo savo tėvo vardui, buvo labiau apstulbęs dėl pokalbio tono nei turinio. Paskui mėgino apgalvoti riterio žodžius, vis dar širdyje norėdamas juos paneigti ir išsaugoti savo įkarštį.

– Bet man nerūpi, riteri, vyriausioji valdyba, suprantat, man svarbu, kas bus, jei mūšyje mano drąsa, įniršis, kurio pakaktų paleisti žarnas ne vienam, o šimtui netikėlių, ir netgi gebėjimas puikiai valdyti ginklus, nes, jūsų žiniai, esu gerai pasirengęs, sakau, jei ten, tose grumtynėse, anksčiau, nei būsiu paklotas, na, nežinau... jei nerasiu to šunsnukio, jei jis nuo manęs pabėgs, norėčiau žinoti, ką jūs darote tokiais atvejais, pasakykit man, riteri, ką darote, kai mūšyje sprendžiamas jūsų klausimas, jums ir tik jums svarbiausias klausimas...

Agilulfas šaltai atsakė:

– Aš griežtai laikausi nurodymų. Daryk tą patį ir nesuklysi.

– Dovanokit, – tarė vaikinas, jis stovėjo kaip stabo ištiktas. – Nenorėjau jums įkyrėti. Ar negalėčiau su jumis, paladinu, atlikti keletą pratimų su kalaviju! Nes, žinot, aš gerai fechtuojuosi, tačiau kartais, anksti rytą, raumenys tarsi sustingę, šalti, neklauso manęs. Ar jums taip pasitaiko?

– Man ne, – tarė Agilulfas ir apsigręžęs nuėjo šalin.

Jaunuolis pasuko į stovyklą. Buvo blausi priešaušrio valanda. Aplink padangtes jau pradėjo bruzdėti žmonės. Vyriausieji štabai buvo sukilę dar prieš žadinimą. Vadovybės ir administracijos palapinėse užsideginėjo žibintai, priešindamiesi brėkšmai, kuri sunkėsi

iš dangaus. Ar ši auštanti diena bus mūšio diena, kaip skelbė jau vakare pasklidęs gandas? Naujasis atvykėlis jaudinosi, bet tas jaudulys buvo kitoks, nei tikėjosi, kitoks nei tas, kuris atvedė jį čionai, ko gero, tai buvo troškimas vėl pajusti žemę po kojomis, nes dabar atrodė, kad viskas, ką tik paliečia, tėra skambanti tuštuma.

Jis jau sutikdavo paladinų, apsivilkusių savo žvilgančius šarvus, užsimovusių plunksnomis puoštus didelius šalmus nuleistais antveidžiais. Vaikinas atsigręždavo į juos pasižiūrėti, ir jam norėjosi mėgdžioti jų laikyseną, išdidžius posūkius visu liemeniu, tarsi kirasa, šalmas ir antpečiai būtų nukaldinti iš vieno gabalo. Štai jis tarp nenugalimųjų paladinų, štai jis pasiruošęs pranokti juos mūšyje, su ginklu rankose tapti toks kaip jie! Tačiau tiedu, kuriuos jis sekė, užuot sėdę ant žirgo, įsitaisė prie popieriais apkrauto stalo: nekilo abejonių, kad jie buvo svarbūs vadai. Jaunuolis nubėgo jiems prisistatyti.

– Aš esu Rambaldas iš Rusijono, naujokas, velionio markizo Gerardo sūnus! Atvykau į kariuomenę, kad atkeršyčiau už savo tėvą, kritusį didvyrio mirtimi prie Sevilijos sienų!

Tiedu pakelia rankas prie plunksnoto šalmo, nusiima jį, atskirdami nuo apykaklio, ir padeda ant stalo. Iš po šalmų pasirodo dvi plikos gelsvos galvos, du veidai glebnia, nukarusia oda ir nususę ūseliai: raštininkų, senų valdininkų, popieriaus gadintojų veidai.

– Rusijonas, Rusijonas, – murma, paseilėtais pirštais vyniodami kažkokius ritinius. – Bet mes gi vakar tave įtraukėm į sąrašą! Ko nori? Kodėl tu ne savo daliny?

– Šiaip sau, nežinau, šiąnakt negalėjau užmigti, galvojau apie mūšį, turiu atkeršyti už tėvą, žinote, turiu nudėti kalifą Izoarę ir todėl ieškau... Štai kas – kur yra Dvikovų, vendetų ir gėdos dėmių vyriausioji valdyba?

– Ką tik atvyko, o girdi, kaip užgiedojo! Iš kur sužinojai apie valdybą?

– Pasakė riteris, kaip jį ten, tas su baltais šarvais...

– Tai tau! Čia mums jo tik ir trūko! Niekaip negali nekišti visur savo nosies, kurios neturi!

– Ką? Neturi nosies?

– Kadangi pats tikrai neknarkia, – tarė antrasis, sėdįs užstalėje, – nieko geresnio nesugalvoja, kaip neduoti knarkti kitiems.

– Kodėl jis neknarkia?

– O kuria vieta galėtų knarkti, jei neturi jokios vietos? Jis – riteris, kurio nėra...

– Kaipgi nėra? Aš juk mačiau! Jis buvo!

– O ką matei? Geležį... Jis tas, kuris atseit yra, nors jo nėra, supratai, geltonsnapi?

Niekados jaunasis Rambaldas nebūtų pagalvojęs, kad išvaizda gali būti tokia apgaulinga: nuo tada, kai atsidūrė stovykloje, ėmė suprasti, kad viskas yra kitaip, nei atrodė...

– Vadinasi, Karolio Didžiojo kariuomenėje gali būti riteris, pelnęs tiek vardų ir titulų, be to, dar narsus kovotojas ir uolus karininkas, kuriam nebūtina egzistuoti!

– Nurimk! Niekas nesakė: „Karolio Didžiojo kariuomenėje gali būti ir taip toliau." Mes tik sakome, kad mūsų pulke yra toks ir toks riteris. Štai ir viskas. O kas gali ar negali būti apskritai, mūsų nedomina. Supratai?

Rambaldas pasuko prie Dvikovų, vendetų ir gėdos dėmių valdybos padangtės. Dabar jau nesileido apgaudinėjamas šarvų ir plunksnotų šalmų: suprato, kad prie tų stalų šarvai slėpė prakaulius ir dulkinus žmogelius! Ir dėkuidie, kad juose dar išvis kažkas buvo!

– Taigi nori atkeršyti už savo tėvą, markizą iš Rusijono, turėjusį generolo laipsnį! Pažiūrėkime: greičiausias būdas atkeršyti už generolą yra nukirsdinti tris majorus. Galim paskirti tau trejetą lengvesnių – ir būsi patenkintas.

– Jūs ne visai mane supratote: aš turiu nudėti Izoarę, kalifą. Tai jis paguldė mano šlovingąjį tėvą!

– Taip, taip, mes supratome, bet nemanyk, kad nukauti kalifą bus vienas juokas... Nori keturių kapitonų? Pažadame tau iš ryto keturis netikėlių kapitonus. Ir turėk galvoj, kad keturis kapitonus duodam už armijos generolą, o tavo tėvas buvo viso labo brigados generolas.

– Aš surasiu Izoarę ir paleisiu jam žarnas! Jam, jam vienam!

– Tuomet tavęs laukia areštas, o ne mūšis, būk tikras! Nors kiek pagalvok kalbėdamas! Jei mes tau kliudom dėl Izoarės, tai tam yra priežastis... Jeigu mūsų imperatorius, pavyzdžiui, šiuo metu vestų kokias nors derybas su Izoare...

Tačiau vienas iš tų valdininkų, kuris iki tol sėdėjo įsikniaubęs į popierius, džiugiai pašoko:

– Viskas išspręsta! Viskas išspręsta! Nieko nereikia daryti! Kokia vendeta, nereikia jokios vendetos! Vakar Olivjė, manydamas, kad du jo dėdės žuvo mūšyje, už juos atkeršijo! O tie voliojosi girti po stalu! Šiuo metu turim tom dviem vendetom už dėdes per daug – tikra painiava! Dabar viskas stoja į savo vietas: vieną vendetą už dėdę mes prilyginam pusei vendetos už tėvą, vadinasi, turime jau įvykdytą vieną vendetą už kieno nors tėvą.

– O, mano tėve! – grąžė rankas Rambaldas.

– Matai, koks užsispyrėlis!

Nuskardeno trimito signalas keltis. Stovykla, apšviesta pirmųjų aušros spindulių, vibždėjo šarvuotų karių. Rambaldas būtų norėjęs įsimaišyti į tą minią, kuri pamažėle skirstėsi į būrius ir taisyklingos formos kuopas, tačiau tas geležies daužymasis jam rodėsi tarytum vabalo antsparnių tirtėjimas, išdžiūvusių kiaukutų tarškesys. Daugelis kareivių jau slėpėsi po šalmu ir kirasa iki juosmens, o iš po antšonių ir antstrėnių kyšojo kelnėtos ir kojinėtos kojos, nes antšlaunius, blauzdines ir antkelius derėjo prisisegti sėdint balne. Kojos po tuo plieniniu torsu atrodė liaunesnės, tarytum svirplio; jų judesiai šnekučiuojant, apvalainos galvos be akių, ir netgi sulenktos rankos, varžomos antalkūnių

ir antdilbių, darė juos panašius gal į svirplius, gal į skruzdėles, todėl visa ruoša atrodė kaip zujančių vabalų kirbėlynė. Rambaldo akys tarp jų kažko ieškojo: jis tikėjosi vėl pamatyti baltus Agilulfo šarvus, gal todėl, kad jį išvydus ir likusioji kariuomenės dalis taptų akivaizdesnė, o gal dėl to, kad solidžiausiai atrodė kaip tik tas nesantis riteris.

Pamatė jį sėdintį ant žemės po pušimi ir dėliojantį mažus ant dirvono nukritusius kankorėžius į taisyklingą lygiašonį trikampį. Šią apyaušrio valandą Agilulfas visuomet jautė poreikį atsidėti tikslumo pratyboms: skaičiuoti daiktus, dėstyti juos į geometrines figūras, spręsti aritmetikos užduotis. Tai valanda, kai daiktai netenka sodraus tamsio, supusio juos naktį, ir palengva vėl atgauna spalvas, tačiau tuo metu, kai juos vos paliečia ir beveik apgaubia šviesa, jie pereina tarsi kažkokį limbą; tai valanda, kai mažiausiai tikima pasaulio buvimu. Jam, Agilulfui, visada reikėjo turėti prie savęs daiktų: tai buvo tarsi milžiniška siena, kurią galėjo įveikti valios stiprybe, ir tik šitaip išsaugoti tvirtą savivoką. Tačiau jei aplinkinis pasaulis skendėjo nežinioje, dviprasmybėje, jis irgi jautėsi grimztąs toje minkštoje prieblandoje ir jau nebegalėjo išplukdyti iš tuštumos aiškios minties, ryžtingo sprendimo ar kokio įgeidžio. Jam buvo bloga: tokiomis akimirkomis jis jautėsi alpstąs; kartais tik didžiausiomis pastangomis įstengdavo neištirpti. Tuomet imdavo skaičiuoti: lapus, akmenis, ietis, kankorėžius – bet ką, kas pasitaikydavo po akių. Arba rikiuoti į eilę, dėlioti į kvadratus ar piramides. Atsiduodamas šiems tiksliems užsiėmimams, jis įveikdavo blogumą, susiurbdavo nepasitenkinimą, nerimą, išsekimą ir vėl atgaudavo įprastą blaivų protą ir orią laikyseną.

Tokį jį ir pamatė Rambaldas: tiksliais ir greitais judesiais riteris dėliojo kankorėžius į trikampį, paskui į kvadratus ant trikampio šonų ir atkakliai skaičiavo šoninių kvadratų kankorėžius, lygindamas gautą skaičių su įžambinės kvadrato kankorėžių skaičiumi. Rambaldas suvokė, kad viskas čia vyksta pagal ritualus, sąlygas,

formules, o po tuo, kas slypėjo po tuo? Jis jautė, kaip apima neaiški baimė: suvokė nežinąs visų šio žaidimo taisyklių... Bet, kita vertus, ar tas jo noras atkeršyti už tėvo mirtį ir jo veržimasis kovoti, stoti į Karolio Didžiojo karių gretas, – ar tai nebuvo toks pat ritualas, kad nenugrimztum į nieką, kaip ir tas riterio Agilulfo kankorėžių kilojimas ir dėliojimas? Kamuojamas tokių nelauktų klausimų naštos, jaunasis Rambaldas krito ant žemės ir prapliupo raudoti.

Pajuto, kaip kažkas nusileido jam ant plaukų, tai buvo ranka, geležinė, bet lengva ranka. Šalia klūpojo Agilulfas.

– Kas atsitiko, vaikine? Ko verki?

Kitų žmogiškųjų būtybių sutrikimas, nuovylis ar įniršis Agilulfui bemat įkvėpdavo tobulos ramybės ir pasitikėjimo. Jausmas, kad esi atsparus krūpčiojimui ir baimėms, kurioms pasiduoda egzistuojantys žmonės, skatino jį laikyti save pranašesniu ir globėjišku.

– Dovanokit, – tarė Rambaldas, – gal tai nuovargis. Visą naktį negalėjau akių sudėti ir dabar esu lyg apdujęs. Galėjau bent valandėlę pasnausti... Bet jau diena. O jūs, juk irgi nemiegojot, kaip jūs laikotės?

– Aš būčiau lyg apdujęs, jei bent akimirkai užsnūsčiau, – tyliai tarė Agilulfas, – netgi išvis daugiau nebūčiau, dingčiau visiems laikams. Todėl esu visiškai budrus bet kurią dienos ar nakties minutę.

– Tikriausiai tai nepakenčiama...

– Ne, – balsas pasidarė šaltas, tvirtas.

– O šarvai, ar jūs jų niekada nenusivelkate?

Jo kalba vėl virto murmesiu.

– Nėra nuo ko nusivilkti. Nusivilkti ar apsivilkti man neturi prasmės.

Rambaldas pakėlė galvą ir pažiūrėjo į šalmo kiaurymes, lyg ieškotų toje tamsoje žvilgsnio kibirkšties.

– Kaipgi taip?

– O kaip kitaip?

Geležinė baltašarvė ranka vis dar gulėjo ant jaunuolio plaukų. Rambaldas jautė, kaip ji vos vos spaudžia galvą tarsi daiktas, neperduodama jam jokios žmogiško artumo – kad ir koks jis būtų, įkyrus ar globėjiškas – šilumos, o vien tik žadindama jo tvirtą užsispyrimą.

III

Karolis Didysis risnojo ant žirgo frankų kariuomenės priešakyje. Skubėti nereikėjo, nes jie artinosi prie priešo; kariai jojo ne itin spėriai. Imperatorius buvo apsuptas būrio paladinų, kurie žąslais tramdė narčius žirgus; taip bemūdraujant, besibaksnojant alkūnėm, jų sidabro skydai pakildavo ir nusileisdavo kaip žuvies žiaunos. Visa kariuomenė buvo panaši į ilgą žvynuotą žuvį, į ungurį.

Į pakeles subėgo valstiečiai, piemenys, miestelėnai.

– Štai jis, karalius, štai Karolis! – šūkavo jie ir lenkėsi iki žemės, atpažindami jį labiau iš barzdos nei iš karūnos, kurios nebuvo matę. Paskui tuoj pat atsitiesdavo, norėdami apžiūrėti karius. – Štai Rolandas! Ne, čia Olivjė! – spėliojo pro šalį, bet koks skirtumas, tas ar kitas – čia buvo visi ir galėjai prisiekti matęs tą, kurį norėjai matyti.

Agilulfas kartkartėm išsiverždavo į priekį, paskui stabteldavo ir laukdavo kitų, vis atsisukdamas patikrinti, kad būrys sektų sutelktai, arba atgręždamas veidą į saulę, lyg skaičiuotų laiką pagal jos aukštį virš horizonto. Agilulfas nekantravo. Jis buvo vienintelis, kuriam rūpėjo žygio tvarka, sustojimo punktai, vieta, kurią jie turėjo pasiekti iki nakties. Kitiems paladinams, na ką, ar tu josi greitai ar lėtai, vis tiek artėsi priešo link, todėl, prisideng-

dami tuo, kad imperatorius senas ir nuvargęs, jie buvo pasiryžę sustoti kiekvienoje smuklėje ir gerti. Nieko kito jie ir nematė, vien smuklių iškabas ir tarnaičių sėdynes, – kad galėtų laidyti nešvankius juokelius; o šiaip keliavo tarsi uždaryti kelionskrynėse.

Karolis Didysis vis dar buvo vienas iš tų, kuris nepaprastai smalsiai žvelgia į viską, kas pasitaiko kelyje.

– O, antys, antys! – šūkčiojo jis.

Pievoje palei kelią krypavo ančių pulkelis. Tarp jų buvo žmogus, bet negalėjai suprasti, ką jis ten išdarinėja: ėjo atsitūpęs, rankas susidėjęs už nugaros, šlepetodamas visa pėda kaip vandens paukštis ir, ištiesęs kaklą, kvaksėdamas: „Kva... kva... kva..." Antys juo nesidomėjo, tarsi pripažindamos saviškiu. Tiesą sakant, iš pažiūros jo būtum nelabai atskyręs nuo ančių, nes drapanos, kuriomis vilkėjo, buvo purvinos rudos spalvos (atrodė daug kur sudurtos iš maišo gabalų), netrūko ir žalsvai pilkos kaip ančių plunksnų, bet daugiausia raibuliavo lopai, plyšenos ir įvairiaspalvės dėmės, panašios į šių sparnuočių margus dryžius.

– Ei, tu, ar manai, kad šitaip reikia nusilenkti imperatoriui? – šaukė jam paladinai, visuomet netrunkantys paleisti gerkles.

Žmogus nepasuko galvos, bet antys, pabaidytos šūkavimo, visu būriu purptelėjo aukštyn. Jis valandėlę žiūrėjo galvą užvertęs, kaip jos kyla, paskui išskėtė rankas, šoktelėjo ir, vasnodamas rankomis su kabančiais skarmalų kutais, kvatodamas ir linksmai kvaksėdamas, nušokavo paskui pulką.

Ten buvo kūdra. Skrisdamos antys ėmė tūpti vandens paviršiuje ir lengvutės, sparnus suskliaudusios plaukė tolyn. Žmogus, priartėjęs prie kūdros, pūkštelėjo pilvu į vandenį, sukeldamas purslų debesį, ėmė nerangiai kapstytis, dar kartą pabandė sukvaksėti, bet pasigirdo skęstančiojo gargaliavimas, paskui jis išniro, pamėgino plaukti ir vėl pasinėrė.

– Ar tasai antis gano? – paklausė kariai valstiečių mergaitės, ateinančios su rykšte rankose.

– Ne, antis ganau aš, jos mano, o čia Gurdulu... – paaiškino mergaitė.

– Tai ką jis veikė su tavo antimis?

– Ai, nieko, jam dažnai taip užeina, pamato jas, susipainioja, galvoja, kad tai jis...

– Galvoja, kad jis irgi antis?

– Galvoja, kad antys – tai jis... Žinot, toks jau tas Gurdulu, išsiblaškęs...

– Bet kurgi jis dabar?

Paladinai priėjo prie kūdros. Gurdulu nesimatė. Antys, perplaukusios vandens veidrodžiu, ėmė krypuoti tarp žolių, šlepsėdamos plėvėtomis letenomis. Iš papartynų palei kūdrą skardeno varlių choras. Žmogus netikėtai kyštelėjo galvą iš vandens, tarsi staiga prisiminęs, jog reikia kvėpuoti. Jis apsidairė sutrikęs, lyg nesuvokdamas, iš kur čia ta paparčių siena, atsispindinti vandenyje per plaštaką nuo jo nosies. Ant kiekvieno paparčio lapo tupėjo po žalią slidų padarėlį, kuris spoksojo į jį ir visa gerkle traukė:

– Kurrr! Kurrr! Kurrr!

– Kurrr! Kurrr! Kurrr! – atsakė Gurdulu patenkintas, ir nuo jo kurkimo iš viso papartyno į vandenį ir iš vandens į krantą ėmė šokinėti varlės, o Gurdulu, šaukdamas „kurrr!", taip pat strykterėjo, atsidūrė krante, nuo galvos iki kojų permirkęs ir išsiterliojęs purvu, pritūpė kaip varlė ir užplėšė „kurrr!" taip pat smarkiai, ir, traškindamas meldus bei žoles, vėl šlumštelėjo kūdron.

– Argi jis nepaskęs? – paklausė paladinai žvejo.

– Na, kartais Gerulis užsimiršta, pasimeta... Skęsti neskęsta... Bėda, kai pakliūva į tinklą su žuvimis... Vieną dieną jam taip atsitiko, kai ėmė žvejoti... Įmeta vandenin tinklą, mato žuvį, kuri tuoj tuoj ten įplauks, ir taip įsivaizduoja esąs žuvis, kad puola vandenin ir pats lenda į tinklą... Žinot, koks tas Gerulis...

– Gerulis? Argi jo vardas ne Gurdulu?

– Mes jį vadinam Geruliu.

– Bet ta mergaitė...

– A, ji ne iš mūsų kaimo, gali būti, kad pas juos kitaip vadina.

– O iš kokio kaimo jis pats?

– Kas jį žino?! Visur eina...

Raiteliai jojo pro kriaušių sodą. Vaisiai buvo prinokę. Kariai ietimis pasmeigdavo kriaušes, jas pradangindavo po šalmų snapais, paskui išspjaudavo graužtukus. Ir ką gi jie pamatė tarp kriaušių? Gurdulu-Gerulį. Jis stovėjo iškėlęs surangytas tarsi šakos rankas ir delnuose, burnoje, ant galvos ir drabužių draiskanose laikė kriaušes.

– Tik pažiūrėkit, jis vaizduoja kriaušę! – nudžiugo Karolis Didysis.

– Aš tuoj jį papurtysiu! – tarė Rolandas ir krestelėjo.

Gurdulu paleido iškart visas kriaušes, ir jos nuriedėjo nuožulnia pieva, o matydamas jas riedant, nesusilaikęs ir pats ėmė ristis kaip kriaušė, ir dingo jiems iš akių.

– Atleiskite jam, jūsų didenybe! – prabilo senukas daržininkas. – Kartais Martinsulas nesuvokia, kad jo vieta ne tarp negyvų augalų ir vaismedžių, o tarp atsidavusių jūsų didenybės valdinių!

– Bet kas jam darosi, tam kvaišeliui, kurį jūs vadinate Martinsulu? – geraširdiškai paklausė mūsų imperatorius. – Man regis, jis nė nenutuokia, kas jam šauna į galvą!

– O ką mes galime žinoti, jūsų didenybe? – senukas daržininkas kalbėjo santūriai ir išmintingai, kaip daug ko matęs žmogus. – Gal ir nepasakysi, kad kvaišelis: jis tiesiog yra, bet nesuvokia esąs.

– Puikumėlis! Šis valdinys yra, bet nesuvokia esąs, o mano paladinas suvokia esąs, bet jo nėra. Jie gera pora – imperatoriaus žodis!

Karolis Didysis jau buvo pavargęs sėdėti balne. Remdamasis į savo arklininkus, pūkšdamas į barzdą ir bambėdamas: „Vargšė Prancūzija", – jis nulipo nuo žirgo. Vos tik imperatorius padėjo

koją ant žemės, visa kariuomenė tarsi pagal signalą sustojo ir įrengė lauko stovyklą. Užkaitė puodus viralui.

– Atveskit man čia tą Gurgur... Kuo jis vardu? – tarė karalius.

– Nelygu per kokį kraštą eina, – atsakė išmintingasis daržininkas, – ir paskui kurią – krikščionių ar netikėlių – kariuomenę jis seka: jį vadina Gurdulu arba Gudi Jusufu, arba Ben Va Jusufu, arba Ben Stambulu, arba Pestansulu, arba Bertinsulu, arba Geruoju Martynu, arba Geruliu, arba Galviju, ar netgi Urviniu, arba Jonu Terlium, arba Petru Seilium. Gali būti, kad kokiame atkampiame vienkiemyje jį vadina visai kitaip; be to, pastebėjau, kad visur jo vardai keičiasi, nelygu metų laikas. Galima sakyti, kad vardai nuslysta nuo jo, niekaip negalėdami prilipti. Juo labiau kad jam vis viena, kaip šauksi. Šaukiat jį, o jam atrodo, kad šaukiat ožką; sakot „sūris" ar „liūtis", o jis atsako: „Aš čia."

Du paladinai – Sansonetas ir Dudonė – įsirężę kaip maišą atitempė Gurdulu. Kumšnodami pastatė jį ant kojų priešais Karolį Didįjį.

– Nusiimk kepurę, gyvuly! Ar nematai, kad stovi prieš karalių!

Gurdulu nušvito; jo plačiame įkaitusiame veide maišėsi frankų ir maurų bruožai: tamsi oda, nusėta rusvų strazdanų; žydros, vaiskios, kraujagyslių išraizgytos akys viršum priplotos nosies ir didžiulės burnos mėsingomis lūpomis; plaukai šviesūs, bet garbanoti ir dygi, dėmėta barzda. O plaukuose prisivėlę kaštonų spyglių ir avižų akuotų.

Jis ėmė kniubinėti, reikšdamas pagarbą, ir greitakalbe berti žodžius. Tie garbūs ponai, lig šiol girdėję jį skleidžiant vien gyvūnų garsus, labai nustebo. Gurdulu kalbėjo labai skubėdamas, rydamas žodžius ir painiodamasis; kartais rodėsi, jog jis nesutrikdamas pereina nuo vieno dialekto prie kito ir netgi nuo vienos kalbos prie kitos, nesvarbu, krikščionių ar maurų. Atmetus nesuprantamus žodžius ir paikystes, jis kalbėjo maždaug taip:

– Lenkiuosi iki žemės, puolu jums į kojas ir skelbiu esąs prakilniausias nuolankios jūsų didenybės tarnas – įsakykit ir aš paklusiu! – Jis papurtė šaukštą, kurį nešiojosi pasirišęs prie diržo. – Ir kai jūsų didenybė ištars: „Tebūnie mano valia" ir padarys su skeptru taip kaip aš dabar, matot? Ir sušuks, kaip aš dabar šaukiu: „Tebūnie manooo valiaaa!", jūs visi, ištikimi šunys, turite man paklusti, jei ne, pamausiu ant mieto, o tave patį pirmą, barzdyla tu, suvaikėjusio senio veidu!

– Ar jam iškart nukirsti galvą, valdove? – paklausė Rolandas ir jau traukė kalaviją.

– Jūsų didenybe, maldauju, pasigailėkit jo, – prabilo daržininkas. – Jis ir vėl apsiriko: kalbėdamas su karaliumi susipainiojo ir nebeatsiminė, kas yra karalius – jis ar tas, su kuriuo kalba.

Iš garuojančių puodų sklido gardus kvapas.

– Duokit jam katiliuką sriubos, – tarė gailestingas Karolis Didysis.

Vaipydamasis, linkčiodamas ir kažką murmėdamas Gurdulu nuslinko po medžiu valgyti.

– Ką gi jis čia daro?

Katiliukas buvo pastatytas ant žemės, ir Gurdulu kišo galvą į jį, tarsi norėtų sulįsti vidun. Gerasis daržininkas nuėjęs krestelėjo jį už pečių.

– Kada gi suprasi, Martinsulai, kad sriubą valgyti turi tu! Nejau pamiršai? Turi pasisemti ir pilti ją burnon šaukštu...

Gurdulu ėmė godžiai grūsti burnon sriubos šaukštus. Jis darbavosi šaukštu taip nirtulingai, kad kartais supainiodavo taikinį. Medyje, po kuriuo jis sėdėjo, tiesiog jo galvos aukštyje, žiojėjo drevė. Gurdulu ėmė pilstyti sriubą šaukštu į tą ertmę kamiene.

– Čia ne tavo burna, o drevė medyje!

Agilulfas nuo pat pradžių dėmesingai ir kartu sunerimęs sekė, kaip juda šis didžiulis mėsingas kūnas, kuris, rodos, raičiojosi tarp esančių daiktų ir buvo patenkintas kaip kumeliukas,

norintis pasikasyti nugarą; ir nuo to vaizdo jam ėmė svaigti galva.

– Riteri Agilulfai! – šūktelėjo Karolis Didysis. – Žinot, ką aš jums pasakysiu? Skiriu tą žmogų jūsų ginklanešiu! Argi ne puiki mintis, ką?

Paladinai pašaipiai sukrizeno. O Agilulfas, kuris į viską žiūrėjo rimtai (juo labiau į aiškų imperatoriaus įsakymą!), kreipėsi į naują ginklanešį, ketindamas duoti jam pirmuosius nurodymus, bet Gurdulu, sušveitęs sriubą, nuvirto miegoti to paties medžio paunksnėje. Išsidrėbęs žolėje, jis knarkė pražiota burna, o krūtinė, skrandis ir pilvas kilojosi aukštyn žemyn kaip kalvio dumplės. Taukuotas katiliukas nuriedėjo prie storos basos kojos. Turbūt priviliota kvapo, iš žolių išlindo dygliakiaulė, prislinko prie katiliuko ir ėmė laižyti paskutinius sriubos lašus. Belaižydama bedė dyglius į nuogą Gurdulu pėdą ir kuo aukščiau siekė menko sriubos latakėlio, tuo smarkiau dūrė spyglius į nuogą koją. Pagaliau valkata pramerkė akis: apsižvalgė nesuprasdamas, kas sukėlė jį pažadinusį skausmą. Pamatė nuogą koją, styrančią tarp žolių kaip žvakė, o prie jos – spygliuotį.

– Ei, koja, – ėmė kalbėti Gurdulu, – girdi, koja, tau sakau! Ko čia guli kaip beprotė? Argi nematai, kad tas žvėris tave bado? Ei, kojaaa! Kvailas daikte! Ko nepasitrauki į šoną? Ar nejauti, kad skauda? Beprote koja! Tiek nedaug reikia, tik vos vos pasislinkti! Na, kaip galima būti tokiai kvailai? Kojaaa! Na, paklausyk manęs. Jūs tik pažiūrėkit, kaip ji leidžiasi kankinama! Traukis toliau, begalve! Kaip tau išaiškint? Susikaupk, žiūrėk, kaip aš darau, tuoj tau parodysiu, kaip reikia... – Jis sulenkė koją ir prislinko pėdą prie savęs, atitraukdamas nuo dygliakiaulės. – Štai, vieni niekai, vos tik tau parodžiau, kaip reikia, tu ir padarei. Kvaila koja, kodėl taip ilgai leidaisi badoma?

Jis pasitrynė skaudamą pėdą, pašoko, ėmė švilpiniuoti, truputį pabėgėjo, nėrė į krūmus, pagadino orą, paskui pagadino dar kartą ir dingo.

Agilulfas sujudo, tarsi ketindamas jį vytis, bet kurgi tasai nuėjo? Priešais atsivėrė vešliais avižų laukais ir žemuoginių medžių bei ligustrų gyvatvorėmis ruožuotas slėnis, kuriame pustė vėjas, nešiojantis žiedadulkes ir drugelių pulkus, o aukštai danguje – baltų debesų driekenas. Gurdulu dingo ten, toje atšlaitėje, kur riedanti saulė piešė slenkančias šviesos ir šešėlių dėmes; jis galėjo būti ir priešingame šlaite – bet kur.

Nežinia iš kur pasigirdo nedarni daina:

– *De sur les ponts de Bayonne...*[138]

Balti Agilulfo šarvai, šviečiantys slėnio viršuje, sukryžiavo rankas ant krūtinės.

– Ir kada naujasis ginklanešys pradės eiti tarnybą? – puolė klausinėti bendražygiai.

Agilulfas mechaniškai, bejausmiu balsu atsiliepė:

– Žodinis imperatoriaus pareiškimas iškart įsigalioja kaip įsakymas.

– *De sur les ponts de Bayonne...* – vėl pasigirdo balsas, tik jau toliau.

IV

Pasaulio daiktų tvarka tame amžiuje, kai vyko ši istorija, dar buvo neaiški. Neretai buvo galima susidurti su vardais, mintimis, formomis ir mokymais, kurie neturėjo jokio esamo atitikmens. Kita vertus, pasaulyje knibždėjo daiktų, savybių ir asmenų, neturinčių vardo ir neatskiriamų nuo viso kito. Tais laikais valia ir užsispyrimas būti, palikti pėdsaką, pajusti trintį su viskuo, kas yra, nebuvo iki galo išnaudoti, kadangi dauguma – dėl skurdo, iš nežinojimo ar, atvirkščiai, kad jiems ir taip gerai klojosi, – nieko

[138] Ant Bajonos tiltų... (*Pranc.*)

dėl to nedarė, taigi tam tikras šių savybių kiekis buvo paleistas vėjais. Betgi dėl to galėjo atsitikti taip, kad ši pasklidusi valia būti ir savimonė susitelks viename taške, sudarys krešulį, kaip nepastebima vandens dulksna susitelkia į debesų tumulus, ir šis telkinys susidurs su vardu ir pavarde – o jų tuomet dažnai būdavo laisvų – su laipsniu kariniuose daliniuose, su prievolių ir nustatytų taisyklių visuma; ir svarbiausia – su tuščiais šarvais, nes be jų, turint galvoje tuos laikus, net esantis žmogus rizikavo pražūti, o ką jau kalbėti apie tokį, kurio nėra... Taip pradėjo veikti ir pelnyti šlovę Agilulfas de Gvildivernas.

Šią istoriją jums pasakoju aš, sesuo Teodora, Šv. Kolombano ordino vienuolė. Rašau vienuolyne, naudodamasi senais metraščiais, pašnekesiais, girdėtais svečių kambaryje, ir retais amžininkų liudijimais. Mes, vienuolės, mažai turime progų pasikalbėti su kareiviais: taigi, ko nežinau, stengiuosi įsivaizduoti – o ką darysi? Man ir pačiai ne viskas šioje istorijoje aišku. Galite mus užjausti: esame merginos iš provincijos, nors ir kilmingos, bet visąlaik gyvenančios uždarai, atokiose pilyse, paskui vienuolynuose; be religinių apeigų, tridienių, novenų, darbų laukuose, kūlimo, vynuogių skynimo, tarnų plakimo, kraujomaišos, gaisrų, korimų, kariuomenės įsiveržimų, plėšikavimų, prievartavimų, maro epidemijų, mes daugiau nieko ir nematėm. Ką gali žinoti apie pasaulį vargšė vienuolė? Taigi toliau sunkiai dėlioju šią istoriją, kurią ėmiau pasakoti kaip man skirtą atgailą. Dabar vienas Dievas težino, kaip sugebėsiu papasakoti jums apie mūšį, mat aš nuo karų, apsaugok, Viešpatie, visuomet buvau toli ir, be tų keturių ar penkių kruvinų susirėmimų, kurie vyko lygumoje prie mūsų pilies ir kuriuos mes, mergaitės, stebėjome pasislėpusios už gynybinės sienos dantų, tarp verdančios dervos katilų (kiek nepalaidotų mirusiųjų paskui likdavo pūti laukuose, ir mes žaisdamos juos atrasdavom kitą vasarą kamanių debesyse!), apie mūšius, kaip sakiau, nežinau nieko.



Rambaldas taip pat nieko nežinojo: nors per savo trumpą gyvenimą jis tik apie tai ir galvojo, šiandien buvo jo kovos krikštas. Raitelių eilėje jis laukė puolimo, tačiau nejautė jokio pasitenkinimo. Buvo per daug prisirengęs: grandininius marškinius su apykakliu, kirasą su kaklo šarvais ir antpečiais, pilvo šarvus, šalmą su „žvirblio snapu", pro kurį vos galėjai įžiūrėti, kas dedasi lauke, ant šarvų buvo užsimetęs apsiaustą, be to, vienoje rankoje laikė aukštesnį už jį patį skydą, o kitoje ietį, kuria pasisukęs kaskart tvodavo per galvą bendražygiams; žirgo po juo nesimatė visai, nes jį dengė šarvinė gūnia.

Rambaldui jau beveik praėjo noras atkeršyti už savo tėvo nužudymą, praliejant kalifo Izoarės kraują. Žiūrėdami į kažkokius popierius, kuriuose buvo pažymėti visi daliniai, vadai jam pasakė:

– Kai sutrimituos, šuoliuok į priekį nutaikytos ieties tiesumu, kol jo nenudursi. Izoarė visuomet kaunasi šioje rikiuotės vietoje. Jei nenukreivinsi, tikrai su juo susidursi, nebent visa priešo kariauna išsiblaškytų, bet taip niekada nenutinka po pirmo smūgio. Dievaž, visada gali būti koks nors nedidelis netikėtumas, bet jei jo nenudursi tu, vis vien būk tikras, kad jį nudurs tavo kaimynas.

Jei jau taip klostėsi reikalai, Rambaldui daugiau niekas nerūpėjo.

Mūšio pradžios ženklas buvo kosulys. Apačioje Rambaldas pamatė artėjantį geltoną dulkių debesį, nuo žemės pakilo ir kitas debesis, nes krikščionių žirgai taip pat šoko į priekį. Rambaldas ėmė kosėti; kosėjo ir visa imperatoriškoji kariauna, dusinama šarvų, ir taip kosėdama ir dunksėdama lėkė netikėlių debesies link ir jau girdėjo vis labiau artėjantį saracėnų kosulį. Du dulkių debesys susiliejo, ir visa lyguma grumeno nuo kosėjimo ir iečių smūgių.

Per pirmąjį susirėmimą svarbiau ne nudurti (nes rizikavai sulaužyti ietį į skydą ir dar įsibėgėjęs pats galėjai drėbtis pilvu žemėn), o išversti iš balno priešininką, kyštelint jam ietį tarp sėdmenų ir

balno tą akimirką, kai žirgas jį pamėtėja į viršų. Tai galėjo blogai baigtis, nes žemyn nukreipta ietis lengvai susidurdavo su kokia kliūtimi ar, įsmigusi į žemę, svirties principu išsviesdavo tave iš balno kaip katapulta. Tad, susiremiant pirmosioms linijoms, kariai skraidyte skraidydavo įsitvėrę iečių. Kadangi pasislinkti į šoną buvo sunku, – mat su ietimis nebuvo galima nė kiek pasisukti, nevožtelėjus draugams ar priešams per šonkaulius, – iškart kildavo tokia spūstis, kad nieko nebuvo galima suprasti. Tuomet jau šuoliais įsiverždavo karžygiai apnuogintais kalavijais ir pasismagindami nutraukdavo sumaištį galingais kirčiais.

Kol skydas prieš skydą nesusidurdavo su priešų karžygiais. Prasidėdavo dvikovos, tačiau žemė jau būdavo nusėta šarvų luženų ir lavonų, todėl sunkiai galėjai judėti, ir ten, kur priešininkai vienas prie kito neprieidavo, pasipildavo įžeidinėjimai. Čia lemiamą reikšmę turėjo įžeidimo laipsnis ir stiprumas, nes priklausomai nuo to, ar įžeidimas buvo mirtinas, kruvinas, nepakeliamas, vidutinis ar lengvas, buvo reikalaujama skirtingų išpirkų ar netgi amžinos neapykantos, perduodamos palikuonims. Tad buvo svarbu suprasti vieniems kitus, o tai nelengvas dalykas tarp maurų ir krikščionių, kurie tarpusavyje kalbėjosi dar ir skirtingomis tarmėmis; ką daryti, jei tave pasiekia nesuprantamas įžeidimas? Teks jį pasilaikyti, ir gali būti, kad tavo garbė bus nuplėšta visam gyvenimui. Todėl šiame mūšio etape dalyvaudavo greitas, lengvai ginkluotas vertėjų būrys; apžergę savo arkliokus, jie zujo aplinkui, gaudė mėtomus įžeidimus ir žaibiškai versdavo juos į adresato kalbą.

– *Khar as Suś!*

– Slieko išmata!

– *Mushrik! Sozo! Mozo! Escalvao! Marrano! Hijo de puta! Zabalkan! Merde!*[139]

[139] Keiksmai įvairiomis kalbomis.

Abi pusės buvo be žodžių susitarusios šių vertėjų nežudyti. Beje, jie vikriai sprukdavo šalin, o kadangi toje sumaištyje buvo nelengva nudobti sunkiasvorį karį, sėdintį ant stambaus žirgo, kuris buvo taip sukaustytas šarvų, kad sunkiai kilojo kojas, tai ką jau kalbėti apie šituos strakalus. Bet, žinoma, karas yra karas, ir retkarčiais kas nors jame žūva. Taigi ir jie, nors dangstydamiesi tuo, kad mokėjo pora kalbų pasakyti „šunsnukis", savo rizikos dalį privalėjo gauti. Kas turi miklias rankas, mūšio lauke visada gali nuimti gerą derlių, ypač atvykęs tinkamu metu, tai yra anksčiau, nei nusileidžia didžiulis pėstininkų spiečius, kuris plėšia viską, ką pasiekia.

Geriausias sąlygas surinkti tuos gelžgalius turi pėstininkai, mat jie žemutėliai, tačiau balne sėdintys raiteliai reikiamą akimirką apsvaigina juos, trinktelėdami kalavijo plokštuma, ir užsitempia viską į viršų. Kalbant apie „tuos gelžgalius", turima omeny ne tik tai, kas nuplėšta nuo mirusiųjų, nes nurengti mirusįjį yra darbas, reikalaujantis ypatingo susikaupimo, bet visi pasimetantys daiktai. Kadangi buvo įprasta eiti mūšin apsikarsčius visa įmanoma ginkluote, per pirmąjį susirėmimą tas laužas krisdavo žemėn. Kam tuomet dar rūpės kautis? Didžiausios kautynės užverda jį renkant; o vakare stovykloje vyksta mainai ir prekyba. Apyvartoje visuomet tie patys gelžgaliai, keliaujantys iš vienos stovyklos į kitą, iš vieno stovyklos pulko į kitą; ir kas gi yra karas, jei ne grobimas vieniems iš kitų vis labiau sulamdyto metalo laužo?

Rambaldui viskas nutiko kitaip, nei jam buvo sakę. Ieties tiesumu šoko pirmyn, virpėdamas iš jaudulio prieš dviejų gretų susitikimą. Susitikti susitiko, bet, atrodo, viskas buvo apskaičiuota taip, kad kiekvienas raitelis prašuoliuotų tarp dviejų priešų ir nė vieno neužkliudytų. Kurį laiką dvi gretos toliau šuoliavo savo kryptimis atsukusios viena kitai nugaras, paskui apsigręžė, bandė susiremti, bet puolimas jau buvo sužlugęs. Ir kas dabar galėjo rasti tarp jų kalifą? Rambaldas ėmė kapotis skydas prieš skydą su saracėnu,

liesu kaip giltinė. Atrodo, nė vienas nenorėjo duoti kitam kelio: stumdėsi skydais, o žirgai spyrėsi pasagomis į žemę.

Saracėnas, išbalusiu tarytum gipsiniu veidu, kažką pasakė.

– Vertėjau! – šūktelėjo Rambaldas. – Ką jis sako?

Prijojo vienas iš tų veltėdžių.

– Sako, kad duotum jam kelią.

– Per mano lavoną!

Vertėjas išvertė, anas atsakė.

– Sako, kad jam įsakyta eiti pirmyn; kitaip mūšis nevyks pagal planą...

– Aš duosiu jam kelią, jei man pasakys, kur kalifas Izoarė!

Saracėnas šaukdamas mostelėjo link kalnelio. Vertėjas paaiškino:

– Ten, ant kalvos, kairėje!

Rambaldas pasisuko ir nušuoliavo.

Kalifas žaliu klostytu apsiaustu žvelgė horizonto link.

– Vertėjau!

– Aš čia!

– Pasakyk jam, kad aš esu Rusijono markizo sūnus ir ketinu atkeršyti už savo tėvą.

Vertėjas išvertė.

Kalifas iškėlė ranką suglaustais pirštais.

– O kas jis?

– Kas mano tėvas? Tebūnie tai paskutinis tavo įžeidimas!

Rambaldas išsitraukė kalaviją. Kalifas padarė tą patį. Jis puikiai valdė ginklą. Rambaldas jau buvo bepralaimįs, kai atgriuvo be kvapo tas pats saracėnas gipsiniu veidu kažką šaukdamas.

– Pone, sustokit! – paskubom išvertė vertėjas. – Dovanokit, aš suklydau: kalifas Izoarė yra ant kalnelio dešinėje! Čia kalifas Abdula!

– Ačiū! Jūs garbingas žmogus! – tarė Rambaldas, ir, truktelėjęs žirgą atgalios bei kardu pagerbęs kalifą Abdulą, pasileido šuoliais link kitos kalvos.

Išgirdęs žinią, kad Rambaldas – markizo sūnus, kalifas Izoarė paklausė:

– Ką?

Teko jam pakartoti keletą kartų į ausį rėkte.

Galiausiai jis linktelėjo ir iškėlė kardą. Rambaldas puolė priešais. Bet jau bekryžiuojant ginklus, jį užklupo abejonė: „O gal ir šitas ne Izoarė?" – ir jo įkarštis kiek atslūgo. Jis stengėsi kautis iš visos širdies, bet kuo labiau stengėsi, tuo mažiau tikėjo, kad čia tikrasis jo priešas.

Dar kiek – ir šis netikrumas galėjo jam blogai baigtis. Mauras, be perstojo puldamas, vis artėjo prie jo, o tuo metu jų pašonėje užvirė žūtbūtinės grumtynės. Vienas mahometonų karininkas kovėsi pačiame jų viduryje ir staiga kažką riktelėjo.

Išgirdęs riksmą, Rambaldo priešininkas pakėlė skydą, tarsi prašydamas pertraukos, ir šūktelėjo atgal.

– Ką pasakė? – paklausė Rambaldas vertėjo.

– Pasakė: „Klausau, kalife Izoare, tuoj pat atnešiu akinius!"

– Aa, vadinasi, tai ne jis!

– Aš esu kalifo Izoarės akinių nešikas, – paaiškino priešininkas. – Akiniai – tai tokie lęšiai, pagerinantys regėjimą, jums, krikščionims, dar nežinomas prietaisas. Izoarė yra silpnaregis ir priverstas nešioti juos mūšyje, tačiau kadangi jie iš stiklo, per kiekvieną susirėmimą vieni sudūžta. Man įsakyta padavinėti jam naujus. Todėl prašau nutraukti mudviejų dvikovą, kitaip kalifui, kurio regėjimas toks silpnas, atsitiks blogiausia.

– Aha, akinių nešikas! – suriaumojo Rambaldas nežinodamas, ar iš pykčio paleisti jam žarnas, ar pulti prie tikrojo Izoarės. Tačiau koks malonumas būtų kovoti prieš apakintą priešininką?

– Privalote mane leisti, pone, – prašėsi akinių nešikas, – nes mūšio plane numatyta, kad Izoarė turi būti išsaugotas sveikas, o jei jis nematys – žus! – Ir pamosavo akiniais, šaukdamas į tolį. – Štai, kalife, tuoj atnešiu akinius!

– Ne! – tarė Rambaldas ir, smogęs kalaviju, sutrupino tuos stiklus.

Tą pat akimirką, sakytum dūžtančių akinių garsas būtų buvęs ženklas, kad jam galas, Izoarė ėmė ir pasismeigė tiesiai ant krikščionio ieties.

– Dabar jo akims, – tarė akinių nešikas, – nebereikės akinių – ir be jų matys rojaus hurijas.

Ir, spustelėjęs pentinais, nujojo šalin.

Iš balno išgriuvęs kalifo lavonas kojomis užsikabino už balnakilpių, ir žirgas nutempė jį į šoną, prie pat Rambaldo kojų.

Jaudulys, pamačius ant žemės negyvą kalifą, sukilusios prieštaringos mintys, džiaugsmas, kad pagaliau galės pasakyti atkeršijęs už tėvo kraują, abejonė, ar vendeta bus laikoma atlikta kaip dera, jei jis kalifui atnešė mirtį sudaužydamas jo akinius, nusivylimas staiga netekus jį čionai atvedusio tikslo – viskas po akimirkos dingo. Jis bejuto vien neįtikėtiną palengvėjimą, kad gali vėl atsidurti vidury mūšio jau be tos kankinančios minties ir šuoliuoti, dairytis, kovoti, tarsi prie kojų jam būtų išdygę sparnai.

Iki tol visą dėmesį sutelkęs tik į tai, kaip nužudyti kalifą, jis negalvojo apie mūšio tvarką ir net nemanė, kad apskritai yra kokia nors tvarka. Viskas jam atrodė nauja, ir, regis, tik dabar jis pašiurpo iš siaubo. Žemė jau buvo nuklota žuvusiaisiais. Nuvirtę žemėn su visais šarvais, jie gulėjo neįprastomis pozomis, taip, kaip sukrito į krūvą antšlauniai, antalkūniai ir kitos geležinės puošmenos: kartais jie laikydavo iškeltas ore rankas ar kojas. Kai kur sunkiose kirasose žiojėjo kiaurymės, o iš jų driekėsi žarnos, tarytum šarvuose būtų buvę ne sveiki kūnai, bet viduriai, sugrūsti kaip pakliuvo, ir, vos atsiradus plyšiui, jie dribo lauk. Šie žiaurūs reginiai Rambaldą sujaudino iki širdies gelmių: nejau jis užmiršo, kad visus tuos kevalus judina ir jiems tvirtybės teikia karštas žmogaus kraujas? Visiems, išskyrus vieną: o gal jis manė, kad neapčiuopiama riterio baltais šarvais prigimtis jau bus pasklidusi po visą lauką?

Rambaldas spustelėjo žirgą pentinais. Nekantravo susitikti su gyvom būtybėm, kad ir kas jos būtų, – draugai ar priešai.

Jis buvo atsidūręs lomoje: kur tik pažvelgsi – vien lavonai ir virš jų zirziančios musės. Mūšis trumpam nurimo arba įsisiautėjo kitoje lauko pusėje. Rambaldas jojo, atidžiai dairydamasis į šalis. Štai pasigirsta kanopų kaukšėjimas, ir pačiame kalvos viršuje išdygsta raitas karys. Tai saracėnas! Jis skubiai apsižvalgo, suplaka vadelėmis ir bando pabėgti. Rambaldas spusteli žirgą, vejasi. Štai ir jis ant kalvos; mato pievoje šuoliuojantį saracėną, kartais vis dingstantį tarp lazdynų. Rambaldo žirgas it strėlė: rodos, tik leisk jam skrieti. Jaunuolis patenkintas: pagaliau tarp tų negyvų kiaukutų žirgas yra žirgas, žmogus yra žmogus. Saracėnas suka dešinėn. Kodėl? Dabar Rambaldas jau tikras, kad pavys. Bet štai iš krūmokšnių dešinėje iššoka kitas saracėnas ir perkerta jam kelią. Abu netikėliai atsisuka prieš Rambaldą: tai pasala! Iškėlęs kalaviją, Rambaldas puola į priekį šaukdamas: „Niekšai!"

Vienas stoja jam iš priešakio – juodu dviragiu šalmu, kaip kamanė. Jaunuolis atmuša kirtį ir smogia plokštuma į priešininko skydą, tačiau žirgas metasi į šalį, nes čia pat jį stumia anas, pirmasis, taigi Rambaldui tenka gintis skydu ir kalaviju, be to, dar keliais spūsčioti žirgo šonus, kad priverstų jį suktis vietoje. „Niekšai!" – šaukia jis, ir jo įniršis tikras, ir kovoja jis iš tikrųjų pasiutusiai, ir jo jėgos, saugantis dviejų priešų, senka taip, kad iš tikrųjų iki alpulio tirpsta kaulai ir silpsta kraujas, ir galbūt Rambaldas mirs, mirs dabar, kai yra įsitikinęs, jog pasaulis egzistuoja, ir jis nežino, ar mirti dabar yra liūdniau nei pirma.

Abu saracėnai jį spaudė. Jis traukėsi. Kalavijo rankeną laikė taip stipriai sugniaužęs, lyg būtų jos įsikibęs: jei pames kalaviją – jis žuvęs. Kaip tik tą sunkiausią akimirką Rambaldas išgirdo atšuoliuojant žirgą. Tas garsas tarsi būgno dudenimas privertė abu priešus nuo jo atšlyti. Traukdamiesi jie prisidengė pakeltais skydais. Rambaldas taip pat atsigręžė: šalia pamatė riterį, kuris

buvo ginkluotas kaip krikščionis ir ant kirasos vilkėjo žiemės mėlynumo apsiaustą. Ant šalmo plazdėjo tokios pat spalvos ilgos plunksnos. Greitai sukdamas rankose trumpą ietį, jis laikė saracėnus atstu.

Dabar jie kaunasi petys į petį, Rambaldas ir nepažįstamas riteris. Šis ir toliau visą laiką darbuojasi ietimi. Vienas iš priešų pamėgina apgaulingu judesiu išmušti ją iš rankų. Tačiau mėlynasis riteris tą akimirką pakabina ietį ant kablio šarvų skydelyje ir išsitraukia durklą. Jis puola netikėlį ir kaunasi vienas prieš vieną. Rambaldas, matydamas, kaip lengvai nepažįstamas pagalbininkas švaistosi durklu, beveik visai užsimiršta ir galėtų stovėti taip sustingęs ir žiūrėti nežinia kiek. Bet tai trunka akimirką: štai jis šoka prie kito priešo, ir abu skardžiai susikala skydais.

Taip jis ir kovojo šalia mėlynojo riterio. Ir kaskart, kai po naujo nesėkmingo antpuolio priešai atsitraukdavo, jiedu skubiai susikeisdavo vietomis ir imdavo kautis su kitu priešininku, trikdydami juos skirtingais įgūdžiais. Kovoti šalia bendražygio daug maloniau nei kovoti pavieniui: tai drąsina ir guodžia, ir du jausmus – turėti draugą ir turėti priešą – sulydo ta pati aistra.

Rambaldas dažnai šūkčioja, norėdamas jį paraginti; anas tyli. Jaunuolis supranta, kad mūšyje reikia taupyti jėgas, ir taip pat nutyla; bet jam truputį nesmagu, kad negirdi draugo balso.

Grumtynės tapo dar įnirtingesnės. Štai mėlynasis karys numeta nuo žirgo saracėną; šis, pašokęs ant kojų, sprunka į krūmus. Antrasis puola Rambaldą, bet per susidūrimą sulaužo kalaviją; bijodamas pakliūti į nelaisvę, apsuka žirgą ir taip pat pabėga.

– Ačiū, brolau, – taria Rambaldas savo pagalbininkui, atidengdamas veidą, – tu išgelbėjai man gyvybę! – Ir paduoda jam ranką. – Mano vardas Rambaldas, esu Rusijono markizų giminės, naujokas.

Mėlynasis riteris tyli: nei savo vardo nesako, nei paspaudžia Rambaldui ištiestos dešiniosios, nei atidengia veido. Jaunuolis nurausta.

– Kodėl man neatsakai?

Staiga tas apgręžia žirgą ir nulekia šalin.

– Riteri, nors esu tau dėkingas už gyvybę, šitai laikysiu mirtinu įžeidimu! – šaukia Rambaldas, bet mėlynasis riteris jau toli.

Dėkingumas nepažįstamam pagalbininkui, mūšyje užsimezgusi bežodė bendrystė, pyktis dėl netikėto stačiokiško poelgio, noras atskleisti paslaptį, įsiūtis, kad, ką tik pamalonintas pergalės, anas jau ieško kitų priešininkų – ir štai Rambaldas spaudžia pentinais, ketindamas vytis mėlynąjį riterį. Jis šaukia:

– Kad ir kas būtum, tu man sumokėsi už įžeidimą!

Spaudžia spaudžia, o žirgas nė krust. Traukia už žąslų – žandikaulis atvimpa. Purto jį, sėdėdamas balne. Žirgas linguoja tarsi medinis arkliukas. Tuomet nulipa. Pakelia geležinį antsnukį ir pamato baltą akies obuolį: žirgas negyvas. Saracėnas buvo įsmeigęs kalaviją tarp dviejų gūnios plokščių ir sužeidęs jam širdį. Žirgas jau seniai būtų griuvęs žemėn, jei geležies šarvai, į kuriuos buvo įspraustos kojos ir šonai, nebūtų laikę jo stačio kaip įbesto. Akimirką Rambaldo širdyje skausmas dėl šio brangaus ristūno, žuvusio, bet nekritusio ir iki paskutinės minutės ištikimai jam tarnavusio, nugalėjo įniršį; jis apsivijo rankomis sustingusio lyg statula žirgo kaklą ir pabučiavo jo šaltą snukį. Paskui krūptelėjo, nusišluostė ašaras ir savomis kojomis nubėgo tolyn.

Tačiau kur anas galėjo nujoti? Reikėjo bėgti klaidžiais takais, miškingu upelio šlaitu, kur aplink nebesimatė jokių mūšio ženklų. Nepažįstamo kario ir pėdos buvo ataušusios. Rambaldas, jau susitaikęs, kad anas pabėgo, brovėsi į priekį, nesirinkdamas kelio, tačiau vis dar sau kalbėjo: „Vis tiek jį surasiu, nors ir kitam pasaulio krašte!"

Dabar, po šio karšto rytmečio, jį labiausiai kankino troškulys. Leisdamasis prie upelio vagos atsigerti, jis išgirdo, kaip juda šakos: pririštas prie lazdyno pančiu ir išlaisvintas nuo sunkiausių šarvų plokščių, kurios buvo pakabintos netoliese, žirgas rupšnojo

pievos žolę. Jokių abejonių – tai buvo nepažįstamojo žirgas, ir riteris turėjo būti čia pat. Rambaldas puolė tarp nendrių jo ieškoti.

Pasiekęs upelį, iškišo galvą pro lapus – karys buvo ten. Galvą ir liemenį tarsi kokį vėžiagyvį dar dengė nepramušama kirasa ir šalmas; tačiau antšlauniai, antkeliai ir blauzdinės buvo nusegti: galima sakyti, į apačią nuo juosmens jis buvo nuogas ir laigė basas pakriaušiais.

Rambaldas netikėjo savo akimis. Nes tas nuogumas buvo moters: lygus aukso pūkeliais padengtas pilvas, apvalūs rausvi sėdmenys, ilgos standžios merginos kojos. Ši pusė merginos (vėžiagyvio pusė dabar atrodė dar labiau nužmoginta ir neišraiškinga) apsisuko aplink, susirado jaukią vietelę, vieną pėdą pastatė vienoj upeliuko pusėj, kitą kitoj, truputį sulenkė kojas per kelius, įsirėmė į juos rankomis su antalkūniais, galvą ištiesė į priekį, nugarą atgal ir ėmė ramiai, oriai šlapintis. Jos apvalumai buvo dailūs, kailiukas švelnus, o čiurkšlė maloni. Rambaldas bemat ją įsimylėjo.

Jaunoji kovotoja nusileido prie srovės, dar kartą pritūpė virš vandens, truputėlį pašiurpusi greitosiomis apsiplovė ir, švytuodama rausvomis pėdomis, lengvai nubėgo aukštyn. Tuomet ji ir pamatė Rambaldą, slapčia ją nužiūrinėjantį tarp nendrių.

– *Schweine Hund!*[140] – suriko ir, ištraukusi iš už juosmens durklą, sviedė į jį, bet ne kaip tobulai ginklus valdanti kovotoja, kokia buvo, o kaip pykčio pagauta, įtūžusi moteris, sviedžianti vyrui į galvą lėkštę, šepetį ar kokį kitą po ranka pasitaikiusį daiktą.

Šiaip ar taip, durklas per plauką nekliudė Rambaldo kaktos. Jaunuolis susigėdęs atsitraukė. Bet jau po akimirkos užsidegė noru vėl jai pasirodyti, duoti kokį ženklą, kad ją įsimylėjo. Išgirdęs kanopų kaukšėjimą, jis nubėgo į pievelę; žirgo nebebuvo – ji dingo. Leidosi saulė: tik dabar Rambaldas apsižiūrėjo, kad prabėgo visa diena.

Į stovyklą jis grįžo pavargęs, pėsčias, perdėm susipainiojęs nuo tokios jam nutikusių dalykų gausybės, kad galėtų būti laimingas,

[140] Šunsnuki! (*Vok.*)

ir perdėm laimingas, kad galėtų suprasti, jog ankstesnį savo troškimą iškeitė į dar karštesnius troškimus.

– Žinote, aš atkeršijau už tėvą, aš laimėjau, Izoarė krito, aš... – bet jo pasakojimas buvo painus, pernelyg skubotas, nes jam norėjosi pasakoti apie ką kitą, – ...ir aš koviausi prieš du, ir kažkoks riteris atėjo man į pagalbą, paskui pamačiau, kad tai buvo ne kareivis, tai buvo moteris, labai graži, nemačiau jos veido, ant šarvų dėvi žiemės mėlynumo skraistę...

– Cha, cha, cha, – kvatojo palapinės draugai, ketindami tepalu išsitrinti mėlynes, kuriomis buvo nusėtos jų krūtinės ir rankos, o aplink tvyrojo stiprus prakaito tvaikas kaip visuomet, kai po mūšio kariai nusiima šarvus. – Nori susidėti su Bradamante, geltonsnapi! Taigi, taigi, ji tik tavęs ir trokšta! Bradamantė renkasi arba generolus, arba arklininkus! Jos nepaimsi nė druskos ant uodegos užbėręs!

Rambaldas nevaliojo daugiau nė žodžio pratarti. Jis išėjo iš palapinės; leidosi raudona saulė. Dar vakar, matydamas besileidžiančią saulę, jis klausė savęs: „Koks aš būsiu saulei leidžiantis rytoj? Ar atlaikysiu išbandymą? Ar gausiu patvirtinimą, kad esu žmogus, kad vaikščiodamas po žemę palieku pėdsaką?" Ir štai dabar buvo tas lauktas saulėlydis, ir pirmieji išbandymai, nors atlaikyti, nieko nebereiškė, o naujas išbandymas buvo netikėtas ir sunkus, bet tą patvirtinimą galėjo duoti tik jis. Užklupus šiai netikrumo būsenai, Rambaldui norėjosi – nė pats nežinojo kodėl – atverti širdį riteriui baltais šarvais, vieninteliam, galinčiam jį suprasti.

V

Po mano cele yra vienuolyno virtuvė. Rašydama girdžiu varinių ir alavinių lėkščių žvangesį: seserys vienuolės plauna mūsų skurdžios valgyklos indus. Man abatė skyrė kitokią užduotį nei joms:

rašyti šią istoriją, tačiau visais vienuolyno darbais siekiama vieno tikslo – sielos sveikatos, todėl jie yra tarsi vienas triūsas. Vakar rašiau apie mūšį, ir atrodė, kad, klausydama to žvangesio kriauklėje, girdžiu, kaip daužosi ietys į skydus ir kirasas, kaip gaudžia šalmai nuo sunkių kalavijų smūgių; iš kiemo mane pasiekdavo seserų audėjų staklių pauškėjimas, ir atrodė, kad kaukši šuoliuojančių žirgų pasagos: taip viskas, ką mano ausys išgirsdavo, primerktos akys paversdavo reginiais, o tylinčios lūpos – žodžių srautu, ir plunksna šokdavo baltu popieriumi jų vytis.

Galbūt šiandien oras karštesnis, kopūstų kvapas aitresnis, mano protas tingesnis, todėl, girdėdama vienuolių šurmulį, negaliu prisiversti mintimis nukeliauti toliau nei frankų kariuomenės virtuvė; matau, kaip kariai stovi eilėje prie garuojančių puodų, kaip be paliovos barška katiliukai ir skimbčioja šaukštai, kaip kaukši į indų kraštus samčiai, kaip gramdomas prisvilusių tuščių puodų dugnas, ir šis vaizdas, šis kopūstų kvapas kartojasi kiekviename pulke – normanų, anžujiečių, burgundų.

Jeigu armijos galybė matuojama pagal jos keliamą triukšmą, tuomet tikrąją skambios frankų kariuomenės jėgą galima pajusti atėjus pietų metui. Gaudesys aidi per slėnius ir lygumas, kol pasiekia tą vietą, kurioje susimaišo su tokiu pat aidu, atsklindančiu nuo netikėlių puodų. Priešai irgi ketina tuo pačiu metu prisišveisti bjaurios kopūstienės. Vakarykštis mūšis taip neskambėjo. Ir taip nesmirdėjo.

Taigi man telieka įsivaizduoti savo pasakojimo veikėjus, besisukiojančius virtuvėse. Matau, kaip iš garų išnyra virš puodo palinkęs Agilulfas ir, neužuosdamas kopūstų dvoko, dalija nurodymus Overnės pulko virėjams. Tik štai atbėga jaunasis Rambaldas.

– Riteri, – taria gaudydamas kvapą, – pagaliau jus radau! Suprantat, koks reikalas – aš norėčiau būti paladinas! Vakarykščiame mūšyje atkeršijau... sumaištyje... paskui aš vienas ir du prieš mane... pasala... ir tuomet... žodžiu, dabar žinau, ką reiškia kovoti.

Norėčiau mūšyje būti paskirtas į pavojingesnę vietą... arba išeiti į kokį nors žygį, kad pelnyčiau šlovę... mūsų švento tikėjimo vardan... gelbėti moteris, ligonius, senelius, silpnuosius... jūs galite man pasakyti...

Agilulfas prieš atsigręždamas valandėlę pastovėjo atsukęs jam nugarą, tarsi pabrėžtų susierzinimą, kad kažkas jam trukdo atlikti pareigas; paskui gręždamasis ėmė kalbėti laisvai ir sklandžiai: buvo matyti, kad jam malonu, jog gali greitai užsikabinti už ką tik pasiūlytos temos ir visapusiškai ją išnagrinėti.

– Iš tavo kalbos, naujoke, aš supratau štai ką: tau regis, jog mūsų, paladinų, padėtis reikalauja tik vieno – pelnyti sau šlovę, nesvarbu, ar kaunantis kariuomenės priešakyje, ar narsiais pavieniais žygiais, pastaruosius suprantant kaip mūsų švento tikėjimo gynimą ar pagalbą moterims, senukams, ligoniams. Ar teisingai supratau?

– Taip.

– Tai va, iš tikrųjų, visa tavo nurodyta veikla yra išskirtinės mūsų rinktinių karininkų korpuso pareigos, bet... – šioje vietoje Agilulfas trumpai nusijuokė, tai buvo pirmasis juokas, kurį Rambaldas išgirdo iš po balto šarvų apykaklio, mandagus ir kartu sarkastiškas juokas, – bet tai ne vienintelės pareigos. Jei pageidauji, aš nesunkiai išvardysiu tau visas iki vienos, privalomas paprastiesiems, pirmos klasės, ir aukščiausiojo rango paladinams...

Rambaldas jį nutraukė:

– Riteri, man gana bus sekti paskui jus ir imti iš jūsų pavyzdį.

– Vadinasi, už mokslą tau svarbiau patirtis? Tebūnie. Ką gi, tu matai, kad šiandien, kaip ir kiekvieną trečiadienį, aš atlieku Armijos valdybos inspektoriaus darbą. Tai įgalioja mane tikrinti Overnės ir Puatu pulkų virtuves. Jei seksi paskui mane, galėsi pamažu įgusti šioje subtilioje tarnybos srityje.

Rambaldas ne to tikėjosi ir pasijuto nekaip. Tačiau, nenorėdamas atsisakyti, dėjosi įdėmiai sekąs, ką Agilulfas veikia ir kalba

su vyriausiaisiais virėjais, maisto sandėlio prižiūrėtojais ir puodų gramdytojais, vis dar vildamasis, kad tai tik savotiškas parengiamasis ritualas prieš neblėstantį žygdarbį.

Agilulfas vis skaičiavo suvartotas maisto atsargas, sriubos porcijas, puodų turinį ir kiek katiliukų reikės pripildyti.

– Žinok, kad sunkiausia kariuomenės valdyme, – aiškino jis Rambaldui, – yra apskaičiuoti, kiek sriubos katiliukų yra puode. Nė viename pulke skaičiai nesutampa. Porcijų arba lieka, ir tada jos nukeliauja dievaižin kur, ir neaišku, kaip už jas atsiskaityti, arba – jei mažiau skiri atsargų, – porcijų trūksta, ir kariuomenėje iškart nuvilnija nepasitenkinimas. Tiesa, prie kiekvienos kareiviškos virtuvės išsirikiuoja valkatų, elgetaujančių senučių ir luošių, kurie ateina kaulyti atliekamų porcijų, eilė. Tačiau tai, suprantama, yra didžiulė netvarka. Kad būtų nors kiek aiškiau, aš daviau nurodymą kiekvienam pulkui kartu su savo narių sąrašu pateikti ir vardus tų skurdžių, kurie paprastai laukia eilėje prie puodų. Tada bus galima tiksliai žinoti, kur nukeliauja kiekvienas sriubos katiliukas. Taigi dabar galėtum pasimokyti atlikti paladino pareigas: pereik per visas kariuomenės virtuves su sąrašais rankose ir patikrink, ar visur tvarka. Paskui grįši ir man išklosi.

Kas beliko Rambaldui? Atsisakyti, reikalauti sau arba šlovės, arba nieko? Šitaip per kvailą galvą, ko gero, būtų rizikavęs susigadinti karjerą. Tad jis išėjo.

Atgal parėjo graužiamas nuobodulio, mažai ką tesupratęs.

– Hm, taigi, man regis, jūsų tiesa, – murmėjo Agilulfui, – žinoma, tai baisi makalynė. Ir dar tie skurdžiai, ateinantys pavalgyti, – gal jie visi broliai?

– Kodėl broliai?

– Hm, panašūs... Sakyčiau, net vienodi, gali supainioti vieną su kitu. Kiekvienas pulkas turi savąjį, tokį pat kaip kiti. Iš pradžių maniau, kad tas pats žmogus pereina iš vienos virtuvės į kitą. Tačiau žiūriu į sąrašus, o ten visi vardai skirtingi: Boamolusas,

Karotinas, Balingačas, Bertela... Tada paklausiau viršilų, patikrinau, viskas atitinka. Tiktai va, tas panašumas...

– Eisiu, pats pažiūrėsiu.

Abu pasuko į Lotaringijos stovyklą.

– Štai kur jis, tas žmogus, – ir Rambaldas parodė į vieną tašką, lyg ten kas būtų. Iš tiesų, ten kažkas buvo, bet tik pažvelgus akys praslysdavo paviršiumi, kadangi ta žalių ir geltonų išblukusių, dėmėtų skudurų krūva, tas strazdanomis nusėtas, nelygia barzda apžėlęs šiurkštus veidas nesiskyrė nuo žemės ir lapų spalvos.

– Bet juk čia Gurdulu!

– Gurdulu? Dar vienas vardas! Jūs jį pažįstate?

– Tai žmogus be vardo, šaukiamas visais įmanomais vardais. Dėkoju tau, naujoke! Tu ne tik išaiškinai mūsų tarnybų nesklandumus, bet ir suteikei man galimybę atrasti savo ginklanešį, paskirtą man imperatoriaus įsakymu ir greitai prapuolusį.

Išdalijęs sriubą kariams, virėjai lotaringiečiai paliko puodą Gurdulu.

– Imk, čia visas srėbalas tau!

– Visas srėbalas! – sušuko Gurdulu ir, palinkęs ties puodu, tarsi svertųsi per palangę, ėmė, žvangindamas šaukštu, greboti sieneles: norėjo atlupti, kas gardžiausia, tai yra prilipusią plutelę.

– Visas srėbalas! – dudeno jo balsas iš katilo, kurį, neatsargiai rangydamasis, Gurdulu užsivertė ant savęs.

Dabar Gurdulu buvo įkalintas apverstame puode. Girdėjosi, kaip jis daužosi šaukštu puode nelyg dusliai skambančiame varpe ir baubia: „Visas srėbalas!" Paskui puodas pajudėjo kaip vėžlys, atsivertė ir vėl pasirodė Gurdulu.

Jis buvo nuo galvos iki kojų išsiterliojęs kopūstiene, dėmėtas, riebaluotas, be to, dar visas išsisuodinęs. Atrodė, kad ant akių varvantis skystimas jį apakino, ir jis žengė į priekį rėkdamas: „Viskas – srėbalas!", ištiesęs rankas, lyg plauktų, ir nematė nieko daugiau, tik srėbalą, užlipdžiusį jam akis ir veidą.

– Viskas – srėbalas! – ir viena ranka mosikavo šaukštu, tarsi norėtų susisemti viską aplinkui. – Viskas – srėbalas!

Šis reginys sukėlė Rambaldui tokį nerimą, kad net galva ėmė svaigti; ne tiek iš pasidygėjimo, kiek dėl abejonės, jog tas priešais besisukinėjantis apakęs žmogus neklysta ir pasaulis tėra bekraštis, beformis srėbalas, kuriame viskas paskysta ir kuris viską aplinkui išterlioja. „Gelbėkit, nenoriu virsti srėbalu!" – buvo besurinkąs, bet pamatė šalia Agilulfą: šis stovėjo rankas šaltakraujiškai sukryžiavęs ant krūtinės, tarytum nutolęs ir net nejausdamas scenos vulgarumo; ir suvokė, kad jis niekuomet nesuprastų Rambaldo nuogąstavimų. Tai, ką Rambaldas visuomet patirdavo, regėdamas riterį baltais šarvais, dabar atsvėrė priešingas jausmas, kurį jam sukėlė Gurdulu: šitaip jam pavyko atgauti pusiausvyrą ir nusiraminti.

– Kodėl jūs jam nepaaiškinat, kad ne viskas yra srėbalas, ir neliepiat baigti šitos suirutės? – tarė jis Agilulfui, stengdamasis nekelti balso.

– Kad suprastų, reikia skirti jam labai aiškią užduotį, – atsakė Agilulfas ir, pasisukęs į Gurdulu, ėmė kalbėti: – Karolio Didžiojo, frankų karaliaus ir šventojo imperatoriaus, įsakymu tu esi mano ginklanešys. Dabar turėsi man visada paklusti. Kadangi Laidotuvių ir pagarbos žuvusiems vyriausioji valdyba įpareigojo mane pasirūpinti vakarykščiame mūšyje kritusių pakasynomis, apsiginkluosi kastuvu ir kapliu ir eisime mūšio laukan laidoti mūsų krikštytų brolių kūnų – Dievo garbė ir šlovė jiems per amžius.

Pakvietė kartu ir Rambaldą – kad šis turėtų supratimą apie dar vieną delikačią paladinų prievolę.

Trijulė nužygiavo į lauką: Agilulfas kaip visada neva laisvu žingsniu, tačiau atrodė, lyg žengtų ant smaigų; Rambaldas eidamas stebeilijosi aplinkui, nekantraudamas atpažinti vietas, kuriomis vakar pralėkė per iečių ir kapoklių krušą. Gurdulu su kapliu ir kastuvu ant peties švilpavo ir dainavo, nė kiek nesuvokdamas savo užduoties iškilmingumo.

Štai jie eina kalvos viršūne, nuo čia atsiveria lyguma, kurioje virė kruviniausias mūšis. Žemė nuklota lavonais. Nejudrūs juodieji grifai, nagais įsikibę į žuvusiųjų pečius ir veidus, nuleidžia snapą ir rausiasi išdraskytuose viduriuose.

Tačiau grifai ne iškart gali imtis darbo. Jie nusileidžia, vos tik mūšis artėja prie pabaigos, tačiau laukas nusėtas negyvėlių, nuo galvos iki kojų apsikausčiusių plieno šarvais, kuriuos plėšriųjų paukščių snapai kapoja nė neįbrėždami. Tik atėjus vakarui, iš priešingų stovyklų tylomis ima ropoti lavonų plėšikai. Grifai vėl pakyla ir, sukdami ratus danguje, laukia, kol šie baigs. Pirmieji aušros spinduliai apšviečia lauką, kuriame boluoja visiškai nuogi kūnai. Grifai vėl nusileidžia ir pradeda didžiąją puotą. Tačiau ir jiems tenka skubėti, nes netrukus ateina duobkasiai, kurie tai, ką atima iš paukščių, atiduoda kirminams.

Agilulfas su Rambaldu kalavijais, o Gurdulu kapliu vaiko juoduosius svečius, ir tie nuskrenda šalin. Paskui imasi liūdnos pareigos: kiekvienas iš trijų išsirenka po numirėlį, suima jį už kojų ir velka kalva aukštyn į vietą, tinkamą iškasti duobei.

Agilulfas velka numirėlį ir galvoja: „O numirėli, tu turi tai, ko aš niekada neturėjau ir neturėsiu – šituos griaučius. Veikiau ne turi, o esi šitie griaučiai, ir pastebėjau, jog kartais, kai užeina liūdesys, aš jų pavydžiu esantiems žmonėms. Geras daiktas! Žinoma, galiu tartis esąs pranašesnis už juos, juk moku išsiversti be jų ir viską nuveikti. Suprantama, viską, kas man atrodo svarbiausia; o daugelį dalykų galiu atlikti geriau už esančiuosius: aš neturiu jiems būdingų trūkumų – grubumo, netikslumo, nenuoseklumo, smarvės. Juk kas būva, visuomet kažką palieka, kažkokį ypatingą atspaudą, o man to niekada nepavyks padaryti. Bet jeigu jų paslaptis štai čia, šitame žarnų maiše, tada ačiū, apsieisiu be to. Šitas nuogų yrančių kūnų slėnis nekelia man didesnio pasidygėjimo nei gyvų žmogiškųjų būtybių skerdynės."

Gurdulu velka numirėlį ir galvoja: „Ei, lavone, tavo bezdalai smirda labiau nei mano. Nesuprantu, ko čia visi taip verkia tavęs.

Ko tau trūksta? Pirma tu pats krutėjai, dabar krutės kirmėlės, kurias šersi. Auginai nagus ir plaukus, dabar iš tavęs sunksis srutos, nuo kurių augs ir stiebsis į saulę pievų žolės. Pavirsi žole, paskui karvių, kurios ės žolę, pienu, paskui kūdikio, kuris gers pieną, krauju ir taip toliau. Matai, lavone, – tau geriau sekasi gyvent nei man!"

Rambaldas velka numirėlį ir galvoja: „O numirėli, aš bėgu, bėgu, o atbėgsiu ten, kur ir tu, ir mane nutemps už kulnų. Kas yra tas mane genantis pasiutimas, tas mūšių ir meilės godulys, tavo išverstomis akimis, tavo atkraginta galva, kuri daužosi į akmenis? Aš mąstau, o numirėli, tu verti mane apie tai mąstyti; bet ar kas keičiasi? Niekas. Nėra kitų dienų, išskyrus šias, likusias iki kapo duobės, nei mums, gyviesiems, nei jums, mirusiesiems. Tebūnie man duota neiššvaistyti jų, neiššvaistyti nieko iš to, kas esu ir kas galėčiau būti. Atlikti kilnius žygius frankų kariuomenės labui. Apglėbti išdidžiąją Bradamantę ir būti jos glėbyje. Tikiuosi, numirėli, kad tu savo dienas išnaudojai ne blogiau. Kad ir kaip ten būtų, tavo kauliukai jau iškrito. Maniškiai dar sukasi puodelyje. Ir man mielesnė mano nerimastis nei tavo ramybė."

Gurdulu dainuodamas ima kasti duobę numirėliui. Paguldo jį ant žemės, kad pamatuotų dydį, kastuvu pažymi ribas, perkelia jį, puola šnopuodamas kasti.

– Lavone, tau turbūt nuobodu šitaip laukti, – jis paverčia negyvėlį ant šono, atsukęs į duobę, kad tas galėtų matyti jį kasant. – O tu, lavone, juk irgi galėtum pamosuoti kastuvu, – pastato jį tiesiai, bando įduoti į rankas kastuvą. Tas griūva. – Gana. Nemoki. Vadinasi, iškasti jau aš iškasiu, paskui tu duobę užkasi.

Duobė iškasta, bet Gurdulu kasė bet kaip, todėl ji išėjo netaisyklinga, išgaubtu dugnu. Dabar Gurdulu nori išbandyti. Įlipa ir atsigula.

– Ak, kaip čia gerai, koks poilsis! Kokia minkšta žemė! Kaip gera čia vartaliotis! Numirėli, eikšen žemyn, pažiūrėk, kokią gerą duobę tau iškasiau! – Paskui apsigalvoja. – Bet jei jau susitarėm,

kad tu užkasi duobę, tai geriau man likti apačioje, o tu stumk žemes ant manęs. – Jis lukteli. – Nagi! Greičiau! Ko lauki? Štai taip! – ir, gulėdamas duobės dugne, iškėlęs kastuvą, ima krėsti žemes. Visa krūva užvirsta ant jo.

Agilulfas su Rambaldu išgirdo duslų kriokimą, nežinia, ar iš išgąsčio, ar iš pasitenkinimo, matant save taip gražiai palaidotą. Jie vos spėjo ištraukti iš po žemių Gurdulu, dar kiek – ir būtų uždusęs.

Riteris paaiškino, kad Gurdulu darbas atliktas blogai, o Rambaldo – nepakankamai gerai. Pats jis pažymėjo visas kapinaites, brėždamas taisyklingus stačiakampių duobių kontūrus, lygiagrečius slėnio šlaitams.

Grįždami vakare jie ėjo miško retme, kur frankų kariuomenės dailidės rūpinosi rąstais taranams ir malkomis laužui.

– Dabar, Gurdulu, paruošk malkų.

Tačiau Gurdulu švaistėsi kirviu kur pakliuvo ir į vieną ryšulį dėjo sausus žabus ir žalias malkas, paparčius ir žemuoginio medžio atvašynus, kerpėm apaugusias žieves.

Riteris tikrino dailidžių kirvių darbą, įrankius, malkų rietuves ir aiškino Rambaldui paladinų prievoles tiekiant malkas. Rambaldas jo negirdėjo: visą laiką gerklę jam degino vienas klausimas, ir štai pasivaikščiojimas su Agilulfu jau ėjo į pabaigą, o jis vis dar nesiryžo klausti.

– Riteri Agilulfai, – pertraukė jis.

– Ko nori? – paklausė Agilulfas, išmėgindamas tai vieną, tai kitą kirvį.

Jaunuolis nežinojo, nuo ko pradėti, niekaip nesugalvojo dingsties, kad prisikastų iki vienintelės jam rūpimos temos. Todėl rausdamas paklausė:

– Ar pažįstate Bradamantę?

Vos tik jis ištarė šį vardą, Gurdulu, kuris artinosi spausdamas prie krūtinės vieną iš savo surištų ryšulių, staiga stryktelėjo. Ore

išsilakstė šakaliai, žydinčios sausmedžio šakelės, kadagio uogos, ligustro lapai.

Agilulfas rankoje laikė nepaprastai aštrų dviašmenį kirvį. Jis pamojavo tuo kirviu, įsibėgėjo ir kirto į ąžuolo kamieną. Kirvio ašmenys perėjo per visą kamieno storį, visiškai nukirsdami medį, bet kamienas taip ir liko stovėti ant kelmo – toks tikslus buvo smūgis.

– Kas jums, riteri Agilulfai? – suriko Rambaldas, pašokęs iš išgąsčio. – Kas jums pasidarė?

Agilulfas, sukryžiavęs rankas ant krūtinės, žiūrinėjo apvalų kamieną.

– Matai? – tarė jaunuoliui. – Tikslus smūgis, nė mažiausio nukrypimo. Pažiūrėk, kaip lygiai kirsta.

VI

Ši mano pradėta rašyti istorija dar sunkesnė, nei tikėjausi. Štai dabar teks pavaizduoti didžiausią mirtingųjų beprotystę – meilės aistrą, nuo kurios mane lig šiol gelbėjo įžadai, vienuolyno sienos ir įgimtas drovumas. Nesakau, kad nesu apie ją girdėjusi, atvirkščiai: vienuolyne, norėdamos apsisaugoti nuo pagundų, kartais apie tai šnekamės, aišku, taip, kaip galime šnekėtis mes, turinčios miglotą supratimą apie šį dalyką; dažniausiai tai atsitinka tuomet, kai viena iš mūsų, vargšelė, dėl nepatirties pastoja arba kai, pagrobta kokio nors didžiūno, kurs Dievo nebijo, grįžta ir mums papasakoja viską, ką tas jai daręs. Tad apie meilę, kaip ir apie karą, aš mielai išklosiu viską, ką pajėgiu įsivaizduoti: istorijų rašymo menas ir yra gebėjimas iš to menko nieko, ką supratai apie gyvenimą, ištraukti visa kita; tačiau, pabaigus puslapį, vėl prasideda gyvenimas, ir tuomet suvoki, kad tas žinojimas nieko vertas.

Ar Bradamantė žinojo daugiau? Kuo ilgiau ji gyveno kovotojos amazonės gyvenimą, tuo labiau į jos sielą brovėsi nepasitenkinimas. Raitelės gyvenimą ji pasirinko iš meilės viskam, kas griežta, tikslu, rūstu, kas atitinka moralės nuostatas ir – jei kalbėsime apie ginklų valdymą ir jojimą ant žirgo – reikalauja ypatingos judesių darnos. O ką ji matė aplinkui? Prakaituoti stuobriai, kurie kovojo negrabiai, atsainiai ir, vos pasibaigus tarnybai, žinojo tik išgėrinėti ir slankioti jai iš paskos, kad pamatytų, ką šįvakar ji nusives į palapinę. Kadangi visi žino, jog riterystė – didis dalykas, bet dauguma riterių – bukagalviai, įpratę atlikinėti žygdarbius, tačiau be atodairos, nesvarbu kaip, svarbu, kad tik nepažeistų šventų taisyklių, kurių prisiekė laikytis ir kurios, tokios nekintamos, išvaduodavo juos nuo galvos laužymo. Vis tiek juk karas – tai truputis skerdynių, truputis kasdienės rutinos, ir nėra ko labai gilintis į smulkmenas.

Iš tikrųjų Bradamantė nesiskyrė nuo jų: galbūt šiuos savo svaičiojimus apie griežtumą ir rūstumą ji įsikalė į galvą, kad paneigtų savo tikrąją prigimtį. Pavyzdžiui, kas, jei ne ji, buvo didžiausia apsileidėlė frankų kariuomenėj. Jos palapinė, tiesą sakant, buvo labiausiai prišnerkšta visoje stovykloje. Vyrai, vargšeliai, dirbo net ir tuos darbus, kurie laikomi moteriškais: skalbė, adė drabužius, šlavė grindis, rinko išmėtytus daiktus, o ji, užauginta kaip princesė, išpaikusi, nė piršto nepajudino, ir jei ne tos senos skalbėjos ir indų plovėjos, kurios nuolatos sukinėjasi apie kariuomenes – visos lig vienai ilgapirštės, – jos palapinė būtų buvusi ne geresnė už kiaulių migį. Vis tiek Bradamantė ten niekada nebūdavo; jos diena prasidėdavo, kai apsivilkusi šarvus sėsdavo ant žirgo; iš tiesų – vos tik ji apsiginkluodavo, pavirsdavo kita Bradamante, spindinčia nuo šalmo keteros iki blauzdinių, besipuikuojančia pačia tobuliausia ir naujausia šarvuote, o jos šarvinė liemenė buvo papuošta žiemės mėlynumo kaspinais, ir neduokdie, jei nors vienas buvo ne vietoj. Šis noras išsiskirti mūšio lauke labiau už kitus

slėpė ne tiek moterišką tuštybę, kiek nuolatinį iššūkį paladinams, jos viršenybę prieš juos, narsą. Iš karių – ir saviškių, ir priešininkų – ji reikalavo tobulos ginklų priežiūros ir jų valdymo, lyg tai būtų tokio pat sielos tobulumo ženklas. Ir jei jos kely pasitaikydavo karžygys, kurs jai atrodydavo nors kiek atitinkąs jos reikalavimus, joje nubusdavo moteris, godi ir nepasotinama meilės. Dar buvo kalbama, kad čia ji jau visai nepaisanti savo griežtų idealų: esanti švelni, bet kartu ir padūkusi meilužė. Tačiau jei vyras nusekdavo paskui ją tuo keliu, jei užsimiršdavo ir pamesdavo galvą, jos meilė tuoj pat išgaruodavo, ir ji vėl imdavo ieškoti dar kietesnio riešuto. Tik ką dar galėjo rasti? Nė vienas krikščionių ar nekrikštų karžygys nedarė jai įspūdžio: ji žinojo visų silpnybes ir paikystes.

Bradamantė treniravosi šaudyti iš lanko aikštelėje priešais savo palapinę, kai atkakliai ieškantis Rambaldas pirmąkart išvydo jos veidą. Ji vilkėjo trumpus marškinius; nuogos rankos įtempė lanką; veidas nuo pastangų buvo truputį paniuręs; plaukai, ties pakaušiu suimti į arklio uodegą, draikėsi per visą nugarą. Tačiau Rambaldo žvilgsnis nepagavo smulkmenų, jis pamatė moters visumą, jos asmenį, spalvas, ir ten negalėjo būti niekas kitas, tik ji – ta, kurios jis buvo dar veik nematęs, o taip beprotiškai geidė; ir dabar ji jau negalėjo būti kitokia...

Strėlė išlėkė iš lanko ir įsmigo į mietą – taikinį, tiesiai virš kitų trijų, susmigdytų anksčiau.

– Pažiūrėsim, katras iš mudviejų taiklesnis, – šūktelėjo Rambaldas, bėgdamas prie jos.

Taip visuomet bėga jaunuolis prie moters; bet ar tikrai jį gena meilė? Gal greičiau savimeilė, gal taip jis ieško savo buvimo įrodymo, kurį tik moteris gali duoti? Bėga jaunuolis ir įsimyli, savimi nepasitikintis, laimingas ir beprotis, ir jam moteris – tai ta, kuri neabejotinai yra, ir tik jinai gali duoti jam tą įrodymą. Bet ir moteris, ji taip pat ir esanti, ir nesanti: štai stovi priešais jį virpanti, nepasitikinti, – kaip gali jaunuolis to nesuprasti? Argi svarbu, kat-

ras iš jų stiprus, katras silpnas? Jie lygūs. Tik jaunuolis to nežino, nes nenori žinoti: ta moteris, kurios jis alksta, yra, ji tikra. Ir žino ji daugiau; o gal mažiau; šiaip ar taip, ji žino visai ką kita ir dabar kaip tik ieško kitos būties formos; jie varžosi šaudydami iš lanko; ji apšaukia jį ir nuvertina, o jis nesupranta, jog tai žaidimas. Aplinkui frankų kariuomenės padangtės, plaikstosi vėliavos, arklių eilės pagaliau ėda avižas. Tarnai ruošia paladinams valgyti. Šie, laukdami pietų, stovi aplinkui šnekučiuodamiesi ir stebi, kaip Bradamantė su vaikinu šaudo iš lanko. Bradamantė sako:

– Tu pataikai, bet vis netyčia.

– Netyčia? Nė vienos pro šalį ir netyčia?!

– Nors ir šimtą pataikyk – vis tiek visados bus netyčia!

– O kas tada yra tyčia? Kas geba pataikyti tyčia?

Stovyklos pakraščiu lėtai slinko Agilulfas; ant baltų šarvų kabojo ilgas juodas apsiaustas; jis ėjo tolyn, lyg nenorėdamas žiūrėti, bet žinodamas, kad į jį žiūri, ir manydamas turįs parodyti, jog jam nerūpi, nors jam tikrai rūpi, bet rūpi kitaip, nei kas galėtų suprasti.

– Eikš, riteri, parodyk, kaip tai daroma... – Bradamantės balse išnyko įprasta paniekos gaida ir laikysena neteko griežtumo. Ji žingtelėjo porą žingsnių link Agilulfo, duodama jam lanką su jau įdėta strėle.

Agilulfas iš lėto prisiartino, paėmė lanką, nubloškė už nugaros apsiaustą, vieną koją atstatė į priekį, kitą atgal ir iškėlė priešais save rankas su lanku. Tai nebuvo judesiai, valdomi raumenų ir nervų, bandant nusitaikyti, vietoj jų jis norima tvarka naudojo jėgas, sustabdydavo strėlės smaigalį nematomoj linijoj su taikiniu, įtempdavo lanką tiek, kiek reikia, ir ne daugiau, ir paleisdavo. Strėlei nelieka nieko kito, tik pataikyti. Bradamantė riktelėjo:

– Štai kur šūvis!

Agilulfui niekas nerūpėjo: jis spaudė nejudriose geležinėse rankose dar drebantį lanką; paskui paleido jį iš rankų ant žemės;

apsigobė apsiaustą, suskliausdamas jo skvernus ties antkrūtiniu, ir taip nutolo. Jis neturėjo ką pasakyti ir nieko nepasakė.

Bradamantė paėmė nuo žemės lanką, pakėlė ištiestomis rankomis ir krestelėjo plaukų uodegą už nugaros.

– Na, kas, kas dar galėtų taip taikliai iššauti iš lanko? Kas galėtų taip tiksliai ir tobulai kaip jis atlikti kiekvieną veiksmą? – ir, taip kalbėdama, ji spardė į šonus velėnos gabalus, laužė strėles į baslių tvorą.

Agilulfas jau buvo toli ir neatsigręžė; jo vaivorykštinė plunksnų puokštė buvo pasvirusi į priekį, tarsi jis eitų pasilenkęs, sugniaužęs kumščius ties antkrūtiniu, vilkdamas paskui save juodą apsiaustą. Kai kurie iš susirinkusių aplinkui karių susėdo ant žolės, kad galėtų pasigėrėti, kaip karščiuojasi Bradamantė.

– Neturi ramybės, nelaimėlė, nuo to laiko, kai šitaip įsimylėjo Agilulfą...

– Ką? Ką jūs pasakėt? – sugriebė už rankos kalbėjusį Rambaldas, netyčia nugirdęs tuos žodžius.

– Ei, geltonsnapi, gali kedenti plunksnas kiek nori prieš mūsų paladinę! Dabar jai patinka tik tokie šarvai, kurie švarūs iš vidaus ir iš išorės! Argi nežinai, kad ji iki ausų įsimylėjusi Agilulfą?

– Negali būti... Agilulfas... Bradamantė... Kaip įmanoma?

– Labai paprastai. Jei moteriškei praėjo noras turėti visus esančius vyrus, jai beliko tik įsigeisti vyro, kurio išvis nėra...

Rambaldui jau tapo įprasta kaskart, kai užklupdavo abejonė ar silpnumo akimirka, ieškoti riterio baltais šarvais. Dabar tą norą taip pat pajuto, bet nežinojo, ar jam reikėjo riterio patarimo, ar susitikimo su juo kaip su varžovu.

– Ei, gražuole, ar ne skystokas jis lovoje? – šūkavo jai pavymui bendražygiai. Graudu žiūrėti, kad šitaip nusirito Bradamantė: tegu būtų kas pabandęs anksčiau kalbėti su ja tokiu tonu.

– Sakyk, – neatstojo tie akidraskos, – kai tu jį išrengi nuogai, tai už ko čiumpi? – ir prunkštė iš juoko.

Rambaldui buvo skaudu girdėti tokias kalbas ir apie Bradamantę, ir apie riterį, ir tas dvigubas skausmas jo viduje, sumišęs su pykčiu, kad jis čia nieko nereiškia, kad niekas nė nepagalvoja, jog jis galėtų būti įsipainiojęs šioje byloje, visiškai nusmukdė jo dvasią.

Dabar Bradamantė apsiginklavo botagu ir ėmė juo sukti ore, vaikydama smalsuolius, taip pat ir Rambaldą.

– Ką, gal sakysit, jog man trūksta moteriškumo, kad priversčiau bet kurį vyrą atlikti, kas priklauso?

Tie bėgo šalin rėkaudami:

– Ak! Ak! Jei nori, Bradama, kad mes jam ką nors paskolintume, tik pasakyk!

Rambaldas, stumiamas iš visų pusių, bėgo su dykinėjančių karių šutve, kol ši išsibarstė. Grįžti pas Bradamantę jis daugiau neturėjo noro; Agilulfo draugijoje dabar būtų taip pat nesmagiai jautęsis. Netyčia šalia jo atsidūrė kitas jaunuolis, vardu Torizmondas, Kornvalio grafų jaunėlis, kuris ėjo nuleidęs galvą, paniuręs, švilpaudamas. Rambaldas žingsniavo su šiuo jam beveik nepažįstamu jaunuoliu, ir, norėdamas išsikalbėti, pirmas pradėjo pokalbį:

– Aš čia naujokas, nežinau, čia kitaip, nei tikėjausi, viskas pralekia, nieko nepasiekiam, suprasti neįmanoma.

Torizmondas nepakėlė akių, tik valandžiukę nustojo švilpauti ir tarė:

– Viskas mėšlas.

– Na, matai, – atsakė Rambaldas, – aš nebūčiau toks pesimistas, būna akimirkų, kai jaučiuosi kupinas entuziazmo, netgi susižavėjimo, man rodos, kad pagaliau viską suprantu, ir tariu sau: jeigu aš dabar atradau teisingą požiūrio tašką, jeigu visas karas frankų kariuomenėj yra toks, tuomet iš tiesų čia tai, apie ką svajojau. Tačiau niekada dėl nieko negali būti tikras...

– O dėl ko tu nori būti tikras? – pertraukė jį Torizmondas. – Ordinai, laipsniai, vardai, liaupsės... Visa tai spektaklis. Paladinų

skydai su herbo emblemomis ir šūkiais yra ne iš geležies, o iš popieriaus, kurį gali lengvai pradurti pirštu.

Jie pasiekė kūdrą. Pakrantės akmenimis kurkdamos šokinėjo varlės. Torizmondas atsigręžė į stovyklavietę ir parodė į vėliavas, iškeltas ant baslių tvoros, tokiu judesiu, tarytum norėtų viską ištrinti.

– Bet imperatoriaus kariuomenė, – paprieštaravo Rambaldas; jo kartėlį užgniaužė audringas kito pasipriešinimas, ir dabar jaunuolis stengėsi neprarasti proporcijų jausmo, kad paliktų vietos savo sielvartui, – imperatoriaus kariuomenė, reikia pripažinti, visada kaunasi už šventą reikalą, gindama krikščionių tikėjimą nuo netikėlių.

– Niekas nieko negina ir niekas nepuola, nėra jokios prasmės, – kalbėjo Torizmondas. – Karas truks iki pasaulio pabaigos, niekas jame nelaimės ir nepralaimės, per amžius stovėsime sustingę vieni prieš kitus. Vieni be kitų mes būtume niekas, ir mes, ir jie jau seniai pamiršome, dėl ko kovojame... Girdi, kaip kurkia? Viskas, ką mes čia darom, turi tiek prasmės ir tvarkos, kiek tų varlių kurkimas, jų šokinėjimas iš vandens į krantą ir atgal...

– Aš taip nemanau, – tarė Rambaldas, – man atrodo, viskas kaip tik perdėm tiksliai paskirstyta ir numatyta. Aš regiu narsą ir pasiaukojimą, bet viskas taip šalta... Tai, kad čia vaikšto riteris, kurio nėra, tiesą sakant, mane gąsdina... Vis dėlto aš juo žaviuosi, jis taip tobulai viską daro ir įkvepia pasitikėjimo daugiau, nei būtų esantis, ir aš beveik, – jaunuolis išraudo, – suprantu Bradamantę... Agilulfas – neabejotinai geriausias riteris mūsų kariuomenėje...

– Fui!

– Kodėl „fui"?

– Jis toks pat muilo burbulas, dar blogesnis už kitus.

– Ką turi galvoj, sakydamas „muilo burbulas"? Juk ką jis daro, daro rimtai.

– Niekai! Tuščios kalbos... Nėra nei jo, nei to, ką jis daro, nei ką sako, nėra nieko o nieko...

– Bet kaip tuomet, turėdamas tokių trūkumų, kokių neturi nė vienas, jis būtų galėjęs užimti kariuomenėj tokią vietą kaip dabar? Tik dėl vardo?

Torizmondas minutėlę patylėjo, paskui pusbalsiu ėmė kalbėti:

– Čia ir vardai netikri. Jei tik užsimanyčiau, viską paleisčiau į orą. Neliko nė lopinėlio žemės kojai pastatyt.

– Nejau tuomet niekas neišsigelbės?

– Gal ir išsigelbės. Tik ne čia.

– O kas? Kur?

– Šventojo Gralio riteriai.

– Kur jie?

– Škotijos miškuose.

– Ar tu juos matei?

– Ne.

– Tai iš kur žinai?

– Žinau.

Abu nutilo. Buvo girdėti tik varlių kurkimas. Rambaldą suėmė baimė, kad tas garsas užgoš viską ir paskandins jį žaliame gličiame aklame žiaunų pulsavime. Tačiau jis prisiminė Bradamantę, prisiminė, kaip ji pasirodė mūšyje su iškeltu kalaviju, ir iškart pamiršo savo išgąstį: jaunuolis nesulaukė valandos, kada vėl galės kautis ir atlikti žygdarbius jos smaragdo spalvos akyse.

VII

Čia, vienuolyne, kiekvienai yra duota sava atgaila, savas kelias pelnyti išganymą. Mano daliai teko rašyti pasakojimus: sunki, oi sunki dalia. Lauke saulėta vasara, nuo slėnio atsklinda šūksmai,

vandens sruvenimas; mano celė yra aukštai, ir pro langelį matau upės vingį, ten išsirengę maudosi jauni kaimiečiai, o toliau, už žilvičių guoto – merginos, jos taip pat be drabužių leidžiasi maudytis. Štai vienas iš jų nuplaukė po vandeniu ir iškišo galvą, norėdamas žvilgtelėti į merginas, o šios spiegdamos rodo jį viena kitai. Galėčiau ir aš ten būti – su gražiu pulku, su tokiomis pat kilmingomis panelėmis, su tarnaitėmis ir dvariškiais. Tačiau mūsų šventas pašaukimas reikalauja, kad labiau vertintume ne trumpalaikius pasaulio džiaugsmus, o tai, kas išlieka. Kas išlieka... jei tik ši knyga ir visa, ką mes gailestingumo vardan darome pelenais virtusia širdžia, dar nėra tie patys pelenai... labiau pelenai negu jutiminiai džiaugsmai ten, prie upės, virpantys nuo gyvybės ir pasklindantys vandenyje kaip ratilai. Rašyti pradedi su užsidegimu, bet būna valandų, kai plunksna skrebena tik dulkiną rašalą, ir neišspaudi nė lašo gyvybės, nes visa gyvybė ten, anapus lango, anapus tavęs, ir, atrodo, jau niekados nebegalėsi pasislėpti puslapyje, kurį rašai, atverti kitą pasaulį, persikelti tenai. Gal taip ir geriau: gal džiaugsmingas rašymas nebuvo nei stebuklas, nei malonė, o tik nuodėmė, stabmeldystė, puikybė. Vadinasi, manęs jos nepalietė? Ne, rašydama aš netapau geresnė, tik išnaudojau dalį savo neramios, vėjavaikiškos jaunystės. Ką gaunu už šiuos kupinus nepasitenkinimo puslapius? Knyga, įžadai nebus verti daugiau, nei verta tu pati. Ir nežinia dar, ar rašydamas kas nors išgelbės savo sielą. Rašai rašai, o sielą, žiūrėk, ir praganei.

Tai ką, gal liepsit man eiti pas abatę ir maldauti, kad skirtų kitą darbą – pasiųstų semti vandens iš šulinio, šukuoti kanapių, lukštenti žirnių? Neverta. Toliau kuo stropiausiai atlikinėsiu raštininkės priedermę. Dabar metas papasakoti apie paladinų puotą.

Nepaisydamas visų imperatoriškojo etiketo taisyklių, Karolis Didysis ateidavo valgyti anksčiau laiko, nelaukdamas kitų. Įsitaisydavo užstalėje ir imdavo tai duoną, tai sūrį knebinėti, čiaumoti alyvuogę ar pipiro ankštelę – žodžiu, visa, kas jau padėta ant

stalo. Negana to, jis dar ir valgydavo rankomis. Dažnai nežabota valdžia net pačius santūriausius valdovus priverčia užmiršti bet kokį padorumą ir pastūmėja savivalėn.

Vienas po kito renkasi paladinai, pasipuošę šventiniais drabužiais, tačiau tarp aksomo ir mezginių vis tiek matosi šarviniai marškiniai, tik šįkart grandelės itin stambios, ir kirasos, nublizgintos kaip veidrodžiai, taip pat skirtos išeigai – nuo vieno smūgio durklu subyrėtų į šipulius. Pirmasis savo dėdės imperatoriaus dešinėje sėda Rolandas, po jo Rinaldas iš Montalbano, Astolfas, Andžolinas iš Bajonos, Rikardas iš Normandijos ir visi kiti.

Prie pat krašto sėdasi Agilulfas, kaip visada su kovos šarvais be jokios dėmelės. Ką gi prie stalo ketina veikti tas, kuris niekada neturėjo ir negalėjo turėti nei apetito, nei skrandžio, kad jį prikimštų, nei burnos, kad pakeltų prie jos šakutę, nei gomurio, kad suvilgytų jį Burgundijos vynu? Tačiau vis dėlto jis niekuomet nepraleidžia šitų puotų, kurios tęsiasi valandų valandas – o juk galėtų jas, tas valandas, išnaudoti kur kas geriau, atlikdamas tarnybos darbus. Bet ne – jis, kaip ir kiti, turi teisę sėdėti prie imperatoriaus stalo ir sėdi; ir laikosi puotos ceremonialo taip pat uoliai ir skrupulingai, kaip ir visų kitų dienos ceremonijų.

Patiekiami kariuomenei įprasti patiekalai: įdarytas kalakutas, žąsis ant iešmo, ant žarijų kepta veršiena, žindukliai paršeliai, unguriai, raudonosios žuvys. Tarnai nespėja nešti padėklų, juos tuoj užgula paladinai, griebia viską rankomis, plėšo į gabalus, išsiterlioja kirasas, pritaško padažo. Pakrikimas didesnis nei mūšyje: virsta sriubinės, skraido kepti viščiukai, o tarnai čiumpa ir nuneša padėklus su patiekalais anksčiau, nei koks nors rajūnas spėja susiversti juos sau į lėkštę.

Tačiau tame stalo gale, kur sėdi Agilulfas, viskas vyksta ramiai, tvarkingai ir švariai, tik jam, nevalgančiam, reikia daugiau tarnų dėmesio nei visam likusiam stalui. Viena, nešvarūs indai visur taip susimaišė, jog neverta jų nė keisti tarp valgymų, ir kiekvienas valgo

iš ko pakliuvo, kad ir tiesiai nuo staltiesės, o Agilulfas vis reikalauja, kad prieš jį padėtų naujus indus ir stalo įrankius, lėkštes, lėkštutes, dubenis, įvairaus dydžio ir talpos taures, šakutes, šaukštus, šaukštelius ir peilius, neduokdie, šie bus blogai pagaląsti, ir taip griežtai žiūri švaros, kad gana dėmelės ant taurės ar šakutės, ir iškart siunčia atgal. Paskui jis įsideda sau visko, po truputį, bet įsideda; nepraleidžia nė vieno valgio. Tarkim, atsirėžia riekutę kepto šerno, į lėkštę deda mėsą, į lėkštutę pilasi padažo, paskui pačiu aštriausiu peiliu pjausto mėsą tokiais plonais griežinėliais ir tuos griežinėlius po vieną perkelia į kitą lėkštę, kur juos volioja padaže tol, kol jie gerai įmirksta, o tuos įmirkusius perdeda į naują lėkštę, kartkartėmis pakviesdamas tarną ir liepdamas jam nunešti tą paskutiniąją lėkštę ir atnešti švarią. Taip prie kiekvieno patiekalo jis sugaišta kokį pusvalandį, ne mažiau. O ką jau kalbėt apie viščiukus, fazanus, strazdus: prie jų triūsia valandų valandas – ir niekada nieko neliečia rankomis, viską doroja vien tik specialiais peiliukais, kurių tamtyč reikalauja ir liepia keletą kartų pakeisti, kad galėtų iki paskutinio kauliuko nugramdyti ploniausias ir labiausiai prilipusias mėsos skaidulas. Įsipila ir vyno, paskui vis perpylinėja ir išpilsto į daug taurių ir taurelių, kurias turi išsidėliojęs priešais, o kaušuose maišo vieną vyną su kitu ir protarpiais paduoda juos tarnui, kad nuneštų ir pakeistų naujais. Sunaudoja daug duonos: visą laiką iš minkštimo volioja mažus vienodo dydžio rutuliukus ir dėlioja juos ant staltiesės lygiomis eilėmis; o plutą trupina ir iš trupinių stato mažutes piramides – ir taip daro, kol pailsta ir liepia tarnams su šluotele nušluoti staltiesę. Paskui – vėl viskas iš pradžių.

Nors ir kaip darbuodamasis, jis nepameta užstalėj mezgamo pokalbio gijos ir visuomet laiku įsiterpia.

Apie ką kalba paladinai per pietus? Kaip paprastai giriasi.

Rolandas sako:

– Aspromontės mūšis, pripažinsiu, mums krypo į bloga, kol aš nenukoviau dvikovoje karaliaus Agolantės ir neatėmiau iš jo

Diurandalio. Laikė jį taip stipriai, kad, nukirtus dešinę ranką, pirštai vis dar gniaužė Diurandalį ir teko panaudoti reples, kad jį išlupčiau.

Tuomet prakalbo Agilulfas:

– Nesiginčysiu, bet tikslumo dėlei reikia pasakyti, kad Diurandalį priešai mums perdavė per taikos derybas, praėjus penkioms dienoms po Aspromontės mūšio. Jis, kaip viena iš sutarties sąlygų, iš tikrųjų buvo įtrauktas į frankų kariuomenei perleidžiamų lengvųjų ginklų sąrašą.

Atsiliepia Rinaldas:

– Vis dėlto jo nepalyginsi su manąja Fusberta. Tą drakoną, su kuriuo susigrūmiau, kai kėlėmės per Pirėnus, aš vienu kirčiu perkirtau pusiau, o drakono oda, juk žinot, kietesnė už deimantą.

Agilulfas jį nutraukia:

– Nagi, pabandykim viską sustatyti į savo vietas: persikėlimas per Pirėnus vyko balandį, o balandį, žinia, drakonai keičia odą ir būna minkšti ir švelnūs kaip naujagimiai.

Paladinai subruzdo:

– Tai kas, diena anksčiau ar vėliau, jei ne toj, tai kitoj vietoj, buvo taip – ir baigta, ko čia siūles čiupinėti...

Galų gale jie persiuto. Tas Agilulfas visada viską prisimena, kiekvieną faktą patvirtina perskaitydamas dokumento ištrauką, todėl net ir tikrai garsų, visų pripažintą žygdarbį, kurį kiekvienas ten nė nedalyvavęs prisimena iki menkiausių smulkmenų, jis nori pažeminti iki eilinio tarnybos epizodo, kurį galima įrašyti į vakarinį pranešimą kariuomenės vadovybei. Tarp to, kas kare nutinka, ir to, kas vėliau pasakojama, nuo amžių amžinųjų visada buvo šioks toks skirtumas, tad visai nesvarbu, jei kažkas kario gyvenime ir įvyko truputį kitaip: juk tavo asmenybė, jėga, elgsenos pastovumas užtikrina, kad jei reikalai klostėsi ir ne visai taip, vis dėlto jie būtų galėję ir dar galės taip klostytis panašiomis aplinkybėmis. Tačiau toks kaip Agilulfas neturi kuo paremti savo

veiksmų, nesvarbu, ar jie tikri ar melagingi, ar diena iš dienos registruojami protokole, žymimi registracijos knygose, ar viso labo tuščia vieta, neperregima tamsa. Lygiai taip pat jis norėtų sumenkinti ir bendražygius, tas kempines, prisisiurbusias bordo ir pagyrų, sumanymų, kurie visuomet krypsta į praeitį, nes niekuomet nebuvo išsipildę dabartyje, legendų, kurios priskiriamos tai vienam, tai kitam, bet galiausiai suranda savo didvyrį.

Kartkartėmis kas nors vis kviečia paliudyti Karolį Didįjį. Tačiau imperatoriaus gyvenime būta tiek karų, kad jis nuolat painiojasi tarp jų ir netgi gerai neprisimena, kokį karą dabar kariauja. Jo reikalas yra kariauti, daugių daugiausia – galvoti apie būsimą karą; o jau praėjusiuose karuose – kaip buvo, taip buvo; žinoma, visko, ką pasakoja kronikininkai ir pasakotojai, nereikia už gryną pinigą imti; bet neduokdie, jei imperatoriui reikėtų stovėti kiekvienam už nugaros ir taisyti klaidas. Tik kai išlenda kokia kliautis, galinti atsiliepti kariuomenės sudėčiai, laipsnių ir bajoro titulų teikimui, žemės skyrimui, tuomet karalius privalo tarti savo žodį. Žinoma, tik taip sakoma „savo", iš tiesų čia Karolio Didžiojo valia nedaug reiškia, būtina imti domėn rezultatus, spręsti pagal turimus įrodymus, laikytis įstatymų ir papročių. Todėl, kai į jį kreipiasi, jis tik gūžteli pečiais ir atsako bendromis frazėmis arba išsisuka, nuleisdamas juokais: „Tataigis, kas ten žino! Nėra karų be tauškalų!" ir pasišalina. Tam riteriui Agilulfui de Gvildivernui, kuris toliau sau volioja rutuliukus iš duonos minkštimo ir užginčija visus pasakojimus, o jie – tegu ir ne visai tiksliai atpasakoti – yra tikri frankų armijos žygdarbiai, Karolis Didysis norėtų skirti kokią nors nuobodžią prievolę, tačiau imperatorius buvo perspėtas, kad ir pati nuobodžiausia tarnyba jam yra geidžiamas uolumo įrodymas, vadinasi, neverta.

– Nesuprantu, Agilulfai, kodėl tau taip reikia kapstytis smulkmenose, – prakalbo Olivjė. – Paprastų žmonių atmintyje mūsų

žygių šlovė plinta pati savaime – ar tai neįrodo šios šlovės, kuri yra mūsų iškovotų laipsnių ir titulų pagrindas, tikrumo?

– Tik ne mano! – atrėžė Agilulfas. – Visus savo titulus ir vardus pelniau už aiškiai nustatytus ir neginčijamais dokumentais patvirtintus žygius!

– Apgavikas! – pasigirdo kažkieno balsas.

– Kas tai pasakė, už savo žodžius atsakys! – pašoko Agilulfas.

– Sėskis, nusiramink, – įsikišo kiti paladinai, – tu juk visuomet kabinėjiesi prie kitų žygių, tad negali uždrausti, jei kas nori paneigti tavuosius...

– Aš nieko neįžeidinėju, tik patikslinu vietą ir laiką ir visad turiu įrodymų!

– Tai aš kalbėjau. Aš irgi galiu patikslinti, – pakilo jaunas išblyškęs karys.

– Tikrai norėčiau išgirsti, Torizmondai, kad tu mano praeityje būsi radęs kažką abejotino, – tarė Agilulfas jaunuoliui, kuris kaip tik ir buvo Torizmondas iš Kornvalio. – Gal nori, pavyzdžiui, paneigti, jog aš buvau įšventintas į riterius už tai, kad lygiai prieš penkiolika metų nuo dviejų plėšikų prievartos išgelbėjau nekaltą Škotijos karaliaus dukterį Sofroniją?

– Taip, aš paneigsiu: prieš penkiolika metų Sofronija, Škotijos karaliaus duktė, nebuvo nekalta.

Per visą stalą nusirito šurmulys. Tuomet galiojęs riterystės kodeksas numatė, kad tas, kas nuo tikro pavojaus išgelbėjo kilmingos merginos nekaltybę, turi būti nedelsiant įšventintas į riterius; tačiau išgelbėjus nuo kūniškos prievartos kilmingą moterį, jau praradusią nekaltybę, buvo numatyta viso labo garbės raštas ir trejetą mėnesių mokamas dvigubas atlyginimas.

– Kaip tu gali tai tvirtinti, įžeisdamas ne tik mano riterišką orumą, bet ir damą, kurią ėmiausi ginti savo kalaviju?

– Aš tvirtinu.

– O kur įrodymai?

– Sofronija yra mano motina.

Iš paladinų krūtinių išsiveržė nustebimo šūksniai. Tai argi jaunasis Torizmondas nėra Kornvalio grafų sūnus?

– Taip, aš gimiau prieš dvidešimt metų iš Sofronijos, kuriai tuomet buvo trylika, – paaiškino Torizmondas. – Štai medalionas iš karališkųjų namų Škotijoje, – ir, pasirausęs užantyje, ištraukė mažą medaliuką, pakabintą ant aukso grandinėlės.

Karolis Didysis, kuris iki šios akimirkos panarinęs galvą į barzdą žiūrėjo lėkštėn su upiniais vėžiais, nusprendė, kad laikas pakelti akis.

– Jaunasis riteri, – tarė suteikdamas savo balsui kuo daugiau imperatoriškosios valdžios, – ar suvokiate savo žodžių svorį?

– Visiškai, – atsakė Torizmondas, – ir mane jie slegia dar labiau nei kitus.

Aplinkui stojo tyla: Torizmondas atsisakė savo giminystės su Kornvalio grafu, nors ši giminystė jam, kaip kariūnui, pelnė riterio titulą. Pasiskelbdamas pavainikiu, kad ir gimusiu iš karališkojo kraujo princesės, jis prašėsi pašalinamas iš kariuomenės.

Tačiau dar daugiau pralošti galėjo Agilulfas. Prieš sutikdamas piktadarių pagrobtą Sofroniją ir išgelbėdamas jos skaistybę, jis buvo paprastas bevardis karys baltais šarvais ir keliavo po pasaulį kur akys vedė. Tikriau tariant (kaip greitai paaiškėjo), tai buvo vien balti šarvai, be kario viduje. Jo žygdarbis – Sofronijos gynimas – davė jam teisę būti įšventintam į riterius, o kadangi tuo metu buvo laisvas Artimosios Selimpijos riterio titulas, tai Agilulfui jį ir skyrė. Kaip tik po šio įvykio jis pradėjo eiti tarnybą ir gavo visus vėlesnius pripažinimo ženklus, laipsnius ir vardus. Jei būtų įrodyta, kad jo išgelbėtoji Sofronija nebuvo nekalta, tai ir jo riterystė būtų dūmais parūkusi, ir visa, ką jis po to yra nuveikęs, niekaip negalėtų būti pripažinta, ir visi vardai, ir titulai būtų

paneigti, taigi visi jo nuopelnai būtų tokie pat niekiniai, kaip ir jo asmenybė.

– Dar būdama mergaitė, mano motina pastojo, – kalbėjo Torizmondas, – ir, bijodama tėvų rūstybės, kai šie sužinos jos būklę, pabėgo iš karališkosios Škotijos pilies ir ėmė klajoti po tenykštes kalvas. Pasaulį aš išvydau po atviru dangumi, šilojų tankmėse, ir motina, klajodama Anglijos laukais ir miškais, augino mane iki penkerių metų. Mano pirmieji prisiminimai yra iš to gražiausio gyvenimo laikotarpio, kurį jis nutraukė savo įsibrovimu. Menu tą dieną. Motina paliko mane saugoti urvo, o pati kaip paprastai išėjo į laukus vagiliauti vaisių. Ir užklupo motiną du kelių plėšikai, kurie norėjo ją išniekinti. Galop jie veikiausiai būtų ir susitaikę: juk motina dažnai skųsdavosi vienatve. Tačiau atsibeldė tie tušti šlovės besivaikantys šarvai ir nuginė plėšikus. Sužinojęs apie mano motinos karališką kilmę, jis paėmė ją savo globon ir nulydėjo iki artimiausios pilies, kur gyveno Kornvalio grafai, ir jiems ją patikėjo. O aš likau urve vienas ir alkanas. Motina, kai tik galėjo, prisipažino grafams turinti sūnelį, kurį ne savo valia apleidusi. Tarnai su deglais mane surado ir atgabeno į pilį. Kad būtų išgelbėta Škotijos karališkosios šeimos, giminystės ryšiais susijusios su Kornvalio grafais, garbė, buvau įsūnytas ir pripažintas grafo ir grafienės sūnumi. Mano gyvenimas buvo nuobodus ir pilnas suvaržymų, kaip ir visų kilmingų šeimų atžalų. Man daugiau nebuvo leista matytis su savo motina, kuri priėmė vienuolės įžadus tolimame vienuolyne. Šio baisaus melo, suardžiusio mano įprasto gyvenimo tėkmę, našta mane slėgė iki šiol. Pagaliau įstengiau pasakyti tiesą. Kad ir kas nutiktų, dabar man tikrai bus lengviau nei iki šiol.

Tuo metu buvo atneštas saldus patiekalas – švelnių spalvų daugiasluoksnis biskvitas, vadinamas Ispanijos pyragu, tačiau visi buvo taip nuščiuvę po šitokio atsivėrimų srauto, kad nė viena šakutė nepakilo prie bežadžių lūpų.

– O jūs, ką jūs pasakysite apie tai? – Karolis Didysis kreipėsi į Agilulfą. Visi atkreipė dėmesį, kad karalius neištarė „riteri".

– Tai melagystės. Sofronija buvo dar mergaitė. Jos tyrumo žiedas saugo mano vardą ir garbę.

– Ar galite tai įrodyti?

– Keliausiu ieškoti Sofronijos.

– Ir tikitės, jog rasite ją tokią pat po penkiolikos metų? – pasišaipė Astolfas. – Tiek neatlaiko nė mūsų šarvai iš kaltos geležies.

– Ji tapo vienuole iškart po to, kai pateko į tą maloningą šeimą.

– Tokiais laikais per penkiolika metų nė vienas krikščionių vienuolynas neišvengė nuniokojimų ir plėšimų, o kiekviena vienuolė per tiek laiko galėjo bent keturis ar penkis kartus atsisakyti įžadų ir vėl juos priimti.

– Šiaip ar taip, jei skaistybė buvo išniekinta, vadinasi, buvo ir piktadarys. Aš jį surasiu, ir jis man paliudys, iki kada Sofronija galėjo būti laikoma mergaite.

– Jei pageidaujate, galiu duoti jums leidimą išvykti nedelsiant, – tarė imperatorius. – Manau, kad šią akimirką jums nėra nieko svarbiau, kaip išlaikyti teisę turėti vardą ir šarvuotę, o dabar ta teisė užginčyta. Jei šis jaunuolis sako tiesą, aš negalėčiau ne tik leisti jums eiti tarnybą, bet ir suteikti kokių kitų teisių kariuomenėje, net jei laikinai negautumėt algos... – Karolis Didysis kalbėjo šiek tiek skubėdamas, jis negalėjo nuslėpti pasitenkinimo gaidelės, tarsi sakytų: „Na, matot, ir radom, kaip atsikratyti to priekabos."

Balti šarvai dabar buvo visai pasvirę į priekį, ir dar niekada nebuvo taip matyti, kad jie tušti. Iš jų atsklido vos girdimas balsas:

– Taip, mano imperatoriau, keliausiu.

– O jūs? – Karolis Didysis kreipėsi į Torizmondą. – Ar suprantate, jog, pasiskelbdamas gimusiu ne santuokoje, nebegalėsite toliau turėti laipsnio, kuris jums priklausė pagal šeimą? Ar bent žinote, kas jūsų tėvas? Ar tikitės, kad jis jus pripažins?

– Aš niekada negalėsiu būti pripažintas...

– Kas taip sako? Kiekvienas žmogus sumetėjęs nori grąžinti visas gyvenimo skolas. Aš taip pat pripažinau visus savo vaikus, pagimdytus sugulovių, o jų buvo daug, ir visai gali būti, kad kuris nors man nė nepriklauso.

– Mano tėvas – ne žmogus.

– O kas galėtų būti? Šėtonas?

– Ne, valdove, – ramiai atsakė Torizmondas.

– Tai kas tuomet?

Torizmondas išėjo į vidurį salės, priklaupė ant vieno kelio, pakėlė akis į dangų ir tarė:

– Tai Šventojo Gralio riterių ordinas.

Per salę nusirito murmesys. Vienas kitas paladinas persižegnojo.

– Mano motina buvo drąsi mergaitė, – ėmė pasakoti Torizmondas, – ir nubėgdavo kaskart vis giliau į pilį supančius miškus. Vieną dieną girios tankmėje ji susidūrė su Šventojo Gralio riteriais, kurie buvo ten apsistoję, idant, atsiskyrę nuo pasaulio, stiprintų savo dvasią. Mergaitė ėmė žaisti su kariais ir nuo tos dienos, kai tik pavykdavo išsisukti nuo tėvų globos, sprukdavo į jų stovyklą. Tačiau greitu laiku nuo tų paikysčių ji pasijuto nėščia.

Karolis Didysis valandėlę tyliai mąstė, paskui tarė:

– Visi Šventojo Gralio riteriai yra davę skaistybės įžadą, ir nė vienas iš jų niekuomet negalės pripažinti tavęs savo sūnumi.

– O aš ir nenoriu, – atšovė Torizmondas. – Mano motina man nepasakojo apie kokį vieną riterį, bet išmokė kaip tėvą gerbti visą šventąjį ordiną.

– Vadinasi, – kalbėjo toliau Karolis Didysis, – visas ordinas nėra susaistytas kokio nors panašaus įžado. Tad niekas jam nedraudžia būti kokio nors vaiko tėvu. Jei tu įstengsi rasti Šventojo Gralio riterius ir pasiekti, kad jie tave pripažintų viso jų ordino sūnumi, tavo karinės teisės, ordino suteiktos išimtinės teisės, nesiskirs nuo tų, kurias turėjai, būdamas kilmingos šeimos sūnumi.

– Išvykstu, – tarė Torizmondas.

Frankų kariuomenės stovykloje tas vakaras buvo išvykimų vakaras. Agilulfas kruopščiai apsiginklavo pats ir aptaisė šarvais žirgą, o ginklanešys Gurdulu sugriebė kaip pakliuvo paklodes, arklių šukas, puodus ir sumetė į krūvą, per kurią negalėjo matyti kelio, todėl pasuko į priešingą pusę nei šeimininkas ir pasileido šuoliais viską pakeliui mėtydamas.

Niekas neatėjo atsisveikinti iškeliaujančio Agilulfo, tik vargšai arklių prižiūrėtojai, arklidžių darbininkai ir kalviai, kuriems ne visada buvo aišku, kas ir kaip, bet jie suprato, kad šis karininkas, nors ir buvo pats priekabiausias, vis dėlto buvo ir pats nelaimingiausias. Paladinai neatėjo, teisindamiesi, kad jiems nepranešė išvykimo valandos; kita vertus, tai nebuvo pasiteisinimas: nuo tada, kai Agilulfas išėjo iš puotos, jis niekam nepasakė nė žodžio. Jo išvykimo taip pat niekas neaptarinėjo: visi išsidalijo jo prievoles taip, kad jo įpareigojimai būtų atlikti, – nesančio riterio išvykimas tarsi pagal kokį bežodį susitarimą buvo sutiktas tyla.

Vien tik Bradamantė susijaudino, ji buvo tiesiog priblokšta. Puolė prie savo palapinės.

– Greičiau! – riktelėjo guvernantėms, indų plovėjoms, tarnaitėms. – Greičiau! – ir ėmė svaidyti į orą drabužius, šarvus, ietis ir papuošalus. – Greičiau! – jos veiksmai nepanėšėjo į įprastą nusirenginėjimą ar pykčio protrūkį, ne, ji norėjo sutvarkyti, suskaičiuoti turimus daiktus, kad galėtų išvykti. – Sudėkit man viską, išvykstu, išvykstu, nė minutės čia ilgiau neliksiu, jis išvyko, vienintelis, dėl kurio vertėjo būti šitoj kariuomenėj, vienintelis, dėl kurio man vertėjo gyventi ir kariauti, o dabar čia liko vien girtuoklių ir prievartautojų šutvė, kuriai ir aš priklausau, ir gyvenimas tėra ritinėjimasis tarp lovos ir sarkofago, jis vienas žinojo slaptą gyvenimo geometriją, tvarką, taisykles ir galėjo suprasti, kur yra jo pradžia, kur galas!

Taip kalbėdama, ji vieną po kito apsivilko žygio šarvus, užsimetė žiemės mėlynumo apsiaustą ir netrukus jau sėdėjo balne,

niekuo nesiskirdama nuo vyro, išskyrus tą orią laikyseną, kuria pasižymi itin moteriškos būtybės, norinčios prilygti vyrams; ji spustelėjo arklį pentinais, paleido jį šuoliais ir, traukydama palapinių virves, vartydama tvorų mietus ir mėsininkų dėžes su dešromis, greitai išnyko didžiuliame dulkių debesyje.

Tą debesį išvydo Rambaldas, bėgęs jos ieškoti, ir sušuko:

– Kurgi tu, kurgi tu, Bradamante, štai aš, aš tavo, o tu išjoji! – jis šaukė su tuo aklu įsimylėjėlio užsispyrimu, tarsi norėtų pasakyti: „Štai aš, jaunas, sklidinas meilės, kaip mano meilė gali jai nepatikti, ko dar nori toji, kuriai manęs nereikia, kuri manęs nemyli, ko daugiau ji gali norėti nei tai, ką jaučiu galįs ir turįs jai duoti?" – taip šėlioja jis protą pametęs, o juk tam tikra prasme įsimylėjęs ją jis taip pat įsimyli ir save, save, įsimylėjusį ją, įsimylėjusį tai, kas galėtų būti jiedu abu, bet nėra. To šėlsmo pagautas Rambaldas bėgo prie savo palapinės, balnojo žirgą, krovė ant jo ginklus, balnakrepšius ir taip pat išjojo, nes gerai kovoti gali tik ten, kur tarp iečių smaigalių įžiūri moters lūpas, ir viskas – žaizdos, dulkių debesys, arklių kvapas – įgyja skonį tik tuomet, kai jos šypsosi.

Tą vakarą išvyko ir Torizmondas, taip pat nusiminęs ir pilnas vilties. Jis norėjo surasti tą mišką, drėgną, tamsų vaikystės mišką, motiną, dienas, praleistas urve, maža to – tyrą savo tėvų brolystę, kai jie slaptoje stovyklavietėje būdrauja prie laužų ginkluoti, baltai apsitaisę, tylūs, pačiame girios tankumyne, kur žemai svyrančios šakos veik liečia paparčius, o derlingoje žemėje dygsta grybai, niekuomet nematantys saulės.

Karolis Didysis pakilo iš užstalės ne visai tvirtai laikydamasis ant kojų; išklausęs naujienas apie visus netikėtus išvykimus, jis pasuko karališkosios palapinės link ir mąstė apie laikus, kai išvyko Astolfas, Rinaldas, Laukinis Gvidonas, Rolandas ir atliko savo garsiuosius žygdarbius, kurie galiausiai buvo apdainuoti poetų giesmėse, o dabar jų, tų veteranų, niekas nė iš vietos nepajudintų, nebent tiesioginės tarnybos užduotys. „Tegu tik eina, juk jauni,

tegu tik veržiasi", – sakė Karolis Didysis, kaip žmogus, kuriam svarbu veikti, nes veiksmas visuomet esąs gėris, bet jo balse jau buvo justi kartėlis seno žmogaus, kurį labiau skaudina buvusių dalykų praradimas, nei suteikia džiaugsmo naujovės.

VIII

Knyga, jau ir vakaras, rašydama ėmiau skubėti, nuo upės atsklinda tik krioklio šniokštesys apačioje, prie lango šmėsčioja nebylūs šikšnosparniai, kažkur loja šunys, daržinėse girdėti kažkieno balsai. Gal ir nesuklydo abatė, parinkusi man tokią atgailą: kartais pastebiu, kad plunksna ima tarytum savaime slysti popieriumi, o aš ją vejuosi. Mes abi, plunksna ir aš, lekiam į tiesą, ir aš vis laukiu, kad ji, ta tiesa, ateis manęs pasitikti iš balto puslapio gilumos, o pasiekti tai galėsiu tik tuomet, kai savo plunksnos triūsu gebėsiu palaidoti visą nuobodulį, nepasitenkinimą, apmaudą – esu čia uždaryta, kad visa tai išpirkčiau.

Tačiau gana, kad dunksteli pelė (vienuolyno palėpėj jų pilna), nuo netikėto vėjo gūsio taukšteli langinės (man kad tik atsitraukti, iškart skubu jas vėl atverti), baigiasi vienas šio pasakojimo epizodas ir prasideda kitas, ar tiesiog reikia pradėti naują eilutę – ir štai plunksna vėl apsunksta kaip rąstas, ir lėkimas į tiesą jau nebe toks užtikrintas.

Dabar turiu pavaizduoti žemes, kuriomis keliauja Agilulfas ir jo ginklanešys: reikia, kad šiame puslapyje tilptų viskas – dulkėtas vieškelis, upė, tiltas, štai ir Agilulfo žirgas lengvai nukaukši cak cak cak cak, kiek ten sveria tas bekūnis riteris, žirgas nepavargdamas gali bėgti mylių mylias, o šeimininkas irgi nepažįsta nuovargio. O dabar tiltą subildina sunkios kanopos: dun dudun! Tai Gurdulu šuoliuoja apsikabinęs arklio kaklą, jųdviejų galvos taip

arti viena kitos, kad nesuprasi, ar čia arklys galvoja ginklanešio galva, ar ginklanešys arklio galva. Žemėlapyje brėžiu tiesią, kur ne kur kampu lūžtančią liniją – tai Agilulfo kelias. O ta vingiuota, susiraizgiusi linija žymi Gurdulu taką. Pamatęs praskrendantį drugelį, Gurdulu iškart spusteli arklį ir pasileidžia jam iš paskos: jau manosi ne ant arklio, o ant drugelio jojąs, taip išklysta iš kelio ir klajoja pievomis. Tuo metu Agilulfas joja tiesiai pirmyn, niekur nesukdamas iš kelio. Kartais Gurdulu klystkeliai sutampa su nematomais trumpiausiais takais (o gal tiesiog pats arklys pasirenka kelią, nes raitelis jam davė valią), ir po ilgų klajonių bastūnas atsiduria vieškelyje prie savo šeimininko šono.

Čia, ant upės kranto, pažymėsiu malūną. Agilulfas sustoja paklausti kelio. Malūnininkė mandagiai atsiliepia, pasiūlo vyno ir duonos, bet jis atsisako. Paima tik avižų arkliui. Kelias dulkėtas, kepina saulė, ir geraširdžiai malūnininkai stebisi, kad riteris nejaučia troškulio.

Jam išvykus, pasirodo Gurdulu, bildėdamas tarsi visas raitijos pulkas.

– Šeimininko nematėt?

– O kas tavo šeimininkas?

– Riteris... ne, žirgas...

– Tai tarnauji žirgui?

– Ne, mano arklys tarnauja žirgui...

– O kas tuo žirgu joja?

– Eee... niekas nežino.

– O kas joja tavo arkliu?

– Hm, jo ir klauskit!

– Ar tu irgi nenori nei valgyt, nei gert?

– Noriu, noriu! Ir valgyt, ir gert!

Jis puola viską šlemšti.

O dabar piešiu miestą, juosiamą gynybinių sienų. Agilulfui reikia jį kirsti. Sargyba prie vartų liepia jam parodyti veidą; jiems

įsakyta nepraleisti nieko uždengtu veidu, nes tai galįs būti šiose apylinkėse siautėjantis žiaurus plėšikas. Agilulfas nepaklūsta, susiremia su sargybiniais, jėga prasiskina kelią, pabėga.

Tai, ką štrichuoju už miesto, yra miškas. Agilulfas jį šukuoja skersai ir išilgai, kol neišvaro iš slėptuvės baisiojo bandito. Nuginkluotą ir sukaustytą grandinėmis atvelka jį tiems patiems sargybiniams, kurie nenorėjo jo praleisti.

– Štai surakintas tas, kurio taip bijojote!

– Telaimina tave Visagalis, baltasis riteri! Tačiau prisipažink, kas esi ir kodėl nepakeli šalmo antveidžio.

– Mano vardas kelio gale, – tepasako Agilulfas ir nušuoliuoja tolyn.

Mieste vieni sako, jog tai arkangelas, kiti – kad skaistyklos dvasia.

– Žirgas bėgo taip lengvai, – sako vienas, – tarsi balne nieko nebūtų.

Čia baigiasi miškas ir eina kitas kelias, taip pat į miestą. Šiuo keliu joja Bradamantė. Ji sako miestiečiams:

– Ieškau riterio baltais šarvais. Žinau, kad jis čia.

– Ne, jo nėra.

– Jei nėra, tuomet tai tikrai jis.

– Ką gi, eik ieškoti jo ten, kur jis yra. Iš čia jis išvyko.

– Jūs tikrai jį matėt? Balti šarvai ir atrodo taip, lyg juose būtų žmogus...

– Jei ne žmogus, tai kas?

– Tas, kuris pranašesnis už bet kokį kitą žmogų!

– Man rodos, visi jūs velnio nešti ir pamesti, – prabyla senas miestietis, – ir tu taip pat, švelniabalsi riteri!

Bradamantė spusteli žirgą ir nušuoliuoja tolyn.

Neilgai trukus miesto aikštėje savo arklį sustabdo Rambaldas.

– Ar nematėt prajojančio riterio?

– Katro? Jau du prajojo, tu trečias.

– To, kuris sekė pirmąjį.

– Ar tiesa, kad vienas iš jų ne žmogus?

– Antrasis yra moteris.

– O pirmasis?

– Niekas.

– O tu?

– Aš? Aš... esu žmogus.

– Dėkuidie!

Agilulfas jojo pirmas, o jam įkandin sekė Gurdulu. Staiga priešais išbėgo kažkokia mergelė išsidraikiusiais plaukais, suplėšytais drabužiais ir puolė ant kelių. Agilulfas sustabdė žirgą.

– Padėkit, kilnusis riteri, – maldavo mergelė, – už pusės mylios nuo čia įniršusių lokių banda apsupo mus ir artinasi prie mano ponios, kilniosios našlės Priscilos, pilies. Pilyje gyvename tik mes, kelios bejėgės moterys. Niekas negali į pilį patekti nei iš jos išeiti. Aš nusliuogiau virve nuo sienos danties ir per stebuklą išvengiau tų žvėrių nagų. O, riteri, išgelbėkit mus!

– Mano kalavijas visuomet pasirengęs tarnauti našlėms ir bejėgėms būtybėms, – tarė Agilulfas. – Gurdulu, pasisodink ant arklio šią merginą, ji parodys mums kelią pas savo šeimininkę.

Jie ėmė kilti kalnų taku. Ginklanešys jojo, tačiau net nežiūrėjo į kelią; jis laikė apkabinęs moterį, o pro suknelės skutus kyščiojo rausvos, pilnos krūtys, ir Gurdulu jautė netenkąs galvos.

Mergelė atsisukusi vis žiūrėjo į Agilulfą.

– Kokia kilni tavo šeimininko laikysena, – pasakė jinai.

– Uhu, – atsakė Gurdulu, tiesdamas ranką prie tos šiltos krūtinės.

– O koks pasitikėjimas savimi, koks išdidumas trykšta iš kiekvieno jo žodžio ir judesio... – kalbėjo toji, nenuleisdama akių nuo Agilulfo.

– Uhu, – murmėjo Gurdulu ir, užsimetęs vadeles ant riešų, abiem rankom stengėsi išsiaiškinti, kaip kažkokia būtybė gali būti tokia standi ir sykiu tokia minkšta.

– O balsas, – toliau kalbėjo ji, – toks skardus kaip metalas...

Iš Gurdulu burnos girdėjosi tik duslus maurojimas dar ir dėl to, kad įsikniaubė merginai tarp kaklo ir peties ir nuo to kvapo apdujo.

– Kokia laiminga bus mano ponia, kad ją nuo lokių išvaduos būtent jis... Ak, kaip aš jai pavydžiu... Bet kas čia – mes sukam iš kelio! Kas nutiko, ginklanešy, ar užsižiopsojai?

Viename takelio vingyje stovėjo atsiskyrėlis, atkišęs dubenėlį išmaldai. Agilulfas, kuris kiekvienam sutiktam elgetai būtinai duodavo nustatyto dydžio išmaldą – tris soldus, sulaikė arklį ir pasirausė kapšely.

– Telaimina jus Visagalis, riteri, – tarė atsiskyrėlis, susiberdamas pinigėlius, ir ženklais parodė jam pasilenkti, kad galėtų kai ką tarstelėti į ausį, – už gerą širdį aš jus įspėsiu: laikykitės toliau nuo našlės Priscilos! Tie tauškalai apie lokius – spąstai: ji pati juos šeria, kad priviliotų į savo pilį narsiausius riterius, keliaujančius šituo vieškeliu ir norinčius ją išvaduoti, ir taip patenkintų savo nepasotinamą geismą.

– Tebūnie, broli, kaip sakot, – atsakė Agilulfas, – bet esu riteris ir būčiau nemandagus, atsisakydamas padėti, jei jau pagalbos prašo verkianti moteris.

– Ar jūsų negąsdina geidulių ugnys?

Agilulfas sutriko.

– Na, pažiūrėsim...

– Žinot, kuo pavirsta riteris, paviešėjęs toje pilyje?

– Kuo?

– Pažvelkit į mane. Aš taip pat buvau riteris, taip pat gelbėjau Priscilą nuo lokių ir štai kuo tapau.

Jis išties atrodė pasigailėtinai.

– Jūsų patirtis, broli, man bus neįkainojama, tačiau priimsiu šį išbandymą, – ir Agilulfas, spustelėjęs žirgą, pasivijo Gurdulu su tarnaite.

– Tie atsiskyrėliai tiek ir težino, kad liežuviais plakti, – pasakė mergina riteriui. – Niekur kitur, nei tarp tikinčiųjų, nei tarp netikinčiųjų, nesutiksi tiek liežuvautojų ir šmeižikų.

– Ar šiose vietose daug atsiskyrėlių?

– Jų čia tuntai. Ir vis naujų atsiranda.

– Man su jais nepakeliui, – tarė Agilulfas. – Paskubėkim.

– Girdžiu lokių urzgimą, – sušuko mergina. – Aš jų bijau! Nukelkit mane nuo arklio, aš pasislėpsiu už anos tvoros.

Agilulfas įjoja į laukymę, kurioje stūkso pilis. Aplinkui net tamsu nuo lokių. Matydami žirgą ir riterį, tie žvėrys šiepia dantis ir, suglaudę šonus, užtveria jiems kelią. Agilulfas, sukdamas ietį, puola į kovą. Vienus persmeigia ietimi, kitus apkvaitina, tretiems šonus aplamdo. Į talką atskuba ir raitas Gurdulu, vaikydamasis lokius iešmu. Po dešimties minučių tie, kurie dar nebuvo pakloti kaip kilimai, patraukė slėptis į girios glūdumą.

Pilies vartai atsivėrė.

– Kilnusis riteri, ar priimsite mano svetingumą kaip padėką už tai, ką jūs dėl manęs padarėt?

Ant slenksčio pasirodė Priscila, apsupta savo damų ir tarnaičių. (Tarp jų buvo ir mergina, atlydėjusi tuodu čionai; nežinia, kaip ji atsidūrė pilyje, bet atrodė jau nebe apiplyšusi, o su tvarkinga prijuostėle.)

Agilulfas ir iš paskos sekantis Gurdulu iškilmingai įjojo į pilį. Našlė Priscila buvo nelabai aukšta, nelabai kūninga, bet gerai sudėta, jos krūtinė nebuvo perdėm vešli, bet gražiai iškili, juodos akys žvilgėjo – žodžiu, tai buvo moteris, turinti ką parodyti. Ji stovėjo ir patenkinta apžiūrinėjo baltus Agilulfo šarvus. Riteris laikėsi santūriai, bet jam buvo drovu.

– Riteris Agilulfas Hemas Bertrandinas de Gvildivernas, – tarė Priscila, – jau girdėjau jūsų vardą ir žinau, kas esate ir kas nesate.

Po šio pranešimo, tarytum išvaduotas nuo sunkios naštos, Agilulfas nustojo drovėtis ir atgavo pasitikėjimą savimi. Tačiau vis tiek pagarbiai nusilenkė, priklaupė ant vieno kelio ir tarė:

– Jūsų nuolankus tarnas, – ir iškart pašoko.

– Tiek daug apie jus girdėjau, – kalbėjo Priscila, – ir jau nuo seno karštai troškau jus sutikti. Per kokį stebuklą jūs atsidūrėt šiame nuošaliame kelyje?

– Aš keliauju ieškoti, kol nevėlu, penkiolikos metų senumo mergystės, – atsakė Agilulfas.

– Dar nesu girdėjusi tokio riteriško žygdarbio, kurio tikslas būtų toks netvarus, – stebėjosi Priscila. – Tačiau jei jau praėjo penkiolika metų, drįsiu sugaišinti jus dar vieną naktį, kviesdama paviešėti mano pilyje.

Ir ji nuėjo į pilį jam prie šalies.

Kitos moterys negalėjo nuo jo atplėšti akių, kol jis su pilies valdove neišnyko menių gilumoje. Tuomet jos atsisuko į Gurdulu.

– Ak, koks puikus vyriokas tas vadeliotojas! – šūkčioja plodamos rankomis. O tas stovi kaip stuobrys ir kasosi. – Tik gaila, kad toks utėlėtas ir smirdantis! – raukosi jos. – Nagi, vikriau, išprauskim jį!

Merginos nusiveda jį į savo kambarius ir išrengia nuogai.

Priscila pakvietė Agilulfą prie stalo, padengto dviem.

– Žinau, riteri, jums būdingas susilaikymas, bet neišmanau, kaip galėčiau parodyti jums deramą pagarbą, jei ne pakviesdama sėsti prie šio stalo. Suprantama, – pridūrė ji vylingai, – šiuokart aš parodau tik dalelę savo širdies dėkingumo.

Agilulfas padėkojo, atsisėdo priešais pilies valdovę, sutrupino tarp pirštų vieną kitą duonos gumuliuką, valandėlę patylėjo, krenkštelėjo ir prakalbo apie šį bei tą.

– Tikra tiesa, ponia, klajojančio riterio daliai tenka nuostabą keliančių ir pavojingų išbandymų. Juos, be kita ko, galima suskirstyti į šias grupes. Pirma... – taip jis šnekasi, malonus, tikslus, išmanantis, kartais galįs pasirodyti perdėm smulkmeniškas, tačiau tai iškart atperka gebėjimas lengvai keisti temą, rimtus dalykus atmiešti jausmingom ištarom ir grakščiu sąmoju, vertinti žmones ir įvykius nei itin palankiai, nei pernelyg griežtai, taip, kad tie vertinimai visuomet sutaptų su klausytojos, kuriai būtinai suteikia progą išsakyti savo nuomonę, paskatindamas mandagiais klausimais.

– Koks nuostabus pašnekovas, – suokia iš laimės apsalusi Priscila.

Pokalbis nutrūksta taip pat netikėtai, kaip ir prasidėjęs, – Agilulfas nugrimzta į tylą.

– Dabar paklausysim dainų, – taria Priscila ir suploja rankomis. Į menę įeina dainininkės su liutniomis. Viena pradeda dainą: „Vienaragis nuskins rožę", paskui kitą: *„Jasmin, veulliez embellir le beau coussin.*[141]"

Agilulfas moka pagirti muziką ir dainininkių balsus.

Įėjo šokančių merginų pulkelis. Jos vilkėjo lengvomis tunikomis, plaukus puošė gėlių vainikai. Agilulfas pritarė šokiui, mušdamas taktą į stalą savo geležinėmis pirštinėmis.

Nė kiek ne mažesnės linksmybės dėjosi ir kitame pilies flige-lyje, damų kambariuose. Jaunos, pusnuogės moterys žaidė kamuoliu ir norėjo įtraukti į žaidimą Gurdulu. Ginklanešys, taip pat apvilktas vienos damos tunika, užuot stovėjęs ir laukęs, kol jam mes kamuolį, lakstė iš paskos, taikydamasis kaip nors jį pačiupti, griūte užgriūdamas vieną ar kitą mergelę, šiose grumtynėse jį dažnai pagaudavo kitas įkvėpimas, ir jis imdavo ritinėtis su moterimi ant vieno iš minkštų guolių, kurie buvo pakloti aplinkui.

[141] Jazmine, papuošk gražią pagalvėlę (*pranc.*).

– Oi, ką tu darai? Ne, asile, ne! Tik pažiūrėkit, ką jis man daro, paleisk, noriu žaisti kamuoliu, ak, ak, ak!

Gurdulu jau nieko nenuvokė. Po priverstinių šiltų maudynių, apsuptas kvapų bei tų rausvų ir baltų kūnų, jis geidė tik vieno – ištirpti begalinėj kvapų jūroj.

– Ak, ak, jis ir vėl čia, ui, mamyte, ei tu, klausyk, aaa...

Kitos lyg niekur nieko žaidė kamuoliu, šmaikštavo, juokėsi, dainavo: „Opa opa, net mėnulis danguj šoka..."

Mergelė, kurią buvo nusigriebęs Gurdulu, pratisai surikdavo, tada grįždavo pas drauges įraudusi, mažumėlę apdujusi ir juokdamasi plodavo rankomis:

– Nagi, nagi, meskit man! – Ir įsitraukdavo į žaidimą.

Kur buvęs kur nebuvęs, Gurdulu jau ritinėdavosi su kita.

– Šalin, jukš jukš, mat koks įkyruolis, kuilys neraliuotas, ne, man skauda, paleisk... – ir pasiduodavo.

Kitos, žaidimuose nedalyvaujančios moterys ir merginos, sėdiniavo ant suolų ir plepėjo tarpusavy:

– ...Ir todėl, žinokit, kad Filomena pavydėjo Klarai, o iš tikrųjų... – ir viena kuri jau jaučia, kaip Gurdulu apgniaužia liemenį. – Ui, koks siaubas!.. Iš tikrųjų, kaip sakiau, atrodo, kad Viligelmas susidės su Eufemija... na, kur tu mane tempi?.. – Gurdulu persimeta ją per petį. – ...Ar supratot? O ana kvaiša ir vėl su tuo savo pavydu... – toliau čiauška ir rankomis makaluoja moteriškė, tarsi švytuoklė nukarusi nuo Gurdulu peties, kol pradingsta.

Neilgai trukus ji grįžta susivėlusi, nutrūkusia petnešėle ir vėl ima tratėti:

– Sakau jums, taip ir buvo, Filomena ištaisė sceną Klarai, o iš tikrųjų jis...

Pokylių menėje tuo metu šokėjos ir dainininkės pasitraukė. Agilulfas vis vardijo ir vardijo pilies valdovei kūrinius, kuriuos Karolio Didžiojo muzikantai dažniausiai atlikdavo.

– Jau temsta, – pasakė Priscila.

– Jau naktis, gūdi naktis, – pritarė Agilulfas.

– Jums skirtas miegamasis...

– Dėkui. Girdite, kaip parke suokia lakštingala?

– Jums skirtas... mano miegamasis...

– Jūs be galo svetinga... Lakštingala suokia štai tame ąžuole. Eime prie lango.

Jis atsistojo, padavė jai geležinę ranką, prisiartino prie palangės. Lakštingalų trelės paakino jį prisiminti daugybę poezijos posmų ir mitologijos pasakojimų.

Bet Priscila kaip kirviu nukirto:

– Vienu žodžiu, lakštingalos suokia iš meilės. O mes...

– Ak, meilė! – sušuko Agilulfas taip staigiai pakeldamas balsą, kad Priscila ne juokais išsigando. Tuomet Agilulfas vienu matu peršoko prie samprotavimų apie meilės aistrą. Priscila pamažu kaito; įsikibusi riteriui į parankę stūmė jį į kambarį, kurio viduryje stovėjo didžiulė lova su baldakimu.

– Kadangi žiloje senovėje meilė buvo laikoma dievybe... – kalbėjo Agilulfas greitakalbe.

Priscila dukart apsuko raktą duryse, priėjo prie jo, padėjo galvą ant šarvuotos krūtinės ir tarė:

– Man vėsu, židinys užgeso.

– Žiloje senovėje nebuvo prieita prie vienos nuomonės, kur geriau mylėtis: šaltuose ar šiltuose kambariuose. Tačiau dauguma siūlo...

– O, apie meilę jūs žinot viską... – šnabždėjo Priscila.

– Dauguma siūlo vengti tvankių patalpų ir verčiau rinktis natūralią šilumą...

– Ar man pakviesti kambarines, kad užkurtų židinį?

– Aš pats užkursiu.

Agilulfas apžiūrėjo židiny sukrautas malkas, apibūdino vienų ar kitų malkų ugnies pranašumus, išvardijo įvairius būdus, kaip įkurti ugnį lauke ar uždarose patalpose. Jį pertraukė Priscilos

atodūsis; lyg suvokdamas, kad šios naujos kalbos išsklaido beatsirandantį meilės virpulį, Agilulfas savo kalbą apie ugnį ėmė paskubom gražinti, įterpdamas užuominų, palyginimų, sąsajų su karštais jausmais ir pojūčiais.

Dabar Priscila šypsojosi prisimerkusi, tiesė rankas į spragsinčią ugnį ir kalbėjo:

– Kokia dieviška šiluma... kokia saldybė būtų ja mėgautis po antklode, atsigulus...

Patalų tema įkvėpė Agilulfą išreikšti aibę naujų pastabų: jo nuomone, sunkus patalų klojimo menas nepažįstamas Prancūzijos kambarinėms ir net pačiuose garbingiausiuose rūmuose nerasi nė vienos deramai patiestos paklodės.

– Negali būti! Nejau ir mano lova?.. – buvo benuliūstanti našlė.

– Nėra abejonių – jūsų lova išties karališka, kuriai neprilygsta jokia kita lova visose imperijos žemėse, tačiau nerūstaukit, jei mano troškimas matyti jus apsuptą visais atžvilgiais jūsų vertų daiktų verčia mane nerimauti matant šią klostę...

– Ak, ta klostė! – šūktelėjo Priscila, taip pat apsėsta tobulumo siekio, kuriuo užsikrėtė nuo Agilulfo.

Sluoksnis po sluoksnio jie išardė visą patalą, atrasdami ir priekaištingai vertindami mažus nelygumus, išsipūtimus, per daug ar per mažai įtemptus paklodės plotus, ir šie tyrinėjimai kartais būdavo nepakeliama kankynė, o kartais keldavo į padangių aukštybes.

Išvertęs visus patalus iki pat šiaudų, Agilulfas ėmėsi kloti iš naujo pagal taisykles. Tai buvo kruopštus darbas: niekas negali būti daroma kaip pakliuvo, pasitelkiamos tam tikros slaptos gudrybės. Jas riteris išsamiai aiškino našlei. Tačiau kaskart jam vis kas nors nepatikdavo, ir tuomet viską pradėdavo iš naujo.

Iš kitų pilies fligelių pasigirdo riksmas, ne, greičiau nepakenčiamas bliovimas ar maurojimas.

– Kas čia? – krūptelėjo Priscila.

– Nieko, tai mano ginklanešio balsas, – tarė jis.

Į šį riksmą įsiterpė kiti, spigesni balsai, tarytum šaižūs atodūsiai, kylantys į žvaigždes.

– O kas gi čia? – sunerimo Agilulfas.

– A, tai mergaitės, – atsakė Priscila, – žaidžia... na, žinoma, jaunystė.

Ir toliau klojo lovą, kartkartėm įsiklausydamas į triukšmingus nakties garsus.

– Gurdulu šaukia...

– Na ir klegesys tų moterų...

– Lakštingala...

– Svirpliai...

Dabar lova buvo paklota nepriekaištingai. Agilulfas atsisuko į našlę. Ji buvo nuoga. Apdarai lyg netyčia buvo nuslydę ant grindų.

– Apsinuoginusioms damoms, – pareiškė Agilulfas, – norinčioms pasiekti didžiausią palaimą, siūloma glėbesčiuotis su šarvuotu kariu.

– Šaunuolis, atėjai pamokyt mane! – atsiliepė Priscila. – Juk ne vakar gimiau! – taip sakydama šoko ir užsiropštė ant Agilulfo, tvirtai apsivydama rankomis ir kojomis jo geležinius šarvus.

Paskui vieną po kito išbandė keletą šarvų apkabinimo būdų ir be jėgų įsliuogė į lovą.

Agilulfas priklaupė galvūgaly.

– Plaukai, – tarė jis.

Nusirengdama Priscila neišsileido aukštos savo rudų plaukų šukuosenos. Agilulfas įniko aiškinti palaidų plaukų svarbą jausmų raiškai.

– Pamėginkim, – tarė jis.

Ryžtingais ir švelniais geležinių rankų judesiais jis išardė kaselių bokštą ir paleido vilnijančias sruogas ant pečių ir krūtinės.

– Tačiau, be abejo, didžiausiu vylium pasižymi tas, – pridūrė riteris, – kurs renkas damą nuogą kūnu, tačiau jos galvą matyti

nori ne tik dailiausiai sušukuotą, bet ir pridengtą šydu bei diadema papuoštą.

– Tad viskas vėl iš naujo?

– Aš pats jus sušukuosiu.

Jis sušukavo ją ir pasirodė puikiai mokąs pinti kasas bei, apjuosęs jas aplink galvą, prismeigti smeigtukais. Paskui iš šydų ir karolių sumeistravo prabangią šukuoseną. Taip netruko ir valanda prabėgti, tačiau kai riteris padavė Priscilai veidrodį, ši dar niekada nebuvo mačiusi savęs tokios gražios.

Ji kvietė gultis riterį prie šono.

– Sakoma, jog Kleopatra, – tarė jis, – kasnakt sapnuodavusi savo lovoj karį su visa šarvuote.

– Man neteko to patirti, – prisipažino ji. – Visi kur kas anksčiau nusišarvuoja.

– Ką gi, dabar patirsite.

Ir lėtai, negarankščiuodamas paklodės, jis įsikraustė lovon su visut visa ginkluote ir išsitiesė oriai lyg pašarvotas.

– Nejau nė kalavijo nenusirišite nuo perpetės?

– Meilės aistra nepripažįsta aukso vidurio.

Priscila, palaimos apimta, užsimerkė.

Agilulfas pasikėlė ant alkūnės.

– Židinys dūmija. Atsikelsiu pažiūrėt, kodėl netraukia kaminas.

Pro langą įspindo mėnuo. Grįždamas prie lovos, Agilulfas stabtelėjo:

– Ponia, eime ant šlaito pasigėrėti šia vėlyva mėnesiena.

Jis apgaubė ją savo apsiaustu. Susikabinę jie užkopė į bokštelį. Mėnuo sidabru užliejo girią. Ūkavo apuokėlis. Vienas kitas langas pilyje dar švietė, ir pro juos vis pasigirsdavo šūkčiojimai ar juokas, ginklanešio aimanos ir maurojimas.

– Visa gamta byloja apie meilę...

Jie grįžo į miegamąjį. Židinys buvo veik užgesęs. Sutūpę ėmė pūsti žarijas. Rausvi Priscilos keliai lietėsi su jo metaliniais antkeliais, ir iš to gimė naujas, tyresnis artumo jausmas.

Kai Priscila vėl nuėjo gultis, už lango jau brėško.

– Niekas taip nepakeičia moters veido kaip pirmieji aušros spinduliai, – tarė Agilulfas, ir kad veidas būtų geriau apšviestas, jam teko perstumti lovą ir baldakimą.

– Kaip aš atrodau? – paklausė našlė.

– Jūs nuostabi.

Priscila buvo laiminga. Tačiau saulė greitai kilo, ir, vydamasis jos spindulius, Agilulfas turėjo be paliovos stumdyti lovą.

– Jau rytas, – pasakė jis. Riterio balsas buvo pasikeitęs. – Riteriška pareiga šią valandą man liepia leistis į kelionę.

– Aiman! – suvaitojo Priscila. – Tokiu metu!

– Apgailestauju, miela ponia, tačiau mane šaukia aukštesnė pareiga.

– O buvo taip gražu...

Agilulfas priklaupia ant kelio.

– Palaiminkit mane, Priscila.

Ir tuoj pat atsistoja, pašaukia ginklanešį. Apieško visą pilį ir pagaliau jį randa kažkokioj skylėj, kur tas guli paslikas ir miega kaip užmuštas.

– Tuoj pat ant arklio!

Tačiau tenka jį pačiam vargais negalais užsodinti. Vis aukščiau kylanti saulė išryškina dviejų raitelių figūras auksiniame miško lapų fone: kaip maišas permestas ginklanešys ir riteris, tiesus, linguojantis kaip liaunas tuopos šešėlis.

Aplink Priscilą susispietė damos ir tarnaitės.

– Na, kaip, ponia, kaip?

– Ak, koks nepaprastas dalykas! Kad jūs žinotumėt, koks vyras...

– Na, pasakokit, kaip ten buvo?

– Koks vyras... koks vyras... Kokia naktis, koks nesibaigiantis tai buvo rojus...

– Bet ką jis darė? Ką darė?

– Kas gali apsakyt? Ak, nuostabu, taip nuostabu...

– Bet kaip jam tai pavyko, ką? Juk jis... Ir vis dėlto... sakykit...

– Aš ir pati nebežinau nė kaip... Tiek visko... Verčiau jau jūs papasakokit, kaip su tuo ginklanešiu, a?

– Ką jau ten! Ai, nieko tokio, nežinau, gal tu?

– Ne, tu!

– Kad nieko neprisimenu...

– Nejau?

– Na, ką ten apie tą vargšelį, aš neprisimenu.

– Aš irgi, gal tu...

– Aš? Kodėl aš? Papasakokit, ponia, apie jį, apie tą riterį. Koks tasai Agilulfas?

– O, Agilulfas!

IX

Rašau šią knygą, remdamasi vos įskaitomais senoviniais metraščiais, ir tik dabar suvokiu, kad prirašiau šitiek puslapių, o vis dar esu savo pasakojimo pradžioje; dabar prasidės tikras veiksmas, tai yra nuotykingos Agilulfo ir jo ginklanešio kelionės, ieškant Sofronijos nekaltybės įrodymų, jos susipins su Bradamantės, persekiojamos persekiotojos, įsimylėjusio Rambaldo ir Gralio riterių ieškančio Torizmondo kelionėmis. Tačiau ši gija, užuot lengvai slydusi man tarp pirštų, atsipalaiduoja, susipainioja, ir man darosi silpna, kai pagalvoju, kiek dar liko kelių, kliūčių, persekiojimų, apgavysčių, dvikovų ir turnyrų, kuriuos turėsiu

pavaizduoti popieriuje. Štai kaip pakeitė mane šita vienuolyno raštininkės savitvarda ir nuolatinė atgaila, reikalaujanti ieškoti žodžių ir apmąstyti daiktų esmę: ta nuotykių pynė, kuri paprastiems žmonėms – ir man iki šiol – teikia didžiausią malonumą ir yra svarbiausia kiekviename riterių romane, dabar man rodosi nereikalingi pagražai, beprasmės puošmenos, pati nedėkingiausia manosios epitimijos dalis.

Norėčiau pulti pasakoti, pasakoti paknopstom, kiekvieną puslapį išmarginti istorinėmis dvikovomis ir mūšiais, kurių pakaktų net poemai, tačiau jei stabteliu ir perskaitau, ką parašiau, matau, kad plunksna nė negrybštelėjo lapo ir puslapiai balti paliko.

Kad apsakyčiau taip, kaip noriu, šis baltas puslapis turėtų pasišiaušti rausvomis uolomis, pabirti smulkiu, akmenuotu smėliuku, apaugti dygiais kadagynais. Per vidurį, kur rangosi vos įžiūrimas takas, aš vesčiau Agilulfą, sėdintį balne tiesiai, su ietim įremta. Tačiau šis puslapis turėtų būti ne tik uolėta vietovė, iš viršaus jį skliaustų dangus, toks žemas, kad po juo tilptų tik skraidančių varnų kranksėjimas. Reikėtų įmanyti plunksna subrūkšniuoti lapą, tik neryškiai, nes pieva turėtų vaizduoti žolėje nematomas angies šliūžes, o po šilojų tankmę liuoksėtų kiškis, kuris dabar štai šokteli laukymėn, sustoja, apuosto orą, krutindamas striukus ūselius, ir tuojau prapuola.

Glotniame puslapyje viskas juda, tik nieko nematyti, tik niekas nesikeičia jo paviršiuje, kaip iš esmės viskas juda ir niekas nesikeičia raukšlėtoje žemės plutoje, nes tėra vienas tos pačios materijos lakštas, visai kaip mano rašomas lapas, lakštas, kuris susitraukia ir sušoka į skirtingos formos, tankio ir atspalvio gumulus, bet jį taip pat galima įsivaizduoti ir išvoliotą ant lygaus paviršiaus kartu su plaukuotais, plunksnuotais ar gumbuotais kaip vėžlio kiautas lopiniais, ir kartais toks plaukuotumas, plunksnuotumas ar gumbuotumas, rodos, ima judėti, o gal keičiasi tik santykiai tarp įvairių tos pačios materijos lakšte išsidėsčiusių savybių, tačiau

iš esmės niekas nepersikelia į kitą vietą. Galime sakyti, kad šioje vietoje vienintelis persikelia Agilulfas, nesakau – jo žirgas, nesakau – jo šarvai, o tas kažkas, kuris vienišas, susikrimtęs dėl savęs ir kamuojamas nekantrumo, keliauja raitas šarvų viduje. Aplinkui jį kankorėžiai krenta nuo šakų, upeliai srūva per akmenis, žuvys plaukia upeliuose, vikšrai graužia lapus, kepėstuoja vėžliai, tvirtu pilvu šiūruodami žemę, bet visa tai tik judėjimo regimybė, amžina kaip bangų mūša. Ir šiose bangose plakasi Gurdulu, daiktiškojo kilimo belaisvis, įminkytas į tą pačią tešlą, kaip ir kankorėžiai, žuvys, vikšrai, akmenys, lapai – viso labo auglys ant žemės plutos.

Daug sunkiau man pavyksta šiame popieriuje pažymėti Bradamantės, Rambaldo ar niūriojo Torizmondo kelią! Reikėtų, kad lygiame paviršiuje atsirastų švelnus iškilumas, kaip subraižius popierių iš apačios smeigtuku, ir šis iškilumas, ši tiesė vis tiek būtų nuolatos pripildyta ir apdrėbta tos pasaulinės tešlos, ir kaip tik čia būtų ir prasmė, ir grožis, ir skausmas, čia būtų tikroji trintis ir judėjimas.

Tačiau kaip galėčiau tęsti pasakojimą, jei imčiau šitaip žaloti baltus lapus, rausti juose slėnius ir tarpeklius, vagoti raukšlėmis ir randais ir iš jų skaityti paladinų žirgų kelius? Labiau pagelbėčiau sau, nusipiešdama vietovių žemėlapį su mieląja Prancūzija ir išdidžiąja Bretane, su juodomis vilnimis Lamanšo sąsiaurio, kurio viršuje – kalnuotoji Škotija, apačioje – statieji Pirėnai ir Ispanija, vis dar netikėlių prispausta, ir Afrika – gyvačių motina. Paskui strėlytėmis, kryžiukais ir skaičiukais galėčiau pažymėti vieno ar kito veikėjo kelią. Va, dabar jau galiu veržlia linija, nepaisydama keleto vingių, priplukdyti Agilulfą prie Anglijos krantų ir pasiųsti jį į vienuolyną, kur jau penkiolika metų užsidariusi gyvena Sofronija.

Atjojęs vietoj vienuolyno jis randa griuvėsių krūvą.

– Pavėlavot, kilnusis riteri, – sako vienas senukas, – šitie slėniai dar aidi nuo tų nelaimėlių šauksmų. Ne taip seniai šiame krante

buvo išsilaipinę maurų piratai, jie apiplėšė vienuolyną, išsigabeno į nelaisvę visas vienuoles ir statinius paleido plėnim.

– Išsigabeno? Kur?

– Vergės, mano pone, turėjo būti parduotos į Maroką.

– Ar buvo tarp vienuolių toji, kuri pasaulietiniame gyvenime vadinosi Sofronija, Škotijos karaliaus duktė?

– Ak, jūs apie seserį Palmirą! Ar buvo? Tie nevidonai iškart užsimetė ją ant pečių. Nors ir nebe jaunutė, bet vis dar krisdavo į akį. Menu kaip šiandien josios šauksmą, kai buvo pagriebta tų juodasnukių.

– Jūs matėte, kaip plėšė vienuolyną?

– O kaipgi, žinoma, mes, kaimo žmonės, kur buvę kur nebuvę jau ir čia.

– Ir nepagelbėjot?

– Kam? Na, žinot, ko norėt, kai viskas taip staiga... ir vadovaut nebuvo kam, ir patirties stokojom... Geriau jau, sakom, nieko nedaryt nei padaryt blogai.

– Sakykit, o Sofronija vienuolyne ar pamaldžiai gyveno?

– Šiais laikais vienuolių būna visokių, bet sesuo Palmira buvo pamaldžiausia ir skaisčiausia vienuolė visoje vyskupijoje.

– Ei, Gurdulu, greičiau į uostą, plaukiam į Maroką.

Visa tai, ką dabar žymiu banguotom linijom, yra jūra, tikriau, vandenynas. Dabar piešiu laivą, kuriuo keliauja Agilulfas, o tolėliau – didžiulį banginį su įrėmintu užrašu „Jūra vandenynas". Ši rodyklė rodo laivo kursą. Galiu nupiešti ir kitą rodyklę, žyminčią banginio kelią; taukšt – susikerta. Taigi šiame vandenyno taške įvyks banginio ir laivo susidūrimas, ir kadangi banginį nupiešiau didesnį, laivo laukia liūdnas galas. Dabar piešiu daugybę įvairiom kryptim susikertančių strėlių – šioje vietoje tarp banginio ir laivo vyksta įnirtingas mūšis. Agilulfas kaunasi kaip lygus su lygiu ir smeigia ietį į banginio šoną. Jį perlieja šleikščių banginio taukų trykšlė, kurią pavaizduoju šiomis ryškiomis linijomis. Gurdulu

užšoka ant banginio ir pamiršta laivą. Vienas uodegos mostelėjimas – ir laivas apvirsta. Agilulfui su geležies šarvais telieka grimzti tiesiai į dugną. Prieš suvis išnykdamas bangose, jis šaukia ginklanešiui:

– Pasimatysim Maroke! Aš eisiu pėsčias!

Iš tiesų, nugrimzdęs mylių mylias į dugną, Agilulfas kojomis pasiekia smėlėtą jūros dugną ir ima eiti sparčiu žingsniu. Dažnai sutinka jūros pabaisas ir apsigina nuo jų kalavijo smūgiais. Vienintelis nepatogumas jūros dugne su šarvais – ir jūs tai žinote – yra rūdys. Tačiau kadangi šarvai nuo galvos iki kojų buvo aplieti banginio taukais, jų paviršius suteptas apsauginiu riebalų sluoksniu ir išlieka nepažeistas.

Dabar vandenyne piešiu vėžlį. Gurdulu prisrėbė pintą sūraus vandens, kol suprato, kad ne jūra turi būti jo viduje, o jis turi išsilaikyti jūroje; galiausiai nusitvėrė už stambaus jūrinio vėžlio kiauto. Tai pasiduodamas gyvūno valiai, tai stengdamasis šiek tiek vairuoti žnaibymu ir kutenimu, jis priartėja prie Afrikos krantų. Čia pakliūva į saracėnų žvejų tinklus.

Ištraukę tinklus į krantą, žvejai tarp spurdančių kefalių regi žmogų suplėkusiais drabužiais, apaugusį jūržolėmis.

– Žmogžuvė! Žmogžuvė! – šaukia jie.

– Kokia čia jums žmogžuvė, tai Gudi Jusufas! – nuramina žvejų vyresnysis. – Tai Gudi Jusufas, aš jį pažįstu!

Išties, Gudi Jusufas buvo vienas iš vardų, kuriuo Gurdulu buvo vadinamas mahometonų virtuvėse, kai, pats to nepastebėdamas, pereidavo fronto linijas ir atsidurdavo sultono stovyklavietėse. Žvejų vyresnysis buvo maurų kariuomenės kareivis Ispanijos žemėje; žinodamas Gurdulu kūno tvirtybę ir dvasinį lankstumą, jis paėmė jį, ketindamas padaryti iš jo austrių gaudytoją.

Vieną vakarą žvejai, tarp jų ir Gurdulu, sėdėjo marokietiškame paplūdimyje ant akmenų ir po vieną atidarinėjo sužvejotas

austres, tik staiga iš vandens išneria plunksnos, šalmas, kirasa, – žodžiu, visi šarvai ir žingsnis po žingsnio išlipa į krantą.

– Vėžiažmogis! Vėžiažmogis! – šaukia žvejai ir iš baimės kaip padūkę lekia slėptis už uolų.

– Koks čia jums vėžiažmogis! – sako Gurdulu. – Tai mano ponas! Turbūt visai nuo kojų nusivarėte, riteri. Tokį kelią sukorėt pėsčiom!

– Aš nė kiek nepavargau, – atsako Agilulfas. – O ką tu čia veiki?

– Ieškom perlų sultonui, – įsiterpia buvęs kareivis. – Jis kiekvieną vakarą turi dovanoti naują perlą vis kitai savo žmonai.

Sultonas turėjo tris šimtus šešiasdešimt penkias žmonas ir kasnakt aplankydavo po vieną, taigi kiekviena žmona būdavo aplankoma vieną vienintelį kartą per metus. Sultonas turėjo įprotį dovanoti perlą tai, kurią lankydavo, todėl pirkliai kasdien privalėjo jam parūpinti šviežutėlį perlą. Kaip tik tądien pirkliai buvo išeikvoję visas savo atsargas, todėl kreipėsi į žvejus, kad jiems žūtbūt gautų perlą.

– Jūs taip puikiai vaikštote jūros dugnu, – tarė buvęs kareivis Agilulfui, – kodėl jums neprisidėjus prie mūsų verslo?

– Riteris negali prisidėti prie verslo tikėdamasis iš to uždirbti, juolab jei tuo verčiasi jo tikėjimo priešai. Jums dėkoju, o pagonie, kad išgelbėjot ir maitinot mano ginklanešį, tačiau man nė per nago juodymą nerūpi, kad jūsų sultonas šiąnakt negalės padovanoti jokio perlo savo trys šimtai šešiasdešimt penktajai žmonai.

– Bet mums dar ir kaip rūpi, nes už tai būsim nuplakti rykštėmis, – tarė žvejys. – Ši vestuvių naktis bus ne tokia kaip kitos. Atėjo eilė naujai žmonai, kurią sultonas šįvakar žada aplankyti pirmąjį kartą. Jau beveik metai, kai ji nupirkta iš piratų ir iki šiol laukė savo eilės. Sultonui nedera ateiti pas ją tuščiomis rankomis, juolab kad kalbama apie jūsų tikėjimo išpažinėją, Sofroniją iš Škotijos,

kilusią iš karališkosios giminės: į Maroką ji buvo atgabenta kaip vergė ir iškart paskirta į mūsų valdovo haremą.

Agilulfas neparodė jiems savo susijaudinimo.

– Aš pagelbėsiu jums rasti išeitį iš keblios padėties, – tarė jis. – Lai pirkliai pasiūlo sultonui dovanoti naujajai žmonai ne paprastą perlą, o tokią dovaną, kuri apmalšintų tolimos gimtinės ilgesį – visą krikščionių kario šarvuotę.

– O kur mums gauti tą šarvuotę?

– Imkit manąją! – pasiūlė Agilulfas.

Sofronija savo kambaryje sultono žmonų rūmuose laukė ateinant vakaro. Pro smailiaarkio lango pinučius ji žiūrėjo į palmes sode, baseinus, pieveles. Saulė leidosi, muedzinas šaukė maldai, sode skleidėsi kvapnios vakaro gėlės.

Beldžia. Jau laikas! Ne, vis tie patys eunuchai. Jie atneša sultono dovaną. Šarvus. Baltutėlius šarvus. Kažin ką tai galėtų reikšti. Vėl likusi viena Sofronija sugrįžta prie lango. Jau beveik metai, kai ji čia. Kai tik buvo nupirkta, jai paskyrė neseniai ištuoką gavusios žmonos eilę, ir ta eilė turėjo ateiti daugiau nei po vienuolikos mėnesių. Dienų dienas leisti hareme be jokios veiklos buvo dar didesnė nuobodybė nei vienuolyne.

– Nebijokit, kilnioji Sofronija, – pasigirdo balsas jai už nugaros. Ji atsigręžė. Tai šarvai kalbėjo. – Esu Agilulfas de Gvildivernas, jau vienąkart išgelbėjęs jūsų nesuteptą garbę.

– Oi, gelbėkit! – pašoko sultono žmona. Paskui atsitokėjusi tarė: – Ak, taip, man pasirodė, kad kažkur tuos baltus šarvus jau esu regėjus. Tai jūs prieš daugel metų pačiu laiku atvykot, kad sukliudytumėt plėšikui mane išniekinti...

– Ir šiandien atvykstu pačiu laiku, kad išgelbėčiau nuo pagoniškų vestuvių nešlovės.

– Taigi... Jūs visuomet...

– Dabar jus gina mano kalavijas, ir aš išvesiu jus iš sultono valdų.

– Taigi... Suprantama...

Kai eunuchai atėjo pranešti apie sultono apsilankymą, jie buvo persmeigti iešmu. Apsigobusi apsiaustą, Sofronija riterio pašonėj bėgo per sodus. Dragomanai paskelbė pavojų. Tačiau sunkiasvoriai turkiški kardai nedaug ką reiškė prieš tikslius, vikrius kalavijo smūgius. O kario baltais šarvais skydas gerai atlaikė viso būrio iečių antpuolį. Gurdulu su žirgais laukė pasislėpęs už opuncijos. Uoste jau stovėjo feliuga, pasiruošusi išplaukti į krikščioniškas žemes. Sofronija nuo viršutinio denio matė tolstančias pakrantės palmes.

Dabar čia, jūroje, piešiu feliugą. Ji truputį didesnė už ankstesnį laivą, kad net ir susidūrusi su banginiu per daug nenukentėtų. Šia vingiuota linija pažymiu feliugos, kurią norėčiau atplukdyti iki San Malo uosto, kelią. Viena bėda, kad ties Biskajos įlanka tokia susikertančių linijų raizgalynė, kad geriau plukdyti feliugą truputį į šoną, aplenkiant čia ir čia, ir – nelaimė – ji daužiasi į Bretanės rifus! Feliuga skęsta, grimzta stačiai į dugną, ir tik vargais negalais Agilulfas su Gurdulu pajėgia išplukdyti Sofroniją į krantą.

Sofronija nuvargusi. Agilulfas nutaria paslėpti ją grotoje ir, kartu su ginklanešiu pasiekęs Karolio Didžiojo stovyklą, pranešti, kad skaistybė dar neatimta, taigi išsaugotas ir jo vardo teisėtumas. Dabar pažymiu kryžiuku grotą šioje bretonų pakrantės vietoje, kad galėčiau vėliau ją rasti. Nežinau, ką reiškia ta linija, taip pat einanti pro šią vietą: mano žemėlapis jau tapo įvairiomis kryptimis nubrėžtų linijų voratinkliu. Ak štai, ta linija atitinka Torizmondo kelią. Vadinasi, tuo metu, kai Sofronija nuilsusi guli oloje, kaip tik pro šią vietą joja susimąstęs jaunuolis. Jis taip pat prisiartina prie grotos, įeina vidun ir ją pamato.

X

Kaipgi pakliuvo čia Torizmondas? Tuo metu, kai Agilulfas iš Prancūzijos persikėlė Anglijon, iš Anglijos – Afrikon ir iš Afrikos – Bretanėn, tariamas Kornvalio grafų jaunėlis skersai išilgai išmaišė visų krikščioniškų genčių girias, ieškodamas slaptos Šventojo Gralio riterių stovyklavietės. Kadangi Šventasis ordinas laikosi papročio kasmet keisti savo būstines ir niekuomet neatskleidžia savo buvimo vietos pasauliečiams, Torizmondas negalėjo atrasti jokių sektinų nuorodų savo kelyje. Jis jojo akipločiu, genamas miglotos nuojautos, kurią tapatino su Šventojo Gralio vardu; tačiau ko jis ieškojo – ar pamaldžiųjų riterių ordino, ar prisiminimų apie savo vaikystę Škotijos šilojų tankmėse? Kartais, kai prieš jį netikėtai atsiverdavo pajuodęs nuo maumedžių slėnis ar praraja, kurios dugne tarp pilkų uolų garmėjo baltas putotas srautas, jis pajusdavo nesuvokiamą jaudulį, ir tai laikė ženklu. „Na štai, tikriausiai jie čia, jie šalia." Ir jei iš šio tarpeklio atsklisdavo duslus rago gausmas, Torizmondui nelikdavo jokių abejonių – jis puldavo leistis nuo bet kokio skardžio, sprindis po sprindžio čiuopdamas kelią. Ir daugių daugiausia aptikdavo kokį pasiklydusį medžioklį ar bandą ganantį piemenį.

Atklydęs į tolimą Kurvaldijos žemę, jis sustojo viename kaimelyje ir paprašė kaimiečių jį sušelpti: duoti truputį varškės ir kriaukšlę juodos duonos.

– Jaunasis pone, nebūtų gaila jums duoti, – tarė ožkaganys, – bet pažiūrėkite į mane, mano žmoną ir vaikus – vieni kaulai ir oda belikę! Jau ir taip daug aukų turime duoti riteriams! Šitame miške gyvas galas jūsų bendrininkų, nors ir apsitaisiusių kitoniškai. Jų čia visas pulkas, o išlaikymas, supraskit, gula vien ant mūsų pečių!

– Miške gyvena riteriai? Ir kaipgi jie apsitaisę?

– Jų apsiaustas baltas, šalmas auksinis su dviem baltais gulbės sparnais šonuose.

– Ar jie labai pamaldūs?

– Oi, pamaldumo jie pamaldūs. Ir pinigais rankų nesitepa, nes neturi nė soldo. Tačiau reikalavimus kelia, ir mums tenka paklusti! Dabar jau visai pilvai prie strėnų pridžiūvę – toks badas. Ir ką jiems duoti, jei dar kartą ateis?

Jaunuolis jau bėgo miško link.

Per pievas tekėjo upelis, o jo ramiame vandenyje lėtai plaukė pulkelis gulbių. Torizmondas jas sekė eidamas krantu. Pro medžių lapiją pasigirdo arfos garsai: „Dlin, dlin, dlin!" Jaunuolis ėjo į priekį, ir jam atrodė, kad tas garsas kartais seka jam iš paskos, kartais sklinda pirma jo: „Dlin, dlin, dlin!" Šakoms prasiskyrus, pasirodė žmogaus figūra. Tai buvo karys baltais sparnais papuoštu šalmu, rankose jis laikė ietį ir mažytę arfą, kartkartėmis vis paliesdamas stygas: „Dlin, dlin, dlin!" Karys nieko nesakė; jis nesuko akių nuo Torizmondo, tačiau žvilgsnis praslysdavo jam virš galvos beveik neužkabindamas; ir vis dėlto atrodė, kad jis lydi Torizmondą: kai medžių kamienai ir krūmai užstodavo karį, šis arfos garsais kviesdavo paskui save. Torizmondas būtų norėjęs iš paskos užkalbinti, paklausti, bet tik sekė iš paskos tylus ir susidrovėjęs.

Taip jie išėjo į laukymę. Kur pažvelgsi, aplinkui buvo vien lankais ginkluoti kariai: apsitaisę aukso šarvais, susisupę į ilgus baltus apsiaustus, jie stovėjo sustingę, įsmeigę žvilgsnius į tuštumą. Vienas grūdais lesino gulbę, tačiau jo akys vis tiek žiūrėjo kažkur pro šalį.

Kai arfininkas vėl suvirpino stygas, atsakydamas jam, raitelis pakėlė ragą ir pratisai sutrimitavo. Kai ragas nutilo, visi kariai pajudėjo, žingtelėjo keletą žingsnių, kiekvienas sava kryptimi, ir vėl sustingo.

– Riteriai... – prisivertė prabilti Torizmondas, – atleiskit, jei klystu, bet ar ne jūs būsite Šventojo Gra...

– Niekuomet netark šito vardo! – nutraukė jį balsas už nugaros. Šalia stovėjo žilagalvis riteris. – Ar negana, kad atėjęs trukdai mūsų pamaldžiam susikaupimui?

– Ak, dovanokit man! – kreipėsi į jį jaunuolis. – Aš toks laimingas, kad esu tarp jūsų! Kad žinotumėt, kiek aš jūsų ieškojau!

– Kodėl?

– Todėl... – ir troškimas atskleisti savo paslaptį nuslopino šventvagystės baimę, – todėl, kad esu jūsų sūnus!

Senasis riteris išliko šaltakraujis.

– Čia niekas nepripažįsta nei tėvų, nei sūnų, – pareiškė valandėlę patylėjęs. – Kas įstoja į Šventąjį ordiną, apleidžia visus žemiškos giminystės ryšius.

Torizmondas pasijuto ne tiek susigėdęs, kiek nusivylęs: jis tikėjosi, kad galbūt bus piktai atstumtas tų savo dorybingų tėvų, tuomet jis būtų pateikęs įrodymų, šaukęsis kraujo balso; tačiau senasis riteris atsakė ramiai, neneigdamas galimo fakto, bet apskritai nenorėdamas apie tai kalbėti, ir tai jį nuginklavo.

– Aš trokštu tik vieno – būti pripažintas Šventojo ordino sūnumi, – pamėgino įtikinti Torizmondas, – nes be galo juo žaviuosi!

– Jei jau taip žaviesi mūsų ordinu, – tarė senasis riteris, – tai trokštum tik vieno – leidimo tapti jo nariu.

– Jūs sakot, kad tai galėtų būti įmanoma? – sušuko Torizmondas, iškart suviliotas naujos galimybės.

– Jei tik būsi to vertas.

– Ką reikia daryti?

– Pamažu apsivalyti nuo bet kokios aistros ir atsiduoti vien Šventojo Gralio meilei.

– Oi, jūs tariate tą vardą?

– Mums, riteriams, galima, o pasauliečiams – ne.

– Betgi sakykit, kodėl visi čia tyli, tik jūs vienas kalbat?

– Man teko pareiga rūpintis ryšiais su pasauliečiais. Kadangi žodžiai dažnai būna nešvarūs, riteriai verčiau susilaiko nuo jų, nebent jų lūpomis prabiltų Gralis.

– Sakykit, nuo ko man pradėti?

– Matai šį klevo lapą? Ant jo – rasos lašelis. Stovėk nejudėdamas ir žiūrėk į tą lašą, susiliek su juo, pamiršk viską pasaulyje, kol nepajusi, kad persmelktas begalinės Gralio jėgos praradai pats save.

Ir paliko jį taip stovėti. Torizmondas įsistebeilijo į lašą, žiūrėjo, žiūrėjo, ėmė galvoti apie savo reikalus, pamatė nuo lapo besileidžiantį vorą, žiūrėjo į vorą, vėl nukreipė žvilgsnį į lašą, pajudino nutirpusią koją – vaje, kokia nuobodybė! Aplinkui išdygdavo ir pradingdavo riteriai: lėtai kilodami kojas, pražiotom burnom ir išplėstom akim; juos lydėdavo gulbės, ir kartkartėm jie paglostydavo jų plunksnas. Sykiais kuris nors iš jų netikėtai išskėsdavo rankas į šalis ir pabėgėjęs suklikdavo lyg dejuotų.

– O anie, – Torizmondas negalėjo susilaikyti nepaklausęs senojo riterio, kuris vėl atsidūrė pašonėj, – kas jiems darosi?

– Ekstazė, – paaiškino jis, – tai kažkas, ko tu niekada nepatirsi, jei būsi toks išsiblaškęs ir smalsus. Šie broliai pagaliau pasiekė tobulą vienovę su viskuo.

– O štai tie? – paklausė jaunuolis.

Kai kurie riteriai vaikščiojo siūbuodami klubais, tarsi apimti saldaus virpulio, ir visaip vaipėsi.

– Jie dar tarpinės būsenos. Prieš pajusdamas vienovę su saule ir žvaigždėmis, naujokas iš pradžių jaučia savyje tik artimiausius daiktus, bet jaučia labai stipriai. Tai paveikia savotiškai, ypač jaunesniuosius. Tiems broliams, kuriuos matai, upelio srovenimas, lapų šnaresys, grybų dygimas po žeme teikia kažkokį lėtą, kutenantį malonumą.

– Ar ilgainiui jie nepailsta?

– Žingsnis po žingsnio jie pasiekia aukštesnes būsenas, tada sugeria ne tik artimiausius virpesius, bet ir didį dangaus alsavimą, ir pamažėle atitolsta nuo jausmų.

– Ar visiems taip nutinka?

– Retai kuriam. O iki galo – tik vienam iš mūsų, Išrinktajam, Gralio karaliui.

Jiedu pasiekė laukymę, kurioje daugybė riterių mokėsi valdyti ginklą priešais tribūną su baldakimu. Po tuo baldakimu nejudėdamas sėdėjo, veikiau buvo susirangęs kažkas, labiau panašus ne į žmogų, o į mumiją, taip pat apvilktą Gralio apdarais, tik puošnesniu pamušalu. Jo akys buvo atmerktos, net išverstos sudžiūvusiame kaip kaštonas veide.

– Ar jis gyvas? – paklausė jaunuolis.

– Gyvas, tačiau taip pasinėręs į meilę Šventajam Graliui, kad jam nereikia nei valgyti, nei judėti, nei savo reikalų atlikti ir beveik nereikia kvėpuoti. Jis nemato ir negirdi. Niekas nežino jo minčių, kuriose tikriausiai atsispindi tolimų planetų skrydis.

– Bet kodėl jį verčia dalyvauti karių pratybose, jei jis nemato?

– Tai Gralio ritualas.

Riteriai rungėsi vienas prieš kitą. Įsistebeiliję į tuštumą, jie staiga švysteldavo kalaviju, o jų žingsniai buvo sunkūs ir netikėti, tarytum jie iš anksto nežinotų, ką darys po akimirkos.

– Kaip jie gali kovoti pusiaumiga?

– Kalavijus kiloja mūsų viduje esantis Gralis. Visuotinė meilė gali tapti pasibaisėtinu įsiūčiu ir versti mus su meile persmeigti priešą. Mūsų ordinas kare nenugalimas kaip tik dėl to, kad kovojame be pastangų ir nesirinkdami, tačiau leisdami šventajam įsiūčiui prasiveržti per mūsų kūnus.

– Ir visada gerai klojasi?

– Taip, tiems, kurie atsikratė paskutinių žmogiškosios valios likučių ir leidžia vien tik Gralio jėgai valdyti menkiausią jo judesį.

– Menkiausią judesį? Net ir dabar, jums šitaip einant?

Senasis riteris judėjo į priekį kaip nakviša.

– Žinoma. Juk ne aš judinu savo pėdą: aš tiesiog leidžiu ją judinti. Pamėgink. Visi nuo to pradeda.

Torizmondas pabandė, tačiau, pirma, neatrodė, kad jam kada nors pavyks, antra, nejautė jokio pasitenkinimo. Aplinkui buvo miškas, žalias, vešlus, pilnas sparnų šlamėjimo ir švilpesio, kur jam norėtųsi palaigyti, pašėlioti, aptikti kokį žvėrį, o šitą tamsą, paslaptį, šitą svetimą prigimtį paneigti pačiu savimi, savo jėga, nuovargiu ir drąsa. Bet turėjo likti čia ir slampinėti kaip paralitikas.

– Leiskis valdomas, – mokė jį senasis riteris, – leiskis valdomas visuotinybės.

– Tiesą sakant, – pratrūko Torizmondas, – man labiau patiktų pačiam valdyti nei būti valdomam.

Senasis riteris sukryžiavo alkūnes ant veido, kad iškart užsidengtų ir akis, ir ausis.

– Tau, vaikine, dar teks nueiti ilgą kelią.

Torizmondas pasiliko Gralio stovykloje. Jis stengėsi mokytis, sekti savo tėvais ar broliais (jau nebežinojo, kaip juos vadinti), mėgino užgniaužti kiekvieną dvasios judesį, jei tik jis pasirodydavo perdėm asmeninis, ištirpti bendrystėje su begaline Gralio meile, stengėsi pagauti kiekvieną menkiausią tų nenusakomų, riteriams ekstazę keliančių jausmų požymį. Tačiau bėgo dienos, o jo apsivalymas nepasistūmėjo nė per žingsnį. Jį nervino viskas, kas jiems labiausiai patiko: tie balsai, muzika, tas noras nuolatos svyrinėti. O labiausiai nuolatinė ordino savaip apsitaisiusių brolių apsuptis: jie buvo pusnuogiai, baltut baltutėlį kūną dengė tik šarvai ir auksinis šalmas ant galvos, kai kurie buvo senstelėję, kiti švelnūs jaunikliai, jautrūs, įžeidūs pavyduoliai – tokia draugija jis kuo toliau, tuo labiau bodėjosi. Teisindamiesi, kad juos valdo Gralis, jie nepaisė jokio padorumo ir sykiu tvirtino amžinai išliksią tyri.

Mintis apie tai, kad ir jis galėjo būti pradėtas žmogaus, kuris stebeilijosi į tuštumą tarsi nesuvokdamas, ką darąs, ir iškart viską pamiršo, Torizmondui buvo nepakeliama.

Atėjo duoklių rinkimo diena. Visi pamiškės kaimeliai turėjo nustatytu laiku atiduoti Gralio riteriams tam tikrą kiekį sūrių, morkų pintinių, miežių maišų ir žinduklių avelių.

Atvyko valstiečių pasiuntiniai.

– Ką čia ir sakyti – menki buvo metai visai Kurvaldijos žemei. Nežinom, kaip išmaitinti savo vaikus. Badas neaplenkia nei turtuolio, nei vargšo. Pamaldieji riteriai, mes atėjome jūsų nuolankiai prašyti, kad šįkart atleistumėt mus nuo duoklių.

Gralio karalius, įsitaisęs po savo baldakimu, kaip visuomet buvo nebylus ir sustingęs. Tačiau vienu metu jis lėtai praskyrė rankas, kurias laikė susinėręs ant pilvo, pakėlė jas į dangų (su ilgėliausiais nagais) ir iš jo burnos pasigirdo: „Y-yyyy..."

Išgirdę šį garsą, visi riteriai, nutaikę ietis, ėmė artintis prie vargšų Kurvaldijos valstiečių.

– Pavojus! Ginkimės! Griebkim kirvius ir dalgius! – ėmė šaukti anie ir išsilakstė kas kur.

Naktį riteriai, akis nukreipę į dangų, lydimi ragų ir būgnų aidėjimo, išėjo į žygį po Kurvaldijos kaimus. Iš už apynių gyvatvorių ir nuo tvorų šokinėjo šakėmis ir sodininko peiliais apsiginklavę kaimiečiai, mėgindami pastoti riteriams kelią. Tačiau ką jie galėjo padaryti prieš negailestingas jų ietis! Pralaužę pakrikusias gynėjų gretas, riteriai su sunkiasvoriais koviniais žirgais puolė iš akmenų, šiaudų ir purvo sulipdytas trobeles, trypdami jas kanopomis, nepaisydami moterų ir kūdikių klyksmo, veršelių bliovimo. Kiti riteriai mosavo liepsnojančiais deglais ir padeginėjo stogus, klojimus, tvartus, varganas klėtis, kol kaimai pavirsdavo bliaunančiais ir vaitojančiais laužais.

Torizmondas, atsidūręs įvykių verpete, buvo sukrėstas.

– Sakykit, už ką? – šaukė jis, laikydamasis už nugaros senajam riteriui, vieninteliam, galinčiam jį išgirsti. – Vadinasi, netiesa, kad jūs persmelkti visuotinės meilės! Ei, atsargiau, sutrypsit tą senutę! Ir kaip jūs galite taip žvėriškai susidoroti su šiais nelaimėliais? Padėkit, tuoj užsidegs lopšys! Ką jūs darot?

– Nedrįsk trikdyti Gralio planų, naujoke, – įspėjo jį senasis riteris. – Ne mes tai darome, o Gralis mūsų viduje! Atsiduok jo rūsčiai meilei!

Bet Torizmondas nušoko nuo žirgo ir puolė padėti motinai, keldamas nuo žemės ir įduodamas į rankas jos kūdikį.

– Ne, neatimkit iš manęs viso derliaus! Aš taip sunkiai jį užauginau! – šaukė vienas senukas.

Torizmondas atsidūrė prie jo.

– Duok šen maišą, plėšike! – ir, puolęs riterį, atėmė iš jo grobį.

– Telaimina tave Dievas! Pereik pas mus! – ėmė kviesti kai kurie varguoliai, užsiglaudę už sienų ir vis dar bandantys priešintis šakėmis, peiliais ir kirviais.

– Stokit puslankiu, užpulkime juos visi kartu! – riktelėjo jiems Torizmondas ir stojo kurvaldų kariaunos priešaky.

Dabar jie ginė iš trobų riterius. Torizmondas akis į akį susidūrė su senuoju riteriu ir dar dviem riteriais su deglais rankose.

– Tai išdavikas, suimkit jį!

Užvirė įnirtingos grumtynės. Kurvaldai svaidėsi iešmais, moterys ir vaikai – akmenimis. Staiga sutrimitavo ragas. „Atsitraukiam!" Valstiečių spaudžiami, riteriai daug kur atsitraukė ir dabar nešdinosi iš kaimo.

Atsitraukė ir tas būrys, kuris buvo apsupęs Torizmondą.

– Šalin, broliai! – sušuko senasis riteris. – Eikim ten, kur mus veda Gralis!

– Tegyvuoja Gralis! – suskandavo visi kiti ir apgręžė žirgus.

– Valio! Tu mus išgelbėjai! – ir sodiečiai susispietė aplink Torizmondą. – Tu riteris, bet esi kilniaširdis! Pagaliau nors vienas toks! Lik su mumis! Sakyk, ko nori: viską tau duosime!

– Dabar jau... ko noriu... pats nebežinau... – vapėjo Torizmondas.

– Mes irgi nieko nežinojome, iki šio mūšio net nesuvokėme esą žmonės... O dabar mums atrodo, kad galime... norime... privalome padaryti viską... Nors ir sunku... – ir jie nusisukdavo apraudoti savo mirusiųjų.

– Negaliu su jumis pasilikti... Nebežinau, kas esu... Sudie... – ir Torizmondas nušuoliavo tolyn.

– Sugrįžk! – šaukė gyventojai jam pavymui, bet Torizmondas jau tolo nuo kaimo, nuo Gralio miško, nuo Kurvaldijos.

Jis vėl ėmė klajoti nuo vienos genties prie kitos. Lig tolei jis niekino bet kokią garbę ir malonumus, svajodamas apie Šventojo Gralio riterių ordiną kaip apie vienintelį idealą. O dabar, kai šis idealas išnyko kaip dūmas, kas galėjo suteikti prasmę jo nerimastingai būčiai?

Jis mito laukiniais vaisiais miškuose, pupelių viralu pakeliui pasitaikančiuose vienuolynuose, jūrų ežiais uolėtose pakrantėse. Ir štai, ieškodamas ežių Bretanės paplūdimy, jis kyšteli galvą į vieną olą ir išvysta miegančią moterį.

Ir jam pasirodo, kad tas troškimas, ginęs jį per pasaulį – aksominių, gležna žole apaugusių pievų, šiaušiamų pažeme siaučiančio vėjo, ir vaiskių ūkanotų dienų – žvelgiant į tas ilgas juodas blakstienas, nuleistas ant apvalaus išblyškusio skruosto, ir to beglobio kūno švelnumą, į ranką, besiilsinčią ant kuplios krūtinės, į švelnius palaidus plaukus, lūpas, klubus, kojos nykščius, jam pasirodo, kad pagaliau tas troškimas nurimsta.

Jis palinko virš jos ir tol žiūrėjo, kol Sofronija atsimerkė.

– Jūs nepadarysit man nieko blogo, – tyliai tarė jinai. – Ko gi ieškote tarp šių dykų uolų?

– Ieškau to, ko man visuomet trūko, ir tik dabar, matydamas jus, supratau, ko ieškojau. Kaip jūs pakliuvote į šį krantą?

– Buvau vienuolė, bet turėjau ištekėti už vieno Mahometo sekėjo, tačiau žmonos pareigų atlikti neteko, nes buvau trys šimtai šešiasdešimt penktoji ir krikščionių karių įsiveržimas mane atbloškė čionai, beje, pakeliui į namus tapau sudužusio laivo auka, kaip išvykdama – žiaurių jūros plėšikų auka.

– Suprantu. O jūs čia viena?

– Mano gelbėtojas išjojo į imperatoriaus būstinę paskubinti, kaip supratau, šiokių tokių reikalų.

– Norėčiau pasiūlyti jums savo kalavijo apsaugą, bet nerimauju, kad jausmas, įsiplieskęs vos jus pamačius, neįgautų atomazgos, kurią jūs galėtumėt palaikyti negarbinga.

– Ak, nesivaržykit, žinot, kiek aš jų esu mačiusi. Tačiau kaskart, kai tik prieinama prie reikalo, išdygsta gelbėtojas, ir visuomet tas pats.

– Ar šįkart jis taip pat atvyks?

– Na, niekada negali žinoti.

– Kuo jūs vardu?

– Azira, arba sesuo Palmira. Nelygu kur – sultono hareme ar vienuolyne.

– Azira, man regis, aš visuomet jus mylėjau... regis, jau seniai netekau dėl jūsų galvos...

XI

Karolis Didysis šuoliavo Bretanės krantų link.

– Tuoj pažiūrėsim, Agilulfai de Gvildivernai, tuoj pažiūrėsim, nusiraminkit. Jeigu man sakote tiesą, jeigu ta moteris vis dar taip pat kaip ir prieš penkiolika metų tebėra nekalta, tuomet – ką ir

sakyti – jūs teisėtai nešiojate riterio ginkluotę, o anas jauniklis norėjo mums akis apdumti. Kad įsitikinčiau, liepiau mūsų palydon paimti pribuvėją, ji išmano moterų reikalus; ką jau ten mes, kareiviai...

Senutė, užkelta ant Gurdulu arklio, tarškėjo:

– Žinoma, kokia kalba, jūsų didenybe, viską padarysiu kaip dera, net jei gimtų dvynukai...

Ji buvo kurčia ir dar nesuprato kas ir kaip.

Pirmieji į olą įeina du palydos karininkai su deglais. Jie grįžta sutrikę:

– Valdove, nekalta mergelė mylisi su jaunu kareiviu.

Meilužiai buvo išvilkti ir pastatyti priešais imperatorių.

– Sofronija, tu! – sušunka Agilulfas.

Karolis Didysis liepia pakelti jaunuoliui galvą.

– Torizmondai!

Torizmondas puola prie Sofronijos.

– Ar tu esi Sofronija? Ak, motin mano!

– Ar pažįstate šį jaunuolį, Sofronija? – klausia imperatorius.

Moteris išblyškusi linkteli.

– Jei čia Torizmondas, aš pati jį auginau, – sako ji vos girdimai.

Torizmondas šoka ant žirgo.

– Aš padariau nelemtą kraujomaišos nuodėmę! Daugiau jūs manęs nematysit! – jis spusteli pentinais ir lekia tiesiai link miško.

Agilulfas taip pat paragina žirgą.

– Ir manęs daugiau neregėsit! – taria. – Aš jau neturiu vardo! Sudie! – ir pasileidžia į kairę miško glūdumon.

Visi didžiai nusiminę. Sofronija užsidengia veidą rankomis.

Dešinėje pasigirsta kanopų dundėjimas. Tai Torizmondas parlekia iš miško kiek įkabindamas. Jis šaukia:

– Kaipgi čia yra? Juk ji dar visai neseniai buvo mergelė! Kaip aš iškart nepagalvojau? Mergelė! Ji negali būti mano motina!

– Teikitės paaiškinti, – paliepia Karolis Didysis.

– Iš tiesų Torizmondas man ne sūnus, o brolis, tikriau, įbrolis, – prabyla Sofronija. – Mūsų motina Škotijos karalienė jį pagimdė po atsitiktinio susidūrimo, atrodo, su Šventojo Gralio ordino riteriais, praėjus metams po to, kai mūsų tėvas karalius išjojo į karą. Jam paskelbus apie savo sugrįžimą, ta klastūnė (iš tiesų esu priversta taip vadinti mūsų motiną), liepusi man neva pasivaikščioti su broliuku, paklaidino mane miško tankumyne. Netrukus sugrįžusiam vyrui ji sukurpė baisią apgavystę. Pasakė, kad aš, būdama trylikos metų, pabėgusi iš namų gimdyti pavainikio. Iš įdiegtos pagarbos tėvams aš niekuomet neišdaviau mūsų motinos paslapties. Tais metais, kai gyvenau šilojų tankmėse su mažutėliu įbroliu, jaučiausi tokia laisva ir laiminga, palyginti su metais, praleistais vienuolyne, kur mane uždarė Kornvalio grafai. Sulaukusi trisdešimt trejų metų, aš lig šios dienos nepažinojau vyro, ir pirmasis susitikimas, aiman, buvo paženklintas kraujomaišos...

– Pasižiūrėkim ramiai, kas gi čia atsitiko, – guodžiamu balsu taria Karolis Didysis. – Nors kraujomaišos neišvengta, bet jei taip nutiko tarp įbrolio ir įseserės, nuodėmė dar ne pati sunkiausia...

– Nėra jokios kraujomaišos, jūsų švenčiausioji didenybe! Pralinksmėk, Sofronija! – sušunka švytinčiu veidu Torizmondas. – Ieškodamas savo kilmės šaknų, aš sužinojau paslaptį, kurią tikėjausi išsaugosiąs per amžius: toji, kurią laikiau savo motina, tai yra tu, Sofronija, esi gimusi ne iš Škotijos karalienės, tu – nesantuokinė karaliaus ir vieno žemdirbio žmonos duktė. Karalius liepė karalienei tave įsidukrinti, bet, kaip dabar suprantu, man ji buvo motina, o tau – tik pamotė. Dabar aišku, kad ji, karaliaus priversta dėtis tavo motina prieš savo valią, laukė nesulaukė valandos, kada galės tavęs atsikratyti; ir padarė tai, priskirdama tau savo atsitiktinės kaltės vaisių, tai yra mane. Taigi tu esi Škotijos karaliaus ir paprastos valstietės duktė, o aš – karalienės ir Šventojo ordino sūnus, tarp mūsų nėra jokios kraujo giminystės, vien tik

meilės ryšys, laisva valia užmegztas čia visai neseniai, ir aš karštai viliuosi, kad tu jį sutvirtinsi.

– Man regis, viskas krypsta į gera... – taria Karolis Didysis, trindamasis rankas. – Tačiau paskubėkim surasti tą mūsų šaunųjį riterį Agilulfą ir patikinti jį, kad jo vardui ir titului daugiau negresia joks pavojus.

– Jūsų didenybe, josiu aš! – taria vienas riteris, išeidamas į priekį. Tai Rambaldas.

Jis įjoja į mišką. Šaukia:

– Riteriii! Riteri Agilulfaaai! Riteri de Gvildivernai! Agilulfai Hemai Bertrandinai de Gvildivernai d'Altrai iš Korbentraso ir Suros, Artimosios Selimpijos ir Feso riteriii! Viskas geraaai! Grįžkiiit!

Jam atsako tik aidas.

Rambaldas išnaršo visus miško takelius, pametęs juos, ropščiasi skardžiais, brenda upeliais, šūkaudamas, įsiklausydamas, ieškodamas ženklo, pėdsako. Štai žirgo pasagų atspaudas. Vienoje vietoje pasagos atrodo giliau įsispaudusios, tarytum žirgas čia būtų sustojęs. Toliau įspaudai ne tokie gilūs, lyg žirgas būtų paleistas risnoti šalin. Tačiau nuo tos pačios vietos atsiskiria kiti, šarvinių kurpių, pėdsakai.

Jis ėjo sulaikęs kvapą. Pasiekė laukymę. Ąžuolo pašaknėj mėtėsi apverstas šalmas su vaivorykštinėm plunksnom, balta kirasa, antšlauniai, rankų šarvai, šarvinės pirštinės – žodžiu, visos Agilulfo šarvų dalys, vienos tarsi tamtyč sukrautos taisyklingomis piramidėmis, kitos voliojosi ant žemės kaip pakliuvo. Prie kalavijo rankenos buvo pritvirtintas raštelis: „Palieku šiuos šarvus riteriui Rambaldui iš Rusijono." Žemiau buvo kažkoks išraitymas, tarsi pradėtas ir staiga nutrauktas parašas.

– Riteri! – šaukia Rambaldas, kreipdamasis į šalmą, kirasą, į ąžuolą, į dangų. – Riteri! Užsidėkit šarvus! Jūsų laipsnis kariuo-

menėj ir tarp Prancūzijos kilmingųjų neginčijamas! – Jis bando sujungti šarvus, pastatyti juos ir toliau šaukia: – Riteri, jūs esate, ir dabar jau niekas negali to paneigti! – Jam niekas neatsako. Šarvai nestovi, šalmas nusirita žemėn. – Riteri, jūs taip ilgai išsilaikėt vien savo valios jėga, mokėjot visuomet elgtis, lyg egzistuotumėt: kam taip staiga pasiduoti? – Jis jau nebežino, į ką kreiptis: šarvai tušti, tušti ne kaip anksčiau, juose nėra nė to kąžko, kas vadinosi riteriu Agilulfu ir dabar ištirpo kaip lašas jūroje.

Tada Rambaldas nusisega savo kirasą, nusirengia, apsivelka baltus šarvus, užsimauna Agilulfo šalmą, suspaudžia rankoje skydą ir kalaviją, užšoka ant žirgo. Taip apsiginklavęs, jis pasirodo imperatoriaus ir jo palydos akivaizdoje.

– A, jūs grįžote, Agilulfai, viskas gerai, ar ne?

Tačiau iš šalmo atsako kitas balsas.

– Aš ne Agilulfas, jūsų didenybe! – Antveidis pakyla, ir pasirodo Rambaldo veidas. – Iš riterio de Gvildiverno liko tik balti šarvai ir šis raštelis, kuriame jis perduoda šarvus mano nuosavybėn. Ir dabar aš nesulaukiu valandos, kada galėsiu pulti į mūšį!

Trimitai praneša apie pavojų. Iš feliugų flotilės Bretanėje išsilaipino saracėnų kariuomenė. Frankų armija skuba išsirikiuoti būriais.

– Tavo troškimas išsipildė, – sako Karolis. – Atėjo laikas stoti į kovą. Nepadaryk gėdos šarvams, kuriuos nešioji. Agilulfas, kad ir sunkaus būdo, buvo narsus karys!

Frankų kariuomenė priešinasi įsibrovėliams, pralaužia saracėnų frontą, ir jaunasis Rambaldas pirmas puola į spragą. Jis susiremia, smūgiuoja, ginasi, kerta pats ir atremia smūgius. Daugelis mahometonų veidais jau aria žemę. Rambaldas vieną po kito suveria ant ieties tiek priešų, kiek tik telpa per visą jos ilgį. Priešų būriai jau ima krikti ir spiečiasi aplink prisišvartavusias feliugas. Frankų kariuomenės genami pralaimėjusieji išplaukia

į atvirą jūrą be maurų, kurie pasilieka savo krauju girdyti pilką Bretanės žemę.

Rambaldas baigia mūšį nuskynęs pergalę ir sveikut sveikutėlis, bet šarvai, tie skaisčiai balti, be jokios dėmelės Agilulfo šarvai dabar apgargėję purvais, nutaškyti priešų krauju, aplamdyti, subraižyti, prakirsti, plunksnos apdraskytos, šalmas įlenktas, skydas apsilaupęs kaip tik vidury paslaptingojo herbo. Dabar jaunuoliui tie šarvai atrodo, lyg būtų jo paties, Rambaldo iš Rusijono; seniai jau pasimiršo tas pradžioje patirtas nejaukumas: dabar juos dėvi kaip kokią pirštinę.

Vienišas šuoliuoja jis ant žirgo kalvos ketera. Iš slėnio apačios ataidi skardus balsas.

– Ei, Agilulfai, palauk!

Jo link atšuoliuoja riteris. Ant šarvų jis užsimetęs žiemės mėlynumo apsiaustą. Tai Bradamantė jį vejasi.

– Pagaliau tave atradau, baltasis riteri!

Jis norėtų tuoj pat surikti: „Bradamante, aš ne Agilulfas, aš Rambaldas!“, bet pamano geriau tai pasakysiąs iš arčiau ir apsuka žirgą, ketindamas prisigretinti.

– Pagaliau tu pats joji pas mane, nesugaunamasis kary! – šūkteli Bradamantė. – O, kad aš galėčiau visuomet matyti tave jojantį šalia manęs, tave, vienintelį vyrą, kuris nieko nedaro kaip pakliuvo, kaip šaus į galvą, kad tik lengviau būtų, kaip visa ta man iš paskos slankiojanti šunų ruja!

Taip tarusi, ji apgręžia žirgą ir mėgina nuo jo pasprukti, tačiau vis dirsčioja atgal pasižiūrėti, ar jis dar žaidžia su ja gaudynių.

Rambaldas nekantrauja jai pasakyti: „Nejau nematai, kad ir aš iš tų, nerangiųjų, kad kiekvienas mano judesys išduoda geismą, nepasitenkinimą, jaudulį? Tačiau ir aš tetrokštu vieno – būti žmogumi, žinančiu, ko nori!“ Jis vejasi ją, ketindamas tai pasakyti, o ji juokiasi:

– Apie tokią dieną visuomet svajojau!

Jis pametė ją iš akių. Prieš jį atsiveria nuošalus, žolėmis apaugęs slėnis. Jos žirgas pririštas prie šilkmedžio. Viskas primena tą pirmąjį kartą, kai ją vijosi dar neįtardamas, kad tai moteris. Rambaldas nulipa nuo žirgo. Štai ji, išsitiesusi ant samanoto šlaito. Šarvus jau nusimetusi ir vilki tik gelsvais marškiniais. Gulėdama Bradamantė tiesia į jį rankas. Rambaldas su baltais šarvais artėja prie jos. Dabar pats laikas pasakyti: „Aš ne Agilulfas, žiūrėk, kaip šarvai, kuriuos tu kažkada įsimylėjai, dabar apsunkę nuo kūno svorio, kūno, nors dar jauno ir gyvybingo kaip manasis. Ar nematai, kad šie šarvai prarado savo nežmogišką skaistumą ir tapo apranga, su kuria kariaujama, kuriai tenka atlaikyti visus smūgius, tapo ištverminga ir parankia priemone?" Štai ką norėtų jai tarti, bet tiktai stovi čia drebančiomis rankomis ir netvirtais žingsniais artėja prie jos. Gal geriausia būtų pasirodyti, nusimesti šarvus, prisistatyti, kad ir dabar, kai ji užsimerkusi, o lūpose žaidžia laukianti šypsena. Jaunuolis nuogąstaudamas nusiplėšia šarvus: tuojau Bradamantė atsimerks ir jį atpažins... Ne, ji ranka užsidengė veidą, tarsi nenorėtų žvilgsniu trukdyti nesančio riterio nepastebimam artėjimui. Ir Rambaldas puola prie jos.

– Na štai, aš taip ir žinojau! – suvaitoja Bradamantė užmerktomis akimis. – Aš visuomet žinojau, kad bus įmanoma! – ir ji spaudžiasi prie jo, ir tose aistrų liepsnose, kurios vienodai degino juos abu, jie susijungia. – Taip, aš žinojau!

Kai ir tai pasibaigė, atėjo laikas pažiūrėti vienas kitam į akis.

„Ji pamatys mane, – švysteli Rambaldui mintis pasididžiavimo ir vilties akimirką, – viską supras, supras, kaip viskas buvo teisinga ir gražu, ir pamils mane visam gyvenimui!"

Bradamantė atsimerkia.

– Ak, čia tu?

Ji pašoka iš guolio, atstumia Rambaldą.

– Tu! Tu! – rėkia netverdama pykčiu, o iš akių pilasi ašaros. – Tu! Apgavike!

Ji jau atsistojusi, švaistosi kalaviju, užsimoja prieš Rambaldą, smogia į galvą, bet plokštuma, apkvaitina jį taip, kad šis iškėlęs beginkles rankas – lyg gindamasis, lyg norėdamas ją apglėbti – spėja tik pasakyti:

– Bet sakyk, sakyk gi, juk buvo gera, ar ne?

Paskui netenka žado ir jo ausis pasiekia tik neaiškus žirgo kanopų kaukšėjimas – tai tolsta jinai.

Kad ir koks nelaimingas įsimylėjėlis, karštai meldžiantis bučinių, kurių skonio nėra patyręs, tūkstantį kartų nelaimingesnis tas, kuris ką tik patyrė jų skonį ir buvo atstumtas. Rambaldas toliau gyvena bebaimio kario gyvenimą. Jo ietis praskina kelią ten, kur vyksta aršiausios kirstynės. Jei kalavijų verpetuose šmėsteli žiemės mėlynumas, jis puola ton pusėn, šaukdamas „Bradamante!“, bet visuomet veltui.

Vienintelis, kuriam jis norėtų išpasakoti savo kančias, išnyko. Kartais, vaikščiojant po stovyklavietes, ypatingai tiesi kirasos nešiosena ar staigus antalkūnio mostas jį priverčia krūptelėti, nes primena Agilulfą. O jei riteris neištirpo, jei jis susirado kitus šarvus? Rambaldas prieina ir taria:

– Nenorėčiau jūsų įžeisti, bičiuli, bet ar negalėtumėte pakelti savo antveidžio.

Kaskart jis tikisi išvysiąs tuštumą, bet visada pasirodo nosis, o po ja – užraityti ūsai.

– Atleiskite, – burbteli jis ir spūdina šalin.

Agilulfo ieško ir kažkas kitas, tai Gurdulu, kuris, kaskart pamatęs tuščią puodą, kaminą ar puskubilį, sustoja ir šūkauja:

– Pons šeimininke! Įsakykit, pons šeimininke!

Kartą sėdėdamas pievutėje palei kelią, jis ilgai postringavo į gertuvės kaklelį, kol kažkieno balsas jį nutraukė:

– Ko ten ieškai, Gurdulu?

Tai buvo Torizmondas, kuris, iškilmingai atšventęs savo tuoktuves su Sofronija dalyvaujant Karoliui Didžiajam, tuo metu jojo

su žmona ir prašmatnia palyda į Kurvaldiją, kur jis buvo imperatoriaus paskirtas kunigaikščiu.

– Ieškau savo šeimininko, – atsiliepia Gurdulu.

– Toje gertuvėje?

– Mano šeimininkas tas, kurio nėra, taigi jo gali nebūti ir gertuvėje, ne tik šarvuose.

– Bet tavo šeimininkas ištirpo ore!

– Vadinasi, aš esu oro ginklanešys!

– Būsi mano ginklanešys, jei seksi paskui mane.

Jie pasiekė Kurvaldiją. Kraštas tapo neatpažįstamas. Vietoj kaimų iškilo miestai su rūmais iš akmens, malūnais, kanalais.

– Aš sugrįžau, gerieji žmonės, ir liksiu su jumis...

– Valio! Puiku! Tegyvuoja jis! Tegyvuoja žmona!

– Luktelkit, galėsit džiūgauti, kai pasakysiu jums šią naujieną: imperatorius Karolis Didysis, kurio šventam vardui nuo šiol lenksitės, mane paskyrė Kurvaldijos kunigaikščiu!

– A... Bet... Karolis Didysis?.. Tikrai jau...

– Nesuprantat? Dabar jūs turit kunigaikštį! Aš vėl jus ginsiu nuo Gralio riterių priespaudos!

– Oi, anuos jau seniai išvijom iš visos Kurvaldijos žemės! Matot, mes taip ilgai turėjom kažkam paklusti... Bet dabar pamatėm, kad gerai gyventi galima ir nenuolaidžiaujant nei riteriams, nei kunigaikščiams... Dirbam žemę, įkūrėm amatininkų krautuvių, pastatėm malūnų, patys stengiamės, kad būtų gerbiami mūsų įstatymai, ginam savo sienas, žodžiu, judam krutam, nėr ko skųstis. Jūs kilnus jaunuolis, ir mes nepamiršome, ką dėl mūsų padarėt... Norėtume, kad pasiliktumėt... bet kaip lygus...

– Kaip lygus? Nenorite, kad būčiau jūsų kunigaikštis? Bet tai imperatoriaus įsakymas, negi nesuprantat? Nepaklusti neįmanoma!

– Na, visada taip sakoma: neįmanoma... Atrodė, kad ir tų Gralio išpažinėjų bus neįmanoma atsikratyti... O tuomet turėjom tik

sodininkų peilius ir šakes... mes niekam blogo nelinkim, o jums, ponaiti, juo labiau... Esat ne iš kelmo spirtas, žinot tokių dalykų, kokių mes nė girdėt negirdėjom... Jei jūs liksite čia su mumis lygiomis teisėmis ir nerodysit valdžios, galbūt vis tiek tapsite pirmas tarp mūsų...

– Torizmondai, aš pavargau nuo visų negandų, – prabilo Sofronija, pakeldama šydą. – Šitie žmonės atrodo protingi ir malonūs, o miestas – gražiausias ir turtingiausias iš daugybės... Kodėl gi mums čia neapsistojus?

– O mūsų palyda?

– Visi jie taps Kurvaldijos piliečiais, – atsakė gyventojai, – ir gaus tai, ką nusipelnys.

– Ar aš turėsiu laikyti lygiu sau šitą ginklanešį, Gurdulu, kuris net nežino, ar jis yra, ar jo nėra?

– Išmoks ir jis... mes irgi nežinojome, ar esame šiame pasaulyje... Būti taip pat išmokstama...

XII

Štai, knyga, tu ir pasibaigei. Paskutinėmis dienomis ėmiau rašyti galvotrūkčiais. Pereidama nuo vienos eilutės prie kitos, aš šokinėjau tarp genčių, jūrų, žemynų. Iš kur tas mane pagavęs siautulys, tas nekantrumas? Sakytum, kažko laukčiau. Tačiau ko gi gali laukti vienuolės, užsidariusios čia kaip tik kad liktų nuošaly nuo permainingų pasaulio įvykių? Ko dar galėčiau laukti, jei ne naujų puslapių, kuriuos reikia prirašyti, ir įprastų vienuolyno varpo dūžių?

Štai girdėti, kaip skardžiu keliu aukštyn risnoja žirgas, štai jis sustoja tiesiai prie vienuolyno vartų. Riteris beldžiasi. Pro mano langelį jo nesimato, bet aš girdžiu jo balsą:

– Ei, gerosios seserys, ei, išklausykit!

Argi čia ne tas pats balsas, o gal aš klystu? Taip, tikrai tas! Tai Rambaldo balsas, tiek daug kartų mano valia skambėjęs šiuose puslapiuose! Ko gi čia reikia Rambaldui?

– Ei, gerosios seserys, malonėkit pasakyti man, ar ne šiame vienuolyne prieglobstį rado viena kovotoja, garsioji Bradamantė?

Na va, ieškodamas po pasaulį Bradamantės, Rambaldas nori nenori turėjo atsibastyti čionai.

Girdžiu vienuolyno priorės balsą:

– Ne, kareivi, čia nėra kovotojų, tik vargšės gailiaširdės moterys, kurios meldžiasi už tavo nuodėmes!

Dabar jau aš bėgu prie lango ir šaukiu:

– Aš čia, Rambaldai, čia, palauk manęs, žinojau, kad atvyksi, tuoj leidžiuosi, aš josiu su tavim!

Ir tuoj pat nusiplėšiu kepurėlę, vienuolės nuometą, saržos abitą, išsitraukiu iš skrynios savo gelsvuosius marškinius, kirasą, blauzdines, šalmą, pentinus, žiemės mėlynumo apsiaustą.

– Palauk manęs, Rambaldai, aš čia, aš, Bradamantė!

Taip, knyga. Sesuo Teodora, pasakojusi šią istoriją, ir kovotoja Bradamantė – ta pati moteris. Tai šuoliuoju karo laukais – nuo vienos dvikovos prie kitos, nuo vienos meilės prie kitos, – tai kuriam laikui užsidarau vienuolynuose, apmąstau ir surašau savo nutikimus, bandydama juos suprasti. Kai užsidariau šiame vienuolyne, buvau nusivylusi meile Agilulfui, o dabar degu aistra jaunajam įsimylėjėliui Rambaldui.

Štai dėl ko mano plunksna vienu metu pasileido šuoliais. Ji lėkė jo pasitikti, žinojo, kad neužtruks. Puslapis geras tik tuomet, kai, atvertęs jį, randi gyvenimą, kuris taršo ir jaukia visus knygos lapus. Plunksna bėga genama to paties malonumo, kuris verčia tave bastytis keliais. Knygos skyrius, kurį pradedi dar nežinodamas, kokį nutikimą jis papasakos – tai lyg kampas, už kurio pasuksi

išėjęs iš vienuolyno, ir nežinia, kas tau kelią pastos – drakonas, barbarų gauja, užburta sala ar nauja meilė.

Bėgu, Rambaldai. Neatsisveikinu nė abatės. Čia mane jau pažįsta ir žino, kad po susirėmimų, bučinių ir apgavysčių vis tiek sugrįšiu į šį vienuolyną. Tačiau dabar bus kitaip... Bus...

Nuo pasakojimo būtuoju laiku ir esamojo laiko tose ištraukose, kur mano ranką vedė jaudulys, štai, ateitie, aš tavo ristūno balne. Kokias naujas vėliavas ant stiebų tu iškelsi mane pasitikdama dar neįkurtų savo miestų bokštuose? Kokiais dūmais paleisi mano numylėtas pilis ir sodus? Kokius nelauktus aukso amžius ruoši, tu, nesuvaldomoji, tu, pranaše lobių, už kuriuos bus brangiai sumokėta, tu, karalyste, kurią dar teks užkariauti, ateitie...

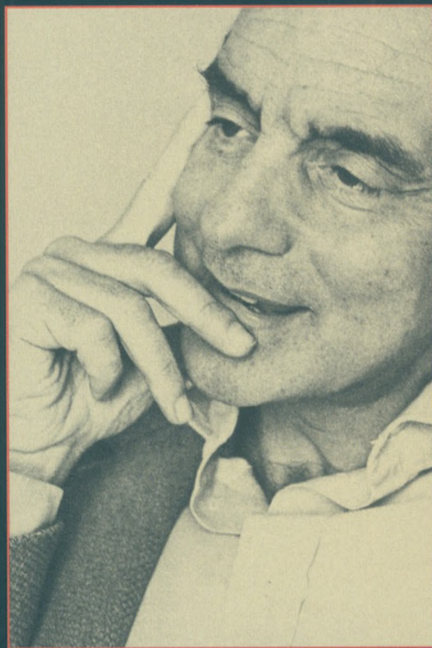
1959

TURINYS

UAB „Baltų lankų“ leidyba
Kęstučio g. 10, LT-08116 Vilnius
leidykla@baltoslankos.lt
www.baltoslankos.lt

Spausdino Spaudos namai „ARX Baltica“
Veiverių g. 142 b, Kaunas
www.arxbaltica.lt

Tiražas 1500 egz.



Vieno žymiausių italų XX amžiaus rašytojų Italo Calvino (1923–1985) kūryba laikoma postmodernios Vakarų Europos literatūros etalonu. Rašytojo kūrybinis kelias prasidėjo neorealizmo stilistika, jis išbandė įvairiausias rašymo metodikas bei stilius: maginį realizmą, metafikciją ir t.t

Calvino potraukis realybę transformuoti į pasaką geriausiai atsispindi trijuose romanuose, sujungtuose į trilogiją MŪSŲ PROTĖVIAI. Šių romanų pagrindiniai veikėjai yra „mūsų protėviai", nes jie egzistuoja tiek metaforine, tiek chronologine prasme ankstesniame nei skaitytojo laike. Šie personažai yra fantastinės gerosios ir blogosios kiekvieno žmogaus pusės projekcijos – fikcinės žmogiškųjų savybių, baimių ir susvetimėjimo reprezentacijos.